

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365395

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze

s podporou

ministerstva školství a národní osvěty.

V, 56

Odpovědní redaktori

O. HUJER, M. HÝSEK A O. JIRÁNI.

ROČNÍK PADESÁTÝ ŠESTÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické Unie a. s.

1929.

Obsah ročníku padesátého šestého.

Po jednání.

	Strana
<i>Σωματης καλος και νεος.</i> Scripsit Franciscus Novotný	1— 6
Čestný nápis Rutilia Pudentia Crispina. Napsal Jos. Dobiáš	6—14
Westoniana. Napsal Bohumil Ryba	14—28
Několik poznámek o rázu homerské epiky. Napsal Ferd. Stiebitz	65—76,
	198—212
Hymnus na počest bohyně Isidy z maloasijské Kyme. Podává	
A. Salač	76—80
Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi. Podává Bohumil	
Ryba	80—94, 212—224, 333—356
Nejstarší římské hradby. Píše Vladimír Groh	193—198, 326—333
Neznámý zlomek hellenistického básníka. Napsal Bohumil	
Ryba	321—326
Drobnosti ze slovenštiny. Napsal Václav Machek	28—32
Ráz v podlipském nárečí. Napsal Jiří Haller	95—112
K české Kulturnové mluvnici jazyka staroslověnského. Napsal	
Josef Kurz	112—123, 224—232
Příspěvky k výkladu slov. Napsal † Jan Pelikán	232—246
K české konjugaci. Napsal Oldřich Hujer	356—361
K staročeskému t. zv. I. Sporu duše s tělem. Napsal A. Škarka	32—36
K české a německé baladice. Napsal Otakar Fischer	123—136
Nová latinská verše bajky o lišce a džbánu. Napsal Jan Vílikovský	246—247
Zeyerův »Zpěv o pomstě za Igora«. Napsala Janina Viskovataya	247—258
Literární počátky Petra Bezruče. Napsal Miloslav Hýsek	361—366
Archiv literárně historický:	
XLI Studentská báseň K. M. Čapka-Choda. Podává	36—37
Miloslav Hýsek	
XLII. Masarykovy dopisy Leandru Čechovi. Podává Miloslav Hýsek	126—149, 258—266
XLIII. Netištěná báseň Svatopluka Čecha. Podává Miloslav Hýsek	266—267
XLIV. O Březinova studentská báseň o Husovi. Podává	
Miloslav Hýsek	366—369

Úvahy.

H. Ljungvik: Studien zur Sprache der apokryphen Apostelgeschichten. Ferd. Stiebitz.)	87—88
Caesaris Augusti Imperatoris operum fragmenta, rec. H. Malcovati. (Vladimír Groh.)	89—40
St. Witkowski: Homerus quomodo commoditati versus pangendi consulat — V. Magnien: Les composés dans la langue et poésie homérique. (Jan Rous.)	150
Eduard Meyer: Geschichte des Altertums. II. (Vladimír Groh)	150—152
Wilhelm Schubart: Die Griechen in Ägypten. (Jos. R. Lukeš.)	153—154
Platonovy Listy, přeložil F. Novotný. (Bohumil Ryba.)	154—159

	Strana
Sofokleova Elektra, vyd. Žd. Řezníček. (Bohumil Ryba)	160—164
Bohumil Ryba: Dvě konsolace Senekovy a jejich prameny. (J. Ludvíkovský)	268—272
Ant. Salač-K. Škorpi: Několik archeologických památek z východního Bulharska (Jos. Dobiáš)	272—275
Victor Ehrenberg: Karthago. (Jos. R. Lukeš)	275—276
Apuleius: Proměny čili Zlatý osel, přel. F. Stiebitz. (Bohumil Ryba)	276—282
A. W. M. Odé: Reflexe von »tabu« und »noa« in den indo-germanischen Sprachen. (Oldřich Hujer.)	40—42
F. Liewehr: Die Ortsnamen des Kuhländchens. (J. M. Kořinek.)	42—46
J. Mašín: Česká mluvnice a cvičebnice pro I. a II. třídu středních škol. (Josef Straka.)	46—49
Ed. Klich: Polska terminologia chrześcijańska. (Oldřich Hujer.)	282—286
R. N. Albright: The Vedic declension of the type <i>vṛkīl</i> . (J. M. Kořinek.)	286—288
A. Gawroński: Szkice językoznawcze. Oldřich Hujer.)	369—372
Ant. Mayer: Die deutschen Lehnwörter im Tschechischen. (J. M. Kořinek.)	372—377
Fr. Palacký: Dvě latinské řeči z r. 1817, přel. K. Hrdina.— F. Hrejsa: Mladý Frant. Palacký. (Arne Novák.)	49—51
Spisy Karla Hynka Máchy, vyd. V. Vítiner. (Fr. Krčma.)	51—56
Karel Kazbunda: České hnuty roku 1848. (Arne Novák.)	165—168
Jos. Dobrovského Kritická rozprava o legendě prokopské. (Arne Novák.)	288—291
Borisъ Йоцовъ: Отакаръ Мокри. I. (Jos. Páta.)	291—294
Jan V. Sedlák: K problémům básnického rytmu. (Jan Mukářovský.)	378—384
Drobné zprávy	56—64, 168—176, 294—304, 386—392

HLÍDKA ARCHAEOLOGICKÁ (roč. II.).

Pojednání.

Zobrazování paže a ruky na starších řeckých vásach. Napsal K. Svoboda	177—188
Archaeologické výkopky a objevy poslední doby v Italii a na půdě římské. Podává G. Hejzlar	305—316

Úvahy.

Ferdinand Noack: Eleusis. (A. Salač.)	189—192
Alois Riegl: Spätrömische Kunstdustrie. (R. Vacková.)	316—318
Charles Picard: La sculpture antique. (K. Svoboda.)	318—319
Drobné zprávy	320

Σωράτης καὶ νέος.

Scripsit **Franciscus Novotný**.

1. In Platonis epistula 2, 314 A sq. monetur Dionysius, ne quae secum Plato de summa philosophia communicet, scribendo divulgare studeat; non esse alias res sermonibus iactatas magis ridiculas in vulgus quam has, neque rursus quae bonis ingenii maiorem iniciant admirationem. Quibus expositis addit Plato — nam a Platone ipso scriptam esse epistulam iampridem mihi persuasi — 314 C: διὰ ταῦτα οὐδὲν πώλοι ἐγὼ περὶ τούτων γέγονα φα, οὐδὲ στοὺς σύγγραμμα Πλάτωνος οὐδὲν οὐδὲ στοι, τὰ δὲ τὸν λεγόμενα Σωράτους ἔστιν καλοῦ καὶ νέον γεγονότος. Quo loco cum is, qui epistulam scripsit, dicere visus sit Platonem ipsum nihil scripsisse et scripta, quae Platonis ferrentur, re vera esse Socratis, variae ac diversae excogitabantur interpretationes, quibus absurdia quae videbatur sententia tolerari posset. Ex antiquis mentione est dignus Julianus Or. 6, 189 A sq. ἐπεὶ καὶ Πλάτων ἔξομνύμενος φαίνεται τὰ σύγγραμματα. Οὐ γάρ ἔστι Πλάτωνος, φησι. Σύγγραμμα οὐδὲν οὐτ' ἔσται, τὰ δὲ τὸν φερόμενά ἔστι Σωράτους. ἀρδός καλοῦ καὶ νέον. Fuerunt etiam qui Platonem id egisse suspicarentur, ut legentium mentes eluderet, velut Aristides 46, 288 Dind. καὶ ἄμα μοι δοκεῖν ἐφέλκεται οἱ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας (sc. οἱ Πλάτων) καὶ οὐ παντάπασιν ἀνοικοδομεῖται. ἀλλ᾽ ... συγχωρεῖ τῇ φύσει. ἐπειτα ταῦθ' ίμεις ἀπλός οὗτος παραδέξθετα; οὐδὲ ἀρέτην τάκεινον δόξομεν. οὐδὲ γε τῶν Πλάτωνος σύγγραμμά ἔστι Πλάτωνος οὐδὲν οὐδὲ στοι. πόθεν. ἀλλὰ ταῦτα ἔστι Σωράτους νέον καὶ καλοῦ γεγονότος, εἴθ' οὐ μὲν γράφας οὐ γέγονα φε... λοιπὸν οὖν αὐτῷ καὶ τοῦτο μα ἔξαρνον μέντοι πειθεῖν οὐχ ίμας γε. ἐὰν σωψρον δομεν, ἀλλ᾽ εἰσόμεθα αὐτοῦ τὰς παιδιάς. Athenaeus hunc locum iocose perstringit, cum 15, 702 Bsq. in calce operis sui talia scribit: ταῦτα, φίλαι τιμόκρατες, κατὰ τὸν Πλάτωνα, οὐ Σωράτους νέον καὶ καλοῦ παίγνια, ἀλλὰ τὸν δειπνοσοφιστὸν σπουδάσματα. Etiam novissimis temporibus sunt qui hoc loco Platonem, aut ipsum aut qui pro Platone haberi velit, omnia sua scripta abdicare atque Socrati supponere existiment; merito id fieri, cum Socrates fere in omnibus primas partes agat.

2. Longum est enumerare, quot et quibus modis verba Σωράτους καλοῦ καὶ νέον γεγονότος explicata sint. Minime probari potest interpretatio Ficini et eorum, qui Ficinum secuti sunt, »hac de causa nihil ego de iis scripsi utquam neque

est Platonis opus praescriptum aliquod neque erit. Quae autem modo dicuntur, Socratis sunt: qui vir etiam dum iuvenis esset, virtute claruit. Plurimis epistulae verba significare videntur dialogorum Socratem, non qualis re vera fuerit, sed perfectiorem quandam, insigni forma et florentissima aetate praeditum, qualem sibi Plato animo finxerit. Quam non vera sit ista opinio, ea re demonstratur, quod ex Platonis libris ipsis satis cognoscimus. Socratem neque fuisse neque effungi formosum.

Ne illa quidem explicatio mihi probatur, qua usus Andreae¹ in annotatione ad hunc locum pertinente Platonem se ipsum appellare existimat Socratem pulchrum et aetate florentem.

Howald² in annotatione hunc locum explicante inepte iocari putat eum, qui epistulam scripsit, cum singat Platonis Socratem esse natu minorem illo, qui ad summam senectutem peruenturus fuisse, si ad id tempus vixisset; verumtamen fortasse praferendam esse coniecturam Ἰσοχράτον, praesertim cum etiam Phaedri loco 277 E Isocratis nomen occurrat adiectivis χαλός et νέος ornatum.

Alio modo hanc difficultatem solvere conatus est H. Rader, Rhein. Mus. 61, 1906, 534 sq. praecedente Blassio: non Socratem illum Platonis magistrum, sed Socratem Minorem significari, qui in Theaeteto et Sophista audiens, in Politico disserens inducitur, in quibus dialogis Plato discedat ab iis, quae in prioribus Socratem Maiorem docentem finxisset.

Vix mentione dignum puto quod ego³ olim ad hunc locum explicandum attulisse mihi videbar: χαλοῦ καὶ νέου γεγονότος idem esse atque μακαρίου γεγονότος (cf. Leg. 12, 947 E) *vita defuncti*.

3. Si a tanta opinionum varietate ad ea ipsa, quae in epistula legimus, redeuntes quid certi ibi sit perspicere studemus, iam omnium primum eos errare appareat, qui putent hoc epistulae loco Platonem profiteri se omnino nihil scripsisse aut scripturum esse. Immo vero additis verbis περὶ τούτων indicat de certa quadam re se scribere nolle. Quae verba non temere esse addita nobis persuademus, si locum ep. 7, 341 C comparamus, ubi Plato de eadem re eodem fere modo scribit: οὐκον ἐμόν γε περὶ αὐτῶν ἔστιν σύγγραμμα οὐδὲ μήποτε γένηται. Quid sit illud ἀπόρητον, aperte dicitur ep. 7, 344 D περὶ φύσεως ἀκρων καὶ πρώτων. Cf. quod ep. 7, 344 C Plato monet, ne vir gravis scribat de rebus vere seriis (*τῶν ὄντων σπουδαίων πέρι*). Re vera nullus est liber Platonis, quo doctrinae via a ratione de iis quae naturae summa sunt exponatur, et per pauci sunt loci, ubi Plato ideam boni, quam summam habet, plane ostendat. Quae cum ita sint, refutandae vel prorsus reiciendae

¹ Platons Staatschriften, griechisch und deutsch, von Wilhelm Andreae. Erster Teil: Briefe. Jena 1923.

² Die Briefe Platons, herausgegeben von Ernst Howald. Zürich 1923.

³ Sborník filologický II. p. 287. Praha 1911.

sunt opiniones eorum, qui hunc locum citaverunt atque interpretati sunt verbis περὶ τούτων (περὶ αὐτῶν) neglectis.

4. Qua re cognita haec mihi partim vera partim veri similia in hoc epistulae loco videntur posse reperiri: 1. Platonem dicere se de quibusdam rebus, scilicet de summa philosophiae notione, nihil scripsisse aut scripturum esse; 2. quaedam de hac re scripta tum cum Plato epistulam scribebat extitisse et falso ad Platonem auctorem esse relata; 3. illa scripta non fuisse Socratis Platonis magistri quippe qui nihil scripserit.

Quae cum ita sint, non est tam absurda quam multis videtur opinio Raederii, qui putat Socratem illum Minorem hoc loco significari. Tamen quae ad nomen ipsum adduntur καλοῦ καὶ νέου γεγονότος indicare mihi quidem videntur hic non de viro agi, cui vere Socratis nomen esset, sed Socratis nomine quendam appellari, qui de summa philosophia scripserit scriptumque tamquam Platonis evulgaverit. Cum ex hoc loco ipso tum ex iis quae Plato ep. 7, 341 B de Dionysio aliisque, qui de intima philosophia scripserunt, indicate satis apparat tales scriptores Platoni minime esse probatos et si quid nostra explicatio recti habet, Socratis nomen illi philosopho tamquam alteri ut dicitur Socrati per cavillationem esse inditum. Quis fuerit ille philosophus pro certo dicere non possumus; quae de ea re opinari licet, infra exponimus.

Et verbis et re loco de quo agimus simillimum est illud, quod Platoni dixisse Gorgiam narrat Athenaeus 11, 505 D sq. iocantem in ea, quae de ipso in dialogo Gorgia scripsisset: ἦ καλόν γε αἱ Ἀθῆναι καὶ νέον τοῦτον Ἀρχιλοχὸν ἐνηνόχασον. Aliud eiusdem rei exemplum est, quod Socratis nomine facile quilibet philosophorum iocose designabatur, cum et poetae comici saepius Socratem tamquam typum quendam viri sapientis vel sophistae in scaenam produxissent. Unde etiam verba σωκρατεῖν et σωκρατίζειν in usum venerunt, velut Aristoph. Av. 1281 sqq. ἐλανωνομάνονν ἀπαντες ἀνθρώποι τότε, ἐπόμων ἐπείνων ἔργοντων ἐσωκράτονν σκυτάλῃ ἐφέροντ, Alephro 4, 17, 3 καὶ σωκρατίζειν καὶ σωμύλλεσθαι θέλει καὶ εἰρωνεύεσθαι, καὶ Ἀλκιβιάδην τινὰ τὸν Πυθοκλέα νομίζει καὶ Σανδίππην ἐμὲ οἴεται ποιήσειν. Quod ipse Plato Socratis nomine de alio philosopho uti est solitus et per se ipsum veri est simile et commemoratur apud Aelianum Var. h. 14, 33 εἰώθει δέ φασιν δὲ Πλάτων περὶ Διογένους λέγειν, δτι μανόμενος οὗτος Σωκράτης ἐστιν. Socrates in iociis et proverbiis simili vice fungebatur atque Thales, cuius nomine persaepe homines tamquam doctissimi designabantur aut aliquo modo cum philosopho comparabantur, velut Aristoph. Av. 1009 ἀνθρώπος Θαλῆς (contra proprie Nub. 180 τι δῆτ' ἐκείνον τὸν Θαλῆν θαυμάζομεν); Cf. Plaut. Bacch. 122 sq. »quem ego sapere nimio censui plus quam Thalem, is stultior est barbaro policio«; Capt. 274 sq. »Eugepae, Thalem

talento non emam Milesium; nam ad sapientiam huius hominis nimius nugator fuit^c; Rud. 1003 »salve, Thales«. Quod Plato ipse tali modo etiam alia nomina transferre solebat, appareat e Phaedro 261 D, ubi *τὸν Ἐλεατικὸν Παλαμήδην* de Zenone dici explicant et scholia et Diogenes Laert. 9, 25. Quin etiam ipsius Platonis nomen in eiusmodi usum incurrit; Suidas s. v. Ἔρατοσθένης: *οἱ δὲ καὶ δεύτερον ἡ νέον Πλάτωνα, ἄλλοι Πένταθλον ἐκάλεσαν*. Comparari potest, quod Photius Bibl. 58 memoriae prodidit, Arrianum esse appellatum Xenophontem Minorem: *ἐπωνόμαζον δὲ αὐτὸν Ξενοφῶντα νέον*; immo vero Arrianus ipse Cyneg. 5, 6 sibi nomen *Ξενοφῶν* δι Αθηναῖος dat et verum illum Xenophontem Peripl. 12, 5 et 25, 1 cognomine δι πρεσβύτερος distinguit.

5. Redeamus ad solvendam quaestionem, quis fuerit ille, quem Plato propter intempestive scribendum per ironiam oblique perstringit. Magni ad id momenti sunt quidam epistulae septimae loci, quibus Platonem de eadem re eodem modo agere appetet. Ep. 7, 341 B sq. postquam commemoravit Dionysium post ipsius auctoritatem quaedam tamquam a se inventa conscripsisse haec addit: *ἄλλους μέν τινας οἶδα γεγραφότας περὶ τῶν αὐτῶν τούτων, οἵτινες δέ, οὐδὲ αὐτοὶ αὐτούς. τοσόνδε γε μὴν περὶ πάντων ἔχω φράξειν τῶν γεγραφότων καὶ γραφόντων, δοσοὶ φρασίν εἰδέναι περὶ δὲν ἔγω σπουδάζω, εἴτ' ἔμοι ἀκηκοότες εἰτ' ἄλλων εἴθ' ὡς εὐρόντες αὐτοὶ τούτους οὐκ ἔστιν κατά γε τὴν ἐμὴν δόξαν περὶ τοῦ πράγματος ἐπάτειν οὐδέν. οὕκουν ἐμόν γε περὶ αὐτῶν ἔστιν σύγγραμμα οὐδὲ μῆποτε γένηται· ὁητὸν γὰρ οὐδαμῶς ἔσιν ὡς ἄλλα μαθήματα, ἀλλ' ἐκ πολλῆς συνουσίας γιγνομένης περὶ τὸ πράγμα αὐτὸν καὶ τοῦ συζῆν ἔξαιρνης, οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἔξαφθὲν φῶς, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸν ἕαντὸν ἥδη τρέψει.* Pluribus verbis perstringitur a Platone quicumque aliquid τῶν περὶ φύσεως ἀκρων καὶ πρώτων scrispsit, infra 344 D sq.: sive minor Dionysio fuerit sive maior, Platonis esse iudicium eum nihil sani neque audivisse neque didicisse de rebus de quibus scripserit; si audivisset vel didicisset, proinde ac Plato eas plurimi suis estimaturum neque inconcinno et indecente modo ausurum fuisse eas emittere; non scripsisse illum commentarios memoriae gratia, cum facilissime memoria teneri possint, si quis ea semel animo comprehenderit, sed prava gloriae cupiditate ductum; ob eam rem non fuisse eum dignum, qui Platonem audiret. Quamquam quae sequuntur Dionysium solum spectant, haec sine dubio etiam de iis dicuntur, qui loco quem supra attulimus verbis *ἄλλοι τινές* significantur.

6. Quinam sunt ii, quos Plato de summa philosophia scripsisse scit, quorum nomina non affert, quos quid ipse de iis rebus vere sentiat ignorare demonstrat? Platonis eos auditores fuisse e verbis εἴτ' ἔμοι ἀκηκοότες εἴτ' ἄλλων εἴθ' ὡς εὐρόντες αὐτοὶ appetet. Iam omnium primum coniungenda sunt

haec cum loco 2, 314 B sq., de quo supra exposuimus. Utrumque hunc locum spectantibus nobis appareat a Platone reprehendi quendam (ep. 2.) aut quosdam (ep. 7.), qui ipso invito scripserint de re, de qua ipse non scripsit, sed praesentibus auditoribus disputavit; reprehendit eos propterea, quod de ea re scribi noluerit, dum credit eam ne oratione quidem nedum scripto pro dignitate exponi multitudinique tradi posse, v. 7, 341 D sq.

Iam videamus, num reperiri possit, ad quem Platonis reprehensio pertineat. Simplicius in commentariis, quos in Aristotelis Physica scripsit, commemorat Platonis de bono acroasin a quibusdam, qui audiverant, obscure (*αἰνιγματωδῶς*) litteris esse consignatam; ibi, quae Plato de prima omnium natura sentiebat, contineri. Praeter Aristotelem appellantur a Simplicio Speusippus, Xenocrates, Heraclides, Hestiaeus, alii Platonis discipuli. Simpl. in Phys. 9, 151, 6 Boruss. (Diels) (= Arist. fragm. 28 Rose) λέγει δὲ δ' Ἀλέξανδρος ὅτι „κατὰ Πλάτωνα πάντων ἀρχαὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδεῶν τό τε ἐν ἐστι καὶ ἡ ἀρχιστος δύας, ἢν μέγα καὶ μικρὸν ἔλεγεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς Περὶ τάγαθοῦ Ἀριστοτέλης μημονεύει“. λάβοι δὲ ἀν τις καὶ παρὰ Σπευσίππουν καὶ παρὰ Ξενοκράτους καὶ τῶν ἄλλων, οἱ παρεγένοντο ἐν τῇ Περὶ τάγαθοῦ Πλάτωνος ἀνοδάσει πάντες γάρ συνέγραψαν καὶ διεσώσαντο τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ταῦταις αὐτὸν ἀρχαῖς χρῆσθαι λέγονται. Id. ib. 453, 25 (= Rose ib.) ἐν τοῖς Περὶ τάγαθοῦ λόγοις, οἷς Ἀριστοτέλης καὶ Ἡρακλείδης καὶ Εστιαῖος καὶ ἄλλοι τοῦ Πλάτωνος ἐταῖροι παραγενόμενοι ἀνεγράφαντο τὰ ἁγδέντα αἰνιγματωδῶς ὡς ἐροήθη.

Aristotelem Platonicas et Pythagoricas de iis, quae sunt, eorumque principiis opiniones exposuisse memoriae prodidit Simplicius etiam in De an. 11, 28, 7 Boruss. (Hayduck); idem refert Ioannes Philoponus in De an. 15, 75, 36 Boruss. (Hayduck = Rose l. l. p. 40): ἴστορεῖ οὖν ἐκεῖ τὴν Πλάτωνος καὶ τῶν Πυθαγορείων περὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν δόξαν. Pythagoricae quae hic vocantur opiniones fortasse eadem erant quibus Plato ipse bonum explicabat numerorum doctrina adhibita; v. Aristox. Elem. 2, p. 30 Meib.

Haec omnia ad Platonis de bono acroasin pertinent. Etiam aliis Platonis auditor de vita et doctrina magistri scripsisse fertur, Hermodorus Syracusanus, qui in proverbium venit dum «sermones venditat»; v. Cic. Ad Att. 13, 21, 4, Zenob. 5, 6, Suid. s. v. *Ἄργοισιν Ἐρμόδωρος ἐμπορεύεται*. Cuius de Platone scriptum commemorat Dercyllides apud Simplicium in Phys. p. 247, 33 et 256, 32 (Diels) citalque eius locum, quo exponuntur, quae Plato de materia deque primis causis disseruit

Habemus Platonis auditores, qui de eius intima philosophia scripserint; quorum alii nominantur, alii nomine omisso illis adnumerantur. Non dubito, quin alibi non sint quaerendi, quos Plato utroque epistularum loco perstrin-

git. Reprehensio certe non solum ad anonymos illos, sed etiam ad nobiles in philosophia viros pertinet, Aristotelem, Speusippum, Xenocratem, Heraclidem, Hestiaeum, Hermodorum. Consentaneum est in priore epistula Platonem unius ex iis mentionem facere, in posteriore plurium; temporis ratione computata ostenditur et aeroasin illam ipsam, quam de bono Plato fecit, et »alterius illius Socratis« scriptiōnem ante secundae epistulae tempus i. e. ante a. 363 esse ponendam, de ceterorum libris post id tempus et ante a. 353, quo scripta videtur esse epistula septima, Platonem esse certiorem factum.

7. Restat, ut respondere conemur, quisnam is fuerit, quem Plato ep. 2, 314 C »alterum Socratem« appellat. Comparantibus nobis, quae de unoquoque eorum quos diximus viros memoriae sunt prodita, Heraclides ille Ponticus potissimum videtur esse, quem Plato illo cognomine significet. Etenim fuit vir, quantum scimus (v. Diog. Laert. 5, 86 sqq.), et philosophia et iactantia notabilis. Quod ab eius moribus non abhorrebat sua scripta aliorum nominibus inscriptis ornare, ostenditur eo, quod Aristoxenus commemoravit eum etiam tragoeidas scripsisse scriptasque ad Thespidem auctorem rettulisse, v. Diog. Laert. 5, 92. Hanc de Heraclida coniecturam facere non auderem, nisi mihi persuasum esset in tam dubiis quaestionibus non solum verum invenire, sed etiam, quod veri simile sit, ostendere alicuius esse momenti.

Čestný nápis Rutilia Pudenta Crispina.

Napsal Jos. Dobíáš.

V právě vyšlém čísle Notizií degli scavi uveřejňuje R. Paribenī¹ mramorovou basi, nalezenou při výkopech na dvoře někdejších kasáren sv. Kateřiny a Magnanapolí, s nápisem, obsahujícím celou kariéru nějaké velmi významné osobnosti doby císařské. Base byla směrem svislým rozprůlena, aby z ní byly vytvořeny dva stupně malého schodiště, a tak padla dláto za oběť nejen všecká písmena ve středu popsané plochy (od tří do desíti), ale při odstraňování horního orámování nápisné plochy zmizel až na několik písmen i celý první řádek, který obsahoval právě jméno osoby nápisem poctěné.

Nápis zní podle doplněného čtení Paribeniho takto:²

¹ R. Paribeni, Iscrizione onoraria. Notizie degli scavi di antichità, Ser. VI. Vol. IV (1928), str. 343—348.

² Levá půle, pokud jí neublížilo dláto, se čte velmi dobře, zato pravá je tak ošlapaná, že čtení je velmi nesnadné. Transkripcie Paribeniho na str. 343 n. má několik chyb tiskových, omyly v písmenech i v druhu závorek. Opravoval jsem je podle připojené autotypie (str. 345), která však ne vždy reprodukuje zřetelně nynější stav nápisu.

lio Pu il . . .
 [leg(ato) A]ug(usti) pr(o) pr(aetore) ad [cens]us accepta[ndos
 provi[nciae] Lugdunensi[s] et Aquitaniae?,
 curatori Teanensi[um Ati]n[atium]
 5 Venafrano[rum] inium
 leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) provi[nciae] Hispaniae Cite]rioris
 et Gallaecia[e, electo duc]i ex s(enatus) c(onsulto)
 bello Aquil[eiens]i, co(n)suli, proco(n)suli)
 provi[nciae] Achaeae, [leg(ato)] Aug(usti) pr(o) pr(aetore) provi[nciae]
 10 Syriae Phoenic[es¹, l]eg(ato) Aug(usti) [pr(o) pr(aetore) provi[nciae]
 Thraciae, leg(ato) Au[g(usti) pr(o) pr(aetore) provi[nciae] Lusitaniae,
 leg(ato) leg(ionis) XV Apollinaris, s[ecundu]s sodali Hadrianali
 Antoniniano [Comm]odian[o, sod(ali)]
 Severiano Ant[onini]ano, [iuridico]
 15 Aemiliae et Liguria[e]
 curatori viarum [Clodiae, C]assi[ae et Ciminiae,
 curatori Fanestr[en(sium) P]isauriens(ium),
 praetori, aed[ili ce]riali, q[uaestori]
 urbano, IIII vir[o v(iarum) c(urandarum), p]raefecto urb(i) feriarum
 20 Latinarum, p]raefecto coh(ortis) I Lusitano(rum)
 eq(uitatae) q(uingenariae).

Je na první pohled patrné, že kariéra muže poctěného římskou basí je na nápisu uvedena v obráceném pořadí, t. j., počíná se hodnostmi nejvyššími nebo aspoň posledně zastávanými a postupuje zpět až k úřadům nejnižším a tedy nejstarším. Z těchto úřadů je pro datování nápisu, aspoň přibližné, nejdůležitější funkce, kterou zastával ve-válce Aquilejské.

Doplňení Paribenho, *electo duci ex senatus consulto bello Aquil(eiensi)*, není sice dostatečně zajištěno, ale velmi pravděpodobné. Před koncovým I vidí Paribeni ještě stopy C, takže lze předpokládat člení *du]Cl*. Takovýto titul je pro velitele vojsk v mimořádných dobách válečných již od II. století po Kr. velmi obvyklý. Kromě dokladů uvedených Paribenem, z CIL II. 4114 = Dessau 1140: *duci exercitus Illyrici* z roku 149 a CIL VI. 1645 = Dessau 2773: *duci legionum Daciae* z doby Philippovy, lze uvést CIL II. 2634: *dux legionis VII Geminæ*, III. 1919 = Dessau 2770: *duci legionum... adversus Armo[ricano]s*, CIL VIII. 9365: *duci trium Daciarum*, VI. 1450 = Dcs. au 2935: *duci exerciti Mysiaci* atd.²

Víc nežli na titulu záleží však na vojenském podniku, jehož se nás Říman účastnil *ex senatus consulto*. A výraz *bellum Aquileiense* neponechává v té příčině žádných rozpaků: nemůže běžet ojinou událost nežli o episodu bouřlivých zápasů o trůn po smrti obou Gordianů r. 238, kdy senát zvolil proti Maximi-novi výbor dvacíti senátorů a z nich potom dva císaře, Balbina

¹ Paribeni čte *Phoeniciae*. Opravují podle CIL III. 167 a 202. CIL VI. 228 = Dessau 2187 má ovšem *in provinci*. *Syria Foinicia*.

² Další doklady uvádí Seeck, Dux v R.-E. V 2 (1905), sl. 1869n., Ettore de Ruggiero, Dizionario epigrafico di antichità romane II. 3. Roma 1922, str. 2078 n. a A. von Domaszewski, Die Rangordnung des röm. Heeres [Otisk z Bonner Jahrbücher, seš. 117]. Bonn 1908, str. 183.

a Pupiena. Na pochodu z Podunají, kde Maximinus bojoval proti Dákům a Sarmatům (pravděpodobně Jazygům), proti vzbouřivší se Italii zastavila císaře pevnost aquilejská, kam senát poslal dva své členy, konsuláry Crispina a Menofila, jako organisátory obboje.¹ Za tohoto obléhání se vzbouřili Maximinovi vojáci a ubili jej i s jeho synem.

Již Paribeni (str. 346) poznal správně, že v zprávě o vynikající účasti záhadného našeho oslavence na válce Aquilejské leží klíč k určení nového nápisu, a pokusil se na základě výrazu, že muž jím zvěčněný byl vyslan *ex senatus consulto*, zlatožniti jej s jedním z obou konsulárů, o kterých mluví starověké zprávy. Poněvadž se z jejich jmen zachovala jen cognomina, byla ovšem jejich identifikace velmi těžká. První z nich byl zlatožnán s L. Bruttiem Crispinem, konsulem r. 224,² druhý s Tulliem Menophilem, který byl někdy v letech 238—241 místodržícím Dolní Moesie.³ Ale zase již Paribeni poznal, že ani na jednoho ani na druhého nelze pomýšlet při výkladu nového nápisu. Poněvadž Bruttius byl konsulem r. 224 a nás nápis uvádí účast oslavencovu na obraně Aquileie hned po konsulátě, vyplývalo by z toho, že mezi rokem 224 a 238 nezastával Bruttius jiný úřad, což se nehodí na člověka ve veřejném životě tak hojně používaného, jakým byl muž, oslagený římskou basí. Proti Tulliovi Menophilovi pak rozhoduje, že by byl musil hned po válce Aquilejské odejít ke správě moeské, kdežto náš oslaveneck se po ní stal místodržícím v Přední Hispanii a censitorem v Gallii Lugdunské.

Rozhoduje se tedy Paribeni pro L. Lorenia Crispina, kterého zlatožnili s organisátorem obrany Aquileie již Borghesi, Seeck a

¹ Herodianos VIII. 2, 5: Ἐστρατῆγον δὲ αὐτῶν [t. j. nad Aquilejským] οὐ πάντα εἰχον διὰ φροντίδος ἄνδρες δύο, ἀπὸ διπλεῖας μὲν, ἐπιλεγχέντες δὲ ἐπὸ τῆς συγκλήτου ἀν δὲ μὲν Κοστινός δὲ ἐ Μηνίφιλος ἐπαλείτο; Vita Maximorum 21, 6: Post hoc Aquileiam venit, quae contra eum armatis circa muros dispositis portas clausit, nec pro pugnatio desuit Menofilo et Crispino, consularibus viris, auctoribus; Vita Maximi et Balbini 12, 2: Maximinus ab oppidanis Aquileiensibus et paucis, qui illic erant, militibus <ducibus> Crispino ac Menofilo consularibus, qui a senatu missi fuerant, victus est. Výraz Ἐστρατῆγον u Herodiana svědčí pro pravděpodobnosti, že úřední titul obou senátorů byl *dux*; tím stoupá též pravděpodobnost Paribeněho doplnění *ducis* na novém nápisu.

² Lenain de Tillemont, Histoire des empereurs et des autres princes qui ont regné durant les six premiers siècles de l' Eglise III. 2. Bruxelles 1712, str. 506; B. Pick, Inedita der Sammlung Mandl in Budapest. Numismatische Zeitschrift XXIII (1891), str. 50 pozn. 45; Henze, Bruttius 4) v R.-E. III. 1 (1897), sl. 912; v. Domaszewski, Untersuchungen zur roemischen Kaisergeschichte. Rheinisches Museum für Philologie. N. F. LVIII (1908), str. 541.

³ P. de Rohden - H. Dussau, Prosopographia imperii romani III. Berolini 1898, str. 341 (č. 281); Selatie E. Stout, The Governors of Moesia. Dissert. Princeton 1911, str. 78.

Dessau¹; důvodem je mu ovšem spíš nedostatek důkazů proti ztotožnění nežli nějaký důkaz pozitivní. Nevíme totiž, kdy byl Lorenius konsulem, jen tolik, že byl r. 231 *frater arvalis* a že byl poctěn sochou r. 244.² Paribeni musí také připuslit, že »i resti di lettere della prima linea poco si accordano anche con questa integrazione«, ale při složitosti, nepravidelnosti a nestálosti jmen na počátku III. století to nepokládá za námítku rozhodující. Slova, jimiž kvalifikuje poměr zbytků první řádky našeho nápisu k jménu L. Lorenius Crispinus, jsou však velmi eufemistická: ve skutečnosti nemají spolu obě jména společného naprosto nic. Již to svědčí proti jejich identifikaci. Pomýšleje na jednoho z obou konsulárů r. 238, byl Paribeni na správné stopě, ale omeziv se na výběr osob, jaký poskytovalo starší badání, pravou osobu nenašel.

Zjistili ji s naprostou bezpečností pomohla mi zmínka nápisu o syrském místodržitelství muže, který jím byl poctěn. Někdy kolem roku 232, kdy císař Severus Alexander navštívil Palmyru, byl totiž místodržitelem Syrie-Foiniky — v jejích hranicích ležela Palmyra³ — Rutilius Pudens Crispinus,⁴ jehož jméno znamenitě vyhovuje zbytkům, zachovaným v první řádce našeho nápisu

*Rutilio PVdenti . . .*⁵

a jehož cognomen je totožné s jménem konsulára, činného v Aquileii r. 238.

A potřebuje-li tato identifikace ještě dalšího potvrzení, poskytuje nás nápis i je zmínkou o thráckém místodržitelství muže, kterého oslavuje: neméně nežli sedm milníků thráckých z doby císaře Severa Alexandra vzpomíná *Pοντειλίον Πούδεντος Κοισπέτρον, πρεσβευτοῦ Σεβαστοῦ ἀντιστρατήγου*, jako legáta Augusti pro praetore v Thráckii.⁶

¹ B. Borghesi, *Oeuvres complètes* II. 232; Otto Seeck, *Der erste Barbar auf dem röm. Kaiserthrone*. Preussische Jahrbücher LVII (1885), str. 294; II. Dessau, *Prosopographia imperii romani* II. Berolini 1897, str. 299 (č. 254). Miltner, Lorenius 2) v R.-E. XIII. 2 (1927), sl. 1443 se nerohoduje mezi Loreniem a Bruttiem Crispinem.

² CIL VI. 2108, 7 a 1447 = 31657.

³ Ulpianus, *Digesta* L 15, 1, 5: *Est et Palmyrena civitas in provincia Phoenice . . . collocata.*

⁴ W. H. Waddington, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure* III. *Inscriptions*. Paris 1870, č. 2598 = Melchior de Vogüé, *Syrie centrale. Inscriptions sémitiques*. Paris 1868–1877, str. 17n. (č. 15) = W. Dittenberger, *Orientis graeci inscriptiones selectae* II. 640 = R. Cagnat, *Inscriptions grecques ad res romanas pertinentes* III. 1038: Čestný dekret pro Iulia Aurelia Zenobia, στρατηγίσαντα ἐν ἐπιθημίᾳ θεοῦ Ἀλεξάνδρον καὶ ὑπηρετίσαντα παρονότη διηνεκεῖ Ποντειλίον Κοισπέτρον τοῦ ἡγεμονένοι. K datování srov. Jos. Dobiaš, *Cisal Hadrian v Palmyre*. Listy filologické LV (1928), str. 197 n. pozn. 4.

⁵ Zdá se mi, že na reprodukci v *Notizie degli scavi*, str. 345 lze rozoznati ještě stopy D v PVdenti, ba, neklame-li mne autosuggesce, i PV Dentl CRISPino.

⁶ Ernst Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*. Schriften der Balkankommission. Antiquarische Abt. IV. Wien 1906, sl. 52 nn. č. 49–53 a

Zjištěním Rutilia Pudenta Crispina jako osoby poctěné novým nápisem římským získáváme nejen rozluštění problému, kdo vlastně byl onen Crispinus, který r. 238 bránil Aquileii proti Maximinovi,¹ ale i úplný cursus honorum jedné z nejvýznamnějších osobností na počátku III. století po Kr.

Svou kariéru začal Rutilius Pudens Crispinus jako *praefectus cohortis primae Lusitanorum equitatae quingenariae*, která tenkrát ležela v Egyptě, pravděpodobně stále ještě v Contrappollonopoli, kde ji shledáváme r. 156.² Hned potom se stal *praefectem urbi feriarum latinarum*. Tento úřad, zřizovaný k zastupování všech magistrátů římských, odcházejících z města do Albských hor k oslavě Jova Latiara, pozbyl ovšem již dávno svého původního významu a byl obsazován každoročně mladistvými členy stavu senátorského.³

Další úřady Crispinovy, z něhož se stal postupně *quattuorvir viarum curandarum, questor urbanus, aedilis cerealis* a *praetor*, neposkytuje nic pozoruhodného. Teprv dva následující úřady kurorské jsou zajímavější. Crispinus se stal *curator Fanestr[ensi]um Pisaur[ensi]um*, t. j. císařským úředníkem, kontrolujícím obecní hospodářství v umberských městech Fanum Fortunae (n. Fano) a Pisaru (n. Pesaro),⁴ a pak kuratorem několika jihoetruských silnic. Paribeniho doplnění *curator viarum [Clodiae C]assi[ae] et Ciminiae* se shoduje s titulem podobného kurorství na nápisech CIL X. 6006 = Dessau 1066 a CIL VIII. 7049 = Dessau 1177, ale není jediné možné, poněvadž pořádek a počet jihoetruských silnic, spravovaných jediným kuratorem, se neuvádí vždycky stejně. Vedle silnice Cassiové,

sl. 368 n. a Herm, a Karl Škorpil, Antike Inschriften aus Bulgarien. Archaeologisch-epigraph. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XV (1892), str. 109, č. 65 = IGRR I. 669 (a 1446), 688 (a 1453), 719 (a 1470), 720, 772, 1471 a 1472. Srov. Arthur Stein, Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia. Sarajevo 1920, str. 56 nn.

¹ Nápisem dochází potvrzení domněnka, kterou pronesl — v článku jinak plném omylů — již Nagl, Rutilius 32) v R.-E. I A 1 (1914), sl. 1269.

² Měla tenkrát 505 mužů, z toho 114 jezdci na koni, 19 na velenbloudou. Viz Cichorius, Cohors v R.-E. IV. 1 (1900), sl. 311n.

³ M. Antonius Antius Lupus, zabity od Commoda (Vita Commodi 7, 5), počal svou kariéru jako *praefectus feriarum latinarum*, před decemvirátem stlitibus iudicantis a tribunátem vojenským (CIL VI. 1843 = Dessau 1127). L. Fulvius Aburnius Valens se stal r. 118 *praefect(us) urbi feriarum latinar(um)* před úřadem tresvira mincovního (CIL VI. 1421 = Dessau 1051) a zcela podobně i M. Metilius Aquillius Regulus, cos. 157 (CIL XIV. 2501 = Dessau 1075) i L. Fulvius Gavius Numisius Petronius Aemilianus (Dessau 1172). Srov. CIL VI. 1422 = Dessau 1171). Srov. Christianus Wernerus, De feriis latinis. Dissert. Lipsiensis. Coloniae 1888, str. 44 nn.

⁴ Jak upozornil již Paribeni, byla obě města i jindy kontrolovaná jediným kuratorem. CIL XI. 638: C. Luxilio C. f. Pompt. Sabino Egnatio Proculo, c. v., cur(atori) rer(um) publicar(um) Pisaur. et Fanest.

která, vedouc z Říma přes Sutrium, Volsinie a Clusium, byla hlavní spojovací tepnou východní Etrurie, a jejích odboček, silnice Claudiovy, která obcházela na západě jezero Sabatské, a silnice Ciminské, která zkracovala okliku silnice Cassiovy mezi Sutriem a Sorrinou, bývaly pod jediným kuratorem ještě *via Annia, nova Traiana* nebo *tres Traianae, Amerina*, odbočující od Cassiovy a běžící pak na sever rovnoběžně se slavnou silnicí Flaminiovou, ba dokonce i tato *via Flaminia*.¹ Z těchto jmen sem zdá *et Ciminiae*, které zvolil Paribeni, příliš dlouhé. Zbývající prostor řádky 16. nejlépe vyplňuje jméno *Anniae*.

Iuridicus Aemiliae et Liguriae byl jeden ze čtyř soudních úředníků, kteří vykonávali vyšší civilní soudnictví v Italii kromě Latia, Campanie a Samnia, kde vykonávaly soudnictví úřady města Říma. Jeden ze soudních obvodů těchto iuridiků zahrnoval Aemiliu, Ligurii a Etrurii². Dva první kraje uvádí jako obvod samostatného iuridika nápis CIL VI. 332 = Dessau 1135 a CIL X. 5178 = Dessau 1159. Jen jméno Ligurie uvádí nápis CIL VIII. 7033 (patrně úplný) a XIV. 2503 (na rozhodujícím místě zkomolený). Protože na Crispinově nápisu za *L[iguriae* zbývá ještě dosti místa, na němž sotva mohlo státi jméno nějakého úřadu, lze jej doplniti buď *et Tusciae*, podle nápisu CIL VIII. 597: *iuridico per Aemiliam et Liguriam et Tusciam*,³ nebo *et Etruriae*, podle jiného, nedávno objeveného nápisu afrického: *iuridico per tractus Etruriae, Aemiliae, Liguriae*.⁴ Místu, které je k disposici, lépe odpovídá doplnění kratší.

Crispinus se potom stal členem několika sodalitcí, zřízených pro kult zbožněných císařů:⁵ *sodalis Hadrianalis, Antonini-anus, Commodianus, Severianus Antoninianus*. Nápadné

¹ CIL III. 6813 a 7314 = Dessau 1038 a 1093; CIL V. 877 = Dessau 1052; CIL VI. 1356 = Dessau 1109; CIL IX. 5833 = Dessau 1059; I G R R III. 667 = Dessau 8835; W. M. Ramsay, Studies in the Roman Province Galatia VI. Some Inscriptions of Colonia Caesarea Antiochea. The Journal of Roman Studies XIV (1924), str. 177 (č. 3) = L' Année épigraphique 1926, str. 19, č. 77. Srov. B. Borghesi, Oeuvres complètes IV. 129 nn. a R. Kiepert, Formae orbis antiqui XX. 5.

² Zcela výjimečně se uvádí na nápisu CIL VIII. 5354 = Dessau 1084 *iuridicus Aemiliae [et Fla]miniae*. Srov. [proti Th. Mommsenovi, Römisches Staatsrecht II, 2°, str. 1085 s pozn. 8] C. Julian, Les transformations politiques de l'Italie sous les empereurs romains. Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome. Fasc. 37. Paris 1884, str. 180 nn. a Rosenberg, Iuridicus v R. E. X. 1 (1917), sl. 1150 n.

³ Opis, ve kterém se jediné nápis zachoval, má místo LIGVRIAM slovo ETRVRIAM, vedle TUSCIAM nemožné.

⁴ Alfr. Merlin, C. Vettius Sabinianus, proconsul d'Afrique. Académie des inscriptions & belles-lettres. Comptes rendus 1919, str. 355 nn. = L'Année épigraphique 1920, str. 12 (č. 45) = R. Cagnat - Alfr. Merlin, Inscriptions latines d'Afrique. Paris 1923, str. 83 (č. 281).

⁵ Srov. o nich na př. Georg Wissowa, Religion und Kultus der Römer. München 1912² str. 564 nn.

je, že byl členem sodalicia Commodova a nikoli Markova. Nejlépe by se to dalo vyložit tím, že byl členem sodalicia Pertinakova, které vzniklo přeměnou jména sodalicia Markova¹, a že tedy byl sodalis *Helvianus*. Toto slovo také lépe vyplní mezeru na konci řádky 13. nežli Paribeniho čtení *sod(ali)*, které je nadto zbytečným opakováním po stejném slově v řádku předcházejícím. Paribeni pokládal titul *sodalis Commodianus* za dosud nedoložený. Ve skutečnosti se s ním setkáváme již na nápisu z Říma CIL VI. 1365 = Dessan 1160: *C. Caerellio Fufidio Annio Ravo C. fil. Ouf. Pollittiano, sodali Marciano Aureliano, Commodiano, Helviano, Severiano.*²

Další stupeň Crispinovy kariéry byla hodnost plukovníka legie XV Apoll.: *Legatus legionis XV Apollinaris*, která od té doby, co byla za Traiana přeložena z Carnunta na Východ, ležela v kappadockých Satalech. Její památky z doby tamějšího pobytu jsou velmi vzácné. Nás Crispinus je jediný známý nám legát této legie po M. Vettiovi Valentovi z roku 137.³

Přicházejí potom na řadu nejdůležitější úřady Crispinovy, ve správě provinciální, především ve třech provinciích praetorských, Lusitanii, Thrakii a Syrii-Foinice. Tu cítíme nemožnost přesnějšího datování nejbolestnější.⁴ Dobu Crispinovy správy lusitanské nemůžeme přesněji určiti pro nedostatečnou známost fastů této provincie.⁵ Správu Thrakie lze datovati jen dobou Severa Alexandra, za jehož vlády Crispinus opravoval thrácké silnice. Konečný možný termin pro jeho správu thráckou je doba kolem roku 232, kdy, někdy v době perského tažení Alexandrova, prodlel jako místodržitel Syrie-Foiniky⁶ nějakou dobu v Palmyře.

¹ Vita Pertinacis 15, 4: *Marciani sodales, qui divi Marci sacra curabant, Helviani sunt dicti propter Helvium Pertinacem; Vita Septimii Severi 7, 8: Addito flamine et sodalibus Helvianis, qui Marciani fuerant.*

² Zřízení sodalicia Commodova bylo asi dilem Septimia Severa, který konsekroval Commoda, aby se pomstil senátu. Vita Septimii Severi 11, 3 n. a 12, 8.

³ Ritterling, Legio v R.-E. XII. 2 (1925), sl. 1754 n.

⁴ Codex Justinianus V. 62, 10 obsahuje reskript císaře Alexandra Crispinovi z 13. srpna 229. Je velmi pravděpodobné, že se týče našeho Crispina, ale z obsahu reskriptu nelze vyčísti, které provinciální správy se týče.

⁵ W. Liebenam, Forschungen zur Verwaltungsgeschichte des röm. Kaiserreiches I. Leipzig 1883, str. 63 n. a 274 i Maria Marchetti, Hispania v Ruggierově Dizionario epigrafico di antichità romane III. Roma 1922, str. 912 uvádějí posledního legáta lusitanského, jehož chronologii lze určiti, někdy z doby kolem roku 200.

⁶ Výslovným označením Rutilia Pudenta jako propraetora syrského na našem nápisu se stávají zbytečnými pochybnosti, které měl Gust. Ad. Harrer, Studies in the History of the Roman province of Syria. Dissert. Princeton 1915, str. 55 o tom, zdali byl Crispinus místodržicím, či, jak spíše soudil, jen mimořádným velitelem syrských vojsk. Důvody těchto rozpaků vyvrátil ostatně Arthur Stein na uv. m., str. 58 již materiálem, který byl po ruce do roku 1920.

Jak dlouho spravoval Syrii, nelze říci.¹ Pravdě nejpodobnější doba jsou léta Alexandrových parthských výprav, tedy 231—233. Mezi ní a rok 238, který je jediným pevným datem Crispinové kariéry, připadlo ještě místodržitelství v senátorské provincii Achaii a konsulát.

Po úspěšné obraně Aquileie proti Maximinovi se stal Crispinus legátem *Augusti pro praetore provinciae Hispaniae Citerioris et Gallaeciae*. Poněvadž propraetorem Přední Hispanie byl r. 238 Q. Decius Valerianus,² zdá se, že byl Crispinus jeho přímým nástupcem. Velmi důležité je udání rozsahu jeho provincie dvěma okrsky, Přední Hispanii a Gallacii, neboť pomáhá rozluštiti starý spor o to, zůstala-li Gallacie od té doby, co ji Caracalla asi r. 213 oddělil od Přední Hispanie,³ samostatnou provincii až do reformy Diocletianovy, či zdali bylo toto rozdělení brzy likvidováno,⁴ ve prospěch méně druhého. V době Crispinově byly již Hispania Citerior i Gallaecia podřízeny místodržiteli jedinému a jako jediný přežitek nedávného rozdělení zůstalo jen dvojí jméno provincie.

Předposledním úřadem Crispinovým bylo zase kuratorium, ale tentokrát nad četnějšími a významnějšími městy v Campanii. Podléhala mu města Teanum a Venafrum. Doplnění dvou dalších je nejisté; Paribeni předkládá k výběru Atinu, Allifae, Casinum, Interamnu.

Poslední funkci zastával Crispinus jako *legatus Augusti pro praetore ad census acceptandos provinciae Lugdunensis*. Stal se tedy místodržícím Lugdunské Gallie se speciálním úkolem, vykonati v této provincii i census.⁵ Paribeniho doplnění *et Aquitaniae* je velmi nejisté, jednak že samo nestačí vyplnití řádku, jednak protože nemá v jiných dokladech o lugdunských legátech *ad census* obdobny. Srov. CIL X. 6658 — Dessau 1040: *leg. Aug. p(ro) p(raetore) ad census provinciae Lugdunensis*⁶ a řecký protějšek z Efesu: πρεσβευτὴν Ἀρτωνίου καὶ Οὐγκού

¹ Z nápisu uvedeného výše na str. 9 v pozn. 4 nevyplývá totiž s naprostou určitostí, že byl Crispinus syrským legátem právě v době Alexandrových návštěv v Palmyře, ačkoliv je víc než pravděpodobné, že zmínka o tamějším pobytu Crispinově a o římských vexillacích se týče perské výpravy Alexandrově.

² CIL II. 4756, 4759, 4788, 4816, 4826, 4828, 4831, 4834, 4853, 4858, 4870, [4874], 4886, 4887, 6222 a [6248].

³ CIL II. 2661 a 5680 — Dessau 1157.

⁴ J. Mispoulet, Transformations de l'Espagne durant les trois premiers siècles de l'Empire romain. Revue de philologie XXXIV (1910), str. 319 nn.; Maria Marchetti, Hispania v Ruggierově Dizionario epigrafico III. 807 n.; Eugène Albertini, Les divisions administratives de l'Espagne romaine. Paris 1928, str. 77 nn.

⁵ Obvyklý výraz je *acciendos*. Ale i *acceptandos* je doloženo, pro Belgiku. CIL XIV. 3593.

⁶ Srov. Th. Mommsen, Röm. Staatsrecht II. 2^a, str. 1092 s pozn. 8; Kubitschek, Census v R.-E. III. 2 (1899), sl. 1918 nn.; Otto Hirschfeld, Die Kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian. Berlin 1905², str. 55 n.

⁷ Jiné doklady uvádí Kubitschek na uv. m., sl. 1919 n., kde jsou sebrány i doklady o provádění zcela samostatného censu v Aquitanii.

*τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀνιστοράτηγον τῆς κατὰ Λούγδωνον
Οὐελτικῆς καὶ τιμητὴν τῶν ἐν αὐτῇ ἔθνων.*¹ Datovati gallskou správu Crispinovu přesněji je nemožné pro velikou vzácnost dat o tamějších místodržících. Po M. Aediniovi Iulianovi z posledních let Severa Alexandra² jsou pro něho všecka další léta volná.³

Leden 1929.

Westoniana.

Napsal Bohumil Ryba.

Obraz, který podal ve svém spise⁴ o činnosti humanistky Westonie⁵ prof. dr. Ant. Kolář, doplnil znalec našeho humanismu K. Hrdina⁶ především šťastným zjištěním o Kelleyovi, které osvítilo zcela nově rodinné osudy básnířiny.⁷ Přesto budiž nám dovoleno ještě se k Westonii vrátit.

Kdežto prof. Kolář přestal na užití a interpretování známého materiálu tištěného, shledaného A. Truhlářem⁸, chce být úkolem tohoto našeho článku jednak upozorniti na dva neznámé dosud projevy Westonii, zachované rukopisně, jednak připojiti hrstku poznámek methodických, exegetických a kritických.

Mezi oběma příspěvky rukopisnými, které uvedeme v prvních dvou kapitolách, jest jistý vnitřní rozdíl. První z nich vyplňuje jen mezeru našich dosavadních znalostí, avšak mezeru takovou, kterou by nebylo nesnadno překlenouti prostým dohadem. Druhý naproti tomu připravuje překvapení docela nečekané, vyvraci starší předpoklady a — jak to již bývá — s novým poněcháním přináší i nový problém.

¹ Forschungen in Ephesus III. Wien 1923, str. 116 — L'Année épigraphique 1924, str. 18 (č. 74).

² CIL XIII. 3162.

³ Camille Jullian, Histoire de la Gaule IV.³ Paris 1924, str. 537 pozn. 4 a str. 568 pozn. 6.

⁴ Humanistická básnířka Westonia, Sborník filos. fak. univ. Komenského v Bratislavě IV, č. 40, Bratislava 1926.

⁵ Bibliografii uvádí L. Fränkel, Allgem. Deutsche Biogr. 42, 1897, 194 a Č. Zíbrt, B. Č. H. III. č. 10528—10538. K údajům tam obsaženým sluší připojiti dosti podrobný životopis v Dictionary of National Biography IX, 1899, str. 359 a n., jehož autorkou byla E[izabeth] L[ee].

⁶ Dvě práce z dějin českého humanismu, Listy fil. LV, 1928, str. 17 a n.

⁷ Básnířka byla rodem Angličanka a svého původu si byla vždycky dobré vědoma. Přesto, že Westonii přátelé v Čechách byli hlavně Němci, nelze tvrditi z Baldhofenova výroku o Germania nostra (Parth. kn. III, č. 59, v. 3), že se Westonia pokládala za Němku, jak činil prof. Kolář v uv. sp., str. 5. K hodnotě takovýchto výrazů ukáži ve své studii o Clementu Žebráckém v příštím sešitě Listů filol. Nemyslím také, že by ve verších Dousových (Parth. kn. III, č. 37, v. 39 a n.) „Quid mihi cum Batavis Lugdunensique Lycaeо? | Westoniae in Bavaroſ me rapit aura meae“ bylo „jistě chybné čtení“ (Kolář v uv. sp., pozn. 10) *Bavaroſ* místo *Boios*; již slovní hříčka Batavis-Bavaroſ zaručuje správnost tohoto čtení.

⁸ O tom srv. 23. poznámkou Kolářovu v uv. sp., str. 54, a 1. poznámkou Hrdinovu v uv. čl., str. 19.

1. Neznámý list Westoniin. Jest známo, že slavný Jos. Just. Scaliger (1540—1609) poslal Westoni do Prahy lichotivý list z Lejdy 3. (13.) listopadu 1602 (Parthenicón kn. III, č. 2¹). Byl nadšen jejími básněmi (nepochybě prvním vydáním Parthenicón z r. 1602), které mu dodal Jiří Martin Baldhofen² (,Qui enim primus admirationem tui excitavit mihi, is est vir nobilis, tui studiosissimus G. Martinus a Baldhofen. Is dedit mihi causam mirandi, admiratio scribendi... Scibo, quia dissimulare non potui, quomodo me affecerint poëmatia tua') a ucházel se o její přátelství (... ut mihi iter patefacerem ad amicitiam tuam, quam ut ambirem fecit virtus tua; ne autem frustra sperem, tui beneficij erit').

Odpověď Westoniina byla všem dosavadním biografům básnířiným neznámá. Pokládám za ni dopis ze 17. prosince 1602, který chová v opise³ bavorská státní knihovna v Mnichově (Collectio Camerariana, vol. 33,⁴ fol. 277). List Westoniin zaslouží pro svou půvabnou stilisaci, aby tu byl z rukopisu otištěn:

[Josepho Scaligero Elizabetha Joana Westonia.]⁵

Illustris et generose domine. Quantus fuerit pater tuus,⁶ quantum te admirentur omnes eruditii, ex Justi Lipsii,⁷ viri incomparabilis, testimonio et epistolis vestraque virtute toti innotuit orbi. Quapropter me Scaligeri nominis amantem et studiosam semper fuisse et futuram scias. Tanta enim vis est virtutis, ut absentes etiam de facie nobis ignotos diligamus et veneremur. Quid autem nunc dicam aut faciam, me favore tuo quo dignam judices, idque doctissimis ad me literis confirmes? Ferrea sim et omnis humanitatis expers, nisi manui tuae centum feram oscula, tibi gratias immensas agam, et cum antea videar dilexisse, nunc, qua me decet reverentia, te amem et colam, unicum ad te magnopere contendens, ut parciors in me laudanda posthac sis. Georgius enim Martinus a Baldhofen, nescio quo raptus oestro, pluris me meaque habet, ac ego agnosco. Judicium quidem tuum grata mente veneror, sed nosti mores et seculum. Enitar tamen, quantum in me erit, ut quae mihi a te tuique similibus tributa sunt, pietate, virtute et industria consequar, augeam et conservem. Interim ut Westoniae favere pergas animitus rogo. Illa te, licet terrarum spatio disjunctum, colet ut praesentem.

Dabantur ex aedibus Pisnitianis⁸

XVI. Kal. Jan. CCCCCIII.

¹ Knihy Parthenicón cituji tu i jinde v tomto článku podle vydání pražského, a to způsobem podobném, jako činil prof. Kolář. Pražská univ. knihovna má toto vydání ve třech exemplářích (také 9 H 226), nikoli ve dvou, jak tvrdil prof. Kolář u uv. sp., str. 8 a tamže v pozn. 1.

² Srv. o něm Kolář v uv. sp., str. 22.

³ Pramen opisu udává na něm poznámka, psaná touž rukou: Anton. Matth. Syllog. pag. 821.

⁴ Svazek tento nepáfil původně sbírce camerariovské; srv. o tom K. Halm, Über die handschriftliche Sammlung der Camerarii und ihre Schicksale. Sitzungsb. d. bayer. Ak. d. W. III, 1873, str. 267. — V katalogu této sbírky bylo vlastní jméno chybě rozluštěno a vytisknuto (Wessonia).

⁵ Slova kladu do závorek, poněvadž v této podobě pocházejí od kopisty.

⁶ Julius Caesar Scaliger (1484—1558).

⁷ Justus Lipsius (1547—1606).

⁸ V domě místokancléře Jindřicha z Písnice byla Westonia již 1. srpna 1601 (Parth. kn. III, č. 18; Kolář v uv. sp., str. 9, 13).

2. Rukopisné verše. K výtisku druhého vydání Westoniiných Parthenicón (Pragae, typis Pauli Sessii, bez udání roku, obecně datovaného do r. 1606 — o tom viz níže), chovanému v Britském museu (značka stará 1213. i. 26, nová C. 61. D. 2), čteme v katalogu též knihovny (v Praze přístupném) poznámku: „On the fly-leaf of this copy is a poetical address of the author-
es in MS., bearing date 16 August 1610; in the first book also there are a few additional MS. verses bearing her initials.“

Ochotou, s jakou vyslí vstříc mé žádosti o opis naznačených veršů pp. Robert Fitzgibbon Young, M. A., a univ. prof. H. E. Butler, bylo mně umožněno je zde otisknouti.

»Básnická adresa«, krasopisné dílo vlastní ruky Westonii-ny, zní:

Omnia praesenti, lector, quaecumque libello
nomine sub nostro publica facta vides,
non me diffiteor scripsisse, sed altera causa est,
cur commissa typis haec minus esse velim:
nimurum, quod sint congesta sine ordine cuncta
iunctaque Parthenicis, quae nova nupta dedi,
atque typographicis scateant hinc indeque mendis
(quas, vereor, tribuat ne mihi livor iners)
pro libituque meas opplet sine iure pagellas
nescio cui fidens alter amicitiae.
Poetarum series hinc est superaddita valum,
in qua cum gratis sunt male grata simul.
Hinc omissa scias mea plurima, multa videbis
hinc modulis passim mixta aliena meis.
Huncine Westoniae dici vis, quaeso, libellum,
tu, qui Westoniae vix sinis esse locum?
At melius proprias integro codice laudes
condere, quo digne concelebrere, fuit,
quam tua foemineis iunxisse poemata opellis
grandia sic parvis et minuisse modis.
Nil moror ista tamen, lector nihil inde sinistri
si capit et dextra singula mente legit.
Tempus erit, sine te (faveat modo Parca) pagellas
impleat ut numeris Westonis ipsa suas.

*Elizabetha Ioanna, uxor Ioannis Leonis
in Aula Imperiali Agentis, ex familia
Westoniorum, Angla.*

Pragae 16 Augusti Aº 1610.

Básnička se tu tedy netají čtenáři se svým rozhořčením, že vyšla tiskem — její knížka (pražské vydání Parthenicón). Pramen její nelibosti jest několikerý: jednak nesouhlasí s nedbalým uspořádáním sbírky, jejímž základem se staly její prvotiny, jednak ji mrzí, že se v knize hemží tiskové chyby, které by mohli závistiví posuzovatelé klásti za vinu její neznalosti místo sazečské nedbalosti, jednak se horší, že neprávem zaplňuje její stránky někdo jiný, dovolávaje se bůhvíjakého přátelství. Ani se seznamem básníček, který jest přidán na konci sbírky, Westonia nesouhlasí, poněvadž se v něm nečtou jenom jména jí milá. Jest

nespokojena i s tím, že sbírka ani zdaleka neposkytuje úplného obrazu její básnické činnosti: velmi mnoho jejich děl jest vynecháno, zato však vlastní její básně jsou ve sbírce utlačovány cizí rozpínavostí. Potom se básnířka přímo obrací k onomu příživníku a vytýká mu s jemnou ironií jeho nemístné touhu po slávě. Přesto jí to vše zatím nevadí, smí-li spoléhati na nestranost čtenářovu. Později, jak doufá, bude moci vydati své básně sama, bez příspěvků nepříjemného básníka.

Nejmenovaným mužem, kterého se týká nepříznivá kritika Westoniina, jest zcela nepochybně méněn Jiří Carolides. Ten totiž uveřejnil ve sbírce Westoniině vedle jiných básní na $9\frac{1}{2}$ stránkách (sign. D 2 v⁰ — D 7 r⁰) malý soubor svých Epigrammů a předeslal před ním verše, pro ten účel zvláště skládané:

Ne vacet ulla tuis pagella, Iohanna, libellis,
adjice nosira tuis carmina carminibus.
Si lector facti causam volet, ‚omnia‘ dices
,Carolidae mea sunt et mea Carolidae‘.
Saepe movent stulti pro carmine bella poëtæ,
at nostram evulget carmen amicitiam.

Tyto verše Carolidovy oklamaly A. Truhláře (Rukověť I, str. 303) a po něm i A. Koláře (v uv. sp., str. 28), že jim vskutku uvěřili a odtud si vykládali přítomnost veršů Carolidových ve sbírce Westoniině za skutečný projev opravdového přátelství. Dnes vídme vše ve světle jiném: do sbírky, která vyšla bez vědomí a uspořádání Westoniinal, byly vloženy tyto verše k její naprosté nelibosti. Protektorský tón a nejasné náznaky vzájemných přátelských vztahů, ve skutečnosti úplně ochladlých, pobuřovaly básnířku, takže na ně reagovala nejen v »básnické adresse« odmítnutím domnělého přátelství, nýbrž ulevovala svému hněvu i případnými verši, které (v tomtéž londýnském exempláři) připsala dílem po okraji sign. D 2 v⁰

a nostris aufer modulis tua scripta, Georgi,
vel tua cur mea sint, dic, mea curve tua,

dílem dole na téže stránce

ut mea scripta tuis confundis, mutua dicis
cuncta, facis nulla sed ratione fidem,
si tua, Carolides, mea sunt auctorve meorum es,
nomina cur non tu, sola vel ipsa fero?
E. I. W.²,

dílem nahoře na stránce následující (sign. D 3 r⁰)

cur tua scripta meis misces? effare, Georgi,
nam mea nec tua sunt, nee tua dico mea.
E. I. W. L.³

¹ Nesprávně tedy mluvil L. Fränkel v uv. čl., str. 194 o „der von W. selbst bewachten 1606er Ausgabe“.

² Elizabetha Ioanna Westonia.

³ Elizabetha Ioanna Leonis.

Verše Westoniiny poučují nás však nejen o netušeném obraťu jejího vztahu k Jiřímu Carolidovi, ale pozměňují i sám obraz Westoniin z doby jejího manželství. Není naprosto důvodu nevěřit jí, že do sbírky nebyly pojaty všecky její básně a pokládati pražské vydání Parthenicōn za „souborné vydání básní Westoniiiných“ (tak činil Kolář v uv. sp., str. 21). Závěrečná slova „básnické addressy“ svědčí, že Westonia básniti neprestala a doufala — v dubnu 1610, tedy po sedmiletém manželství — v možnost pozdější nové sbírky, jistě netušíc, že v čase jen o něco delším dvou let přerve smrt nit jejího mladého života. Jen nepřízní osudu zůstala nám málo známa pozdější fáse básnické činnosti Westoniiny — naše verše jsou nyní časově nejpozdějším jejím projevem. Přesto i tak se musíme, tuším, definitivně rozloučiti s představami Kolářovými (v uv. sp., str. 21), podle nichž „v manželství Musa Vestoniina umlkla“, jelikož při starostech o rodinu „na básnění nebylo kdy“.

Jiných rukopisných veršů Westoniiiných v exempláři londýnském není. Prof. Butler mne však ve svém velmi přesném popisu rukopisných příspisků londýnského exempláře upozornil, že jest v něm přeškrtnán předposlední odstavec v katalogu básnírek, obsahující zmínku o české básnířce Kateřině (viz níže). „It is, of course, impossible — píše mi prof. Butler — to say if this was done by E. I. W. But the ink looks to be the same.“ Opíraje se o toto cizí pozorování, spojuji škrt s verši výše uvedenými (*Poetarum series... vatum, in qua cum gratis sunt male grata simul*), vídám v něm výbornou ilustraci těchto veršů a jsem přesvědčen, že jediné žárlivá Westonia mohla miti zájem na vyškrtnutí jména.

Zcela jiného původu jest, shledáváme-li v jednom výtisku 2. vydání Parthenicōn, chovaném v pražské univ. knihovně (zn. 52 G 13), přeškrtnán a ve výtisku městské knihovny v Mostě (č. 2004) začerněn tuší odstavec o legendární papežce Johanně (*Ioanna Anglici... Pontificatum sit adepta post Leonem Quartum, cum vir esse crederetur*): to je zde příklad obvyklé řádové censury¹.

3. Katalog učených žen. Anonymnímu katalogu učených žen od Debory a Řeky až po Westonii (*Catalogus Doctarum Virginum et Faeminarum*), který vyplňuje posledních 11 stránek pražského vydání Westoniiiných Parthenicōn, nevěnoval dosud nikdo náležitě pozornosti. Také prof. Kolář (v uv. sp., str. 22) přestal na pouhé deskripcí a nepoložil si otázku po jeho původu. Pohledáme-li však na seznam ostřejí, shledáme nápadným, že ženám, které se vypočítávají od první stránky až po začátek jedenácté (až po Benátčanku Cassandru), jsou věnovány zmínky dosti obsáhlé, často s citováním odkazů literárních a pod., kdežto potom

¹ V uv. výtisku pražské univ. knihovny jest připojena rukopisná poznámka: „Et Sabellicus et qui eum citat, mentiuntur.“

následuje pojednou zcela suchý a hubený výčet, který teprve u dvou posledních jmen jest hoyornější:

Olympia Morata.
 Anna, Camilla, Lucretia sorores Morellae Carol. Utenhovii¹
 celebratae.
 Anna Philippi Melanchtonis filia, Georgii Sabini uxor.
 Elysabetha Widebrama.
 Georgia Montana, nobilis Galla.
 Helena Maria Wackeriana a Wackenfels, virgo obiit Pragae.²
 Catharina M. Nicolai Alberti filia, Bohema, hactenus super-
 stes, linguarum Boemicæ, Germanicæ, Latinae, Hebraicæ et Graecæ perita.
 Elisabetha Ioanna Westonia, Angla, nunc Iohannis Leonis
 in Aula Caesarea Pragæ Agentis uxor, hisce et aliis
 scriptis ac linguarum aliquot peritia clara.

Z tohoto pozorování jsem nabyl dojmu, že anonym nesestavil celého seznamu sám, nýbrž že se při jméně Cassandřině (na 11. straně seznamu nahoře) končil jeho literární pramen. Tento pramen se mi pak vskutku podařilo zjistit: deset stránek katalogu žen jest doslovne otištěno ze slavné Officina J. Ravisia Textora (na př. ve vydání basilejském, upraveném Konr. Lycosthenem,³ sl. 751—759). Zbývající jména našeho katalogu (asi půl stránky), která jsme výše otiskli, jsou tedy přídavkem anonymovým (asi Baldhofenovým⁴). Celý katalog byl, jak z rukopisných veršů nyní víme, otištěn bez schválení Westoniina.

4. Dvě záhadné římské básničky. Zkoumaje humanistické vzdělání Westoniino, napsal prof. Kolář m. j. toto (uv. sp., str. 38):

V b. I 30 staví Vestonia ve v. 1 a 3 vedle řeckých básnířek Sapfy a Praxilly dvě římské, a to Corinnu, milenku Ovidiovu, již se týkají básničkovy milostné elegie Amores, a Fulvii; obě nazývá doctae. Kterou Fulvii má na myslí, není jisté. Známá choč tribuna lidu P. Clodia Pulchra a později triumvia M. Antonia, Fulvia, jež propichla jazyk Ciceronův zlatou jehlicí, nebyla, pokud víme, básničkou.¹

Pochybnosti prof. Koláře můžeme zaplašiti interpretací zcela jistou. Ve Westoniiných verších, o něž jde,

Non ego, docta, tibi praeferri, *Fulvia*, quaeram,
 cum mea ab aridulo venula fonte fluat.
 O utinam faciles aequaret Musa *Morellas*,
 surgeret ex Musis laus mihi digna meis

jest zmínka o slavné humanistické básniřce, jejíž plné jméno bylo *Fulvia Olympia Morata* (1526—1555). Je to taťáž Olympia Morata, která spolu se *sorores Morellae* (decerami Jana Morela,

¹ Tištěno mylně *Utenhonij*.

² K ní se vrátíme níže (str. 21).

³ V pražské univ. knihovně zn. 37 H 39.

⁴ Baldhofen tímto obširným Katalogem nahradil, jak se zdá, stručnější výčet učených žen, který původně pojal do doslovou prvního vydání (sign. c 3 v° — c 4 r°).

zemřelého 1581) byla uvedena — nejspíše vzhledem k tomuto místu básnířčinu — v dodatku Katalogu učených žen, výše otištěném.

Ani nerovné sousedství řeckých lyrických básníšek Praxilly a Sappy se smyšlenou milenkou Ovidiovou, o jejíchž tělesných půvabech ví, tuším, čtenář Ovidiových Amores více než o nesmrtelnosti jejich veršů, není dílem Westoniínym: v distichu

Non ego *Praxillam, Sappho* doctamque *Corinnam*
carminibus dicar vincere posse meis

se zcela nepochybně druží k Sapfě a Praxille ještě třetí lyrická básnířka řecká, odvážná soupeřka Pindarova Korinna.

5. Vydání Westoniina. Naznačil jsem již v úvodě, že nám rukopisné verše londýnského exempláře pražského nedatovaného vydání přinesly také nový problém. Je to datum — 16. srpna 1610, z něhož jest ovšem při časovosti veršů Westoniíných zřejmo, že text, do kterého byly vepsány, nemohl vyjít již o čtyři roky dříve, jak se právě do r. 1606 obecně klade. Musím tedy i otázce o vydáních Westoniíných básní věnovat několik rádek.

Kdo se obíral více starými tišky, ví dobře, jaké opatrnosti jest zapotřebí při přejímání bibliografických dat o nich. Mnohá domnělá nová vydání vznikla jen tím, že bibliograf rozřešil jejich uznáváním rozpory v cizích údajích chronologických.

Prof. Kolář napsal (v uv. sp., pozn. 1) o vydáních Westoniíných toto: „Sbírka . . . byla vydána celkem pěkrát. Po prvé ve Frankfurtě n. Odrou r. 1602 ve dvou knihách, po druhé ve třech knihách v Praze 1606 (u Pavla Sessia opera et studio G. Mart. a Baldhoven denuo amicis desiderantibus communicatus*), po třetí v Lipsku 1609, po čtvrté v Amsterdamě 1712 a naposled ve Frankfurtě n. Moh. 1723.“ V podstatě je tedy jeho informace stejná, jako byla Pelzlova v Abbildungen III, 1777, str. 76: „Ihre Gedichte und Briefe sind . . . fünfmal aufgelegt worden. Zu Frankfurt an der Oder im Jahr 1602, zu Prag 1606, zu Leipzig 1609, dann in Holland und letztens zu Frankfurt am Mayn a. 1723.“

Po posledním vydání, které prý „r. 1723 uspořádal Jan Krištof Kalkhof“ (Kolář v uv. sp., str. 54), se marně sháněli někteří životopisci Westoniini ([J. Dobrovský], Neue Litteratur, Prag 1772, str. 162, A. Rebmann, Mitth. d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XXXII, 1894, str. 313, pozn. 1), žádostiví jsouce zejména části životopis, který před vydáním předchází. Prof. Kolář přestal na otištění Rebmannovy resignace (pozn. 22): „nelze prý se ho nikde dopídit“. Sotva jest v některé knihovně německé¹, ale z katalogu Britského musea se lze i v Praze

¹ Podle informací Auskunftsgebäude der Deutschen Bibliotheken mají Westoniiny knihy Parthenicón stát. knihovna v Berlíně a univ. knihovny v Bonnu, Gottinkách a Vratislaví, a to vesměs jen pražské vydání.

poučili, že jeho knihovna má výtisk (pod starou značkou 238, m. 7) *Opuscula... cum praefatione, succinctam... Auctoris memoriam... complexā, ... edita operā J. C. Kalckhoff (!), dicti Daum. Francofurti 1724 (!).*¹ Obsahuje-li ovšem předmluva Kalckhoffova, psaná v 18. stol., původní a neodvozené zprávy o životě Westoniině, jest značně pochybně.

Můžeme-li druhé vydání (t. j. pražské) klásti podle rukopisných veršů Westoniiných až do r. 1610, zbývá se pokusit o vysvětlení, jak vznikl rozšířený bibliografický údaj těch, kteří kladou vydání opatrnejí „circiter 1606“ anebo méně opatrnej přímo do r. 1606. Příčina jest asi tato: Poslední datum z dopisů, v knize otištěných, jest 7. březen 1605, a to v dopise Westoniině Baldhofenovi, ve kterém se dotazovala po možnosti vydání slovy: „Collectis nunc tandem conscriptisque Epistolis et Poëmatis meis, quae in lucem edenda censes, compellandus mihi denuo videris; tuae illa curae committi antehac voluisti (v předešlém dopise z 28. prosince 1603 mu psala Westonia: „De transmittendi opportunitate sollicita sum, quia liber est aliquius crassitudinis), num eodem adhuc sis animo an pristinum consilium mutaveris, hisce explorandum duxi...“ Tato slova, jakkoli ze srovnání obou dopisů nemáme dojmu o nutnosti rychlého vydání, mohla vésti k starému dohadu, že druhé vydání vyšlo brzy potom, t. j. asi 1606. Zdá se však naopak, že se vydání zeela brzy neuskutečnilo, ba že se z důvodů nám neznámých velmi podstatně oddálilo, až konečně vyšlo v podobě, na jejíž definitivní úpravě Westonia osobně účastna nebyla. Pozoruhodné jest, že patrně i k nebezpečnému posílání rukopisu za Baldhofenem do Německa nedošlo, když se kniha tiskla v Praze. S druhé strany jest podivno, že Westonia, ač v místě, měla tak málo vlivu na úpravu vydání. Jest však zase tím pochopitelnější vliv Carolidův na uspořádání knihy.

Převzal-li dohad o r. 1606 S. Austin Allibone (*A Critical Dictionary of English Literature III.*, London 1871, str. 2656), připojuje k vydání pražskému označení „sine anno, sed circiter 1606“, nezbývalo mu — znal asi londýnský exemplář — než uznávat ještě nové, druhé pražské vydání a to z r. 1610.

Kromě data u veršů mám však ještě jiný důkaz, kterým se vyvrací správnost všeobecného datování pražského vydání do r. 1606. Zázračné dítě Helena Maria Wackeriana a Wackenfels, o němž se v katalogu básníček (v. výše) praví „virgo obiit Pragae“, zemřelo ve věku necelých deseti let teprve 30. května 1607 (sr. o něm Th. Lindner, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens VIII*, 1867, str. 335).

¹ Nejstarší doklad chybného jména (Kalckhof) a data (1723) shledávám u Ch. G. Jöchera I.V. (1751), sl. 1914. Správný údaj mohl poznati prof. Kolář i u Zlínky B. Č. H. III. č. 10529, který jej zřejmě převzal z biografie Fränklové, výše citované.

Existence třetího vydání (t. j. lipského) z r. 1609 musí se nám zdáti po těchto výkladech nanejvýš podezřelá.

Důležitá jest otázka, v jakém poměru bylo druhé vydání (1610) k prvnímu (1602). Klademe si ji a odpovíme na ni doplňkem k monografii Kolářově.

První vydání¹ vyšlo ve dvou knihách. První z nich má titul: „Poëmata, | ELISAB. | IOAN. VuE- | STONIAE, | Anglæ, | Virginis nobiliſimæ | Poëtriæ celeberrimæ | Lingvarum plurimarum | peritiſimæ, | Studio ac operâ | G. Martinij à Baldhofen, Sileſij collecta & | amicis communicata. | Francofurti ad Oderam, | Typis Sciurinis. | Anno 1602“; in 8°. Obsahuje tři aršky (sign. A, B, C). Druhá kniha s názvem „LIBER II. Poëmatum...“ má půl čtvrtého aršku (sign. a, b, c, d). Označíme-li řeckými písmeny básně neobsažené v druhém vydání a ponecháme-li Kolářovo číslování básní podle druhého vydání, dostaneme tento přehled obsahu obou knih:

První kniha: I. 1—9, 24, 10, 20, 11—13, 21, 22, 18, 25, 26, 19, 29, 30, 28, 14, 15, 33, 17, II. 92, 93, I. 16, 41, α, 34, 37, 47, 35, 48, 49, II. 97, 98, 100.

Druhá kniha: β, II. 1, 2, 4, 5, 11, 6—9, 13—15, 17, 18, 20, 21, 23—30, 22, 32, 33, 16, 34, 36, 19, 37—46, 48—60, 85—91, 61, 62, 65, 66, 68, 69, γ, 63, 70—73, 64, 74—80, 82, 81, 84, 99, δ; ε, ζ, III. 46, 47, 45, 48, 49, 56, θ; corrigenda.

Nehledíc k listům, které do prvního vydání vůbec nebyly pojaty, vidíme odtud, že obsahově bylo druhé vydání velmi málo obohaceno; žádná významnější báseň z doby po r. 1602 do něho nebyla pojata.² Vzpomeneme-li rukopisných veršů Westoniiných, dáme jí i v tom za pravdu, že byla „congesta sine ordine cuncta“.

Do druhého vydání nebyla pojata z první knihy báseň „Ad nobilem et literatum virum Dn. Ioannem Hammonium, amicum suum colendum et Magistrum olim studiosissimum, gratiarum actionis ergo“ (α), 9 elegických distich, v nichž vzpomínala Westonia vděčně svého učitele, který ji vedl „Pegasides ... ad undas“³.

¹ Laskavostí archiváře p. dra K. Oberdorffra jsem mohl užívat v Praze výtisku prvního vydání básní Westoniiných z majetku archivu města Mostu (č. 2003).

² Rukopisný soubor, určený k tisku prvního vydání, byl zřejmě uzavřen před 1. červnem 1602 (III² 11), neboť nebyl do něho pojat epitaf Melissův (I² 23) a básničky Gernandovi (I² 43, 44). Rovněž asi pozdější, ale pravděpodobně ještě z r. 1602 jest výměna písemných styků Westoniiných s pražským lékařem Osvaldem Crollem (I² 31, 32, II² 104—106). Prof. Kolářovi ušlo (v uv. sp., str. 29), že Westoniiny epigramy I² 31, 32 jsou právě ona disticha, o něž Croll žádal dopisem II² 106 pro svou Basilica Chymica, která prý svým časem („suo tempore“; Kolář mylně „vbrzku“) vyjde. Vskutku zdobí obě básně (spolu s Melissovými) slavnou a mnohonásobně vydávanou a překládanou Crollovu Basilica Chymica, jejíž předmluva i privilegium jsou datovány v Praze 1608.

³ O tu to báseň se nepřímo opírá nedoložený biografický údaj Kolářův v uv. sp., str. 5.

Z druhé knihy nebyla později otiskána dvě elegická disticha
In livorem (β) a dvě Livori (δ), epigram (γ)

*Novit amans amens, cupidis quid mens sua votis
optet, quid sapiat, non videt ullus amans,*

prosaický doslov Baldhofenův (ϵ), 6 distich Maiových (ζ) a 8 distich Wernerových (ϑ).

Báseň o pražské povodni (= II² 99) má v prvním vydání přesnější titul s datem: „Pragae ex continuis pluviis orta anno 96“. Nepřekvapuje tedy, že to jest „báseň, jež svým zpracováním thematu stojí nejbliže poesii římské“ (Kolář v uv. sp., str. 36) a že líčení Ovidiovo, které bylo Westonii vzorem, jest „básnický skvělejší“ (Kolář tamže, 37); z data 1596 vidíme, že to jest nejspíše nejstarší báseň začátečnice sotva čtrnáctileté. V prvním vydání byla nepochybně úmyslně zařaděna až na poslední místo mezi plody Westoniiny.

Srovnáváme-li text obou vydání, shledáme se na každé stránce s mnohonásobnými změnami slovního znění. Westonia nepochybne o svých básních pracovala dále v letech brzy po r. 1602. Většina těcito zmén byla diktována snahou po výraze co nejuhlazenějším. Někdy jsou celé verše přestavény, jeden epigram dokonce úplně nahrazen novou formou (II² 70). Někdy však byly zmény zřejmě diktovány tendencí jinou; tak napsala Westonia původně v básni, kterou žádala svého ženicha, „ut carmina Natalitia typis tradi curet“, závěrem verše

*si quid inest duri, tua sit detergere mendas
res mage: sic crescat Musa pusilla mibi,*

kdežto v druhém vydání (I² 35) byly nahrazeny zněním

*si quid inest duri, cedens emollet aetas:
tu tamen, ut crescat Musa pusilla, fave.*

Z důvodů osobních byly v druhém vydání (I² 3) po slovech

*Respicie nos humiles, invicta Monarcha, ministras,
ut te respiciat, qui videt omne, Deus*

skrtnuty verše, které otiskneme jako vitaný, doplňám, doplněk výkladu Hrdinových (v. v.)

*Quod si Keileus tibi quid deliquerit olim,
supplicium modico crimine grande tulit.
Morte dedit poenas: mors illius eluat iram!
Interitum poena sat dedit ille suo!*

Verše, které psala Westonia o svém Carmen Natalitium Jířimu Carolidovi, máme dokonce v trojí podobě: v Carolidových Parentaliích (1601), v prvním vydání Westoniiných básní (1602) a v druhém vydání (1610). Podrobným srovnáním odchylek celé básni, pro něž zde není místa, dá se ukázat, že hlavním důvodem k změně byl Westoniin odpor k představě o „pia Lesbia“, kterou měla v původní koncepci. Druhé zpracování polemisovalo vlastně proti původnímu znění zakončením básni:

Tu vero, teneram qui tanto carmine Musam
 exornas et me vatibus annumeras,
 deprecor a summo deposcas Numine nobis,
 ut sim, qualis erat Lesbia: sorte puto.
 Sic tibi carminibus grata babor, culte Georgi,
 altera sic pro me Lesbia vota feram.

V pražském vydání Parthenicōn jsou provedeny již jen malé formální změny (verše v této třetí versi otiskuje Kolář v uv. sp., str. 27). To jest jejich definitivní podoba. Opačný výklad Kolářův (tamže 26), že „správné znění konce básně“ jest u Carolida, jest mylný: i shoda 1. a 2. vydání to zaručuje.

Z důvodů methodických bych rád upozornil ještě na jeden zajímavý případ. V druhém vydání se čte báseň (I² 14)

Gratulor Aonidum tibi dulcis alumne Dearum
Versiculis, libro carminis apte cani,
Laeta quod effulsit lux, quae te primitus aura
Imbuit: hic usus nominis unde tibi etc.,

se správným akrostichem GVLIELMVS FRIDERICUS DE PISNITS. Jestliže se v prvním vydání čte báseň tato, věnovaná „Gulielmi Friderici a Pisnitz... genio“

Impiger Aonidum tibi grator alumne Dearum
versiculis, libro carminis apte cani,
laeta quod effulsit lux, quae te prima sub axem
protulit: hic usus nominis¹ unde tibi est etc.

s akrostichem porušeným (rušivá písmena označují minuskulí) iVLptLMVvfDERICVqDEPISqITS, lze si to vyložiti, tuším, jen tím, že verše upravila osoba jiná než autorka, nejspíše Baldhofen, který si nevšiml, že je báseň skládána akrostichicky. Teprve po vydání frankfurtském mohla se Westonia brániti a restituovati akrostich v rukopise, který dodala Baldhofenovi k novému vydání. Je-li můj výklad správný, měli bychom tu důkaz, že jednak cizí ruka opravovala Westoniiny verše, jednak že přímo na provedení frankfurtského vydání — stejně jako to nyní víme o pražském — Westonia úcastna nebyla.

6. Uměla Westonia dobře řecky? Nadšený ctitel Westoniin a šířitel její slávy Baldhofen přičítal jí dokonalou znalost pěti jazyků (anglického, německého, českého, italského a latinského)², stejně tak se dvakráté vyjádřil Paulus Melissus,³ dále její ženich Jan Leo z Isenachu⁴ a Mikuláš Maius.⁴ Žádný ze současníků nemluví o Westoniiných znalostech řečtiny. Teprve [J. Dobrovský] v uv. čl., str. 162 napsal: „Sie konnte, nebst der englischen, die griechische, deutsche, italienische, böhmische und lateinische Sprache zierlich und fertig sprechen.“

¹ Z Pisnice — píseň!

² Srv. A. Kolář v uv. sp., str. 5; citát, tam uvedený, není však z předmluvy, nýbrž z doslovu Baldhofenova k 1. vydání (sign. C 3 r°).

³ Srv. tamže str. 18.

⁴ Srv. K. Hrdina v uv. čl., str. 19.

Povšimneme-li si místa, na jakém tu jest řečtina ve výčtu uvedena (mezi angličtinou a němčinou; latina odděleně a na konec!), nebudeme dlouho na pochybách, že se tu Dobrovský zřejmě přepsal a že jistě nechtěl přisuzovati Westonii pohotovost v konversaci (!) řecké, ale nejspíše francouzské¹, ve shodě s Baldhofenovým veršem (Parth. kn. III., č. 59, v. 5): Gallia linguarum commercia et Itala iactat.²

Důkaz Westoniiiných znalostí řečtiny chtěl podat prof. Kolář. Čteme u něho:

„V básních Vestoniiných jsou však též stopy znalosti řečtiny. Tak I 27, 2 užívá slova *χαῖρε*, II 1, 34 *λύγον*³, 56 *λόγος*, II 2, 70 *αὐτὸς ἔσται*, epigram II 29 jest nadepsán Avarus *χαιρέαναος*, II 60 Dolor *ἄθυμος* a konečně v epigramu II 83 jest užito slovní hříčky se slovy *ἔρως* a *ἔρις*. Proto [??] pronesl Dobrovský domněnku, že Vestonia uměla též řecky. To jest jisté, ale do jaké míry, nemůžeme podle této několika slov říci. Nasvědčuje však tomu, jak dále uvídíme, i jiná věc“ (v uv. sp., str. 5 a n.).

„Pak následuje sedm aisopských bajek, a to o lvu a žábě (v Halmově vydání bajek aisopských v Lipsku 1872 č. 248), o ptáčníku a chocholouši⁴, o vepři a psu (u Halma č. 409), o holubu a obrazu (u Halma č. 357), o husách a jeřábech (u Halma č. 421), o orlu a želvě (u Halma č. 419) a o komáru⁵ a vojáku (u Halma č. 424). V basilejském vydání bajek aisopských z r. 1544 jsou všechny tyto bajky na str. 137, 153, 165, 207 (první čtyři) a 159 (další tři); naproti tomu u Phaedra není ani jediná. Poznala je tudíž Vestonia asi z řeckého originálu, z čehož třeba soudit, že uměla dobře řecky“ (v uv. sp., str. 36).

Kdyby byl prof. Kolář vskutku lépe nahlédl do basilejského vydání bajek aisopských z r. 1544 (anebo, což jest zcela lhostejno, již do vydání z r. 1524 a 1530), byl by shledal, že obsahuje vždy na dvou stránkách proti sobě řecký text a latinský překlad. Mohla tedy zcela dobře latinská podoba bajek být pramenem Westoniiiným. Nerad připomínám, že prof. Kolář — nevěda — citoval stránky latinského překladu: řecký text jest na str. 136, 152, 164, 206 a 158.

Dovolával se tedy prof. Kolář soudu Dobrovského ne zcela správně a svým novým důkazem naprostě nepřesvědčil.

Není bezvýznamné, že i z hrstky řeckých slov právě ona

¹ Nějakou záměnou v poznámkách, na př. *Gallica-Graeca*.

² Správně napsal P[aris]ot v Biographie Universelle s. v. (mimo chodem řečeno, autorem hesla není Michaud, jak mylně psal prof. Kolář v uv. sp., str. 3, 4): „Elle parlait avec une égale facilité le Français, l'Allemand, l'Italien, le Slave-Czèche et sa langue maternelle. Le Latin lui était familier...“

³ Nedopatřením si tu prof. Kolář spletl minuskulní *τ* (= *τ*) s majuskulním *Τ* (= *Τ*) a, jak se zdá, ani přízvuk *λύγον* (m. *λυγέόν*) mu nevadil. Tištěno jest u Westonie správně: *aequivalens sic decet esse λύγον* — jde o Vykupitele!

⁴ Jest to Halmovo č. 209.

⁵ Vskutku o bleše. Prof. Kolář tu nemilým nedopatřením zřejmě zaměnil dvě latinská slova: *pulex - culex*.

dvě (*χαιρέκανος, ἀθυμος*), která přesahují nejelementárnější znalosti jazyka, nejsou v 1. vydání a pravděpodobně vůbec nebyla napsána Westonií, nýbrž vydavatelem: první epigram je v 1. vydání nadepsán ‚Avarus damno potius quam sapiens gaudet‘, druhý ‚Animo dolenti nihil oportet credere‘.

Uvážime-li tedy cenu několika řeckých slov ve Westoniině textu¹ s jedné strany a s druhé hodnotu současných svědectví, která byla najisto spíše přiliš blahovolná než skoupá, nebude nám těžko odpověděti k otázce, kterou jsme začeli tuto kapitolu.

7. Metrika Westoniina. Byť nemáme příliš příznivé představy o Westoniiných znalostech řečtiny, nemůžeme jí upříti, že vynikala značnou znalostí latiny a latinského veršování. Obratní humanisté nabýli v něm podivuhodného cviku, osvojili si velmi bezpečnou znalost kvantity a jejich jemný sluch po-kládal chyby metrické, abych užil slov Bohuslava Hasištejnského o této věci, za ‚insignes errores‘ a nedostatek ‚doctrinae‘. Proto by byla nepochybně těžce nesla Westonia, kdyby jí byl někdo vytýkal závady po stránce metrické, jak to nyní při vší shovívavosti učinil učený filolog bratislavský.

Než prezcoumejme výtky, které prof. Kolář (v uv. sp., str. 46) činí metrice Westoniině!

,Najdeme - praví Kolář - jen celkem málo poklesků a zvláštěnosti prosodických. Především sem patří krácení ō na konci slov; podle immō, ergō, verō, quandō, kde jest krácení přípustné, jest též důsledně ablativ gerundia zakončen v ō, podobně estō a někdy i 1. os. sing. slopes na ō.‘ Ve skutečnosti se věci mají docela jinak. Zkrácené estō má již Ovidius Trist. IV 3, 72, tollō Amor. III 2, 26, credō Ex Ponto I 7, 56,² dokonce již Horatius Serm. I 1, 104 vetō a Propertius III 9, 35 findō, kdežto naopak — nehledík ergō, které má Ov. Her. 5, 59 — tvary Kolářem uvedené pro případ, kdy prý jsou přípustné, vyskytují se až v době po Ovidiovi: immō po prvé v daktylech u Seneky (P. L.

¹ Ze z věty dopisu III, 28 Quoties . . . veritati haud dissentaneum Plutarchi dictum illud memoria repeto: Amicum aqua et igne magis esse necessarium neplyne, že Westonia četla Plutarcha a to po řecku, rozumí se samo sebou. — Připojuje-li prof. Kolář (v uv. sp., str. 37) k básni II² 100, ‚nadepsané významně in Zoilum‘, poučení o Zoilovi z Amfipole ze IV. st. př. Kr. a jeho přezdívce ‚Ουηγουάστις a uvádí pak (str. 38) narážku na Zoila mezi narážkami na řecké poměry, dodal bych, že jméno Zoilovo mělo pro humanisty hodnotu téměř appellativní (na př. Boh. Hasištejnský napsal epigram In Zoilum. Invide, dactiloquum laceras cur, Zoile, Balbum . . . [Farr. 163 a n.] nebo Hier. Arconatus epigram Zoilo. Non opus est nostros ut rodas, Zoile, versus . . . [Del. poet. Germ. I. 393]); pramenem humanistické znalosti byly po mému soudě verše Ovidiový Rem. am. 361 a n. Nuper enim nostros quidam carpsere libellos . . . Ingenium magni livor detrectat Homer: quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes. [Srv. Č. M. M. 1923, str. 364].

² Srv. R. Hartenberger, De o finali apud poetas latinos ab Ennio usque ad Iuvenalem, diss. Bonae 1911, str. 53.

M. IV, str. 72, č. 38, v. 4), verò u Sen. Phaedra 1082, v daktylech teprve u Valeria Flacca V 321,² quandò po prvé u Germanika 14.³ Krácení v gerundiu se začíná u Seneky (vincendō Troades 264⁴ a j.), u pozdních daktyliků bylo zcela pravidelné a přešlo do latinské poesie středověké; nelze je naprosto Westonii vytýkat. Pozastavuje-li se dále prof. Kolář nad Westoniným měřením ferē, zapomněl, že takto měřil na př. Horatius Epist. I 6, 9; 17, 24. Proti prof. Kolářovi nutno konstatovati, že není pokleskem dvojí měření ve verši Westonině visa tibī sunt lecta tibī, tibī cognita facta, jest to však nepochybě úmyslné napodobení známého střídání Horatiova Serm. II 3, 237 sume tibī deciens, tibī tantundem, tibī triplex. K výkladu prof. Koláře, V b. I 17 jest elidována ve v. 5 dvojhláska ae: insitae enim quadam virtutis imagine fulges, zkrácená patrně nejdříve podle pravidla: vocalis ante vocalem corripitur, takže jest pak možno ji elidovati; podobně je tomu I 27, 11: ergo boni querulae immaturos consule versus' připojujeme verš Verg. Aen. III 48 obstipni steteruntque comae et vox faucibus haesit (srv. I 650 ornatus Argivae Helenae). Odmítnoti jest tento výklad p. Kolářův: „Jednou střídá též Vestonia v témž slově kvantitu samohlásky, a to I 49, 24: i mōra, mōra! agiles tu tamen adde manus. Je to v oné básni, která obsahuje odpověď Hellerovi a nevyuniká příliš obratnosti⁵. Ostatně na omluvu možno uvésti již známý verš Homerův II. 5, 31 a 455: Ἄρες Ἄρες...“ Prof. Kolářovi tu úplně ušlo,

¹ Tamže str. 68.

² Tamže str. 65, 76.

³ Tamže str. 63.

⁴ Tamže str. 66.

⁵ Prof. Kolář nechválil Westoninu báseň k Hellerovi ani její repliku na Hellerovu odpověď (I² 47, 49): „Obě básničky napsala asi v slabé chvíli a nepochodila s nimi. Ale kdo by ji pro malichernost odůzvoval?“ (v uv. sp., str. 30). K úsudku dospěl svou interpretaci, s níž bohužel nemohu souhlasiti od začátku až do konce. Pochybné jest již, že Westonia prý oslovením „Hesperiae cultor amore Deae“, opakuje asi vlastní jeho (t. j. Hellerova) slova, jimiž jí vzdal poklonu, prohlásiv se za ctitele „Hesperiae Deae“ (Hesperia = Vestonia, Hesperus = West). Nesrovnnává se sice tento výklad právě se skromností Westoninou, ale jiného uspokojivého výkladu slov „Hesperia dea“ neuví (tamže, str. 30). Chápu výraz ten za opis pojmu „latinská Musa“, „bohyň latinského básničtví“, ač-li se tu nemyslí konkrétně nějaká význačná humanistka italská. Také dohadu o Hellerově básni o Vulkanovi a o výtce, že prý našel sedmistopý hexametr u Westonie, pokládám za mylné. Westonina slova „Parce, precor, si pecco rūdis, sus sive Miner-vam erudit: optavi discere, parce rudi“ neznamenají „Chybila-li sama, učnila tak z nevědomosti a proto ať jí odpustí a poučí“ (Kolář na uv. m.), nýbrž obsahují omluvu stejně zdvořilou jako ironickou, že si Westonia dovolila upozorniti Hellera, že v oslavných verších, které jí poslal, jest zrůdný hexametr. Naprosto svou odpověď nehledí Westonia, zeslabiti porázku, kterou utrpěla od Hellera, a jak to zvláště ženy dovedou (!), svaluje vinu se sebe na něho⁶. Naopak si byla právem vědoma vítězství a proto tyto básničky nepotlačila, nýbrž dala otisknouti v obou svých vydáních.

že jde ve verši Westoniině o dvě různá slova, mōra mōra, práh mōzutý; svr. slovní hříčku Plautova *Uta*, 669, atque is mores hominum mōros et mōrosos esset. Dále p. 26 prokl. bohat. „Slovo dñ 1, 3, 27 jest čistě jednoslavné dñ, ik ostatně je tež psano.“ I to jest mylné. Psaní dñ jest zcela obvyklý kumanistický pravopis, který nemá s označováním jednoslavné významnosti pranie spočívající (svr. u Westona na p. II 29, 2 autem quem nimirū dīra cupido premitt; II 33, 2 Nostra placent alius et nos aliena probamus). Ostatně by se musilo vyslovit dñ a nikoli dñ. Vskutku však jde o správnou formu dñ, která byla transkribována leckdy (i v klassických textech) tvarem analogickým dñ, i kde metrum zdejmě ukazovalo k formě první. Konědně — pravi prof. Kolář — II 1, 4: egredieris summi filius ipse Dei jest ve slově summi zanedbána posice a měděno — msto — — —. Nikoliv, poněvadž by tu byly dokonce chyby druhé (také zanedbána posice egredieris summi, neboť Westona podle republikanských vzorů versů nedělá), a taková zráda jest u obratre Westonie vyloučena. Jest tu prostě chyba tisku msto egredieris.¹

Tot vše, co možno verši Vestoniinu vytknouti, zakončil prof. Kolář. I my jsme v této poslední kapitole svého článku probrali a posoudili všecky jeho výtky. Jsou to malékošti. Westonia se z nich omlouvat nemusí.

Drobnosti ze slovenštiny.

Napsal Václav Machek.

1. Změna *st > ts*.

Střídání *st > ts* se vyskytuje, jak praví Endzešin Lett. Gram. 167, už od indoevropských dob, ovšem jen sporadicky. K tomu je možno dodati, že i Oštir operuje s touto dvojitostí ve své alarodštíně, to jest v jazycech předindoevropského substrátu v Evropě.

Pravíme, že se objevuje jen sporadicky. V těchto Listech 51, 1924, 130 p. 2 jsme ji použili k výkladu západoslovanského slovesa *c̄spati*. Časem se nám podařilo sehnati pář dokladů jiných, a to hlavně ze slovenštiny (z Kálalova slovníku i z vlastního pozorování).

¹ S hříčkou „mōras mōras morosasque“ se shledáme příště u Clementa Žebráckého.

² Správnost mého výkladu potvrzuje i srovnání tohoto místa (*Haec est illa dies, qua casta Virginis alvo | egredieris summi filius ipse Dei*) s původním zněním 1. vydání (*Haec est illa dies, qua illa esa virginis alvo | progreditur summi filius ipse Dei*).

říci. Zda slovo přešlo maďarským prostřednictvím od severu k jihu jako hráčský terminus *technicus*, či snad vzniklo i na jihu samostatně vlivem názvů pecky *pica* (srb.), *peček* (slovín.), nevíme.

Na druhé straně je slovo *pecka*. Je do jisté míry záhadné. Tvary, které znamenají tvrdé jádro v ovoci (čes. a pol. *pecka*, malorus. *počka*, slovin. *peček*), ukazují na původní formu **pštjka*, utvořenou deminutivní příponou *-čka* z **pštja*. Souhlasíme s Brücknerem, že toto **pštja* v kořeni odpovídá litevskému *pautas*, „vejce“ (až na stupňový rozdíl **u/ou*). Kdo ví, nemá-li slovin. *peček* původní mužský rod, zatím co jinde se to slovo stalo femininem (vlivem slova *kostka*). Nuže, toto jméno zní v nejší polštině *pestka*, v starších dobách bylo ještě *pecka*. Brücknerovi je to *síl* nejasné. Je na snadě domněnka, že toto *síl* se sem dostalo vlivem synonyma *kostka*, jež i v polštině má významy „kostka do gry“ i „pestka owocowa“.¹

2. *Perna*, *ret*.

Ret se v slovenštině téměř všeobecně nazývá *perna*, a jenom oravští spisovatelé (jako Kukučin, Hviezdoslav, Jégé, Grebáč-Orlov) užívají tvaru *pera*. Jinak pouze Kálal ve svém Slovníku uvádí *pera* jakožto slovo známé v okolí Bánské Bystřice. Na západním Slovensku se však užívá jen tvaru *perna*, jak jsem se sám přesvědčil. Můžeme tedy bez obav vzít za základ dalšího výkladu tvar *perna*.²

Litevština má pro „ústa“ zvláštní slovo *burnà*, jemuž odpovídá v lotyštině *púrna*, „Schnauze“. Jeví se tu známé střídání znělých a neznělých hlásek.³ K témtoto baltským slovům našel Mladenov přibuzenstvo v bulh. *børna*, *ret*⁴ a později Ružičić v schrv. *břnjica*, „kroužek do nosu“. Slovenské *perna* se k nim řadí také, vyhovujíc jak významem⁵ tak i hláskovou podobou (*er* v tomto případě za *ty* jako v *čert*, *červ* a j.?). Je zajímavé, že slovan-

¹ Slovo *pecka* (**pštjka*) působí jinak velké obtíže. Miklosich Et. Wb. má zřejmě nesprávné heslo *pštka*. Jinde (kromě Brücknerova Sł. etym. 401) jsem výkladu nenašel, ani Trautmann Bsl. Wb. ho nemá. Obtíže záleží v tom, že pro hláskovou podobu se k němu radivá (na př. u Brücknera) i rus. *počva*, „základ“, *počka*, „pupen“, dále hláskově odchylné srb. *pica* a j. Ruská slova sem asi nepatří. Už Miklosich 253 a Preobraženskij 2, 118 je právem odloučili.

² Je charakteristické, že neznámý opravovatel Kukučina, proti němuž píše Mensík ČMFL 8, 1922, 111, nahradil *pery* všude *pernami*. Asi pokládal znění *pera* za dialeklickou odchylku. Jakým způsobem vznikla, ovšem nevíme.

³ Endzelin, Lett. Gram. 182.

⁴ LF 35, 134.

⁵ Zborník filol. i lingv. studija A. Beliću 260 n.

⁶ Ze totéž slovo může znamenati někde „ret“ a jinde „ústa“, je dobré známo (srov. na př. *pysk*, jež v češtině znamená „ret“, v slovenštině „hubu“ zvítat).

ština v tomto slově má dvojitost *b/p* podobně jako jazyky balt-ské. Je tedy dobře zaručeno praslovanské znění **b̥r̥na*, **perna* u slova, které je dále bezpečně už baltoslovanské.¹

3. *Bisluže bohu; bojsa.*

Zaklínací formule bývají často znetvořeny k nepoznání, ale někdy zase zachovávají dosti dlouho staré tvary.

V slovenštině se nesmírně často vyskytuje formule *bislu* (*bohu*), *bisluže* (*bohu*), což znamená asi „na mou věru“ nebo „při sám bůh“ a pod. V literatuře se nejčastěji píše s *y*: *bysł*, *bystu*, *bystuže bohu* (*prabohu*), *bysłudade* atd. (viz Kálalův slovník a Kotta 5, 997 a 1101). Příklad: »*Deti moje, chodte domov, lebo pride veľká búrka ... Od Oravy ... Tam je Zázrivá. Tam som sa ja vyliahol a tam pojdem kosti složiť ... Byslu.*« (Tido J. Gašpar, Buvi - buvi 104.) Psaní s *i* nebo *y* samo nemůže mít vliv na úvahu o původu této formule; zakládá se totiž na dobrém zdání jednotlivých spisovatelů, v živé řeči je tam střední *i*, jaké má čeština i slovenština místo původních *i* a *y*.

Máme za to, že by se spíše slušelo psát *bislu*. Neboť souvisí to zcela jistě s jinou takovou formulí, totiž s *islu*, jež má význam asi stejný. Hledáme-li, jaký je původ toho *islu*, nabízí se domněnka, že to je prostě 1. os. sg. praes. slovesa *istiť* (tedy podle smyslu to, co české *jistím*, *ujišluji*²). Byl by to pak vedle *reku* druhý archaismus toho druhu. Slovenština má jinak v 1. os. sg. vždy koncovku *-m*: *pišem*, *kryjem*. Kdežto *reku* se uchovalo jenom jakožto vložka podružného významu v řeči, stojí *islu* obyčejně na samém začátku nebo na samém konci souvětního celku, a to odděleně od ostatního. Tak prozrazuje svůj původní charakter: byla to samostatná jistící věta.

Příklady: *Islu, vy ma väc pre vaše sprosté okuláriská naháňať nebudete* (Jégé, Wieniawského legenda 160). — *Pán lekár, to vy našich Kozinčanov neznáte. Keď si tí dali raz slovo, nuž to si ho tí dali, islu!* (ibid. 170). V těchto dvou příkladech dobře cítíme ještě původní význam „ujišluji vás“ nebo „ručím vám za to, že ...“. Ale jinde jeho význam poněkud klesá: *A keď sa biť, nuž sa biť, islu!* (ib. 175).

Pomoci tohoto *islu* pak už spíše pochopíme to záhadné *bislu bohu*. Nejspíše v tom můžeme viděti **bo islu bohu*.³ K splývání dvou samohlásek srv. brezovské *nále* z *no ale* atp. Částice

¹ Sloven. *perna* se pokusil vyložiti dosud totiž Iljinskij ve Sborníku Matice slovenskej 2, 1924, 98, ale jeho výklad je málo pravděpodobný.

² Ovšem tvar analogicky vyrovnaný s ostatními osobami, co se týká kvality souhlásek.

³ Jiné, ale zřejmě nesprávné výklady zaznamenává Kott 5, 1101 a Přisp. 1, 537.

bo žije v slovenštině ještě nyní; stává na počátku věty, shodujíc se v tom s usem staré češtiny a polštiny.

Je prý také jakýsi malý dobrý pastýřský bůžek *bystuk*, a jakýsi zlý bůh *bistuk* (Kálal, Slovn.). O nich netřeba ani mluvit. Zplodilo je falešné chápání těch zaklínacích formulí, které v tvaru *byslu(ze)* vidělo snad nějaký vokativ.

*

Zdá se, že nepatrný počet archaistických tvarů 1. sg. praes. na *-u* (*reku, istu*) můžeme rozmnожit ještě aspoň o jeden. Je skryt ve slově *bojsa*. Kálalův slovník udává jeho význam jako „aby ne, nebo“ (*nejedz tolko, bojsa ti zaškodí*) a jmenuje synonyma *lebo, nebodaj*.

Původní význam je dobře vidět z této věty (u Kotta 5, 1030): *nechoď ta, bojsa spadneš* (z Kollárových Zpievanek). Zde se *bojsa* dá krásně vyložit jakožto vložená věta **boju sa*. U Kukučina (Spisy 3, 33) slůžnovský posel škádlí rychtářovu dceru, kdy bude mít veselku. Ona odpovídá: »*Kedyže to bude! Do tých čias, bojsa, ostariete.*« Zde je význam zřejmý („bojím se“) a je také patrné, že to je samostatná vložená věta.

Výraz **boju sa* poklesl arci na adverbium, jež splývalo v jeden větný celek s tím, co následovalo. Pak i pořádek slov po *bojsa* se urovnal jinak. Poněvadž pauza po *sa* zmizela, přišly po *bojsa* hned příklonky *mi, ti, si, by* atd.: *ja tu nepuojdem, bojsa by mě(!) tam zabili* (Kott na uv. m.).

K staročeskému t. zv. I. Sporu duše s tělem.

Napsal Ant. Škarka.

1.

Staročeský prvý Spor duše s tělem je báseň umělecky tak vynikající, že si právem zaslouží podrobného studia. Poněvadž se nám však její text dochoval pouze v jediném rukopise (v univ. knihovně pražské, sign. XVII. A. 18., viz Jos. Truhlář, Katalog čes. ruk. č. 18), bohužel hrubě porušeném, je třeba tak znamenitou literární památku zkoumati také textově kriticky.

Obzvláštní péče si vyžadují hlavně verše, v nichž básník vzpomíná na proslulé osoby blízké přítomnosti nebo dávné minulosti, na osoby seskupené kolem motivu »*Ubi sunt, qui ante nos in mundo fuere?*«

Tyto verše, spolu s jinými význačnými detaily básně, jsou nám důležitým východiskem pro rozřešení problému osobnosti básníka Sporu, najisto muže nevšedního vzdělání a nadání, jednoho z našich předních umělců v minulosti.

Ale právě tato místa se jmény slavných mužů i žen, jimž »všemť jest smrtná zhudla struna«, jsou v jediném opise naší

básně namnoze zkomolena, takže je musí badatelé napravovati, často zdařile a pravděpodobně, často však jen přibližně a sporně.

Obě dosavadní úplná vydání Sporu, prvé ve Výboru z literatury české I. 1845, sl. 357—380, a druhé Jakobsonovo a Petírovo z r. 1927 ve 4. svaz. Národní knihovny vydané L. Kunčírem, rozcházejí se při čtení verše 248 (podle dělení veršů nového vydání, str. 52).

První vydavatelé ve Výboru (sl. 366, ř. 17) čtli toto místo:

»Slýchal-lis Aristotele,
a Horáce i Virgile?«

Souhlasně s nimi otiskl tento verš také Jos. Jireček v čítankové Anthologii ze star. liter. české, při ukázce Sporu.

Jakobson a Petíra se však odchylili od konjektury Výboru a ve svém vydání místo doplnili jinak:

»Slýchal-lis Aristotile,
Cicerona i Virgile?«

Obě nápravy jsou nesprávné. Výbor i Jakobson a Petíra potékají v poznámce k tomuto verší, že v rukopise je napsáno *a n e r o j e*, tedy slovo nesrozumitelné a nesmyslné, které vydavatelé nahradili novým, zvoleným zcela nahodile, bez jakékoliv opory v »porušeném« textu.

Ale rukopis na tomto místě je správný. Rozřešení záleží pouze na správném přečtení jediného písmene.

Jak známo, v středověkých rukopisech je častá záměna písmen *n* a *u*. Prohlédneme-li si na příklad fotografickou reprodukcii rukopisu Sporu, přiloženou k vydání Jakobsonova a Petírova, shledáme, že se v tom jeho písar nelišil od jiných. Písmene *n* a *u* téměř nerozlišuje a píše je stejně; viz na př. ř. 3 czynu, ř. 4 hospodynu, ř. 11 mnichu, ř. 16 nauzku atd., kde všude *n* a *u* jsou si podobna k nerozeznání, takže musíme čísti jen podle smyslu, a ne podle tvaru písmen.

Stejně je tomu ve slově, které všichni vydavatelé čtou *a n e r o j e*, kdežto ve skutečnosti písar napsal *a u e r o j e*. Poněvadž však *u* ve středověkých rukopisech (nejen latinských, nýbrž i českých) má platnost také hlásky *v*, hlavně v cizích slovech, musíme zdánlivě chybné slovo čísti *A veroje*. Verš pak správně zní:

»Slýchal-lis Aristotile,
Averoje i Virgile.«

Takto jsme »opravili« rukopis, aniž jsme porušili jediné písmeno, a tím jsme také vyhověli hlavní textově kritické zásadě: nesrozumitelné místo vyložiti pokud možno z jeho původního zápisu, bez nejménšího porušení jeho palaeografické platnosti.

Ale také smyslem jméno slavného Averroësa je zde přilehlavější nežli jméno Horáce nebo Cicerona.

Když básník vzpomenuł velkého učitele středověku Aristotela, nebylo nic logičtějšího a přirozenějšího, nežli že mu záro-

veň vytanul na mysli vydavatel jeho spisů a jejich vykladatel neméně proslulý a člený, Averroës (1126—1198). A Virgiliem jenom vhodně doplnil tuto trojici pohanských mudrců, o nichž s obdivem vyznal, že »jich ctná slova i dnes nova.«

Zmínka o Averroësovi v české básni je důležitá a pro duševní obzor i theologické vzdělání našeho básníka příznačná. I když uznáme, že mnohé z těch jmen slavných mužů a žen, které náš básník uvádí jako příklady dravé všemoci smrti, je pod vlivem tradice, která se vyvinula v podobných básních s motivem »Ubi sunt«, přece zmínka o Averroësovi je pro českou báseň stejně charakteristická jako na př. o něco dále vzpomínka na Petra Mohučského. Je nová a originální a neobvyklá¹ a ukazuje, že český básník, který svou báseň psal po r. 1320, žil v době dalšího vývoje scholastické filosofie, která už překonala fázi odporu k arabskému komentátoru Aristotela, jehož známost počíná na západ vnikati již poč. 13. stol., ale který silněji proniká teprve po stu letech. To už je doba, kdy přivrženci arabského filosofa, proti němuž nepřátelsky povstali také oba dovršitelé scholastiky, Albert Veliký a Tomáš Aquinský, i církevní autorita papeže, který zatratil některé články jeho učení, byli rozděleni ve dva směry: buď se snažili smířiti jeho výklady s církevními dogmaty, nebo radikálně trvali na jejich doslovném smyslu, nedabajíce církve.²

Vzpomeňme, že česká báseň vzniká v době, kdy se také jiný veliký básník a křesťan Dante s úctou a obdivem poklonil duchu a osobnosti Virgiliovi, Aristotelovi i Averroësově ve své Božské komedii. A vzpomeňme, že nezatratil jejich pohanských duší a že je umístil v prvním pekelném kruhu, v předpeklí duší nekřtěných, kde davy trpí bez mučení,³ ačkoliv Averroës už žil v době, kdy mohl poznati křesťanského Boha.

Nezáleží na tom, znal-li staročeský básník spisy arabského komentátora Aristotela z vlastního názoru a studia, které by pak ukazovalo nejpravděpodobněji na pařížskou universitu, kde kolem r. 1260 vzniká tak zvaný »latinský averroismus«, či jenom z cizích zmínek o něm. Jisto však je, že vědomost o Averroësově je pro něho mnohem příznačnější, nežli by byly připomínky Horáce nebo Cicerona. A pokud vím, je to asi také nejstarší doklad a zmínka o tomto arabském filosofu v původní české literatuře.

¹ P. M. Haškovec, který se v článku »České Ubi sunt« otisklém v NVČeskoslov. XI. 1916, 253 nn. zabýval témito skladbami s motivem »Ubi sunt« a který v něm vypočítává jména osob s tímto motivem souvisících, neuvádí alespoň žádné básně se jménem Averroësovým.

² O tom viz u Fr. Überwega »Grundriß der Geschichte der Philosophie« II. díl, 10. vyd. 1915, str. 586 n., a jinde podle rejstříku.

³ O Averroësovi zmíňuje se Dante v Infer. c. 4, v. 144, kde mu vzdal pocitu jako velkému komentátorovi. Aristotela přímo nebo nepřímo připomíná častěji; významně také v Infer. c. 4, v. 131. Úcta, kterou projevil Vergiliovi tím, že jej učinil svým vůdcem, je všeobecně známa.

2.

Staročeský básník Sporu duše s tělem jako každý středověký křesťan rád vzpomínal na Písmo sv., na jeho moudrost formulovanou buď stručnými průpovědmi nebo širšími parabolami. Vliv bible na své myšlení několikráté prozradil ohlasy, většinou volnými parafrázemi posvátného textu.¹ Ale jako skutečný umělec, i když přejímal, nedopustil se nevkusností.

Pěkný příklad, s jakým vkusem a s jakou básnickou jemností si počínal, ukazují nám verše 87—90 a 115—123 (podle dělení nového vydání) jeho básně. V této bujaré tirádě Těla, které pyšno jsouc na svou moc a tělesnou sílu a v bezstarostné naději do budoucna nabádá duši k veselému užívání života, je přepracována známá parabola Lukášova evangelia XII. 16—21, v níž je ukryt také motiv příběhu později rozvedeného v staročeské básni O bohatci.

Ohlasu této paraboly v I. Sporu nelze popřít. Básník ne přejal ji celou, nýbrž jen z části. Přejal z ní vlastně jen sebevědomou řeč boháče, který ulpěl jen na pozemském statku, domnívaje se, že zaručuje jistotu duše.

Lukášova parabola vytanula českému básníku na mysli jistě již v okamžiku inspirace. Ukazuje na to hlavně pojetí Těla shodné s onou biblickou parabolou, Těla vylíčeného jako mocného, pyšného, světského a světáckého pána. Ovšem biblický obraz přetvořil český básník v duchu středověkého názoru feudálního: místo boháče-rolníka z podobenství vystupuje v české básni boháč-rytíř. Ale změniv společenské prostředí svého vzoru, nezměnil jeho smýšlení: stejně jako biblický boháč i Tělo v české básni se domnívá, že vládne nejen majetkem, ale také duší.

Ten obraz vzbuzený biblí byl tak mocný a naléhavý, že z Lukášovy paraboly přetlumočil český básník celou řeč pyšného boháče, kterého ovšem ve Sporu zastupuje Tělo.

Již na začátku sporu, v první replice Těla (v. 87—90) prozradil básník, jaký hluboký podnět našel v Lukášově podobenství pro svou báseň. Prozradil, že další verše (115—123), které umělou básnickou formou přepracovávají biblickou prosu, nejsou nahodilý nápad dodatečně se mu namanuvší, nýbrž promyšlená složka básně. Básník na ně myšel hned při kompozici básně a připravil si pro ně vhodný úvod, takže nejsou v rozpore ani se stavbou, ani s myšlenkovým pojetím celku. Již ve vzpomenutých verších (87—90) první repliky Těla parafrazoval hodně volně jeden verš evangelijního podobenství a tím nepřímo naznačil chystané verše dálejšku.

¹ Některé zaznamenávají Jakobson a Petříra vzadu v poznámkách k svému vydání. Podle nich jsou to tyto verše: v. 8 (Gal. VI. 14), 25—26 (Mat. VII. 6), 71 (Gen. II. 7), 72 (Gen. I. 26), 82 (Rím. XII. 15, Jan XVI. 20), 295—298 (Mat. XVI. 24; doplňuji také Mat. X. 33, Mar. VIII. 34, X. 21 a Luk. IX. 23), 379 (Mat. VIII. 12), 381 (Gen. III. 19).

Pro možnost očitého srovnání kladu vedle sebe oba texty:

Vulgata, Lucas XII. 16—19:

16. Dixit autem similitudinem ad illos dicens: Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit;
17. et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos?
18. Et dixit: Hoc faciam; destruam horrea mea, et maiora faciam; et illuc congregabo omnia, quae nata sunt mihi, et bona mea,
19. et dicam animae meae: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comedere, bibe, epulare.¹

- I. Spor, v. 87—90 a 115—123:
87. Milá duše, nebjaj na to,
pust' smutná myšlenie tato!
Sbožie mnoho
mám, bez něho
90. neviem vesela nikoho; ...
115. Buď vesela, duše milá,
chval Boha, že ses přihodila
u mě tělo;
věz zacělo,
mně silné sbožie přijelo.
Kážu stodoly zbořiti,
120. cheu větčie nové stvořiti;
pro náděju
v ně vše zděju,
se mé sbožie dobré dějú.
123. Jěz a pí, měj se vesele ...

Vidíme, že si tedy odpovídají téměř doslovně tato místa obou textů: Lukáš XII. 19 (první část) || Spor v. 89—90, Luk. XII. 16 || Spor v. 117—118, Luk. XII. 18 || Spor v. 119—122, Luk. XII. 19 (poslední část) || Spor v. 123.

Morálku této Lukášovy paraboly na tomto místě básník Spor vynechal. Ne proto, že jí neznával, nýbrž poněvadž se mu sem z důvodů umělecké kompozice nehodila. Ale jinak proniká celou jeho báseň.

Také jinde se jeví shoda mezi Lukášovým podobenstvím a českou básní. V podobenství mluví boháč (Tělo) s duší ještě za života, ale téměř v předvečer své smrti, a v stejnou dobu koná se také hádka mezi Tělem a Duší v české básni. Ovšem parabola nemá dialogu. V ní mluví jediné boháč (a na konci také Bůh), ale duše mlčí. Mimo to parabola se končí boháčovou smrtí, kdežto v české básni vystupuje Duše (ne Tělo!) ještě po smrti na božím soudě. Na toto pokračování však už Lukášovo podobenství vlivu nemělo.

Archiv literárně historický.

XLI.

Studentská báseň K. M. Čapka Choda.

Podává **Miloslav Hýsek**.

Do pamětní knihy návštěvníků hradních zřícenin Riesenbergských, jež je zajímavá četnými zápisý našich významných lidí, napsal 24. června 1876 báseň šestnáctiletý domažlický

¹ Pokračování paraboly: 20. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quae autem parasti, cuius erunt? 21. Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.

gymnasista Matěj Čapek; téhož roku byl na prázdninové cestě Šumavou na Riesenbergu litomyšlský suplent Alois Jirásek, jenž své dojmy uložil v básni »Na Ryzemberce«, otištěné v »Lumíru«. Básně Čapkova, rovněž inspirovaná vzpomínkami dějinnými, netýká se však Riesenbergu, nýbrž rodných nedalekých Domažlic, jež v minulosti měly úlohu neméně slavnou, ale přežily cizí útoky vítězné; je dokladem vřelého poměru autorova k rodišti, jež mu později k beletristickým pracím nejednou poskytlo vděčnou látku a svou historií živilo v mládí jeho hrdý nationalismus.

Óda na Domažlice.

Ač krásou nestkví se Domažlice, z paměti předce
vlastencův i Čechův věčně, co svět bude stát,
upřímných, věrných nezmizí.

Často zde psal dějepis krvavé a kruté meči písmo,
střel ozývával zhusta sykot kalených
křik vítězný »Slávů slavných«.

Půda krví Germánův sveřepých tu napájena často,
sil svých města na hradbách zkoušeli zhusta cizinci,
zpět navrátit jim bylo vždycky!

»Kdož jste boží, jeho zákona branitelé,« zpěv hlasný
Táboritův zahnal Němce, křížáky kruté,
jenž hlasu jen českého se báli.

Úvahy.

Herman Ljungvik: Studien zur Sprache der apokryphen Apostelgeschichten. Upssala universitets årsskrift 1926. Stran IV + 106, cena 4 Kr.

Po Rostalském, jenž uložil do dvou programů (Myslowitz 1910—11) něco svých mikrologických pozorování o jazyce apokryfních skutků apoštolských, a po dobrých nábězích Reinholdových (Halle 1898) lze jen vítati tuto dissertaci Ljungvikovu, zabývající se podrobněji jazykem oněch zajímavých nekanonických spisů křesťanských.

Práce se rozpadá ve tři oddíly. V prvním (1—23) podává autor pozorování textově kritická. Se zdarem se pokouší vysvětliti nebo opraviti četná obtížná místa a zvláště třeba vytknouti, že leckdy velmi šťastně obhajuje rukopisné podání na oněch místech, kde vydavatelé měnili text pro syntaktické nesrovonalosti nebo úchylky tvaroslovny. Jako pěknou ukázkou jeho kritických schopností uvádí Aclā Petri et Andr. 124, 3 sq.: δέσποτα κύριε ὁ Θεὸς

ἡμῶν, ἐπάνουσόν μον τῇ ὥρᾳ ταύτῃ. ἀγρεύσω γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῶν σῶν λόγων, kde smysl žádá 3. os. pl. a kde vydavatelé také mění: *ἀγρεύσουσιν* a pod. Z čtení ruk. V *ἀγρεύσον* vysuzuje L. podle mého mínění docela správně, že tu jest čisti *ἀγρεύσων*, vulg. tvar 3. pl., jejž lze doložiti již z řečtiny hellenistické.

Druhá část disertační (24—68) obsahuje několik kapitol ze skladby, a jsou to zajímavé kapitoly pro poznání lidového slohu řeckého a změn, které řečina prodělávala. Jsou tu sebrány doklady pro zdvojování syntaktických představ zájmeny a příslovci (*τοῖς ὀδομένοις ἄνεσιν παρείχεν αὐτοῖς; τὸ δόξος δπον ἡμην ἔκει*), pro zvláštnosti v užívání předložek (na př. *εἰς* u osob místo *πρός*, kde lze jasně pozorovati, jak se ustáluje dnešní novořecký usus), pro zatlačování vazby infinitivní, vzrůst některých vazeb participiálních a směšování inf. s participiem. Pěkně také L. ukazuje, jak se stává *οἶδα* s inf. pouhým modálním určením hlavní slovesné představy ve smyslu »vždyť přece, zajisté, ovšem« (str. 55—64). Je to zvláštnost verše rukopisu P v aktech Tomášových, ostatní rukopisy mají zpravidla varianty bez slovesa *οἶδα*. Srov. na př. 235, 20 P: *φάρμακα ἔτερα διαλύειν οἶδασιν* — U: *φάρμακα ἔτερα διαλύει φάρμακα*; 139, 4 P: *δεηθῆς ἔκεινον οὖ καὶ ὡς εἴπον διάκονος οἶδας τυγχάνειν* — U et cet.: *δεηθῆς ἔκεινον οὖ διάκονος ὑπάρχεις*; 234, 20 P: *οὕτως κάγὼ διδάσκειν οἶδα* — U: *οὕτως διδάσκω* atd.

Poslední oddil (69—100) obsahuje větší množství příspěvků semantických. I tu by bylo lze poukázati na mnohou zajímavou podrobnost; ale přestávám na tom, že leckterá z těchto drobných monografií jest pěkným obohacením řeckého slovníkového materiálu.

Práce Ljungvikova jest neobvyčejně zdařilý příspěvek k historické řecké mluvnici. Přál bych si u ní ještě jen jediné věci: aby byl autor pojat, ne-li už přímo do svého úkolu, tedy aspoň do jeho zorného pole také apokryfní řecká evangelia, aspoň ta, která jsou zachována úplně. Zvláště v pozdějších a lidovějších výtvořech této zbožné literatury byl by nalezl velké množství dokladů pro zjevy, které zkoumal. A byl by tak osvětlil, jak úzce tyto výtvoře spolu souvisí nejen po stránce literární, nýbrž i jazykové.

Při této příležitosti si dovoluji poukázati na jednu věc, i pro nás aktuální. Na obálce Ljungvikova pojednání je seznam spisů vydaných uppsalskou universitou, celkem asi 130 čísel (nepočítám-li jednotlivé díly spisů). Z nich jest více než polovice psána jiným jazykem než švédským: latinsky, německy, francouzsky, anglicky, italsky. Konstatuji to se zřetelem na nedávné pobouření jisté části české vědecké veřejnosti nad tím, že se filosofická fakulta Masarykovy university odvážila ve svých spisech publikovati práce českých badatelů francouzsky.

Ferd. Stiebitz.

Caesaris Augusti Imperatoris Operum fragmenta. Iteratis curis collegit, recensuit, praefata est, appendicem criticam addidit *Henrica Malcovati*. Turin 1928, G. B. Paravia (= Corpus scriptorum Latinorum Paravianum 38). Stran LXIV + 172, za 22 lir.

Když r. 1921 vyšlo první vydání souboru zbytků Augustovy literární činnosti, setkalo se s velkým zájmem, poněvadž to byl vlastně první ukončený pokus o sestavení toho, co se zachovalo z Augustova působení na poli literárním. Nebylo to ovšem vydání bez nedostatků a mezer, ale bylo užitečné. Nynější vydání druhé vychází v rozsahu téměř dvojnásobném co do počtu stran. Byly přehlédnutý a doplněny oddíly, do nichž vydavatelka shrnula už dříve pozůstatky Augustovy literární činnosti, a vedle toho přidala mnoho nového, na př. oddíly: codicilli, libelli, diplomata, edicta, decreta, a na konec, za díla historická, zařadila obsažný oddíl Dicta et apophthegmata, mající sloužit k lepšímu poznání osobnosti Augustovy. Pokud se týče vnitřního uspořádání, jsou nyní — velmi prospěšně — všechny zlomky opatřeny samostatnými čísly postupujícími bez ohledu na oddíly od 1 do 208. Dicta et apophthegmata jsou očíslována zvláště od 1 do 64. Oddíl první Carmina zůstal bez změny, v oddíle II. Epistulae přidán ve skupině listů Livii úryvek ze Suet. Aug. 40,3, v listech Tiberiovi jest nyní zlomek ze Suet. Tib. 21,7 přidělen třem různým listům. Nově utvořen oddíl listů ad C. Caesarem nepotem: jsou v něm dva fragmenty přičtené dříve listům Tiberiovi a nově zlomek ze Suet. Aug. 93. Rovněž nová je skupina listů Germanikovi (Suet. Gal. 8,4). O jedno číslo bohatší jsou korespondence Antoniovi, Maecenatovi a Horatiovi, oddíl ad ignotos proti jednomu zlomku dříve čítá nyní 8 čísel. Do korespondence státní přidán — krom tří zmínek literárních — nápis ze Sard (Am. Journ. Arch. 1914, str. 139), a to ř. 22—27, obsahující list Augustův.

Zařadění act Augustových jest velkou předností nového vydání. Nejcennější texty jsou ovšem mezi edikty, kde se vedle výnosu de aqueductu Venafrano (CIL X 4842) čtou i texty nalezené na kyrenské agoře. Poznamenal bych, že zl. CII obsahující u Malecovatiové jen Augustovo programma k senatusconsultu de repetundis, měl být doplněn i otištěním textu SC, poněvadž se výslovně připomíná Augustova spolupráce o něm.

Oddíl VIII. Orationes je doplněn Frontinovou zprávou o Augustově řeči de statu municipiorum, oddíl XI. Opera geographicā má nyní 7 čísel proti dřívějším 2, oddíl XII. Opera historica je obohacen o Rationes imperii a podstatně rozmnожen ve skupině Opera extrema. Text Rerum Gestarum (neočíslovaný) je upraven s použitím a vyznačením nových zlomků z Antiochie a řecký překlad položen vedle originálu, nikoliv za originál, jako v prvním vydání.

Podle rozhodněného textu upravena i literárně-historická prolegomena vložením příslušných zmínek a doplněním bibliografie; jinak zůstala v podstatě stejná, rovněž tak appendix critica, která obsahuje vedle vlastního kritického aparátu i mnoho poznámek k věcnému výkladu.

Vydavatelka zásadně nerozlišuje fragmenta a testimonia vetera. Provedla-li by důsledně toto rozlišení, bylo by skutečných zlomků ovšem velmi málo, poněvadž mimo Res gestae a edicta jest literární pozůstalost Augustova zachována ve stavu velmi neutěšeném. Pro další vydání by se velmi doporučovalo zapracovat věcné poznámky z Appendix critica do prolegomen a opatřit vydání věcným a slovným rejstříkem. Ale i tak, jak je nyní, prokáže vydání Malcovatiové velmi dobré služby a zasluhuje si rozšíření co největšího.

Vladimír Groh.

A. W. M. Odé, Reflexe von „tabu“ und „noa“ in den indogermanischen Sprachen. Mededeelingen der Koninklijke Akademie van wetenschappen, Afdeeling letterkunde, deel 63, serie A, No 3. Amsterdam 1927. Str. 28. Za 0·50 zl.

V neveliké, ale obsažné této studii obrací autor zřetel na to, že při etymologickém výkladu slov dlužno mítí na mysli způsob myšlení a nazírání primitivních lidí a že tedy ethnologie, poučující nás o životě a názorech primitivních národů, může po této stránce být etymologickému zkoumání výdatnou pomocnicí. Konkrétně ukazuje to na celé řadě slov, jejichž etymologickou souvislost umožňuje nám podle něho pochopiti známý zjev ze života primitivních národů, jehož jazykozjpyt už se zdarem užil zatím aspoň k výkladu zániku jistých starých výrazů a nahrazování jich výrazy novými, eufemistickými, zjev označovaný polyneským výrazem »tabu«. Autor poučív se důkladně u ethnologů o podstatě tabu (jeho opak je »noa«), ukazuje, co všechno může být tabu, t. j. pro svou zvláštní moc nebezpečné a tudíž z běžného styku vyloučeno. Co je tabu, je jednak posvátné, svaté, jednak nečisté; opak toho, noa, je to, co je všední, profánní nebo čisté. Co je m r a v n ě čisté, je božstvu milé, je svaté — původní opposita se sblížují a splývají; tak také se sblížuje ponětí všedního, profánního a nečistého. Tabu je, co je nadáno jistou mocí, tedy mocné, silné, opak toho je bezmocný, slabý, kterážto ponětí zase se kříží s ponětími, o nichž právě byla řeč: tak může tabu označovati to, co je posvátné, čisté, silné (srv. řec. ἱερός, „svatý“ i „silný“)¹, ale také co je nečisté, všední, slabé.

Právem usuzuje autor, že také v indoevrop. jazyčích možno hledati výrazy téhož významu, jako je polyneské tabu, a že takových výrazů mohlo být víc.² A na tomto podkladě, umožňujícím

¹ Je zajímavé, že také pro sl. svět Brückner, Religionsgesch. Lesebuch 3.² 6, Kwart. histor. 41, 1927, 297 předpokládá pův. význam „silný“.

² O zvláštním výraze polském pro tabu psal St. Ciszewski, jak upozorněno již na str. 62 loňského ročníku Listů filologických.

spojovali výrazy významu i protikladného, nalézá autor výklad pro celou řadu dosud nejasných slov indoevropských jazyků, vida v nich označení pro poněti tabuovaná. Takový tabu označující kořen je na př. *mel- obsažený v lat. *melior*, ř. μᾶλλον, μάλα atd. („besser“ = „stárker“), ale také ve skupině slov patřících k ř. μέλας „černý“, sti. *málam* „špína“, lit. *mėlynas* „modrý“, sl. *mělž*, křída atd., k nimž přiřaduje Odé tak jako již dříve Curtius a Vaníček také lat. *malus*; a od téhož kořene odvozuje Odé také lat. *mulier* (z *m^ulies, das mehr mit Tabu behaftete)¹. Jiný kořen tohoto druhu je koř. *seueg-, *sweg-, *suek-,² k němuž patří nejen ř. ἀγιος a lat. *sacer* se svými odvozeninami, ale také got. *siuks* a něm. *schwach*, a také lat. *sanguis* (*suəng-uen-, sv. *sanctus*)! Podobně se slovy znamenajícími „sila, silný, lepší“ (sti. *bálam*, ř. βέλτερος, sl. *boljši*) souvisí slov. *bolz*; k lat. *saevus*, pův. „veliký“,³ majícímu týž základ jako stind. *sēvate* „slouží, ctí, má v úctě“, lze přiřaditi nejen got. *sair* „bolest“ (sv. sl. *bolz* vedle stind. *bálam* „sila“), ale i got. *sainala* „duše“, a také řec. αἷμα (sv. *sanguis* vedle *sacer*) atd.

Z té okolnosti, že žena je tabu, vykládá Odé germ. výraz pro ženu, sthn. *wib* atd., od koř. *weibh-* „silný“ (je ovšem kořen ten slabě zaručen, autor jej hledá v ř. ἵψθιμος, vykládaje toto slovo jistě málo pravděpodobně z *uibh-dhūmos „wer einen kräftigen θυμός hat“) a lat. *virgō* z *g^uiro-g^uen-, v němž vidí spojení km. *g^uiro- (stind. *gīrah* „živý, rychlý, čilý“, lat. *vireō*) s koř. g^uen- „žena“ (ř. γυνή atd.), jež znamenalo „weibliches Wesen überfüllt von Kraft, tabu-Weib“. Tento kořen g^uen-, k němuž řadí O. také germánská slova pro „smělý“ (něm. *kühn* atd.) a jenž tedy byl také výrazem pro tabu, shledává autor i v lat. *Vesta*, jež vykládá z *g^uenistā (sc. *māter*) „allerkräftigste“. Indoevropské označení ženy *(g^uenā) má tedy podle toho původ rovněž v tabu.

Také lat. pojmenování obětního zvířete *victima* vykládá O. na tomto principu: je to superlativní útvar *g^uig-t^umo- od koř. *g^uig- (: sthn. *queh*, *quec* „lebendig“), jenž znamenal pův. „mit gesteigerter (Lebens)kraft“. Při této příležitosti vyloženo i got. *hunsl* „oběť“ (pragerm. *hungsla- z předgerm. *kīnk-sló-) od téhož kořene, který je ve slověse *hāhan* „věšeti, viseti“ atd. (podobně jako got. *weihs* „svatý“ patří k slov. *viseli* atd.). A tak i jinde připojuje autor výklad některých slov družících se tím či oním rysem k objasňovaným výrazům; tak vykládá se tu jméno bohyne *Ἄρηνη* (pův. bohyne podzemí) od koř. *endh-*, *ṇdh-* „infra“, od něhož

¹ Jak se pohlíží na ženu, toho příklady z různých končin sebral Ciszewski v rozpravě »Żeńska twarz« (Prace Komisji etnograficznej Polskiej Akademji umiejętności č. 4), v Krakově 1927.

² Rozdíl v koncové explosivě (*sweg-* v ř. ἀγιος: *suek-* v lat. *sacer*) by mohl souvisetí právě se zvláštní povahou těchto slov.

³ Vokalismus tohoto slovo (diphthong *ai!*) by dobře odpovídá tomuto jeho rázu, jak jej Odé vykládá; sv. Saussure, Recueil des publications scientifiques (Heidelberg 1922) str. 595 n.

autor odvozuje také ř. *ἀνθερός* nalézaje v něm výraz *ἀνθερό-* (z **ə₂ndhero-* nebo **ŋdhero-*; lat. *inferi*) a **ok-* „gerichtet nach“, takže slovo to znamenalo pův. „nach unten, d. h. nach Erde gerichtet“.

Zcela jistě dobrá polovice podaných tu výkladů etymologických nedojde přijetí, jsou některé z nich hodně odvážné a druhdy dost násilně překonávají (anebo spíše vůbec nepřekonávají) obtíže, jež jim klade hlásková stránka vykládaných slov. Autor sám přiznává ke konci, že je v jeho výkladech mnoho nejistého. Ale i tak je studie tato vůdčí svou myšlenkou velmi zajímavá a pozoruhodná.

Oldřich Hujer.

Dr. Ferd. Liewehr: Die Ortsnamen des Kuhländchens.
(Veröffentlichungen der Slavischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität in Prag, I. Reihe: Untersuchungen, Heft 1.) Reichenberg 1926, Verlag Gebrüder Stiepel Ges. m. b. H. Str. 86.

Spisek tento obsahuje podrobný výklad 26 českoněm. místních jmen kravařských slov. původu, mezi něž je vsunut výklad jmen šesti obcí se samostatnými názvy českými a německými, dále stručný výklad 23 tamějších míst. jmen, jejichž něm. podobu považuje autor za původnější než znění české, anebo u nichž jest původ nerozhodný (na př. *Heinzendorf—Hynčice; Stachenwald—Stachovice* atd.); pak výklad osmi jmen potočních slov. původu nebo poslovanštěných; konečně dodatkem uvedeno je 38 tamějších lidových něm. slov čes. původu (na př. *bítške* »býk« z č. *býček*, *lžák* »rozpuštělé děti« z č. *ležák*, *poržátk* »cech« z č. *pořádek* atd.), k nimž se pojí ještě tři slova, přejatá naopak z něm. do češtiny (*šerhor*, *cvista* a snad *cukle* pl. »dřeváky«), pět lidových něm. slov původu domácího a sedm lid. slov českoněm., u nichž poměr mezi čes. a něm. útvarem jest L. nejasný.

Při výkladu míst. jmen slov. původu autor dobře vyčerpal hledící sem literaturu českou i německou, a to i příspěvky odlehlejší a roztroušené po časopisech (také mimo obor jazykovědný). Autor obrál si za úkol, očistit výklad místních jmen, o něž tu jde, od fantastických a tendenčních dohadů diletantů, jimž přání stává se otcem etymologie. Ani z vědeckých výkladů není ovšem v toponomastice všecko jisté; avšak jest zásadní rozdíl mezi vědeckou domněnkou a pouhým nápadem lživědce.

Výklad jednotlivých jmen se počíná zpravidla nejstaršími jeho doklady. Autor přihlíží stále k starším a dial. (čes. i něm.) zněním; výklad jde zpravidla až k ie. základům. Výklady jednotlivých jmen jsou nestejně obšírné; většina z nich nepřináší v podstatě uic nového. Nejdéle a také nejsamostatnější jest první stať o jméně *Jičín*. Autor vyvrací starší výklady, zvl. oblíbený kdysi výklad z os. jm. *Jutka*, který náleží do oblasti aetiologické tvorby pověstí a vznikl, až když se vyslovovalo *Jitka*.¹ Proti těm, kteří

¹ Proti výkladu z *Jutka* bylo by lze ještě uvést, že odporuje starému adj. *jičský, jicky* (lid. *na Starojsku m. -jicku*); čekali bychom **jitecký*.

vykládají počáteční *t*- v něm. *Titschein* ze spojení **Alt-Itschein* > *Alt-Titschein*, svědčí jméno potoka *Titsch* (Jičinka), a také to, že v staré době, kdy počát. *t*- je doloženo (*Tycin* v list. 1281 jako název hradu!), attributu *Alt-* velmi pravděpodobně ještě nebylo. L. navrhuje nový výklad (a to i pro *Jičín* v Č.) ze zákl. *dikz* »divoký vepr«, zachovaného dosud v pol. *dzik* a mr. *dyk* id. Jméno **Dičin*, utvořené jako na př. *Tuřín* (k *turz*), *Celín* (= *Včelin* k *břcela*), *Schwerin* (k *zvěrb*), *Köslin* (v Prus., ke *kozlobz*) atd., označovalo původně kopec, na němž dnes jsou zbytky starojické zříceniny (snad i les po kopci a po okoli) a jeví se v původnějším znění v něm. *Titschein*. Ve znění českém počát. skupina *di-*, v č. řídká a nezvyklá, se změnila v *ji-*; jiných dokladů pro tuto změnu v č. sice není, ale L. ukazuje na hláskové změny velmi podobné (nářeční změna *di* > *ji* uprostřed slova; nářeční, po př. obecně čes. změna *dě* > *je-*, *da* > *ja-*). Významově podpírá autor svůj výklad účinně tím, že upozorňuje na obdobné názvy topické v též kraji (hora *Svinec*, něm. *Schwinz*, *Sviňbrod*, *Kani hora* [lze spojovati též s *káně*], něm. dial. *Sāiegbīaech* »*Saugebirge*« [výběžek Jeseníků k Odře] atd.¹).

Tento nový výklad jména *Jičín* se celkem zamlovává. Předpoklad změny počát. *di* > *ji*- dal by se snad ještě jinak podepřít. Míst. jmen se užívalo nejčastěji ve spojení s předložkami; ze spojení *před*, *nad* *Dičinem*, *pod* *D.* (zvl. byl-li D. opravdu původně název hory), (*ot* >) *od D.*, v nichž setkavší se zubnice se assimilovaly a zjednodušily, mohl vzniknouti mylnou dekompozicí (podporovanou dissimilačním vlivem² zubního živlu následujícího č), název bez počátečního *d*-.

(Zjednodušením skupiny dvou zubnic, setkavších se v též spojení, a abstrakcí jména bez počát. zubnice vykládá Łoś [Gr. pol. I, 184] starší p. tvary *Niepr*, *Niestr* v. *Dniepr*, *Dniestr*.) Ostatně i jiná spojení předložková mohla tuto změnu nářečně podporovat: spojení jako *na Dičině*, *u D.* tyřila výrazový celek, v němž *dī-* mohlo se změnit v *ji-* stejně, jako se nářečně mění uprostřed slova (na př. laš. *rajić* atd.), zvl. když tu předpokládáme přízvuk na předposl. slabice a tím oslabení nepřízvuč. *i* v slabice první. Že počát. *ji-* vniklo pak i do jiných postavení a zatlačilo nakonec *dī-* úplně, lze vysvětlovati tím, že subst. *dikz* z č. vymizelo, čímž odvozené **Dičin* (*Dičina*) stalo se osamoceným a nesrozumitelným. Ojedinělé hláskové změny nalézáme často právě u tohoto druhu *vlast. jmen*.

Ovšem Liewehrův výklad má i své nesnáze. Předně subst., z něhož vychází, v češtině není, ba není tu ani adj. *dikz* (Jungmannovo *diký* je z polštiny). Dále jest nápadné, že předpokládané **Dičin* není ani jednou doloženo, kdežto čes. tvar s počát. *Ji-*

¹ K tomu ještě *Sviňorky* (= *Svin(i)horky*), Loriš, Podř. hornoostr.

² Srov. také *Jištérpy* (Gießdorf) v. *Dištérpy* (i *Sištérpy!*) ze starš. *Dieččripi*; také *Jíckovice* (Ic-) v. (starš.) *Víckovice*, *Jilmanice* v. starš. *Vilmanice*; *Libeř* (na Lounsku) v. (starš.) *Dibeř* (*Dibří*, *Dyberský mlýn*).

a něm. s počátkem. *Ti-* jsou v listinách vedle sebe od doby nejstarší (1278 *Gyczin*, 1281 *Tycin*) a často.¹ Při tom však jest uvážiti, není-li psané č. *g-* někdy obrazem pro počáteční hlásku jinou než *j-*; na př. (dial.) *d*, *dž* (stře. spirantické *j* bylo palatálém bližší než dnešní č. *j*). Pro změnu *di > ji-* samu není v č., ani starší ani lid., dokladu bezpečného,² foneticky jest tento vývoj hláskový pravdě dosti nepodobný, neboť skupina *j + i* jest zvl. na počátku slova pro výslovnost velmi obtížná (viz na př. Kašik, Nář, strbceč. 13 n.); proto se jí tam jazyk obyčejně vyhýbá (a to i v náročném kraji, o nějž jde). Nesnází těchto jest si autor patrně vědom, neboť sám má svůj výklad za ne docela jistý.

U dalších jmen není celkem výkladových potíží. Samostatný a dobrý jest ještě výklad jm. *Groitsch* (*Grušovice*). L. vychází tu ze slov. zákl. *gradēb* (list. XVI. st. *Graytz*, *Grätz*), zčásti v laš. podobě **grodžec* (srov. na př. sas. *Rötsch* = *Grodice* 1071); konec. *-tsch* bylo by podle L. také lze vykládati z **-d-išče*. L. nevykládá při tom vznik vnitřního *i(y)-* v *Graytz*, *Groitsch*; myslím, že jest odrazem náročného *j* z *d* v pádech nepřímých (na př. **[do] grodca > grojca*). — V něm. jménech, vesměs kratších než jména česká, z nichž vznikla, je nápadná redukce uvnitř i na konci slova způsobena ostrým něm. přízvukem; jinak něm. tvar zachoval nezřídka starší znění čes. názvu. Při něm. *Gurtendorf* (čes. *Skorotín*) vykládá L. *Gurten-* ze *Skorotín* (jako *Böltén* z *Bělotín*) tak, že vedle *Skorotín* bylo **Korotín* jako je na př. *kolodře* ze **skorozře*; ale s v *skorozře* zaniklo dissimilaci, pro kterou v *Skorotín* není příčiny. Spiše by tvar bez počátku s mohlo vzniknouti abstrakcí z vazeb jako *z Skorotina > s(S)korotina*, *přes(S)korotín* a pod. Jest lépe vykládati *Gurten-* přímo ze *Skorotín*, jako *Gartitz* ze *Skorotice*, *Kirwein* ze *Skrben*. K střídání *-ice*: *-ovice* v čes. jm. *Blahutovice*: *Blahutice* připojuje L. m. j. poznámkou (str. 43, pozn. 1), že nepřizvnu. *-ovič*, *-evič* v r. jménech zní téměř jako *-yc*, *-ic*. To jest ovšem jen následek ostrého rus. přízvuku a se střídáním uvedených sufixů nemá nic společného. — M. jm. *Suchdol* vykládá L. z psl. **Suchodòlъ*; avšak v slož. jménech jako r. *Suchodól*, seh. *Suvodol*, č. *Suchdol*, *Suchodol* (v Č.) jest spíše viděti pozdější splynuliny staršího volného spojení adj. + subst. (srov. starš. č. v *Suchém dole*, p. *Suchy doł* [*Sudoll* na Ratib. z p. *Suchdol¹*]), obdobně jako jest na př. základem míst jména *Krčleby* pův.

¹ To zejména překáží výkladu jména *Jičín* v Č. z **Dičín*, neboť tam nesvědčí vůbec nic pro počáteční zubnici.

² Srov. psané *j*, *i*, *g* (= *j*) za *d* v polab. pam. (Schleicher, Polab. Spr. 159).

³ Také doklady uvedené na změnu *di > ji* jsou vlastně doklady na dial. zánik *d* mezi samohláskami, podporovaný zpravidla dissimilací (*Nedvéjice* atd. vlast. *Nedvé'ice*; v též náročnější *pueš* m. *pudeš*, také *seka'ina* m. *sekanina* a pod. Bart. II 128; Hošek, Nář. českomor. II 116; srov. také *Jíckovice* (*Ic-*) v. *Víckovice*.

volné spojení **krch — leb* »hloupec«, anebo r. *Nov-gorod*. V č. *Suchdol* byl tedy pův. v první části jmenný tvar adj. se samohláskou dlouhou, která se jeví dosud v něm. *au* (*Zauchtel*). Toto *au* vykládá L. teprve něm. dloužením, stejně jako v míst. jm. *Daub* (č. *Dub*); *Blauendorf* (k os. jm. *Blùd*) a *Laubias* (ke *hlùb* »zelný košál«, p. *glàb*, *glebia*), kde v nejstarším č. jméně též mohla být délka. Stejně něm. *Zauche* (*Suchá*), *Zauchbach* (*Suchý potok*), *Zauchwitz* (*Suchapsina* 1337)].¹ Časem se pův. **Súchdol* zkrátilo analogií podle slov s krátkým zákl. *such-*, anebo sporadickým krácením v míst. jm. tak častým. *Klötten* (č. *Kletné*) náleží k slov. *kléts* (č. *kletcē* atd.); pro případ, že by bylo lze spojiti ie. základ těchto slov **klei-* se zákl. **klei-* (srov. ř. *κλίτης*, lat. *clivus*, lit. *šlaitas* atd.), upozorňuje L. na zajímavý důsledek pro význam slov. *kléts*: znamenalo by pak slovo to 1. světnici, domek, 2. ohrada, crates, 3. úbočí, stráň, kopec (srov. jména hor *Kleť* [avšak dial. *na Klati!*], — autor pojednal o něm v *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* 2, 1926, 65—66 —, *Kletná*, *Kletečná* atd.). Výklad redukovaného něm. zakončení, zvl. u dial. *Klèt'*, L. zbytečně komplikuje (68): »Im Deutschen fiel der auslautende Vokal ... ab, was zur Folge hatte, daß das nunmehr an den Schluß geratene -n sonantisch wurde und vor sich einen Svarabhaktivokal entfaltete. ... Die Dialektform zeigt im Ausland nur den aus dem Stimmtone des silbischen -n hervorgegangenen anaptyktischen Vokal, der zu einem Murmellaut reduziert ist...« Tento průvodní vokalický pazvuk nevznikl asi ex post »ze znělosti slabič. -n«, nýbrž byl nezbytným průvodním zjevem t. zv. slabičného *n*, vyvíjel se v té míře, v jaké zanikal vokál koncový, a způsoboval vlastně od počátku slabičnost následujícího *n*. Dial. -^e jest prostě zbytkem staršího (a spisov.) -^e*n*, jež je z -^(e)*n*^(e)- < -*n^e* < -*né* (*ná*). — Jméno *Laubias* (č. *Hluboaty*) vyvozuje L. od posměšného názvu **hlubojať* »zloděj zelných košálů« (č. *hlùb* = »zelný košál«). Koncové něm. -s je z -*ts* (s genit. -s); ojedinělé změny -*ts* > -s L. bliže nevysvětuje.

Z míst. jmen původu něm. nebo nerozhodného při jm. *Fulnek* pokládá L. vedle spojení se sthn. *ful(n)* (: *folo*) »hřib« za možné spojení se sthn. *ful* »shnilý« (srov. r. *Gniloj Úgol* [název vladivostockého předměstí]). L. uvádí zde také dvě tři jména, v nichž tuší spíše základ něm., ale jména ta by mohla mít stejně dobré také základ český (*Stachovice* [*Stachenwald*; i když je k *Eustachius*, nemusí být něm.], *Bartošovice* [*Partschen-dorf*], *Vlkovice* [*Wolfsdorf*]).

Z potočních jmen slov. původu je *Gamlich* z **jamnikz* (l z n jako v míst. jm. *Reimlich* z *Rybník* [dnes *Rybí*, pův. jméno potoka]). *Tschermenka* je diminutivum k čes. *Črnná* (v latinisované formě: *Cirminia*, *Cirmena* a pod.); L. pro lat.

* Drzaždžynski, Ortsn. Schles., Ortsn. Leobsch.

Cirmena považuje vedle základu *č̄ermənz za možný ještě základ *č̄ermenz — zbytečně, neboť -e- (-i-) v lat. list., je-li vůbec výrazem skutečně vyslovované hlásky, je nanejvýš značkou pro svarabhaktický vokál (*Črmená* v. *Črmná* jest nejlépe vyládati připodobněním k *č̄rvenz).

Nevýhodou této práce jest, že se některé věci opakují u jednotlivých jmen zvláště (na př. o redukcích na konci slov. jmen vlivem něm. přízvuku 30, 32, 46, 47, 52, 68, uprostřed jmen 40, 43, 44, 61; změna č. *u* > něm. *ü* 44, 58, 61, 71); také některé odkazy k výkladům dřívějším jsou zbytečné (na př. o -zcr 21, 30, 37). Obšírnější poznámky o některých jednotlivých otázkách z č. nebo slov. mluvnice (na př. přehl. *u* > i 14 n, *a* > ē 24 p. 3, změna *g* > *h* 34 p. a j.) nehodí se dobře k monografickému rázu práce a jsou také zpravidla pro odborného čtenáře zbytečné. To platí zvl. také o častých a obšírných citacích z etym. slovníků, místo nichž by stačil prostý odkaz k prameni¹. Autor měl asi na zřeteli také čtenáře laika, pro kterého arci mnohé z toho, co jest pro odborníka zbytečnou učebnicovou přítěží, jest užitečné.² Celkem lze říci, že spisek plní dobře úkol, který si autor v úvodě vytkl.

J. M. Kořinek.

Jan Mašín: *Česká mluvnice a cvičebnice pro I. a II. třídu středních škol*. V Praze 1926, nakl. Profesorského nakladatelství a knihkupectví. Stran 216. Cena neváz. 17.—, váz. 19·50 Kč.³

První polovina této nové učebnice obsahuje obvyklé výklady mluvnické, avšak s nepřesnostmi a s chybami v míře jinde neobvyklé. Tak na př. kmenotvorné přípony významu dějového § 59 nejsou seřazeny podle stáří nebo své tvořivé oprávněnosti, nýbrž na prvním místě stojí -ba (ačkoli se v Naší řeči 1, 101; 5, 208 a j. varuje právě před jejím zneužíváním), pak teprve jiné

¹ Rovněž názvy obecně známých pramenů uváděny jsou někdy zbytečně podrobně, zvl. opakují-li se (na pf.: Miklosich »Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum« Vindobonae 1862—1865; Zeitschrift für vgl. Sprachforschung auf dem Gebiete der idg. Sprachen. Begr. von A. Kuhn [= KZ!] a pod.).

² Po stránce formální nelze nevytknouti jisté nedůslednosti: tak vedle věty, že č. tautosylab. -or- > něm. dial. -ūie-, staví jako příklady jen slova něm. (41 n); nedůsledně jsou pratvary míst. jmen psány někdy s velkým písmenem (*Po-gorél- u/ška 55, *Ryb-t-n-ikz 82), jindy s malým (*lqčicā 40, *jam-ən-ikz 79; ostatně pro slova, vzniklá v době poměrně pozdní, jest lépe nestanoviti takovýchto pratvarů); časopis »Komenský« citován: »Komenský týdeník atd. 18, 56, jindy »Komenský« Týdeník atd. 58, 63, 64 a také jen »Komenský« 18); psl. -ika s postupnou palatalisací psáno někdy -ica (25, 40), jindy -ikā (82; odtud odkaz k 25!). — Vražno Velké 64, Hůrka Nová 78 jest psáti obě slova velkým písmenem. — Tiskových chyb je poměrně dost.

³ Tento posudek došel redakce ke konci r. 1927; jeho uveřejnění se z různých příčin protáhlo. Zatím vyšlo r. 1928 posuzovaně knihy vydání druhé.

O. H.

a naposledy *-i* (o tvořených takových jako *tok*, *past* atd. není vůbec zmínky) a pod. často. Proti Gebauerově-Ertllově Krátké mluvnici české bylo učivo přikracováno obyčejně čistě mechanicky, jako když § 209 dělení souvětí souřadných bylo zase zjednodušeno na starou míru Gebauerovu (souvětí slučovací, odporovací, přičinné, výsledkové), ale místo aby se tudiž pozdější příklady Ertllovské prostě vypustily, zařazeny jsou u Mašína na místa, kam nepatří. »Drž se rozumu a projdeš celý svět« není přece souvětí slučovací, když »první věta vyslovuje podmínu druhé«, a slučovací není ani »Sedlák měl velikou starost, ani spáti nemohl«, poněvadž »druhá věta vyslovuje účinek první«; pakli jsou Mašinovi, ovšem nesprávně, hlavním dělidlem spojky, proč tedy klade, a to právem, mezi souvětí výsledková též bezespojkové »Lež má krátké nohy, daleko nedojde«? Jsou tu vůbec školské příklady dělení chybného, před kterýmž logika vystříhá, dělení totiž na členy se kříží. — A jaký má rozum žádati od žáků v cvičení I 292, aby *libovolné* věty jistici proměňovali v podmínkové, když jest to na př. u vět vypravovacích věc nemožná, nebo v cvič. II 296, aby z *libovolních* dvojic vět tvořili »všecky čtyři druhy souvětí souřadného«? ¹

Místo starých výkladů z dějin české řeči mírá Mašín své »ze vzdachu«. Srv. na př. § 50: »Zde totiž předl. na neznamená směr na povrch předmětu, nýbrž *dovnitř*« (jedná se o *na*, kterému odpovídá předl. *z*); § 147 (a cvič. II 207) při *tnu*, tití: »V tvarech infinitivních se *n* a *m* změnilo v samohlásky.« ²

I jinde často bývá vyjádření neopatrné, ledabylé, na př. § 62: »Od podst. jmen mužských se tvoří ženská, aby se vyjádřila *riázost* pohlaví«; § 205 (o proměňování doplňku v přívlastek): »Neurčité tvary přid. jmen se při tom promění v určité. Po této vlastnosti doplněk snadno poznáme«. (Ale není-li více doplňků, kterých proměnit nelze? Srv.: *Má je sí!* Náklad se zdál *lehký* atd.)

Neprávem se § 73 mezi příklady dat. a lok. sing. doporučuje též: Janovi Kořínkovi (srv. Naši řeč 6, 129 n.)³; nevhodný a nikoli zcela správný jest § 133 příklad kmene praesentního chválí- (s dlouhým *i*) a infinitivního chváli-; nesprávně a pro žáky i ne-

¹ Těchto cvičení v novém vydání Mašínovy knihy není, jakož vůbec mnoho z mých původních výtek bylo zatím opraveno; kde se tak stalo, výslovně tu to pod čarou pojmenovánám, nebo své výtky z recenze vypoštím. Zato přepracováním knihy přibylo dosti chyb nových; na př. o nic chytřejí žádá se nyní v cvič. 163 deset vět »s připustkovými větami vedlejšími (se všemi spojkami).«

² I tyto výklady, stejně jako »libozvuk« (§ 73¹ a § 173¹) se z nového vydání vytratily, ale nesměl jsem jich vypustiti ze své recenze, aby se přece očitě vidělo, jaká to učebnice byla úředně schválena! Ostatně v 2. vydání § 128² jest zase trošku podezřelý výklad praesenta *nesu* (prý z *nesō-m* touže ohýbací příponou, »jako ji má dosud *jse-m*«).

³ V 2. vydání § 49² se při Antonínu Jaroslavu Puchmajerovi dokonce praví: »ale nebylo by chybou, kdyby *všecka* měla *-ovi*.«

bezpečně se při vzoru *mazati* § 164 a v cvič. II 251 připomíná analogie podle sloves třídy *první* (což nejsou právě chybnou analogií podle *můžeš... mohu* vykládány strojené novotvary *lhu, lhou?*). O gen. záporovém § 188 a v cvič. II 274 se učí že »z nynějšího jazyka obecného takřka již vymizel, v jazyku spisovném se ještě dosti často vyskytuje«, a vskutku jest usus, Mašínův v té věci (proti praksi Naší řeči) velmi kolísavý (srv. cvič. I 64: »Pro stromy nevidíš *les*« a j., ale § 206: »Nemám *tužky ani papíry*«).¹

Za nejhorší chybu školské učebnice Mašínovy považuji, že si některých základních pojmu mluvnických ani náležitě neuvědomil, i vykládá o nich na různých místech různě. Tak jest mu § 178 »věta *výraz slovni*, jehož základem je určitý tvar slovesný« a § 215 čteme: »Kromě holého přísluhku, jenž je již *sám o sobě* větou, může ...« Tedy takové »*jde*«, i když nevíme, o kom jest řeč, jest již větou? A kterak se potom může v cvič. I 304 »*Mladost — radost*« klásti mezi věty?² — V § 179 učí Mašín: »Ve větě »*Bude pršet*« nelze si žádný podmět domyslit«, ale v § 183 zní jeho šesté »*pravidlo*«(!) o podmětu takto: »Je-li přísluhkové sloveso v 3. osobě a podmět ani není vyjádřen, ani se nevyrozumívá ze souvislosti, *je neurčitý* a to a) *neosobní* (3. os. r. stř.), b) *osobní* (3. os. r. muž.)«. Od kdy může být »žádný podmět« jednou »určitým neosobním« a po druhé »určitým osobním« a nula (jak se v příkladech tiskne) jednou »rodu muž.« a po druhé »střed.«? A ta nula straší ještě v jednom z posledních cvičení (II 293), kde se podává podařený »návod k písemnímu rozboru vět jednoduchých!« To jsou mi pravé hříchy proti Duchu sv., pro něž nemělo ministerstvo knize tak snadno odpustiti.³

Proti Pravidlům chybí se na př., když se píše v cvič. I 37 sbořeny, 41 a 71 lípový, 170 v odpovědích (in. -ech),

¹ Podobně diktát II²: »neodehnala *je*«, ale cvič. 148³: »Netreba *kloupcích* síti«, 366^a: »Proč otec nepřijme *objednané* zboží«, 368²: »Tento *byt* domácí již nepronajme« a j.; ostatně kniha se úmyslně příkladům vyhýbá.

² V 2. vydání § 167 opraveno: »Věta je *slovni vyjádření* myšlenky ale o přísluhku se zase praví, že »vyslovuje myšlenku samu«, § 187² že »se nemůže vyjadřovali vedlejší větou, protože je již *sám o sobě větou*«, kdežto podmět prý ano, »jenž je méně důležitou částí věty než přísluhek« (§ 201²). A přece již Gebauer v Krátké mluvnické české právem napsal, že »žádný člen sám není větou«, a Ertl § 365 přinesl dobré příklady vět přísluhkových.

³ V 2. vydání byl ten »návod k rozboru«, také výklad § 171³, jest poopráven, ale »pravidlo« zůstalo. Přibylo také v textu přidaném něco nových nesrovnalosti, srv. na př. § 128³ o příponě ohýbací a o koncovce, § 201² o souvětích současných atd.. takže by bylo vždy ještě dosti co opravovat, kdyby nebyly školní knihy, úředně schválené, chráněny jakousi imunitou; nabízenou recensi *druhého* vydání Mašínovy knihy nechtí mi aspoň odborné časopisy otisknouti! A přece teprve »do třetice všeho dobrého«.

95 řežou (m. -i), II 324 po 2 větách (m. po dvou) a pod.; proti správné češtině v cvič. I 95: »plete se i a i vlivem nesprávné výslovnosti«, II 186: »Jsou $\frac{3}{4}$ na 12«, 224: »Přítele hledej bedlivě a našed chraň starostlivě!« a pod. Josef Straka.

František Palacký: **Dvě latinské řeči z roku 1817.** Do češtiny přel. Karel Hrdina. Knihovny Z prachu knihoven sv. IV. Nákl. Vinc. Svobody a Ant. Škody v Praze 1927, str. 54.

Ferdinand Hrejsa: **Mladý Frant. Palacký.** Jeho vnitřní život a první dvě řeči. Knihovny Lidé a díla sv. I. Nákl. týmž v Praze 1927, str. 34.

Profesor pražské bohoslovecké fakulty Husovy, Ferdinand Hrejsa, jenž se v dějepisu naší reformace náboženské osvědčil jako vynikající, ano, průkopný badatel o obsahu i osudech českého utrakvismu za století XVI. a XVII., zabral se poslední dobou soustavně do zkoumání poměru Fr. Palackého k otázkám i útvarům náboženským a církevním; jsou to první monografické, skutečně vědecké studie tohoto druhu. Jak ukazuje vynikající Hrejsova stařec František Palacký po stránce náboženské v Reformačním sborníku (sv. II. 1928, str. 25—79), vyšel ušlechtily bohoslovec vlastně z přezkoumání vztahu zralého, ano, stařeckého Palackého k církevním obcím evangelickým a zároveň ke katolictví, oč se ještě za života patriarchova rozpoutala prudká a namnoze trapná polemika se strany horlivých reformovaných církevníků, zvl. Č. Duška a J. Veselého v Hlasech ze Siona, kteří Palackému zhola upírali živý vztah k evangelictví. Ferd. Hrejsa přezkoumal bedlivě všecka akta oné pře, snesl ze životopisu i ze spisů Palackého průkazné doklady jeho církevního a náboženského stanoviska a zapial svůj namnoze apologetický výklad, vyznačující se krajní spravedlností, do obrazu náboženského vývoje Palackého. Také se mu jeho studie rozrostla v soustavnou monografiu, probírající obsažnou látku od mládí myslitelova, které jest probráno zevrubněji než náboženské názory Palackého ve vrcholné době; kap. VII., jednající o náboženském obsahu Dějin národu českého, jest z celé monografie nejméně propracována, a její ústřední téma přívábí i po příslušných oddílech pozoruhodné knihy Josefa Fischera a Myšlenka a dílo Fr. Palackého 1926 a 1927 jistě mnoho dalších badatelů, aby se zde pokusili o analysu a pak i o syntetické vyličení.

Také v náboženském ohledu platí o Fr. Palackém, že sám sebe nalezl vlastně v Prešpurku a že přišel do Prahy myšlenkově hotov; i není divu, že jedenácti letům jeho prešpurského pobytu věnoval Ferd. Hrejsa v Reformačním sborníku čtyři důkladné kapitoly. Jejich monografickým zpracováním jest hulná a zajímavá knižečka Hrejsova Mladý Fr. Palacký, jeho vnitřní život a první dvě řeči. Již titul tohoto obsažného spisku označuje práci hlavně jako komentář edice, která vyšla současně v témže

nákladě a stejně spanilé úpravě knihomilské; o obou publikacích dlužno referovati současně.

V Prešpurku se stal z biblického evangelíka, jenž dbal více o mravní než o dogmatický obsah náboženský a jenž prošel otcovým bratrstvím, kunvaldským katolictvím a trenčinským lutherškým pietismem, zbožný osvícenec, dbající vedle víry v Prozřetelnost a v nesmrtelnost duše hlavně mravní podstaty člověka, schopné zdokonalování; již překlad Patzkeova spisu *Über die Vorsehung* (Palackého spis o prozřetelnosti božské 1814), jedna to z prvních slovesných prací Fr. Palackého, ukazuje k silným vlivům bohosloví osvícenského. Fr. Palacký se v této době připravoval zcela vážně ke studiím theologickým a k povolání kněžskému, ale jako vychovanec duševního světa česko-bratrského zůstal ušetřen těžkých zápasů náboženských, u mládeže běžných; za přispění nejprve osvícenských bohoslovů, pak filosofů, hlavně Kanta, plynul jeho osvícenský theismus klidně a přirozeně z původního evangelického křesťanství.

Právě proto jsou důležitými doklady obě dotud netištěné řeči, které Fr. Palacký r. 1817 pronesl jako vynikající člen, ba hospodář Jesenákovského konviktu, velkonoční kázání *Spes hominum, vivendi etiam post mortem, est vera et maxime salutaris* vánoční promluva *De commodiis, quae ex mutuo vinculo inter litteras et religionem christianam oriuntur*; obě řeči uložené v Palackého pozůstalosti v Národním Museu a karakterisované po prvé Jos. Fischerem (Myšlenka a dílo, I., 26, 27), Ferd. Hrejsa nyní vydal se souběžným českým, slohově příležitým překladem K. Hrdiny a v malém svém spisku rozebral; pro poznání duševního světa mladého Palackého jsou to dokumenty neocenitelné, ač i po myšlenkové i po slohové stránce závislost na učitelích i cvičebná povaha školská jsou zcela patrné. Obě řeči, mezi nimiž leží tři čtvrti roku, nalezi podnětem, prostředím, ale i názorem a podáním těsně k sobě, avšak právě to, co je dělí, ukazuje, jak se rychle Palacký vyvíjel. Do léta, které obě jesenákovská kázání dělí, spadá totiž velká duševní událost v životě mladého bohoslovce, který jižjiž pomýšlel na kněžské postavení a doma o prázdninách v Hodslavicích kázal *O právě pobožnosti křesťanské*: zahloubal se do filosofie Kantovy a ta navždy otřásla jeho křesťanstvím; když pod tímto mohutným dojmem odložil své plány kněžské, utvářil pobyt v domě zerdahelyovském také zevně jeho život. Vánoční řeč *O výhodách*, které vznikají ze vzájemného svazku mezi vědami a náboženstvím pronesena byla nejen po vstupu do domácnosti Nině Zerdahelyové, ale i po kantovské krizi, která znamenala duševní vyzrání Palackého.

S hlubokými znalostmi církevního historika Ferd. Hrejsa obě řeči rozebral nejen podle jejich hlavních myšlenkových motivů, ale i podle jejich virtuálních zdrojů. Ve vánoční řeči si zvláště

povšiml, jak své důvody nesmrtelnosti čerpal z běžné zbrojnice theologie a filosofie předkantovské, jakož i z kazatelské prakse a jmenovitě poukázal k tomu, že populární tehdy *Andachtsbuch* vídeňského osvíceného kazatele Jak. Glatze mu mnoho poskytl. Kázání velkonoční, vzniklé již, když mladý Palacký prožil Kantovu kritickou filosofii a vnitřně zvítězil nad materialismem Holbachovým, odpoutává se již svým námětem od evangelické homiletiky, přibližuje se okruhu estetických i básnických studií řečníkových, vniká pohledem do dějin reformace, ale i světa antického a ačkoliv jest budováno na opravdu křestanském, velice konkrétním a prožitém vztahu k osobnosti Kristově, přece se co nejúzkostlivěji vyhýbá všemu náboženskému dogmatismu a stále zdůrazňuje etický prvek v náboženství, jistě, jak Ferd. Hrejsa dovozuje, pod vlivem Kantova kategorického imperativu. V tomto moderním, theistickém bohosloví Palackého shledává F. Hrejsa sice náboženský základ českobratrský, ale zároveň theologii a filosofii pokročilého osvícenství, zvláště myšlení a zbožnosti Kantovy: takto r. 1818 počíná svůj nový život »mladý muž hluboce zbožný, moderní osvícenský bohoslovec směru kritického, hluboce eticky založený, nadšený pro náboženství, ale dogmaticky neinteresovaný, snášelivý mravně rozhodný a přísný a nad to esteticky vytržený« (Mladý Palacký, str. 32).

Ferd. Hrejsa ve své studii v Reformačním sborníku ilustruje myšlenkový svět prešpurského Palackého několika ukázkami z jeho mladistvé poesie, pohodlně přístupné z edice Jakubcovy; tu by se dalo snést i jistě mnohem více dokladů a to nejenom z jeho veršů, ale i z jeho statí krasovědných, k jejichž »božnosti« vedla zcela zřejmě cesta přes obě jesenákovská kázání, za jejichž edici i rozbor literární dějepis bude církevnímu historikovi Hrejsovi jistě trvale vděčen.

Arne Novák.

Spisy Karla Hynka Máchy. K vydání připravil prof. V. Vittinger. Illustroval J. Goth. Nakladatel L. Mazáč v Praze 1928. I. Máj a ostatní básně. II. Cikáni. III. Marinka a jiné drobné průsy. IV. Cesta životem.

Usporádání spisů Máchových náleží k nejobtížnějším edičním úkolům novočeského písemnictví. Vydavatel nesmí spoléhati na pøedešlá vydání; musí prostudovati a srovnati všecky přístupné rukopisy a opisy prací Máchových a kriticky zhodnotiti obsah dvou knih, jež po dlouhá léta byly jediným pramenem badání o Máchovi: Sabinův »Úvod povahopisný« k nedokončenému vydání spisů Máchových z r. 1845 a Koberovo vydání Máchových spisů z r. 1862. Jen takto může přistoupiti k novému usporádání literární pozůstalosti Máchovy.

Vydání z r. 1862, jež Kober vydal 25 let po smrti básníkově, ukázalo literární veřejnosti, jež až dosud znala pouze Máj, Cikány, Křivoklad, Obrazy ze života mého a 23 drobných básní,

po prvé celé dílo básníkovo v jazykové a pravopisné úpravě let šedesátých, která mnoho setřela s původního tekstu básníkova. Jest důležitým pramenem, obsahujíc některé práce, jež se nezachovaly v rukopise ani v cizím opise.

Druhé úplné vydání vyšlo až r. 1906 prací Dr. Jar. Šťastného, který velmi pilně a svědomitě prostudoval známé tehdy památky máchovské; v své edici zachovává původní pravopis rukopisů Máchových i cizích opisů. Prineslo po prvé cenný soupis rukopisů básníkových a vykonalo v lidových vrstvách, jimž bylo pro svoji láci určeno, užitečné kulturní poslání.

Třetí úplné vydání, jež k vydání upravil Dr. Jar. Vlček, vyšlo ve 2 dílech r. 1906 a 1907; druhý díl byl již z časti závislý na vydání Šťastného. Toto vydání užilo pravopisu nyní obvyklého. Otisklo po prvé všecky tehdy známé dopisy Máchovy péci sl. Zd. Sturzové a zachovalo si dodnes hodnotu pramennou dopisem XIII., jež Mácha poslal svému jmenovci a příteli theologu Janu Máchovi do Čes. Budějovic a jehož originál jest nyní nezvěstný. Vedle některých poznámek vydavatelových, z nichž zvláště zmínky zasluluje závěr doslovu, v němž uvedeno jméno předčasně zemřelého badatele máchovského Karla Kříže, třeba upozorniti na skvělou studii úvodní v II. svazku z péra Arna Nováka.

Čtvrté vydání díla Máchova vyšlo v desíti svazečcích knihovny »Hyperion« a obsáhlo i vzpomínky přátel a příbuzných na básnika; jen německé verše nebylo možno z důvodů technických přiřaditi k tomuto monografickému zpracování spisů Máchových, jež vycházely od r. 1922, počínajíc Dopisy a Denníkem z r. 1835 a končíc r. 1928 »Vzpomínkami na K. H. Máchu« a doplňky k dopisům. Upravovatel tohoto vydání shromáždil tu v poznámkách mnoho užitečného nejen pro čtenáře, nýbrž i pro budoucího vydavatale Máchovy pozůstatnosti.

Koncem dubna 1928 vyšlo páté úplné vydání Máchy, vydání Mazáčovo, ve 4 dílech, v uspořádání V. Vitingra. Myšlenka nakladatelská, vydati ve formě lidové dílo Máchovo, jest dobrá a chvály hodná; nakladatel opatřil všecky čtyři svazky barevnou, lidovému vkusu hovějící obálkou a připojil k »Máji« a »Cikánům« i několik obrázků malíře J. Gothá, jen aby zajistil dílu Máchovu úspěch. Čím přispěl k tomu V. Vinterger, osvětlí několik poznámek, jež jsem si učinil in margine této edice.

V I. díle otištěn »Máj a ostatní básně« s dramatickými zlomky. Uveden jest předmluvou velmi chudou obsahem i formou, v níž V. Vinterger uvádí, že tyto čtyři svazky spisů Máchových uspořádal podle vydání Dr. Jana(!) Šťastného, prof. J. Vlčka a podle otisku v »Hyperionu«. Použil tedy práce svých předchůdců, kteří jistě proti tomu nečiní a nebudou činiti námitek. Nestačí však jen mechanicky převzít celou skupinu díla Máchova z vydání předchůdce; povinností vydavatelskou jest kontrolovat předchůdce a zlepšiti jeho edici, pokud možno ovšem na ní co zlepšo-

vati nebo opravovati. Této povinnosti však V. Vitinger naprosto nedbal; tiskl z edice svých předchůdců (Šťastného a Vlčkovy), aniž srovnával s přístupnými předlohami, podle nichž oni tiskli, nechal jejich chyby a nedopatření a přidělal mnoho nových. Na str. 216 poznamenává, že »Rozmanité básně« otiskl v pořadu podle vydání Kobrova z r. 1862, text podle kritického vydání prof. Jaroslava Vlčka; rovněž i německé verše, jež v lidovém vydání, jakým jest edice Mazáčova, mohly být vynechány, otiskl podle Vlčka, jak možno dokázati tiskovými chybami (v básni Die Führer durchs Leben na str. 222 eines trauen Führers m. správného treuen, chyba, jež se táhne z vydání Zeleného přes vydání Šťastného až k vydání Vlčkovu, jež použilo k tisku Šťastného, jak ukazuje v básni Die Freude chyba ve vydání Šťastného Ales schliesst (m. Alles), kterou má i Vlček; v básni »Columbus« na str. 238. nahoře durch Volken, rovněž z Vlčka). Největší však opominutí Vitingrovo jest na str. 236. v básni »Columbus«. Zde otiskl nepříjemnou chybu, jež se vloudila do vydání Vlčkova a jejíž vznik třeba vysvětliti. 12. strofa básně Columbus se končí v rukopise musejním verší:

»... Darum errette mich, mein Gott,
Aus dieser neuen grossen Noth.«

Zelený v svém vydání německých básní Máchových otiskl tyto verše správně; ve vydání Šťastného, který je otiskl první po Zeleném bez použití rukopisů, sazeč při lámání strojové sazby přehodil verš Aus dieser neuen grossen Noth na konec strofy 13. a obě strofy 12. a 13. srazil v jednu; tato chyba přejata byla i do vydání Vlčkova jen s tím rozdílem, že Vlček tiskne, aby tento bludný verš učinil srozumitelnějším, In dieser neuen groszen Not (Not podle nového německého pravopisu), ač v rukopise básně pod silnou lupou jest zřetelně viděti Aus, jak správně otiskl první Zelený a podle něho Šťastný. A tuto nemilou chybu, zaviněnou sazečem vydání Šťastného, otiskuje z Vlčkova vydání znova V. Vitinger v svém vydání, zanedbav vydavatelskou povinnost řídit se buď prvním tiskem, v tomto případě svědomitým otiskem Zeleného, anebo ještě lépe přístupným rukopisem básně, uloženým v Národním museu přes 20 let. Podobná nepříjemnost stala se mu v »Dramatických zlomcích«, které zas otiskl podle Šťastného. V zlomku »Král Frydrych« jest rovněž chyba sazečská, uniklá při korektuře, jejíž původ jest opět ve vydání Šťastného. V uvedeném zlomku je pět veršů, které znějí podle rukopisné verše kokořínské takto:

Dvěstokrát přikryla krutá zima
Bílou horu bílým příkrovem;
Dvěstokrát vyvstalo pestré kvítí
Na hlubokém bojovníků hrobě,
Od těch časů do dnešního dne.

(Vydání v Pantheonu, sv. I. str. 284.)

Ve vydání Šťastného, jež otisklo proslov rovněž podle rukopisu kokořínského (v r. 1906 byl v majetku nakladatelského družstva »Máje«), jest tu zřejmá chyba v 1. verši, jež se často přihází při strojové sazbě: místo verše »Dvěstokrát přikryla krutá zima« opakuje se tu verš třetí Dvěstokrát vyvstalo pestré kvítí, kterouž chybu zavinila okolnost, že se oba verše začínaly týmž slovem. Tato chyba byla ve vydání Vlčkově zkomplikována takto: použivši zřejmě tisku Šťastného i s jeho chybou, změnilo ve verši třetím náležité vyvstalo na vystlalo, opravilo však vzadu na str. 345. a 352. »vyvstalo« svého 1. verše na vystlalo, žádným pramenem nedoložené, ani vydáním Kobrovým, kdež první dva verše byly, zdá se, opisovačem omylem vynechány, ježto se jeden z následujících veršů začínal týmž slovem. O tomto nedopatření obou vydání mohl se dočisti V. Vitinger v poznámkách k 9. svazku spisů Máchových (Hyperion 1927) na str. 186. a 187.; jemu však oba první verše vypadly jako ve vydání Kobrově, ač jinak užil zde podle Šťastného verše kokořínské, jak patrno z komického opominutí: Šťastný, otiskuje podle rukopisu krkonošské, položil za to slovo vykřičník na znamení, že je tu chyba v rukopise; V. Vitinger chybu opravil, ale vykřičník tam nechal.

II. díl obsahuje »Cikány«, otisklé podle vydání Dr. Bačkovského z r. 1907 v »Národní knihovně české«. Bačkovský tu polská motta vynechal, protože »jsouce vesměs uvedena polsky, nemají smyslu pro lidové vrstvy nejšířší.« I vydání V. Vitingra jest bez mott; tím si vydavatel práci značně usnadnil, myslím však, že otiskl-li v I. svazku svého lidového vydání verše německé, měl stejně otisknout i motta polská, skoro tak důležitá pro jednotlivé kapitoly »Cikánů« jako básnické části v Marince. Podle toho měl vynechat v 3. svazku i polské motto k 3. kapitole »Křivokladu«, jež beztak jest přeplňeno chybami podle vydání Šťastného.

III. díl, otištěný podle Šťastného, začíná se »Marinkou«, za níž hned následuje »Večer na Bezdězu«. Vydavatel z důvodů obchodních, odbytových zahájil svazek Marinkou, roztrhnuv úplně ono cyklické pouto, jež Mácha dal oběma těmto pracím, nazvav je »Obrazy ze života mého«, kterýžto název se nenajde ani v obsahu, kde aspoň mohl býti uveden, když z důvodů ne-literárních byl porušen způsobem v sebraných spisech nepřípustným pořad básníkem stanovený. Tako čtenář neporozumí vůbec úvodní části »Večera na Bezdězu«, která jest úvodem k »Obrazům ze života mého«. V lidovém vydání mohl býti vypuštěn odstržením zkomolený zlomek počínající se slovy: »Slavné ticho panovalo,« jakož i »Předmluva k chystanému spisu«, kterou V. Vitinger otiskl úplně ze Šťastného i s citátem ze Sabinova »Úvodu povahopisného« v dvojím znění: jednak podle rukopisu musejního, jednak podle otisku Sabinova (v »Úvodě povahopisném);

nepovšimnuv si však, že otisk Sabinův jest u Šfastného celý pod čarou, otiskl V. Vitinger pod čarou jen Šfastného dvojtečkou končící odůvodnění, proč druhé znění otiskuje.

V IV. svazku nazvaném »Máchova cesta životem« otiskl V. Vitinger na prvním místě důležitý Sabinův »Úvod povahopisný«. Vydati jej však bez jakýchkoli poznámek, jak učinil Vitinger, znamená uváděti čtenáře ve zmamek, nebot přes jedinečnou pramennou důležitost této studie jest při jejím otištění nutno odděliti podle zachovaných dokumentů historickou pravdu od domněnek a omylů Sabinových, jejichž vznik možno vysvětliti jednak z povahy autorovy, jednak spěchem a obtížností úkolu, zpracovati pozůstalost básníkovu. Podobně bylo třeba poznámek i k Turnovskému článku »Co milenka Máchova vypravuje«, a i v Arbesově článku bylo možno leccos doplnit z novějšího přepisu míst v »Literárním zápisníku«. V Zimově causerii o Máchovi, jež ukazuje spíše jen nadšený zájem o básnika než novost hledisek a kterou bylo možno nahraditi článkem obsažnějším, nutno opraviti na konci poznámku o smrti básníkově v ten smysl, že ani bratr Michal nebyl u něho při smrti, jen žena domácího pána ošetřila nemocného básníka k smrti. Na konec přidal V. Vitinger ze Sekaninovy publikace »Máchův Máj a jeho ohlasy« několik ukázek. Zde měl V. Vitinger opraviti na str. 156. jméno pisatele Denní kroniky (v Květech); nebyl to Tyl, nýbrž Máchův přítel K. Havlík, jehož jméno uvedl správně již Arbes r. 1886 v Květech (II. sv. str. 199.). Při výňatku ze studie Karl Hynek Mácha's »Mai« vynecháno jméno autorovo (Theodor von Grunwald), jakož i jméno publikace, z níž tento passus byl otištěn (almanach Libussa 1844). Podobně u článku Jar. Vlčka není uveden název spisu, z něhož část otištěna, ani u článku Flajšhansova letopočet, kdy vyšlo jeho XX. vydání »Máje« (vlastně správně 22. vydání podle mého soupisu »Májů« z r. 1925). Jak patrno, užil tu V. Vitinger záslužného vydání Sekaninova, ale velmi nedbale a nepozorně. V oddíle »Pozůstalost K. H. Máchy« mluví V. Vitinger o Korespondenci Máchově, o jeho Denníku z r. 1835 a Literárním zápisníku z 1833—1835 podle vydání v Hyperionu. Na str. 183. měl správně uvést, že Zápisník byl doplněn »Máchovými zápisíky zachovanými K. Sabinou v neotištěných částech Úvodu povahopisného podle opisu musejního a Křížova« (rovněž v Museu), a v otisku prvního náčrtu »Máje« (podle vydání v Hyperionu) neuvedl k snažímu pochopení důležité poznámky o poloze jednotlivých skupin veršů (u = uprostřed, p = vpravo, l = vlevo). V seznamu nejdůležitějších pojednání o Máchovi spěch a neznalost zavinily chyby a opominutí, jež nejsou v »Bibliografickém dodatku« k Sekaninově publikaci, z níž V. Vitinger čerpal. Tak na př. Arbesova práce »Z literárních plánů K. H. Máhy« vyšla r. 1898 v »Hlasu národa« a nikoli v »Rozhledech«, kdež vyšla studie Arbesova »Ku-

charakteristice K. H. Máchy« (1898). Kamprova studie vydána v 1. části 3. dílu Laichtrovy Literatury české 19. století. F. V. Krejčí napsal úvodní studii ke knize: Ženy a lásky poesie Máchovy v obrazech Al. Kalvody, nikoli jak uvádí se dvěma chybami Vitinger. Šťastný vydal Máchu u B. Kočího, Vrchlický napsal charakteristiku Máchy ve sbírce »Česká poesie XIX. věku« (nikoli století), atd.

Po posouzení jednotlivých částí této nové edice spisu Máchových možno celkem říci, že její upravovatel jest výstražný příklad vydavatele, jehož hlavní pomůckou literární není pero ani bedlivá průpravná práce, nýbrž nůžky a lepidlo, jichž užívá k ledabylému využití práce jiných, v tomto případě Dr. Jar. Šťastného, prof. Jar. Vlčka a Fr. Sekaniny, jejichž některá nedopatření nejen že neopravuje srovnáním s příslušnými předlohami, vesměs přístupnými, nýbrž ještě rozmnožuje naprostým nepochopením a nerozvážným spěchem. Tím, co z jmenovaných vydavatelů vynechal, aby se snad jeho práce zdála samostatnější, jen zhoršil a učinil u vážnějšího čtenáře téměř k nepotřebě edici snaživého nakladatele, který měl dobrou vůli vydati nejširším vrstvám čtenářským nové lidové vydání spisu Máchových.

Fr. Krčma.

Drobné zprávy.

Ke konci prosince minulého roku zemřel v Příbrami, kde žil na odpočinku, dlouholetý spolupracovník Listů filologických Jan Pelikán, posledně ředitel učitel. ústavu v Jičíně (nar. r. 1855). Byl z první generace žáků Gebauerových, kteří vychováni byli v zásadě, že základem zkoumání filologického je podrobné studium textů. Atomu platí také první práce Pelikánovy: v XII., XIV., XV., XVIII., XIX. ročníku Listů filol. (1885—1892) uveřejnil řadu Příspěvků ke kritice a výkladu textů staročeských, v nichž zejména se obírá stokholmskou legendou o sv. Kateřině a Alexandreidou. Ale vydal v této době ve výročních zprávách královéhradeckého gymnasia, jehož byl tou dobou profesorem, také několik monografií o některých otázkách historické mluvnice české; po menší a méně významné studii o významu staročeského imperfekta (1885) napsal pěknou rozpravu o duále v češtině (1888) a o předložce *ot* — *od* (1890). Kromě toho vydal r. 1886 »Výbor z české literatury doby staré«, velmi dobrou učebnici staročeské literatury pro střední školy, která jsouc jedinou novější chrestomatií staročeskou prokazovala dobré služby i mimo školou, v níž užívalo se ji více než dvacet let. Studium těchto textů vedlo ho ovšem také k úvahám o nejasných slovech, jež v nich nalézal a jež se snažil vyložit: zdařilým článkem »Slova *čila*, *v čile*, *včil*«, jímž přispěl do sborníku na počest šedesátých narozenin Gebauerových (Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi, 1898), zahájil řadu studií tohoto způsobu, v níž pokračoval však teprve po přestávce dvacetileté, způsobené patrně úředním zaměstnáním: teprve v 45. ročníku Listů filol. (1918) objevily se jeho »Příspěvky k výkladu slov«, po nichž pak následovaly další v ročníku 53. (1926) a 55. (1928): pokouší se v nich o výklad nejasných slov staročeských, namnoze hapax legomen, hledě postihnouti jejich význam interpretací míst, na nichž se vyskytují, a vyložiti jejich původ prostředky srovnávacího jazykozpytu. Nejsou vý-

klady ty vždy přesvědčující, jak je ostatně při výkladech tohoto způsobu zcela přirozené; ale ze všech je viděti autorova dobrá znalost staré češtiny a staročeských památek jazykových jakož i dobrá výzbroj jazykovědná. Ještě v listopadu minulého roku, šest neděl před smrtí, poslal redakci Listů filol. další řadu Ptíspěvků k výkladu slov a jeden jiný článek: *Ize o zesnulém říci, že se oblibeným svým studiem obíral do posledního dechu.*

O. H.

Těžkou ztrátu utrpěla bohemistika a zejména instituce, jimž zesnulý stál v čele, akademický slovník jazyka českého a časopis *Naše řeč*, nena-dálým skonem prof. Václava Ertla, jenž zemřel 12. února t. r. ve věku necelých 54 let (narodil se r. 1875 v Dobříši). Jméno jeho dobře bylo známo i mimo úzké kruhy odbornické: intelligence proslá školamistřední od dvaceti let vzdělávala se v jazyce materinském z jeho knih (pře-pracoval Gebauerovu mluvnici jazyka českého, sestavil 1. díl čtanek pro vyšší třídy škol středních s pěknou chrestomatií staročeskou, napsal Rukověť dějin české literatury doby staré a Stručné dějiny české literatury doby střední, vydal pro školské potřeby Václava Vratislava z Mitrovic *>Příhody<*), a široké vrstvy naší intelligence znały ho z jeho článků, referátů i drobných poznámek a redakčních sdělení v *Naší řeči*, jejímuž kruhu redakčnímu náležel od II. ročníku a jejímž odpovědným redaktorem byl od ročníku IV. (1920), tedy téměř deset let. Byl to štastný krok, že byl Ertl připoután k *Naší řeči*: jinak by jistě mnoho z toho, co z bystrého jeho pera bylo uveřejněno v *Naší řeči*, nebylo bývalo vůbec napsáno a *Naše řeč* získala v něm spolupracovníka a zejména redaktora, jakého si jen mohla ptát. Jako žák Gebauerů byl pozorným pozorovatelem a sledovatelem historického vývoje jazyka, ale měl také jemně vyvinutý smysl pro povahu, potřeby a úkoly jazyka současného, zejména spisovného: to obé jej uschopňovalo k řešení rozmanitých otázek spisovného jazyka, jež řešiti bylo a je právě úkolem *Naší řeči*. Jsa obratný stilista dovedl i výklady odborné podávat formou obecně srozumitelnou a přístupnou, tím spíše pak výklady populární, z nichž třeba zvlášť také připomenout popularisující statí, jež po nějaký čas pravidelně psával pro *>Kulturní besedy<* Národních listů a jež měly šířit porozumění pro věci týkající se jazykové správnosti a podstaty spisovného jazyka vůbec. Vládná břitkým perem oměl účinně kárat jazyková poblouzení a setrvávání ve vytýkaných chybách jako málo kdo jiný. Za životní svůj cíl pokládal práci o českém slovníku, již věnoval všecky své síly od té doby, co byl ustanoven filologickou třídou České akademie ředitelkem kanceláře slovníka jazyka českého, a bylo jeho ctižádostí vidět také výsledek té ohromné práce sběra telské, již tak obezretně a úspěšně po deset let řídil. Osud určil jinak; byl příliš záhy odvolán od díla, které by snad byl viděl spěli ke konci po druhém desítiletí své činnosti při pracích slovníkových. Práce, již zesnulý pro budoucí slovník jazyka českého vykonal, není a asi nikdy nebude na venek příliš patrná — tím spíše nutno zdůraznit velký podíl, který má na budování velikého tohoto díla.

O. H.

Bibliografie k Aristotelově Poetice. Americká sbírka Cornell Studies in English si všímá také vlivu antické literatury na pozdejší evropské písemnictví. Byl-li toho dříve důkazem II. sv. této sbírky (M. R. Thayer, *The Influence of Horace on the Chief English Poets of the Nineteenth Century*), dosvědčuje zájem ten i nový (XI.) její svazek *A Bibliography of the Poetics of Aristotle* (New Haven 1928, str. X + 193, anglická cena 9 sh., Humphrey Milford, London). Bibliografii uspořádal professor anglického jazyka a literatury na Cornell University Lane Cooper, známý i klassickým filologům svým svazečkem o Aristotelově Poetice ve sbírce *Our Debt to Greece and Rome* (1923), ve spojení se svým bývalým kollegou z university ithacké, známým německým prof. Alfr. Gudemanem. Uskutečnění bibliografie k významnému antickému

dílu, s nímž se novověké lidstvo seznámilo tiskem r. 1508 (před tím již v latinském překladu arabského výtahu Averroova 1481 a v latinském překladu řeckého originálu 1498), jest velmi záslužné. Jest rozdělena na šest kapitol: I. řecké texty (celkem 107 čísel), II. překlady, III. výklady, připojené k textům a překladům, IV. výklady a narázky v letech 1483–1859, V. výklady a články 1860–1899, VI. výklady a články 1900–1927. Pro kap. I.–IV. volen pořad chronologický, pro poslední dvě kapitoly abecední. Nepočetná česká odborná literatura jest uvedena též úplně (Peroutka, Ryba, Sedláček a Svoboda). Chybí jen článek Fr. Groha, K Aristotelově definici tragodie, Sborník k 60. narozeninám prof. Drtiny, Praha 1921, str. 72 a n. Zato mezi překlady (lat., 19 ital., 5 špan., 20 fr., 44 angl., 18 něm., 1 portug., 1 holl., 2 dán., 4 maď., 1 fin., 2 arab. a hebr., 1 pol. a 2 katal.) není uveden český překlad P. J. Vychodila, Brno 1884, 1892. Stejně chybí chorvatské vydání s překladem, které pořídil Martin Kuzmić, Zagreb 1902, kdežto program Pavlićův (Varaždin 1868) uveden jest. Uvádí-li Bibliografie i anastatické otisky vydání Christova (1878) z let 1882 a 1913, neměla vynechat ani otisků z r. 1893 a 1907. B. R.

Koncordance k Boethiovi. Tentýž prof. Lane Cooper vydal s pomocí svých žáků výbornou A Concordance of Boethius. The Five Theological Tractates and the Consolation of Philosophy (The Mediaeval Academy of America, Publication No. I, 1928, str. XII + 467 za \$ 5.00). Dílo Cooperovo jest nesmírně důležité pro studium scholastické filosofie a pro sledování vlivu Konsoleace na autory středověké i novověké (srov. jen indexy Manitiový s. v.), jakož i pomůže při zjišťování neurčených rukopisných traktátů Boethiových. Za základ byl vzat text Randův (Loeb Classical Library 1918), při čemž se přihlíželo i k pozdějším konjekturám; methody užito též jako v Cooperově A Concordance to the Works of Horace (Washington 1916). Při homonymech bylo by snad bývalo dobré stručné vysvětlení v hesle, příp. i označení délky. Zejména by to bylo bývalo záhadné tam, kde se doklady uvádějí jen číslicemi citátů (na př. při trojím hesle *haec*, čtveru *hoc*, trojím *suae*, šesteru *his*). Jinde lze poznati důvod samostatného hesla z citátu; tak na př. trojí *absoluta* odpovídá třem tvarům (nom. sg. fem., abl. sg. fem., nom. pl. neutr.), podobně čtvero *simili* (abl. subst. simile, abl. adj. masc., fem., neutr.); proč jest však trojí heslo *frustra*? (z překladů vybírám: a) voluntas frustra sit, b) frustra... praemia poenaevae proponuntur, c) frustra sunt in deo positae spes precesque). B. R.

Není tomu dávno, co jsme zde referovali o Palatově sbírce latinských překladů z novodobé poesie »Horae subsecivae« (viz LF r. 1927, str. 59) a již nás třebíčský veršovec mile překvapil novým svazečkem, jenž vyšel v dubnu 1928 s názvem Lyra Romana. Carmina poetarum alienigenarum, imprimis Bohemicorum, Latinis versibus reddita ab Fr. Palata. (V komisi u J. L. Kobra v Praze, stran 15 vel. 8°, za 4 Kč). Obsahuje 11 básní českých, 3 německé a 9 epigramů. Na prvním místě je otištěno nejrozšířejší číslo sbírky, překlad Erbenových »Svatěbních košílů«, Sponsus redux. Český čtenář, jemuž zní stále v sluch podivuhodné zvučné verše originálu, těžko se s počátku smířuje s elegickým distichem. Když si však trochu zvykneme, rádi uznáme, že nemohl-li překladatel latinským slovem a rhythmem zachytiti nejvzácnější lyrické hodnoty romanické ballady, přece přetlumočil chmurný děj v jeho dramatickém stupňování se skutečnou virtuositou. Jako druhé nejdelší číslo následuje Macharova báseň »Ó cítě ibise«, k jejímuž obsahu se hodí latinská forma, tuším, mnohem lépe. Vítáme vůbec, že je Machar tentokrát zastoupen aspoň třemi básněmi (mimo uvedenou ještě »Tempe« a »Zář ranní bledne, Chrysillo«). Jsem přesvědčen, že by si náš i cizí milovník latinských veršů přečetl s větším zájmem třeba celou sbírku »V záři hellenského slunce« než básně Jungmannovy nebo Čelakovského a Jablonského. Hned však dodávám

že p. překladatel uměl vybrati i z těchto obrozeneských básníků několik drobných čísel, jejichž nevinná erotika, líčení přírody nebo nějaká ta životní moudrost se dobré snášeji s metry horatiovskými. Nad jiné básně nás asi zaujme Sládkova »Kdo boha má za pevný hrad«. Překladatel vhodně volil pro ni strofu alkajskou. Je to však krásný a poučný protějšek k slavné Horatiově ódě »Iustum ac tenacem propositi virum«. V latinské formě či tomu nápadnější objevi shody i rozdíly mezi básníkem křesťanským a antickým. Epigramy Havlíčkovy, Čelakovského a j. znějí velmi pěkně. Z Němců jsou zastoupeni Heine, Sternau a Methfessel, jehož »Embaterion militare« sotva však asi získá milosti před očima neněmeckých čtenářů. Ostatně se přiznám, že iména těchto dvou málo známých básníků ve mně vzbudila touhu po poučení. Nebyl by chybíl p. překladatel, kdyby hyl vedle drobných poznámek ze srovnavací literární historie, jež u něho tu a tam najdeme, uvedl u všech básníků aspoň hlavní data životopisná. Kdybychom chtěli v celku charakterisovati překladatelskou techniku Palatovu, musili bychom jen opakovati slova chvály, s nimiž jsme uvítali sbírku předešlou. Pan překladatel se sice tentokrát zapřísaha, že jsou to jeho poslední verše, přes to se však teď těšíme na pokračování — přísahy datované Calendis Aprilibus nemf třeba dodržovat!

J. L.

Oprava. V článku »Dědičnost v řecké tragoeidii« (L. fil. LV. 1929, str. 310) jest nedopatřením citováno ze Sofokleova Aianta v. 551 *και γέροι ἀν μη κανός μίστο οὐ κανός*. *F. St.*

Svůj návrh umělého mezinárodního pomocného jazyka vykládá O. Jespersen v německém, od dra S. Auerbacha z anglického originálu přeloženém spisu »Eine internationale Sprache« (Heidelberg, C. Winter, 1928. Str. IV a 148). V úvodě dovozuje Jespersen potřebu takového jazyka a jeho možnost, podává pak přehled významnějších dosavadních pokusů o takový jazyk, volapükem počínaje a occidentalem z r. 1922 konče, a na konec naznačuje zásady, jež jeho vedly při sestavení nového umělého jazyka, nazvaného jím »novial« (nov = nový, I.A.L. = International Auxiliaris Lingue). Pak následuje podrobná gramatika tohoto jazyka i s kapitolou o jeho slovníku, v níž je také abecední seznam takových slov, jež by mohla působit nějaké obtíže. Připojeno i několik textových ukázek (str. 138—148).

XXXII. svazek (1928) známých Izvestijí Odělenija ruskago jazyka i словесnosti Akademii Nauk Sojuzu sovetskikh socialistickich republik, jak zněl na konec jejich název, byl označen jako svazek poslední. Ale nezanikla jím tato Izvestija docela, místo nich nastoupila Izvestija po russkomu jazyku i словесности, jež až na titul úplně, zevně i uvnitř, se shodují s Izvestijemi starými. Z obsahu 1. sešitu prvního svazku (1928, 334 str., za 5 rublů) zaujme linguisty především zpráva o pozůstalosti známého jazykozpytce F. F. Fortunatova (C. A. Еремик, Архів акад. Ф. Ф. Фортунатова, str. 245—249), jež uložena je v rukopisném oddělení knihovny Akademie nauk. Je v ní několik prací úplně hotových, ale dosud neuveřejněných, některé jsou téměř hotovy (jejich názvy jsou zde vypočteny), a ovšem mnoho poznámek, zápisů a materiálu k různým olázkám gramatiky jednotlivých jazyků i srovnavací mluvnice indoevropské, také jakýsi denník s poznámkami a výpisu ze čtených knih z doby Fortunatovy vědecké cesty zahraniční a také zápisu jeho universitních přednášek. Kromě toho je v tomto archivu také bohatá korrespondence Fortunatova (vice než 1000 dopisů od 96 osob, s nimiž si Fortunatov dopisoval). Podrobně ještě nebyla tato pozůstalost prostudována i jest si zajisté přáti, aby byla prozkoumána co nejdříve, a aby z ní bylo vydáno co nejvíce. V oddílu kritik je obsáhlý (str. 255—292) posudek P. A. Lavrova o knize F. Dvorníka »Les Slaves, Byzances et Rome au IXe siècle« a posudek A. V. Michajlova o Vajsově spise »Kniba Ruth v překladě staro-

slovanském« (str. 292—304). E. F. Karskij, jenž rediguje tato Izvěstija, referuje o novějších pracích obírajících se běloruštinou (str. 325—331).

V listopadovém čísle Věstníku ministerstva vnitra republiky Česko-slovenské z minulého roku na str. 307—313 pokračuje *Ant. Profous* ve svých výkladech místních jmen českých. Tentokrát obírá se jménem *Brandýs*, jež se vyskytuje v naší republice devětkrát (nejstarší je Brandýs nad Orlicí). S důkladností sobě vlastní uvádí hojně doklady pro toto jméno ze starých pramenů, přehlizí všechny možnosti, jak mohlo toto jméno vzniknout, a nalezá, že přeneseno k nám bylo ze Sas, kde nedaleko Lipska je městečko Brandis, mající doklady už od r. 1191 (Brandýs nad Orlicí poprvé je jmenován 1289); německé toto jméno místní je jméno genitivní od osobního jména *Brand*.

Dobrou pomůcku pro zdolání obtíží, jež činí Čechovi ruský pravopis, pořídil Dr. L. Kopeckij (Ruský pravopis pro Čechy v příkladech. V Praze 1928. Zemědělské knihkupectví A. Neubert. Str. 64. 8°. Za 8 Kč). Není to soustavný výklad o ruském pravopise, nýbrž probírájí se tu jenom ty věci, v nichž Čech, píšící rusky, nejspíše chybuje, jako psaní *б*, *ы*, *я*, zdvojených souhlásek, psaní cizích slov, dělení slabik, interpunkce a pod. Ovšem leckteré pravidlo pravopisné je zbytečné při správné výslovnosti (rozlišování *у* a *ы*, *ль* a *л*); výklady o vokalisaci předložek a předpon nenáleží vlastně do výkladu o pravopisu. K jednotlivým odstavcům připojena je vždy sbírka příkladů ve větách, podporující osvojení si předvedených pouček. Knížka tato vznikla patrně ze zkušeností, jichž nabyl autor při vyučování ruštině na našich vyšších učelištích obchodních, a poslouží asi dobře školní a praktické potřebě, pro níž je napsána. Český její text není bezvadný, ale jsou to namnoze chyby, kterých se dnes dopouštějí i rodili Čechové.

Jako součást sborníku historicko-filologického oddělení (Збірник історично-філологічного відділу) Ukrajinské akademie nauk v Kijevě počal vycházet pod redakcí akad. V. Peretce Науковий збірник Ленінградського Товариства дослідників української історії, письменства та мови (sv. I = 74. sv. Збірника істор.-філолог. відділу, v Kijevě 1928, str. [4] + 112). Jak je vidět již z titulu tohoto nového sborníku, je určen k tomu, aby v něm byly publikovány práce petrohradských badatelů obírajících se ukrajinskou filologii, historií a archeologií, seskupených ve společnost, o jejíž činnosti za r. 1927 je také v tomto sborníku podána krátká zpráva (str. 105—109). Sborník obsahuje devět článků, z nichž článek O. Barannikova o dialektě cikánů sídlících v Izjumu a Slovjansku na Ukrajině (str. 53—61) a článek O. Bežkoviče o vývoji rolnického náradí na Kubani (str. 93—103) jsou významu obecnějšího; ostatní týkají se literární a kulturní historie ukrajinské.

Institut běloruské kultury v Minsku v publikacích oddílu nauk humanitních (Запіснік аддзелу гуманітарных наўук) počal vydávat vedením S. Nekraševiče »Працы клясы філелеріі« (sv. I. v Minsku 1928, str. VII + [1] + 390.). První jejich svazek obsahuje 18 prací týkajících se běloruského jazyka a písemnictví. Je tu několik studií o běloruských nárečích (P. A. Rastorguev tu pojednává všeobecně o běloruské dialektologii), několik článků jednajících o některých rysích běloruské mluvy vůbec (Čyjatkov vykládá o jinoslovenských rysích v hláskosloví běloruském, Stankovič o dispalatalisaci *l*), jeden obírá se analýs jazyka určitého spisovatele. N. Durnovo podává tu zprávu o svých dialektologických studiích na Podkarpatské Rusi (je tu zejména charakteristika karpatoruských nárečí). V čele sborníku je Buzukův »Покус о исторii předhistorické doby slovanského hláskosloví« (str. 1—41), v němž Buzuk se pokouší stanovit chronologii hláskových změn praslovanských (je k němu připojeno německé résumé na str. 41—44 pod názvem »Chronologische Tabelle der alt-slavischen lautlichen Veränderungen«); rovněž v obor srovnávací mluv

nice slovanské spadá článek L. Bulachovského o posouvání přízvuku na slabiky stojící pred koncovými slabikami se slabými vokaly redukovanými (str. 230—234). Jsou tu také dva příspěvky etymologické. Iljinskij vykládá bělorus. *netra*, bláto, bažina' a M. O. Kogen obírá se slovy *skyba*, *skula*, *ščura*, *niuchati*, *gas* (bělorus., pol.), *znobiti*, *potiti*, *buldry* (bělorus.), *vichat* (rus.), *teti*. Z článků literárněhistorických obecného rázu je výklad J. J. Zamočina o úkolech běloruské literární historie. V oddílu »Bibliografie« str. 372—384 především je několik referátů o pracích obírajících se dialekty běloruskými. Bylo by velikou zásluhou, kdyby tyto »Práce« chtěly pravidelně přinášet bibliografií filologických prací běloruských, zavděčily by se tím velice všem, kdož chtějí sledovatí tuto literaturu, jíž mimo hranice běloruské republiky sledovatí je však velmi těžko. Institut běloruské kultury mnoho již vykonal pro prozkoumání běloruského jazyka: byl sestaven a vydán program pro studium běloruských nářečí a nářečí přechodních, bylo vydáno již několik prací dialektologických, popisů jednotlivých nářečí nebo celých skupin (Buzuk, Rastorguev, Polevoj, Seržputovskij) nebo sbírek textů (Seržputovskij, Šlubskij), byl vydán již také dialektický slovník kraje vitebského (Kašpjarovič) a sborník národních písni s nápisy. Také se již pracuje o jazykovém zeměpisu běloruském (П. Бузук, Лінгвістичная географія Беларусі. Minsk 1928). Institut staral se také o vytvoření vědecké terminologie; vydal ji v 17 svazecích pro jednotlivé obory vědní. Obíral se také úpravou běloruského pravopisu; usporádal za tou příčinou velkou konferenci na podzim r. 1926, jejíž jednání publikováno v statném svazku *Працы акаадемічнае конферэнцыі па реформе беларускага правапису і азбукі* (Minsk 1927). O. H.

Nemajíce možnosti podrobněji referovat o všech publikacích, literárně historicky důležitých, zaznamenávám alespoň přehledně několik nových souborných edicí našich spisovatelů, po případě nová vydání nebo v poslední době posmrtně vydané nové jejich svazky; k některým se vrátíme kritickým posudkem. Významným činem je vydání »Díla K. H. Mácha« péčí Frant. Krčmy v knihovně »Pantheon« (nákladem Fr. Borového v Praze 1928); vyšly dosud dva svazky, obsahující jeho tvorbu básnickou, krásnou prósu a dramatické zlomky. Tamtéž výšlo v jednom svazku »Dílo Václava Šolce«, jež usporádal Bedřich Vencovský (1926); bibliofiský v omezeném počtu výtisků byli ze Šolcovy generace vydáni dva autori: »Dílo Rudolfa Mayera« vyšlo redakcí Jana V. Sedláčka ve »Stovce« Artura Nováka (1927), »Výbrané básně« dramatika B. Guldenera v plzeňské sbírce »Pilsnenské« nákladem O. Skábové (1927). Starý dluh byl konečně splacen Fr. V. Jeřábkovi jehož »Dramatické spisy« vydal v 11 svazcích *Jan Voborník* nákladem Jeřábkova družstva v Sobotce (1923—1928). Nové vycházejí v sešitovém vydání (od r. 1927) Spisy Julia Zejdery (nákladem Unie); od vydání dřívějšího se liší jen pojedlím. A pořadí je nové také v novém vydání *Sebraných spisů* Al. Jirásku (od r. 1927, nákladem J. Otty), v němž autor pečlivě reviduje text; novinkou je v dosud vyšlých 14 svazcích titul někdejšího souboru »Z různých dob I.«, podle první povídky změněný v »Maryla a jiné povídky«. Po třiletej přestávce vyšly další dva svazky nového souborného vydání básnických spisů Jar. Vrchlického ve změněné výkonné úpravě, a to posledně vynechaný sv. XVI. »Sfinx« a jako sv. LII. (v chronologickém pořadí) podle vlivem provozování v Národním divadle »Bar-Kochba« (1929, nákladem J. Otty); spisy rediguje a poznámkami opatruje *Jan Voborník*. Pokračuje se také v *Sebraných spisech básnických* Hviezdoslava (nákladem Matici slovenské), jejichž poslední svazky VI. až VIII. přinášejí kratší epiku, a nová edice *Sebraných diel Svetozára Hurbana Vajanského* (od r. 1924, nákladem G. Beža v Trnavě) dospěla péčí Jos. Škultétyho ke sv. IX., v němž je publikována novela »Blížence«; také spisy Vajanského se

liš od neúplného autorského vydání předválečného pořadím. Po nedokončeném prvním souboru svých prací vydává Antal Stašek sebrané spisy nově od r. 1926 nákladem »České beletrie« v Dějvicích, v jejichž dosavadních 18 svazcích je obsažena i jeho tvorba poslední a částečně také nejstarší dílo básnické. Spisy dra Fr. Slámy vycházejí od r. 1925 nákladem R. Prombergra v Olomouci a dosud zabírají 8 svazků; ve spisech K. V. Raise (nákladem Unie) vyšel posmrtně II. díl memoárů »Ze vzpomínek« (1927), jež zůstaly nedokončeny a jejichž obsáhlé torso je zde doplněno částí vzpomínkových statí přiležitostních, v sebraných spisech bratří Mrštíků (u J. Ottý) posmrtná kniha rozmanité drobné prosy Aloisovy »Nit stříbrná« (1926). Poslední práce K. M. Čapka-Choda »Psychologie bez duše« vyšla nákladem Pražské akciové tiskárny (1928). Z předčasně zemřelých mladších autorů vydal Miloslav Hýsek ve třech svazcích Spisy Fr. Gellnera (ve sbírce »Pantheon« 1926–1928) a Ant. M. Piša nové »Dilo Jiřího Wolker« (nákladem V. Petra 1928); Petrovo nakladatelství učtilo po dvakráte básnika v jeho úmrtní den bibliofilskou edici začateckických prací z pozůstalosti, loni básně »Klytia« a letos »Básní v próse«. Ze vzpomínkového písemnictví poslední doby uvádíme posmrtnou dvousvazkovou edici nedokončených memoárů El. Krásnohorské a jejich vzpomínkových statí, již s názvem »Co přinesla léta« pořídil Ferd. Strejček (nákladem Vaňka a Votavy na Smíchově 1928), druhý díl drobných vzpomínek, jež s titulem »O živých, o mrtvých« v sebraných spisech vydává Ignát Herrmann (u F. Topiče 1928), a první část prvního dílu »Pamětí J. St. Gutha-Jarkovského« (nákladem Hejdy a Tučka 1929).

—vh—

Oslavy Jos. Dobrovského při stém výročí jeho smrti byly zahájeny v sobotu 5. ledna pietní dopolední schůzkou našich vědeckých pracovníků u pomníčku v sadech Vrchlického, při které promluvil a pomník ověnčil president České Akademie prof. J. Zubatý, druhého dne, v neděli 6. ledna dopoledne, byla na brněnské nemocnici Milosrdných bratří, v níž Dobrovský zemřel, odhalena pamětní deska. Slavnostní řeč prones prof. Arne Novák a projevy učinili zástupci vysokých škol a vědeckých institucí; za Jednotu českých filologů, jejíž brněnská odbočka byla spoluorganizatorkou místních oslav, promluvil prof. Miloslav Hýsek. V pondělí 7. ledna večer konaly se v universitní aule v Brně slavnostní přednášky prof. A. Nováka a prof. F. Trávníčka; oslava pražská v Pantheonu Národního muzea v sobotu 12. ledna byla zahájena pres. České Akademie Jos. Zubatým; slavnostní řeč měl prof. M. Weingart. K výročí Dobrovského vyšla ve »Zlatorohu« synthetická studie od Arna Nováka a pečí České Akademie pátá část jeho »Kritische Versuche«, rozprava o legendě Prokopské, podle pozůstalého rukopisu. Oslavy budou dovršeny po prázdninách sjezdem slovanských filologů, jenž se na paměť Dobrovského bude konati v Praze.

—vh—

Od tragické smrti pražského knihkupecta, literárního historika dra. Fr. Bačkovského uplynulo 29. listopadu dvacet let; jeho synové vydali při této příležitosti pietní sborník »Dr. Fr. Bačkovi ský« (nákladem Jindřicha Bačkovského, stran 272) s hojnými příspěvkama a obrázkovými přílohami. Cenné jsou zejména vzpomínky, které zajímavou a neklidnou osobnost Bačkovského osvětlují, z nich zvláště stař prof. K. I. Černého; spolu s ukázkami oslavencový korespondence z různých let a jinými dokumenty osobního rázu tvoří důležitý materiál k nedávným dějinám našeho vědeckého života a k ilustraci jeho poměru.

—vh—

Dne 17. října 1928 zemřel v Praze literární historik Jan Kabelík; s ním odchází vynikající znalec zejména literatury moravské, jež byla hlavním předmětem jeho badatelských zájmů, ale zároveň nadšený paedagog, který jako zák Bartošova odchovance Fr. Bilého v jejich duchu rovnoměrně se věnoval vědě i škole a v obou směrech docílil

pozoruhodných výsledků. Narozen 6. května 1864 studoval gymnázium v rodném Přerově, filosofii absolvoval na pražské universitě a vykonav státní zkoušky z češtiny a němčiny, *suploval* v Brně, v Telči a v Přerově, kde také dosáhl definitivy. R. 1899 byl jmenován na průmyslovou školu do Plzně a r. 1902 na Smíchov; po převratu byl pověřen inspekci humanitních předmětů na průmyslových školách a teprve před prázdninami odešel na odpočinek, kterého již dlouho neužil. Kabelík *vystoupil* literárně na konci universitních studií prací »O Shakespearových dramatech v Čechách« v almanachu »Zora« (1885), jejímž byl spoluředaktorem; z r. 1889 jest jeho »Rozbor «Slavie« Svat. Čechas« (v Hlídce literární), z r. 1894 »O četbě dramat na školách středních« (v gymnasiálním Programu přerovském). Důležitý byl pro Kabelíka pobyt v Telči, kde se seznámil s mladým knihkupcem E. Šolcem; vlivem jeho a řed. L. Čecha a po příkladu Fr. Bartoše a Fr. Bílého zabýval se literaturou školskou, vydávaje různé texty a přispívaje metodickými článci a posudky do různých listů, později také do Věstníku českých profesorů. Vrelý zájem o školu a její potřeby uchoval si až do konce; svědčí o tom nejen jeho »Povídky ze Shakespeara« (1899), »Výbor z průsý Jana Nerudy« (1902) a vydání »Babičky« Boženy Němcové, nýbrž i pečlivé nové zpracování Bartošových čítanek a vlastní jeho čítanky pro školy průmyslové, pro ženské školy odborné a po převratu pro školy zemědělské. Moravské styky jeho generace se Slovenskem, které vypsal po převratě v »Mladém Slovensku« (1920), obrazily se i v jeho činnosti literární; k paděsatínám S. Hurbana Vajanského napsal rozbor jeho díla (1897) do »Časopisu Matice Moravské«, jehož byl od té doby věrným spolupracovníkem a v posledních letech nejhorlivějším kritickým referentem, a po smrti Fr. Bílého redigoval nové vydání »Slovenské čítanky« (1925), z níž vytvořil vzorné kompendium všeestranných znalostí o východní části našeho státu. Když Jar. Vlček připravoval Laichterovu »Literaturu českou XIX. století«, získal Kabelíka pro partie o literatuře na Moravě; dva jeho obsáhlé příspěvky »Rozvoj literatury české na Moravě do r. 1848« (v I. části III. dílu 1905) a »Rozvoj literatury české na Moravě a ve Slezsku 1848–1870« (v 2. části 1907) podávají sytý a spolehlivý obraz staršího období literární Moravy, k jehož prohloubení potom Kabelík přispěl mnohonásobně. Zaujala ho zejména léta předběžnová a následující dvě desetiletí, charakterisovaná zápasem mezi konzervativní tradicí a novým svobodomyslným duchem; Kabelík, jenž tento boj stopyval i četnými referáty o nových publikacích, osvětloval zejména představitele pokrovkové Moravy M. F. Klácelia, A. V. Šemberu, J. Helceleta a L. Hansmanna. Klácelovi věnoval v jeho jubilejním roce (1908) zhuštěnou studii, rozebral jeho literární pozůstalost (v ČMM 1907) a vydal jeho »Ferinu Lišáka« (1906) a překlad Immernannova »Tulipánka« (1910); zapomenutého L. Hansmanna přímo objevil podrobnou studií a otiskem zbytků jeho korespondence (v Časopise Matice Moravské 1907 a 1920) i vydáním jeho »Prvních povídek hanáckých« (1907, 2. vyd. 1924); obsáhlou edici Helceletovy »Korespondence a zápisů« (1910) a jejimi dodatky (ČMM 1918) zachytíl vůdcovský jeho význam; z pozůstalosti Šemberovy otiskl národopisné zlomky (ČMM 1927) a k tisku připravil jeho korespondenci, kterou vydati mu zabránila smrt. Styky této družiny s B. Němcovou byly Kabelíkovi podnětem k podrobnému studiu jejich vztahů jednak ke Klácelovu Bratrstvu (ve sborníku »Božena Němcová« 1912), jednak ke Slovensku (Moravsko-slezská revue 1920); k Němcové se i jinak vracej pravidelnými referáty o nových publikacích. A Morava se v pracích Kabelikových objevuje stále; sem ještě patří zejména statí o národopisné mapě Hané z počátku XIX. století (v Českém lidu 1906), o Moravské národní jednotě (ČMM 1909), o prof. Fr. E. Vaňkovi (v olomouckém Musejnku 1913); o Ohéralově »Besedníku« (ve Vlčkově Sborníku

1920) a o poměru Al. Jiráska k Moravě (v Jiráskově sborníku 1921) stejně jako přiležitostná životopisná pojednání, jubilejní nebo posmrtná, o přátelích Jana Varekovi (Mor. Orlice 1916), Fr. Bílém (zejména v Moravsko-slezské Revui 1916 a v Lid. Novinách 1920), Fr. Táborinském (v jeho sborníku 1928) a o »čestném Moravanu« Jindř. Metelkovovi (Věst. č. prof. 1922). Mezi těmito pracemi bylo zjištění literárního pramene Bozděchova »Barona Goertze« (Zvon 1921) dokladem, že se Kabelík zajímal i o otázky mimo vlastní svou batackou oblast; důkladné studium moravských postav ostatně samo ho stále přivádělo i k thematům mimomoravským, a tak vznikla poslední Kabelíkova kniha »Rodina pěvce »Slávy dcery« (1928), k níž mu podnět dala korespondence Šemberova, kdežto k obdobnému zpracování korespondence Dan. Slobody, objasňující významnou část styků moravsko-slovenských, již se bohužel nedostal. Kabelík se také uvázel v konečné redakci J. Karáskovy edice korespondence Erbenovy, o jejímž stavu podal zprávu v olomouckém Musejníku (1928) a jež nyní znova osífela. Všechny tyto práce podstatně přispěly k našemu literárně historickému poznání; vynikají důkladností, spolehlivostí a v ožehavých otázkách vzácnou objektivitou. Kabelík byl členem III. třídy České Akademie i Král. společnosti nauk a činný byl v několika národních organizacích, zejména v Ústřední Matici školské. Odchází v něm pracovník, jehož místo zůstane dlouho prázdným. — vh —

Dne 19. ledna 1929 zemřel v Praze spisovatel **Fr. Herites**, vynikající beletrista družiny Lumírovské. Význam Heritesův je v krásné próse, v četných povídках a románech z maloměstského života a v Nerudovských feuilletonech národně i společensky výchovné tendenze, ale Herites přispěl i naší literární historii různými črtami vzpomínkovými, zejména knižně vydanými »Vodňanskými vzpomínkami«, v nichž po smrti svých druhů ze slavné vodňanské literární trojice Ot. Mokrého a Jul. Zeyera podal cenné příspěvky k jejich charakteristice. — vh —

Dne 31. ledna 1929 zemřel v Praze **Jan Karafiát** populární autor »Broučků« a učený evangelický theolog, vydavatel revidovaného textu Bible kralické, jenž v mladých letech napsal dva spisy důležité i literárně historicky, »Mistr Jan Hus« (1872) a »Rozbor kralického Nového zákona co do řeči i překladu« (1878); v posledních letech vydával své »Paměti spisovatele Broučků«, jejichž pět svazků (1919—1928) přináší mnoho zajímavé látky zejména k dějinám českého písemnictví evangelického. — vh —

Zaznamenáváme z posledního XXXVIII. svazku Almanachu České akademie věd a umění za r. 1928 tři obsažné nekrology. **Frant. Groh s K. Chytilem** oceňují zásluhy klasicistického filologa a historika českého umění dra Jos. Nováka, bývalého ředitele třeboňského gymnasia; prof. Groh užil k životopisnému vylíčení dosud neznámé rukopisné autobiografie zesnulého badatele, kterou jeho synové hodlají vydati tiskem. **Lad. Syllaba** znova (učinil tak již několikrát, a uvádí soupis této prací) nakreslil portret Jos. Thomayera, lékaře a beletristy, jenž svými pamětními a medicinskými článci o nemocích a smrti některých literártů platně posloužil naší literární historii; jeho odborně znalecká stař výtlaným způsobem doplňuje mezeru knižní monografie J. V. Sedláka, jenž se v ní omezil na rozbor Thomayerova díla beletristického. Nekrolog K. M. Čapka-Choda napsal na 23 stranách Almanachu **Arne Novák**; nejlepší znalec posledního období naší literatury pronikavě zde zachytí složitý zjev mistra našeho moderního románu v jeho vývoji i vrcholném vyzrání a ke kritické studii K. Sezimy v »Podobiznách a reliéfech«, dosud nejobsálejší, ale omezující se na novou a nově vydanou Čapkou prósou, připojil první synthetický obraz celého jeho díla, který bude východiskem příští literárně historické práce, již podniknouti umožní vydání Čapkovy pozůstalosti. — vh —

Několik poznámek o rázu homerské epiky.¹

Napsal **Ferd. Stiebitz.**

Racionalistická kritika žádala od básní homerských přísnou logičnost a vyspělou techniku moderních básnických výtvarů. Proti tomu se právem postavili ti badatelé, kteří cítili, že je třeba Ilias a Odysseii chápati především jako poesii, jako projev básníkovy intuice a výraz citového napětí jeho nitra, nikoli jako projev mozku chladně rozumujícího a vše logicky pořádajícího. Tento směr, jenž byl zdravou reakcí proti destruktivní činnosti racionalistických analytiků, chci s Drerupem (Das Homerproblem kap. IX.) nazývat poetickým idealismem. Jeho cílem jest vysvětliti na základě psychologie uměleckého tvoření oba homerské eposy jako jednotný umělecký celek a dobrati se básníkovy osobnosti, pokud se v díle projevuje individuálními sklony uměleckými a psychologickým proniknutím látkou. Abych to shrnul slovy, která u nás při četných příležitostech důrazně pronáší Vaňorný: Homera musíme chápati aestheticky, poeticky a psychologicky.

Nechci nikterak snižovati zásluhy zastánců tohoto směru, řeknu-li, že byly jejich zásady ať vědomě či nevědomky prováděny už odedávna. Za všech dob tisice a tisíce oddaných posluchačů, čtenářů i vykladačů vnímalo Homera jako dílo básnické, chápalo jej aestheticky, poeticky a psychologicky. Momentu psychologického dbali už znamenitou měrou při výkladech a textové kritice staré gramatikové, jak o tom svědčí velmi četná scholia. Také aesthetické výklady o Homerově básnickém umění u Aristotela, u Plutarcha, ve spise *περὶ ὕψους* a j. obsahují mnohý jemný postřeh tohoto druhu. Racionalismus — jak starověký, tak moderní — chyboval tím, že neměl s dostatek smyslu pro psychologii uměleckého tvoření; ale pokud vím, nikdy neprojevil tak hrubé nepochopení pro tvůrčí básníkovu činnost, aby ho pokládal dokonce za neschopna duševních vztahů. Hektorovo loučení s Andromachou, poznání Odyssea s Penelopou, vykoupení

¹ V tomto článku rozvádí některá tvrzení, která jsem pronesl ve svých kritikách překladů básní homerských od prof. O. Vaňorného. Překládám jej jako povinný příspěvek k diskusi, cítě, že jsem jej po posledních projevech Vaňorného dlužen naší filologické veřejnosti. Hlavním jeho účelem jest objasnit podstatu sporných otázek. Jinak doufám, že mi vážený překladatel promine, jestliže na jiné věci z jeho projevu mne se týkající neodpovídám; nemělo by to smyslu. Jen ještě poznamenávám, že lituji, vzbudila-li má kritika Pomsty Achilleovy v někém dojem, jako bych Vaňorného snahu o psychologické pochopení a výklad Homera uváděl v posměch. Nic takového jsem nezamýšlel.

Hektorovy mrtvoly Priamem je svým obsahem i uměleckým pořáním krásné pro každého člověka, který dovede krásu vnímati, ať je to racionalistický kritik či poetický idealista, »Einheitshirt« či »Liederjäger«, nebo prostý čtenář, který nemá o homerské otázce ani tušení.

Poetický idealismus má v zásadě docela pravdu. Jako jest každé opravdové umělecké dílo vyjádřením subjektivní básnické koncepce, výrazem citové hloubky umělcovy a projevem vědomého uměleckého úsilí, tak jsou tím všim i básně homerské. Potud bych nenamítal proti pojetí Vaňorného nic. Proč s ním částečně nesouhlasím, jest, že jeho pojetí nedbá dostatečně momentu historického a trpí přemírou psychologismu; odtud vyplývají všeličné úkazy, které po mému soudě zkreslují tvárnost originálu.

Umělecké pochopení homerských básní nelze odloučiti od filologické kritiky. Jest ovšem nejpohodlnější viděti v Homerovi jednoho básníka, skladatele Iliady i Odysseie; také jest pravda, že jest lépe chápati jej takto, než přicházeti s apriorními konstrukcemi a podle nich básně homerské mistrovat, neboť ani stanovisko krajně unitářské nemůže napáchat tolík zla jako aprioristický racionalismus a spíše vede k správnému pochopení homerských eposů. Ale domnívati se, že jeden básník Homeros vskutku složil Ilias a Odysseii tak, jak se nám oba ty eposy zachovaly, mluviti na základě těchto básní o individualitě Homerově a tuto osobnost líčiti tak, jako kdybychom ji znali, jest, jak soudím, nesprávné.

Osobnost Homerova — co o ní vůbec můžeme říci? Jako lidská osobnost se básník v homerských eposech úplně ztrácí, jen na několika místech se přímo prozrazuje, a to většinou takovým způsobem, že tu jasně cítíme konvenci epického stylu. Z Homera-člověka nezbylo nic kromě jména, nejen pro nás, ale i pro starý věk, neboť ačkoli se ten začal o jeho osobnost zajímati poměrně dosti brzy, nepodařilo se mu o ní zjistiti nic, co by bylo historicky zaručeno. Co víme ze starověku o Homerovi, jest většinou jen román vykombinovaný z některých postav a dějů homerských eposů. Jest možné, že se v některých údajích starověkých životopisů Homerových tají něco pravdy, ale té se můžeme jen dohadovati. Vytvoří-li si umělec jako Anatole France svůj konkrétní obraz osobnosti Homerovy (»Pěvec z Kymy« v »Povídání Jakuba Kuchtíka«), jde ve stopách starověkých homerských biografií, byť sledoval vyšší umělecké cíle než ony a podával obraz bystře postřehnutý a působivý. Ale vědecky vzato, nemůžeme si Homerovu osobnost vůbec nijak konkrétně představiti, a to ani na základě všeho toho, v čem cítíme odraz vnějšího i vnitřního života umělcova a poznáváme projev jeho tvůrčího ducha.

Verš, jazyk i vyspělost homerských básní svědčí o tom, že je předcházel velmi dlouhý vývoj epické tvorby. Homerská

epika z ní vydatně těžila, starší epika těžila z lyricko-epických písni, jejich skladatelé formovali národní pověsti; pověsti mohly i přímo působit na homerskou epiku. Hlavní její hrdinové byli ať z pověsti nebo ze starší epiky posluchačstvu zřejmě známi; básníkovi postaći i Patrokla napoprvé uvéstí patronymikem (A 307), Eumaia dokonce pouhým appellativem *συβώτης* (δ 640). Kdo to vše uvádí, přizná si docela upřímně, že, byl-li kdy jeden Homeros, který napsal Ilias a Odysseii, sotva můžeme za daného stavu věci změřiti jeho individuálnost. Neboť je podobno pravdě, že mnohé z toho, co bychom přičítali jemu, není jeho. K tomu se uplatňují v básnické technice homerských eposů i typické znaky národní a dobové a také typické znaky literárního druhu, jak vidíme z obdob u jiných národů. A ještě jednu věc třeba bráti v počet: nemáme žádné záruky, že by to, co dnes čteme jako Ilias a Odysseii, byl vskutku původní text Homerův anebo aspoň takový text, který znalo jakožto text Homerův VII.—VI. stol. před Kristem. Papyrové nálezy z doby alexandrijské podávají ukázky textu, který se značně liší od naší vulgaty. Ani alexandrijská kritická vydání neustálila jednotný a nesporný text básní homerských; a nejde při tom jen o maličkosti. Nikdy nemůžeme s naprostou jistotou tvrdit: toto napsal Homeros. Básně homerské byly až do alexandrijské doby vystaveny stálým změnám, a to pronikavým změnám, nikoli obvyklým textovým pořuchám jako ostatní řecké spisy. Jen básně Hesiodovy utrpěly v antickém podání více než básně homerské.

Osobnost básníka Homera, skladatele Iliady a Odysseie, jest jen mlhavý přízrak, a i ten se úplně rozplyne, jakmile se naň zadíváme jinak než očima extremního unitáře. A jak jsem přesvědčen, máme k tomu plné právo. Moderní analytická kritika překonala racionalistické poblotzení a jest orientována zcela v duchu poetického idealismu. Vychází od skutečnosti, že jsou Ilias a Odysseia ve své dnešní podobě básnické celky vzniklé podle určitého uměleckého plánu; dbá plně psychologie uměleckého tvoření, jde za poesii a básnickou individualitou, navazujíc na dobré kritické tradice starověké a přibírajíc na pomoc téměř všechny obory vědy o starověku. Dochází-li k výsledku, že Ilias a Odysseia v dnešní podobě nesložil jeden a týž básník, že první i druhý epos sám o sobě sice vznikl činností jednoho skladatele, ale obsahuje v sobě básně různého původu i stáří, převzaté buď bez valných změn nebo více méně přepracované, spojené a doplněné podle jednotícího uměleckého plánu jednoho skladatele, a ten celek že byl ještě i v pozdějších dobách rozšiřován v duchu celého plánu, je to, jak soudím, výsledek vědecky nejoprávnější. Jsou a budou lidé, kteří výsledků analyzy nikdy neuznají, nedají se žádným vědeckým důvodem přesvědčiti, budou vymýšleti všeemožná vysvětlení, aby zakryli jasné stopy původní nejednotnosti básní homerských, zahalovat pláštíkem básnické

volnosti a nevyspělosti techniky všechny nedostatky, jen aby udrželi fikci jedinečného básníka Homera, jenž je při vši své dokonalosti tak nedokonalý, že je třeba takřka v každém zpěvu vynáležati zvláštní předpoklady a zvláštní motivaci proti tomu, co předcházelo a co následuje. Rozumná, nezaujatá analytická kritika jest jediný způsob, jak vysvětliti Homera z Homera, pochopiti historicky dnešní stav homerských básní. Ukazuje se také, že její výsledky nejsou u jednotlivých badatelů tak protichůdné, jak se obyčejně prohlašuje, naopak, sjednocují se stále více a v hlavních rysech se shodují. Podle nich obsahují oba homerské eposy součásti velmi různorodé i po stránce umělecké a jest patrno, že tu máme co činiti s několika básnickými individualitami, znamenitými i nevalně významnými, původními umělci, napodobiteli a komplítory beze vši individuality. Kdo to byl Homeros a co složil, nemůžeme určitě říci. Snad to byl onen vskutku vynikající básník či rhapsod (což je pro starší epiku totéž), který složil hlavní zpěvy Iliady, použiv při tom v hojně míře starší tvorby epické;¹ ale ani ty zpěvy (zhruba asi *A—H, Λ—Ψ*) nezachovaly se nám beze změny v té podobě, jakou jí básník dal.

Nepsal bych o těchto věcech, které jsou znalcům homerské otázky známy.² Také nemám v úmyslu vnucovat někomu své přesvědčení, nýbrž ochotně přiznávám tomu, kdo věří v jednoho Homera, právo nepokládat žádný z výsledků získaných analysou za objektivní. Pro člověka, který čte homerské básně pro umělecký požitek, jsou konečně celkem lhostejně všechny učené spory o Homerovi a o homerských básních. Ale je zcela přirozené, že při tom vnáší do starověkého díla své aestheticke představy; a to je právě tak nebezpečné pro posuzování starověkého básníka jako to, čím chyboval racionalismus. Analytická kritika, třebas bychom nestavěli na všech jejích výsledcích jako na skalopevných základech, nás napomíná, abychom byli opatrní ve svých aestheticke soudech o Homerovi, abychom opravili své dnešní představy podle historických skutečností a abychom drželi na uzdě jak svůj rozum, tak svůj cit.

Vaňorný podává v úvodech ke svým překladům charakteristiky předních hrdinů. Jsou dozajista velmi promyšlené a účinné, ale myslím, že jsou více výtvorem Vaňorného než Homerovým.³ Je na nich jasně viděti, jak svůdné jest umění čísti mezi řádky, ale také, jak je klamné.

Charakteristika Achilleova se opírá zvláště o IX. zpěv Iliady. Je známo, že kritika už dávno pokládá tento zpěv (*I*) za výtvor,

¹ Exposice Iliady v *A* to sama jasně dokazuje: původ konfliktu Achilleova s Agamemnonem i hněv sám je předváděn jako věc úplně známá.

² Hleděk účelu tohoto článku, nepokládám za nutné podrobně uváděti odbornou literaturu.

³ Užívám slova »Homeros« prostě jako zkratky pro homerské básně.

který vznikl po *II.* Básník v *I* vypráví o tom, jak Agamemnon z podnětu Nestorova učinil pokus o smír s Achilleem, nabízeje mu vrácení Briseovny, skvělé dary, ba i ruku jedné své dcery s královským vénem; ale Achilleus to odmítne. To bylo v noci po druhém bitevním dni. Ale když v *II* vytýká Patroklos Achilleovi jeho hněv¹ a prosí ho, aby aspoň jemu dovolil zasáhnouti do bitvy, praví Achilleus (83 sl.): »Poslechni však, co ti ukládám, abys mi zjednal velikou čest a slávu u všech Danaů a oni mi vrátili překrásnou dívku a poskytli skvělé dary: vyžeň tolíko Trojany z lodí a navrat se!« Analytická kritika uznává (ovšem nikoli jen na základě tohoto místa) rozpor mezi *II* a *I*, a tím i nesrovnalost v charakteru Achilleově.

— Drerup — a patrně i Vaňorný — tento rozpor neuznává. Drerup (Das Homerproblem str. 365 sl.) naopak tu vidí cosi umělecky velmi významného: působení základního zákona povahopisného v umělecké kompozici, totiž psychologický vývoj charakteru a jeho rozvinutí. Je prý psychologicky nutno, že se Achilleovi usadí hněv hluboko v nitru a že poselství ličené v *I* odmítne, poněvadž ho musí jen ještě podráždit; zvláště když vidí, že ho přicházejí prosit Achajové jen proto, že se ocitli v nouzi, nikoli z litosti (podobně vykládá Vaňorný II. str. XIII). Ale pak se v něm probudí pocit příslušnosti k svému národu, litost s jeho nouzí a s tím i myšlenka na možný smír: po porážce za třetí bitvy ozývají se v něm již ušlechtilejší city, neboť odesilá Patrokla k Nestorovi (Δ 597 sl.). Zde ovšem Achilleus (Δ 609) volá: »Teď, myslím, budou Achajové má kolena objímati a prosit mne, neboť na ně přichází bída již nesnesitelná.« To se také nesrovnává s Presbeii, ale Drerup dovozuje, že ani tu není rozporu. Ani Δ 609 ani *II* 83 sl. Achilleus nemyslí na prý pokus o smír, nýbrž očekává prý druhý pokus a myslí na nynější situaci Řeků. »O prvném pokuse řeckých knížat tu Achilleus může mlčet, poněvadž tento pokus se svou bezvýsledností v myslí sotva se teprve obměkčující vůbec neexistuje. Musí o něm mlčet, neboť kdyby se tu byl o bezvýsledném prosebném poselství zmínil, byl by se tím dostal rys potutelné škodolibosti do tohoto výjevu, v němž se básník zřejmě úmyslně zdržuje toho, aby tak či onak naznačoval takový neušlechtily triomf u Achillea« (Drerup 366).

Jest nutno, abychom si těchto výkladů zevrubněji povšimli. Jsou to typické ukázky toho, kam poetický idealismus zavádí, ignoruje-li pozorování analytické kritiky a přepíná-li psychologismus. K tomu ještě Drerup právě na tomto místě vynáší »die bewusste Überlegenheit einer ästhetischen Kunstkritik über philosophisches Banausentum.« Vaňorný to říká ve svých doprovodech k překladům jinak, ale myslí to stejně.

¹ Η 29 σὺ δ' ἀμῆχαρος ἔπλευ Ἀχιλλεῦ překládá Vaňorný příliš určitě »Ty Achille smířit se nedáš«, jako kdyby to byla narážka na *I.*

V A 240 sl. přisahá Achilleus, že jednou po něm Achajští zatouží a Agamemnon že jim nebude moci prospěti, až budou padat pod rukama Hektorovýma; a prosí Thetidu (408 sl.), aby u Dia vymohla pomoc pro Trojany: mají zatlačit achajské k lodím a zabíjet je, aby se všichni Řekové nabažili svého krále a Agamemnon poznal svou *ἀτην*. Král svou lítost nad roztržkou s Achilleem projevil už B 375 sl., kde výslově přiznává *ἔγώ δ' ἥρον χαλεπαίνων*. Ponechme stranou otázku o původu a stáří Θ a I. Když se postavení Řeků po druhém bitevním dni zhoršilo, radí Nestor Agamemnonovi, nebylo-li by dobré usmířit Achillea. Odpověď Agamemnonova obsahuje plné vyznání viny, srdečnou lítost a vůli odčinit urážku (I 115 sl.): »Starče, řekl pravdu o mé *ἀτη*; chybil jsem. Cenu mnoha lidí má člověk, kterého si Zeus zamiluje. Ale chybili jsem, chci to napravit«. Agamemnonova lítost není nikak méně upřímná, že ji zde (nikoli v B) vyslovuje z podnětu Nestorova a že ho k ní přivedly válečné nezdary. Takové pokoření si Achilleus právě přál (A 408 sl.), v tom smyslu se vyslovuje i A 609; a když žádá Patrokla, aby Trojany jen zahnal od lodí (II 84), zase si jen přeje, aby potrvala i nadále situace Řekům nepříznivá a tím přivoděno pokoření Agamemnonovo. Ale když nabízí poselstvo Achilleovi plné zadostoučinění, ba více než to, Achilleus hrubě odmítne. Jsme oprávněni motívovati Achilleovo jednání tím, že Agamemnon nedal na jevo opravdovou lítost, že se obrátil na Achillea teprve v nouzi, a to z podnětu Nestorova, a ne on sám, nýbrž vlastně Achajové? Tuto poslední věc vytýká zvláště Vaňorný (II. str. VIII), když vykládá o poetické i deji Iliady. Ale nehleděc k tomu, že i to odpovídá úplně přání, které Achilleus vyslovil A 410, lze říci tolik: Kdo jako Vaňorný a Drerup (366 »demütige Sühne«) vysvětluje odmítnutí Achilleovo v I tím, že Agamemnon podnikl svůj pokus o smír nikoli z opravdové a pokorné lítosti, nýbrž z nouze, vnáší do homerských básní mravní ideu neslučitelnou nejen s homerskou ethikou, ale, jak soudím, s řeckou předhelleneistickou ethikou vůbec. Ba, řekl bych přímo, vnáší tam ideu křesfanskou. Jak je možno čekati od hrdiny básní homerských, že se pokročí jen pod vlivem mravní síly, jen pro očistnou moc litosti, když vidíme, jak se v onom světě všechno cení jen podle hodnot mimo mravnost ležících a jen pozvolna se začínají v tāpavých pokusech o reflexi vytvářeti ethické pojmy a ethické ideály? Dobře činiti příteli a zle činiti nepříteli, to je zásada řecké morálky, kterou hlásali i duchové nejušlechtilejší: a Agamemnona chceme odsuzovati proto, že se pokročil před nepřitelem jen z nutnosti? Je to holá domněnka říkat, že by se byl Achilleus snad smířil, kdyby byli Řekové přišli dřív, než bylo zle, a kdyby byl dal Agamemnon na jevo opravdovou lítost (Vaňorný II. str. XIII). Jak Homerova Achillea známe, ani ho nenapadá něco takového očekávat. »Patrokle, teď

že jsem na tom řeckém ráku rádne, že jste budeš moci podtrhnout moje výhledy; to je moje Achilleova nára. Výhledy, e... Dříve jsem tento výrok využíval k tomu, Achilleovou s řecky z rozhodnutí, že ani zde ani v II 83 a... nemáte Achillea mluvit o prvním osmenném poselství, poněvadž to námět hmyzinek neplatí, a my říkáme neplatí řeč skutečnosti, a Achilleové charakteru znak neplatí, čto kvůli tomu, že nemou s tím souhlasit. Achilleus, upozorněn na závěrky, II 66 a. a. řekl Achilleovi: Je mi to jasné, aleť Panohodí, máš mě tu! (II 83 a...) a nad něj řekl až Argonautům, že vás mohu všichni vracet zpět, že A. II 87 a. m. mluví k řeckem: „Ať mohu řecko zmrtviti z řeckem, ani z řeckem, ani my človéci si vyznáme ze zdejšího zpěvu svých.“ Trojí. Achilleus jde především o seno.

Pokládám celé to ohryzáne výše uvedené charakteru Achilleova za zcelou senetální konstrukci, a zejména nemohu připustit Dřívejší výklad o výroce a rovnosti Achilleovy povahy, nechat je, že ten výklad vedenec nedozáhl psychologického ohledu. Faktum je, že ani I ani II nejsou vůbec vložená a I. Achilleus prozrazen v II ještě řek, že ne věří o poselství mluvit noci. (Opomíjeme tu řeč Patrokla vůči prav. II 84: „Ahoj Trojí, zde nemůžu vás vzdálit, uživat vás li vedenec nebo kdo tam je?“) a v této řeči zde vystupuje kruhové vlivování vztahov, až poslouchají Agamemnonovo řeči sice dleší, ale myslí jistě brzy by poslali a např. vzdály mluvčí, jen když se ke nim Agamemnonova čovka představí. Vzdály myslí totéž místo ve svém překladě retušují: „jen králi mél... ke mně se představí mluvčí“ (ver. 845) a tak (jako i řecky jde) rešeržen překladeční, neopis orgánů v zmiňuje. Ale Achilleus myslí na přítomnost a mluvčího, neří a nemíže vedenec ně o tom, že v noci právě mluvčí představí krále Agamemnona v osmili. Otu tu máme opět předpokládat, že Achilleus pomyslí na vedenec pokud o smíření? Lze pokládat a Dřívejší za psychologicky vysvětlitelné, že by pokud pokud o smíření — kdyby se byl řeckou řečí, kdyby Achilleus o něm řečel. — v myslí trojové neexistoval?

Jako by možno ještě proukázati na to, co předchozíto mluvčí v I-II představenci vedenec poselstva, zvláště v řeči koncerné k Patroklovi (I) a v Patroklovi k Achilleovi (II), výslech toho přímo ryzyfrají.¹ Poučné by bylo také rozoberat vnitřní situaci v řeči, zpěvici a objasnit zpěvici, jakým se konečně v Ž a T pokud o smíření připomíná, jakož i významnější smíření v T. Ale nemůžeme se poslat tak caleko, až je to pro I závažné.

Myslím, že nás prozorání vedenecá rozhodnutí ponechávají k vedenecové a k nedobrému. Achilleus v II je jistý než Achilleus v I; a tento Achilleus jedná jenak, než bycrom řekal od Achillea

¹ Na poselství v I zdejší se poslazorvat, v verše II 62 a.; rež. vedenec to poslazek I řečí navazuje na II 62. Srov. Wianowizce, die I. 1. a. Homer str. 129.

z A. Jaké důsledky pro *I* z toho (a ovšem i z jiných úkazů) vyvodíme, je zde celkem lhostejno; nejpřirozenější je soudit, že Presbeia nebyla v původním plánu básníkově, přibyla později a nebyla dostatečně skloubena s následujícími zpěvy, které přímo vedly děj od *A*. V Patrokleii jest lícen Achilleus, jenž už má dost své netečnosti a dostává chuť k boji.

Ale i kdybychom nevyvodili pro *I* onoho důsledku, musili bychom alespoň poctivě přiznat, že charakter Achilleův není jednotný a že vůbec nelze mluvit o jeho charakteru v celé Iliadě, nýbrž jen o charakteru Achilleově v té oné situaci. Naší úlohou jest pochopiti povahu hrdinova v oněch zaokrouhlených celcích uvnitř básně, řekněme v rhapsodiích, pokud ho v nich básník jako určitý charakter představuje (*ethopoii*) nebo také jen předpokládá, a nevnucovati témto jednotlivým situacním charakterům násilně jednotnou vývojovou linii a vůbec přísnou jednotnost, pokud se nepodává sama.¹ Charakterы hrdinů homerských básní jsou celkem dosti jednotné, částečně i proto, že se zřídka povznášeji nad typičnost. Se stanoviska historického jest požadavek, chápati každý charakter především v určité situaci a nehloubati příliš o souvislosti s jinou situací, zcela oprávněný. Homerské básně byly přece původně určeny k recitování, ne ke čtení. A tu slýchal a vídal posluchač hrdinu obyčejně jen v určité situaci, líčené v přednášených rhapsodiích, a jen tuto situaci přímo zažíval. Teprve čtenář v nich mohl nacházeti věcné nesrovnalosti a přemýšleti o tom, jak asi vznikly a zda je nelze nějak vyložiti nebo odstraniti. Jest rozumnější přijímati volnosti v básnické technice homerských eposů tak jak jsou, než je opřádati nimbem psychologických fantasií.

Charakter Patroklov jest u Vaňorného ještě větší měrou výtvorem básníka-překladatele než Homerovým. Patroklos zasahuje v *II* pojednou do děje v prospěch Řeků. Vaňorný se pokouší dovoditi, že byl obrat v Patroklově smýšlení — dříve prý hrdina plně souhlasil s Achilleem — způsoben hlavně tím, že Achilleus odmítl smír. Tedy opět se výklad opírá o *I*. Když byli Achajové druhého dne bitevního po prvé poraženi, vzplanulo to v Patroklovi, a ten cit' rostl a sílil. »Ale nejvíce naň účinkovalo prosebné poselství, jemuž byl přítomen ... Prosky a důvody všech tří vyjednavačů ... byly pravdivé a přesvědčivé a vryly se hluboko do jeho srdce. Patroklos nesouhlasil s Achilleem, ale bál se mu to říci ... A snad by se k tomu ani nebyl odhodlal, kdyby ho nebyl podnítil Nestor« (Vaňorný, II. str. XVI sl.). Tajil a násilně potlačoval své city, až vybuchly po návratu (v *III*).

Proti tomu lze uvésti jen několik střízlivých skutečností. O nějakém obratě v smýšlení Patroklově vůbec mluvit je po-

¹ Jest ostatně zajímavé, jak se úsudky o charakteru Achilleově v Iliadě rozcházejí. Bethe (cit. u Drerupa, str. 365) v ní vidí dva Achilly, sanguinika a melancholika, Vaňornému (II. str. XIII) je Achilleus cholerkem.

vážlivé. Patroklos nemá v Iliadě až po *A* žádného určitého charakteru, leda ten, který mu dala pověst: je druhem Achilleovým. V dějích *A—I* je to pouhý statista, jenž v *A* a *I* Achilleovi přislhuje, jinak vůbec nevystupuje. Hrdinou se stává teprve od *II*. Jeho řeč k Achilleovi v *II* — pokud ji chceme vykládat z dnešní podoby Iliady — je dostatečně motivována tím, co Patroklos na své cestě k Nestorovi a nazpět viděl a slyšel, ale hlavně tím, co mu říkal Nestor. Ale na začátku Patrokleie se cítíme v situaci zvláštní. Ačkoli verše *A* 791, 804, 834 sl. a *O* 402 sl. ukazují, že byla činorodost Patroklova podnícena Nestorem, na začátku *II* jako by to bylo vše zapomenuto: nejen se Achilleus neptá na Machaona, za nímž byl Patrokla vysláл, nejen zná průběh boje,¹ nýbrž ani Patroklos, ač má vhodnou přiležitost (*II* 28), nezmiňuje se o Machaonovi a o své celé cestě, a obrací se na Achillea zřejmě z vlastního popudu. Pravděpodobně byla Patrokleia původně samostatná skladba s vlastní expozicí; ta dala teprve Iliadě charakter Patroklov. Vysuzovati něco z *I* pro jednání Patroklovo v *II* je čirá fantázie, jež nadto nemá opory ani v jediném slůvku, které by se v *I* Patrokla týkalo. Tam je Patroklos čistě statista jako v *A*: přislhuje při pohoštění poselstva a nařizuje služkám upravit lůžka. Po odchodu poselstva si ulehli, Achilleus s Diomedou, Patroklos s Ifidou. To je vše. Sem nepadá ani jediný reflex z Patroklových záměrů v *II*.

Ani charakter Telemachův v Odysseii není líčen ve vývoji, jako by se Telemachos na svých cestách přetvářel z jinocha v muže. »Už Porfyrios (k *α* 284) myslil, že je úmyslem Atheny παιδευσις, proto že posilá jinocha na cestu, a tak se zajisté leckdo domníval, že nám chce básník ukázat, jak Telemachos uzrál v muže. Teď už si netroufám takovou tendenci básníkovi připisovati. Sledovati vývoj charakteru je vzdáleno hellenské poesie, vzdáleno Hellenů vůbec. Také nelze v pozdějších knihách [Odysseie] nějakou změnu v bytosti Telemachově pocitovati« (Wilamowitz, Die Heimkehr des Odysseus str. 106).

Bylo by mi líto, kdyby byla má slova opět špatně vykládána. Nepopírám ani dost málo krásu Homerových ethopoíí ani netvrdím, že by byly postavy jeho básní bezvýrazné. Naopak, uznávám plně, že jsou někteří básníci homerští nedostižnými mistry v kresbě povah — tak právě skladatel *I* nebo básník *τ* a *ψ*. Na takové umělce a na jejich postavy musíme především pomysleti, čteme-li, že byl Homer prvním učitelem a vůdcem všech tragiků a sám prvním z básníků tragických,² že byl Sofokles nazýván Homerovým žákem a jeho ethopoiia srovnávána s ethopoií Homerovou.³ Nepopírám také umělecký plán skladatelů Iliady

¹ Ale ani bitevní situace na začátku *II* neodpovídá plně průběhu boje v *O*.

² Platon, Ústava X 1, 595 C a 7; 607 A.

³ Životopis Sofokleův, Westermann *Bioγος*, p. 131, 95 sl.

a Odysseie vytvořiti rozsáhlý celek s jednotným dějem seskupujícím se kolem ústřední postavy s určitými rysy povahovými, z kterých vyplývá děj básně. To jsou věci, o které není třeba se příti. Stavím se toliko proti výstřelkům poetického idealismu, proti tomu, abychom v touze pochopiti a vyložiti vše a býti co nejumělečtějšími vykladači neviděli a necitili příliš mnoho.

Je dozajista naší povinností, abychom se při interpretaci básnika snažili vniknouti do jeho díla co nejhlobuběji. Poetický idealismus o to usiluje velmi poctivě a s neobyčejným porozuměním pro psychologii uměleckého tvoření i pro samo umělecké krásno. Vaňorný podal v několika článcích ukázky pronikavého studia svého básnika i svých schopností vžiti se do básníkova výtvaru. Zvláště článek »Pokus o výklad některých míst u Homéra« v LF 51 (1924) názorně předvádí malý zlomek oné obrovské práce, kterou dospěl k přetlumočení svého Homera, a doklady, řekl bych, citového soužití s básníkovým dilem.

Vaňorný tu volil dvě krátká místa z Odysseie (α 114 sl., ε 203 sl.), kterých jsem užil ve své kritice jeho překladu k tomu, abych znázornil, jak přebásnil Homera. Já jsem s jeho pojetím plně nesouhlasil, Vaňorný vyložil podrobně, proč obě místa pojál svým způsobem. Musím tu navázati na tento článek, neboť právě ten velmi jasně odhaluje nebezpečenství přepiatého poetického a psychologického chápání básní homerských a vede nás k řešení některých důležitých otázek, týkajících se rázu homerské epiky.

Vyjíti musíme od samých základů interpretačního umění Vaňorného: Jsa přesvědčen o kromobyčejné dokonalosti Homerově, soudí Vaňorný, že není u něho nic zbytečného, nic nadarmo. Všechno má svůj smysl, od celkové situace toho onoho místa, volby výrazu, umístění slov až takřka po zvukovou stránku a časovou platnost každé slabiky (l. c. 69).

V tomto pojetí jsou správné interpretační zásady přepiaty tak, že je to až absurdní. Musíme při něm předpokládati, že Homeros napsal Ilias a Odysseii přesně tak, jak je vydal Aristarchos. Historická skutečnost jest, že bylo lze před Aristarchem čisti homerské básně v podobě velmi různé. Jak můžeme tvrditi, že není u Homera nic zbytečného, když ani nevime, jak vypadal text jeho básni aspoň v VI. stol. př. Kr.?

Dále nesmíme zapominati na to, že jest básnění, jako každá činnost umělecká, u velké míře irrationální, že si básník velice často vůbec není vědom toho, proč co dělá tak a nejinak. A proti tomu se zase uplatňují při skládání veršů vlivy, které přímo ruší básníkovy úmysly, vyjádření myšlenky je znásilňováno a v hexametu je skoro vždy metrum vítězem nad výrazem. Celý ten umělý jazyk řecké epiky jest výtvorem daktylského hexametru.¹ Proto musíme při aesthetickém vnímání hexametrů po stránce

¹ Velmi poučně o tom vyložil K. Meister Die hom. Kunstsprache.

obsahové, výrazové a rhythmické bráti velkou měrou v úvahu řemeslnou techniku, šablonu. Upozorňuji zvlášť na jednu věc, jež je znamením řemeslné techniky veršové nejen v básních homerských, nýbrž v antickém básnictví vůbec. Jakmile nějaké slovo v určité rhythmické podobě nalezlo v určitém metru vhodné místo, bývá velmi často básníkem při formování myšlenky a plnění metra posíláno zase na ono místo verše. Některá slova — anebo i celé výrazy slovní — vyskytují se u řeckých a římských básníků vždycky jen v určité stopě. Podle nich se řídí slova stejné rhythmické podoby, zvláště takové tvary, které vznikají stejnými přítvorky a koncovkami. Nejpatrnější je to v latinském hexametu. Slova, jejichž východ je na př. — + mine, mina, — + ere jsou převážnou většinou umisťována do páté stopy. Tato řemeslná technika se dědí. Sledoval jsem to podrobně u hexametrických básníků latinských, pro básně homerské nemám statistik, ale Ebelingův slovník může být za ně částečnou náhradou. Nejvýraznější se tento znak veršové techniky epické projevuje u vlastních jmen, zvlášť patronymik, a u konstantních epithet.

Pak ovšem musíme být velmi opatrní, checene-li z umístění slov souditi o uměleckém úmyslu básníkově. Objasním to příkladem. Vaňorný (l. c. 4), vykládaje *α 115 δσσθμενος πατέρ* *έσθλὸν ἐνὶ φρεσὶν* soudí, že básník úmyslně položil adj. *έσθλὸν* za substantivum a na místo, kde bývá caesura (tady ovšem podle Vaňorného není, ale stačí, že tu může být); a to proto, že chtěl toto adjektivum zvlášť vyznačiti, asi ve smyslu »svého otce, toho hrdinského bojovníka«. Kdyby to prý básník nebyl chtěl, byl by prý mohl říci docela dobře *έσθλὸν πατέρ* a podle toho verš upravit.

Podívejme se na spojení oněch dvou slov u Homera. V akk. sg. se vyskytuje mimo *α 115* ještě na těchto místech:

- β 46: δοιά· τὸ μὲν πατέρ* *έσθλὸν ἀπώλεσα, δε ποτὲ ἐν διαιν*
- γ 379. η τοι καὶ πατέρ* *έσθλὸν ἐν Ἀργείουσιν ἔτιμα*
- π 214: ἀμφιχυθεὶς πατέρ* *έσθλὸν δύνετο δάνονα λειβων*
- τ 395: μητρὸς ἐῆς πατέρ* *έσθλὸν, δε ἀνθρώπονς ἐπένεαστο*
- ψ 360: δψόμενος πατέρ* *έσθλὸν, δε μοι πυκνῶς ἀπάχηται*

Vidíme, že se ten slovní výraz vyskytuje vždycky jen na tomto místě; a vůbec nikdy se nevyskytuje obráceně *έσθλὸν πατέρ*.¹ K tomu si povšimněme těchto veršů:

- δ 724 = 814: η ποτν μὲν πόσιν ἐσθλὸν ἀπώλεσα θυμολέοντα*
- ψ 280: τοτον γὰρ πλέος ἐσθλὸν ἀπώλεσαν ἡνιόχοιο.*

V nich vidíme touž šablonu — srov. zejména *β 46* — , jen je tu jiné slovo pyrrhichické míry v arsi druhé stopy. Ve verši

- Z 414: η τοι γὰρ πατέρ* *ἀμδὸν ἀπέκτανε δῖος Ἀχιλλεύς*

¹ V tom spojení by musela být prvá slabika adj. *έσθλός* v arsi; ale to není u Homera ani jedinkrát, ačkoli se to slovo vyskytuje v hom. básních neobvyčejně často. Srov. Ebelinga s. v., jenž ovšem má obrácenou terminologii (*arsis* = naše thesis).

je opět týž syntaktický a rhythmický obraz uprostřed verše a v třetí stopě stojí přisvojovací zájmeno, docela bezdůrazné (naopak, slovo *πατέρ* má velikou váhu, srov. souvislost Z 413, 414 a 425).

Kdo to vše uváží, musí uznati, že jest umístění slova *ἔσθλόν* v α 115 prostě věc řemeslné techniky veršové. I šablona může ovšem někdy podle souvislosti nabýt zvláštního významu; ale musíme se mít na pozoru, abychom ve všem a všudy nehledali zvláštní úmysl básníkův. Na mne působí příkladec *ἔσθλός* ve spojení s některými substantivy úplně dojmem konstantního epitheta. Srov. zejména:

- Δ 491: *τὸν μὲν ἄμαρθ', δὲ Λεῦκον Ὁδυσσεός ἔσθλὸν ἐταῖχον*
P 345: νιδὸν Ἀρίσταντος Λυκομήδεος ἔσθλὸν ἐταῖχον
E 469: ἀλλ' ἄγει' ἐν φλοιούρῳ σαύσομεν ἔσθλὸν ἐταῖχον
Δ 113: ἀγυλλίνας, πρόσθεν δὲ σάμεα σχέδον ἔσθλοι ἐταῖχοι
Π 327: βῆτην εἰς ἔσθεος, Σαυτήδονος ἔσθλοι ἐταῖχοι
β 391: στήσεις δὲ ἔσχατη λιμένος, περὶ δὲ ἔσθλοι ἐταῖχοι
*ε 110 = 133 = η 251 ~ ψ 331: ἐνθὲ ἀλλοι μὲν πάντες ἀπέφθιθεν
 ἔσθλοι ἐταῖχοι.*

V těchto verších jest opět jasně viděti šablonu. Poučný jest příklad, kdy se tato šablonovitá klausule *ἔσθλός ἐταῖχος* stává vskutku něčím novým, kdy nabývá svéráznosti a adj. *ἔσθλός* plného významu; to je ve v. λ 7 = μ 149:

ἴκμενον οὐρον τει πληστοιν, ἐσθλὸν ἐταῖχον.

Ale tu oživuje šablonu jen silou básnické metafory a personifikace. V ostatních případech zde uvedených (a bylo by je možno rozhojniti) stojí adj. *ἔσθλός* jen pro emfasi, *ὅγνος* výrazu a pro názornost. Nejlépe to cítíme v takových tirádách, jako na př. β 71 ~ γ 98 ~ δ 328: *πατήρ ἐμὸς ἔσθλὸς Ὁδυσσεύς* (mluví Telemachos) nebo δ 724: *πόσιν ἔσθλὸν ἀπώλεσα θυμολέοντα, παντοίησ' ἀρετῆσι κεκασμένον ἐν Δαναοῖσιν* (mluví Penelope). K této stránce homerského stylu se níže vrátíme. (Dokončení.)

Hymnus na počest bohyně Isidy z maloasijské Kyme.

Podává A. Salač.

Když jsem sestavoval pro svou knihu »Isis, Sarapis atd.«, v Praze 1915, nápisné doklady kultu božstev kruhu Isidina ve světě řeckém a římském, zabýval jsem se také hymnem k poctě Isidině z ostrova Iu (= IG XII. 5, 1 č. 14 a str. 217) a podobným hymnem z ostrova Andru (= IG XII. 5, 2 č. 739)¹. První

¹ Nedávno objeven byl při italských vykopávkách v Kyreně text další, rovněž metrický; uveřejnil jej G. Olivieri v Notiziario archeologico IV. 1927, str. 210; text je datován z r. 133 podle éry kyrenské = 103 po Kr. Zachován je tu však bohužel zase jen začátek. Zlomek na str. 212, který vydavatel spojuje rovněž s hymnem Isidiným, nemá s ním nic společného. — O nálezech epigrafických v Kyreně srov. Vlad. Groha: Nové nápisy z Kyreny (L. F. LV. 1928, str. 91).

z těchto nápisů je prosaický a stručný, druhý je metrický a slovní výraz jeho je bohatší; z prvního je zachován jen začátek, druhý pak je jen místy čitelný.

Diodor Sicilský I. 27 cituje začátek hymnu volnými slovy, ale tak, že není nejmenší pochyby, že jde o text týž; podle něho nejde však o hymnus, nýbrž o překlad hieroglyfického¹ nápisu na náhrobní stele stojící u hrobu Isidina v Nyse v Arabii; bohyň odpovídá tam prý po boku manžela svého Osirida, na jehož hrobě stojí nápis podobný. Diodor tvrdí, že prý většina textu byla zničena zubem času²; sám však čerpá všechny tyto zprávy z pramenů literárních (*τινὲς τῶν συγγραφέων* v § 3).

Tyto prameny samy nám zachovány nejsou; nevíme proto, zdali Diodor našel ve své předloze text již tak zkrácený, jak jej podává, či zkrátil-li jej sám. Pro první možnost zdá se mluvit jeho poznámka, že hieroglyfická stela byla již jen z části čitelná; zkušenosť, že takovýto způsob je velmi obliben, má-li se apokryfnímu textu dodat i zdání authenticity a starobylosti, varuje nás, abychom nespolehlali na toto tvrzení a připustili i možnost druhou.

Diodorův citát končí se větou: *Xαιρε, χαιρε Αἴγυπτε ἡ θρέψασά με.*³ Věta tato je v dokonalé shodě s tvrzením Diodorovým; hodila se velmi dobře na náhrobek bytosti, jež z Egypta pocházela a rodnou svou zemi milovala tak, že když zahynula vzdálena od ní, vzpomínala jí i na náhrobku, postaveném v cizině.

Diodor I. 22 znal však také jinou nauku, podle níž Isis po své smrti obdržela pocty božské a byla pochována v Memfidě v Egyptě, a praví doslově: *ὅπον (t. j. v Memfidě) δείνυντας μεχρὶ τοῦ νῦν ὁ σηκὸς ὑπόδοχων ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἡφαίστου.* Jde tu o svatyni Ptaha-Hefaista v Memfidě, o níž se Herodot v II. knize častokrát zmiňuje; také Isis měla však v Memfidě svatyni, jejíž založení přičítá Herodot (II. 176, kde mluví také o Hefaisteiu memfidském) králi Amasiově. Diodor po svém zvyku uvádí tradici obojí, k vlastnímu mínění však vůbec nedospívá.

Tolik tedy bylo známo o zajímavém tomto textu před našimi vykopávkami v maloasijské Kyme r. 1925; při těchto svých pracích objevili jsme na návrší městském také chrám Isidina a v místnosti před chrámem, kterou jsem nazval shromaždištěm mystů, nápisy, nikoliv snad roz házené, nýbrž pečlivě uložené. Mezi nimi byla krásná stela z bílého mramoru, zakončená nahoře štítem obvyklé podoby s růžicí uprostřed, úplná a bezvadně zachovaná.

¹ Tak jistě třeba rozuměti slovům Diodorovým: *στήλην . . . ἐπιγεγραμμένην τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν.*

² Na u. m. § 6: *Τοσαῦτα τῶν γεγραμμένων ἐν ταῖς στήλαις φασὶ (t. j. *τινὲς τῶν συγγραφέων*) δύνασθαι ἀναγνῶναι, τὰ δὲ ἄλλα δυντα πλειωνατερθάρθαι διὰ τὸν χρόνον.*

³ Věta tato nebyla zachována ani na exempláři z Iu, ani na exempláři z Andru, ani na novém textu z Kyreny; nevíme, zdali na nich scházela vůbec, poněvadž ani u jednoho z těchto exemplářů není konec zachován.

Celková výška její je 0·728 m; část popsaná je 0·66 m vysoká, konec stely zůstává volný. Šířka se zmenšuje do výše; střední šíře je 0·29 m. Tloušťka stely není všude stejná, průměrem je asi 5 cm. Rádky jsou asi 0·7 cm vysoké, prostor mezi nimi je 0·2 až 0·3 cm. Poslední rádka je oddělena od ostatního textu mezeřou větší, 1·8 cm, nezačíná se hned u levého kraje, nýbrž po mezeře 10 cm od něho a tesána je písmeny většími (1 cm). Pod touto rádkou zůstává ještě volný prostor asi 8·5 cm vysoký; pamatovati třeba ovšem na to, že stela byla asi zasazena do země. Stela stojí nyní v museu archaeologickém, umístěném ve Smyrně v bývalém křesfanském chrámě¹.

Text stely zní:

- Δημήτριος Ἀρτεμιδώρου δ καὶ Θρασέας Μάγνη[ς]
ἀπὸ Μαιάνδρου Ἰσιδι εὐχήν (vac.)
- Tάδε ἐγράφη *(i)* ἐκ τῆς στήλης τῆς ἐν Μέμφει, ἡτι-
5 μι ἔστηκεν πρὸς τῷ Ἡφαιστίῃ (vac.). Εἰσις ἐγώ εἰ-
μι ἡ τύραννος πάσης χώρας καὶ ἐπαιδεύθην ὑπ[δ]
Ἐρμοῦ καὶ γράμματα ἐνδρον μετὰ Ἐρμοῦ, τά τε ἱερὰ
καὶ τὰ δημόσια γράμματα, ἵνα μὴ ἐν τοῖς αὐτοῖς
πάντα γράφηται. Ἐγὼ νόμους ἀνθρώποις ἐθέμην
καὶ ἐνομοθέτησα ἢ οὐθεὶς δύναται μεταθεῖναι.
- 10 Ἐγώ είμι Κρόνον θυγάτηρο πρεσβυτάτη*(i)*. — Ἐγώ είμι γ[υ]-
νὴ καὶ ἀδελφὴ Ὁσείριδος βασιλέως. Ἐγώ είμι ἡ κάρον
ἀνθρώποις εὑροῦσα. Ἐγώ είμι μήτηρ Ὅρον βασιλέως.
Ἐγώ είμι ἡ ἐν τῷ τοῦ Κυνὸς ἀστρῷ ἐπιτέλλονσα. Ἐγώ
είμι ἡ παρὰ γυναιξὶ θεὸς καλούμενη. Ἐμοὶ Βούβαστος
15 πόλις ὀκοδομήθη. Ἐγώ ἔχωσια γῆν ἀπ' οὐρανοῦ.
Ἐγώ ἀστρῶν δόδοντος ἔδειξα. Ἐγώ ἥλιον καὶ σελήνη[ς]
πορέαν συνεταξάμην. Ἐγώ θαλάσσια ἔργα ενδρον. Ἐ-
γώ τὸ δίκαιον ἰσχυρὸν ἐποίησα. Ἐγώ γυναικα καὶ ἀνδρα
συνήγαγον. Ἐγώ γυναικὶ δεκαμηνιαίον βρέφος εἰς
20 φῶς ἔξενεγκεῖν ἔταξα. Ἐγώ ὅπο τέκνου γονεῖς
ἐνομοθέτησα φιλοστοργεῖσθαι. Ἐγώ τοῖς ἀστόρ-
γοις γονεῦσιν διακειμένοις τειμω(ρ)αν ἐπέθηκα.
Ἐγώ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ὁσείριδος τὰς ἀνθρωποφα-
γίας ἔπανσα. Ἐγώ μυήσεις ἀνθρώποις ἐπέδει*(i)*-
25 ξα. Ἐγώ ἀγάλματα θεῶν τειμᾶν ἐδίδαξα. Ἐγώ
τειμένη θεῶν ιδρυσάμην. Ἐγώ τυράννων ἀρ-
χὰς κατέλυσα. Ἐγώ φόνους ἔπανσα. Ἐγώ στέρ-
γεσθαι γυναικας ὅπο ἀνδρῶν ἡνάγκασα. Ἐγώ
τὸ δίκαιον ἰσχυρότερον χρυσίον καὶ ἀργυρίον ἐποίη-
30 σα. Ἐγώ τὸ ἀληθὲς καλὸν ἐνομο[θέ]τησα νομίζε[σ]-
θαι. Ἐγώ συνγραφὰς γαμικὰς ενδρον. — Ἐγώ διαλέκτους
"Ελλησι καὶ βαρβάροις ἔταξα. Ἐγώ τὸ καλὸν καὶ αἰσχρὸ[ν]

¹ Publikoval jsem tento zajímavý nález v posledním svazku časopisu Bulletin de correspondance hellénique LI. 1927, str. 378 nn.

διαγεινώσκεσθαι ὑπὸ τῆς φύσεως ἐποίησα. Ἐγὼ
ὅκου φοβερότερον οὐδένεν ἐποίησα. Ἐγὼ τὸν ἀδίκως
ἐπιβούλευοντα ἄλλοις<ἄλλῳ> ὑποχείριον τῷ ἐπιβού-
[λ]ενομένῳ παρέδωκα. Ἐγὼ τοῖς ἄδικα πράσσοντιν
τειμωρίαν ἐπιτίθημι. Ἐγὼ ἵκετας ἐλεῖν ἐνομοθ[έ]-
τησα. Ἐγὼ τοὺς δίκαιοις ἀμυνομένους τειμῶ. Πα-
ρ' ἐμοὶ τὸ δίκαιον ισχύει. Ἐγὼ ποταμῶν καὶ ἀνέμων
[καὶ] διαλάσσης εἰμὶ κυρία. Οὐδεὶς δοξάζεται ἄνευ τῆς ἐ-
μῆς γνώμης. Ἐγὼ εἰμὶ πολέμου κυρία. Ἐγὼ κεραύ-
νουν κυρία εἰμί. Ἐγὼ πραῦνω καὶ κυμαίνω θάλασσαν.
Ἐγὼ ἐν ταῖς τοῦ ἡλίου αὐγαῖς εἰμί. Ἐγὼ παρεδρεύω τῇ
τοῦ ἡλίου πορείᾳ. Ὁ ἀνὴρ ἐμοὶ δόξῃ, τοῦτο καὶ τελεῖτα[ι].
Ἐμοὶ πάντ' ἐπείνει. Ἐγὼ τοὺς ἐν δεσμοῖς λύω<i>. Ἐγὼ
ναυτύλιας εἰμὶ κυρία. Ἐγὼ τὰ πλωτὰ ἀπλοτὰ ποιῶ δ]-
ταν ἐμοὶ δόξῃ. Ἐγὼ περιβόλους πόλεων ἔχουσα. Ἐ-
(γ)ώ εἰμι ἡ θεομοφρόος καλονυμένη. Ἐγὼ ν(ή)σ<σ>ονς ἐγ β[ν]-
[θ]ῶν εἰς φῶν (sic) ἀνήγαγον. Ἐγὼ ὅμβρων εἰμὶ κυρία. Ἐγὼ
τὸ ἴμαρμένον νικῶ. Ἐμοῦ τὸ είμαρμένον ἀκούει.

Xaiqē Aλγυπτε (ῆ) Θρέψασά με.

Pokud se týče obsahu, je patrné, že duch, který v něm vladne, není egyptský, nýbrž řecký; Isis není tu prastaré božstvo egyptské, nýbrž synkretistické božstvo hellenistických Řeků¹. Tvrzení, že obsah je čerpán ze stely stojící v Memfidě u chrámu Hefaistova (ř. 3—4), připomíná tvrzení Diodorovo I. 22, že Isis měla v tomto chrámě svůj σηκός. Ale věnovatel stely, Demetrios, syn Artemidorův, zvaný také Thraseas a pocházející z Magnesie nad Maiandrem, připojuje na konci stely včlu, psanou týmž písmem a rytou patrně touž rukou: *Xaiqē Aλγυπτε (ῆ) Θρέψασά με*. Věta tato neshoduje se s tvrzením věnovatelem; řekli jsme již nahoře, že slova ta mají smysl jen tenkráte, jestliže jsou vyryta na náhrobku někoho, kdo sice pochází z Egypta, ale pochován je v cizině. Uvedl jsem však již v popisu stely, že slova citovaná na konci nápisu jsou vyryta větším písmem, oddělena od ostatního nápisu a že se nezačínají hned u kraje, jako je tomu u rádek předcházejících. Je proto možné, že tato slova tvoří dodatek, připojený k vlastnímu textu; poněvadž písmo je téhož rázu a tesáno pravděpodobně touž rukou, nelze pomýšleti než na časovou mezeru velmi krátkou. Pokud se týče výrazu, čekali bychom u participia Θρέψασα člen ἥ, jako je tomu na místě Diodorově I. 27; nemyslím, že by bylo možno uváděti tuto chybu na podporu myšlenky, že věta ona byla teprve dodatečně přidána.

Ale ať je tomu jakkoli, vidíme, že proti sobě stojí dvě tvrzení; podle jednoho, reprezentovaného Diodorem (I. 27), byl text náš překladem z hieroglyfické stely poškozené zubem času a stojící

¹ Podrobný důkaz těchto vět zabral by mnoho místa; odkazuji jej do větší práce o tomto hymnu.

na hrobě Isidině v Nyse v Arabii; podle druhého, reprezentovaného Diodorem (I. 22) a naší stelou, šlo by o nápis, asi řecký, u chrámu Ptahova v Memfidě; není jisté, zdali by v tomto případě šlo o nápis náhrobní, ale je to velmi pravděpodobné, poněvadž Isis mluví tu v prvé osobě, jako tomu bývá velmi často na nápisech řeckých náhrobků.

Hieroglyfickou stelu v Nyse můžeme prohlásiti s bezpečností za výmysl zpravidla Diodorova na uv. m. Druhé tvrzení zaslouží trochu delší úvahy.

Diodor I. 22 mluví sice o hrobě Isidině, ale netvrší ani, že Isis byla pochována ve chrámě Ptahově, ani, že nad jejím hroblem byla postavena stela s naším nápisem; to by bylo nutno teprve vykombinovati z tvrzení věnovatele naší stely a z místa Diodorova. Diodor I. 22 sám své zprávy čerpal od svých zpravidlů; tvrzení Demetria z Magnesie nad Maiandrem je velmi určité, Demetrios sám v existenci stely u chrámu Ptahova věřil. Nechci rozhodovati kategoricky, zdali stela ta existovala či nikoliv; pokládám otázku tuto za podružnou.

Daleko větší význam má otázka jiná: Jaký je vznik našeho textu? A tu bych soudil, že text náš celou svou podstatou je textem literárním, nikoliv epigrafickým a že původ jeho třeba hledati u některého spisovatele doby hellenistické. Je dosti pravděpodobné, že spisovatelem tím byl právě zpravidaj, z něhož čerpal Diodor na místě I. 27. Byl by to pramen euhemeristický, který Nyse Arabské přikládal mimořádný význam ve vývoji kultů řeckých i jiných; blíže jej charakterisovati a po případě jmenovati, znamenalo by rozvinouti velmi nesnadnou otázku o pramenech mythologických partií dila Diodorova vůbec; rozbor ten by ovšem přesahoval daleko meze tohoto stručného článku.

Ještě zmínku o datování našeho nápisu; písmo jeho jeví již stopy úpadku, ale nikoliv ještě příliš hlubokého. Kladl bych jej do konce II. nebo zač. I. stol. př. Kr., s určitostí však ještě před dobu válek Mithridatových. Je tedy text náš značně starší než Diodór; to mu ještě přidává na ceně.

Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi.

Podává Bohumil Ryba.

Humanistu Václava Clementa Žebráckého, přesvědčeného stoupence a oslavovatele zimního krále, stihl, stejně jako mnohé jiné, trpký osud — vyhnání. Jeho zahraničním osudům a pracím, dosud téměř neznámým,¹ jest věnována tato studie.

¹ O životě a činnosti Clementově před vyhnanstvím psal naposled obširně A. Truhlář - K. Hrdina, Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému, v Čechách a na Moravě ve století XVI., Praha 1918, str. 337 a n.

1. Českou půdu neopustil Clemens ihned po bitvě bělohorské, nýbrž teprve r. 1621. Plyne tak jednak z jeho vlastních veršů z 1. ledna 1628 (Misc.¹ 14)

Septima continua teritur iam cladibus aestas,
exilio finis metaque nulla datur,

jakéhož slov dopisu, níže otištěného, z 15. listopadu 1631 „post decumanas² istas exilii miseras“³

Osudy jeho v prvních letech vyhnanství (do r. 1626) jsou temné; žádné literární dílo jeho se z této doby nezachovalo.⁴ Užití můžeme jen narážek v Misc. 13 a n.

Sic vale dicentem lymphis exceperat Albis
indoluitque meam tristior ipse vicem.
Indoluere urbes, quas utraque ripa frequentat,
et dederant tutam per sua rostra viam.
Ister et ipse sinu Regeni ubi devorat undas
auctus erat lachrymis⁵ per sua regna meis . . .
Auditi et magnam parvus qui perluit urbem
Pegnессus, Salae Jeraque et llva comes.
Audivere alii, aeterna qui lege tributum,
Albi, tibi solvunt Odera, sive tibi.

Třebaže celý nárek jest humanistický *topos*, obsahuje verše Clementovy řady narážek zcela konkretních, takže není důvod, proč býchom jim nedůvěrovali. Ze slov Clementových tedy plyne, že se do ciziny ubíral po Labi (suffice securam per vada caeca ratem), zdržoval v německých městech při Labi, podle Sály a při pobočkách labských a oderských. Přesněji naznačil jen vzdálené Řezno (kde se Regen vlévá do Dunaje) a Norimberk (velké město, kterým protéká Pegnitz). Jera jest zřejmě durynské město

¹ *Miscellanea* (1632). Plný název viz v 5. oddíle našeho článku.

² Clemens nepochybně tu užil adjektiva *decumanus* ve významu „desítiletý“ (asi nesprávnou etymologíí „decem“ + „annus“).

³ Jelikož není důvodu, abychom o správnosti obou nesoučasných, ale souhlasných výpočtu Clementových pochybovali, nemůžeme souhlasit s údajem Ungarovým (ve vydání Balbínovy *Bohemia docta*, Pragae 1778, II. 270) o r. 1622. Zcela nesprávné představy o „první době cizincování“ Clementova měl J. Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české I.*, Praha 1875, str. 350.

⁴ Dostane-li se mi o Clementovi a Černovickém zpráv z nepublikované práce A. Bergmannovy (o níž svr. G. Loesche, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*, Jahrb. der Gesellsch. f. die Geschichte des Protestantismus im ehemal. Österreich, roč. 42.—44., str. VIII), budou uveřejněny v dodatku.

⁵ V transkripcí Clementových ukázek tištěných i rukopisních po nechávám v zásadě pravopis Clementův, avšak „přízvuky“, kterými humanisté po vzoru středověké praxe, vybudované na teorii pozdních antických grammatiků, lišili latinská slova téhož grafického obrazu na př. *verūm* (adv.) proti *verūm* (adj.), *honestā* (abl.) proti *honestā* (nom.), *laudāris* (coni. pf. act.) proti *laudarīs* (ind. praes. pass.), vychávám. Rovněž pouhých grafických jevů *ij* (= *ii*), */s* = *ß* (= *ss*) nenapodobuji. Interpunkce jest moderní; zkratky v souvislém textě jsou i bez zvláštního označení rozvedeny.

Gera na řece Elster, pobočce Sály. Jména Ilva nedovedu bezpečně identifikovati; snad jest to Eilenburg nad Muldou.¹

Z této doby se také datují veršované útěchy ve vyhnanství, které Clementovi věnovali humanističtí přátelé: 2. února 1625 lužický Srb Christophorus Basilius Beccerus ve Wolffenbüttelu² (Misc. 72—74), 7. dubna Johannes Meierus, právník a básník v Hildesheimu³ (Misc. 70), v květnu Tobias Heboldus, pastor v Halberstadtě (Misc. 69 a n.), 29. srpna Michael Prosselius z kláštera ilfeldského (Misc. 71); 23. července 1626 básník Christophorus Schwartzbachius,⁴ rodák z lužického Laubanu, ve Vratislavii⁵ (Misc. 71—72), v listopadu téhož roku Daniel Cramerus, pastor a professor v Štětíně (Misc. 69).⁶ Tyto údaje, chronologicky sestaveny, nejsou pro nás bez důležitosti. Jest nápadné, že první čtyři města, z nichž se Clementovi dostalo básnických útěšných vzpomínek v období od února do srpna 1625, leží blízko sebe (průměrně v 40kilometrových vzdálenostech). Soudím odtud, že uvedení humanisté nebyli jen vzdálenými korrespondujícími přáteli Clementovými, nýbrž že Clementa asi poznali osobně, anebo alespoň že se Clemens o nich teprve v jejich kraji dozvěděl. Může se tedy domnívat, že v první polovině r. 1625 dlel v městech mezi Labem a Weserou. Vzpomínka Schwartzbachova jest vzdálena i časově — dělí ji skoro rok od ilfelského pozdravu Prosselliöva — i místně, jsouc psána ve Vratislavii na Odře. Toho roku (1626) byl Clemens určitě ve Vratislavii, neboť tehdy tu vyšla tiskem na čtyřech listech ANAGRAMMATA ET EPIGRAMMATA encomiastica aliquot in Vratislaviam... scripta a M. Venceslao Clemente Boh., hospite ibidem.⁷ Že báseň, mezi pozdravnými verší chronologicky poslední, jest ze Štětína, nepřekvapí nás, jelikož pro následující dobu, jak uvidíme, máme dosvědčen Clementův pobyt při baltickém moři na území, obsazeném Švédy

¹ Nemůže tak být označeno, jako obvykle (srv. Graesse-Benedict, Orbis Latinus² s. v. Ilua), slezské město Eilau.

² Ilmas Sorabus Guelphis Illustr(ibus) Dulgumiorum ad Occarum f(ecit).

³ I(ure) C(onsultus) et Poeta coron(atus) Hildesiae f(ecit).

⁴ Schwartzbach měl jisté znalosti básnické tvorby českých humanistů. Pátá jeho básnička se začíná verší:

Nae multos legi insignes doctosque poëtas,
quos tulit augusta Czechia Metropoli,
Majum, Caroliden, Gizbicium, Vestonin Anglam,
Clingerium, Arconatum, teque Fradiadien,
nunc quoque Clementem lego te, te diligo vatem.

⁵ Lauba Lusatus Poeta C(oronatus) Vratislaviae.

⁶ Verše Meierovy, Schwartzbachovy a Cramerovy otiskl Clemens již v „Gedanum“ (1630), str. 97—100, avšak bez dat.

⁷ Přesný název a obsah sdělil z výtisku městské knihovny vratislavské K. Hrdina v Truhlářově Rukověti I. 348 a n., kam odkazujej.

ve válce s Polskem. Do švédských služeb — jako celá řada tehdejších exulantů z českých zemí — směřoval i Clemens.

2. Dne 6. června 1627 zastihujeme Clementa v tábore švédského krále Gustava Adolfa v místě, kde se rozvětuje Visla,¹ zvaném dnes Danziger Haupt (asi 20 km jz. od Gdanska), jak mu odevzdává *Libellus supplex*.² Touto básní se obracel Clemens ke králi s prosbou, aby se nad ním smiloval, ukončil jeho bloudění Německem a poskytl mu skrovné útočiště:

nusquam tecta mihi domus est, Germana cruentat
arva furor, caedium sunt omnia plena periclis:
exiguum concede locum, concede sub alis
hospitium, Rex magne, tuis meque eripe letho.³

Přičin svého vyhnanství neuváděl přímo, nýbrž jen negativně zamítnutím nečestných pohnutek. Čechám věnoval tyto verše:

Heu, olim fuimus! fuimus! fugimusque fugati!
Iam defloruimus (flos ut fuit ille caducus!),
iam defuncta iacet Patriae spes omnis et omnis
gloria Czechigenum, Libertas corruit alta.

Za nepřátele své, kteří mu hrozili smrtí, označoval zřejmě jesuity, Harpyae immanes, communes orbis Erinnes,⁴
a Jesu-ite procul⁵ quis nomina pulchra teguntur.⁶

Činil tak tím spíše, že mohl věděti o Gustavově nesmiřitelné nenávisti proti řádu.⁷ Ke konci své básně sliboval, že by se odváděl verši, oslavujícími Gustavovy válečné činy.

Úspěch Clementovy suppliky nebyl asi takový, jaký očekával. Alespoň shledáváme, jak 1. ledna 1628 předkládá švédskému kancléři Axelu Oxenstiernovi v Elbinku prosebnou elegii (*Elegia supplex*, Misc. 12 a. n.), v níž ho žádá pro jeho náklonost k literátům (me tuus in doctos huc amor ire iubet), aby se za něho přimluvil u Gustava:

Et summo Patriae me commendato parenti,
expertus cuius saepius exul opem est.
Eius ego heroae tot facta perinclinata dexterae,
quae fama implerunt solis utramque domum,
dummodo nostra onus hoc poterit sufferre Thalia,
aggrediar numeris commemorare meis.

¹ „in castris apud Caput Victulæ [= Vistulae], alias Haevet“.

² Básně jest otištěna v Misc. I a. n. Byla původně vydána tiskem samostatně. Jest nepochybně totožná s „*Libellus supplex*“ s. l. 1627 in-4°, jež chová (podle laskavého sdělení dra A. Grapeho) král. univ. knihovna v Upsale.

³ Misc. 4.

⁴ = Erinnye.

⁵ Slovní hříčka: „Jděte daleko od Ježíše“, Srv. úsloví *Si cum Jesuitis, non cum Jesuitis* (G. Fumagalli, L' ape latina, Milano 1911, str. 289). V básni „O pojítí jesovitů“ z r. 1618 (srov. J. Wolf, Listy filol. XXXV, 1908, 459), v. 27 „Jméno jejich to ukazuje, jak s Kristem Pánem se strefuje“.

⁶ Misc. 5.

⁷ Podobné útoky byly již v Clementově spise *Funestis agitata fatis Bohemia* (1619).

Z této básni, jakým se nese báseň, jest patrno, že se tehdy po prvé
obracel k Axelovi. S jistou hrdostí vzpomínal své minulosti,
v níž nabyl pověsti opravdového básníka (*praesentes habui saepe
poëta deos*), nyní však vychladl zdroj jeho inspirace (*calor ille
poëticus alsit*) a Phoebus i Musy ho opustily. Žije více méně
jen o chlebu a vodě, proto se mu nedáří básně. Vzpomíná zradě
starých přátel (patrně v Čechách) a svého odchodu z vlasti,
s níž se před lety dojemně loučil:

Dixi ego discendens: O Patria capta, valet!
Nescio, numne iterum sis adeunda mihi.
Ibimus incerti, quo nos fortuna sequatur,
qui venti, quis nos casus et aura ferat.
Ibimus, o, quocunque pedes, quocunque ferent nos
udi oculi, terris ludibrium atque fretis . . .

V této básni uložil také verše, kterých jsme se dovolávali výše
při rekonstrukčním pokuse. Příčiny svého vyhnání uvedl zde
konkretnejí než v supplice Gustavovi: byly jimi víra, oddanost
k vlasti a oslava krále:

Quam colui Pietas, Pietas me perdidit, eheu!
Sola est exilii caussa fuisse pium.

A dále:

Sic patriam venerari et Regi dicere Salve¹
non culpam tantum, sed scelus esse ferunt.

Značně lidsky zní verše, kterými naráží na své nucené pan-
egyrické projevy, za něž se mu nadto ani odměny nedostává:

Nunc miseri damnis famam mercamur egenam,
heroum frustra condimus acta polo.

Axel Oxenstierna — nejspíše hned na začátku roku 1628 —
neoslyšel proseb nebohého vyhnáního humanisty. Od té doby
žil Clemens jistou dobu „při dvoře velkého místokrále Oxen-
stierny“, který ho „přijal do svého domu a ke svému stolu“.²

Do ledna r. 1628 spadají rovněž začátky Clementova přá-
telství s Friderikem Zameliem,³ patriciem a básníkem města
Elbinku, které bylo tehdy jedním z center české emigrace.⁴
Útěšné verše Zameliovy z 24. ledna 1628 (Misc. 74) vznikly

¹ Friedrichu Falckému v básni *Funestis agitata fatis Bohemia regi Friderico, novō patriae patri* . . . Pragae 1619.

² Tak se vyjádřil později (1630) Jan Černovický (v Clementových Misc. 49) magni Vice-Regis in Aula Oxenstirniadae; 97 urbe, domo exceptit mensaeque in parte locavit.

³ Toeppen uvádí v Allgem. Deutsche Biogr. XIII, 1881, 116 s. v. Hoppe, že v kruhu přátel elbinského Israele Hoppa, skladatele kroniky let 1626–1636 (srv. nyní i Fr. Hrubý ČČH 34, 1928, 494), vynikal Fried. Zamehl, a tvrdí o něm, že opěval činy Gustava Adolfa v latin-
ských verších. Nám jest známa na toto thema Zameliova oda v Cle-
mentových Misc. 10 a n.

⁴ Srv. nyní Fr. Hrubý v uv. čl., str. 496 a n.

patrně krátce po době, kdy se seznámil s Clementem. Nestalo se tak však hned po Clementově příchodu do Elbinku. Zamelius alespoň (Misc. 104 a n.) v básni k Narssiovi vzpomíná začátků svého přátelství s Clementem; znal prý dříve plody básníkovy než osobně jejich původce, až ho jednou nemoc prozradila:

Exul et afflito ludebat corpore versus,
ut nostra Clemens fixerat urbe pedem.
Virgineo legi Musarum nomine dignos
et lotos unda Bellorophontis equi.
Novimus ingenium; facies sit nota Poëtae,
dixi ego; sit posthac notus et ipse fide.
Quaerebam, Clemens urbis qua parte lateret,
nam latuit multos Musa Boëma dies.
Aeger tunc medicam poscebatur pharmaca turbam,
illorum didici proditione locum.
Tempore ab hoc multo Clemens mihi jungitur usu,
quave fide coepit, consolidatur amor.

K uvedenému datu odkazuje zpětně i zmínka Zameliova o čtyřletém přátelství v básni z 24. června 1631, jíž se loučil s Clementem před jeho odchodem do Hollandska (Misc. 159). Přátelství obou básníků bylo velmi srdečné a nenucené. Svědecstvím toho jest obšírná výměna poetických projevů s nejrůznějšími stupni nálad, jak se nám zachovala v druhé polovině Clementových Miscellaneí. V Elbingu bydlil Clemens (patrně později) u tchýně Zameliové.¹

Když zemřel v pruském táboře prvorozený syn Axel Oxenstierny Gustav dne 20. srpna 1629, složil Clemens na jeho smrt smuteční báseň.²

V Elbinku napsal Clemens r. 1630 na smrt tamního purkrabího skladbu „FAMAE POSTVMMAE MONVMMENTVM Johanni Jungschultz, patrono de se bene merito“.³

3. Clementův pobyt v Elbinku byl na čas několikráté přerušen. Na sklonku roku 1629⁴ odešel na jistou dobu do Gdanska. Co ho vedlo do tohoto města, které Švédům nepatřilo, nevíme. Jelikož však báseň, o níž se dále zmíníme, věnoval radě gdanské, zdá se, že u ní hledal pro sebe nějaké místo. Bylo by si možno představiti, že si činil naděje na lepší postavení, než jaké měl ve švédském táboře, ale nejspíše se zkłamal, neboť později s hoř-

¹ Zamelius v Clementových Misc. 145 ét socrus habitat meae penates, 148 Transibam vicum, quo tu colis hospita socrus | tecta meae.

² Báseň jest otisklána v Misc. 33—36, ale původně byla vydána samostatně. Jest totiž nepochybně totožná s knížkou „Gustavo Oxenstiernio... Axelii f. primogenito... adolescenti vixdum 29 ann. nato 1609 m. 29 Martii denato d. 20 August... hoc monumentum... ad futuram posteritatem erexit ac consecravit Vencesilaus Clemens' s. a. et l., str. [2] + 30 in-4°, kterou chovají král. knihovna ve Štokholmě (podle zprávy dra G. Adreho) a král. univ. knihovna v Upsale (podle zprávy dra A. Grapeho).

³ Na spisek upozornil J. Wolf, VČA XXVIII-XXIX, 1919-20, str. 127.

⁴ Gedanum, str. 2 a n.

kostí vzpomínal na svou gdanskou episodu. S doporučením Oxenstiernovým do Gdanska určitě nepřišel, poněvadž z této doby, který kancléř psal radě města Gdanska z Elbinku dne 27. února 1630, doporučuje jí Davida Hubera,¹ plyne, že tehdy tak činil po prvé. Ať již měl Clemens úmysly jakékoliv, jistě jest, že byl dosti opatrny, než aby se úplně vzdálil švédské podpory. Z téhož roku 1630 pochází jeho báseň k sedmačtyřicátým narozeninám Oxenstiernovým, t. j. ke dni 16. června 1630.²

Do gdanského pobytu bychom mohli vztahovat nedatované Clementovy gratulační verše k narozeninám švédského královského sekretáře Joh. Nicodemia (Misc. 55 a n.), o němž víme, že r. 1630 vyjednával v Gdansku.³

V Gdansku vydal Clemens r. 1630⁴ první z větších zachovaných zahraničních děl, totiž *GEDANVM sive Dantiscum, Vrbs illustris et regia, urbs venustissima, amplissima, florentissima, annulus, gemma, decus Sarmatiae, ocellus, deliciae, paradisus Borussiae... Boni omnis et nominis ergo carmine heroico tentata et libris quatuor adumbrata a Vencesilao Clemente Boh. Exule anno quo saepe precatus est ne ContristentVr DantIsCapoLitanI bellLa-parabILLbVs solLICItVDInlbVs*⁵ (= 1630).

¹ Ze zajímavého tohoto listu (Rikskslaseren Axel Oxenstierna skrifter och brefverxling I. 5, Stockholm 1915, str. 130) uvádí jen začátek: Praesentium exhibitor David Huberus, ecclesiastes quondam in Silesia, nunc exul ob religionem, commendatione burggrabii Mariaeburgensis in nostra loca pervenit, ubi functionem aliquam exilii solacium sese inventurum sperabat. Quamquam autem tales, qui ob religionem synceram ac constantiam in ea persecutiones patiuntur, omni favore prosequi soleam, nec hunc bonum virum deserendum censeam, tamen cum territorium hoc nostrum adeo arctum sit, ut nullus locus reliquus sit, qui non dum sit occupatus, non potuit desiderio illius hac in parte satisfieri.

² Misc. 20–28. Básen byla vydána původně samostatně a jest zřejmě totožná s brožurkou, kterou chová (jak mne zpravili dr. A. Grape a dr. G. Adre) král. univ. knihovna upsalská: „Genethlion... Axelii Oxenstirnii... in quo liberorum ejusdem seriem describit... loco strennae anni hujus ineuntis MDCXXX ad diem natalem quem jam... septimum post quadraginta absolutos feliciter celebraturus est“, s. a. et l., str. [16] in-4°.

³ Srv. v uv. sbírcé korrespondence Oxenstiernovy I. 5, str. 77.

⁴ R. Ungar v uv. sp. II. 271 mylně udával r. 1632; omyl byl dále přebíráno (Ottův Slovník Naučný V, 1892, 452; Č. Zibrt B.C.H. IV. č. 9281; Truhlář-Hrdina v uv. sp. I. 349).

⁵ Nepochybně napodobení komického disticha o čtyřech slovech: Perturbabantur Constantinopolitani | innumerabilibus sollicitudinibus, které se čte mezi epigrammy Bohuslava Hasištejnského (Farrago 1570, str. 127). Poznamenávám mimochodem, že tyto verše Bohuslavovy uvádí bez jména autorova mezi »Kuriositäten« G. Capellanus, Sprechen Sie Lateinisch? Berlin 1927, str. 110. Srv. i latinské zpracování Komenského Informatoria VIII. 4, kde mezi žerty, kterými se má pomáhati „k ostrému a hbitému vypovídání“, odpovídají českým slovům „Nabuchodonozorova socha. A cokoli podobného“ příklady „Nabuchodosor, Constantinopolitani etc.“

Gedani, typis Rhetianis (vzadu: typis Georgii Rhetii), sumptibus auctoris. Stran 100 in-4°.¹

Prosaická předmluva (str. 2—8) jest datována v Gdansku v březnu 1630. V ní jest zajímavé Clementovo stanoviště stilistické, jímž se proti novolatinským básníkům přichyluje (alespoň v theorii) k antickým vzorům: „Verbis obsoletis aut affectatis studiose abstinui... Figuras interdum poeticas non neglexi. Scabriem vero illam, auribus subactis indignam, in totum aver-satus sum neque umquam, quod sciam, admiseram, quam hodie nostri verveces versileguli, versati minus in primi illius saeculi poëtarum (quos maximopere colimus, admiramur, imitamur) hortis, sed tantum in sordidis neotericorum sterquiliniis, nimis frequenter sine ratione legentibus obrudunt, qui error manifestus... hoc eruditio seculo, quale esse volumus, minime ferendus erat“ (str. 3 a n.). Zakládal si na rychlosti práce, kterou prý při noční lampě skládal, ale od čtenáře očekával nemalou míru shovívavosti: „... exoremus aequanimitatem lectoris, ut sicubi enormiter erraverimus... sicubi versus versi, inversi, subversi crus fregissent aut altero pede mutili, breviores² longioresve extitissent, nobis clementer ignoscat“ (str. 5). Nedostatky svého plodu vysvětloval prostředím, básnické činnosti krajně nevhodným. Z drastického a přehnaného lišení, které o něm podává, uvádí: „diverti in hospitium... ad hominem... Musis nulla tenus unquam sacrificantem, sed Mercurio scarificantem atque egregium, ut Plautino utar verbo, argenti Exterebronidem,³ caetera virum fortassis mediocriter bonum; eius communi habitatione cum matre familias, liberis parvis saepe pipientibus, papillantibus, zinzillantibus, saepius omnibus iunctim complorantibus fruisci; interdum etiam cum bubonibus bubantibus, vervecibus balantibus, porcis gru-nientibus ranisque coaxantibus“ etc. (str. 6).

Báseň svou věnoval městské radě gdanské (magnae Urbis magno Senatui, str. 7) a sliboval, že by za lepších podmínek byl ochoten báseň zdokonaliti (lambendo lingendoque ursae instar, str. 7).

Svůj popis Gdanska opřel více o ústní zprávy než o autopsii, jak sám přiznává (str. 5). Ještě více jest však v ní konvenční fikce: projevuje se již naprostou schematicnosti popisu i vnitřní pravděnepodobností situace, ba lze ji i přímo dokázati srovnáním s pozdějším popisem — Londýna (Trinobantiados libri, 1636), v němž jest mnoho z popisu Gdanska, a to i doslově, opakováno. Při nedostatku konkrétních údajů o Gdansku dosáhl Clemens značného počtu veršů (báseň má přes 2650 hexametrů)

¹ Užival jsem r. 1924 výtisku v pařížské Bibliothèque Nationale. Dílo mají rovněž univ. knihovny v Gottinkách a v Královci.

² Vskutku na př. na str. 89 jest hexametr o 2 stopy kratší.

³ Nesprávné čtení starých vydání v Plautově komoedii Persa,

hojnými vložkami a typickými výčty. Tak ovšem „crevit... sub manibus materies“ (předml. Ged. i předml. Trin.). Jako stereotypně popisuje na př. různé druhy řemeslníků nebo ryb, stejným způsobem velebí krásu dívek gdanských jako londýnských. S neobvyčejnou přizpůsobivostí novým poměrům vyslovuje svůj podiv pro půvaby gdanských děvčat a zapomíná rád na Prahu (str. 40):

haud Czechias placet, haud Venus ulla domestica cordi est.
Omnia nata domi sordent: hic vivere dulce.

Osudu pražských žen vzpomíná v obrazu, odpuzujícím svou šfavnatostí a nevybranými šlehy protihabsburskými a protikněžskými:¹

Damno ego Pragenses, damno me iudice formas,
et quid non damnum? quas nunc peregrina fatigat
ac varie permixta Venus, faex foeda procorum,
pars Italus, Morus terrisque exosus Iberus,
insuper illa sacris tumida, illa sacerrima pubes,
religionem habitu mentita et coelibe vultu,
semiviri patres, vero sine nomine patrum,
hostes connubii, rasis gens glabra capillis,
sat furtis bene nota suis, quos proelia noctis
lascivique thoro conflictus stupraque longa
vulgivagae Veneris claros fecere per omnia
lustra popinarumque lupanarisque tabernas
abstulerantque decus membris sucoque vigorem.
Odi igitur odi Pragenses quippe capellas.

Stejně v oslavém popise Londýna (Trinob. 67) velebil nade vše Londýňanky a opakoval (str. 67):

Nunc ego Pragenses vel sano iudice formas
condemnam certe. Quas (heu!) peregrina fatigat
ac varie permixta Venus atd.

a dále (str. 70):

Non Germana placet, non virgo domestica cordi est.
Omnia nata domi sordent: hic vivere dulce.

Jest prý však — pokračuje v Ged. — nesnadno utrhnuti nějaký kvítek: potulného básníka nechce žádná dívka milovati. Alespoň tedy vy, občané, se žeňte! Nato dává básník, zapomněv na chvíli na svou zbožnost, rady ženichovi, aby si nevolil nevěstu ani příliš bohatou ani příliš krásnou, ani velkou ani malou, jen prostředně silnou;

... nec lascivam ducat capramque salaceim
aut nimium pudibundam amplexus atque negantem,
verum expectantem patienti mente duellum.

¹ Že jeho odpor k Praze byl motivován na předním místě důvody náboženskými, jest s jeho stanoviska psychologicky zcela pochopitelné. Přirovnal bych fanatického Paphnuce u Anatola France (*Thaïs*, éd. Calmann-Lévy 1920, str. 89), který proklíná své rodné město Alexandrii m. j. proto, že je sídlem pohanů a ariánů.

V této souvislosti tepe erotickou zaslepenost středověkým leoninským hexametrem (str. 42)

caecus, amans ranam, ranam putat esse Diana m.

Také tuto celou partii opakoval s malými změnami v Trinob. 70 a. n.

V Ged. 43 a. n. se básník cítil unaven prohlídkou města, sužoval ho hlad, až konečně podle vůně tabáku zamířil do hostince. K veršům

Ecce tabacobibas! ut spirant naribus ignes!
ut sese invitant largis urgentque culullis!

připojil chválu tabáku (‘radix tabaci’) jako ochrany proti dně a prostředu básnické inspirace. Stejně učinil v Trinob. 91 a. n.; jenom líčení pobytu v hostinci jest v Ged. obšírnější o popis obrazu tří dívek, které spatřil, „Autonoëius heros“.¹ Humanista zřejmě obměnil decentní Ovidiovo podání báje o Actaeonovi a vykládá verši, problematické přípustnosti ethické i aestheticke, o osudu jinocha, proměněného v jelena, protože zatoužil po nedovoleném »illud«, když

... candidulo vidit sub pectore ventrem,
inde aliud QVIDDAM fuscum tenuique reductum
pube, solet qualis roseis increscere dumis
mensibus autumni, primae lanuginis instar,
iam fruticante pilo. Nunc nescio dicere monstri
quid fuerit, femori vicinum credo fuisse,
virginei qua stat centrumque antrumque pudoris
araque purpureo qua consecrata Pudori,
quam temeret procus incustoditamque profanet,
cui non legitimo concessum iure liceret.

Třetí a čtvrtá kniha Ged. má celým rámcem naprostou podobnost se IV.—VI. knihou Trinob. Seznámíme se zatím jen s hlavním obsahem druhé poloviny Ged., kdežto se k Trinob. vrátíme níže. Básník se v Gdansku setkal (III. kn.) s úctyhodným zámožným starcem, jenž neměl syna, ale hezkou dceru. Stařec, poznav nebohého vyhnance, pozval ho a pohostil. Po jídle se vyptával básník na dějiny města. Stařec vykládal o vzniku Gdanska, při čemž etymologisoval jméno „Dantwick = Vicus chorearum“. Na konec vybídl hostitel Václava (str. 60),

dicere ne grave sit, Czechicum quis perdidit orbem.

Básník, usušív své slzy, líčí pronásledování národa pod habsburškou krutovládou, zmiňuje se o popravě staroměstské (zde verše

En capita innumeris quae se obiecere periclis,
ut salvus vigeat REX LIBERTASQVE supersit
incolumis, posita in triviis ab arundine pendent,

¹ Ov. Met. III 198. Později narážel Clemens na báji v Gustavidě 96 mezi ovidiovskými bájemi: „Viderit Actaeon quid monstri forte Diana e | ventre sub“.

str. 64) a naříká nad válečným vražděním, které se rozmohlo nyní po celé Evropě. Stařec utěšuje básníka a vzpomíná na rádění nepřátel ve své vlasti Hollandsku, která jest nyní svobodná („iam carnifiscem nil curat Iberum“). Druhého dne šli do kostela, potom se plavili po Visle a prohlíželi přístav. Ve IV. kn. má Václav o samotě v stínu stromů sen. Zdá se mu, jak do shromáždění bohů se k Juppiterovi ubírá matrona v smutečním šatě (personifikované Náboženství) v průvodu dvou dívek, jež mají na čele jména Pietas a Libertas. Matrona prosí Juppitera o ochranu proti Belloně, o slitování nad Gdanskem a o toužebný mír. Upojena vládcem bohů, odloží smuteční šat a kráčí s královským diadémem na hlavě. K večeru shledá Václav svého hostitele upoutána na lůžko. Vykládá mu, že dnes viděl v Gdansku slavný pohřeb (!). Stařec namítá, že to není nic podivného. Smrt vládne všude: i Gdansko jednou zajde, jako mnoho měst již zmizelo (doklady).¹ Nakonec cítí stařec, že se smrt již blíží, soudí, že básník přichází řízením božím a chce ho učiniti svým zetěm. Zemře náhle, ale dcera ho nepřežije. A tak praví básník:

rurus spe decidi amoena
meque iterum falax iterum fortuna feffellit.

Konečně prosí (podobně jako v předmluvě) za shovívavé posouzení dílka. Nechce se nazývati básníkem, ač tak činí jeho krajáne a ač v širých oblastech se čtou jeho básně. Nebude-li ho tisnití bída a DOJDE-LI přízně u gdanských pánů, zapěje lépe.

Na str. 93—96 jest Clementovo novoroční přání (1630) a několik epigrammů k chvále Gdanska.

Se svou básní Gedanum byl Clemens velmi brzy nespokojen. V básničce k Zameliovi, otištěné v Misc. 104 a tudiž vzniklé nejpozději 1632, vyslovuje nenávist k svému plodu a vůbec nerad vzpomíná tamního pobytu: „nam hinc tanta damna reporto, | quanta satis longo haud tempore flere queam . . . Eheu, quam sero scripti me paenitet huius, | plector ubi Musae garrulitate meae“. Konkretní příčina této změny ve smýšlení Clementově nám známa není.

Do doby po vydání básně Gedanum spadají čtyři básně, které Clementovi poslal z Perna starší (*1569) humanistický básník-exulant, kdysi člen staroměstské radnice Jan Černovický²

¹ Opakování z Funestis agitata fatis . . . (1620), „Ah, ubi sunt, ubi sunt urbes? aut urbium honores?“ atd. K tomuto básnickému topu srv. P. M. Haškovec, České »Ubi sunt«, NVČ. XI, 1916, 253 a n.

² Životopis a seznam děl Jana Černovického u F. M. Pelzla, Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten u. Künstler III., Prag 1777, str. 100 a n. Pelzlova nejistota, zda Černovický musil opustiti vlast (uv. sp., str. 103), jest našimi údaji odstraněna. Jana Černovického mezi exulanty neuvedl ani Ch. A. Petschek, Die böhmischen Exulanten in Sachsen, Leipzig 1857, str. 30 a n. (exulanti v Pernu) ani Č. Zíbrt ve svém seznamu v B.Č.H. IV. str. 544 a n. ani G. Loesche v uv. práci.

(*Joannes Czernovicius*).¹ První (Misc. 47—53) z 10. dubna 1630 a třetí (Misc. 97—100) jsou vlastně listy, oděné v hexametry. Slohový výraz Černovického jest jednoduší a prostší než Clementův, zato působí jeho verše dojemem srdečnějším. Nejdůležitější pro nás jest list Černovického, který nám podává klíč k vysvětlení Clementova přídomku *a Lybeo Monte*, dosud záhadného. Černovický totiž v listě činí Václava, svého adoptivního syna (proto v nadpisu *filio dilecto s[alutem]!*), dědicem svého šlechtického titulu (str. 52):

te creo nostri
stemmatis haeredem ac tituli, quo gaudeo, magni
Caesaris indultu consortem sponte relinquo.
Ergo mihi posthac (si qua est ea gloria curae)
Venceslas a Lybeo tu Monte vocabere Clemens.

,Latii diploma Monarchae‘ (t. j. erbovní list od císaře Matyáše, viz níže) prý mu odevzdá, až k němu Clemens přijde, anebo tak učiní jeho žena, kdyby zemřel. Clemens pak vskutku tohoto titulu, který mu Černovický »odevzdal«, bez rozpaků užíval a v názvu všech svých pozdějších děl se tak podpisoval místo dřívějšího Zebracenus (= Žebrácký) nebo Bohemus.

Mimochodem poznamenávám, že Černovický nedostal svůj přídomek od Rudolfa II. za oslavu habsburských panovníků ve své básni ‚Decas‘, jak soudil jeho životopisec Pelzel na uv. m., nýbrž byl teprve 12. listopadu 1612² se svolením císařským (tedy Matyášovým) přibrán mezi erbovní přátele královéhradeckého měšťana Jana Libockého z Libé Hory.³ V přídomku (z Libé Hory, von Liben-Berg, a Lybeo Monte) se neskrývá žádné označení geografické, nýbrž byl nepochybně ražen se zřením k vlastnímu jménu staroměstského měšťana pražského Jiřího Libockého, kterému byl 30. května 1580⁴ udělen šlechtický titul z Libé Hory.

V první básni mluví Černovický mimo jiné o své bídě, v jaké jest nyní nucen žít, ale uskromňuje se. Nevzdává se naděje na návrat do vlasti, doufaje, že se Fridrich vrátí do Čech (,Fridericus . . . Czechorum in terras ad sceptra redibit‘) a povzbuzuje Clementa v podobném odříkavém životě (str. 52):

Nate, imitare patrem; si quando redisse licebit
in Patriam, dabitur fato meliore fruisci.

Ztratil morem dva syny; kéž mu bohové zachovají alespoň adoptivního. Kdyby nebyl tak stár a nezadržovala ho manželka,

¹ V mladších letech se psával Czernovicenus, srov. na př. Truhlář-Hrdina v uv. sp. I. 857.

² A. v. Doerr, Der Adel der böhmischen Kronländer, Prag 1900, str. 84.

³ Erb Jana Černovického viz na rubu podobizny básniškovy na předposledním listě jeho básně ‚De bello Pannonicō libri sex‘, Pragae 1619 (v pražské universitní knihovně jen ve výtisku 22 E 146).

⁴ A. v. Doerr v uv. sp., str. 50.

zaletěl by též k Švédům. Na str. 51 naráží na své starší oslavné verše,¹ ve kterých opěvoval válečné činy Rudolfovy, ale nedočkal se odměny (roz. od Fridricha Falckého).

Scis me et vidisti nihil accepisse Rudolphi
tot pro descriptis magno sudore duellis...
Evasisse dolos Latium speciosius auro
duco, instar precii...;

Zdá se, že si Clemens v dopise, na nějž tu Černovický odpovídá, právě v tomto směru stěžoval. Ke konci básně (str. 52) připojuje Černovický, že mu zdraví přeje rovněž „nostri socius vel primus amoris Colsinius“, t. j. Jiřík Kolsinius.²

V třetím básnickém listě, složeném hexametry, děkuje za dopis a připojuje prosebná disticha pro Axela Oxenstiernu; nakonec si naříká na oteklou nohu, touží před smrtí spatřiti Václava, ale nejraději by, kdyby bozi oběma umožnili návrat do vlasti. Druhá báseň (Misc. 53—54) jsou disticha, adresovaná Axelovi, v nichž se raduje z toho, že Clemens u něho došel ochrany a prosí i pro sebe o pomoc ve vyhnanství. Čtvrtá konečná báseň (Misc. 102) jest blahopřání ke Clementově básni Gedanum. Dovídáme se z ní, že Czernovicius kdysi popsal Prahu (Pragam ego descripsi),³ opíráje se o tištěné prameny (auctus libris). Čteme-li tu nakonec verše

Ac patria exactus patriam hic et ubique videbis,
scilicet est doctis patria ubique viris,

soudíme, že vznikly spíše pod dojemem Clementových veršů, výše uvedených, než že by obsahovaly vlastní přesvědčení Černovického, u něhož se jinak několikrát touha po vlasti projevovala silněji než u Clementa.

R. 1630 si znova vyjel Clemens z Elbinku do Gdanska. O tom se dovídáme z omluvného dopisu Axelu Oxenstiernovi, chovaného ve švédském říšském archivu ve Štokholmě.⁴ Pozoruhodné jest, jak v něm již tehdy prozrazoval, byť ne zcela otevřeně, že se jeho pohled upírá — k Hollandsku.

¹ Zřejmě jest méněna hlavně jeho obsáhlá báseň „De bello Pannonicō“. Dílo bylo po vítězství Ferdinanda II. zkonfiskováno a zničeno. Záhubě ušlo však více exemplářů, než se domníval Pelzel (v uv. sp. III. 102); známý jsou mi dva výtisky v universitní knihovně pražské a jeden v knihovně university gottinské.

² O tomto českém exulantu srov. Č. Zibrt, B.Č.H. IV. č. 9236. Pobyt Kolsiniův v Pernu plyne, tuším, teprve z našeho dokladu.

³ Neznámé dílo Černovického? Sotva jsou méněna stručné popisné části básně De irruptione militis Passaviensis in Regnum Bohemiae ipsamque adeo Pragae minoris Vrbem Libri duo, Pragae 1620.

⁴ Dr. Tor Berg (Štokholm) dal ochotně pro mne pořídit fotostatické snímky dvou Clementových dopisů, které se z pozůstatnosti Oxenstiernovy zachovaly.

Obsequiosam Salutem.

Illustrissime HEROS, Domine Domine clementissime.

Quod Dantiscum usque D. Danielem Sidenium¹ nostrum comitatus fuerim Teque insalutato discesserim, ne id, obsecro, meae temeritati aut imprudentiae impudentiaeque annumerato. Neque enim licuit Tuam Excellentiam, senioribus severioribusque negotiis bellicis ac togatis obrutam et ad iter Brunsbergense² accinctam, de discessus facultate sollicitare. Accessit et familiaritas nostra, quam invicem contraximus, ob quam sane hoc officiolum eidem³ negare nequaquam debui, quemve si omnino fieri possit, vel ad Belgas ipsos malorumque bonorumque particeps ex communi sorte sequi, imo ad remotissima a nobis loca extra anni solisque vias, ut cum Poeta⁴ loquar, non tantum ad Belgas ipsos sequi, et si licuisset, prosequi paratus eram. Et ita me Salus amet, sero hanc occasionem mihi eruptam esse doleo, vota scilicet mea saturandi desiderioque satisfaciendi, quod dudum animum versat vexatque, Belgium tantummodo quasi per transennam⁵ et perfuntorie videndi. At vota facile comprimo et a Te demisse, Mecoenas Illustrissime, Domine clementissime, peto, ut si quid a me in Tuam peccatum est clementiam, clienti Tuo, Tibi dedito, Tibi debito, ignoroscere meque clementiae favore complecti digneris. Ego per Virtutem spondeo propter diem redditum. Nunc amor⁶ et affectui inter nos mutuo vel tantillum indulgendum fuit. Deus Te nobis, Patriae, Regi quam diutissime servet incolumem.

Dabam volante calamo 22 Julii Anni 1630.

Tuam Illustrissimam clementiam
ex animo colens

Venc. Clemens
cliens.

V srpnu 1630 onemocněl básník horečnatou chorobou. V básničce „Ad amicum Venc. Clemens, graviter febri m. Aug. 1630 vexatus“ (Misc. 122) se již loučil se životem („ad veteres patres deproperanter eo“).

Jiné místo, kam se na jistou dobu podíval Clemens za svého pobytu v Elbinku, jest Braunsberg. Alespoň 15. prosince 1630 psal (Misc. 132), „ex arce Braunsberg“ verše tamnímu

¹ Oxenstierna v dopise Ludv. Camerariovi z Elbinku 14. července 1639 (mnichovská stát., knih., coll. Camerariana XXXII, 38 = uv. vyd. korrespondence I. 5, str. 453): Latorem harum Danielem Sidenium, juris utriusque doctorem, juvenem doctum et eruditum, tibi de meliore nota commendo. Instituit filios meos per novem annos summa fide et dexteritate, ut mihi sit junctissimus et adprobatus. Is cum studio vivendi regna et nationes exteriores earumque mores ac instituta cognoscendi suasu meo in Belgium eat, nolui eum dimittere sine commendatione mea. Si qua in re potes, juva eum consilio etc.

² Šlo o kratší zájezd Axelův do Braunsbergu, jak vidíme z korrespondence I. 5: dopis č. 301 jest datován v Elbinku 18. července, dopis č. 302 v Braunsburgu 19. července, dopis č. 303 opět v Elbinku 20. července 1630.

³ = Sideniovi.

⁴ Verg. Aen. VI 796 extra anni solisque vias.

⁵ Cic. De orat. I 162 quasi per transennam praetereuntes strictim aspersumus.

⁶ Psáno amor (= amourque), což nedává smyslu.

ev. pastoru a správci gymnasia Andreu Hojerovi,¹ v nichž se mu nabízel za průvodce po Elbingu (,Drausipolin' podle blízkého Drausensee). Dlel tam patrně delší dobu, poněvadž mu tehdy posílal Zamelius verše (Misc. 135 ,Clementi Brunsbergae agenti'), v nichž mu vycítal, že o sobě nedává věděti, a poznamenával, že podle doslechu tam Clemens vykládá Tacita (,attamen nobis Taciti professor sedulus audis'). Clemens to popíral v odpovědi, datované ,Brunsbergae in decursu anni 1630' (Misc. 135 a n.), v níž líčil, že tam Oxenstierna zakládá vysoké učiliště (,Athenas'), na něž budou povoláni slavní učenci. R. 1630² tu bylo totiž zřízeno evangelické gymnasium místo jesuitského (jesuité prchli před příchodem Gustava Adolfa 10. července 1626 a byli tu teprve r. 1639 zase restaurováni)³ a Oxenstierna pomýšlel nahraditi i vyšší jejich učiliště, na němž se pěstovala theologie a filosofie. Na tuto školu narází Clemens později v V. a VI. knize Gustavidy.

V březnu 1631 složil Clemens v Gdansku (Misc. 64 a n.) iambické epithalamion Janu Mochingerovi, pastoru a professoru gdanskému. Vedle nářků, proč nemůže vzletně psáti (m. j. ,et mens dolore fracta languet patriae'), vykládá se zvláštním vkusem, z jakých bylin by se skládal věnec, který by mu chtěl dát, kdyby mohl být štědrým dárcem:

... quod colores et calores vividos
ac vim virilem masculamque renibus
augere possit, excitare spiritus.

Ke konci epithalamia se obrací k nevěstě a neodepře si výhledu do budoucnosti, vytváře nepoetický pendant ke Catullovu epithalamiu, věnovanému Torquatovi (61, 207 a n.):

cum virginis sit nomen orbi inutile,
depone ceston, nuncupaberis dehinc
uxor, virago, proma, conda, post novem
mater Dianas. Mater angulos domus
replebis angelis . . .

narážeje tímto výkladem na jméno nevěstino (Angelica Neria).

¹ A. Hojer vstoupil do švédských služeb po vyzvání Oxenstiernově ze 27. února 1630. Srv. uv. vyd. kor. I, 5, str. 181.

² S datem souhlasí i báseň J. Narssia, ,Gymnasium Brunsbergense auspiciis S.R.M. Sueciae ab illustrissimo Dn. Axelio Oxensternio restauratum anno CIDIICXXX' [Gustavidos . . . Libri Tres (viz příště) str. 101].

³ Srv. O. Meinertz, Die Handschriften und alten Drucke der Gymnasial-Bibliothek zu Braunsberg, progr. téhož ústavu 1880-2, str. 3; G. Lühr, Die Matrikel des päpstlichen Seminars zú Braunsberg 1578—1798, Königsberg i. Pr. 1925, str. 12.

Ráz v podřipském nářečí.

Napsal Jiří Haller.

1. Toto pojednání je vyňato ze soustavné práce o mluvě pěti obcí v roudnickém okrese na Podřipsku: Libotenic, Hrobec, Rohatec, Voleška (podle nové úřední nomenklatury Oleška) a Nučniček. Všechny tyto obce jsou společensky i hospodářsky velmi těsně spjaty, mají také společnou školu a faru v Libotenicích, jen Rohatce mají školu svou, ale teprve od několika let. Po stránce jazykové jsou úplně jednotné. Sám jsem vyrostl v jedné z nich (v Libotenicích) a způsob jejich mluvy i mně je vlastní. Nevztahuje se tedy můj výklad přímo na celé podřipské nářečí, ale může mít pro ně platnost typickou, neboť v celém našem kraji není podstatných nářečních rozdílů. Samostatně uveřejňuji tuto práci proto, že je celkem o sobě a že obsahuje i drobty k poznání obecné české výslovnosti.

2. O hlásce [r], která sice alfabetického pojmenování nemá, ale jiných jmen několik (fr. arrivée forte, něm. fester Einsatz n. Ansatz, což se česky překládá »pevné nasazení«, a j.), vykládá obšírně A. Frinta v knize »Novočeská výslovnost« na str. 41—47 a navrhuje pro ni jméno »ráz«. Tam viz také podrobnou historii této hlásky i jejího pojmenování a českou literaturu o ní. J. Chlumský v knize »Pokus o měření českých zvuků a slabik v řeči souvislé« na str. 50 nazývá ji explosivou (okklusivou) hlasívkovou. Ertl ve svém vydání Gebauerovy Mluvnice české pro školy střední a ústavy učitelské I. 20 a Trávníček ve svém vydání Gebauerovy Příruční mluvnice na str. 58 (§ 59) přijímají Frintou navržený název »ráz«. Smetánka v článku »Uvedení do fonetiky« ve sborníku Mateřská škola¹ na str. 215 uvádí sice rozličná jména této hlásky, ale sám se pro žádné z nich nerozhoduje a nazývá ji »hláskou?«. Stejně i Húsek v Slovanském sborníku, věnovaném prof. F. Pastrnkovi k sedmdesátým narozeninám (1923), na str. 158 n.

3. Artikulační pochod při tvorbení hlásky [r] je podle Frinty 41 tento: jsou-li mluvidla v klidu, jsou vazny hlasové popuštěny a štěrbina jejich je úplně rozšířena, aby mohl dech volně bez zvuku unikati. K vyslovení samohlásky (= tónu více méně šumů prostého) musí se rychle a těsně semknout vazny hlasové a vzduch nahromaděný před nimi musí si teprve rázně průchod protrhnut, načež se ihned vazny dají do chvění. Takto vznikající průvodní hláska je tedy ražená, neznělá souhláska hlasívková. Je to hláska fakultativní, může se před samohláskou ozvat, ale nemusí.

¹ Mateřská škola. Sborník přednášek o škole mateřské. Do tisku upravil Dr. Otakar Chlup, prof. Mas. univ. Knihovny nových škol sv. 2. Řídí univ. prof. Dr. O. Chlup. 1928. Nákladem svazu učitelek škol mateřských v Praze.

Frinta podrobně vypočítává, kde se všude objevuje ve spisovné češtině vyslovované inteligentním člověkem, a připojuje někdy poznámky i o výslovnosti obecné. Poměry v našem nářečí se od Frintova obrazu v mnoha věcech liší, především už v tom, že ráz není daleko tak častý jako u Frinty, ba že je vlastně velmi řídký a že nutných případů takřka není. Pro přehlednost výkladu a zároveň pro možnost srovnání řídím se postupem Frintovým.

4. ['] po pause.

Ve výslovnosti Frintově se objevuje ['] před souhláskou po pauze vždycky. Také u nás je v tomto postavení nejčastější: jeť tu fysiologicky vlastně nejvíce odůvodněn. Hlasivky se mají uvést v pohyb z úplného klidu a při tom ovšem náhlé a násilné proniknutí vzduchového proudu zúženými hlásivkovými vazamy může mít i účinek akustický. Avšak ani v tomto případě není u nás ['] nezbytný. Zhusta se vyslovuje i počáteční samohláska na počátku fonetického celku měkce, lehce a bez začátečního závěru, spíše je slyšet jakousi lehounkou aspiraci *h*-ovou (srov. podobný zjev u Kašíka, Popis a rozbor nářečí středoběčovského 13). Tak na př. odmítavé rěení *ále dí!* (= „dej pokoj, nemluv“ a pod.) vyslovuje se někdy tak, že prodloužené á vyplýne znenáhla, lehce, bez pevného nasazení. A takováto výslovnost je možná v našem nářečí u všech samohlásek.

Výklad její není, trvám, nesnadný. Hláska ['] vzniká tím, že rychle a těsně sevřené vazny hlasové jsou náhle protrženy dechovým proudem. Ale artikulace našich lidí je pomalá, velmi pochoplná, někdy až chabá a důsledně se vyhýbá jakémukoliv úsilí mluvidel. Je tedy možné, že ono sevření hlasivkových vazů někdy není ani tak rychlé a těsné, takže k závěru jejich, který je nutný pro vyslovení rázu, ani nedojde a proud vzduchový narazí také jen volně a lehce o vazny hlasivkové a rozechvěje je.

Podobné zanedbávání hlasivkového závěru a zároveň oporu tohoto fysiologického výkladu vidím ve zvláštním a u nás častém způsobu vyslovování složených vět, spojených spojkou *a*, *ale*: když vysloví mluvící celou první fonetickou (a zároveň myšlenkovou, t. větu) jednotku, zarazí se někdy poněkud, v jeho řeči nastane časová přestávka, ale samohláska po ní potom následující nevysloví se jako po pauze, nýbrž připojí se hladce a vázáně k hlásce vyslovené naposled, jako by mezi oběma sousedními hláskami přestávky nebylo. Nutno patrně mít za to, že v takovýchto pausách, časově i akusticky význačných, nastává přerušení chvílkové jen v myšlenkovém pásmu, avšak vazny hlasové neodpoívají úplně (nejsou docela rozšířeny), nýbrž trvají i po celou dobu pomlky v poloze poněkud sevřené, jakoby připraveny k artikulaci následující hlásky, jež byla zdržena jen okamžitým uváznutím myšlenkového pásmá, a tak se závěr, jehož náhlým proražením vzniká ['], vůbec neutvoří. Vyslovuje se na př.: *vom*

vodešel — a use (= už se) *nevrátil; mám — ale nedám ti to a pod.* V první větě je za slovem *vodešel* pomlka, v první své části vyplněná jakoby prodlouženým *l* (rekursí hlásky *l*), ale *a* se vysloví po pomlece hladce a jemně bez [']. Podobně je tomu i v druhé větě a jindy.

Poznámka. Tento zvláštní způsob výslovnosti tu uvádím jen jako doklad, že není ['] v našem nářečí nutný ani po pauze. Ale třeba si při tom uvědomití, že je tato výslovnost jen jednou z mnoha zvláštností, nepravidelností a podivností větné výslovnosti vůbec: podivnosti, které se sluchem nesnadno pozorují a určují. My je totiž poznáváme přímo jen v jejich krajních podobách, ale unikají nám zpravidla všechny přechodní odstíny, které se ve výslovnosti také skutečně vyskytují. Tak se na př. vyslovují uvedené příklady někdy tím způsobem, že je celá pauza vyplňena rekursí koncové hlásky. Tu si tedy mluvíci, uváznuv v myšlenkovém proudu, pomáhá tím, že na okamžik protáhne, zpomalí konec posledního slova, než ho napadne pokračování výrazu. Proto bývá často i celá poslední slabika prodloužena, na př.: *já sem ho tam viděl-a lézel zrovna nahóře* a pod.

Akusticky činívá tato výslovnost dojem, jako by tu zněla dvě *l*: *viděl-la*, ale to je jen zdánlivé, neboť rekurz je při *l* jen jedna, toliko oddálená. A často se vyskytuje konečně i třetí způsob výslovnosti u této skupiny a to zcela opačný, že se totiž spojka připojí hned k předcházejícímu slovu, někdy se i protáhne, a pauza vznikne až za ní, na př.: *tam bil keř á — pod ním štiri vajčka* a pod.; o tom bude vykládáno později. Ale tyto tři způsoby nejsou jediné: je vedle nich a vlastně mezi nimi množství různých modifikací, které tvoří souvislý přechod od jedné krajnosti k druhé a které se také všechny skutečně ve výslovnosti vyskytují. Myslím, že by nebylo zbytečné poznati je všechny a také činitele, kteří určují, kterého z těch mnoha způsobů se v řeči užije. Než pozorování takových přechodních nuancí sluchem je velmi obtížné a nespolehlivé. Sám jsem často a co nejpečlivěji kontroloval případy, o nichž mluvím, na sobě i na jiných (dospělých i dětech, neboť u dětí jsou zvláště pozoru hodné: děti, napodobujíce výslovnost dospělých, bezděčně ji přehánějí), ale přes to je mé určování jen přibližné. Jen materiál, získaný přesnými zápisu a měřeními strojovými, může být spolehlivým podkladem pro definitivní rozbor těchto jevů.

A že konečně ani dnešní přístroje nejsou absolutně spolehlivé při zkoumání různých odstínů výslovnosti u počátečních samohlásek (t. při [']), to dokládá Chlumský ve svém Pokusu o měření 50.

5. ['] před samohláskou uprostřed věty.

Tu jsou možné různé případy:

a) předcházející slovo se končí souhláskou (-CV-);

- b) předcházející slovo je neslabičná předložka;
- c) ➤ ➤ ➤ se končí samohláskou (-VV-);
- d) ➤ ➤ ➤ dvojhláskou $(-\frac{V}{C} V-)$;
- e) ➤ ➤ ➤ samohláskou n. dvojhláskou a následující se začíná dvojhláskou $(-V-\frac{V}{C}-n.-\frac{V}{C}\frac{V}{C}-)$;
- f) na rozhraní slov se setkají tři jednotlivé samohlásky $(-VVV-n.-\frac{V}{C}V\frac{V}{C} \text{ a pod.})$.
- a) ['] před samohláskou, před níž je slovo ukončené souhláskou (-CV-).

Frinta 42, odstavec 1 a, stanoví pravidlo: kdykoli by měla být při splývavém vyslovení (liaison) ona předcházející souhláska znělá (na př. Bůh a, z Ameriky a pod.; výslovnost vázaná, podotýká Frinta, je mor.-slc. zvláštností), nastupuje vždycky ['], třebas oslabený, před samohlásku a předcházející souhláska se vysloví nezněle. Souhlásky *m*, *n*, *ň*, *r*, *l* jsou z tohoto pravidla vyňaty.¹

Zvláště hoden pozoru je Frintovi tento zjev u předložkových pádů (str. 42 n., odst. 1 b), kde se neslabičná předložka odtrhuje od svého jména, t. j. odděluje se časovou mezerou, vyplňenou rekursí souhlásky, zavřením hlasivek, přerušením proudu dechového a plosí, což vše je akusticky význačné. Při tom je koncová souhláska (v tomto případě předložka neslabičná sama) vždy neznělá. Zde tedy je ['] ve výslovnosti Frintově patrně vždycky. V našem nářečí je tomu jinak.

Především je pro výslovnost samohlásky úplně jedno, končí-li se předcházející slovo etymologickou souhláskou znělou či neznělou, neboť každá koncová souhláska, vyjmajíc ovšem souhlásky jedinečné, před následující samohláskou se vyslovuje vždycky nezněle, ať se váže nebo ne. Výslovnost bez ['] je nepoměrně častější než s ['], je téměř pravidlem a souhláska koncová se pak připojuje k počáteční samohlásce následujícího slova stejně nerušeně a plnulte jako uprostřed jednotlivého slova. Jsou tu ovšem, jako všude, individuální rozdíly: někdo artikuluje méně plně, někdo zase »váže« téměř napořád. Ale o normální, průměrné výslovnosti možno říci obecně, že je zpravidla vázaná, že se počáteční samohlásky zřídka vyslovují s hlasivkovou explosí a že i tu obyčejně bývá k tomu důvod zvláštní (emfase především).

Uvedu k tomu více příkladů odposlouchaných z živého, nenuceného hovoru; vázaná výslovnost bez ['] je označena obloučkem. Příklady jsou roztríďeny podle koncových souhlásek.

¹ *j* na konci slova stojí vždycky po nějaké samohlásce, s níž dohromady tvoří dvojhlásku, a uváděno je tedy až mezi nimi.

t (d) + vok.

pot Ivanou stránej; pot Urbanojc; díeto (= vždyť je to) pot ocovou čepicej; přet Antoňinem ňic neřikej; hele teto (= teď to) řefelo nat Andou; zrovna nat Urbanojc voborou; vot opce (= obce) nevemu aňi grejcar; to je hnet vidědžeeto (= vidět, že je to) vot iního (= od jiného); vot Andi sem to dostal; tu do zat ale (= do zad, t. ránu) si mu dal pořádnou; porát a porát; mněli dnes přijid hrát a nepřišli; viděl sem i (= ji) stát ešte fčéra večír u vrat; teď mužete hrabat už de (= kde) chcete; mužesi (= můžeš si) nadávat inímu.

t (d') + vok.

poř a neho (= nech ho; ale v poř nezazní docela čisté t: část zvučnosti v něm zbývá, srov. k tomu výklad niže); teď uš nepríde; ať aspoň vidějak (= viděj, jak) se to dělá; vom vam (= on vám) vzal tu lať a přibil i (= ji) takle nakřivo trochu; pláť a držbu (= drž hubu; při kartách zaslechnuto).

p (b) + vok.

nazbírá pár tehup a (= těch hub) — má hnédvacet (= hned dvacet) korun; tak si tu dřep a dřepjel celí votpůldne; ale cep aci (= ať si) veme sebou.

f (v) + vok.

Józef a Venca (artikulace f je velmi chabá); ten uš tu bil dříf ale menčí bil; von jenom takle máf a poudá ...

s (z) + vok.

já tam došáhnu i přes Andu (v přes není konc, s čisté; je v něm náběh ke zvučnosti, takže je hláskou vlastně poloznělou, mezi s a z; tak je tomu i v dalších příkladech, někdy je bližší hlásce s, jindy z); přes uličku (polozvuč. z); přes ucho (polozvuč. z); je nás ale moc (čisté s); tách nas abisme prej ušli; (= už šli; v nás je čisté s); tak vom bil zas u vás? (čisté s); šel doktorovi krz ucho (polozvuč. z); to je fšechno krz Andu (polozvuč. z); chitíl tem provas a táho (= tách' ho; čisté s v provas); víš přeci gde je vas u Labička (s čisté ve vas = ,vaz', strom).

š (ž) + vok.

náš Amor 'umí nosit kamínki; i kuš a žer; von chfel furt vejš a — tejo (= teď to) má; nebil tu náš Oťík? máš ešte čas; deláš uš

na ponku? (= truhl. stůl); váš Anton tam bil taki; uš abi čovek s toho chcíp (š v uš není docela nezvučné); uš abi bil konec; jakoš i mí otpouštíme.

č + vok.

mlč a poť; mlč uzubou (— už z hubou, rčení ustrnulé).
c + vok.

to je canc — 'a tomu já nevjeřím (na slově *canc* důraz, po něm pomlka); nedal ňic a — fur bude mlít! (*fur* = *furt*, t nevysloveno); strejc u náz bil; to ti povidam ať ňic inšho nekupuješ; moc a moc.

ch (h) + vok.

pámbuch a fšechni svatí; ti si ho žach ale (od *žahnouti* = „uhoditi“) pořádňe; to tenkrát už bil napadlej sňich a — mi sme teprá vozili řípu; samej pámbuch a ňic to nedelá; to fšecko tefka nech a poť; voptej se jich esi pudou taki.

k + vok.

tak uš to ňák udelej a hude; tak aš k vám přídu teda; náš kluk ičko zrovna přišel.

ř + vok.

šel a use (= už se) nevráfil; tak tam nasel inej a — ten virost; a vom vám to hnál — 'ouprkem až domu ([]) po pause, v emfasi); ti bisi chfel ešte? dej mu jich taki pář ať má radosť; uše (= už je) večír a von ešte néjní doma; Haler a Zelinka to maj v rukouch.

m, n + vok.

dej tam inej kroužek; přines to k nám a nechal to tam; mám — ale nedám ti ho (sice pauza, ale přece se váže, srv. str. 96); zaplatil vám 'outratu? tak si misim esi (= myslím) bi to nešlo; von už dál nemoch; ten abi mňel poráť řekoho u sebe; ten ase (= až se) vožení; von ešte néjní doma.

Tyto příklady z obecné mluvy ukazují názorně, že se výslovnost v našem kraji obejde bez [']. Nejpevnější spojení C + vok. je ovšem v pádech předložkových (s předložkou slabičnou) a ve výrazech, které ustrnuly a které se vracejí vždy ve stejném tvaru: tu ['] není nikdy.

Ale i v druhých příkladech je ['] vlastně jen tam, kde vznikla před samohláskou pauza anebo kde emfase způsobila určitější členění slov. Případů takových by se našlo zajisté více, také

mnohý z těch, které byly citovány na doklad výslovnosti bez ['], by snad jindy mohl být vysloven s ['] (při řeči emfatické, vzrušené, důrazné a pod.), ale v normální výslovnosti, o niž nám především jde, v postavení -CV- uprostřed fonetického celku ['] zpravidla nebývá a všechny členy fonetické jednotky váží se k sobě bez přerušení jako hlásky v jednotlivém slově.

To je tedy usus zcela odlišný od usu Frintova. Jedné věci jen je třeba dotknouti se podrobněji. Všechny koncové souhlásky párové (af se píší jakkoliv, tedy *p i b, t i d* atd.), i když se nevyslovuje ['] před následující samohláskou, jsou v naší výslovnosti nezvučné. Nezvučnost jejich se však vykládá právě asimilací k následujícímu nezvučnému ['] (srov. na př. Frinta 82): náš případ ukazuje, že tento výklad nevyhovuje obecně, neboť tu se i vázané souhlásky párové (bez [']) vyslovují nezvučně. Jest tedy třeba hledati výklad jiný.

Především je nutno poznamenati, že ve výkladech, které mám po ruce, není nikde výslovňě stanovena normální výslovnost koncových souhlásek párových. Frinta 82 mluví o výslovnosti souhlásek na konci fonetické skupiny, ale výklad svůj omezuje jen na dva případy: před pausou a před [']. K nim na str. 88 n. připojuje případ třetí, t. koncové souhlásky na rozhraní slov před souhláskami slov následujících (-CC-). Ale o tom, která výslovnost těchto souhlásek koncových je normální, t. j. přirozená, spontánní, a která podmíněná, o tom se, pokud jsem shledal, nikde jasné a výslovňě nevyjadřuje, nýbrž vykládá každý případ zvlášť o sobě. Než přece lze z těchto výkladů abstrahovati, že za normální pokládá se patrně výslovnost etymologická, t. shodující se se způsobem psaní. Na př. předpokládá Frinta 42, že by se koncová souhláska podle etymologie znělá (tedy v písmě *h, d, z* atd.), kdyby za ní nebyla ani pauza, ani ['], ani neznělá počáteční souhláska, tedy kdyby nenastal u ní žádný z případů zvláštních, podmíněných, musila vysloviti podle své etymologie, t. zvučně. Pravidlo ono (str. 42, odst. I. 1. a) zní: »Kdyby při splývavém vyslovení (liaison) ona předcházející souhláska¹ měla být znělá (nehledě však k *m, n, ň, r, l*), předráží se před samohlásku ve spis. i ob. češtině ['] vždycky (třebas oslabený).« Konečně i z toho je vidět, že vychází od etymologické výslovnosti koncových souhlásek jako od normální, když nezvučnou výslovnost původně zvučných vykládá zvlášť, tudiž jako odchylku nebo aspoň jako změnu podmíněnou, a to:

1. asimilací k následující nezvučné souhlásce (Frinta 88 n.);
2. je-li za koncovou souhláskou jednoho slova samohláska na počátku slova následujícího, působením následujícího ['] (tedy patrně zas asimilací k nezvučnému [']); Frinta 82);
3. postavením před pausou (Frinta 82 n.).

¹ Rozuměj: koncová souhláska předcházejícího slova (poznamenávám já).

Oba poslední případy sub 2) a 3) spojuje ve výklad jeden a vysvětluje nezvučnost koncové souhlásky fysiologicky tím, že »na konci slov a řeči přechází hlasová štěrbina do své obyčejné polohy; končí-li pak slovo souhláskou, tedy již při této je na tomto pochodu a nebývá nastrojena na znění: vychází z ní pouhý šum...« (Frinta 83, citát z Kováře, Uvedení do mluvnice 26).¹

Jak je viděti, případ nás, t. vázaná nezvučná výslovnost koncových souhlásek, etymologicky zvučných, před samohláskou bez ['] a bez pausy, tu vůbec není předvídan. Ale právě okolnost, že nezvučná výslovnost v tomto případě není způsobena žádnou ze zvláštních podmínek, vyjmenovaných sub 1., 2., 3., přivádí na myšlenku, že je nepodmíněná, normální a že tedy není třeba zvlášť ji vykládat a odůvodňovat.² Cestu k důkazu, že skutečně tomu tak je, ukazuje sám Frinta. Na str. 89 n. vykládá o zvláštním zjevu, že totiž předložky před jedinečnou souhláskou znělost ztrácejí, na př. *od rodini*, ale *nárot roste* a pod. Příčina toho zjevu je podle Frinty psychologická: předložka tvoří se svým jménem celek pojmový (a její koncová souhláska se vyslovuje tedy jako uprostřed jednotlivého slova, t. beze změny), kdežto jinde jsou mezi slovy »pausy« myšlenkové; a třebas není v tomto případě mezi slovy pausy akustické (resp. fysiologické), přece ona pauza myšlenková působí, že se koncová souhláska vysloví nezněle, přes to, že by se vlivem následující souhlásky jedinečné znělost uchovati měla a mohla.

To je jistě uspokojivý výklad toho zajímavého fonetického zjevu, ale bylo by velmi podivné, kdyby se tyto myšlenkové pausy vyskytovaly jen před slovy začínajícími se jedinečnou souhláskou a nikde jinde. Je naopak docela jisto, že jsou všude mezi jednotlivými slovy, která jsou pojmovými jednotkami. Nutno je dokonce připustiti i mezi předložkou a jménem, třebas ve formě oslabené (proti příliš obecnému názoru Frintovu na str. 89), neboť by jinak nebylo vůbec možno vyložiti výslovnost *nat*

¹ Vydra ve svém Popisu a rozboru nářečí hornoblanického této otázky zvlášt neřeší. Ani v jeho přepise ukázek souvislého hovoru není dosud určitě zřejmé, jak se vyslovuje mezislovní skupina -CV-. Na př. na str. 135, 6. řádek zdola, je psáno: *lid utíkal*: bylo tak opravdu vysloveno, nebo snad *lit utíkal* nebo *lit utíkal?* Zdá se však, že i zde byla koncová souhláska slova *lid* vyslovena nezvučně, neboť jindy, na př. na str. 138, 4. řádek zdola, je správně přepsáno: *potach a...* (m. *potah a*), tedy výslovnost koncové souhlásky před samohláskou je nezvučná. Není ovšem zřejmé, bylo-li tam ['] čili ne.

² Broch Slavische Phonetik 190 se domnívá, že vznikla neznělá vázaná výslovnost koncových souhlásek před samohláskou tak, že ['] v rychlé řeči zanikl, ale zůstal jeho asimilační vliv. Než tento výklad se hodí jen na rychlou výslovnost, při níž ['] zanikl snad nedočlánkováním, a nelze jím vysvětliti naši normální vázanou neznělou výslovnost, obvyklou i v řeči volného tempa.

Andou a pod. Tyto myšlenkové pausy vznikají mimovolně, přirozeně, neboť mluvící skládá řeč z jednotlivých slov a je si vědom členitosti jejich a hranice mezi nimi i v souvislé řeči, i když j ve výslovnosti váže v širší jednotky fonetické. Vždyť mu ta slov nejsou jen pouhými zvuky, nýbrž představami jednotlivých před mětů, dějů, stavů a vztahů! Proto konec slova, spjatého s jiným slovy ve fonetickou jednotku, neztrácí svého významu pro artikulaci a onen zjev »popuštění« hlasivkového úsilí, o němž vykládá Frinta 83 a jenž byl výše citován, nenastává jen na konci fonetické jednotky (Frinta 82), nýbrž prostě všude na konci slov v jakémkoli spojení. A jako působí nezvětvenost koncových souhlásek před souhláskami jedinečnými (Frinta 89), stejně ji působí i pře samohláskami, před nimiž není ['] — tedy v případě našem, a vůbec vždycky. Není tedy třeba vykládati nezvětvenost koncové souhlásk následující pausou, rázem nebo nezvětvenou souhláskou, neboť j to výslovnost přirozená, způsobená pouhým postavením na konci slova a nikoli tím, co je za ní.

Naopak jako odchylku od tohoto pravidla třeba posuzovati a vykládati zvučnou výslovnost koncové souhlásky, která nastává tehdy, když se následující slovo začíná zvučnou souhláskou; potom působí asimilace i na předcházející souhlásku koncovou, takže se vyslovuje zvučně, na př. *hrad bil* a pod., stejně jako *hrád bil* (= hrát byl) atd. (Frinta 88).

Nastává tedy v tomto případě jaksi spor dvou protivných tendencí: onoho popuštění, které směřuje k nezvětvené výslovnosti koncové souhlásky, a asimilace, která směřuje k výslovnosti zvučné. Silnější je vliv asimilace, proto vítězí. Stejno odchylkou je také znělá výslovnost koncových souhlásek u předložek před jedinečnými souhláskami, o níž byla řeč již dřív (Frinta 89). Frinta l. c. ji vykládá tím, že mezi předložko a jménem není myšlenkové pausy a že tedy obě slova tvorí pojmovou jednotku. Myslím však, že i mezi předložkou a jménem vznikají myšlenkové pausy (srov. na př. *nat Andou*, *pot ocovo čepicej* atd.) někdy snad hodně oslabené, a že zvučnost souhlásky je tu způsobena zase jen asimilačním působením jedinečných souhlásek, které volkou mřou své zvučnosti a svou zvláštní povahou vůbec (srov. Frinta 92) překonávají těžiště oslabených psychologických paus, stejně jako se to děje před souhláskami znělymi.

To jsou tedy dvě odchylky oří obecná pravidla, jež lze vyjádřiti takto: české koncové souhlásky párové jsou ve výslovnosti neznatelně vůle tam, kde ně ně nepůsobí asimilační vliv následující souhlásky znělé. Z tohoto pravidla jsou vyňaty předložky stojící před jedinečnou souhláskou, neboť u nich konzervativní souhláskou svou zvučnost uchovává.

Potom ovšem nemůže nastati případ, který naznačuje Frinta 42, odst. I. 1. a, a který byl citován na str. 101: »Kdyby při splývavém vyslovení (liaison) ona předcházející hláska měla být znělá . . .« Zdá se, že přece jen tu byl Frinta sveden způsobem psaní, třebas jinde rozlišuje obě, pravopisnou zvyklost a výslovnost, velmi přesně. Ostatně je mezi tímto jeho pravidlem a výkladem o psychologických pauzách na str. 89 nedůslednost: proč uvedl ony pauzy jen pro sousedství jedinečných souhlásek a proč je neaplikoval také na toto spojení -CV-?

Myslím tedy, že není třeba pochybovat o správnosti tohoto výkladu o automatické nezvučnosti koncových souhlásek. Potom ovšem výklad vázané výslovnosti už nepůsobí potíží: následující počáteční samohláska slova se prostě váže k předcházející nezvučné souhlásce jako uprostřed jednotlivého slova. Ony myšlenkové pauzy vázání neprekázejí, neboť nemají, jak Frinta 89 sám vytýká, ráz fysiologický.

Odchylkou od pravidla je tu znělá, vázaná výslovnost koncových souhlásek v nářečích moravských, na př. *před adventem* a pod., jež se vykládává právě tím, že se na Moravě [̄] před počáteční samohláskou neartikuluje. Protože však přes to by podle podaného výkladu měla být koncová souhláska neznělá, je třeba viděti v ní zase odchylku, způsobenou podle mého mínění analogii podle případů, v nichž byla koncová souhláska zvučná právem, t. před znělymi a jedinečnými souhláskami. Tato analogie mohla být způsobena právě polozvučností počátečních souhlásek a pak se tedy nezvučná výslovnost koncových souhlásek udržela v mor. nářečích jen tam, kde byla fysiologicky nutná, t. před počátečními souhláskami neznělymi.¹

Zbývá ještě otázka, jak srovnati s tímto výkladem zjev polozvučnosti, na který bylo upozorněno už v příkladech a který se zvláště vyskytuje při předložkách. Jde tu hlavně o souhlásky *z*, *ž*, řidčeji o *d*. Při předložkách by snad bylo možno aplikovati Frintův výklad o pojmové jednotnosti předložky a podstatného jména (bez myšlenkové pauzy, Frinta 89) a i zde vykládati úplnou nebo částečnou zvučnost koncové souhlásky u předložky jako před jedinečnými souhláskami. Ale zdá se, že tu jde spíše o výslovnost způsobenou vlivy psychologickými, jmenovitě analogií — tudíž podobně jako znělou výslovnost moravskou. Tak na př. polozvučnost koncového *d* v *pořa neho* (= nech ho, v. str. 99) byla způsobena vědomím spojitosti s tvarem *podíš* (= pojdiž), kterého se u nás obecně užívá. U předložek *krs* (= skrz) a *přes* lze vysvětliti polozvučnost koncového *-s* (*z*) před samohláskou působením rovněž velmi častých případů, v nichž mají tyto předložky tvar *skrzes*, *přezes* (na př. *skrzes to sem tam mušel*; *přezes fšechno* a pod.), a konečně

¹ Že analogie tu působí, dokazuje výslovnost *g aдвокатovi* a pod.

snad i podle těch případů, kdy se v nich vyslovuje koncová souhláska zvučně působením následující souhlásky zvučné (na př. *krz diru, přez dům* a pod.). Podobným způsobem lze vyložiti také občasnou poloznělost koncového *ž* v *už*, na př. *už abi...* a pod.

b) ['] před samohláskou, před níž je neslabičná předložka (*s, z, v, k*).

V podstatě je to zase spojení -CV- (Frinta 42 n., odst. I. 1. b) a také zde je pravidlem vázaná výslovnost bez ['] a předložka někdy polozvučná.

Příklady:

s + yok.

fčéra chodil s tebou a dneska s inou (kde není zvláštní poznámky, bylo vysloveno čisté *s*); budeš mluvit s Ofikem? (vysloveno: mluvicofikem); přijeli z aufákem (zní téměř *z*); ti uz Andou (= už s Andou) nemluvíš? (zní téměř *z*, v němž splynulo *ž* + *s*); tak sem dnes šel s 'Ivanem; ti si přišel z uličkou? (m. uličkou; zní téměř *z*).

z + yok.

z Adamoje pšence (téměř *z*); koukej jag z Amóra lezou chlupi; z Ábrtojc komína (téměř *z*); s 'esa řic némám.

v + yok.

f Ofikovim šupleti; f advenſe; f Ivanoví moci; f ouskejch; f 'ouskejch; f 'omenfe (= v okamžiku).

k + yok.

k advokátoj; k Adamcom; k Ofikovi; aš k autáku; bjesi (= bješ si) k inímu.

Výslovnost vázaná bez ['] je tu tedy mnohem obvyklejší než s [']¹. Předložka sama se pak vyslovuje buď docela nehlasně (*k, v*) nebo zachovává z části anebo úplně zvučnost (*z*) anebo se konečně z nezvučné stává polozvučnou (*s*). Frinta 42, odst. I. 1. b vykládá ['] a nezvučnost neslabičných (i slabičných) předložek v tomto postavení tím, že »se předložka „odtrhuje“ od svého jména, t. j. odděluje časovou mezerou vyplňenou rekursí souhlásky, zavřením hlasivky, přerušením proudu dechového a plosí — což vše je akusticky význačno.« A v poznámce na str. 43 dokládá, že v tomto případě předložka + jméno, ačkoli se obě cítí jako celek gramatický s přízvukem na první slabice, netvoří

¹ Při tom příklad f 'omenfe třeba vyložiti jako napodobení výslovnosti učené a f 'ouskejch je případ zvláštní (['] před dvojháskou), jak bude ukázáno později.

jednoty fonetické. Proč se tu předložka od svého jména »odtrhuje«, se nevykládá. Také lze asi sotva s tímto »odtrhováním« srovnati, proč zase jindy (před jedinečnými souhláskami) tvoří předložka se svým jménem tak těsný pojmový celek, že se zvláštním způsobem jeví i ve výslovnosti (Frinta 89; srov. také výklad podaný výše na str. 102 n.). Myslím, že lze všechny ty obtíže odstraniti prostě tím, když připustíme i zde všude ony myšlenkové pausy, které Frinta 89 omezil bez příčiny jen na jeden jediný případ (t. na postavení jména před jedinečnou souhláskou). Jimi se vysvětluje nezvučná výslovnost neslabičné předložky (a také koncové souhlásky předložky slabičné, jak bylo vyloženo sub a) a také výslovnost s ['], která je ovšem v našem nářečí jen občasná. Vázané výslovnosti, jak bylo také už ukázáno, tyto myšlenkové pausy nepřekážejí.

Opakuje se tu jen známý problém: jak vyložiti částečnou nebo úplnou zvučnost předložky v některých případech. Bylo by snad možné vyložiti ji tak, že jsou někdy ony myšlenkové pausy pro neslabičnost předložky velmi slabé, takže se jejich akustický úcinek neprojevuje vůbec anebo jen částečně, ale tím by se nevysvětlilo, proč se i předložka s někdy vyslovuje s náběhem ke zvučnosti. — Jde tu vlastně jen o předložky *z* a *s* — a právě u těchto dvou předložek je nutná opatrnost při jakémkoli výkladě fysiologickém. Ješ v jejich usu taková pestrost, způsobená vzájemnými asimilacemi, disimilacemi i analogií, že někdy ani není možno říci, o kterou z nich vlastně jde. Obě předložky se pak soustavně matou a zaměňují v našem nářečí, často se přidávají neprávem, jindy se zase vypouštějí — je tedy v jejich usu úplná anarchie. Tak se na př. vedle *s Pepikem*, *s tím* a pod., *s Pepika* (= z Pepika), *s toho* (= z toho) a pod. říká také *ze sestrou*, *ze strejčkem* (m. *se sestrou* atd.), *z vokni* (na př.: »můžese [= můžeš se] tam podivad z vokni«; »vihoť to z vokni« a pod.), *z maminkou*, *z vlakem* (na př.: *jeli sme z vlakem*), *ze třechi* (m. *se střechy*), *ze Zelenkou* (m. *se Zelenkou*), *ze zdí* (m. *se zdí*); říká se: *mluvil sem inženýrem* (m. *s inženýrem*), *jel sem maminkou z vlakem* atd. A tak se potom obou předložek užívá docela náhodně, jak mluvícímu na jazyk přijdou, a jejich nezvučnost nebo zvučnost (resp. polozvučnost) nezáleží na podmírkách fysiologických, nýbrž je výsledkem dokonalého matení a z něho vyplývajícího libovolného usu.

U předložky *v* lze často pozorovat zjev, který je při souhlásce *v* vůbec častý. Artikulace *v* (vlastně *f*) je zde velmi chabá, takže z ní někdy zůstává jen pouhý náznak, nepatrné pohnutí spodního rtu, které bývá akusticky takřka bez účinku, ba někdy zmizí předložka *v* ve výslovnosti docela.

c) ['] před samohláskou, před níž je slovo končící se samohláskou (-VV-).

Ve výslovnosti popisované Frintou 44, odst. I. 2, je ['] v této skupině obvyklé, ale nikoli nutné, neboť v češtině lze všechny samohlásky navzájem dobře spojiti, přejít z jedné do druhé bez přerušení proudu výdechového. V naší výslovnosti je ['] v tomto postavení vzácné a obvyklá je výslovnost vázaná.

Příklady :

a + vok.

za Amorem; šla a vostala tam; maminka ešte nešla; Anda ešte spí; povídala esi prej máš čas; zrovna ičko [zrovnajičko] vodešel; vzala i [vzalají] Tondu; volala Ofika; vezla Urbanom něco.

e + vok.

tag deme a najednou; esi se ešte jednou vopáliš; já te ešte povim; zeptejte se esi pude; vemte Ivana [vemtejvana]; řekňete Ofikovi; vostante u řeho.

i + vok.

já ti aspoň ňic neđelám (zní téměř já *tiaspoň* —); pi a dej pokoj; já ti ešte povidal abisi... (téměř já *tiešle* ...); sami šli a nám neřekli ňic; voň ti Ivan dá; řekni si Ofikovi [sijofikovi]; voň šli Ofikovi; vostan ci u řeho (= vostaň si); ti už dali?

o + vok.

do Adamceje žita [-ojďzita]; no a co je? to bi bilo abisme ne-smňeli; gdo ešte nemá? proto ičko je sficha [protojičko]; do Ivana [téměř: dojvana]; pro Ofika; pro obec; do ulički.

u + vok.

u Andi [téměř: u^ñandi]; musim domu abi naši nemňeli hubu; u Eršila; a k tomu ešte todle; u Ivana [ujivana]; pudu ičko k němu; u opce; u ulički; u Urbanojc vobori; aš tu uličku zastavujej.

V tomto spojení (-VV-) je třeba rozlišovati dva případy:

1. Setkají-li se dvě stejné samohlásky na rozhraní slov (-a a-, -e e- atd.), vyslovují se souvisle, bez přerušení dechového proudu, ale jako dvě vlny téže samohlásky (Frinta 44). Tyto vlny jsou někdy zřetelnější, jindy méně zřetelné a někdy jsou téměř neznatelné, takže se obě samohlásky vysloví téměř jako jediná dlouhá samohláska (na př. šla a ... se vyslovuje někdy skoro jako *šlá* ... a pod.). A konečně někdy zaniká i ona délka — a pak splývají obě samohlásky v jedinou a poměrně krátkou. Nejčastěji nastává tato redukce, setkají-li se na rozhraní slov dvě krátká i (-i i-). Všechny tyto rozmanité způsoby výslovnosti se řídí především tempem řeči. Přízvukování obou vln je různé:

někdy se obě vlny vysloví hlasem stejným, jindy je větší (avšak v souvislé řeči jen nepatrně) důraz na první vlně (na př. *pro obec*), jindy na druhé (na př. *volala Andu*): řídí se to tedy podle toho, kde je hlavní přízvuk.

2. Setkají-li se dvě různé samohlásky, utvoří se z nich zpravidla souvislá skupina, nepřerušeně a vázaně vyslovená, ale samohlásky při tom neztrácejí své slabičné platnosti. Nevznikají tu tedy dvojhlásky pravé (jednoslabičné). Ve spojení *vok + i* se někdy ozve na přechodu slabší nebo silnější zvuk *j*-ový; příkladů arci není mnoho, protože je málo slov s počátečním *i* (slova jako *inej*, *inak* a pod. nechci počítat do příkladů, třebas se také vyslovují obyčejně s počátečním *i*). Ve spojení *-i + i-* zvuk *j*-ový zpravidla nevzniká.

Fysiologický výklad je nasnadě: ona *j*-ová hláska vzniká zcela mechanicky při kmitnutí jazyka z nižší polohy do polohy *i*-ové. Na přechodu přichází jazyk do poloh, kde se už může tvořit *j*, nikoli však ještě *i*. Na první pohled se snad zdá tento výklad podivný, neboť je, zdá se, ustálený názor, že jazyk při artikulaci *j* musí dosáhnouti vyšší polohy než při *i*¹. Avšak tato napjatá, úzká artikulace hlásky *j* je jen ve výslovnosti důrazné a hlavně na začátku slova. Ve všedním souvislém hovoru je mnohem volnější a jazyk artikuluje docela nízko (srov. výklad a velmi názorné obrázky u Hály, K popisu pražské výslovnosti (v Praze 1923) 15, při *j* a pro srovnání výšky jazyka při artikulaci *j* a *i* také obrázek *i* na str. 34 n.), ba často níže než *i*, zvláště ovšem mezi »širokými« samohláskami (-*aja*-, -*uju*-, -*eje*-). Tak nízko se tvoří normálně artikulované *j*, že přestává být palatálou a stává se hláskou neutrální. Vidět je to z toho, že se před ním neměkké souhláska, na př.: *stát* jako sloup (:stát řegde), *jen* ji dej (:jeň dlej) a pod. Zvuk *j*-ový pak ovšem nevzniká jenom třením vzduchu v úzké štěrbině mezi jazykem a tvrdým patrem, nýbrž i rychlým kmitnutím hrotu jazyka, které mu právě dodává jeho charakteristický ráz.² Proto se nevyskytuje zvuk *j*-ový ve spojení *-i + i-*, neboť tu mezi dvěma stejnými samohláskami onoho kmitnutí jazyka není: obě samohlásky se vyslovují jen jako dvě stejné souvislé vlny a často splývají

¹ Frinta 64: při artikulaci *i* nesmí »zúžení toto (t. mezi jazykem a tvrdým patrem) dojít toho stupně, že by se vzduch se znatelným šumem prodíral ven, neboť pak by povstávala již třená souhláska *j*«, a dále na str. 98: při artikulaci *j* »prejdeme od úzkého *i* ještě k většímu stupni zúžení vyvýšením střední plochy jazyka k tvrdému patru«. Podle toho zná Frinta jenom jedno *j*. Jinak Hala l. c.

² Totéž konstatuje Kašík, Popis a rozbor nářečí středoběževského 14: »Má-li se po *j* vysloviti *i*, musí být mezi polohou jazyka při *i* a *j* nějaká diference, aby jazyk mohl učiniti onen kmit, jímž jest výslovnost *j* podmíněna.«

v jedinou, jak bylo poznamenáno na str. 107.¹ Nevyskytuje se však u nás výslovnost *-i' i-*, kterou Frinta 45 považuje za všeobecnou (ovšem hned připomíná, že se nářečí v této věci chovají různě).

Ve spojení *i + vok.* se sice také někdy vysloví *j*-ový zvuk na přechodu obou samohlásek, ale řidčeji. Neboť tu už nestaci k jeho vyslovení nízké kmitnutí, nýbrž jazyk musí do polohy vyšší, než byl při *i*. Jeho artikulace tedy není tak mimořádná jako ve spojení *vok. + i* a proto je také řidší. Hoenější je *j* v tomto postavení uprostřed slova, na př. *Marije, gimnázijum* a pod. K témtoto výkladům o *j* srv. nyní ČMF. 14, 1928, str. 233 n.

d) ['] před samohláskou, před níž je slovo končící se dvojhláskou $\left(-\frac{V}{C} V-\right)$.

Ve výslovnosti Frintové (str. 45) je ['] skoro vždycky, ve výslovnosti našeho nářečí jen výjimkou.

Příklady: pot tou Adamcoje loukou; se mou aci (= ať si) nehraje; před bouřkou eště; dou Oſíkovi pro noví šati; dou Ivanovi zaspívat [doujivanovi]; dej pokoj a spi; hraj a mlě uzubou (= už s hubou); počkej a neušikej tolik; ten je můj a dost; hraj eso; toe (= to je) velkej uličník; voňi maj uš fajrunt; a tépichí maj až z Vídňe [majazvídňe]; tu maj a táhnou; ále voňi fi daj 'er 'ára (slovo strojené); dobrej a lacinej; malej ale sporej; dej Oſíkovi kousek; to bi mušel přijít na ňej inej chlapík; že to prej ičko musim vod' ňej koupit; nadávej inímu; stuj u ňeho.

Poznámka. Polohláska *u* ve spojení *ou + vok.* zaznívá jako *v* bilabiální, ovšem volně artikulované, bez napětí ve rtech.

e) ['] před dvojhláskou (*ou*), před níž je slovo končící se samohláskou n. dvojhláskou $\left(-\frac{V}{C} - n. - \frac{V}{C} \frac{V}{C}\right)$.

Tohoto případu, který se v našem nářečí právě užíváním ['] liší ode všech ostatních skupin, Frinta neuvádí. V našem nářečí je to jediné spojení, v němž se ['] vyskytuje pravidelněji. Příčina toho je ve fysiologické povaze dvojhlásek. Kdežto v případě *d)* polohamohláskový živel v druhé části koncové dvojhlásky (na př. *-oj*, *-ou*) takřka sváděl k vázání, zde naopak první plnozvučná

¹ Podobně se vyslovuje *-ii-* také uprostřed slova, na př. *k panence Marii* (pomístní název) se vyslovuje skoro jako *k panence Marii*. Ba i skupina *-iji-* se redukuje často v *i*, na př.: *díř já ti ji dám* se vysloví *dířá ti* (n. docela *ti*) *dám* a pod. Redukce tu vznikla pro úsporu energie, neboť *j* by tu musilo být artikulováno neobvykle vysoko (výše než *i*), aby mohlo dojít ke kmitu jazyka.

část počáteční dvojhlásky brání se splynutí s předcházející samohláskou nebo dvojhláskou, protože by pak v trojhlásce vázáním vzniklé nutně ztrácela na své zvučnosti a vznikala by tím nejasná splynulina dvou polohlásek (nebo docela i tří) za sebou (na př. -*aou-*, -*ouou-* a pod.). V rychlejším tempu řeči by tím vznikaly skupiny někdy zcela nesrozumitelné a snad i těžko vyslovitelné. Tomu brání právě artikulace ['].

Příklady: nech si to na 'outerej; šla 'ouvratěj; bože toe (= to je) 'ouroda; vono mu z toho bude ešte 'ousko; to je 'outrata; mi na ňe udelali 'outok; to se ſešim na tu 'ourodu; takovou 'oužlabinou; aš na kraj 'ouvozu; samej 'ouhor; jenci (= jen si) dělej 'ouchcapki.

f) ['] ve skupině tří samohlásek.

Tuto skupinu Frinta zvlášť neuvádí. Prostřední ze tří samohlásek je předložka *u* nebo spojka *a*, *i*; místo první nebo třetí samohlásky může být ovšem dvojhláska.

1. Je-li uprostřed skupiny předložka *u*, bývá ['] před ní, na př. bila 'u Andi; bila si 'u Andi? abich si ſtežovala 'u opce; to bilo 'u Adamcu; bila sem i 'u Adameu; tu 'u ulički (t. lípu) porazili; no tu starou 'u ulički; bili sme s matkou 'u Adameu; teto (= teď to) maj 'u Andresa.

Je-li za předložkou *u* jméno začínající se dvojhláskou *ou*, je ['] rovněž před předložkou *u*: je tu tedy výslovnost jiná než sub *e*). Na př.: ale bila 'u ouvodu; já sem to našla 'u ousteckejch; nepotkali ste moji 'u ouvozu?

2. Je-li prostředním členem skupiny spojka *a*, *i*, je ['] až za ní a spojka se váže k samohlásce předcházející, na př.: dnes tu bila a 'abisme prej řli taki; nechfela a 'utekla; féra a 'ičko ňic neví; tak sem šla a 'u tej zahrátki sem ho dohoňila; hřímalo a 'u Helclu mňeli rosvíceno; moc to nebólelo a 'aspone(n) mam pokoj; bili i 'u ňeho; dicem (= díl sem) bila i 'u vás; — přišel z holkou a 'abisme mu prej dali noclech; to sem tam bil náhodou a 'akorát se to stalo, tak to vim; dali to Gruncloj a 'ičko bi to chfeli spátki; bili s Nandou a 'ešte nejsou doma; ponděli a 'outerek mám fraj.

Někdy se vyskytnou v takové skupině dva ['] za sebou, na př.: bila 'i 'u Andi; mi sme bili s Nandou 'i 'u ousteckejch. — Ale i vázaná výslovnost bez ['] se vyskytne, zvláště v řeči

rychlé; potom se ovšem artikuluje prostřední samohláska jen zběžně, na př.: jist co maj a už bi mohli dát pokoj. Jenže jest zde tato vázaná výslovnost řídká, neboť v normálně rychlé řeči se právě tím ['] usnadňuje výslovnost nakupených samohlásek.

Poznámka. K příkladům se spojkou *a*, jež byly právě uvedeny, připojuji ještě poznámku o podobném vázání spojky *a* (také *ale*) ve složených větách. V nich se spojka *a* (*ale*) také váže bez ['] s posledním slovem první věty, ale za spojkou je pauza a teprve potom následuje druhá část souvětí. Je to tedy docela obrácený způsob výslovnosti, než byl popsán sub 4 na str. 97 n. A oba tyto sobě odpovídající případu jsou spolu dokladem, že výslovnost mívala někdy více možností a že se řídí leckdy nejrůznějšími činiteli a popudy, jak bylo již poznámeno na cit. místě.

Příklady: tak tam nasel inej a | ten virost; tam bil keř á | pod̄ ňim štiri vajčka; to tenkrát už bil napadlej sňich a | mi sme tepra vozili řípu; ten už bil dříſ ale | menčí bil; tak sem ho houpil ale | nevím esí bude ďela(t) dobrotu.

Příčina tohoto zjevu je ovšem zase psychologická: mluvíčimu uvázne na okamžik myšlenkové pásmo a spojka *a*, *ale* je pak jen mechanickým pokračováním, pauza za ní pak trvá tak dlouho, dokud nepřijde mluvíčimu na mysl výraz navazující myšlenku. Tento zjev je zvláště charakteristický pro ráz naší výslovnosti, neboť je velmi častý, častější než uvedený zjev opačný. Zvláště hojný a v oči bijící je u dětí, které napodobují výslovnost starších, a jak už bylo jednou řečeno (str. 97), rády ji přehánějí zvláště v takovýchto zvláštních případech. Můj otec, řídící učitel v Libotenicech, mi potvrdil velmi určitě toto pozorování. Věty uvedeného typu se opakují ve škole ustavičně, takže stále a stále po všechna dlouhá léta svého působení na škole musí opravovat tento provincialismus ve výslovnosti svých žáků. Zní totiž někdy i dost nehezky a hrubě, neboť se často (a zase zvláště v dětské výslovnosti) nezvykle protáhne samohláska, jež se váže (zvl. spojka *a*).

6. ['] uprostřed slova.

Uprostřed slova se zhusta vyskytuje ['] ve výslovnosti Frintově ve spřežkách a ve slovech složených (Frinta 45 n.). V našem nářečí, pokud se takové složeniny vyskytují, vyslovují se obyčejně plynule bez ['], ať již se na švu složeniny stýkají dvě samohlásky nebo souhláska se samohláskou. Na př.: potučitel (někdy podučitel); natučitel (nadučitel); s 'oužit n. zoužit (z polozvučné); naučit; poučovat; poukázka; náušnice; neutivje; neunavnej; pra'uličník i prauličník; neustoupi, neustupnej; nejučeňejší; nejucťivjejsí; samouk; vjerouka; mrvavoučnej atd.

Před o je hiátoré v; navobjevat se, nevohrabanej atd.

7. V ostatních případech (za koncovou samohláskou, před souhláskou a j., viz Frinta 47) se vyskytuje ['] v naší výslovnosti jen porůznu a za zvláštních okolností. Podrobný výklad o tom již nepokládám za nutný.

8. Přehled výkladu o ['].

Shrneme-li nyní všechno to, co bylo lze vyšetřiti o výslovnosti ['] v našem nářečí, objeví se nám tento obraz:

1. Pevné nasazení je poměrně řídké.

2. Častěji a pravidelněji se vyskytuje před samohláskou po pauze, před dvojháskou po sámohlásce a ve větších (trojčlenných a vícečlenných) skupinách samohláskových ve větném spojení.

3. Výslovnost vázaná (bez [']) je pravidlem a hlásky se při ní spojují tak jako v jednotlivém slově. Koncové souhlásky jsou při tom zpravidla neznélé; jenom předložky někdy zachovávají zvučnost nebo aspoň její část.

4. Případů, kde by ['] byl vždycky nutný, není.

K české Kulbakinově mluvnici jazyka staroslověnského.¹

Napsal Josef Kurz.

Mluvnice jazyka staroslověnského, kterou na jaře minulého roku v překladě Boh. Havránského vydal bělehradský profesor, Rus Štěpán Kulbakin², jest první úplnou vědeckou mluvnici staroslověnskou v českém jazyce. Jest to zkrácené vydání obširného zpracování francouzského, které se tiskne v Paříži pro sbírku příruček, vydávaných tamním Institutem slovanských studií.³ Překladatel doplnil zvláště bibliografií, která se udává v knize velmi úplně a jest velikou předností nové příručky. Kromě toho pocházejí od překladatele také poukazy na shodné jevy mluvnické v staré češtině, což lze též schváliti.

Kniha obsahuje tabulku hlaholského a cyrilského písma s udáním číselné hodnoty jednotlivých písmen, dále seznam zkratků a znaků (str. I—X), potom kapitoly úvodní (str. 1—14), dále

¹ Přeneseno ve výtahu ve schůzi Jednoty českých filologů dne 16. března 1929.

² Štěpán Kulbakin, Mluvnice jazyka staroslověnského. Z rukopisu přeložil Bohuslav Havránek. Vyšlo za podpory ministerstva školství a národní osvěty. Za 33 Kč. V Praze 1928. Nákladem Jednoty českých filologů. Str. X + 214.

³) Kniha ta zatím už vyšla: St. Kulbakin, Le vieux slave. (Collection de manuels publiée par l' Institut d' études slaves. V.) Paris 1929. (8)+368 str. Za 60 fr. Red.

hláskosloví (str. 14—88), tvarosloví (leckde s výklady kmenoslovnymi; str. 88—182), skladbu (str. 182—202) a konečně dodatek o staroslověnských nářečích a o pozdních redakcích církevně-slovanských rukopisů (str. 203—208). Na konci jsou drobné dodatky a opravy (str. 208—211) a obsah (str. 212—214).

V úvodě (str. 1—14) se pojednává obecně o místě jazyka staroslověnského mezi slovanskými jazyky, o různých jménech, která se mu dávají (srov. o nich nově také úvahu Ułaszynovu, Prace polonistyczne ofiar. prof. Janowi Łosiowi, str. 413—415), o národní příslušnosti staroslověnskiny, dále se probírají staroslověnské památky a řeší otázky, týkající se původu hlaholice a poměru hlaholice k cyrilici, konečně se vypočítávají hlavní staroslověnské mluvnice.

O vlasti jazyka staroslověnského správně poznamenává autor, že jest otázka ta rozřešena v prospěch theorie makedonské (srov. i článek Kulbakinův v čas. »Браство« 20, 1925 a zprávu o něm v LF. 53, 1926, 316). O staroslověnských slovech původu latinského soudí Kulbakin, že se mohla do překladů dostati od domácích pomocníků slovanských apoštolů, a dále vytýká, že mnoho t. zv. pannonismů neb moravismů je vlastně jen domnělých. »Některé názvy původu latinského přešly do byzantsko-řeckého jazyka a z něho pak vnikly do jazyka cyr.-met.« Uvádí ř. *ἀλτάριν, μίσσα, παγανός, παπᾶς*. Upozorňuje — souhlasně — na známý cyrilský přípisek v Assem. evang. l. 46c—d (mezi oběma sloupce zdola nahoru): *о папасъ иеванни кравоноси писа екани(ъ)гелне сие*, slovo řecké není tu tedy přeloženo. O jiných slovech ukazuje autor, že jsou doložena i v jihoslovanských nářečích, na př. *ocat, komka, lokva, sokacii*, o slově *sokacii* však připomíná na str. 209, že nenáleží asi do cyr.-met. jazyka. K tomu bych podotkl tolik: půjde o to, jsou-li slova ta v jihoslovanských nářečích starého původu a starého rozšíření, do jihoslov. nářečí se mohla ovšem jedině dostati od západu; není-li tomu tak, pak by jejich nynější rozšíření (autor ukazuje na dnešní rozšíření zvláště u tří) neznameňalo mnoho pro otázku o jejich původu v cyr.-met. jazyce.

O staroslověnských památkách soudí autor obecně, že naleží celkem do 11. století: jen jednu nebo dvě z nich lze hypotheticky klásti do konce 10. stol. nebo na začátek 11.«. Při výkladu o původu hlaholice vede si autor velmi opatrnl: správně vykládá, že je její základ řecký, a připouští možnost, že »Konstantin, jako učený orientalista, užil v jednotlivých případech liter východních písem, aby označil ty slovanské hlásky, pro něž nebylo písmen v řecké alfabetě«. Literaturu, kterou při tom autor uvádí (srov. i pozn. na str. 209), bylo by lze nově značně rozhojit, ale spisovatel asi neměl úmyslu citovati všech novějších projevů v úplnosti; přesto jest třeba ještě poukázati na Jagićovo dílo Графика у Славянъ (Энц. слав. фил. III, 1911) a na český souhrn příslušných otázek od prof. Pastrnka: »O prvním slovanském písmě

a jeho původec (rektorská přednáška), Universita Karlova v Praze v roce 1922—1923, str. 19—31¹.

S náležitou opatrností probírá autor v úvodu také principiální otázku, které písmo z obojího, hlaholské nebo cyrilské, jest starší a spojeno s činností Konstantinovou. »Nemáme tedy přímých důkazů pro řešení této otázky. Nieméně některá fakta a nepřímé úvahy svědčí pro domněnku, že písmem cyr.-met. byla hlaholice.« Zvláště Kijevské listy (třebas autor o nich soudí, že nesouvisí s překladatelskou činností slovanských apoštolů) a pozdější Pražské zlomky »nutí, abychom předpokládali, že písmem starého písemnictví v diecézi Konstantina a Metoděje byla hlaholice, nikoli cyrilice«. Ale důvody, kterými autor tuto domněnku opírá, nejsou sestaveny tak přehledně a tak úplně, jak by si bylo přát. Hlavní důvod, jazykový poměr památek hlaholských a cyrilských, není uveden a památky hlaholské v úvodě po této stránce vůbec nedoceněny. Praví autor o jejich vzájemném stáří: »Nejstarší památky cyrilské i hlaholské jsou pak přibližně ze stejné doby, z konce 10. století« (str. 7). O stáří hlaholských památek se praví na str. 11: »Jest všechny patrně klásti do 11. stol. a jen Mis. K. lze položiti na konec 10. stol. nebo na počátek 11. stol.«, o cyrilských však čteme na str. 13 domněnku, že »Savvina kniga, Suprasl'ský rukopis a Chilandarské zlomky nálezejí do první poloviny nebo právě do poloviny 11. stol., zl. Undolského a Makedonský pak nejzáze do konce 11. století.« Tyto a pod. věty mohly by vést k ne docela správnému pojednání obojích památek. Myslím, že četba mluvnice samotné povede čtenáře k jinému názoru o poměru tom než k tomu, kterého by mohl nabýti z úvodu. Srv. k věci nově důležitý posudek knihy E. F. Karského, Славянская кирилловская палеография (Ленинград 1928, изд. Академии Наук) od prof. Vajse v Slavii VII, 1928, str. 628 až 633. Názor, že je hlaholice starší než cyrilice, jest více než pouhou domněnkou nebo předpokladem, uvážime-li zvláště větší jazykové stáří hlaholských památek ve spojení s ostatními důvody, které máme po ruce.

Při výpočtu jednotlivých staroslověnských rukopisů uvedena vždy příslušná literatura a to v značné úplnosti. Bylo by bývalo dobré zaznamenat také počet listů jednotlivých památek, aby mohl čtenář získati lepší představu o jejich objemu. Nelze za jisté přijmouti tvrzení, že Kijevský misál (lépe jest se držeti u nás obvyklého názvu Kijevské listy) »nemůže souviset s překladatelskou činností slovanských apoštolů«, protože je to překlad z latiny, nebo že »překlad homilií zachovaný ve sborníku Clozově nesouvisí ovšem s počáteční periodou církevněslovanského písemnictví«. K literatuře o Kij. I. přibyla nově stať Grunského: Кийв-

¹ Odstavec o této otázce v knize F. Dvorníka, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle (Paris 1926), 162—4, k němuž jsem dodal bibliografií, má některé vady.

ськи листки та Фрейзінгенські уривки, Записки істор.-філол. відділу Укр. акад. наук XVI, 1928, str. 7—25, а зеjména velmi důležitá книга Cuniberta Mohlberga: *Il Messale glagolitico di Kiew* (sec. IX) ed il suo prototipo romano del sec. VI—VII. Atti della Pontificia Accademia romana di archeologia (serie III). Memorie. Volume II. (Estratto fuori commercio). Roma (Tipografia Poliglotta Vaticana) 1928, str. 207—320 — tav. XXXV—XL. Srv. též mé srovnání přepisu Jagićova s originálem v LF. 54, 1927, 355—356. K značkám v Kij. listech sv. Nahtigal, Razprave I, 1923, 156 sl. K lit. o Zogr. sv. ještě: v. Wijk, AslPh. 39, 15 n., JФ. 5, 1925—1926, 42—45, ZslPh. I, 1925, 279—286, Slavia 6, 1927, 233—238, AslPh. 41, 1927, 117—121, pro poměr Zogr. a Mar. sv. i Buzuk, Известия Отд. р. яз. XXIX, 1925, 352—356; bylo by lze uvést i další projevy starší. Autor neběře vůbec zřetele k v. Wijkově teorii o jazykovém rozdělení kod. Zogr., také Buzukových vývodů o rozdělení Mar. si nevšímá. Vzadu v poznámce uvádí se při Mar. ev. spis Vajsův, Evangelium sv. Marka a jeho poměr k řecké předloze, v Praze 1927, cituje se též projev Vajsův ze Slavie 3, 1924, 470 n. Umístění knihy té (v poznámce) při Mar. ev. je jistě nevhodné, protože je docela vnější okolností, že ve spisu tom, který hýbá otázkou v slov. filologii od dob Dobrovského neprávem zanedbanou, vzat za základ pro srovnání s řeckým textem právě text ev. Mariánského (sv. ref. v LF. 55, 1928, 273—274). Vůbec by bylo bývalo dobré o otázce poměru slov. textu k řeckému podat poučení několika větami; bylo by bývalo možno citovati i novější projevy o ní, i Vajsův. Při Assem. e.v. lze dodati, že je vydání Račkého podáno hlášlicí, kdežto Črnčičovo latinkou; o označení hlav v Assem. a v jin. pam. sv. Vajs, Čas. Kat. Duch. 1928, 257 sl. K lit. o Cloz. budí dodán nyní také čl. v. Wijkův v Slavii 6, 1927, 239—245. V poznámkách k Sinajskému žaltáři (str. 10) se praví, že »památka ta podle fakt paleografických i jazykových náleží přibližně do téže doby jako Assem., Cloz. je snad o něco mladší«, ale o Cloz. se pojmenovává, že »sama památka podle své stránky paleografické a jazykové není mladší než Assem. a Mar.« Jak tomu máme rozumět, který soud o Cloz. je skutečně platný? K Ps. Sin. sv. i Kulbakin, JФ. 5, 69—82. K Pražským zlomkům, které jsou tu též uvedeny (ovšem s určitou výhradou), sv. i poznámky Ljapunovovy v AslPh. 28, 1906, 478—480 (»Wie soll man I B. 4—5 der Prager glagolitischen Fragmente lesen?«). K Savvině knize vyšel nově spis Pogorělovův Извъ наблюдений въ области древне-славянской переводной литературы. III. Опытъ изученія текста Саввиної книги. Sborník filos. fak. university Komenského v Bratislavě V, 1927 (str. 120). Mezi cyr. památkami uvádí autor i evangeliář Ostromírův. Jak je patrné z datování, nemohl mítí autor některých uvedených projevů ještě po ruce, zde jsou citovány pro úplnejší informaci.

V úvodu bychom si přáli zmínky i o jiných významných věcech. Vedle uvedené již otázky o poměru slovanského překladu k řeckému originálu bylo by bývalo na místě promluvit i o problémech první překladatelské činnosti slov. apoštola, tak o rozsahu překladů pořízených od slov. apoštola, o poměru evangeliaře k čtveroevangeliu.

Methoda zpracování Kulbakinovy grammatiky jest v celku popisná — podán tu, pokud bylo lze, všeobecně materiál mluvnický z nejstarších církevněslovanských památek, ovšem s náležitým odlišením jednotlivých vrstev, které lze v těchto nejstarších památkách zachytiti. Prof. Kulbakin se vůbec velmi přičinil, aby podal obraz původního cyr.-met. jazyka a aby jasně odlišil periody pozdější, které se v staroslověnštině obrázejí. Na druhé straně jest však třeba říci, že výklady, týkající se poměru staroslověnštiny k praslovanštině a prajazyku indoevropskému, jsou velmi skoupé a že sotva stačí k poučení o poměru tom, k poučení třebas základnímu. Tento nedostatek vyplývá ovšem ze způsobu, jak Kulbakin svou mluvnicu zpracoval. Jiná námítka však se týká samotného Kulbakinova zpracování staroslov. mluvnice podle methody statické. Při ní záleží zajisté především na živém spojení jistých tvarů a pod. v jazyce vývojového stadia, o které jde. Ale je právě otázka, bylo-li vše vskutku tak, jak se to v naší mluvniči spojuje, jinými slovy, bylo-li vskutku v 9. až 10. stol. pocitováno živě vše tak, jak si to my dnes představujeme. A tu si dovoluji k některým věcem vysloviti pochybnosti, srv. dále.

Poznámky k hláskosloví (str. 14—88). Ve dvou paragrafech (str. 14—16) probrány hlásky jazyka praslovanského a jazykové skupiny jihoslovanské a v dalších dvou paragrafech (str. 16—17) jsou obecné poznámky o hláskosloví jazyka Cyrilova a Metodějova a staroslověnských nářečí v 10.—11. století. K šestému jevu obecně jihoslovanskému (»změně z, ź před j v hlásky, třebaže kvantitativně redukované, přece kvalitou odpovídající hláskám y, i [myjq, bijq atp.]«) třeba podotknouti toto. Na str. 169 se praví o slovesech *kryjq*, *myjq*: »kmen končí na -y (z ū): **крытии** — **крытик**, **мыти** — **мытик** atd.« Autor patrně soudí na str. 169, že inf. kmen působil na kmen praesentní tak, že *kryjq* by pak mělo y z ū, ale stylisace na str. 16 a také 43 vede k domněnce, že jde o tvar **krziq* atd.; v staroslověnských památkách však není vůbec tvarů jako **крытик**, **мытик**. Tvary jako **оумы** impt. Zogr. Mt. 6, 17, Sav. 73 a j. nemohou svědčit pro dvojhásku, jak myslí opět nově Thomson, ZslPh. 5, 1928, 123¹, jde jen o stahování (sřv. Vondrák, Altksl. Gr.² 450 a můj důvod v LF. 51, 1924, 178).

Jak již řečeno, jest hlavním obsahem nové mluvnice popis stavu různých mluvnických jevů v jednotlivých staroslov. památkách. Probírá se nejprve zachování nosovek (str. 18—22).

Autor konstatuje především stav v Kijevských listech a v Zogr. ev. V tvaru **и́веською** v VI^b 7—8 v Kij. I. vidí právem přepsání; upozorňuji i na **въсѧдь** m. **въсѧдь** (omyl u Jagiće), svr. LF. 54, 356. Souhlasit lze s výkladem platnosti a původu zvláště nosového znaku v nom. sg. masc. part. praes. typu **г҃ады**, **сы** v Zogr., o palatalnosti *d* před *ę* ve **и́да** (Kulbakin 18 praví: »kdežto ve **и́да** bylo d pravděpodobně palatalisováno«) ovšem nic s určitostí nemůžeme říci, svr. sám Kulbakin, Slavia 2, 1923, 433 sl. a v mluvnici na str. 71. Správně posuzuje Kulbakin stav v Zogr. opatrně. »Mnoho dokladů takových odchylek lze vysvetlovati jako přepsání.« O záměně **а** s **е** praví, že »vysvetlovati všechny takové příklady jako přepsání je těžko.« Myslí, že podklad tohoto matení je do jisté míry fonetický, nosovka **а** byla snad slabě nasalisovaným **e**. Ale doklady, které autor cituje, nejsou jistější než ostatní. Především třeba vyloučiti **и́вѣща** J. 6₁₉ nom. pl. masc. (m. **е**). V tomto dokladě totiž není **а** m. **е** jak myslí autor, nýbrž m. -**а** (svr. Mar.) nebo -**ов** (svr. Ostř.), jde o akk. neb o dat. sg. a tedy sem tento případ nenáleží, ostatně okolí jasně ukazuje, kde jest hledati původ chyby. Místo to zní: **о́узырѣша і́са ходаша по морю і влизъ кораблѣ быкъша. о́убошша са.**, ř. text zní: **θεωροῦσιν τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἔγγὺς τοῦ πλοίου γινόμενον καὶ ἐφοβήθησαν.** Svr. k věci Grunskij, Očerki 317. Spojka **и** před **о́убошша са** jest vynechána i v Assem. Také druhý příklad, který Kulbakin cituje, patrně sem nenáleží K. uvádí: **у́то бѣшиа** J. 10₆ (m. **бѣшие**), celé místo zní: **они же не разоумѣша у́то бѣшиа. тѣже глаша ѿмъ, ř. ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν τίνα ἦν ἀ ἐλάλει αὐτοῖς, ale Mar. má бѣши — глаша а Ass. má: чьто сѹтъ еже glagolaasé, jde nejspíše o tvar, přetvořený podle plurálu z předlohy (**тіна** **ð**), nikoliv o sing., teprve v **глаша** je porucha vlivem předcházejících sloves. V 1. příkladě (**и вѣща ском** Lk. 1₂₀ m. **своє**) jde na první pohled o vliv slova **вѣща**. Konečně čtvrtý příklad, který autor uvádí, je zřetelně více pokažen než právě v první slabice, jde o slovo **баштьдынь** Lk. 20₂₉. Pokusil bych se je vyložiti takto. Máme tu v první slabice sekundární nosovku, vzniklou anticipací a zesílenou labiální artikulací předchozí hlásky. Anticipace tato se vyskytá nejvíce právě u nosovek a likvid, svr. vulg. lat. *vinginti*, frc. *vingt*, p. *Inflanty* z *Iflanty*, a pod., svr. Ułaszyn, Symbolae grammaticae in honorem J. Rozwadowski II, 403. Bylo by se tedy nejprve vyvinulo z **бѣстѣднъ**, u něhož nebyla již patrná souvislost s předložkou **bez**, **бѣстѣднъ**, což se změnilo působením nových vlivů (vliv následujícího **и**, dissimilace, přízvuk ?) v **бѣстѣднъ**. Poučný jest v Zogr. podobný příklad **отемлѣштааго** Lk. 6₃₀ m. **отемлѣштааго**, který vyložil Weingart, ČMF. II., 392 (»tuto grafiku máme spíše za mimovolné označení sekundární, třeba jen fakultativní nosovky, která se mohla před labiálou vyvinouti«). Vliv labiály — podotýkám — mohla při této záměně zesilovati i následující nosovka **jø**. Vondrák, Altksl. Gr.²**

148 vidí v **БАШТЬДЫНЬ**, **ОТАМАЛШТАЛГО** prostě písářský omyl. Jagić, Prolegomena XX uvádí celkem 9 případů záměny **ѧ** — **ѧ** v Zogr.; odpočítáme-li J. 6₁₉, které uvádí Jagić neprávem, zbývá 8 případů, z nichž bych však za jistější pokládal jediné Lk. 24₂₂ **ΟУЖАСНИЕ** m. **ΟУЖАСНИША** (*έξεστησαν*). Grunskij, Къ Зогр. ев. 24 sl. a Lekcij 72 uvádí další dva doklady, z nichž je snad bezpečnější J. 4₄₅ **ПРИКИША** m. **ПРИКИША**, ač i tu mohlo působit okolí. Probíráni všech případů by vedlo daleko, o tom na místě jiném. Poklesu nasalisace u nosovky **ę** »nasvědčují« i doklady záměny **ѧ** a **и** (vedle vyskýtající se záměny **ѧ** a **и**), ač část těchto dokladů může být také jen přepsání. Spolehlivější doklady záměny **ѧ** a **и** jsou tyto: **СНОКЕ КАША** (m. **КАШИ**) Mt. 12₂₇, **ОСЖДАТЬ** L. 11₃₁ (m. **ОСЖДИТЬ**), **ОУЗЫРНТЬ** Mt. 13₁₅ (m. **ОУЗЫРНТЬ**).⁴ Ale v **ОСЖДАТЬ** je asi plurál (srv. M. Weingart, ČMFL. II, 392). Srv. i Mt. 12. 42. **ОСЖДАТЬ** Lk. 11₃₁ čte i Nik. I ostatní dva případy se leckdy vykládají jako chyby písářské, srv. Weingart l. c. Ve **КАША** chce ostatně sám Kulbakin viděti jen grafickou asociaci. Je vidět tedy, že je materiál velmi nejistý. Myslím proto, že domněnka o poklesu nasalisace u **ę** v Zogr. není mimo pochybnost. Doklady, které uvádí prof. Kulbakin, nejsou bezpečnější než ostatní, které máme po ruce. Autor se též domnívá, že se již v řeči písáře Zogr. začala záměna nosovek. Cituje známé **ВОДЫ ВЪСЛАВЛѢШТѢИ** J. 4₁₄. Je-li tomu tak, pak by tento zjev charakterisoval jazyk posledního písáře Zogr. ev. nebo jednoho z posledních písářů. Totéž se domnívá Kulbakin. Nebylo by bez významu, že se tento případ vyskytuje právě v Janově evangeliu. — Při Mar. se Kulbakin — asi právem — drží známých názorů Jagićových. Proti nim vyslovil se obširně Buzuk v Izv. 29, 1924, 307—334 — srv. též kapitolu Buzukova (úvodní) v Izv. 1921, 2. kn., 109 sl. —, jeho výklady však nepresvědčují (srv. Kulbakin, JФ. 5, 304—306) a nejsou na některých místech ani dost jasné.¹ — Při Assem. evang. inluví autor o silné palatálnosti souhlásek **ж** a **ъ** a odkazuje dále k § 117, v němž se však o věci nemluví, a jen v § 118 se praví, že »podobné stopy — více méně ojedinělé — po bývalé palatálnosti souhlásek **ш**, **ж**, **ъ**, **ү**, **с** a skupin **шт**, **жд** nalézáme i v Euch. Sin., Assem., Sav. a Supr.« — Při Ps. Sin. vykládá Kulbakin fonetickými přičinami jen záměnu **ѧ** — **о**. K nosovkám v Ps. Sin. srv. též Buzuk, Izv. 29, 318 sl., též Kulbakin, JФ. 5, 1925—6, 305¹. Je otázka, pokud se doklady pro záměnu **ѧ** — **о** jeví u jednotlivých písářů kodexu. Buzuk totiž shledává poruchu jen u ně-

¹ Nesprávně však praví A. Marguliés, AslPh. 42, 1928, 41, že Buzuk chce proti Jagićovi »gerade das Umgekehrte zu beweisen und **о** für **ѧ** als Dialektkriterium zu er härten«. Buzuk pravý opak proti Jagićovi netvrdí, nýbrž přikládá při vývoji nosovek v Mar. váhu jistým faktorům morfologickým, při čemž ovšem o m. **ѡ** nepokládá za přepsání: **ѡ** prý dalo **о** v kořenných slabikách, ale odlišné reflexy v slabikách nekořenných (**о** i **и**). O zachování **ѧ** v Mar. soudí Buzuk na str. 366 tak jako Kulbakin.

kterých písářů, jiní psali správně. Jest proto třeba rozebrat po jazykové stránce různé části Psalt. Sin. Kulbakin právem přechází mlčením zdánlivý doklad pro a m. ž v. Ps. Šin. Doklad ten *vz nezloba* (uvádí jej Vondrák v Altksl. Gr.² 154 z Ps. 210) jest místo *въ незлобѣ* *ἐν τῇ ἀνατίᾳ* (*въ незлобѣ* Pog., *въ неzlobѣ* Bol., *въ nez'lobii* Čud.). Připomínám, že jsou v Zogr. dva doklady na -a m. -ā (srv. Grunskij, Kъ Зогр. ев. 25), ale žádný nemá patrně původ hláskoslovny. Také o a - ii v Psalt. se K. nezmínuje. — K střídání forem slovesa **поманжти** — **помѣнжти** upozorňuji na zajímavé rozložení v Zogr. Pro **помѣнжти** jsou v ev. Matoušově 3 doklady, v Markově 1 doklad, v Luk. 3 dokl., v Jan. 2 doklady, kdežto **поманжти** je doloženo pouze v Luk, dvakrát a v Jan. rovněž dvakrát. Toto rozložení by mohlo svědčit pro v. Wijkovy rozdíly mezi začátkem a koncem rukopisu a dalo by se to i odůvodnit, srv. Zubaty, AslPh. 15, 497, Vondrák, Altksl. Gr.² 140, Weingart, CMF. II, 393, o stpol. *-pomieniąc srv. Ułaszyn, Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski II (Cracoviae 1928), 406.

V dokladech jako **праврати**, **правратиша**, **пограбані** z Psalt. Sin. lze viděti přepsání (k str. 24). — K záměně **ы** - **и** upozornjuji i na případy **ы** m. **и**. V Zogr. J. 6. 63 se čte: **ГАИ** **иже** **ѧзъ ГЛАХЪ** **камъ** **ДНЪ** **сѧтъ.** **и** **ЖИВОТЬ** **сѧтъ,** **и** **ТА** **ØΗМАТА,** **и** **ЭГД** **ЛЕЛАЛНА** **ЭМН,** **ПНЕУМА** **ЭСТИН** **наи** **ζωή** **ЭСТИН.** Shodně se čte i v Mar. a v Assem. Tu je asi případ pádové attrakce, pocházející již ze starší předlohy. Pro Mar. (srv. k věci též Buzuk, l. c. 324—327) se leckdy uvádějí doklady **старьцы** a **престары** jako příklady této záměny, ale v **престары** (J. 2₁₅) jde o akk. pl. a nesprávně v něm tedy vidí uvedenou záměnu nově v. Wijk v RES. 7, 1927, 10. V obou případech není vyloučen vliv okolí. **и** m. **ы** jest i v jiných památkách než jen v těch, jež uvádí Kulbakin, srv. Vondrák, Altksl. Gr.² 80, **ъ** m. **ы** jest i v Ps. Sin, srv. Buzuk, l. c. 324.¹

V svém srovnání Jagićova přepisu se snímky Kyjevských listů upozornil jsem v LF. 54, 1927, 356, že jer v dokladě **въстѣхъ** není jisté, tamtéž jsem uvedl psaní **над оплаты** a **отпадьши.** — Správně pojmenová autor, že nebylo redukované samohlásky v slovech **теснъ**, **опреснъкъ**, **деснъ**, **ириенъ**, **ложесна** a snaď i v **бѣство;** totéž lze říci i o dalších slovech, jako **любъзи-**, **рѣси-**, **рѣснота**, **иаси.** — Při výkladu o zániku jerů bylo by bývalo dobré upozornit zvlášť i na důležité stadium se znaménky, označujícími vypadnutí jerů, srv. na př. materiál ze Zogr. a Assem. Částečně šel ovšem vývoj v kladení znamének dále, srv. LF. 53, 1926, 247. — K výkladu o tvaru **езеръ** v Zogr. podotýkám toto. Není možno viděti v **ъ** m. o nějakou nefonetickou změnu, asociaci **о**

¹ Dva případy s **о** m. **ы** v Sav., které cituje nově Thomson v ZslPh. 4, 1927, 353, jsou jistě chyby, které se mohou vysvětlit blízkostí **о** a **ы** v hlah. originálu Sav. knihy.

s o, nýbrž jde o tvar původní. Dublety *ezero* — *ezero* se vyskytuje v dial. ruských, v luž. srbském, srbochorv. a v sln. Správně proto praví Vaillant v BSL. 21 (num. 86), 1928, 38: »le flottement *jezero* — *jezeru* en slave indique bien plutôt qu'on a affaire à un dérivé dont la forme n'était même pas fixée en slave commun.« Mohu poukázat na to, že se forma *езеръ* vyskytuje také v Savině knize (54b), kdež se přece vokalisace *z-o* s jistotou nevyskytuje a kde by tedy k podobné asociaci jako v Zogr. nemohlo dojít. Srv. v mluvnici na str. 30. Za pouhé přepsání není ovšem také možno formu *езеръ* považovat. — K dokladu **непокинутых** (v mluvnici je **-ыихъ**, str. 31) upozorňuji, že Jagić místo toho v svých Corrigenda et addenda opravil v správné **непокинутыхъ**, v Mar. pak se nepíše v tomto slově **непокинтыыхъ**, jak je v mluvnici, ale **-ыхъ**. O vynechání jeru v Zogr. v tomto slově tedy nejde. — Pokud se týče vynechávání jerů v Assem. ev., podotýkám jen, nechtejte předbíhati rozboru jazyka, že běží ve veliké míře o konce řádek, kde nebylo lze slova dopsat (scházejí i jiné hlásky, nadpisuje se a pod.), souhlasím proto s Marguliésem, který praví v AslPh. 42, 1928, 65: »man kann dem Zeilenende nicht genug Aufmerksamkeit bei Betrachtung aksl. Graphik schenken.« Obojí vydání ev. Assemanova kromě toho ovšem nedostačují. — K stavu jerů na konci předložek, resp. předpon **къз-**, **из-**, **раз-**, **без-**, **от-** atd. (str. 32—33) třeba poznamenati, že autor, resp. překladatel má jediný název »*předložky*« i ve významu „*praepositio*“ i ve významu „*praeverbium*“ (předpona). To bude jistě vadit, my jsme zvyklí obojí termín lišit, srv. na př. výklad o *отъ* a *отъ* v Hujerově Slovanské deklinaci jmenné. Jest třeba přesně odlišiti psaní **отъ** jako předložky a jako praeverbia, srv. *Mνῆμα* 428. Již v Kij. listech je **отъми** 2. sg. imper. Vb 21. Při **отрѣшити** se praví: »nesloženého **рѣшити** se neužívalo«, je však ještě možnost odchýlení významu, srv. doklady v Supr. Zajímavý by byl poukaz při tomto slově i na doklady z jiných slov. jazyků. Ke kompositům s **от-** možno uvésti též **остажити**, dále **окрѣпеніе** Zogr., Mar. Lk. 2. 32 proti jiným památkám. Tvary **отъиметъ** a pod. správně nazývány »nově tvořené«, srv. *Mνῆμа* 436 sl. — Pro fonetický původ t. zv. assimilace jerové svědčí též doklady assimilace u jiných samohlásek než u jerů, srv. Vondrák Altksl. Gr.² 263 a mé poznámky k Zogr. v LF. 50, 1923, 230. — Zajímavým způsobem opírá autor svůj výklad o analogickém původu přehlásky jerové v sudé posici: ukazuje totiž na to, že »všechna slova, v nichž vzniklo analogické *z* m. *z* nebo naopak *z* m. *z* v zavřené slabice, jsou slova se ztracenou nebo zeslabenou asociací« (str. 36). Je jen otázka, bylo-li tomu tak vskutku u všech slov, srov. **възльети**. — Není zaznamenáno pozorování v. Wijkovo o t. zv. labialisaci jeru před *m*, jako **тъмъ**, **сънъмъ** (Buzuk op. c. 118 viděl tu vliv předcházející souhlásky). Souhlasím však s odmítnutím výkladů v. Wijkových o přehlásce

jerové. — Nakonec pojednáno o jerech neetymologických — tu reprodukovány celkem výsledky Vasmerovy z ZslPh. 1, 1924, 156 n. Autor myslí, že jsou v některých případech takových v konsonantických skupinách přece jen jery původu grafického; ale **αεραλъ** bych s **γακυρиаъ** nesrovnával, protože prikládám váhu samohlásce následující po souhláskách **връ**; **ъ** v **закъла** je jistě jen morfologického původu a náleží do jedné řady s tvary sloves **мърѣти**, **стърѣти** a pod. Důležité svědectví podává stč. tvar **vekla**, svr. Gebauer, Hist. ml. I, 85: **кълати**, novotvar prastarý. Není tedy **ъ** v uvedeném slově »jen grafického původu«. Důležité dodatky k těmto věcem bude lze podat v rozboru nadřádkových značek v Assem. a v Zogr. — Mohlo by zajimati posouzení jerů také v případech jiných, na př. v zájmeně relat. **иже**, které se vyskytá jen v Zogr. a ještě tam má zvláštní podmínky a které nepravděpodobně vyložil Havránek, *Mνῆμα* 359. O tom na místě jiném.

Z výkladů t. zv. napiatých jerů je patrné, že autor považuje za původní v staroslov. originálech a za náležité jen psaní s **y**, **i**, **z**, **ъ** vysvětluje pak analogii nebo (při slabých) připouští i vlivy jiné. Poukaz, že je vždy **крыж**, **мыж** není dostatečný, jak již povíděno, protože je **y** v těchto slovesech jiného původu. Proti názoru, že je **y**, **i** původní a **z**, **ъ** pozdější alespoň v historii opisů kodexu Zografského, svědčí jasně rozložení případů s **-ъj-** v jednotlivých evangeliích uvedené památky: **-ъj-** se tu píše, jak známo, buď jako **-и-**, **-и-** a pod. nebo jako **-и-**, **-и-** a pod., a to tak, že **ъ** jest zvláště v evang. Markově a Lukášově (v ev. Markově asi 32·7% a v ev. Lukášově asi 53·6% všech příslušných případů), kdežto v ev. sv. Matouše je **ъ** v této pozici jen asi v 2·7% případů a v ev. Janově asi jen v 4·9%. Protože pak ukazuje ev. Markovo a Lukášovo starší formy imperf., slož., adj., kondicionálu a jiných forem opět proti Matoušovi a Janovi, nemůže být nejmenší pochybnosti, že je také v psaní t. zv. napiatých jerů **ъ**, které se rozložením shoduje s rozlohou uvedených forem **на пристоя** jistě starších, psaním původnějším a starobylejším než **и**, které je tu pozdější. O věci pojednám podrobněji opět na místě jiném. — Výklad faktů v psaní slož., adjektiv v Zogr. lze přijmouti. Pro osud jerů »napiatých« v Mar. ev. svr. Buzuk, Op. cit. 134—143 (1. č.) a 353 sl. (2. č.), zajímavé výklady o jerech v této poloze v Cloz. podává v. Wijk v uvedeném již článku v Slavii 6, 239 sl. Tvary jako **премъ**, **наемънкъ**, **емъше** pokládá Kulbakin za analogické.

V matení **е** a **и** jest Kulbakin právem nakloněn viděti leckde přepsání nebo nedorozumění. Poukazují na případný Weingartův výklad tvaru **хвалити** v Zogr. Lk. 19. 37 (ČMF. 2, 1912, 296), v **писти** J. 6. 53 vidím vliv okolí; rovněž další doklad, který mohu citovati z Assem. 73^a 8 (Mt. 6. 1), dá se vysvětliti také cestou jinou. — Jak rozuměti výkladu na str. 50, že se v Zogr. ve skupinách **ръ**, **лъ**, **ръ**, **лъ** z prasl. **rъ**, **lъ**, **rъ**, **lъ** (rus. *по*, *ло*,

*pe, ле) — je-li v následující slabice opět *z*, *з* nebo slabé redukované *i* — vždycky *ъ* a *ь* přesně rozlišují a *никды se не заменяют*; příše se *бръкъ* (rus. бровь), *кръвъ* (rus. кровь), *плъть* (rus. плоть), *брънне, търхъ* (rus. *трех*)¹, když tomu odporuje to, co řečeno v § 75 (str. 55)? Jde v obou případech o tutéž památku? Citát *връхъ* ze Zogr. Mt. 5.14 (str. 51) není správný, psáno jest v kodexu *връхъ*, po *връ* asi něco chybí, jest to na konci rádku; v Jan. 5. 24 dokladu *цркъве* nenalézám. Při Ostr. nepřipomenutý případ s plnohlasím (s psaním *-ъръ-*), srv. Vondrák, Altksl. Gr.² 181. — Vedle rus. *ем*, *есть* srv. i ruš. *яденіе* (k str. 61). — Pro výslovnost počátečního *е* v stsl. památkách srov. Mladenov, Два въпроса изъ старобълг. грам. (Списание на Бълг. Акад. на Науките, кн. XXXV, София 1926, str. 37—59), nově též Marguliés, AslPh. 41, 1927, 93 sl., o *ен* srov. Pogorělov, Bratislava 1, 1927, str. 193 a Naše řeč 12, 1928, str. 19. Kulbakin vysvětluje, proč je *ен*, *есе*, *еда* zachováno bez jotace, ale neudává náležité příčiny, proč by měl být týž stav také *и етеръ, еленъ, езеро*. To, že je v lit. *ēzeras, ēlnis* nebo že **eterz* obsahuje v první části *e/o* a ne *je/jo*, nic nepraví, jde přece o slovanskou prothesi. — K literatuře o počátečním *ju*-*и* možno nyní doplniti v. Wijka, Slavia 6, 1927, 239 sl. a Grunského, Къ Зогр. ев. 35 sl. — K odstavci o ašsimilaci a dissimilaci vokálu a o stahování (str. 64—65) bych podotkl, že úplné stažení v dativě *-ѹмѹ* nastalo asi dříve než stažení v gen. *-ѧго*. Na to poukazuje stav v staroslov. památkách. V dokladech jako *ижеси, единоготъ, съ иѣковомъ иозномъ* atd. v Mar. nejde asi o nic více než o zjev grafický; známo též, že Jagić v podobných případech v Zogr. a Mar. špatně dělivá počáteční *и*.¹ — Pro statistiku případů s *l* epenthetickým (str. 73 sl.) mělo být vedle Vondráka poukázáno též na Oreškova, Изв. на сем. по слав. фил. при унив. въ София II, 1907, 1—64. — K tvrzení na str. 79 o *s* v Pražských zlomcích a v Kijevských listech dlužno jen připomenouti, že je *s* v Praž. zl. jako číslovka IA 15, v Kij. l. pak ovšem není *s* z *g*, ale je tam *z* ve formách jako *подазъ* atd. z původního prasl. dial. zápslov. *dz* (v § 113 nepřipomenuto, že je *з* v Kij. l. ze *dz*). Pro Mar. srv. známé *пънацъ* (předěláno v *-сь*), srv. Jagić 420 a 138: »описка важная относительно произношения«. K výkladu o *sc*, *zdz* v Mar. srv. též Buzuk, Изв. 29, 1924, 334—7. — Citát na *шы* ze *skj* v Kij. l. (str. 81) vypadá tak, jako by tam byl jen jediný uvedený doklad, je jich tam však celkem pět, srv. Vondrák, О пůvodu... 97, také *ѹишиенне* má v Kij. l. doklady dva. Mělo být vzpomenuto, že je*

¹ Z případů, kde se »stahuje« na též místě v Zogr. i v Mar., nelze dokonce nic usuzovat pro poměr obou kodexů, jak by chtěl Sköld, Aperçu sur un texte de lectionnaire en vieux slave de la Bibliothèque Royale à Stockholm (Lund 1927), str. 35. Jest totiž dosti případů jiných, kde se Zogr. a Mar. v této věci zase neshodují.

i v Praž. zl. **на соудишии** II B 21. — Výklad poměru forem s **шю** : **шоу** atd. proti formám s **шъ** : **шъ** atd. podává též v. Wijk, RES. 7, 1927, 14. O zachování **шю** atd. v Mar. zajímavé vývody naleznou se u Buzuka, Изв. 1918, 143—149. — Na tvar slovesa **исчеванти** hledí autor jako na původní (str. 85), tvaru slovesa **исчеванти** sice nepřipomíná (str. 81, 85—86), ale je patrné, že vidí v -sc- psaní umělé, etymologické, ne však výraz skutečné výslovnosti. Myslím však, že třeba obojí případy posuzovati stejně. Je patrné, že se mohlo sc v skloňování držet lépe než v složených slovesech, jakmile se ztratilo vědomí spojitosti s předponou **и**. — K otázce o fonetickém významu hlah. písmeny h svr. na př. doklad pro r. m. h z Assem. 158 b 8—9 (**вітальним**). — Za ř. ѳ bývá v Assem. také є. Srv. na př. **ма** v hlavě 74 d 23.¹

(Konec příště.)

K české a německé baladice.

Napsal Otokar Fischer.

1. Německé vlivy na »Kytici«.

Právem je Karel Jaromír Erben uznáván za mistra, jenž obsahem i výrazem svých básní proniká k hloubkám slovanského podání, a není divu, že si jeho baladika udržuje — po Jiřího Wolkera i dále — svou svěží, lidovým tónem občerstvující podnětnost. Nicméně byl Erben, přes prostonárodní ráz »Kytice«, inspirován též básníky umělými a děkoval, přes vyslovenou českost svého citění a projadřování, za nejeden popud svým předchůdcům německým. Tak jako mladistvá parafrase »dvou romancí čínských« se svými »českými smysly v čínském těle, s čínským duchem v českém kabátě« byla r. 1837 pořízena podle německé předlohy;² tak jako na »Dceřinu kletbu« v »Kytici« působila skotská balada »Edward«³ prostřednictvím sbírky Herderovy, tak se shledáme, jak u autora doby předbřeznové zcela přirozeno, s německými vlivy též na jiných místech, tak jeví i slavná, v domácí tradici zakotvená skladba o svatebních košílích stopy německého zpracování spřízněné látky. Běží tu o shody s Bürgerovou »Lenorou«, »zejmúž konzlu Erben také neodalal«: Tak Máchal (p. 817),

¹ **Библиомъ** J. 7. 42 ze Zogr. nesprávně uvádí Marguliés, AslPh. 41, 1927, 92.

² J. Máchal v Literatuře české XIX. století 2, 1903. 801; text ve vydání Sutnarovu (1905), 189 a 225.

³ Máchal, I. c. 826; naznačeno (byť poněkud sentimentálně) již u A. V. Mezníka, Obzor, 1855, 207 n., pak u Quise a j. — J. Voborník připojuje »Dceřinu kletbu« k Bürgerově básni »Des Pfarrers Tochter von Taubenheim« a k jiné básni, pojaté rovněž do sbírky »Des Knaben Wunderhorn« (Sborník filologický 2, 1911, 11).

obdobně jiní badatelé — svr. zvl. M. Hýška v Listech filologických 35, 1908, 256 — náleží, jak známo, paralely »Svatěbních košíl« s »Lenorou« k nejhojněji probíraným otázkám našeho látkosloví.

Erben doprovodil první otisk své básně (v příloze k Věnci 1, 1843) pojmenováním, že se věrně přidržel české pověsti, jak ji slýchával v dětství a jak mu před nedávnem znova byla na paměť přivedena v jeho rodném Miletíně. Prosaického toho podání arcí neznáme, a jeho rekonstrukce narází na dvě obtíže. Obdoby k němu jsou zaznamenány jednak z jiných krajů Čech, hlavně pak z doby až po uveřejnění »Svatěbních košíl«, jimiž mohly být vyvolány nebo aspoň zabarveny. Nejstarší a k Erbenovi poměrně nejvíce přiléhající verše je ta, kterou hned dvě léta poté, r. 1845, z Kouřimská zapsal Krolmus v I. díle svých Staročeských pověstí (p. 608); dva mladší varianty jsou z Landškrouna a z Plzně — vůči všem pak má Erbenova skladba značné odchylky, jejichž vysvětlení bude z části hledati v poesii umělé. Tvrdí-li Máchal ve svém důležitém rozboru (p. 815), že »scéna v umrlci komoře souhlasí u Erbena i v nejmenších detailech s pověstí národní«, nutno ty shody přec jen poněkud restringovati; neboť naprosto se vymyká z rámce svrchu uvedených tří tradic lidových výrazné místo následující hned po vylíčení komory a po zmínce o umrlci na prkně: (v. 236) »Hoj! jak se venku zmáhá huk, hrobových oblud mocný pluk; šumí a kolem klapají, a takto píseň skuhrají: Tělu do hrobu přísluší, běda, kdos nedbal o duši!« Je to vsuvka, která, jak již jindy pojmenováno,¹ je obsahem i slovním zněním závislá na závěrečné sloce »Lenory«: »Nun tanzen wohl bei Mondenglanz, Rund um herum im Kreise, Die Geister einen Kettentanz, Und heulten diese Weise:... Des Leibes bist du ledig; Gott sei der Seele gnädig!«

Stupňoval tedy Erben, řídě se vzorem Bürgerovým, situaci dívky a umrlce náznakem hromadné scény »hrobových oblud«, které »kolem klapají a píseň skuhrají«. Tento dávný pak motiv danse macabre měl pro českého básníka snad i jinou naléhavost, prostředkovou verši, které v linii Bürgerově pokračovaly a stupňovaly ji: Míním pozdní skladbu Goethovu »Der Totentanz«, která od r. 1815 byla zařaďována do cyklu Goethových balad a Erbenovi při jeho vztahu k německé literatuře nemohla být neznáma. Sedm sedmiveršových Goethových strof (jež ostatně dvě léta po prvním otisku »Svatěbních košíl« byly v Květech z 10. července 1845 přeloženy Jungmannem) má tento obsah:

Dívaje se se své hlásky na hřbitov ozářený měsícem, pozoruje věžník, že se hrob za hrobec rozvírá a že odtud vystupují umrlci obojího pohlaví v bílých a vláčných košilích. Počne se tanec, a ježto nebožtíci neznají studu, otěpou se, takže přes hrobní pahrbky jsou

¹ L. Šolc v Hlídce literární 9, 1892, 442; svr. též B. Svobodu v programu reál. gymn. místekého na r. 1910/11, p. 17.

rozhozeny jejich košíky. Naslouchaje klapání kostér, je věžník sváděn pokusitelskou myšlenkou, aby si seběhl pro jedno z těch prostěradel. Udělá to, vběhne s uloupeným rubášem za posvěcené dveře, zatím co přízraky seberou své šaty a mizejí, každý do svého hrobu. Jen jeden kostlivec nenalezl svého šátku, zvětří jej nad sebou nahoře, chce na věž, couvne však před znamením křížů na dveřích. Aby se zmocnil uloupené košíle, vylézá tudíž po gotických ozdobách na vnější stěně věže. Věžník v nebezpečí života shodí dolů loktuši, ta se však zachytí k jeho hrůze na železném háku; již se kalí svít měsíce, když tu zazní prvá s půlnoci a kostroun, zmlív se, roztríští se na zemi.

Na první pohled je zřejmé, že tu nemůže být řeči o přímé a hlavní »předloze« českého básníka, jenž zpracovává v ústředním pásmu své balady zcela jinou variaci z rozlehlého okruhu námětů o umrlém a živoucím. Chybí u Goetha milostný podklad děje, a třebaže podle vstupní sloky vystupují z hrobů »ein Weib da, ein Mann«, platí promiskuita pohlaví leda pro vlastní tanec kostlivců — o umrle však, jenž ohrožuje živého, vůbec není řečeno, je-li to muž či žena. K závěru je bezpohlavnost skeletu dodržena neutrem »das Gerippe«, spíše se arci zdá, že náležel muži, alespoň je po obecném označení »endlich verlieret sich dieser nud der« v 4. sloce řečeno: »einer, der trippelt und stolpert zuletzt.« Na žádný způsob není mezi člověkem a kostrounem nadhozen nijaký erotický a rozpor či vztah, a také v tom se »Der Totentanz« podstatně liší od skladeb po způsobu jak »Svatěbních košíl« tak »Lenory«, že rádění mrtvých není pozorováno dívkou, nýbrž mužem. Mrtvý ohrožuje lhostejného jakéhosi »Türmer« — ne snad nevěstu; a to za jeho všetečnost — ne snad z důvodu citového.

Zato však setkáváme se u Goetha — a, zdá se, jen u něho — s detailem, který má jistou obdobu v básni Erbenově, pro jejíž fabuli a pro jejíž kolorit je dokonce významu základního: totíž s námětem, charakteristickým dějově i barevně, že na nočních hrobech v měsíční záři svítí — bílé košíle. Jsou to rubáše mrtvých u Goetha; košile ušité a přinesené dívkou u Erbena. Tento moment, jenž Erbenovi dal titul, vrcholný účinek i zavěrečnou pointu, není ani pro Goetha druhotný; o něj — o honbu za uloupenou plachetkou — jde v »Tanci mrtvých« především, a hněd prvé dvě sloky důrazně upozorňují: »Da regt sich ein Grab und ein anderes dann: Sie kommen hervor... in weissen und schleppenden Hemden«; »Und weil hier die Scham nicht weiter gebeut, sie schütteln sich alle, da liegen zerstreut die Hemdelein über den Hügeln«. S kterýmžto obrazem i slovně souhlasí Erbenův dějový závěr (před jeho fabula docet): »a na každičké mohyle útržek z nové košíle.«

Nesmíme podobnost přehánět. U Erbena jsou to »útržky«, neboť kostlivcem (nebo kostlivci) bylo roztrháno, co živá dívka připravila pro domněle živého — u Goetha jsou to »Hemden«, umrlečům patřící a jimi odložené k uvolnění tanečních pohybů;

odtud i další dějové rozdíly. Leč příbuznost obou básní se stupňuje, přihlédneme-li k dějovému vyznění. U Erbena je dívka v márnici ohrožena umrlým, který už po třetí proti ní povstal; vtom zakokrhají kohouti a »tu mrtvý, jak se postavil, pádem se na zem povalil...« U Goetha je věžník na věži ohrožen kostlivcem, který již již po něm chňapá, a tu »Die Glocke sie donnert ein mächtiges Eins und unten zerschellt das Gerippe«.

Tedy, jak se zdá, zde i tam záchrana člověka; vítězství života nad smrtí; smírný konec. U českého básníka o tom není pochyby, vždyť podle svého moralistně didaktického sklonu přidává ještě pochvalu panny, jež se dobře radila, myslíc na boha. Goethe, věren šerosvitnému rázu své baladiky a zkratkové předmětnosti své ostatní poesie, spokojil se konstatováním, že kostrou se roztríští; o osudu věžníkovu neříká nic, ba floskulí »da hat er am längsten gelebt« (v okamžiku, kdy shozena košile se zachytí za hák) dává i možnost dvojsmyslu: Arnošt Kraus alespoň ve svém cenném spise „Goethe a Čechy“ (1896, p. 156 n.) reprodukuje obsah tak, že »věžník rád by prostěradlo vrátil, ale ono se zachytne... a to je jeho smrt i záhuba kostlivce« — výklad, proti němuž je citovati interpretace v ostatní goethovské literatuře, na př. Ed. v. d. Hellenu (v 1. svazku Cottova vydání jubilejního): »Als der Türmer das Tuch herabwerfen will, hakt es sich fest,¹ und er muss nun fürchten, das Gerippe werde ganz zu ihm heraufkommen.« Nikoli tedy, že by věžník »dožil« v plném slova smyslu: ale zdá se mu, že je s ním amen — t. j. vazba, jaké se v novější stylistice říká »erlebte Rede« nebo »style indirect libre« —, tak ostatně chápali ono »jetzt hat er am längsten gelebt« též překladatelé Goethovy básni, z nichž někteří ta slova — jako matoucí úsloví — bez újmy smyslu mohli i vypustiti.²

Je tudíž další shoda Erbenovy a Goethovy básni v tom, že se obě končí netragicky. To znamená: i německá poesie, o jejímž tragicismu bylo u příležitosti konfrontací »Svatobních košil« s »Lenorou« hojně (a přehnaně) psáno, volí tentokrát řešení smírné. Bylo by lze baladu Goethova stáří v tomto ohledu kontrastovat s jeho dřívějšími skladbami o rybáři, o králi duchů, o bajadeře;

¹ Chybně, ale rovněž se zdůrazněním samozřejmě smírného konce, G. v. Loeper, Goethes Gedichte 1, 1882, 379: »der eiserne Zacken, die Totenhand, die schon den Zipfel das Hemdes ergreift, eisern für die Empfindung, als im selben Augenblick das Eins den Türmer rettet.« — V nejnovější monografii o Goethovi (Bielschowski v úpravě Lindnové 2, 373) správně pointováno slovy »o Erlösung«, že to s vězníkem dobré dopadlo.

² Tak Jungmann, který však (jak u Krause vhodně ukázáno) celou sloku zkromolil; tak i (se správnou interpretaci) J. Nečas. — L. Quis: »Tu běda — den poslední vzešel mu dues — v hák železný cípem se schvátil;« A. Fuchs: »Tu uvízl — smrti již propadne hned —«; J. Kamenáč: »šat shodi — ach, běda! teď smrti je syn.«

bylo by lze připojiti nové zásadní poznánky o domnělých rozporech či shodách germánské a slovanské poesie — ale nesmělo by se to obejít beze zřetele k látce, kterou Goethe zpracovával, t. j. k lidovému podání, jež tvořilo podklad jeho balady a v němž smírný závěr byl již praeformován.

Abstrahuje-li od »Svatelních košil«, je Erbenův poměr i k Bürgerovi i ke Goethovi prostý a jasný; na některých detailech projevuje se závislost vděčného učně. Co se Bürgera tkne, je příznačný popis divoké jízdy v »Lilii«: »Halohou! hahou! v chrtů poštěkot, příkop nepřikop — hop! a plot neplot: pán na vraníku napřaženou zbraň... Halohou! hahou! vzácná moje zvěř« — to je asi ohlas (dosud, tuším, nezaznamenaný) proslulé balady »Der wilde Jäger« a jejích zvukomalebných pobídek: »Hallo, Hallo zu Fuss und Ross... Durch Korn und Dorn, durch Heid und Stoppel... Rischrasch quer übern Kreuzweg gings Mit Horridoh und Hussasa.«

Úctu ke Goethovi projevil Erben, zařadiv do písni své »Kytice« překlad »Krále duchů«, jehož první otisk (u Sutnara, p. 177) doprovodil etymologisujícími poznámkami k nepřeložitelnému jménu »Erlkönig«; Erben se omlouvá, že za toto označení (které, jak dnes víme, vzniklo vlastně z nedorozumění) klade raději výraz »Král duchů« než nové a pochybené, ačkoli téměř vůbec již rozšířené Olšovec¹. Vedle tohoto převodu, který, mimo chodem, není na výši Erbenových skladeb původních, lze, jak Máchal zdůrazňuje, vztah ke Goethovi vyčísti též z »Polednice«: tato bájeslovna bytost slovanská je prý obdobou krále elfů, vyhrožujícího dítěti. Dodal bych však, že — je-li zde skutečně spartovati látkovou spojitost s Goethem — vyniká současně základní rozdíl v ethosu i v umění obou básníků: Goethův král duchů nevystupuje z půlnočně přírodního clair - obscur, je to výtvor mlh, přeludu, fantasie — Erbenova polednice je přivolána jako trestající karatelka. Lidově výchovný, sentencovitě kazatelský tón Erbenův, jasně doložený na př. v »Pokladu« (v. 503 »že - tě velmi málo zlato, a však dítě nade všecko«) má k baladice Goethově daleko.

Tím spíše lze předpokládati afinitu s Schillerem a jeho mrvokárnou tendenci. Že tu literární souvislost opravdu jest, je vyčísti už z mladistvého, poté do »Kytice« pojatého »Odchodu«, jehož strofická i trochejská forma vyvolává neodbytnou upomínu na známou báseň »Hektors Abschied«: tím spíše, ježto pointující antithese »nalezneš sic lichotnější snadně — srdcí upřímnějších nikoli!« vpadá docela do schillerovského pathosu (»... Aber meine Liebe nicht.«) Důležitější je závěr »Štědrého dne«: »Však lépe v mylné naději sníti, před sebou čirou temnotu, nežli bu-

¹ Z Erbenových následovníků vraci se J. Kamenář ke »Králi Olšovinu«. J. Nečas: »Král kouzelný«, L. Quis: »Král duchů«, A. Fuchs: »Král vily«.

doucenost odhaliti, strašlivou poznati jistotu!« Nechť je v té krásné a silné skladbě sebe více svůj, touto konečnou morálkou zná se Erben zřejmě k tradici schillerovské; kdo je do Schillera začten, postřehne tu, myslím, na prvé poslechnutí jednu z hlavních pouček jeho baladické filosofie: »Das verschleierte Bild zu Sais«; ale hlavně: »Kassandra« — tu by bylo citovati celou. (K slovnímu výrazu srv. též perutné slovo z balady »Der Taucher«: »Und der Mensch versuche die Götter nicht und begrehe nimmer und nimmer zu schauen, was sie gnädig bedeckten mit Nacht und Grauen.«)

Bürger, Goethe, Schiller: t. j. autoři, kteří už v Erbenových dnech mohli být uznáváni za »klasiky« balady. Vůči novějším vlivům německým, zvl. vůči baladice Heinově, Erben se uzavírá. Opravuji tímto s udem, vyplývajícím též z nových šetření Karla Poláka, tvrzení své monografie o Heinovi (2, 1924, 7), kde jsem poněkud nadsadil Máchalovu a Sutnarovou paralelu mezi Erbenovým »Cizím hostem« a Heinovým »Don Ramiro«.

2. Goethův »Totentanz« a Čechy.

O Goethově baladě »Tanec mrtvých« je v odborné literatuře obecné mínění, dotvrzené v komentářích a poručných poznámkách, že má velmi těsný vztah k Čechám; a to i k českému prostředí i k českému podání. Podrobně však tato otázka probrána nebyla a do údajů o vzniku i látce balady vloudilo se mnoho nesprávností. Přesné stanovení toho, co je zjištěno a čeho se lze jen dohadovat, nebude snad — ježto běží o pomezný obor germanistiky a bohemistiky — ani zde bez užitku.

Jedna z opor oné *communis opinio* padla. Dlouho se totiž udržovala domněnka, že Goethe svou báseň v Čechách psal. Zavinen byl ten omyl tím, že Goethe opis básně rozesílal z Teplic; a když se v létě 1813 z českých lázní vrátil a »Tanec mrtvých«, jako produkt nedávno vzniklý, ve Výmaru ukazoval, nabýval chybný dohad tím spíše půdy. Jakéhosi zdánlivě authentickeho podkladu dodal mu dlouholetý Goethův důvěrník F. W. Riemer, když v díle základní důležitosti pro goethovskou literaturu, ve svých *Mitteilungen über Goethe* (2, 1841, 577), uvedl, že »Der Totentanz« byl básněn v Teplicích. Odtud přešla ta zmínka do jiných prací; v dodatku k 4. svazku Výmarského vydání (p. 448) bylo však upozorněno na pravý stav věcí, totiž na to, že báseň vznikla nikoli v Čechách, nýbrž na cestě do Čech. Dosvědčeno je to Goethovým dopisem choti Kristianě z Drážďan 21. dubna 1813. Jestliže tedy A. Kraus (l. c. 99) odmítá domněnku, jako by byla báseň vytvorem české půdy, je v plném právu. Otázka je jen, nespadá-li pojednání o ní ničméně do okruhu otázek o psaných názvem spisu »Goethe a Čechy«.

Goethovo sdělení v uvedeném listě zní: »Dagegen schrieben wir zu unserer Lust die von August erzählte Totentanzlegende

in passlichen Reimen auf«. To jest, Goethe čerpal z ústního podání, jež mu zprostředkoval jeho syn August. Kdy a kde? Na to opět odpovídají badatelé zcela určitě: za Goethova dřívějšího pobytu v Čechách r. 1807, kdy ho tam jeho syn navštívil. Udává se (na př. v. d. Hellen v Jubilejném vydání u Cotty 1, 344) přesný údaj z Goethových Annálů k r. 1807 (tamtéž 30, 227), jímž je dosvědčeno, že »gegen das Ende der Kur kam mein Sohn nach Karlsbad«. Arci, o tamní společnosti, anekdoticky popisované, Goethe se zmíňuje; ale, že by mu syn byl v Karlových Varech něco vyprávěl z tamních pověstí, to je zase jen dohad. Nikde není řečeno, proč by ta legenda nebyla mohla být »von August erzählt« také jindy a jinde.

Jenže k Čechám a k české pověsti odkazuje ještě jiný údaj. E. v. d. Hellen vyjadřuje se n. u. m. poněkud neurčitě: »Anderseits führte er seine Ballade auf eine ‚böhmische Sage‘ zurück«. Na co se vztahuje záhadné »anderseits«, t. j. kde že se Goethe přiznal k své závislosti na »české pověsti«, udáno tu pohřichu není. A kdo by spoléhal na pomůcky, při goethovském badání obvyklé, vůbec by se onoho Goethova svědectví nedopátral. V souboru »Goethes Gespräche« (nové vydání F. v. Biedermann 1909) k heslu »Totentanz« nenalézá se praník, co by nasvědčovalo českému původu; rovněž ne v jiném díle, prý vyčerpávajícím, totiž v Graefových svazcích »Goethe über seine Dichtungen«: tam (9, 1914, 1029 n.) jsou pečlivě sebrány všechny básníkovy výroky o »Totentanz« — ale o Čechách, o českém podání, o vypravování na české půdě ani slívka!

Nezbývá tudíž, nežli bud nad domnělým vztahem k české zemi udělati kříž; anebo odvážit se důminky, že proslulá goethovská filologie není do té míry »lückenlos«, jak se za to mívá a jak se jí vyčítá. A vskutku, tento druhý dohad ukáže se k našemu údivu oprávněným, neboť Biedermannovu i Graefovu čerenu proklonzl výrok dosti podstatný: nalezne se u kaceřovaného goethephilologa H. Dünzera, a to zkráceně v jeho vydání Goethových spisů (v Kürschnerově Deutsche National-Literatur 1, 151), v širším kontextu v komentáři ke Goethově lyrice (Erläuterungen zu den deutschen Klassikern 22/23, 3. vyd., 1896, 309 n.), odkud budiž citováno:

»Wenn Goethe am 24. Mai 1813 die Ballade ‚Die wandelnde Glocke‘ seinem August sendet, so muss er ihm den durch seine Erzählung veranlassten ‚Totentanz‘ schon früher mitgeteilt haben. Durch ihn (August) hatte ihn auch Riemer kennen gelernt, der seltsam genug nicht wusste, dass eine Erzählung von August zu Grunde liege. Wenn Goethe gegen diesen (Riemer) behauptete, die Geschichte beruhe auf einer böhmischen Sage, so muss sein Sohn sie bei seinem dortigen Aufenthalt im Jahre 1807 gehört haben. Den 19. August (1813) kehrte Goethe nach Weimar zurück, wo er die drei neuen Balladen mit Riemer durchging. Dieser glaubte bald darauf die Quelle unserer Ballade in der Schrift des weimarschen Arztes Johann Christian Fritsch, ‚Mutmassliche Gedanken von den Vampyren‘ gefunden zu haben. Als er deshalb am 18. September den Dichter befragte, erwiderete dieser,

er kenne weder die Schrift von Fritsch noch das Buch von Michael Freud „Gewissensfragen von Zauberey“, aus welcher jener die Sage anführt, sondern er sei blos der böhmischen Sage gefolgt.“

Zdálo by se, že ted jsme konečně na stopě, která určitě vede k cíli. Ale hlavní obtíž teprve se počiná. Zmínili jsme se již, že F. W. Riemer byl mylného domnění, že si Goethe přivezl »Totentanz« z Čech jako báseň vzniklou v Teplicích. Jestliže tedy k r. 1813 zaznamenává Goethova slova, že Goethe »sei blos der böhmischen Sage gefolgt«, mísí se nám do tohoto svědectví jistá nedůvěra, zda slovo »böhmisch« bylo Goethem opravdu v této souvislosti vysloveno a nebylo-li spíš Riemerem do hovoru vinterpretováno. Na každý způsob bylo by důležité zjistit co nejpřesněji znění Riemerova hovoru s Goethem, reprodukovaného u Düntzera, t. j. mít před sebou záznam Riemerův. Ale právě to zdá se nemozné. Lze udat leda negativně: Onen hovor není pojat do Riemerových Mitteilungen über Goethe; není o něm potuchy v Riemerových poznámkách ke Goethově korespondenci s Zelterem; ale víc: ani Riemerův deník z r. 1813, teprve nedávno vydaný Arthurem Pollmerem (v Jahrbuch der Sammlung Kippenberg 3, 1923), o oné rozmluvě s Goethem nečiní zmínky; »Totentanz« je tam vůbec jen jednou (p. 53) jmenován v záznamu k 17. říjnu (ne k 13. září): »Über die Entstehung und Legende, den Totentanz u. anderes«. Je tedy hovor, Düntzerem fixovaný na 13. září, vymyšlen? Dokonce snad Düntzerem fingoval? Dojista že ne. Naprosto by to odporovalo známé, až pověstné, düntzerovsky mikrologické svědomitosti; nemluvě ani o tom, že k jakémukoli padělku nebylo důvodu a že si lze spíš vymyslit světový názor nežli konkretní údaj o Riemerových dohadech (o předpokládané závislosti na Fritschovi, na M. Freudovi a pod.). Nezbude nežli mit za to, že Düntzer čerpal z nějakého Riemerova záznamu, který jemu byl po ruce a poté se založil nebo ztratil: předpoklad to, jenž je potvrzován i domněnkou vydavatele a nejlepšího znalce Riemerovy pozůstatnosti, dr. Pollmera, který mi k mému dotazu odpovídá: »... Im Übrigen halte ich Düntzers Angabe für durchaus glaubwürdig, er kann sie einem uns unbekannten Briefe Riemers entnommen haben. Auch Einzelblätter aus Riemers Nachlass mit Aufzeichnungen können verstreut und im Umlauf gewesen sein, es deutet manche Lücke in den Nachlassbänden darauf hin.«

Možnost, že Goethe zakládal svou fabuli (prostřednictvím svého syna) na lidovém podání z Čech, podpírá se poukazem na to, že opravdu běží o vypravování, k němuž z českých zemí a z blízkého sousedství lze uvésti hojně analogie. Ne snad že by běželo o tradici výlučně slovanskou. Je dochována ve variantech tyrolských, meklenburských a jiných, ba nejstarší záznam klade ji na území mimo kontinent. Ale v českých zemích bylo to podání, jak se zdá, nad jiné rozšířeno. Na spojitost Goethovy ba-

lady s pověstmi zvláště moravskými a slezskými bylo nejednou poukazováno, tak napsal Dr. Martinez do Wiener Allgemeine Zeitung z 18. července 1884 (č. 1576) málo povšimnutou staf »Goethes Totentanz im Lichte der mährischen Sagenwelt« (lokalisace: v blízkosti Velkého Meziříčí), tak se snažil vratislavský A. Bartsch učinit zadost místnímu patriotismu a uvésti Goethovu báseň ve vztahu nejen se starým slezským podáním, nýbrž i s někdejší letmou návštěvou Goethovou v Horním Slezsku (v. Oberschlesien 1, 1902/3, 838, kde cituje podání podle anonymního spiska Compendium Magisch-Sympathetisch- und Antipathetischer Arcanitaeten, Frankfurt 1715). K slovanským pověstem bere náležitý zřetel Stefan Hock ve své známé monografii Die Vampyrsagen (1900), u nás zapíal Goethovu baladu do širší souvislosti »vampyrických pověstí v oblasti středoevropské« Frank Wöllman, konfrontuje ji s řadou domácích verší, s jindřichohradeckou, rožnovskou, chrudimskou, jakož i s polskou a lužickou, i s německými pověstmi z Čech (Národopisný věstník Českoslovanský 16, 1923, 87 nn.).

Nepouštěje se do srovnávání lidopisného, upozorňuji v soulaze s jinými, že pro Goetha mohl mít zvláštní důležitost příběh, jenž je z druhé ruky zaznamenán v knize »Der höllische Proteus«: norimberský polyhistor Erasmus Francisci (1627—94) klade tam příběh do Ivančic a přidržuje se vypravování, jímž Martin Zeiller doplnil Rossetovy tragické historky,¹ významný pak je Francisciho spis proto, že Goethe jej určitě znal: prohlížel jej r. 1800 — tedy arcí 13 let před napsáním balady — když vypracovával Valpuržinu noc 1. dílu Fausta. Není vyloučeno, že (vedle Augustova vypravování) utkvěl mu i dojem z četby — a i tímto dochadem jsme znova odkazováni na lokalitu a pověst ne-li přímo českou, tedy moravskou. Francisci vypravuje:²

Es gedenkt auch Zeilerus, in seinen Trauer-Geschichten: Er habe zu Eywanschitz in Mähren / im Jahre 1617 u. 18 / zu unterschiedlichen Malen / von glaubwürdigen Bürgern dess Orts / erzehlen hören / dass daselbst / vor etlichen Jahren / (nemlich von selbiger Zeit zurückzurechnen) ein / dem Ausehn nach ehrlicher / Bürger / auf dem Kirchhofe selbiger Stadt beerdigt worden; aber stets / bey der Nacht / aufgestanden sey / und Leute umgebracht habe. Dieser liess allezeit seinen Sterb-Kittel / bey dem Grabe / ligen: und wann er sich wiederum niderlegte; doch er denselben wieder an. Es wurden aber einsmals die Wärter / auf dem Kirch-Thurn / gewahr / als er vom Grabe wegging; eilten deshalb hinab / und trugen ihm den Sterb-Kittel hinweg. Da er nun / wieder zum Grabe kommand / seinen Kittel nicht antraff; rieff er ihnen zu / sie sollten ihm den Kittel wiedergeben / oder er wollte ihnen Allen die Hälse brechen. Welches sie auch / in grossem Schrecken / gethan.

¹ Herrn Frantzen von Rosset Wunderlich und Trawrige Geschichten, Durch Martin Zeillern aus dem Französischen verteutscht. Ulm 1655; p. 32 n. — (Předloha: Les Histoires Tragiques de Nostre Temps. Composées par F. de Rosset. V pražské univ. knihovně je Dernière édition, Lyon 1662.)

² Der höllische Proteus oder Tausendkünstige Versteller... abgebildet durch Erasmus Francisci. Nürnberg 1690, Kap. XXVIII., p. 259 s.

(Další odstavec o konci obcházejícího umrlce, beze vztahu k naší pověsti, zato dokladem k nadpisu celé kapitoly »Der schmätsende Todte, o mrtvolách požírajících, ssajících a pod. Bezprostředně před vypravováním ivančickým dva příběhy z Kroniky Hájkovy.)

Některé rysy mají zřejmou podobnost s Goethovou baladou. Jejího přímého a jediného »pramene« zde ovšem hledati nesmíme; tím méně, žežto s jinými detaily setkáme se v jiných variantech rozšířené té pověsti a žežto hned nejstarší její zaznamenání určitými detaily přímo nápadně upomíná na Goethovu báseň, třebaže východisko i závěr jsou zcela jiné. Běží tu o příběh, odvádějící nás jak zápisem tak lokalizováním dalekō od českých krajů, totiž o historku, vypravovanou lubeckým dominikánem XV. století, položenou do anglického města Salisbury a datovanou rokem 1207. Protože však tento záznam aspoň časově a aspoň podle dosavadního badání je terminus a quo pro další látkovou filiaci, budiž zde otištěn; beztak se s jeho původním latinským textem v odborných pracích sem hledících nesetkáváme, pokud vidím, nikde. Vypravuje pak Hermann Korner (Cornerus), dějepisec, jenž zemřel r. 1438, ve své kronice takto:¹

Septimo anno Ottonis, qui est Domini MCCVII. In Salaberia urbe Regni Angliae, secundum Wilhelnum, quidam advocatus furiis atrocissimis nequitiarum suarum invictus in omne nefas contra sexum utrumque exarsit, nec Deum timens, nec hominem quemcunque verens. Hic tandem, licet sero satis, mortuus, & in cimiterio sepultus, per tres ferme menses urbem praedictam totam tam formidolosis tumultibus & grassationibus horribilibus exagitavit & exterruit, ut singulis noctibus ad horam post crepusculum in nulla platea vel vico quicquam vel homo vel brutum aut instrumentum quocunque, in domibus vero vix aliquid salvari posse videretur. Si autem homo vel brutum ei occurrisset, lacerabatur, vel aliud, quicquid in via, si obstisset, totum atterebatur. Quid autem hoc esset, aut propter quid fieret, ignorabatur, sed quod initium a cimiterio, & terminum ad ipsum haberet, bene perpendebatur. Circa finem ergo tertii mensis luna plena & aëre sereno existentibus, juvenis animosus in fenestra turris Ecclesiae contra noctem se locavit, de qua totum cimiterium distinete videre poterat, & circumspexit diligenter. Hora igitur consveta sepulcrum advocati velociter aperitur defuncti, & coopertorium sublevatur, advocatusque erigitur. Qui pannum, quo involutus erat, complicans, ad angulum sepulcri posuit. Sepulcrum ergo exivit defunctus, & cimiterium pertransiit, ac a canibus totius civitatis ibi propter consuetudinem congregatis, & eum exspectantibus insecurus, latratibus & morsibus est receptus, eo tamen utraque manus defendente, & canes raptos a se projiciente, ac nunc unum nunc alium, quem rapuisse, lacerante. Interea juvenis de turri descendens, de sepulcro pannos cadaveris in angulo tumuli repositos abstulit, & ad locum suum reversus observavit, quid defunctus facturus sit. Cadaver ergo illud maledictum actum a diabolo per vicos omnes urbis

¹ Hermanni Corneri Chronicon (Chronica Novella usque ad a. 1435 deducta); v III. části sborníku Corpus Historicum Medii Aevi... Lipsiae 1723; p. 829 s. Místa, obsahující hlavní shody s textem Goethovým, vyznačuji tiskem.

& plateas singulas percurrentes, tandem ad sepulcrum rediit,
sed pannos suos non inveniens, olfaciendo more canis circumivit, & eos quaesivit. Post juvenem autem
tandem turri sedentem cum pannis torvo vultu respiciens,
tandem turri appropinquavit, & mox sicut lacerta
murum turris ascendit. Juvenis autem hoc videns, per funem
campanae se de turri demisit, & ad altare majus currens, pannos
praedictos super altare posuit, ac se super eos locans,
crucem rapuit ad defendendum se contra diabolum.
Cadaver denique ad funem turris venit, & per eundem funem de-
scendens, ad altare cucurrit, & pannos suos repetiit. Sed cruce sibi per
juvenem, ad quamcumque partem accessisset, objecta, praepeditus est
pannos recuperare. Cumque cadaver & juvenis diu sic collectati fuissent,
tandem custos Ecclesiae ad officium matutinale pulsavit,
& cadaver a daemonie dimissum coram altari cecidit, totam
Ecclesiam foetore intolerabili replens & corruptione. Juvenis autem
alienatus a sensibus prae timore, quemcumque vidit, in altari adhuc su-
per pannos sedens, tanquam daemonem exhorruit crucem opponens
eidei. Postea vero juvenis vi raptus ad lectum portabatur, & diu lang-
vens tandem, sed non plene curabatur, narrans singula, quae sibi acci-
dissent. Cadaver vero extra urbem tractum, in turpi loco est concrema-
tum, & quassatio illa daemonum amplius non est visa.

Podle údaje v druhé větě citovaného odstavce (»secundum Wilhelmum«) bylo by Kornerovu anekdotu stopovatí ještě dál do zadu. Který »Wilhelmus« však je méně, jasně není. Po prvé je u Kornera dějepisec toho jména (»Wilhelmus in Chronicis«, sloupec 528) uveden k roku 944, naposled (sloupec 1080) k roku 1349. Možná, že pod jménem Vilémovým je shrnuto kronikářů několik, tak William of Malmesbury (ze století XII., jen do roku 943), později snad i Vilém, prokurátor kláštera Egmondského nebo nějaký jiný jmenovec, ba »Wilhelmo« přičteno i leccos, co podáno z různých jiných předloh: Srv. Lappenberglův rozbor v Pertzovu Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 6, 1838, 585 nn. (o Wilhelmo p. 605). Zdali a jaká cesta vede od Wilhelma a Kornera k záznámům Goethových vrstevníků (na př. k Apelovu Gespensterbuch 3, 1811), prozatím nerozhodnuto.

3. K látkové filiaci a básnické komposici »Svatebních košil«.

Přizná-li se thesi 1. části tohoto článku — o částečné závislosti »Svatebních košil« Erbenových na Goethovu »Tanci mrtvých« — jistá pravděpodobnost, nutno ji doplniti výsledkem 2. části — o možné závislosti Goethovy básni na podání českém. Kdyby důvody, mluvíci pro původ balady z české tradice, byly pádnější, znamenalo by to jakýsi kruhovitý pochod, totiž že německý bášník oplodnil obrazivost českého tím, v čem sám se opíral o zkazku z Čech. Ale důležitější důsledek odtud plyne, zdá se mi, pro výklad básně Erbenové.

Goethův »Tanec mrtvých« jest, jak pojmenovává na př. E. A. Boucke v nové edici Petschově (1, 365), kontaminován ze dvou pověstí: ze samostatné tradice středověku o »tanci mrtvých« a

z druhé látky: »vom verlorenen Totenhemd«. Ba, kdybychom titul měli činit závislým ne na básnické náladě a na sugestivnosti určitého momentu, nýbrž na prvku nejzávažnějším dějově, mohli bychom snad říci: Tento »Totentanz« mohl se stejně dobře — ne-li větším právem — nazývat »Das Totenhemd«. A tato nejvýznačnější složka dějová (Totenhemd) to jest, o níž se tradovalo hojně pověstí v českých krajích; i v takových, jež kraji Erbenovu byly blízké, na Moravě, ve Slezsku. I naskytá se nám otázka snad ani ne přiliš odvážná: není nějaká souvislost mezi Erbenovým zpracováním »Svatebních košil« a pověstí o košili umrlců? Ne tedy jen mezi Erbenem a Goethem, nýbrž mezi slovanskou látkou Erbenovou a slovanskou variantou pověsti, z níž čerpal Goethe —?

Tak jako Goethe svou baladu pojmenoval podle praegnantního detailu »Tancem mrtvých«, tak ani Erben nesáhl při nadpisu své básničky k hlavní součásti dějové, nepokřtil jí na »Mrtvého ženicha« ani na »Hřbitovní svatbu« či »Pannu a kostlivce« nebo podle nějaké jiné obdobky k motivům à la Totenritt, Brautfahrt a pod.; nýbrž, veden instinktem vpravdě poetickým, dal do názvu heslo, které o obsahu samém příliš neprozrazuje, zato tím více se připíná k počátku a konci děje, k rekvisitu, vzbuzujícímu očekávání a volenému skutečně lidové. Literárně historické badání, nenechavši se myliti tímto titulem a rekvisitem, šlo věci na kloub a připialo Erbenovu báseň k motivům spřízněným s Bürgerovou »Lenorou«,¹ t. j. ke zkazkám, kde běží o umrlce a životu, ale kde po »košilích« není památky. Smím-li si však dovoliti methodickou poznámkou, hledící též k pracím národopisným: zdá se mi, že pro přemíru pozornosti, věnované spřízněným námětům Erbenovu a Bürgerovu, byl poněkud zanedbáván ten moment — dějový i obrazový — z něhož Erben měl svůj nadpis a silný účinek. Máchál (812) výslově uvádí, že lidová pověst kouřimská má s Erbenovou básničkou hojně dějových obdob, »jen počátek jest jiný«. T. j., jen o košilích tam není řeči. Druhou methodickou poznámkou, naznačenou hned na počátku tohoto článku, troufal bych si teď vysloviti určitěji: Mám nedůvěru k paralelám s pověstmi, jejichž záznam je mladší než Erbenův prvtisk. Taková lidovým tónem nesená báseň jako »Svatební košile« mohla rychleji, než tušíme, zapustit kořeny v lidu; mohla být i v písničkách napodobována, jak jsme oprávněni souditi z příležitostné ankety Macharovy (v Cestě 1, 1919, 278 a 334). Naproti tomu víme, že už před Erbenem se vypravovaly hřbitovní historky, v nichž důležitá úloha byla přifěna košilím —

Arci: košilím umrlců, ne košilím svatebním. Ale myslím, že bychom na věc nemusili ani jít s Freudovou psychoanalysou, abychom dovodili, že fantasie — ať lidová, ať básníkova — s jedné

¹ Též k písni, kterou z Práhenska zaznamenává Erben (Prost. č. písničky 471); k vývoji lenorské pověsti: B. Svoboda v progr. gymn. v Mor. Ostravě 1906/7, 1907/8 a r. g. v Místku 1910—11.

oblasti (smrti) lehce mohla skloznouti do druhé (svatby). Takové asociace nejsou nic nevšedního.¹ Nadto se pro svou hypothesu dovolávám ryze esthetického dojmu, jímž »Svatební košile« (myslím, že ne jenom na mne) působi a jenž vede k úsudku, že Erbenova báseň (obdobně jako Goethova) je kontaminována z různých prvků; jenže u Erbena ty prvky nejsou do té míry spojeny, abychom nepozorovali švu, který je drží pohromadě. Naznačil to už Alfred Jensen (Čechische Revue 1, 1907, 589) a dotýkám se tím věci, která neznamená Erbenův umělecký klad. Taková »Lenore« běží jako noční přízrak, silně, primitivně, k nezadržení, cestou necestou; takový »Totentanz« — ze tří zde probíraných skladeb dojista nejumělečtější — má plastiku vidění a prostotu jednoho, osamostatněného a dořešeného námětu: děj »Svatebních košil« naproti tomu na jednom místě vázne, a to proto, že autor tam hrobních hrůž dal příliš mnoho. K hlavnímu ději — mrtvý a jeho milá — přistupuje (snad podle lidových verši, jež Erben znal) dubleta v marnici: milá se tam ukryla, sápe se na ni jiný umrlec, ten, který tam ležel. Ti dva mrtví, zdá se mi, jsou méně nežli jeden, účinek se spíše drolí, než aby se stupňoval. Ale komora, jejíž dveře za pannou zavrzly a jejíž závora jí je ochranou; burácení zvenčí buch buch buch; usilování mrtvého v komoře o dívku; její záchrana za kuropění — — nejsou to pozůstatky oné situace, že kostlivec se žene za živým, ten že se před ním ukryje, mrtvý že dorází, ale je překvapen jitrem — ? a to všechno proto, aby se zmocnil uloupeného mu rubáše — ?

Jako zůstává prozatím nerozhodnuta otázka po prameni balady Goethovy a zvlášť po jejím vztahu k Čechám, tak soudím, že i filiace »Svatebních košil« dává dosud látky dost k přemýšlení. Zvlášť nejasný je závěr děje. Co je a čí je (v. 294) »hrob jeden dutý nahore«? Podle Ardelta (Progr. gymn. v Písku 1877, 23) je to »rozervaný« hrob, z něhož byl vystoupil mrtvý ženich. Že tu opravdu lze pomýšlet na hrob umrlého snoubence, vyvozoval bych z prvočtení v přiloze k Věnci (po v. 297) »hrob dutý sosnou probili«.² Ale jasná ta situace nikterak není; proč byl právě ten jeden hrob, ženichův, vyznačen jinak než hroby ostatních »hrobových oblud«? Či znamená »dutý« hrob tolik co prázdný? Pak bychom se mohli ptát, zda tu není opět jeden z pozůstatků legendy o uloupeném rubáši. Zcela nepravidelná a proti duchu baladicke komposice byla by domněnka, že hrob byl prázdný nahodile anebo připraven pro dívku. Třetí možnost, že hrob, tak emfaticky zde zdůrazněný, zůstal prázdný, protože se tam nedostal umrlec

¹ Zaznamenávám, aniž kladu naň váhu, výklad jednou zaslechnutý: Tři košile prý chystá nevěsta snoubenci — prvou do kostela, druhou pro svatební noc, třetí do hrobu.

² Souvisí to asi se zvykem, že tělo domnělého upfra bývá probodenou kůlem (v. teď i E. Schneeweiss, Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde 2, 1929, 50 n.).

z mánice, pro kterého byl připraven, mluvila by opět pro nejasněnou spojitost s námětem Kornerovým: i u něho i u Františciho i u Goetha je přirozeným důsledkem nočního výjevu, že jeden z hrobů zůstane prázdný, protože umrlec tam naležící byl spálen (Korner), rozsekán (František) nebo se roztřítil (Goethe). Také verš, z definitivní úpravy vynechaný (»kousky — t. j. kousky košíl — sebrali, spálili«), zdá se mi ve vzdálené souvislosti se závěrem Kornerovým (»Cadaver ergo . est concrematum«), Erbenovo pak dvojverší »Tu mrtvý, jak se postavil, pádem se na zem poválil« jako by navazovalo na situaci, zachycenou kdysi Kornerem slovy »et cadaver . coram altari cecidit«.

Archiv literárně historický.

XLII.

Masarykovy dopisy Leandru Čechovi.

Podává **Mišlav Hýsek**.

Jeden ze tří redaktorů a vlastně hlavní redaktor moravského almanachu »Zory«, jednadvacetiletý posluchač pražské university Leander Čech, obrátil se s žádostí o příspěvek také do Vídni na Tomáše Masaryka, jenž tehdy připravoval disertaci; tím navázán styk, jenž potrvá až do Masarykova příchodu na pražskou universitu a jehož dokladem jsou 24 dopisy, zachované v Čechově pozůstalosti. Poskytuje zajímavý pohled do Masarykových názorů a plánů v době, kdy počal literárně pracovat a zahájil svou činnost vědeckou; mají význam i pro historii filosofického úsilí v Čechách před Masarykovým jmenováním na pražskou universitu. Leander Čech, jenž si později získal jména jako literární kritik a historik, zabýval se tehdy zejména esthetikou, v »Zore« otiskl pojednání »Aristotelova nauka o tragedii« a z esthetiky vycházel při celé činnosti literární; na konci let osmdesátých k nám uváděl moderní kritické směry francouzské, jejichž zásad užil v obsáhlé monografii o Karolině Světlé. Suploval v Přerově, v Kutné Hoře (na pedagogiu u řed. Lindnera) a v Telči, kde dostal místo definitivní; od r. 1894 byl ředitelem reály v Novém Městě na Moravě a tam r. 1911 zemřel. Zájmy literární a esthetické však ho neodcizovaly praktickému životu, jak svědčí jeho literární práce pro potřeby školské a významná činnost národně buditelská v zapadlých moravských působištích.

Prvních dopisů Masarykových, které jsem našel v Čechově pozůstalosti, již mně dal k disposici dnes zemřelý jeho syn Břetislav, užil jsem a výňatky z nich jsem přiležitostně otiskl již před válkou; dopisů ostatních mně laskavě poskytl chov Čechovy dcery řed. Jaromír Bažant v Písku. Dva dopisy z let pozdějších,

jeden z r. 1885 a druhý z r. 1893, jsou již jen příležitostné a stručné: v prvním Masaryk žádá o seznam moravských spisovatelů, kteří by mohli přispívat do chystané Ottovy České Encyklopédie (potom Naučného slovníku), a v druhém o spolupracovnictví v »Atheneu«. Korespondenci otiskuji s nejnutnějšími poznámkami a věrně s pravopisnými i stilistickými nedostatky, pro české literární počátky Masarykovy charakteristickými, o nichž sám zde několikráté píše; pan president k otištění laskavě svolil.

1.

Z Vídni 16. III. 1875.

Na ctěný list Váš, vážený pane, budíž zatím toto odpověděno: já se studiem aesthetickými zabývám jen mimořádně, pokud totiž k filosofii vůbec lze krasovědu přičísti; hlavité však pole mé jest duševěda a podřízené bezprostředně, — jí odbory. Z toho jede, že bych prací čistě aestheticou nemoh posloužiti, obzvláště nyní, kdy zaňat jsem věčním dilem, kteréž k tisku připravuji. Dále neznám bohužel účel almanachu¹ a jeho formálně zřízení, tak že napřed nemohu nic jistého určiti.

Uhodno-li, rače mi laskavě zámysl svůj sděliti, snad pak předce vyhovím přání Vašemu.

S úctou
Dr. Vlast. Th. Masaryk.

Wien I, Maximilianstrasse 7. (2, 23.)

2.

Z Vídni, koncem března 1876.

Rače, ctěný pane, odpustif, že Vás více, než Vám i mě milo obtěžuji: musím se tázat jak dlouho práci u sebe podržeti mohu; rád, než něco určitě odevzdám, přilepšuji a právě tentokráte mi na věci záleží. Co do themata — nepsal jsem nikterak populárně, za to jsem však pražádných poznámek pod text nepoložil. Jestli 30. stránkami tiskár vyjde — napřed určit nemohu; myslím však, že sotva; neboť úkol sám o sobě je velmi rozsáhlý a nerád bych srozumitelnost' nadpřílišnou stručností draze platil; to ostatně sám uvidíte.²

Dozvítě-li se co v Praze tisk a celá výbava archu (formátu velko⁸) stojí, sdělte mi to za tou příležitostí — budete tak laskav.

¹ Almanach moravské omladiny »Zora« o jeho vzniku viz mou Literární Moravu v letech 1849—1885 str. 261. sl.

² Masarykův příspěvek »Plato jako vlastenec« má 31 stran (str. 50—80.)

O budoucím almanachu si snad ústně v prazdninách po-hovoříme; pro všecky případy dozvíte se o mě, ne-li ode mě v Kloboukách u Brna (přes Hustopeče (Auspitz) hodlám asi začátkem července domů se odebrat¹, kdež asi 5 týdnů se zdržím; snad se pak asi v Brně uhlídáme? Bude-li třeba dozvíte se pak můj nápis, až v Lipsku budu, kam přijiti hodlám.

Zatím na Zdar!

Dr. Masaryk.

3.

Z Vídni 3. V. 1876.

Smrtí svého milovaného přítele Brandejse,¹ o které jste se snad dočtli, byl jsem z práce poněkud vyrušen tak, že ted teprv pojednání své Vám, ctěný pane, zasílám.

Dlužen tu některé poznámky Vám učiniti; dovolte tedy. Sloh můj není dobr: nebyv nikdy na slov. školách, k tomu nejsa mezi Čechy odchován, nemám onu ohebnost', kterou sám rád vyžaduji; proto Vás uctivě prosím, najdeteli něco vádného, račte to zlepšiti.²

Co do obsahu, tož náhledy mé liší se všech posuzovatelů Platonových; avšak to je mou věcí; právě upravuji k tisku něm. dílo »Das wesen der seele bei Plato« v kterém pro celou soustavu Platonova platné a nezvratné základy položiti chci;³ èasem svým tedy Vy, jelikož se věcí zajímate, širšího důkazu doslechnete.

Všeho více však bojím se že to které naznamenání bije proti polit. přesvědčení »našem u«; v člancích v Mor. Orlici »theorie a praxis« zaohlavených chci postupně ménění své všeobecně ozrejmíti, — (vyšly už dva) — tak že se snad báti nemusím, že tuze zavadím: nejmenuji osoby, poměry, nic — tak snad uváznu? Ostatně třeba mě doložiti, že s německou politikou neméně spokojen nejsem, abyste mne snad za »odpalika« neměli; mám tu mnoho z Platona.⁴

Pošlete mě korrekturu?

Až vyjde almanach prosím o jeden exemplář, který rád zaplatím, jak se samo sebou rozumí.

Klání se Vám v úctě oddaný

Dr. Masaryk.

¹ Příteli Brandejsovi napsal Masaryk nekrolog do »Světozora«; znovu jej otiskl Jaromír Doležal v »Masarykově cestě životem« (1921) II. díl, str. 178—180.

² Leander Čech staf Masarykovu slohově značně upravil, jak je patrno ze zachovaného rukopisu s Čechovymi korekturami; rukopis je majetkem dcery Čechovy, paní Jarmily Bažantové v Písku.

³ Je to Masarykova disertace, která však tiskem nevyšla; srov. dále dopis č. 7.

⁴ Jde o články »Theorie a praxis«, jež znovu otiskl Jar. Doležal v citované knize.

4.

Korespondenční lístek: *Signor Leander Čech filol.
a Zbraslav (Rossic) Moravia Austria.*

Florenzie dne 20. Sept. 1876.¹

Nechtěl jsem, milý příteli, dříve psati, dokud bych Vám slíbený program zaslali nemohl; jelikož jsem ale na cestě sve Italii velmi dlouho se zdržel, tedy Vám oznamuji, že teprův asi 10. půjdou do Lipska. Vrátim se do Vídni 1. Oct. a snad odtad Vám posloužím.

Studium aesthetiky, ku kterému Vy jste přilnuli, má zde pevný základ a chci ho tedy všemožně využitkovat. Ve Vídni by mě list Váš zastal.

Váš

Masaryk.

5.

Z Lipska 24. X. 76.

Načekali jste se zajisté, milý příteli, na program spolku filosofického, jenž jsem Vám u Vás slíbil; avšak nelze mi dostáti slovu, jelikož tu v Lipsku spolku takového není nýbrž v Berlíně. Mám tedy za to abyste tam proň psali — je-li Vám ho ještě třeba; myslím však, že si i tak pomůžete znajíce poměry studentstva Českého a stav filosofie v Čechách. —

Jsem tu od 15. X. nezkušil jsem však posud mnoho nového; po prvé jsem slyšel včera Wundta a dnes Roschera; dále chci navštěvovati Drobisch-e, Schuster-a, Zöllner-a a semtam se hodlám podívat na ostatní filosofy i nefilosofy.

Dle vnějšího podívání-se soudím, že se tu filosofie více pěstuje než-li u nás (ve Vídni aspoň) o čem i hojnost kněh tu a jinde v říši vycházejících nejlépe svědčí; podívejte se n. př. jen na seznam zdejších filosofů:

1. Strümpell čete Úvod do fil. a logiky, psychol. pädagogiku a v semináři má vědecko-pädagogické practicum;
2. Hermann: Úvod do fil. a log., Aesthetiku, Rozbor nových syst. filos., Hegelovu filos. dějin.
3. Heinze: >Erkenntnisslehre (jak česky?) a logiku, Všeobecné dějiny filos., Ethik. Spinozovu.
4. Ziller: Dějiny filos., Paedog. Seminar.
5. Wundt: Dějiny novější filos., Kosmologie,
6. Seydel: Něm. fil. od Kanta, filos. v poměru k bohověrství a k víře v nesmrtelnost, Psychologii.

¹ V Italii byl Masaryk se svým žákem A. Schlesingrem: srov. Jar. Doležal, Masarykova cesta životem I. 27.

7. Schuster: Materialismu dějiny, Psychologie, Berkeley, doma.
8. Zöllner o Platonově »Erkenntnisstheorie«
9. Fricker: Naturrecht, Völkerrecht
10. Marius: Dějiny paedagogie, Všeobecnou didaktiku a seminář
11. Eckstein: Seminář paedagog.

Docenti.

12. Avenarius: Spinoz. Monismus, a rozpravy fil. (doma)
13. Wolff: Dějiny fil. Angličanův až k Darwin., fil. Realism.
14. Göring: Kants Prolegomena,
15. Prof. Drobische jsem zapoměl: Psychol. Kant. Proleg.

Mimo to je Pravnicka Psychol. a na theolog. facultě paedagogika. —

Až se na všecky p. professory ze zdálky podívám odvážím se k návštěvě; posud jsem byl jen u Ebers-e (aegyptolog-a), jemuž jsem privátně odporučen.¹

Knižka moje vyjde po novém roce teprův na světlo boží, jelikož v tom tkví kněhkupecké záležitosti.²

Co je naším Comte-m?

Pracuji něco pro Musejník a zašlu to prof. Šemberou p. Emmerovi.

Co je u Vás nového? Pište, milý mi příteli, brzy a hodně mnoho; já Vám, až se jen něco zase dozvím, také všecko zvěstuji.

Pozdravte známé mé od svého

Masaryk-a,

Leipzig, Keilstrasse 11.

Mám Vám psávat' na universitu aneb mi rače napis svůj připsati?

6.

Z Lipska 7. XII. 1876.

I.

Chcete-li, milý příteli, časopis, v němž byste nejnovější literaturu našli, tož, myslím, dostačí nejlépe »Philosophische Monatshefte« kteréž Bratuschek (Giessenský) rediguje. Vychází v X. sešitech a stojí 10 Mark. ročně. V Bibliographii jsou všecka novejší díla dle odborů sestavena a v seznamu recensí stojí udáno, kdo a kde o nějakém spise se zmínil. Jinak časopis ten ale nestojí skoro za nic.

B) Zeitsch. für exacte Philos und philos. Kritik vychází $\frac{1}{4}$ ročně a ač taktež úplný seznam spisů a kritik má nepro-

¹ Georg Ebers (1837—1898), známý autor románů ze starého světa egyptského.

² Srovн. dopis č. 3 a 7.

spěje Vám proto, že se to pozdě dozvítí; arcif že i Monatshefte někdy teprův za 3 měsíce v 2—3 svazcích naráz vyjdou.

C) Anglický Časopis Mind nemá úplný seznam, vychází $\frac{1}{4}$ ročně.

D) Nyní vyšel nový Časopis: Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philos unter Mitwirkg v C. Göring, Heinze, Wundt herausgeb v R. Avenarius. V něm jsou »Selbstanzeigen« v kterýchž autorové sami na to, co jim hlavně váží, upozorňují; mimo to stručný seznam spisů, hlavité takových, které se Principu v časopisu pronešeném nepříčí. Podnik tento vyšel od Avenaria, docenta ph. zde, jež by se všemožně Professorem stal.

D) Radím Vám však, byste si rádeji objednali, třeba z té které kavárny »Zarncke, Liter. Zentralblatt« týdeník, v němž se tedy během každého týdne o veškeré literatuře dozvítí. Kritiky tam jsou jak všude špatné. —

II.

Co se Comta dotýká, tož nemám bohužel času; hlavně však proto otálim, že nejsem s to správně a srozumitelně česky psát. Odhadlal jsem se tedy, že jen německy psáti budu a našel jsem si překladatele českého pro ten pád, že bych něco zkul, co by zato stálo, by se i soukmenovci moji o tom česky dozvěděli. Za druhé však jsou pražští páni—inter nos—sprostáci! Důkaz toho zdě: řekl jsem Vám, že mi p. Kořán mnoho complementů nadělával písemně a řekl, že článek můj jednající o ženském pohlaví (ze stanoviska Sociologie) ve Světozoru uveřejněn bude. Mladý Jireček mi totéž psal. — Pomyslete si divení mé, když mi najednou článek vrátili aniž by slova řekli proč! p. Kořán slíbil že poopraví co do řeči článek můj a že uveřejní s velikou radostí každou práci moji. Vykladám si to takto: a) nesouhlasili mnozí páni s náhledy mými, kterými by náhledy panující, aspoň některé, kritisovány byly. S lidmi však takovými nelze mluviti, jelikož netolerancí svojí sami se zatracují; a jelikož nechci dělati škrabotu tedy mlčím — zatím a zříkám se úplně všeho účastenství tam, kde svoboda mínění potlačována.

b) Vrátili mě to snad proto, že jsem do Zory psal; tehdy však nejednají jinak než sub a) a jde tedy na všechn způsob, že nikterak nemohu zápasiti s takovými lidmi, jimž blaho národa na — kapsi aneb na »srdeči« vlastním, sobeckém leží. Pánové ti zapomínají, že Francie klesla protože se přecenovala a že Německo jen proto vzrůstalo, protože dle Lessinga obyčejně cizí náhledy přijímalo a protivné trpělo; nyní jsou Němci taktež zaslepeni a stane se jim tak jak Francouzům. Národ Český jest taktež zaslepen protože musí hledet brejlami špatně broušenými; někdy sice kouká přes ně avšak naučil se tím silhati a

nevidí jasně. Brejle ty však sdělati nesmí — proč? — Zaslal jsem práci p. Šemberou Emllerovi a sice kritiku dila Francouzk, kteréž jakby psáno bylo pro nás Čechy. Tam jsem poukázal ke všemu, co nás třízí — dle mého náhledu — poukázal k tomu, že nás jen vědění spasiti může nikterak však hulákání a »trpnost«. Dále jsem poukázal na rozruch náboženství a vědy a dovodil, že nás náboženství spasiti nemůže — jen věda — myslíte, že to Musejnák uveřejní?

Prosím Vás, co pak je vlastně s tím novým scandalem v Praze? Ač nevím, co se vlastně stalo — četl jsem jen něm. časopisy — předce musím souditi, že věc nědobrá jest.¹

Umění české je skutečně skrovné; možna, že Cesi a obzvláště studenti nyní velikou lásku k umění mají a že se uměleckým dílům obdivují; však tím nevrustá umění naše, neboť umění se neměří obdivováním, nýbrž umělci, které národ zrodil. A pak: bez křiku by si slov onoho něm. Professora málo kdo všimnul nyní však se každý po přednášce jeho ptati bude, on aneb něm. kněhkupec udělá dobrý kšeft, prof. si upevní »jméno« stane se věhlasným a v té míře utrpí český národ na lásce u národních cizých; je však národ náš ještě s to nátlaky nové snéstí, jim oddolati? Po jistou míru vyluzuje nátlak cizý sílu moji, sila má se tuží a vrzustá právě nátlakem — pak však puká — jakmile se tíže množí nepoměrně: národ náš pracuje na úpadku svém, zanikne-li, je si sám vinen nikoliv však narodové cizí. Co myslíte?

Odpusťte štěbetavosti mé — Spisy Hartsenovy² neznám; náhled jeho však nezdá se mi nepravý, jelikož sám filos. za vědu inductivní mám. Ostatně jsou právě náhledy o methodě velmi nejasné a proto zatím s Bohem!

Váš

Masaryk.

7.

Z Lipska dne ledna 1877.³

K milému mi dopisu Vašemu, milý příteli, chci taktež odkrytě k Vám mluviti; snad si pak pro budoucnost lépe porozumíme, snad z porozumění tohoto pro oba, hlavně však pro mě, zkveté doba vhodná, šťastnejší! Strán vlasteneckví mého: jsem Čechem duší tělem a nebude doba, v které bych zapoměl na řeč, kterou jsem od mládí za mateřskou měl. Mimo Českého vlastenectví

¹ Jde o aféru prof. Woltmanna, kterou vylišil Al. Jirásek v knize »Z mých pamětí« II. str. 12 sl.

² F. A. v. Hartsenův spis »Grundzüge der Psychologie« vyšel 1877 ve druhém vydání.

³ Den v datu neuveden.

jsem však cosmopolita — smyslu Mill-ova — a tím budiž všechno řečeno — zatím; lépe vyjadřím smýšlení své jinde a jindy, snad brzy.

Co se Woltmanna dotýka — tož jsem psal, že jsem měl k rukou jen něm. zprávy, že jsem snad proto více českým studentům křivdil —; nesouhlasím však posud s jednáním oním.

Bereme se oba, to vím dávno a vidím opětne ztvrzeno, tímže směrem, snad každý druhou cestou — spojme se tedy pokud možno úplně; tu však jest na Vás mě podporovati. Vizte: matka moje je — byla vlastně — Němkyně, otec Slovák; já jsem od mládí něm i česky se učil, více však něm, jak si snadno pomyslíte, jelikož matka nás syny odchovala, otec byl zabrán vždy prací svou. Až v 15. roku jsem se tepruv naučil znati vlastenecké smýšlení, které na gymn. Brněnském nejvyššího stupně dosáhlo. Tam jsem byl z gymn. (německého) relegován právě proto a dostal jsem se do Vídňě, kde jsem 7. let ztrávil studuje vždycky jen něm! Že se řeč a mysl prosta a rýzá odcizí — to snadno pochopíte. Nyní jsem zase mezi Němci — totéž. Myslím tedy, že by prakticky nejlépe bylo pro mě toto: kdybych se dostal do Prahy — tam zase nadchnul oním zápalem, kteréhož k vlastenectví nutně potřeba jest. Mám tedy zato, bych se o to pokusil snad supplenturu na rok tam dostati a mimo to se habilitovat; snad se mi poštěstí nejaké místo vychovatelske neb co podobného dostat? pak bych nemusel být supplentem a měl bych pro předmět svůj víc času. Co myslíte Vy k tomu? —

Nyní něco o pracích svých, po kterých se mě tážete:

Platonova psychologie měla nyní vyjít, nevyjde však dříve tiskem, dokud nebudu docentem. Příčiny jsou praktické: bude dříve kupována stojí-li na ni »docent na c. k. a t. d.« Proto ji chci písemně podatí a po approbaci do tisku dati.

Zato mám dati do tisku »Über den Selbstmord, Ein Beitrag zur Sociologie und Ethik.« Měl jsem totiž o tématě tomto — které mě kdysi Vlček¹ vrátil pro »zvláštní formu« — zde ve filosof. spolku 2 přednášky; někteří professorové, kteří tam byli, radili mě, bych práci tu tištit' dal a jeden mi do konce pravil, že se jí habilitovat' budu moci. Rozšířil jsem práci tu tak, že obsahyje (*sic!*) asi 100 tis. stranek 8⁰ veliké. Měl jsem tyto dni jítí ku kněhkupci (Hirzel) jsem však nemocen a nesmím z jizby proto nevím, jak a co bude.

Práci »O otázce ženske (= Frauenfrage?) ze stanoviska sociologie« kterou mě Světozor vrátil, nemohu Vám poslat proto, že ji chci taktéž trochu rozšířit'.

Do Musejníku jsem napsal obšírnou kritiku onoho dila, jak jste uhodli;² bojím se však, že nebude uveřejněna: hlavně

¹ Tyto styky vylíčil V. Vlček polemicky v Osvětě 1899; srovn. J. Doležal uv. m. I. 23 sl.

² Viz dopis č. 11.

proto, že jsem tam pronesl mínění své o náboženství křestanském, o kterémž totiž soudím, že zaniká dohravši svou roli v osvěcování národů. Mimo to jsem se opěl proti mínění Funck Brent pravícího, že budoucnost' osvěty spočívá na spojení národů Franz a Slovanského. Nevěřím v to: dokazují, že budoucnost' Slovanů leží v Slovenstvu samém, že se Slované vzdělati musí, pak že oddolají všemu vlastní silou!

Akad. Spolek chce Almanach vydať letos k oslavě prof. Šembery; chci tam napsat »O osvětě a pokroku«.¹

Do Mat. moravské bych psal, nevím však modus; zatím však jsem zaneprázdněn Samovraždou; nemyslité že bych ji měl česky vydať? Ale kdo ji vezme? Zde mi byl slíben honorář — nemohl bych ji česky i něm. vydať?

Za člena přispívajícího přistupu (*sic!*) a zasilám zatím [5 marek = 2f 50 zlata], račte to za mě zapraviti. Bohužel nemohu nyní přispěti více — snad posléze.

Knihu tuto, prosím, dejte Spolku českých filologů: Na cestě své v Italii našel jsem v Bologně v Museum městském správce Čecha — Jan Sedlo z Plzně — který popis tento jednoho sarkofagu v reči franc. a italské vydal. Mluvil jsem s ním dlouho a pravil mi, že snad již 27 let doma nebyl. Spisek tento bude Vám tuším vhodnou ilustrací k výrokům Vaším v posledním listu svém na mě.² Dávám brzy zprávu o tom, co se stane s práce mi mymi.

Pozdravuje Vás přátelsky Váš

Masaryk.

N. B. Do Matice Moravské psal bych rád něco z Ethiky neb Sociologie; n. př.: O základních učeních Mravovědy. Rozložil bych stručně všecky važnejší mravovědy tak žeby asi 18—20 moralistů bylo čím bych krátký dejepis mravovědy získal. Co myslíte Vy? Poradte, prosím.

N. B. Peníze, něm. u ménce snadno vyměňíte, já zde nemohu, Vy tam za ně víc dostanete.

Korespondenční lístek z Lipska. Razítko: 7. 2. 77 5.-6. N. Herrn Leander Čech Cand. Prof. Zbraslav bei Rossitz (über Brünn) Mähren, Oesterreich; Dringend!

¹ Almanach na oslavu sedmdesátých narozenin A. V. Šembery, jejž vydal vídeňský Akademický spolek; statí Masarykovu »O pokroku, vývoji a osvětě« znova otiskl Jar. Doležal v citované knize.

² Jde o Sedlův spis »Le grand sarcophage du Musée civique de Bologne. Boglone 1874«. V knihovně Jednoty měl sign. D 184, ale časem se ztratil nebo byl vyřazen. Zjistil mně laskavě knihovník Jednoty Fr. Chvála.

Milý příteli! Prosím Vás pěkně napište mě ihned, jakmile lístek obdržíte, jak sledující termini technici česky slújí, potřebuji je do své práce pro almanach:¹ »Natürliche Zuchtwal, Descendenztheorie, Kampf ums Dasein, Geschlechtliche Zuchtwal, Gesetz der Erhaltg d. Kraft, Entwicklung = [Evolution], Erkenntnisstheorie, »Gesetz d. Wechselwirkg d. Naturkräfte«.

Až budu s touto prací hotov, tož Vám obšírněji budu psát; nyní nemám času jelikož na dvě strany zavázán jsem slíbené práce dohotoviti.

Váš

Masaryk

Leipzig, Keilstrasse 11.

Tužkou připsáno: Prosím ale rychle, do 13. mám práci odeslat k tisku.

9.

Z Lipska dne 1. III. 1877.

Těsil jsem se, že Vás, milý příteli, v Praze zastanu na své pouti do Vídně; rád bych se byl podíval k těm kterým hlavám národa našeho; Nyní nevím, mám-li tak učiniti. Seznámil jsem se konečně s několika Čechy zdejšími; (pp. Nízký, Sedlatý, Ninger, Škorpil, Pecháček) p. Škorpil pojede také domů, snad pojedu s ním.

Zajisté jste se dozvěděli z novin, že 21. III. ve Vídni slaveny budou 70. narozeniny Šemberovy; na dráhách dostať lze za poloviční cenu lístky: nemohli byste se podívat do Vídně?

Prof. Durdík byl, jak jsem se dozvěděl, ve Vídni, by mu zvili plat, aneb aby ho udělali rádným(?); má, prý, jen 800 zl. ročného, což já nikterak nevěřím.

Ostatně nechme cizí záležitosti: co robíte Vy? Přemýšlel jsem všelijak a dospěl k těm koncům abyste šli na rok do Olomouce na Gymn. jakožto supplent: aspoň byste měli nejnudnejší zabezpečeno, byli byste na Moravence a — co mnoho váží — měli byste knihovnu značnou k pracím státní zkoušky; Olomuc totiž má jednu ze značnějších knihoven říše. Arcit předpokládal jsem, že byste místo dostali. Co soudíte Vy? Co jste psali p. řed. Kosinovi? Járuku »Koleda« se mi hlavně nelíbí; nicméně jsem ji už poslal 1. článek »O spiritismu«; nevím však posud bude-li

¹ Srovн. dopis č. 7.

jí vhod; jelikož jen přesně vědecky psati mohu.¹ Do »Matic« teď psať nemohu,² maje se svými pracemi díla dosti; objednal jsem si ji ale, nedostávám jí však. Psal jsem totiž, nevěděv lépe, prof. Bartošovi, by mi ji ráčil objednat³; snad není uražen?

Do almanachu, kterýž vyjde ve Vídni napsal jsem »O pokroku, vývinu a osvětě.« Lístek Váš jsem dostal — a děkuji Vám; zdá se mi že bychom »Zuchtwal« přeložit' mohli »brakováním« — co?

Vydáte letos zase almanach? Sdělte mi v čas, mel bych-li něco napsat¹; jak se kšeft loňsky p. vydavatelovi líbil či nelíbil?

Zatím s Bohem!

(Pište do Vídne „I, Maximilianstr. N= 7, 2, 23.)

Váš

Masaryk.

10.

Korespondenční lístek. Herren Leander Čech Stud. philos. Prag (Universität) Böhmen.

Z Lipska 16. VII. 1877.

Nemálo jsem se divil, že na mne zapomínáte — tím více se těším vida, že se nehněváte.

Posud nevím, kde prázdniny ztrávím; zde zůstanu asi do 10. augusta a pak se snad odeberu domů do Klobouk (b. Auspitz). Rád bych procestoval Durinsko, budou-li jen háky. Na rok budu ve Vídni, kdež, jak víte, se habilitovati chci; do nového roku odevzdám spis, jenž strašnou nemocí nynější se tak opozdil. Posud nejsem dokona zdrav, doufám však že se prázdninami zotavím.

Do Vídne půjdou začátkem září, jelikož si tam nějakou hodinu najít musím; vzdav se totiž svého nynějšího hofmistrování. Mohl bych i do Prahy jít — však nelibí se mi tam: Co myslíte

¹ Olomoucký beletristický časopis »Koleda« vycházel od r. 1876; viz o ní v mé »Literární Moravě« str. 263. Fr. Bayer požádal o spolupracovnictví také Masaryka, jenž odpověděl dopisem, zachovaným v archivu Vlasteneckého musea v Olomouci:

Slavnému vydavatelstvu Koledy!

K laskavému vyzvání Vašemu budíž odpovědino, že milerád do »Koledy« přispívat budu dle možnosti.

Bych si však cíle prací svých povědom byl viděl bych rád aspoň jeden exemplář Sl. listu Vašeho a prosím tedy, byste mi ho laskavě na ukázku poslati ráčili.

K službám vždy ochotný

Dr. Masaryk

Leipzig, Keilstrasse 11.

V Lipsku, dne 6. I. 1877.

² Časopis Matice Moravské.

³ Tohoto terminu Masaryk skutečně užil.

Vy o tom? Bylo by mi milo, kdybyste mi list ještě sem odeslali a hlavně to ozřejmili, jaké postavení by novopečený docent filosofie v Praze měl.

Prosí Vás o to Váš oddaný

Masaryk.

Přes text přepsáno ještě:

Jak dlouho zůstanete v Praze? Snad bych tam na zpáteční cestě zavítati mohl; račte mi to všecko sděliti.

11.

*Korespondenční listek z Lipska. Razitko 18-c 1877.
Adresa: Herrn Leander Čech Stud. philos. Prag (Universität).
Böhmen. — V pražském razitku měsíc nečitelný, ale zřejmě
tu jde o odpověď na Čechův list o dotaze s pražskou docen-
tureou; také feuilletony v Mor. Orlici vycházely v červenci.*

Díky za list Váš.

Mezi tím časem vyjednal jsem si pevné postavení ve Vídni a tedy není s Prahou ničeho. To co v Orlici otiskleno: není to, co jsem prot. E.¹ poslati chtěl; ono bylo mnohem obšírnější; jelikož však se nepronesl zda-li článek takový chce, zpalil jsem ho a napsal pro Mat. Mor. tento částeček. Jelikož prý ale v Osvětě takovéž pojednání vyšlo dal prof. Bartoš věc Orlici — ač, tuším, tam divně stojí? Zvíte-li něco o kritikách a t. d. které se mne týkají, prosím oznamte mi; já nečeta zde ničeho nevím co se se mnou doma děje.

V listu obšírnějším Vám povím, co o Vašem plánu myslím.
Zatím na zdar!

Váš

Masaryk.

12.

Z Klobouku dne 2. Sept. 1877.

Konečně jsem na místě tichém, odkudž Vám, milý příteli, list dávno již ohlášený, klidně napsati mohu.

Sdělili jste mi o záměrech svých a jest mi radu moji Vám říci, jak si věci já představují.

Předně Vám dbáti zkoušek, jak se samo sebou rozumí; a proto bych Vám nikterak neradil k redaktorství Koledy. Jednoduše proto, že to vše sotva zmůžete důkladně a pak si nedělejte

¹ Emleroví, redaktoru Musejníka; jde o kritiku Funcka-Brentana v článcích >Zákony osvěty a budoucnost Slovanstva,< které jsou z >Moravské Orlice< znovu otiskleny v >Masarykově sborníku< I. (1924) sv. 1. Srovn. J. Herben, T. G. Masaryk I. (1926) str. 27.

matné představy o jsoucnosti Koledy. List, jakým nyní jest, nehoď se pro činnost Vaši a jinakým ho učiniti značí předce nový list založiti.

V tom bych se shodoval, bychom měli orgán à la Osvěta ale takový, že by veň mohl psati, co libo totiž, aby redaktor neodpovídal, že nemůže vyhovět jelikož ve »Vašnosti« článku a t. d. o náboženství, o Darwin-a a p.« drknuto!

Zchází nám svobody mravní, která se u všech národů vyvěděuje svobodou tiskovou, pokud vládou zakázána není; my právě bychom sobě samým huby zavíral neměli! Proto mám za to, bychom — možno-li, orgán zarazili nový, bychom sehnali spolek, jenž by aspoň 2—3 roky podnik udržel, dokud by se prakticky bud sám neudržel neb zanikl. Já neznám poměry literární, vlastně literárně-penězitě na Moravě — suđte sami.

K doktorátu Vám poslouží také práce o Epictetu. Znáte malé vydání učení Epictetových v malinké »Bibliothèque nationale« od Tampucci-ho? Knížečka stojí 25 centův. Látka však uspořádána dle kapitol, jichž každá svůj vlastní předmět si obírá a zajisté se Vám uhodí k práci Vaši.

Nyní něco o sobě.

Nejsem posud zdrav a proto se již ve čtvrtek do Vídně odeběru k lékarské poradě, zůstanu však hned tam maje hodinu dávati žáku gymnasiálnému. Řekl jsem Vám, že se hodlám habilitovati; asi za 2 měsíce, budu-li poněkud zdrav, zadám své věci fakultě.

Starosť moje o budoucnost' uveličena tím, že jsem se za pobytu svého, jak se říká, zasnoubil; sděluji s Vámi, že tedy Miss Charlotte Garrigue z Nového Yorku ženou mojí se stane a sice, jak doufám, v budoucích prázdninách dosahnuv mezi tím docenturu. Jest mi pro ni jít do světa nového, nač, jak se rozumí, se velice těším.

Z Vídně Vám snad brzy více nového říci dovedu; zatím tedy s Bohem!

Nevím ještě kde bydlet' budu, protož do doby té užijte tohoto nápisu: I, Maximilianstr 7, 2, 23, kdybyste snad k psaní chut', čas neb potřebu měli.

Vám oddaný, upřímný

Masaryk.

13.

Z Vídně 8. Nov. 1877.

Nestalo se vinou mojí, milý příteli, že tak pozdě pišu; nebývám už tam, kam jste psali a tož jsem dostal list tepruv včera.

Já nemám pojmu o tom, že by za našich dnů někdo politicky kompromitován byl: mám za to, že můžete plným právem hlasiti se o právo, ba musíte tak učiniti, ma-li právu cesta vůbec klestena

býti. Arcit se dá snadno moralisovati, nesnáze jednat; ale nemohu si pomyslit, že by Vás z přičin polit. potvrditi nechtěli.

Jste si skutečně jist, že se nikde neprořknul?¹ Ne, že bych v tom viděl něco zlého, naopak; ale bývají okolnosti, za nichž dlužno býti praktickým.

Avšak ponechme toho, obraťme se ráději k praktickému.

Zde ve Vídni supplentura není nikde, aniž do začátku budoucího roku školního bude.

Místo vychovatelské hned nemám; avšak postarám se o to, bych, je-li vůbec možno, Vám se dostalo.

Tolik mohu já učiniti, vlastně tak málo; neboť právě nyní je bratr můj bez zaměstnání a žije u mě. Kdyby toho nebylo pozval bych Vás zatím k sobě.

Nedělejte si však veliké náděje na Vídeň: jste tu neznám s lidmi s poměry, k tomu je už pozdě jelikož hodiny už zadávány dříve, mimo to však všeobecná misérie.

Beží tedy o to, kam se pro první čas obrátiti máte: nejsou nikde na gymn. českých v Čechách neb na Moravě místa jestě vypsána? Na venkově by se to dalo očekávat.

Nemůžete se v Brně zatím zdržeti? Praha Vám docela uzavřena?

Sdělte mi, prosím, brzy, co dělati Vám možno, bych věděl, kam Vám psáti, kdyby se snad záhy něco vynášlo.

Nabuďte mysl! Jsem v týchž asi nesnazích jak Vy: jsem v habilitaci, mám tedy práce přes krk, k tomu posud ještě poněkud churav, denně musím 3. hodiny dávat, bratra mám na starosti nemaje sám ničeho, ženit' se mám, — vidíte, že toho je taktež doslo.

Možno-li Vás těšiti na lepší budoucnost, mohl bych Vám z života svého taktéž příkladem sloužiti: vězte, že jsem já už dvakrát se učil řemeslu, když me rodiče z 2. realky vzali a ničeho neměli. Ve Vídni jsem se učil asi 6 týdnů zámečníkem — dům vedlejší mého bytu nynejšího je ten vněmž jsem se učil a pamatuji denně na to jda kolem — onemocněv došel jsem domů a dali mě na kovárství a byl jsem asi rok kovářem! Pak učitelským praktikantem a přece jsem se 70 kr začal studia v Brně a, dá-li Bůh zdraví, se neztratím.

Bude-li mě možno k prvnímu, tož Vám pujčím několik zlatých; teď bohužel nemám.

Váš upřímný

Masaryk.

Wien III. Salmgasse 10.

(Dokončení příště.)

¹ L. Čech byl po nastoupení suplentury na gymnasiu v Přerově suspendován, podle sdělení spolužáka, vlasteneckého brněnského kněze R. Jokla z 15. listopadu 1877 hlavně pro řeč, kterou měl při odhalení Hálkova pomníku na Závisti; jako pramen uvádí Jokl prof. Royta a Bartoše.

Úvahy.

St. Witkowski: Homerus quomodo commoditati versus pangendi consulat. Seorsum impressum e »Symbolis grammaticis in honorem Joannis Rozwadowski«. Cracoviae, Gebethner & Wolff, 1927. Str. 183—195. — *V. Magnien: Les composés dans la langue et poésie homérique.* Pubblicazioni della università cattolica del Sacro Cuore. Ser. IV. vol. VII. Milano 1927. Str. 27—48.

Witkowski navazuje na klasické dílo Meisterovo »Die homerische Kunstsprache«. Ukazuje zejména, jaký vliv na utváření Homerovy mluvy měla snaha po vhodném uzavření verše, jenž u Homera tvoří celek nejen metrický, nýbrž nejčastěji i myšlenkový. Touto snahou vysvětluje W. některé odchylky gramatické, jako je nevhodné užívání slovesných časů (χ 279 ... πῖπτε δ' ἔραζε, kde smysl žádá aoristu a nikoli imperfekta, záměna plusquamperfekta za aorist ve φ 354 Ἡ μὲν θαυμήσασα πάλιν οἰκόνδε βεβήκει), zvláštní užití gram. čísla v π 332 ... πατὰ δάκρυον εἰβοι. Z téhož důvodu podle W. provázejí epitheta svá substantiva i tam, kde nedávají přiléhavého smyslu: χ 269 οἱ μὲν ἐπειδ' ἄμα πάντες διδάξει λέον ἀσπετον οὐδαει. O pleonastických výrazech W. soudí, že sloužily básníku k vyplňování verše. Za příklad uvádí mezi jinými υ 530 ... νεκύων πατατεθνητῶν, τ 343 ποδάνυπτα πόδων, δ 302 ἐν προδόμῳ δόμῳ.

Magnien se pokusil o nový výklad homerských komposit, která všechna redukuje na jeden základní typ. »Všechny složeniny mají význam adjektivní. Nositelkem základní vlastnosti je druhá část složeniny, kdežto první část jen určuje a vymezuje onu vlastnost. Proto druhá část komposita má vždy platnost adjektivní, jako první část má vždy platnost adverbiální.«

K tomuto mechanisujícímu výkladu nebyl by jistě Magnien došel, kdyby byl přihlížel k tvoření komposit v jiných jazycích. Ostatně násilnost tohoto výkladu vyniká zřejmě i v řečtině samé při složeninách s kmenem slovesným jako *λαθυνήδης*, *φιλόξενος* a pod.

Pozoruhodný je nový etymologický výklad kmene *δευκ-* v *ἀδευκής* a *Πολυδευκής*. Opíráje se o glossu Hes. *δευκές λαμπόν* dochází M. k významu *ἀδευκής* »bez lesku, beze slávy« a *Πολυδευκής* »silně zářící«. Dosud uznávaný výklad Fickův byl nucen popírat etym. příbuznost těchto slov se jménem *Δευκαλίων*, která však nyní podle výkladu Magnienova je nasnadě. Jan Rous.

Eduard Meyer: Geschichte des Altertums. II. Band, zweite völlig. neubearbeitete Auflage. Erste Abteilung. Stuttgart-Berlin, Cotta 1928. Stran XIV + 620 + 8 tabulek. Za 25 Mk.

Po několikaletém čekání splnil Meyer své opětovné sliby a podává do rukou čtenářů první část druhého dílu svých G d A,

a slibuje, že další části tohoto dílu, jakož i díly ostatní budou brzo následovati. Při rozsahu látky a autorově věku (73 let) je to ovšem slib velice optimistický, jehož splnění není sice nemožné, ale zahrnuje v sobě nebezpečí, že půjde na újmu jakosti díla. Přítomný svazek sám o sobě je mementem výstražně ukažujícím na překážky, jejichž zdolání není v moci ani badatele tak mnohostranně připraveného, jako je právě Ed. Meyer. Nové zpracování II. dílu G d A nasazuje v období časovém asi o půl tisíciletí vyším, než vydání první. Knihu zahajuje souborná přehledná kapitola o orientálních dějinách začátkem II. tisíciletí. Jest to vlastně epilog týkající se látky probírané v I. díle, ale M. uznal za vhodno připojiti jej jako zatímni náhradu dalšího zpracování I. dílu, k němuž se už nedoufá dostati, ale jež pokládá za nutné. Druhý a třetí odstavec líčí dějiny egyptské až do Amenhotepa III. (1370 před Kr.), čtvrtý probírá Kretu a její kulturu, pátý jedná o řecké pevnině a o mykenské kultuře, šestý je věnován vyličení stavu egyptské vzdělanosti za XVIII. dynastie, sedmý pojednává o úpadku mocenského postavení Egypta, osmý se obírá reformami Achuenatonovými a jejich zmarem, devátý popisuje dobu XIX. dynastie a její styky s Hetity, desátý mluví o kultuře doby Ramesů, jedenáctý o poměrech hetitských a o vztažích Hetitů k sousedům a je připojen přehled událostí v Babylonii a Assyrii. Závěrečný dvanáctý odstavec pak probírá velká stěhování koncem II. tisíciletí před Kr., jež přivodila úpadek říše egyptské, hetitské i světa mykenského. Listina králů egyptských, mitanských, hetitských, babylonských a assyrských, jakož i stručný rejstřík končí knihu.

Kromě změn v rozvržení látky je nejnápadnější nová úprava textu a poznámek. Kdežto dříve a ještě i v novém zpracování prvního dílu po odstavcích zhuštěného textu následovaly petitové odstavce s kritickým zhodnocením materiálu i jeho novodobého zpracování a s vytčením problémů i jejich řešení, jsou nyní poznámky položeny pod čáru a obsahují jen obvyklý dokladový materiál. Text sám jest sice poněkud rozšířen, ale upraven zcela dogmaticky. M. v předmluvě výslovně vykládá, že byl k této úpravě nucen nemožností zpracovati a předložiti všechn příslušný materiál způsobem v G d A dříve obvyklým. Knihu novou úpravou získala sice na čitelnosti, ale přestala být pomůckou pro detailní studium.

Egyptské dějiny jsou dávnou láskou M. a proto není divu, že jejich podání i tu patří k nejlepším částem knihy. Je škoda, že přespříliš střízlivá objektivnost autorova zabíhá leckde až do úplné suchosti, takže podává spíše pečlivě provedený preparát, než obraz života sice dávného, ale skutečného. Nejnápadnější je to při výkladu o Achuenatonových reformách a jejich zmaru: zde by jistě bylo jen prospělo trochu psychologického a sociologického prohloubení. Z jednotlivostí, proti nimž lze nejspíše

vznéstí námitku, je jednak tvrzení, že žena nesměla v Egyptě vládnouti (str. 114), ačkoliv na příslušných místech M. sám promlouval o vládkyních Egypta; druhá námitka by se týkala všeobecného tvrzení na str. 152, že žádná cizinka nemohla býti legitimní a blavní manželkou faraonovou: příklad Taduchipy, dcery mitanského krále Tužraty, provdané za Amenhotepa IV. Achuenatona a jeho jediné a hlavní manželky, je příliš důležitou odchylkou od zásady jinak dodržované, než aby se mohla přejítí jen mlčením.

Sám M. upozorňuje, že pečlivě sledoval a promýšlel všechno, co se týká oblasti aegejské, jejího obyvatelstva a kultury. Nelze se však zbaviti dojmu, že přečtení příslušných kapitol odborníka značně zklame, poněvadž se v nich nepodává nic jiného, než co před krátkým časem shrnul G. Karo v I. a VIII. díle Ebertova Reallexikon der Vorgeschichte: »po první katastrofě na Kretě, ke které došlo v souvislosti s událostmi, jež daly také vznik říší Hykšasů, obnovila se města kretská, ale jejich vývoj ubírá se cestami poněkud odchylnými od oněch, jimž krácel dříve. Kolem r. 1400 ničí je po druhé vpád Achajů, jejichž kultura (mykenská) pocítila sice některé vlivy kretské, ale není s kretskou společného původu.« Bylo by bývalo jistě na místě, i když se už M. rozhodl pro toto nazírání, aby ukázal na důvody, jež stojí proti němu; nelze jich nijak podceňovati. Ostatně o přičinách, které také působily na zřícení kretských paláců, pověděl mnoho zajímavého v pavíjském Athenaeu 1927 a 1928 M. Baratta, jenž obrátil pozornost na účinky seismické. Z některých nápadných podrobností třeba zase vytknouti tvrzení na str. 212 p. 2, že kult býka byl kretskému náboženství zcela cizí. Vyjímá-li M. už z kultovní souvislosti motiv minotaurův a jiné podobné, ač pro to neuvedl důvodů přesvědčujících, přece by se měl pozastavit u stále se opakujících výtvarných motivů býčích rohů (*Horns of consecration*). Velký význam přičítá M. orchomenské říši; odvozuje z ní dokonce i Athenin kult. Na mnohých místech lze zcela patrně postřehnouti vliv Belochových výkladů a nápadů: je to zejména ostré odmítnutí všeho, co souviselo s tradicí o putování Herakleovi. Stěhování dorského však M. nepopírá, jak činí Beloch a Pareti. Rozbor historického jádra herojské pověsti řecké zajímá M. velice; přinesl tam leccos nabádavého, ale v celku sotva vzbudí souhlas jeho stanovisko naprostě nepřihlížející k psychologii básnického tvoření. Dvanáctá kapitola by vůbec vyžadovala podrobnější recenze, ale poněvadž se v ní M. jen zběžně dotýká věci, o nichž musí pojednatni v dalším oddile knihy podrobnější, lze od toho upustiti.

Konečný úsudek o 2. vydání 2. dílu G d A může býti ovšem podán až na základě celku. Pak se ukáže definitivně, zda jsou oprávněny obavy vzbuzené touto první částí, jež rozhodně nedosahuje svou vnitřní hodnotou výše, na níž stojí dříve vydané části nového zpracovávání.

Vladimír Groh.

Wilhelm Schubart: Die Griechen in Ägypten. (Beihefte zum »Alten Orient«, Heft 10.) Leipzig, J. C. Hinrichs, 1927. Str. 54 + 2 přl. Cena 2 mk.

V této práci, která vyšla ve sbírce pojednání, týkajících se kulturních dějin starého Orientu, o nichž bylo v tomto časopise už několikrát referováno (L. F. LIII. str. 190, 309; LIV. str. 278, 342n., 364, 365), snaží se spis. zhustit a zpopularizovat výsledky svých badání, které uložil v svých dřívějších knihách a pojednáních, hlavně v knize »Einführung in die Papyruskunde« (Berlin 1918¹, 1922²) a »Ägypten von Alexander dem Gr. bis auf Mohammed« (Berlin 1922). Všimal-li si Fr. Heichelheim v pojednání »Die auswärtige Bevölkerung im Ptolemäerreich« (Lipsko 1925, v. L. F. LIV. str. 49—51) obyvatelstva neegyptského vůbec v době Ptolemaiových, omezil se Schubart jen na řecké obyvatelstvo Egypta, jehož vztahy k Egyptanům sledoval od dob nejstarších až po dobu panství arabského. Na tento problém a jeho naléhavé zpracování vědecké podle papyru, nápisů a starověkých autorů upozornil vlastně už spis. sám v knize »Einführung in die Papyruskunde« (1918¹, str. 325 pozn.). Vědeckým zpracováním tohoto thematu však pojednání Schubartovo není, nýbrž jen essayisticky psanou studií, zachycující v hlavních rysech politické a kulturní vztahy Řeků k Egyptanům, především od dob hellenistických, protože o skutečných vztazích obou národů ve velkém měřítku lze mluviti teprve od doby Alexandra V. a jeho nástupců.

Spis. líčí též přehledně kulturní život Řeků v Egyptě v době ptolemajsko-římské, a to po stránce literární, vědecké, umělecké a náboženské, a s důrazem vytýká houževnatost řeckého živlu v Orientě vůbec, s jakou se dlouho bránil úřednímu jazyku latinskému a vlivu egyptské kultury. Společenskou propast mezi Řeky a Egyptany vytvořil trvale edikt Caracallův r. 212 po Kr.; propast tato se později v dobách byzantských šířila a prohlubovala rozdíly náboženskými. Křesťanství získalo si nejprve massy egyptského lidu, teprve později Řeky, ale v V. stol. po Kr., v době politických zmatků a náboženských haeresí, rozdělilo se pomalu zase obyvatelstvo Egypta na monofysity-Kopty a orthodoxní Řeky. V stol. VI. a VII. po Kr. právě rozvoj monofysitismu způsobil, že Egypt, dříve řecký, stal se zase egyptský, t. j. koptický. A kdežto poslední zbytky hellenství zardousil islam, Egyptany útlak spíše zachránil a jejich tvrdošíjnost přetrvala světovou moc hellenismu zrovna tak, jako moc Říma. Tak se nám jeví hellenismus v Egyptě jen episodou v dějinách, která netrvala ani celé tisícletí.

Jako v jiných knihách Schubartových, lze i v této pozorovati vřelý vztah spis. k látce samé, který se projevuje i v literárních pracích jeho choti Fridy, jež jeví podobný zájem o kulturní dějiny Egypta jako její manžel a před nedávnem vypsala essayi-

stíky dějiny Egypta od nejstarších dob až do doby přítomné v knize »Von der Flügelsonne zum Halbmond« (Lipsko 1926). Odborné literatury spis. neuvádí, ale odkazuje především k své knize »Einführung in die Papyruskunde« a k Wilckenovým a Mitteisovým »Grundzüge«. Totéž thema zpracoval spis. už v roce 1921 v čl. »Hellenen in Aegypten« v časopise »Hellas« (Organ der deutsch-griechischen Gesellschaft, č. 8.). *Jos. R. Lukeš.*

Platonovy Listy. Přeložil Dr. František Novotný. (Bibliotéka klassiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie věd a umění, číslo 35, v Praze 1928.) Stran 88, cena neudána.

Nepotřebovali bychom ani věděti, že prof. Novotný věnoval Platonovým Listům vzácnou monografii, ve které přispěl k důmyslné jejich interpretaci a přesvědčivé obraně jejich pravosti, ani že k nim chystá podrobný latinský komentář: postačily by již jen jeho překlady *Symposia*, *Timaia*, *Kritia* a *Politeie*, kterými prokázal, že je nej povolanějším tlumočníkem slovesných projevů antického genia, abychom byli předem jisti, že jeho první úplný český překlad Platonových Listů jest dílo v každém směru dokonalé. Propracováváme-li se novým překladem, před nímž předchází vhodný úvod, nejenom se splní naše očekávání, nýbrž i vzrostne nezvyklá radost ve chvílích, kdy nevím, zda se máme podivovat víc hluboké myšlence řeckého autora či kongeniálnímu přeslumočení překladatelovu. I v překladě Listů se jeví tytéž rysy tvůrčí činnosti Novotného, které byly plně pochopeny a jasně vyjádřeny čtenářům tohoto časopisu (48, 1921, str. 289 a n.) v posudku překladu *Politeie*. Nemusím tedy na ně upozorňovati, ostatně již z toho důvodu, že bych o nich nemohl vyložiti výstižněji, než učinil J. Ludvíkovský. Kdo by však chtěl poznati zcela konkrétně jemnosti překladatelské techniky Novotného, tomu nemohu dosti vřele doporučiti, aby srovnal (vedle originálu) dobrou polovinu nového překladu s jeho prvním vydáním: nejdélsí Platonův 7. list (nyní str. 32—73) přeložil N. již jako mladý filolog v programu gymnasia vysokomýtského 1907, str. 3—23. Nejen na každé stránce, ale na každé větě jsou patrný překladatelovy *secundae*, anebo spíše *iteratae curae*. Uvážíme-li, že již raný překlad Novotného byl nejen přesný a věrný, ale vynikal po mnohé stránce nad soudobou překladatelskou techniku, a srovnáme-li s ním nový překlad, uvidíme teprve jasně ono veliké *plus*, které přinesl Novotný přemýšlivou vlastní prací našemu překladatelství a v čem byl i bude světlým vzorem generacím mladším (snaha po věrnosti ještě doslovnejší, ale přitom o češtinu nejpřirozenejší, technika překládání častic, mistrné vystižení dopisového slohu reformami slovoslednými a j.).

Stopy toho, že jde z části o nové zpracování staršího překludu, objeví se ojediněle teprve při bedlivější pozornosti.

O tom svědčí na př. místa 333 A a 349 C, kde byly tvary *Kαρχηδονίους*, *Kαρχηδονίων* přeloženy 1907 „Karchedoňany“, „Karchedonské“, nyní (1928) nedůsledně „Karthagiňany“, ale „karchedonské“, nebo 342 A—C, kde bylo původně (1907) slovo ἐπιστήμη, čtyřikrát se vyskytující, přeloženo čtyřikrát „vědění“, nyní však třikrát „pojem“, ale po čtvrté „vědění“.

Zcela ojedinělé jsou případy, kdy jasná přehlednost originálu jest v překladu poněkud zastíněna, na př. 324 C εἰς καὶ πεντήκοντά τινες ἀνδρες προύστησαν ἀρχοντες, ἔνδεκα μὲν ἐν ἄστει, δέκα δὲ ἐν Πειραιᾳ . . . , τριάκοντα δὲ πάντων ἀρχοντες κατέστησαν αὐτοκράτορες, vláda jedenapadesáti mužů, jedenáct v městě, deset v Peiraiu . . . a třicetičlenná vláda se ujala neomezené vrchní moci“.

Odechylky od doslovnosti překladu byly provedeny vesměs z dobrých důvodů; snad i 342 A λεχθέντων αὐτῶν nemusilo být nahrazeno pouhým „pak“ a mohla být přeložena slova πάσης 343 C, πάντων 355 A, πῃ 354 A. Poněkud podivně mi zní 359 C „chtít něco provésti snadno a rychle“ οἰομένονς τι ἔτοιμως διαποδάξασθαι (přes 331 A) a 327 B „byl trnem v oku“ ἐπαχθέστερον ἐβῖτω. V překladu 354 B σοφὸς ἀνὴρ καὶ ἀγαθὸς Λυκοῦργος, moudrý a dobrý muž Lykurgos“ by se mohlo slovo „muž“ vynechat (sv. ἀνὴρ Πέρσης a j.)

Novotný překládal podle vydání Burnetova (1906), ve kterém „text Platonových Listů jest v nejdokonalejší kritické úpravě obsažen“ (str. 10). Vykládám si snad správně, že témito slovy jest posouzena nepříznivě kritická úprava nového speciálního vydání Platonových Listů od E. Howalda (Zürich 1923). Je-li tomu tak, stalo se to zcela právem, neboť cena Howaldova „kritického apparátu“ je velmi problematická (sv. jeho str. 8 a apparát k 323 B ἐμφῦσαι, 324 D χρυσόν, 325 E μή ποτε a 332 D ἔπειτα ταύτη).

Některá místa Listů chápou jinak než Novotný. Překlad 323 C η ν (scil. φιλότητά τε καὶ ποινωνίαν) ἀν μὲν φιλοσοφῶμεν ἀπαντες ἡμεῖς τε καὶ ἡμεῖς, A jestliže budeme všichni, my i vy, oddání filosofii“ nenaznačuje předmětu činnosti vyjádřené slovesem φιλοσοφῶμεν (asi: budeme-li se o ně filosofickým úsilím snažiti). — Poznamenal bych, že se mi překlad slov 334 A οὐτε παροίεμαι οὐτε τι λέγω „ani neomlouvám“ (Schneider: deprecor) „ani o tom dále nemluvím“ nezamlouvá (snad: ani nepřecházím mlčením ani o tom nemluvím jako o něčem významném), ale nejspíše se tu mylím, stejně jako Zd. Hujer LF 35, 1908, 313. — Smysl originálu 334 E τὸ γὰρ . . . πάσχειν δι τὸ πάσχειν πᾶν δρόν καὶ καλόν jest, tuším, obecnější než „neboť af cokoli trpí muž . . . , všechno je šťastné a čestné“ (asi: af se stane muži). — 350 D jest ἔως ἐπιθυμῆτε věta futurální (Bekker: quamdiu . . . certabitis), kdežto N. překládá (1907 i 1928) „dokud usilujete“ (Schneider: dum cupitis). — Ve slovech 354 A λέγω γὰρ τοῦ

διαιτητοῦ τινα τοόπον διαλεγόμενος ὡς δνοῖν, τωραννεύσαντί τε καὶ τωραννεύθεντι, ὡς ἐνὶ ἔκατέρῳ παλαιὰν ἐμὴν συμβουλῆν chápu slova ὡς ἐνὶ ἔκατέρῳ ve smyslu: každé straně jako jednomu jedinci (Schneider: utrvis tamquam uni, Howald: wie wenn auf jeder Seite nur eine Person wäre), nikoli s Novotným „jakoby jednomu i druhém“. — Ve větě 354 B φάρμακον ἐπήνεγκεν τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν καὶ τὸν τῶν ἐφόρων δεσμὸν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς σωτῆροιν, chápu adj. σωτῆροιν doplňkově (k záchráně), N. ,zavedl jako ochranný lék úřad gerontů a pouto moci eforské, záchrana královské vlády“. — 335 C ὅντως εὐδαιμονίας ἀποτελῶν (proti 354 D ὡς φόρτος εὐδαιμόνως) bych nepřeložil „jenž by vskutku činil šťastnými“, nýbrž: činil vskutku šťastnými. — 356 D τούτονς δὲ λέθόντας... θεῖναι místo „Ti přijdou a nejprve ať dají“ asi: Ti ať přijdou a nejprve dají.

Homerský hexametr (345 E) nemá v překladu Novotného řádné caesury: „abych ještě zas musil proplouti Charybdou hroznou“ (diairese bukolské tu nelze uznati). V textu 344 D ἐξ ἀρα δή οἱ ἐπειτα θεοὶ μὲν οὐ, βροτοὶ δὲ φρένας ὥλεσαν αὐτοὶ jsou proložená slova úplný homerský hexametr (H 360); proto bych přeložil (s užitím Vaňorného Iliady, str. 154) *potom pochyby není, že — bohové sice nikoli, ale lidé — zmátlí mu rozum místo ametrického překladu Novotného, tu už mu opravdu — jak praví básník — všechn rozum odňali — ale ne bozi, nýbrž lidé.“*

338 D a 340 B se čtou dvě podobná místa: po prvé παρανομάτων τινῶν ἔμμεσοι τῶν κατὰ φιλοσοφίαν, po druhé τοῖς τῶν παρανομάτων μεστοῖς. P. překladatel píše po prvé „lidé mající plnou hlavu řečí o filosofii“, po druhé „mají plnou hlavu všelijakých výkladů“ (slovo „výkladů“ jest, mimochodem řečeno, jistě vhodnější). Nevniklo slovo „všelijakých“ v rukopise p. překladatelově na nepravé místo?

Novotný poznamenal v úvodě (str. 10): „odchylky od textu Burnetova, pokud mají vliv na smysl místa, jsou uvedeny, vyjímajíc změny interpunkce, v poznámkách“. Na několika místech však takové poznámky postrádáme. Překlad 344 B „tu konečně vyšehně oheň poznání a rozumu v každé jednotlivé věci, při úsilí, jak nejvíce je ho schopna lidská síla“ neodpovídá rkpnému (a Burnetovu) textu ἐξέλαυψε φρόνησις περὶ ἑάστον καὶ νοῦς, συντείνων δτι μάλιστ’ εἰς δύναμιν ἀνθρωπίνην (1907 překládal N. συντείνων „intensivní“), nýbrž nejspíše¹ textu s opravou Evy Sachsové συντείνοντι, doporučovanou Wilamowitzem (Platon II. str. 294, nyní i Gnomon IV. str. 363). —

¹ [Z Novotného kritických poznámk, které vyšly v časopise Eos XXXI 1928, str. 199 a n. po vysázení našeho referátu, plyně, že tu čell (s F. Egermannem) συντείνόντων. Srv. však námítky proti genitivu tomu u Wilamowitze na uv. m. Gnomonu.]

K textu nesnadného místa 325 C περὶ ἑταῖρον τότε φευγόντων φίλων bychom očekávali nějakou kritickou poznámku, Novotný (1907 i 1928) překládal „jednoho z přátel tehdejších výhnaneců“, avšak to by předpokládalo v textu změnu φίλων ve φίλον (Wilamowitz), kdežto v rkpém textu nemůže být φίλων gen. part. a τῶν τότε φευγόντων gen. poss., na něm závislý. — K 359 A mohl N. dodati k poznámce „Čtu podle Bekkra a Hermanna οἶονθ̄“ místo Burnetova [t. j. rkpého] οἴοντε, že potom čte (důsledně a správně) s rukopisy πόλιν ἀντασπενασθῆναι („že by... byla... zařízena“) místo Burnetova πολιτείαν πατασπενασθῆναι. — 361 D překládal N. asi podle vulg. εὐπορώτεος („zámožnější“) místo rkpého a Burnetova εὐπορώτατος. — Někdy bychom si přáli poznámku obšírnější: pozn. 48 „Čtu πη ποτε“ [roz. s A, 0], „Burnet μή ποτε“ [s A²], pozn. 12 „Čtu ἄπποντι“ [či konjektura?], místo Burnetova ἄπτει σοι.“

V kritické úpravě textu vedl si Novotný s rozvahou a moudu opatrnosti, neupadaje však při tom v extrém naprosté konzervativnosti. Třebaže si jsem dobře vědom, že právě ve vězech textové kritiky jest obecně velmi nesnadno dojítí úplné shody, odvážuji se přece upozornit na některé případy, kde mám o pravděpodobnosti čtení mínění jiné. K textu 339 B πρὸς γὰρ δὴ πάντα ταῦτα ἦν παρεσκενασμένη τὴν ἀρχὴν ἔχονσα ἢ ἐπιστολήν, τῇδέ πῃ φράζουσα poznamenává Novotný: „Čtu proti Burnetovi s rukopisem 0 παρεσκενασμένην a ponechávám rukopisné φράζουσα“. Druhou částí poznámky neuvádí N. rozdílu proti Burnetovi (i ten čte φράζουσα), nýbrž odvolává jí svou poznámku z r. 1907 „Místo φράζουσα navrhoji φράζουσαν, jež by se pak vztahovalo k ἀρχῇ“ (tak činil již Hieronymus Müller). Pokud se čtení παρεσκενασμένην týče, přiznám, že bych se pro ně nerozhodl, ježto jednak by zaráželo co do pořádku slov postavení slovesa ἦν, jednak bychom po slovech πρὸς... πάντα ταῦτα παρεσκενασμένην τὴν ἀρχὴν čekali εἰχεν ἢ ἐπιστολή a nikoliv ἦν... ἔχονσα a konečně se dá chyba z παρεσκενασμένην v παρεσκενασμένην snáze vyložiti vlivem sousedství (ἦν παρεσκενασμένην τὴν ἀρχὴν) než obráceně. K témtu subjektivním důvodům přistupuje ještě jeden zásadní: není nesnadno se přesvědčiti, že čtení vlastního textu nezvěstného rukopisu 0 (na rozdíl od interlineárních a marginálních oprav, označovaných u Burneta 0²) nemá vůbec kritické hodnoty, ježto jest odvozen z A (srv. na př. O. Immisch, Philologische Studien zu Plato, II., De recensionis Platonicae praesidiis atque rationibus, Leipzig 1903, str. 48, 59). Proto »rukopisná« čtení 0 tam, kde se odchyluje od A, jsou buďto pouhé pozdní konjektury anebo chyby. Odtud si vysvětlíme, že Burnet zřejmě úmyslně nepojal do apparátu zde παρεσκενασμένην z kollací Bekkerových (Comment. critica II, 1823, str. 281), jako neuvědlo čtení 0 i jinde, kde se od A liší a nebyla z lepších pramenů mezi řádky nebo na okraji opravena

(na př. 326 B εἰς Σικελίαν, 333 C ἐνβάλλοι, 333 D κατιὼν δὲ οἴκαδε, 354 B βασιλεικῆς). — Z tohoto oceňování **O** vycházeje, souhlasim naopak s Novotným, jestliže poznamenává k 363 E „Čtu podle rukopisu **A** καὶ αὐτὸς ἵσθι proti Burnetovu čtení podle **O** καὶ ὁ αὐτὸς ἵσθι“. Rukopis **A** tu má mezeru: καὶ * αὐτὸς ἵσθι. Vyplňuje-li ji **O** καὶ ὁ αὐτὸς ἵσθι, jest to, myslím, oprava z nouze, stejně jako nesmyslné konjektury téhož rkpu: 344 E εἰ * θέ **A**] εἰωθός **O**, 352 D μυρίων *** κακῶν **A**] μυρίων καὶ κακῶν **O**, 350 B καὶ ** λαμίσον **A**] καὶ σαλαμίσον **O**, pod. 319 D, 351 B, 352 D, 359 A, 360 C, 362 D (holou výjimku činí dobrá, ač lehká oprava 343 B κωλύειν **O**] κωλύει * **A**). Vede-li tedy opatrná restituce spíše k čtení καὶ αὐτὸς ἵσθι, není tím řečeno, že tu máme neporušené původní čtení. Schneider tu překládal text s vlastní konjekturou, τὴν ἐπιστολὴν ἡ αὐτὴν ἡ ὑπόμνημα αὐτῆς σώζεται [σώζεται τε?] καὶ αὐτὸς ἵσθι epistola vel ipsa vel ejus exemplar fac sal-vum sit, et ipse esto, vyrozumívaje tu násilně adj. σῶς z předcházejícího slovesa; Howald pokládal konec za nesrozumitelný (unverständlich).¹ Pochybuji, že lze neporušenosti čtení hájiti výkladem Novotného „pokládej jej za důvěrný“ (zřejmě καὶ αὐτὸς ἵσθι = et solus scito), poněvadž, nehledě k tvrdošti řeckého výrazu,² neuspokojuje plně věcně; ὑπόμνημα dopisu, s jehož možností Platon počítal, jistě by nebyl pořizoval Dionysios sám. Myslím, že tu je v **A** naznačena lakunou stopa zkažení: kdybychom i pro Listy měli rkps **F**, snad by nám tu pomohl, jako v podobných případech v Politei 473 C προσηγάζομεν **F**] προ * εικάζομεν **A**, 555 C, εἰσδανείζοντες **F**] ** δαινείζοντες **A** a j. č.³)

K novým konjekturám N-ého mám tato poznamenání. N. není spokojen dosavadními výklady slov 322 D καίπερ γέρων ὅν, myslí, že se tu neobejdeme bez změny rkpného textu, a navrhoje (pozn. 39) čisti 'Ἐραστῷ δὲ καὶ Κορίσκῳ πρὸς τῇ σοφίᾳ... φημ' ἔγώ, καίπερ γερόντων ὄντων, προσδεῖν σοφίας. Nezarází tu genitiv absolutní vsazený do prostřed hotové dativní

¹ Jinak jsou Howaldovy výklady tohoto místa mylné, poněvadž nepoznal, že *εἰ* po *ἡ* jest jen pozdní (srv. Burnet IV. praef. o Konstantinovi) rkpná konjektura, dosvědčující zkaženosť slovesa *σώζεται*.

² [Na tom trvám, třebaže Novotný mezitím podal o tom místě obšírnější výklad u v. čl., str. 203. Hlavní opora Novotného, totiž místo z Dém. Phal. (Epistologr. Gr. p. 4 Herch.) ἀλληγορικὸς δέ ἐστιν, ὅταν πρὸς τὸ γεράφομεν αὐτὸν εἰδέναι μόνον (=aby ten... znal sám), byla Novotným mylně interpretována. Pravý smysl místa jsem naznačil proložením; disjunkce je tu provedena, aby se právě adjektivu πάνως dostalo důrazu. Není tím tedy vůbec prokázán obrat αὐτὸς ἵσθι, nýbrž jen αὐτὸς... μόνος; srv. Musonia p. 58 H. = Stob. IV 15, 28 (p. 381 H.) ταῦτα (scil. ἔργα) καὶ τὴν ψυχὴν ἀναγνάζει πρὸς αὐτοὺς εἶναι μόνοις.]

³ Nejistým dohadem jsem tu pomýšlel čisti σώζεται καὶ ⟨ἀεὶ⟩ αὐτὸς ἵσθι (semper idem esto) vzhledem k závěru X. listu: ἀλλ' ἔργωσό τε καὶ μένε ἐν τοῖς ἥθεσιν οἰστερό καὶ νῦν μένεις. K αὐτὸς] αὐτὸς A srv. Zák. 966 B

vazby¹ Neměla by myšlenková úprava N-ého znít formálně spíše *'Εράστω δὲ καὶ Κορίσιν... καίπερ γέροντοι (οὖσι) προσδεῖν?* Srv. Aristof. Ach. 222 n. μή γὰρ ἐγχάνοι ποτὲ μηδέπερ γέροντας ὄντας ἐνφυγῶν Ἀχαρνέας. Ale i tak jest snad odvážné měnit vůbec čtení rkpni: slova ἔγώ, καίπερ γέρων ὅν mají u Platona formální parallelu v Protag. 318 B σύ, καίπερ τηλικοῦτος ὅν. — Nechceme-li uznati pro ἐπιτήδειος 362 C význam „studiosus alicuius hominis“ (Ast s. v.), pokládal bych opravu Wilamowitzovu ἐπιτήδειός za pravděpodobnější (jednak *O = o, ω, jednak předchází προδύμως*) než Novotného konjekturu *ἐπιτήδεια*.

Krásné a správné čestině se můžeme u p. překladatele jen učiti a podivovati se ji jako nedostižnému vzoru. Nevím jen, proč N. užil vulgárního tvaru „nesnadno nalezneš duší hodnějších důvěry, než jsou tito tví přátelé“ (str. 30 a n.). Tvrdě mi zní věta „kdo utíká od radění takovému člověku“ (str. 40). Jsem konečně na pochybách, zda N. užil oprávněně slova *pokrok* ve větě „zákony i mrahy se kazily a dělaly úžasný pokrok“, odpovídající textu 325 D τὰ τε τῶν νόμων γράμματα καὶ ἔθη διεφθείρετο καὶ ἐπεδίδονταν μαστὸν δσον. V řečtině lze ovšem užiti slovesa *ἐπιδίδονται* (stejně jako našeho pokročiti) *in melius* (Plat. Prot. 318 A ἐπὶ τῷ βέλτιον ἐπιδίδονται) i *in peius* (Thuk. VI 60, 2 ἐπεδίδοσαν μᾶλλον ἐς τῷ ἀγριώτερον), ale „také není antický pojem *pokroku*“ (Novotný, Gymnasion, str. 11). Myslil jsem — a snad se mylím —, že naše² slovo *pokrok* znamenalo od nejstarších dokladů (srv. Jungm. a Kott) vždy jen vývoj *in melius*, obzvláště pak když bylo posvěceno vážnou tradicí politickou. Tento jeho význam se přepokládá i při ironickém užití (na př. N. R. XII. 47); od blasfemie některého současného tisku tu abstrahuji.

V pravopise Novotného jsou některé nedůslednosti: vedle „Athén“ (8, 43, 44, 47, 51) „Athen“ (6, 63, 87), vedle „athénský“ (44) „athénský“ (88), vedle „Karthagiňany“ (43, 68) „Korintu“ (71; → Pravidla uznávají jen tvar Korinta). Platonovy Zákony jsou citovaly většinou s udáním knihy (115, 117, 147, 149), ale i bez něho (84, 122).

Korrektura knihy je velmi pečlivá. Poznamenal jsem si jen (nehledě k interpunkci) tyto tiskové chyby: „Dion“ m. Dionysios (str. 61), „naše“ m. vaše (str. 32), „vrhy“ m. vrahov (str. 46), „mn.“ m. nn. (str. 87); v pozn. 5 „οτοιῦτοι“ m. τοιοῦτοι, 41 „poiládám“ m. pokládám, 87 „333“ m. 333 D, číslo pozn. 27. Na okraji vypadlo označení Stephanových pagin (327) E a (358) D.

Bohumil Ryba.

¹ [Tuto námitku předvídal Novotný v uv. čl., str. 200, ale soudil, že genitiv „nullam habet difficultatem“. Mně však případ zcela adaekvátní jest neznám (srv. Kühner-Gerth II³ § 494 c).]

² Larousse uvádí k francouzskému slovu „progrès“ protiklad „décadence“. Lze ovšem říci: „Oui, l'im moralité fait des progrès inquiétants“ (Clément Vautel, L'amour à la parisienne, Paris 1927, str. 182).

Sofokleova Elektrá. Vydal a poznámkami opatřil Dr. Zdeněk Řezníček. V Praze (Česká grafická Unie, a. s.) 1929. Str. 174. Za 16 Kč.

Listy filologické pro nedostatek místa zásadně nereferují v posledních letech o školních edicích antických klassiků. Přinášíjí-li dnes přece posudek toho druhu, není tato výjimka bez důvodu. Vždyť naše první kritické vydání Elektry pořídil 1889 Josef Král, opatřiv je účelným a jasným komentářem, později pak (1902) vydal text znovu a odůvodnil změny v jeho úpravě „Poznámkami“ v těchto Listech 28, 1901, str. 91-109, 193-209. Obě tyto knihy, vyšlé u Storcha, jsou rozebrány. Kdežto Královo poznámkové vydání Antigony bude dále žít, byvší svěřeno pietní úpravě povolaného odborníka, dostává se za Elektru našim školám nového vydání, na kterém již není jména Králova. I zajímá nás zvěděti, do jaké míry jest schopno nahraditi jeho osvědčenou práci.

Promlouvme především o textu Řezníčkově! Král chtěl podati pro školy text vskutku čitelný a vědomě do něho pojal na některých místech, zřejmě zkažených, konjektury, které vyhovují smyslem, třebaže si nemohou činiti nárok na definitivní úpravu porušeného textu. Naproti tomu podal Řezníček, převzav v podstatě recensi Pearsonovu (Oxford 1924), žákům našim text, který ponechává leckterá místa v podobě sice souhlasné s rukopisy, ale desolátně zkažené. Tak má ve v. 21 *ἐνταῦθ' ἐμέν*, čtení, k němuž i opatrny Pearson musil poznámenati „vix sana“; v poznámkách však Ř. nevykládá ani slovem neobvyklý tvar *ἐμέν*. Ve v. 1086 vede sice recenze k tvaru *καθοπλίσασα*, ale čtení to vůbec nedává smyslu, stejně jako Ř-ův výklad „všechnu bídu upravivši“. Ba dokonce ve v. 1394 neváhal Ř. podržeti slova *νεακόνητον αἷμα*, o nichž i Pearson byl přesvědčen, že jsou zkažená („vitio laborant nondum sanato“).

Jest paradoxní, že Ř. šel při úpravě školního vydání v kritickém konservativismu ještě dále než Pearson, který musil ve vydání vědeckém přestati na recensi textu a měl pro pochybnosti apparát pod čarou. Ř. proti Pearsonovi ponechal ve v. 800 nemožné čtení rkpné *καταξιως* ve větě, jejíž potentiální optativ vyžaduje nutně *ἄν*; ve v. 1071 ponechal Ř. rkpné čtení, ke kterému má Ellendt-Genthe, Lex. Soph. 1872, str. 471 právem poznámku „inepte“, totiž mediální *νοσεῖται*, jehož nelze hájiti vzdálenými analogiemi; Ř-ovou úpravou rkpného *ἄλλον τὰν* „*Ἄρτεμιν*“ (v. 1240) v *ἄλλον τὰν* „*Ἄρτεμιν*“ se sice získá response s antistrofou, ale odporuje to usu Sofokleovu (srv. El. 626, O. T. 660, 1088). S rkpným čtením v. 1127 *ἀπ' ἐλπίδων οὐχ ὀνπερος ἔξεπεμπον εἰσεδεξάμην* nesvede nic ani žák ani učitel. Výklad Ř-ův „proti nadání, jinak, než jsem doufala“, při němž další slova zůstanou nevysvětlena, vznikl nepochybně excerptí části souvětí

Schneidewinova-Bruhnova: „Nehmen wir an, daß ἀπ' ἐλπίδων heißen kann ‚fern von den Hoffnungen, gegen die Hoffnungen‘ (wie ἀπὸ δόξης K 324 gegen die Erwartung), so würde sich ein Sinn ergeben, wenn wir mit Wecklein ὁφ statt οὐχ schreiben‘. Jiné návrhy v. Král v uv. čl., str. 200 a n. a Pearson ad l. Ve zkaženém v. 818 dosadil Ř. starou a pochybnou konjekturu Dawesovou *ζομαι ξύροινος* a opakuje k ní doslovňě podle Královy poznámky ‚t. τοὺς ξεθίστοις ἐμοὶ‘ (v. 815), nikterak věru nesetravám přistě v jednom domě s nimi‘, poznámku to, kterou Král provázel svou konjekturu (v 1. vyd.) *μεν ω ξύροινος*.

Tímto příkladem přecházíme již k otázce, jak jest Ř. závislý na Králově výkladu. Podrobnejší srovnání, pro něž tu není místa, by ukázalo, že hlavním pramenem Ř-ových poznámek byly vedle komentáře Schneidewinova-Bruhnova, z kterého přebíral dokonce i subjektivní výroky (k v. 716 ‚malebně vyjádřeno‘∞, malerisch... bezeichnet‘, k v. 990 ‚bezbarym dvojverším‘∞, das... farblose Distichon‘) a místy otrocky překládal (670. *πορσύνων*: kupředu pomáhaje‘∞, ich bringe vorwärts‘), poznámky Královy (článku jeho Ř. neznał!). Ve školních vydáních nejde, pravda, o to, podati výklady originální a nové — o to nešlo ani Královi — avšak nejen míra Ř-ovy závislosti na Královi, nýbrž i její jakost jsou zjevem, který může být novému vydavateli pramálo k vědecké cti.

Král četl v 1. vyd. podle vlastní konjektury ve v. 1191 *πόθεν τοῦθ' οὐξεσήμηνας κανόν*; a překládal ‚Odkud jest to zlo, o kterém jsi se zmínila?‘ V 2. vyd. se opravy té vzdal (srv. i uv. čl., str. 201) a přijal rkpné čtení *πόθεν τοῦτ' ἔξεσήμηνας κανόν*; Jestliže nyní Ř. převzal od Pearsona rovněž rkpné čtení, ale opakuje doslovňě starý Králův překlad, jest to důkazem bezhlavého opisování. Stejně jest tomu i jinde. Ve v. 742 pojali Král do textu 1. vyd. konjekturu *ῳρμαῖς ὁ τλήμων* a vykládal ‚jel, řídil koně‘. V 2. vyd. se vrátil k rkpnému čtení *ῳρθοῦθ'* a vykládal v uv. čl., str. 94 (podle Kaibla, str. 187) správně *ῳρθοῦσθαι ὁρόμον*, zdařile, s úspěchem konati běh‘. Ř. převzal rovněž rkpné čtení *ῳρθοῦθ'*, ale opakoval podle staré poznámky Královy ‚řídil si jízdu, jel‘. Ve v. 493 a n. četl Král v 1. vyd. *μιαιρόνων γάμων ὁ μιλήμαθ'* („neblahé obcování krví potřísněného sňatku“) a vykládal správně genitiv jako gen. vysvětlovací. Ř. přijal text rkpný *ᾳμιλήμαθ'* („touha po sňatku...“), ale mechanicky převzal poznámku ‚gen. vysvětl.‘ Požnámkou ,861. η καὶ t. πᾶσιν βροτοῖς ἔφυ μόρος‘ opakoval Ř. doslovňě poznámku Královu, ale Král četl v 1. vyd. ve v. 860 z důvodů metrických vskutku *βροτοῖς*, kdežto Ř. tu má v textu s Pearsonem rkpné čtení *θρατοῖς*. Král napsal v poznámce k v. 962 *ἄλεκτρα ἀννυμέναια* (o těchto akk. v platnosti příslovečné srv. v. 123), odkazuje tak k výkladu svému *ἀνόρεστα* (pův. akk. vnitř. předm.) ve smyslu příslov. atd.‘ Odkaz k v. 123 převzal

i Ř., ačkoliv ve svém textu má ve v. 123 rkpné *ἀκόρεστον οἰμωγάν*, nikoliv Meklerovu konjekturu *ἀκόρεστ'*, které se Král z důvodů metrických přidržel. K v. 832 *οἰχομένων* (o Orestovi) poznamenal Ř. „gen. objekt.; stran plurálu srv. v. 764“ zase podle Krále („gen. obj. . . o plur. *οἰχομένων* v. v. 764“), jenomže s tím rozdílem, že Král k tvaru *δεσπόταισι* (o Agamemnonovi) ve v. 764 má poznámkou odkaz na Niederlovu grammatiku („O plurale *δεσπόταισι* v. N. 506 *a* *β*“), kdežto Ř. k tomu verši ani slovem ten plurál nevysvětluje. Podobně se stalo Ř-ovi v poznámkách k v. 838 a 1090 (pro stručnost nevypisují). Z Královy správné poznámky k v. 717 „*χνόας* . . . značí totéž co *σύριγξ* ve v. 721“ vznikl u Ř-a zmatek: „*χνόας* = *σύριγξ* [!] ve v. 721 a 745 [! tam jest opět *χνόας* !]. K slovům v. 863 *τυητοῖς δληοῖς* poznamenal Král správně „*τυητοὶ δληοὶ* = *τυητοὶ ιμάντες* ve v. 747“. Ř-ova netvárná poznámka „*τυητοῖς δληοῖς* = *τυητοὶ ιμάντες* ve v. 747“ by nebyla vznikla, kdyby byl nahlédl, že v citovaném verši jest právě dativní forma *τυητοῖς ιμᾶσι*.

Jiné rozpory v komentáři Ř-ově vznikly tím, že nerozvážně opisoval ze dvou vydání disparátní výklady o téže věci. K v. 682 poznamenal: „Gymnické závody byly v Delfách zavedeny teprve od r. 586; Sofokles se tu tedy dopouští anachronismu (srv. v. 49), který kárá Aristoteles (Poet. 25 [recte 24. 1460^a] 32, kde však jde o něco zcela jiného: Aristoteles kárá jako *ἄλογον*, že vystupují *ἐν Ἡλέντῃσι οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες* — v Mykenách by to byli dávno věděli !]“ Avšak k v. 49 napsal Ř.: „anachronismus, neboť gymnické hry pythické byly zavedeny teprve asi r. 582 př. Kr.“ Omyl vznikl tím, že jednou Ř. násleoval Krále, který uvádí k oběma místům rok 586, jednou nejspíše Schneidewina-Bruhna, který uvádí k v. 698 a n. rok 582. A přece rozpor ten ho měl jen vésti k tomu, aby se poohlédl, o kterou starověkou zprávu se ty údaje opírají; byl by ovšem musil shledati, že o Pausaniův výklad X 7, 4 *τῆς δὲ τεσσαρακοστῆς δλυμπιάδος οὐαὶ ὄγδόης . . . ἔτει τοίτῳ . . . (5) ἔθεσαν δὲ οὐαὶ ἀθλα τότε ἀθληταῖς πρῶτον*, a že tedy správné jsou údaje Královy (r. 586 př. Kr.). K v. 702, kde jde o čtyřspřežní vozy (*τέθριππον*), přidržel se Ř. nesprávného výkladu scholiastova, který znal asi ze Schneidewina-Bruhna (mit zwei *ζύγια bespannt* ~ „vozů se dvěma jhy, spřeženimi“), kdežto však k v. 720 převzal ze správného výkladu Králova „Prostřední koně (*ζύγιοι*) táhli za společné jho, připevněné k oji“. K *ἄλλος* ve v. 728 poznamenává Ř. chyběně, t. *ἄχος* (vskutku jde o vozataje!), nepozoruje, že jest s tím v rozporu jeho další poznámka „narážel na druhého a rozbitý mu vůz“, vzatá z Králova „narážel na druhého a vůz mu rozbitý“.

Špatné pochopení stručné poznámky Královy a Schneidewinovy-Bruhnovy o Amfiaraovi (k v. 837) zavedlo Ř-a k zvrá-

cenému tvrzení: „Před odchodem nařídil synu Alkmaionovi, aby matku potrestal, nevrátí-li se. To učinil Alkmaion, když po porážce vojska argejského Amfiaraos na útěku se propadl...“ Předně Amfiaraos jako věstec věděl, že se nevrátí, za druhé rozkaz synu (synům) dal pro dobu, až dospějí; vykonán byl tedy značně později, až před výpravou epigonů nebo po ní (sr. Roscher I. 1. sl. 242 a n., 294 a n.)

I ve schematech metrických šel Ř. největším dilem stopy Královými, ale i tu se jednak dostával do sporu se svým vlastním textem, jednak nechápal, že odchylkami, ke kterým sahal, porušoval celý princip, kterým se Králový rozbory řídí. Tak pro verše 849 = 860 převzal z Krále schema (4 iamby), ale rkpny text, který přebírá od Pearsona (*δειλαιā, θνάτοις*) má nesměrný spondej v *druhém* taktě. Cesta možná jest tu dvojí: buď rekonstruuji iambické kolon a musím vykládati 849 *δειλαιā* a měnit verš 860 — tuto cestu volil Král —, anebo ponechám rkpny text, ale nesmím mluviti o 4 iambických taktech; kompromis Ř-ův jest nesprávný. Kdo se ve sborové písni 193 a n., přesto, že se skládá ze samých tetrapodií, rozhodne ve verších 205 = 225 pro rkpné čtení, jako Pearson a Ř., měl by je pokládati za tripodie logaoedické nebo iambické. Ř. tu uznává dochmios, avšak — jak dobře poznamenal proti Kaiblovi Král v uv. čl., str. 97, pozn., „zcela chybně. Kde by se tu vzaly dochmie!“ Totéž platí o Ř-ových dochmiích ve verších 243-247, které Král měřil logaoedicky. Král neuznával neodůvodněného střídání alloiometrických kol; proto odporuje principu, kterého se jindy Ř. věrně s Králem drží, jestliže proti Králově jednotné iambicko-ionské míře v I. stasimu konstruuje při též textu schema odchylné, v němž se hněd v prvních čtyřech verších střídají ioniky, logaoedy, trocheje a iamby! Totéž platí o v. 1082, kde — ve strofě veskrze iambické — měří Ř. první verš logaoedicky, vlivem Pearsonova rozdělení kol. Ale i proti obvyklému rozdělení kol ve v. 153-154 = 173-174

*οδτοτ σοὶ μούρα,
τέκνον, ἄχος ἐφάνη βροτῶν*

*θάρσει μοι, θάρσει,
τέκνον ἔτι μέγας οὐρανῷ,*

kde se Král a Pearson shodují, dělí Ř. zcela pravdě nepodobně

*οδτοτ σοὶ μού-
ρα, τέκνον, ἄχος κτλ.*

*θάρσει μοι θάρ-
σει, τέκνον ἔτι κτλ.,*

ač zachovává schema Královo (4i, 4i). Nevím, proč Ř. měří iambické kolon 1084 = 1092 ~~—~~[—]~~—~~[—] místo ~~—~~[—]~~—~~[—], ~~—~~[—] (s první dipodií choriamickou), a netroufám si předpokládati, že Ř. sám věří v logaoed 123 = 139 ~~—~~[—]~~—~~[—]~~—~~[—]~~—~~[—]~~—~~[—].

Také úvod, zahájený podivnými výklady mythologickými, jest v partiích o antickém literárním zpracování báje, o charakteristice osob i v osnově děje závislý velmi silně, leckdy doslovně

na úvodě Králově, avšak Králova jasná disposice jest tu neorganicky porušena výklady jinými (na př. na str. 7. a n. jest větu „Zajímavé jest sledovati...“ přilepen k charakteristice Elektřině passus, který jest z části slovním ohlasem přednášky prof. Groha) anebo tirádami (na př. str. 6 : „s mistrným psychologickým uměním... vytváří tu veliké dilo psychologické, s nímž se Euripides [o tomto nebyla dosud řeč!] nijak nemohl měřit“). Ale i tu se prozradí Ř. v neobratné parafrasi. Na př. Královy věty (str. VI a n.) „Pevnou vůli svou a neohrožeností Elektra rovná se muži; hloubkou citu, jež se jeví zvláště v dojemných nárcích jejích nad smrtí otcovou a bratrovou (srv. zvláště v. 1126 n.) a v nesmírné radosti po poznání domněle mrtvého Oresta (v. 1232 n.), osvědčuje se však pravou ženou. Z v. 254 n. a 616 n. poznáváme, kterak jest si vědoma toho, že jedná jinak, než děvě se sluší zdokonalil Ř. (str. 7) takto: „Hrdinstvím se rovná muži, ale jakmile se jí octne po boku bratr (v. 1232), promění se v měkkou [!] a hluboce citící ženu, v jejím srdci se vzníti s vášnívou bouřlivostí sesterská láska a razí si cestu ven. Elektra ví při tom [!], že jedná jinak, než se sluší ženě (v. 254, 618)“, kus dále však: „náhlé přechody... od obětavé lásky sesterské k neženskosti, toť těžiště dramatu“. O pošetilosti Ř-ovy komplikace poučí srovnání dvou míst o Chrysothemidě: Král (str. VII): „ve scéně, v níž Chrysothemis přichází s radostnou zprávou, že se vrátil Orestes, poznáváme zřejmě něžnou její lásku k bratru (srv. v. 905 n.) a upřímnou bolest nad jeho domnělou smrtí (v. 934 n.)“. Řezniček (str. 9): „touží po jeho návratu (v. 905 [!]), jášá nad jeho příchodem (v. 872 [recte 871]) a projevuje upřímnou bolest nad jeho smrtí [!] (v. 934)“. Do správného Králova výkladu o Stesichorovi (str. III) vpašoval Ř. (str. 4) Pindara, u kterého (Pyth. 11, 16 a n.) není řeč ani o Erinyích ani o Apollonovi, jak by z Ř-ova textu vyplývalo.

K nekritičnosti a nedůslednosti, jaká se v novém vydání jeví, přistupuje u Ř-a ještě nejistota v grammatici řecké (k v. 480 *ἐπέρχεται μοι θάρσος* místo správného *με*, k v. 1154 *ἀνυπνίας* m. *ἀνυπνίας*) i české (k v. 666 „oficiální“, k v. 837 „manželi“), ledabylost v odkazech (řada chybňých číslic veršů) a nelogičnost slovního výrazu [na př. „básník... konec děje tak ostře zaokrouhuje“ (str. 5); „charakter Klytaimestřin jest jak vypravováním, tak dějem vyličen co nejčerněji“ (tamže)].

Ze všeho toho vyplývá, že nové vydání, ač vyšlo 40 let po Královu, znamená po mnohých stránkách krok *zpět*. Jest mi líto, že čeští oktaváni, kteří budou čísti Elektru, již nepoznají z nezkaleného zdroje jasného a důkladného ducha Králova, ba že z nového vydání nezvědí ani — jméno předního našeho vydavatele, vyklozače a překladatele básně Sofokleovy.

Bohumil Ryba.

Karel Kazbunda: České hnutí roku 1848. Nákl. Historického klubu v Praze 1929. Str. 434 (str. 359—423 = příl. I.—XXV.).

Práce Karla Kazbundy o politických dějinách českých XIX. století mají dobrou pověst a osobitý ráz. Jejich jádrem jsou velice bohaté výtěžky vlastního auktorova badání v archivech pražských a zvláště vídeňských, přístupných studiu teprve od politického převratu; nálezy těmi, namnoze překvapujícími, mění se podstatně názory o událostech i osobách, které stály v popředí veřejného hnutí — jak na př. obohatil a upravil K. Kazbunda naše vědomosti o osudech K. Havlíčka! Nevolí nikdy zjevy neb otázky podružné, nýbrž soustředí se vždy k postavám vůdčím a politickým dějům významným pro vývoj veřejných hnutí neb útvarů; zasazuje je pak do širokého rámce politiky rakouské a často celoevropské, čímž dosahuje žadoucí perspektivnosti. Výtěžky zkoumání vlastního srovnává dbale i kriticky s dosavadní literaturou a ve shodě s tím se pokouší o syntetickou, ač střídmou a stručnou karakteristiku čelných osobností a hlavních proudů, ale přece zůstává věren úkolu politického dějepisce a skoro nikdy se nepouší do ideového rozboru neb oceňování dobových tendencí — jeho práce si stále zachovávají monografický ráz. Povaha jeho předmětu nese sama sebou, že jejich postup, výsledky i jednotlivosti zajímají také literárního historika, zahrnujíce ho novým materiélem.

To platí plnou měrou též o poslední, posud nejrozsáhlejší publikaci Kazbundově, věnované Českému hnutí roku 1848, která z důvodů již naznačených daleko překonává práce Helfertovy, Toužimského, Tobolkovy a Maršanova. Kniha Kazbundova splňuje přesně, co názvem slibuje: podává vylíčení, výklad a rozbor politických událostí v Čechách od března do října r. 1848, od stavovské schůzky u hr. Alberta Nostitze, nesoucí se k rozšíření zemského sněmu, až po Windischgrätzovo zdolání vídeňské revoluce a tím zpečetění osudu politických požadavků českých; schůze ve Svatováclavských lázních, list Palackého do Frankfurtu, Slovanský sjezd svatodušní bouře pražské, pád hr. Lva Thuna jsou nejvýznačnější a nejznámější události rušných oněch měsíců. Literárního dějepisce upoutá Kazbundův spis jednak proto, že význačné osobnosti písemnictví a vědy, jako Palacký, Šafařík, Havlíček, V. Štulec, J. V. Frič, L. Štúr, K. Kuzmány, byly v dějích těch živě zúčastněny, jednak proto, že myšlenky, které si roku 1848 vynutily politickou platnost a hýbaly osudem státu, byly předtím prožity a formulovány v literatuře.

Písemnictví samo — na rozdíl od mladistvého tehdy novinářství — se veřejného dění činně neúčastní, jako vůbec rok 1848 není pro naše písemnicoví ani bodem mezným, ani obdobím nějak významným: staré buditelské pokolení se odmlčovalo,

mladá generace literární ještě nenastupovala. Hned v úvodě své práce upozorňuje K. Kazbunda poutavě na to, že jazykově literární obrození bylo v 40. letech jenom jednou ze složek veřejného hnutí národního, s níž se může měřiti jak úsilí o národní školství tak snaha o počeštění průmyslu a živnosti; ani ruch universitní, ani stavovské oposice proti vídeňskému centralismu v této souvislosti podceňovati nelze. Jest karakteristické, s jak správnou intuicí všimaly si rakouské státní orgány nedůvěřivě a varovně jediné myšlenky celého národně literárního hnutí jako politicky plodné i nebezpečné: »čechismu« jakožto živého článku v řetězu »slavismu« t. j. aby se národní uvědomení české nestalo předběžným stadiem politického cítění všeslovanského a nehledalo opory u cizí moci, Ruska. Tuto ideu možno nazvat hlavním odkazem vlastenecké generace předbřeznové jungmannovské a kollárovské. Ale tato myšlenka, již Slovanský sjezd pražský r. 1848 v celé své osnově ulomil nebezpečný hrot protirakouský, zanikla ve spleti jiných snah, z nichž státoprávní stanovisko, zastávané stavovskou šlechtou a dr. Braunerem, rakouský federalismus, zbudovaný na důsledném demokratismu, důsledně hájený a zdůrazňovaný Fr. Palackým, a pak revoluční radikalismus, soustředující se v Repealu kolem nejmladší intelligence a blízký snahám sociálních revolucionářů cizích, byly nejsilnější, — K. Kazbunda důmyslně analysuje tyto směry, a literární historik najde bez nesnází obdobu k nim i v slovesném proudění let 40.—50. Jak se projevovaly, proplétaly, střetaly politicky, jak na ně působily veřejné události zahraniční, jak se ocitaly v konfliktu s vídeňskou vládou a jejími představiteli v Praze a vedle toho s uvědomělým němectvím pražským, to skládá vlastní obsah díla Kazbundova, ale vymyká se nejvlastnějšímu zájmu i kritickému posouzení literárního dějepisce. Upozornil bych jenom rád na to, jak přesvědčivě a přesně Kazbunda vyložil mohutně národního prvku nad ostatními složkami v českém hnutí r. 1848; v této věci připadla zvláště významná úloha K. Havlíčkovi, jako naopak Fr. Palacký byl nejčelnějším mluvčím moderního demokratismu, i když se tím ocital v konfliktu s dotavadním probuzenským programem národním.

Buďtež zde registrovány alespoň nejcennější nové poznatky Kazbundovy, pokud se týkají též dějin literárních. Zevrubněji, než kterýkoliv z předchůdců, karakterisuje Kazbunda vstup Palackého do politického života, jímž byla — po zásahu do jednání druhé schůze výboru Svatováclavského dne 12. března — vlastně jeho účast při první přípravné poradě guberniální komise u hr. Stadiona dne 3. dubna; rázem prohlédl Palacký situaci, postřehl hlavní politické problémy a neočekávaně i neohroženě vyslovil tváří v tvář shromážděné šlechtě moderní zásady reprezentace lidu; již tehdy zastával radikální stanovisko zrušení stavovského zřízení a privilegií (str. 112—115). Teprve při pozvání

do Frankfurtu, na něž tak slavně odpověděl 11. dubna, zdůraznil národnostní hledisko a dovolával se při řešení otázky českoněmecké historické svrchovanosti českého státu; formuluje vzneseným způsobem zásadu národní rovnoprávnosti a odmítaje běžnou koncepci panujících a služebných národů, předešel dvě generace (str. 140—143). Když ho nedlouho potom, nedovedší do ministerstva získati Šafaříka, 6. května vláda pozvala, aby přijal křeslo ministra vyučování, stalo se tak, podle dokumentárního zjištění Kazbundova, proto, aby si získala národnost českou — jest ze starší literatury již známo, že Palacký ve své odmítavé odpovědi na toto pozvání důtklivěji a zřetelněji než v listě do Frankfurtu vyslovil, že svobodné Čechy jsou i pro Rakousko stejnou nutností, jako je tomu obráceně (str. 164—167).

Velmi mnoho nového dozvídáme se i po nedávných pracích Odložilíkových — v Č. M. M. 1927 a Slov. Přehl. 1928 — o Slovanském sjezdě. Myšlenku jeho vzniku nehledá Kazbunda ve snaze o protiváhu proti frankfurtskému sněmování, nýbrž nachází jeho kořeny na Slovensku, t. j. v nesnesitelných poměrech maďarského útlaku (na str. 180 otiskuje posud neznámou politickou báseň K. Kuzmányho z 16. března 1848 »Znovuzrozenja slobodi v Uhorskej krajině«). Slováci i Charvati se Kazbundovi jeví jako praví iniciátoři sjezdu, pro nějž dovedli získati Čechy, z nichž i Šafařík i Palacký — motivaci podává Kazbunda na str. 183 a 184 — učinili předpokladem svého souhlasu a účasti princip rakouský. Oba vitali Slovany nerakouské jenom jako hosti a opřeli se ambicím revoluční restaurace Polsky. Ale průběhem jednání, z něhož pak 7. června vyšel velký manifest, původní austroslávská kompetence sjezdu překročena, a to ne bez souhlasu Palackého, neboť v manifestu se hlásá myšlenka obecné jednoty slovanské, zastává se vřele úsilí o pozdější samostatnost Polsky, protestuje se nejen proti útlaku nemadarských národností v Uhrách, nýbrž i proti zotročení slovanských národností v Rusku a Turecku (str. 224—232). I zde se dostává dodatečně politické formulace tomu, co předtím kvasio a vřelo v literatuře; pro dějiny slovanské myšlenky v našem písemnictví jsou tyto jednotlivosti jistě významny. A stejně cenný jest postřeh Kazbundův (str. 233—234) o nábožensko-politické složce Slovanského sjezdu, že Štulcovo velice důrazné zastávání kultu svatováclavského bylo obratným politickým tahem důsledného katolíka, který mnil čeliti »schismatiké slovanské bohoslužbě« pravoslavných hostů; jak to dobře osvětluje i literární stanovisko Štulcovo! Takových pronikavých pozorování a detailů najde literární dějepisec v Kazbundově monografii mnoho; chtěl bych uvésti alespoň první vydatnější zprávu o vládním protihavlíčkovském orgánu Pokrok, jehož pět čísel zredigoval počátkem června V. V. Tomek (str. 243—244). Kazbunda připomíná, že hlavním výsledkem tohoto Pokroku bylo zaujetí důsledné oposiční fronty Havlíčkem.

Kdokoliv z literárních dějepisců bude příště pracovat o osudech i politických názorech osobnosti v r. 1848 veřejně činných, musí se seznámit s dílem Kazbundovým, a to nejenom pro hojnost nové látky, ale i pro hlubší pozadí celého národního hnutí. *Arne Novák.*

Drobné zprávy.

Dne 6. března zemřel v Praze básník »Našich« Josef Holeček (narozen 27. února 1853 v Stožicích), přední propagátor slovanství v literatuře a v celém našem životě; této myšlence věnoval největší část svého rozsáhlého díla. Několik svazků beletristických obrázků černohorských, knihy cestovních zkušeností a úvah jihoslovanských a ruských a překlady srbské národní poesie zabezpečují v historii slovanské vzájemnosti Holečkovi místo trvalé; Holeček byl dále z prvních, kdo usilovali o obnovu československé jednoty; podal i několik důležitých příspěvků k dějinám české politiky. Nejvíce však bude naše literární historie čerpat z jeho »románu-paměti« »Pero«, jehož vyšly v letech 1922—1925 čtyři svazky; ačkoliv jistě značně zabarveny subjektivně, podávají tyto vzpomínky mnoho cenného pro poznání jak osobnosti autorovy, tak poměru zejména let sedmdesátých, kdy Holeček vstoupil do literatury.

—vh—

Dne 12. března t. r. zemřel polský linguista Wiktor Jan Porzeziński. Pocházejí z býv. ruského Polska (narodil se r. 1870 v Temnikově) studoval a také až do r. 1921 působil na školách ruských a většinu svých prací uveřejnil ruský. Byl žákem F. F. Fortunatova a Vs. Millera (učitelskou a vědeckou činnost Vs. Millera v oboru jazykovědy vyličil v *Otcetě Moskovskogo Universiteta* 1913) a od r. 1905 profesorem sanskrtu a srovnávacího jazykozpytu na universitě v Moskvě, odkudž r. 1921 přešel na universitu varšavskou; vedle toho přednášel také na filosofické fakultě v Lublíně. Porzezińského lze charakterisovat jako věrného ochránce vědeckého odkazu F. F. Fortunatova. Napsal několik příruček, všechny většinou z jeho universitních kursů [Элементы языковедения и история русского языка [pro vyšší třídy středních škol], v Moskvě 1910, Краткое пособие к лекциям по исторической грамматике русского языка, Введение и фонетика, v Moskvě 1911, 3. vyd. 1920, Очеркъ сравнительной фонетики древнеиндийского, греческого, латинского и старославянского языковъ, v Moskvě 1912, Сравнительная грамматика славянскихъ языковъ, v Moskvě 1914, 1916]. Vlastním předmětem badatelského jeho zájmu, tak jako u jeho učitele, byly jazyky baltské a slovanské. Baltskými jazyky obíraly se první a vlastně největší jeho práce: Къ истории формъ спряжения въ балтийскихъ языкахъ (v Moskvě 1901) a Возвратная форма глаголовъ въ литовскомъ и латышскомъ языкахъ (ib. 1903). Psal o hláskových změnách na konci slova v staré pruštině a lotyštině (РФВ. 49, 1903, 140—179), o dat. sing. *i*-kméně v litevštině (Idg. Forsch. 31, 1913, 423—426), účastnil se diskusse o jazykové jednotě baltsko-slovanské (Roczn. slaw. 4, 1911, 1—26), a drobnými příspěvky k dějinám jaz. litevského se zúčastnil sborníku vydaného k poctě J. Rozwadowského (II, 27—33). Je vidět, že se obíral různými otázkami baltské mluvnice do poslední chvíle. Říkalo se, že pracuje o mluvnici jazyka litevského; bylo-li tomu tak a zachovalo-li se v jeho pozůstatosti něco z tohoto díla, není zatím známo. Z jazyků slovanských speciálně se obíral jazykem polabským; chystal vydání památek tohoto jazyka, ale upustil od tohoto plánu, když jej předešel Rost svým spisem »Die Sprachreste der Drevano-Polaben«, jež Porzeziński posoudil v Roczn. slaw. 2, 1909,

189—204. Jinak psal o různých otázkách srovnávací jazykovědy slovanské (o lechických elementech v ruštině, o některých sporných otázkách praslov. mluvnice, o vzájemném poměru jazyků západoslov.). Význačnou měrou zajímal se také o otázky jazykovědy obecné. Jeho uvedení do jazykovědy (Введение въ языковѣдіи, v Moskvě 1907) se dočkalo v Rusku několika vydání a vyšlo také v překladě německém. (Einleitung in die Sprachwissenschaft, Lipsko 1910). Zejména v posledních letech uveřejnil několik článků z tohoto oboru: jednal o částech řeči (Przegląd humanistyczny 2, 1923, 129—150), o metodologii bádání semantického (Prace filol. 12, 1927, 323 sl.), v prvním (a dosud jediném) svazku Bjuletinu Polskiego towarzystwa Językoznawczego (r. 1927) pojednal o obecné jazykovědě v Polsku od r. 1868, jako vůbec podával v posledních svazcích Prací filologicznych (a před tím v Przeglądu humanistyczném) kritický přehled jazykovědeckých prací polských. Jisto jest, že odešel předčasně, a že polská věda jeho úmrtním utrpěla ztrátu citelnou.

O. H.

A koncem měsíce, 25. března, zemřel v Jaroměřicích nad R. **Otokar Březina**, vrcholný zjev moderní naší poesie (vl. Václav Jebavý, nar. 13. září 1868 v Počátkách). Březinův význam není jen básnický; myšlenkovým obsahem svého díla zasáhl i do dnešního filosofického vývoje a literární jeho výklady a úsudky, pokud jsou známy z hovorů s návštěvníky, oslavovaly bystrostí postřehu, šírkou znalostí a hloubkou pojetí. Březina byl nadšeným ctitelem antické kultury a v rozmluvách rozhodně odmítal snahy o odstranění klasických jazyků ze středních škol. Z knížky Ant. Veselého, loni vydané k Březinovým šedesátinám (»Otokar Březina« nákladem Mor. kola spisovatelů v Brně), citujeme výrok o úkolech profesorů češtiny; mluvě o dnešní lhostejnosti k domácím hodnotám, řekl básník: »Proto dnes každý náš profesor literatury, který se drží tradice, koná veliký úkol. A největší úkol koná profesor universitní, který dovede přiměti k tomuto plnění nejnálehbavější dobové povinnosti budoucí profesory středoškolské«. Hlas jistě významný, jež možno srovnati s tím, co pres. Masaryk řekl v hovorech s K. Čapkem, jak citujeme dále na jiném místě.

—vh—

Nelze-li v LF obširněji referovati o jednání I. sjezdu čsl. profesorů filosofie, filologie a historie, konaného ve dnech 3.—7. dubna t. r. v Praze, třeba aspoň zaznamenati jeho úspěch, který až překvapil. Bylo proneseno v plenu a v 7 sekčích přes 80 přednášek a referátů, jež sledovalo s neutuchajícím zájmem asi 800 profesorů ze všech končin republiky. Dobrá vůle přípravného výboru a obdivuhodná energie hlavního pořadatele sjezdu univ. doc. dra B. Trnky našly vzácné porozumění jak u přednázejících tak u ostatních účastníků. Zvláště venkovští kolegové přinesli namnoze značnou hmotnou oběť, aby ukázali, že tradiční idealismus našich profesorů v základech nevyhynul, naopak, že jsou si vědomi úkolů, jež ukládá naší vědě a naší střední škole obnovení státní samostatnosti. Tento mravní a také společenský význam sjezdu byl po zásluze oceněn i širší veřejností, a kdyby ani jiného nebylo, možno zde nesporně mluvit o velkém zisku. Sjezd však přinesl ovšem mnoho cenných výsledků a podnětů pro práci vědeckou i školskou ve všech duchovědných oborech, jak se teprve v celém rozsahu ukáže, až vyjde sjezdový sborník. Celkovou bilanci sjezdu lze již nyní prohlásiti za kladnou, a jestliže se objevily tu a tam nějaké nedostatky, může nám to být jenom pobídka, abychom zkušeností získaných při prvním sjezdě použili k zdokonalení sjezdů dalších.

J. L.

Evidence překladů. Vycházejce z podnětu, vysloveného při povelikonočním profesorském sjezdě, hodláme založiti v Jednotě soupis chystaných překladů z řečtiny a latiny. Hlavním účelem tohoto soupisu

jest nabýti přehledu o všem, co kdo hodlá přeložiti, organizovati překladatelské úsilí a zabrániti tráštení sil. Proto vyzýváme všechny české překladatele, kteří připravují nebo se chystají připravit nějaký překlad z uvedeného oboru, aby o tom dali věděti jednateli Jednoty českých filologů, Praha I., Veleslavínova 4 (nyní doc. Boh. Rybovi). Prosíme, aby se tak dalo na lístcích formátu 9×14 cm, na nichž by se napsalo (po délce) 1. jméno antického autora, 2. název spisu (orig.), 3. jméno překladatele, 4. jeho adresa, 5. zpráva, zda je překlad již v tisku, v rukopisu hotov, začat nebo teprve chystán. Pro každé dílo budíž volen zvláštní lístek. Na dotazy (známku nebo lístek na odpověď!) se ochotně odpoví, jakmile se přihlášky sejdou. Prosíme, aby pp. překladatelé poslali své zprávy co nejdříve.

B. R.

Nový nález zlomku Kallimachova, který z papyru, získaného Societá Italiana uveřejnil florentský filolog G. Vitelli (*Frammenti della Chioma di Berenice di Callimaco, Studi Italiani di filologia classica VII*, 1929, str. 1–11; svr. [L.] Castiglioni], *Boll. di fil. cl. XXXV*, 1929, str. 268 a n.; E. Fraenkel, *Gnomon V*, 1929, str. 265 a n.) jest vysoce důležitý nejen pro poznání hellenistického básnika, ale i jeho římského překladatele. Deset distich odgovídá překladu Catullovym básně 66., vv. 45–64. Srovnání ukazuje, že Catullus téměř úzkostlivě dodržoval rozsah předloh, místy i rozsah kón. Nejednou však setřel zřetelnost originálu (v. 47 *talia ~ οὐρα τοῦ*, v. 52 a n. *Memnonis Aethiopijs unigen... ales equos ~ γνωτὸς Μέμνονος Αἰθιοπος [τε]το ... θῆλυς ἀγῆνς*), nevyhnul se floskulím a opisům (v. 62 *devotae flavi verticis exuviae ~ Βερενίκειος καλὸς ἔγώ πλόκαμος*) a složitějšímu slovosledu, čímž je jen zvýšena strojenost a učenost překladu proti originálu. Nález jest významný i pro interpretaci veršů Catullových (na př. v citovaném v. 54 jest ales equos ~ ἀγῆνς zřejmě Zefyros, nikoli pštros, jak vykládal Monti [1804] a přes správné námítky Friedrichovy [1908] ještě Kroll [1923]), i pro jejich textovou úpravu (na př. v. 54 *Locricos ~ Λοκρίνος*). Řecký text jest dochován na papyru ovšem neúplně. Jeho dokonalá restituce bude úkolem dalšího badání; Vitellimu náleží však zásluha, že již nyní uveřejnil jeho první vydání. B. R.

Nesprávně vykládané místo Sallustiovo. V *Sall. Bell.* Jug. 3, 2 nam vi quidem regere patriam aut parentis, quamquam et possis et delicta corrigas, tamen importunum est, jedni vykládatelé čtou *pārentis*, jiní *pārentis* a podle toho různě vykládají a překládají. U nás. R. Schenk překládá »násilím vládnouti svou vlastí neb vlastní svou krví« (čeť tedy pārentis), kdežto A. Málek ve výkladě ke svému vydání poznámenává: »parentes (part. sl. pārére) = poddaní; aut opravuje výraz předešly (= či spíše), neboť kdo násilně ovládne obec, učiní ze svých spoluobčanů (= patria) vlastní poddané«. Není pochyby, že tu Sallustius četl pārentis, a to s obyčejným významem rodiče, neboť toto místo jest jedna z několika Sallustiových reminiscencí na Platona, jednak na Kritona 51 B n., srov. zvláště *βιάζεσθαι δὲ οὐχ δσιον οὐτε μητέρα οὐτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων εἴ τιττον τὴν πατρίδα*, jednak na VII. list 331 B nn., kde Platon poučuje, že otrok smí být násilím přinucován, aby poslechl dobré rady, *πατέρα δὲ η μητέρα οὐχ δσιον ἡγοῦμαι προσβιάζεσθαι μὴ νέσω παραφροσύνης ἔχουμένους ... ταῦτα δὲ καὶ περὶ πόλεως αὐτοῦ διανοούμενον χρή ζῆν τὸν ἐμφρονα ... βίαν δὲ πατρίδι πολιτελας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν ...* Toto místo měl na mysli i Cicero, když psal Lentulovi (Fam. 19, 18) »id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae afferre oportere«. Místa z Kritona a z Cicerona užil k výkladu řečeného místa Sallustiova již Al. Kornitzer v *Zeitsch. österr. Gymn.* 61, 1910, 593; Sallustiovy reminiscence na Platona vypočítávají Hugh Last, *Class. Quart.* 17, 1923, 161 a L. A. Post, *Class. Weekly* 21, 1927, 21. F. N.

Latinista manchesterské univerzity Robert Seymour Conway vydal v knize *Harvard Lectures on the Vergilian Age*, Cambridge, Harvard University Press 1928 (str. XI + 162 se 16 obrázky, za 108 Kč) soubor přednášek, z části již dříve časopisecky publikovaných, které konal r. 1927 jako »Visiting Lecturer« na americké Harvard University. V I. přednášce (*The Proscription of 43 B. C.*) ukazoval jednoduchým citováním historických úryvků, jak asi účinkovaly proskripce r. 43 na 27letého Vergilia. Přednáška III. (*The Golden Bough*) obsahuje poznámky čtenáře poesie k Vergiliovu výkladu o zlaté větvi a k IV. ekloze. Názvem *Un unnoticed Aspect of Vergil's Personality* (V.) míní jeho plachost, nerohodnost a zálibu v básnických náznacích. V přednášce VII. (*The Philosophy of Vergil*) se shledává u Vergilia více než u kterého jiného římského spisovatele s význačnými rysy řeckého filosofického myšlení: se smyslem pro omezení (*servare modum*), intelektuální zviditelností a metodou, nazírat na věci s dvojího antitetického stanoviska. Architekturu eposu (IX.) sleduje na Homerovi, Aeneidě, Božské komedii a Ztraceném ráji, zejména pak na Aeneidě demonstruje požadavek obsahové pestrosti v rámci jednotnosti. Nejdůležitější je přednáška II. (*Where was Vergil's Farm?*), kde hledí posílit názor G. E. K. Brauholtzův, že rodiště Vergiliova Andes nejsou totožny s dnešní Pietole (8 mil jv. od Mantue), nýbrž s městečkem Calvisano (30 mil sz. od Mantue). Statek Vergiliův klade na svah u blízkého Carpendola směrem k řece Chiese (Clesis) a dokazuje (obrázkovým materiálem) shodu krajiny se scenerií 1., 3., 5., 7. a 9. eklogy. Dantova domněnka o Pietole (*Purgatorio XVIII* 83) vznikla prý podle ztraceného nápisu CIL, V 3827 b, který pokládá (proti Mommsenovi) srovnáním s CIL, V 4046 za pravý zlomek. Ostatní přednášky se netýkají přímo vlastního představitele zlaté doby římského písemnictví, po němž je kniha nazvana. V VI. (*Under Hannibal's Shadow*) chce odkrýti důležitou složku národního vědomí, jakou byla vzpomínka na hannibalské dvanáctiletí (215–203). V VIII. (*The Portrait of a Roman Noble*) nadšeně velebí Liviovu schopnost charakterisační na příkladě P. Cornelius Scipiona proti charakteristice u Polybia. Násilně je vpravena v rámec knihy přednáška IV. (*The House of the Higt Priest*) v níž se mluví o zlomku konsulských fastů, objeveném a publikovaném r. 1925 Mingazzinim. Kniha, ozivená četnými úryvky klassiků v anglickém překladě a častými parallelami se světovou válkou, jest psána více než populárně a o »cítění Vergiliova věku« se tu vykládá s jednoduchostí místy až prostoduchou, ale vždy s upřímným zájmem. Zarážejícím omylem jest na str. 59 prohlášování Varro za původce aery kapitolských fastů.

B. R.

V článku *La date de la Consolation à Marcia* (*Revue des études anciennes, Bordeaux*, XXXI, 1929, str. 21 a n.) navrhuje brusselský professor L. Herrmann klási Senekovu Konsolaci ad Marciam do doby současné s VI. knihou *Naturales quaestiones* (pro stilistické příbuznosti mezi Ad Marc. 26, 4 a N. qu. VI 32), t. j. teprve po kampanském zemětřesení z 5. února 62. Herrmannovi uniklo, že do doby této shodné kladla spis z jiného důvodu již H. Rogge Die Entwicklung der Anschauungen Senekas über die Probleme: Gott, Freiheit, Unsterblichkeit, diss. Giessen 1921, str. 12 a n. Proti datování Herrmannova svědčí tytéž důvody, které jsem dříve uvedl proti jeho předchůdkyni (srov. B. Ryba, Dvě Konsolace Senekovy a jejich prameny, Praha 1928, str. 6, pozn. 2). K přesnějšímu terminu post quem (odchod Luciliův do Syrakus na podzim 62) dospívá Herrmann výkladem »sicilské« kapitoly 17., v níž nevidí rhetorické thema, nýbrž ohlas skutečné úvahy, zda jeho přítel a žák má nastoupiti místo prokurátora na Sicilii; potom však nedovede H. vyložiti zmínku o tyranu Dionysiovi jinak, než že byla učiněna, aby se mistru dodalo »couleur générale« a setřela

každá stopa současného původu. O zcela jiný výklad, opřený o parallely rhetorické literatury, jsem se pokusil v uv. spise, str. 58 a n. B. R.

Obraz císaře Juliana jako vyznavače Slunce-Helia se stanoviska spise nábožensko-filosofického než přísně historického podal *Friedrich Doldinger* ve své studii »Kaiser Julian, der Sonnenbekenner« (ve sbírce »Christus aller Erde«, sv. 23., ve Stuttgartě r. 1926, str. 104). Bůh Helios byl Julianovi skoro totožný s iránským bohem Mithrou, jehož kult se koncem starověku (ve III.—IV. stol. po Kr.) rozšířil mezi římským vojskem. Julianovi byl Helios silou sjednocující a vše sdružující, byl mu jakoby střed mezi hmotným viditelným světem a nehmotnými bohy. Ač Doldinger říká výslovně (str. 11), že se nechce stavěti ani na stranu Julianova ani proti němu, stává se bezděky jeho obráncem a snaží se s něho smýti všechnu hanu, kterou zahrnulo Juliana křesťanství. Nechce ho odsuzovati, ale chce mu rozuměti v celé jeho velikosti i tragice. Často však zabíhá do rhetorismu, též do mysticismu a někdy i exaltovanosti. Ani historik ani theolog nebudou souhlasiti s tvrzením, že Julianův Helios a Kristus jsou jedna a táz bytost, nebo že se Julian vydal na výpravu proti Peršanům proto, že chtěl být zasvěcen do mysterií Mithrových. Sotva také lze tvrditi, že se Julian snažil spojiti hellenismus a křesťanství v »jedinou synthesu opravdové křesťanské kultury«; mezi pohanským hellenismem a křesťanstvím nebylo smíru.

J. R. L.

Westonian. V článku otištěném v minulém čísle Listů fil. jest čisti na str. 15, ř. 27 a te (m. *ad te*); na str. 16, ř. 24 a na str. 18, ř. 24 *Doctarum* (m. *Poetarum*) *series . . . vatum*, opis to prosaického názvu *Catalogus Doctarum Virginum* (str. 18, ř. 36). — Autorem životopisu básnířčina v Neue Literatur 1772 podepsaného šifrou X není J. Dobrovský, jak uvádějí Zíbrt a Kolář, nýbrž M. A. Voigt (srv. A. Kraus, Pražské časopisy 1770—1774 a české probužení, Praha 1909, str. 29 a n.). Proto jest i v našem článku nahraditi na str. 20 a n. jméno Dobrovského Voigtem; věcného obsahu se změna ta netýká.

B. R.

Idea mezinárodního jazyka stále znova a znova ožívá; od různých jazyků umělých (filosofických, vyjadřujících zvláštním způsobem myšlenky, a uměle sestavených, jak je vypočítal Dauzat v knize „*Défense de la langue française*“) obracejí se jejich strůjci zase k starému jazyku mezinárodnímu, latině. *Jos. Cahour* ve svém *Manuel pour l'Etude de la langue latine adaptée aux usages de la vie moderne* (Paříž, 1928, Éditions de la Pensée latine; str. 244), chce ukázati, jak by bylo třeba upraviti latinu, aby ji bylo lze použíti v životě denním a k účelům vědeckým a obchodním. V úvodu (*Essai de langues internationales auxiliaires*, str. 11—19) podává krátký přehled dosavadních pokusů o mezinárodní pomocný jazyk a přehled hlavních děl, která se zabývají latinou jako mezinárodním jazykem (str. 21—23), a latinských časopisů. Pak následuje krátká gramatika, která popisuje tuto „latin simplifiée“, jejíž hlavní charakteristikou jest, že má morfologii pokud možno pravidelnou (tak na př. je *cornu* nahrazeno *cornum*, komparativ a superlativ vyjadřují se pomocí *magis*, *maxime* s positivem; při číslovkách doporučuje se vazba: *una armatura de duo milia quingenta sexaginta tria* (nebo *tres*) *militibus*, a užívání číslovek základních při letopočtech: *die viginti tria de Februario mille nonagesima viginti octo*; *hora octo*; gerundia se neužívá: *voluntas dicere*; slovesa nepravidelná nahrazují se tvary pravidelnými, utvořenými podle některých novot, vzniklých analogií v latině středověké: *edere = manducare*, *velle = voleo, volere*, *malle = antehabere* atd., jména města a zemí zůstávají v příslušném jazyku na př. *Shqypenia*, ‚Albanie‘, odtud *Shqypenus*, ‚Albáнец‘, *Shqypenicus*, ‚albánský‘, ale jméno našeho státu

se autorovi nepovedlo: vedle *Ceskoslovenska republika* čteme *Cesko-slovenkus*; jména měst se neskloňují, podobně jména rodinná). Pak následuje ukázka textů (str. 104—112; vedle sebe postaven text v jazyce klassickém a zjednodušeném a překlad krátkých článků francouzských; na př. *Quinctius igitur Romam venit, et, antecedentibus licitoribus, domum deductus est*, což zní v lat. zjednodušené: *Quinctius ad Romam venit et comitatus per lictores, qui procedebant ante illum, ductus fuit ad suam casam*) a slovníku (str. 118—235), jenž obsahuje ke 3.000 nejběžnějších (i moderních) slov. Jest sestaven jednak podle latinských autorů pozdního starověku a hlavně středověku (hlavně jsou tu zastoupeni autoré 4.—6. století), jednak, u výrazů zcela moderních, si pomáhá autor slovy samostatně utvořenými nebo starými s novým obsahem (*tractus* „vlak“, *via ferrea* „zeleznice“, *onerare sclopetum* „nabít pušku“, *perfectum* „ideál“, *machina ferroviaria* „lokomotiva“). V případku je otištěna autorova rozprava „De l'emploi du latin comme langue internationale“ z r. 1924 (str. 237—244). Je to vážný pokus řešit otázkou mezinárodního pomocného jazyka způsobem, který se zdá za nynějších poměrů jedině možným. Ovšem, je to jen pokus, který by musel nalézt nadšené zastánce, aby mohl být uveden ve skutek, ale i tak by nalezl porozumění asi jen v těch zemích, které z latinské kultury vyrostly nebo se s ní ve středověku alespoň poněkud zblížily. Ale za nynějšího odklonu od studia klassických jazyků sotva lze čekat vítězství tohoto směru, spíše však vítězství jazyka franc. a angl., které kromě praktického užitku s sebou přináší i mnohý prospěch jiný. P. P.

Ve »Veröffentlichungen der Gesellschaft für die Geschichte und Bibliographie des Brauwesens« vyšla společnou prací několika autorů kniha „Bier und Bierbereitung bei den Völkern der Urzeit“, I. Babylonien und Aegypten, II. Die Völker unter babylonischem Kultureinfluss. Auftreten des gehopften Bieres, Berlin 1926 a 1927. Některé z těchto článků jsou po stránci kulturně-historické zajímavé i pro filology, zvláště články druhého dílu (Ed. Hahna a E. Hubera) o pivu u národů stojících pod vlivem babylonské kultury, u Arménů, Hethitů, Peršanů, Kappadoků, Skythů, o tom, jak příšloivo, připravované pomocí chmele, s národy kavkazskými do Evropy, o pijácích piva v starém Římě (II., str. 45—68), o kvasu slovanských národů (II., str. 73—84) a o pivu u národů, kteří stáli pod vlivem kultury islámské (84—95). Mnohé důležité poznámky jsou zvláště na str. 98 nsl., kde je uvedena také literatura. Dílo je ozdobeno mnohými obrazy, z nichž pro srovnávacího filologa jsou zvlášť zajímavé fotografie z Turfánu. Zajímavé jest mínění autora, že Tocharové původně sídlili u Kaspického moře, odkud zahnali Saky (o nichž se tvrdí neprávem na str. 79, že byli kmenem slovanským) a Skythy; slovo *chmel* není z lat. *humulus*, ale původu kavkazského (str. 57—58); Sakové přinesli známost chmele do Persie (odtud pers. *hunal*). Příprava piva pomocí chmele jest babylonský zvyk, který se šíří k národům stojícím pod jejich kulturním vlivem. Slované znali jednak tento způsob, jednak připravovali (Slované ruští, kteří se dostali na půdu starého obyvatelstva skytského) t. zv. *kvas*, který upomíná na *brytum* Skythů. Na str. 75 nsl. je pěkně vylijčeno, z jakých prvků vznikla kvetoucí smíšená kultura turfánská. P. P.

Na XVII. mezinárodním kongressu orientalistů v Oxfordě r. 1928 byla podle zprávy uveřejněné o tomto kongresu v *Minerva-Zeitschrift* 4, 1928, 252 n. resolucí doporučena součinnost vlád a učených korporací při sbírání a uveřejňování jazykového materiálu, zejména při jazyčích, jimž hrozí vyhynutí, dále usneseno pořízení historického slovníku arabského a vydávání sbírek »Corpus medicorum Arabicorum« a »Bibliotheca Arabica scholastica« a projeven dík vládě ceylonské a ceylonské odbočce R. Asiatic Society za přípravy vykonané k pořízení etymologického slovníka jazyka singhalského.

U příležitosti prvního výročí smrti linguisty a indologa A. Gawrońskiego (v. LF. 54, 1927, 171) uspořádalo lvovské Towarzystwo Naukowe 6. ledna 1928 pietní schůzi k uctění jeho památky. Řeči tam pronesené vydány byly v knížce »Pamięci Andrzeja Gawrońskiego« (ve Lvově 1928, nákladem Towarzystwa Naukowego, 44 str. s obrazem zesnulého). W. Bruchnalski tu načrtl vědecký profil Gawrońskiego (str. 3—10), T. Lehr-Spławiński pojednal o jeho pracích v oboru jazykozpytu obecného a polského (str. 11—18), J. Kuryłowicz vylijčil jeho zásluhy v oboru jazykozpytu indoevropského a staroindické filologie (str. 19—38), a na konec W. Kotwicz promluvil o něm jako organizátorovi polské orientalistiky. Také Rocznik orientalistyczny vzpomíná v posledním (IV.) svém svazku (ve Lvově 1928) dvěma článců A. Gawrońskiego: je tu povšechné vylijčení jeho osoby a díla (str. I—VII) a pak Stasiakův článek o Gawrońském jako indologovi (str. VIII—XXI).

Ruská akademie věd věnovala čtvrtý svazek své sbírky »Очерки по истории знания« slavnému dánskému jazykozpytcovi V. Thomsenovi (Памяти В. Томсена, Leningrad 1928, str. III a 71). Pojednává tam V. V. Bertold o Thomsenově významu pro dějiny střední Asie, A. N. Samoljovič o jeho pracích turkologických, A. E. Presnjakov o jeho pracích týkajících se nejstarších dějin ruských a V. A. Brim o jeho pracích germanistických.

Mukáčevský slovník, jehož vydání od akademie petrohradské převzala Česká akademie věd a umění (v. LF. 53, 1926, 317), byl již ukončen. Vedle mohutného druhého svazku o 1202 stránkách (vyšel r. 1923), jenž obsahuje druhou část vlastního slovníka (hesla o — ź), vyšel ještě svazek III. »Přidanki« (v Praze 1928, XI a 246 str.), obsahující vedle dodatků k prvním dvěma svazkům (str. 223—244) — jsou tu dodány zejména také výrazy z Wolfenbüttelského žaltáře, v prvních dvou svazcích nedoložené — tři slovníky onomastické: slovník dolnoněmeckých jmen rodiných (str. 1—119), dolnoněmeckých jmen místních (str. 121—191) a dolnoněmeckých jmen pomístních (193—222), každý s krátkým trojjazyčným (lužickým, českým a německým) úvodem. Nejchuději vypadl, zdá se, slovník jmen pomístních. V třetím svazku obsažena je také předmluva k celému dílu (str. I—XI), v níž autor krátce vypisuje dost pohnutou historii vydání svého díla, na něž se více než na kterékoliv jiné hodí motto této předmluvy, habent sua fata libelli. Tak dočkal se v 75. roce svého věku zasloužilý buditel lužický dovršení svého díla o mateřském svém jazyce.

V rámci Sborníku historicko-filologického oddělení začala dialektologická komise Ukrajinské akademie věd vydávat redakcí akadem. A. E. Krymského dialektologický sborník (Український діалектологічний збірник. Книжка I. Kijev 1928. Str. IV + 180. Za 3 krb.), v němž patrně má být soustředěno publikování menších prací dialektologických. První svazek obsahuje tři popisy dialektů; nejrozšířejší z nich, zaujmající polovici svazku (str. 1—92), je studie o nářečí huculském, v níž učinil si autor její Br. Kobyljanškyj úkolem »zpracovat methodou artikulačně-deskriptivní hláskové, morfologické a částečně i lexikální zjevy tohoto nářečí« a objasnit jeho poměr k nářečí Pokutí. V dost obsáhlém úvode autor jedná o posledních pokusech o klassifikaci ukrajinských nářečí (Žilinského, Durnova a Hancova); souhlasí s malou odchylkou s klasifikací Hancovovou. Obsáhlá je také část čtvrtá, jednající o lexicální stránce studovaného nářečí; v ní autor podává ve věcném uspořádání dost bohatou sbírku huculských výrazů a sebral tu také cizí slova v tomto nářečí běžná, přejatá z polštiny nebo polským prostředím, z ruštiny, z němčiny nebo z rumunštiny. S podivem je, že úplně opomenuta skladba. Po té stránce druhá studie tohoto sborníku, jednající o nářečí vesnice Blystavyce v kraji kijevském, je úplnější: má vedle kapitoly

věnované syntaxi také výklad o tvoření slov. Vítaný je připojený na konci svazku (str. 171—180) bibliografický přehled prací o ukrajinských nářečích z let 1914—1927, jejž sestavil V. Dem'jančuk. O. H.

K článku „*Drobnosti ze slovenštiny*“ v LF. 56, 1929, 28 n. Ve výkladě o změně *st>c* bylo uvedeno, že se tato změna objevuje u slova *stisko*, ale jen na Balkáně (podle Miklosichova Et. Wb.). Ukazuje se však, že znění *cklo* je známo i na Slovensku. Pan ředitel gymnasia J. Ulehla z B. Bystrice poslal redakci LF. dopis, v němž potvrzuje, že *cklo* je obecné v B. Bystrici a okolí. Přiložil též zajímavý doklad, nabídku truhláře, jenž vedle spisovného *sklo* (které pochytil od objednávajícího profesora) piše zřetelně také *cklo*: *i zo cklem*. P. docent V. Vážný věnoval dvojici *sklo—cklo* zvláštní mapu ve svém lingvistickém atlase Slovenska, jejž připravuje. Podle této mapy a podrobných zpráv, jež mi poslal, užívá se tvaru *cklo* na středním Slovensku, a to v Turci, Liptově, Oravě, v největší části Zvolena, v severových. části Tekova, ve vých. části Novohradu a v přilehlém koutě Gemera. Všude jinde je *sklo* (*skuo*, *sklo*, *šklo*). Děkuji oběma pánum za jejich ochotu a zájem, jímž provázely můj článek. — Toto středoslovenské *cklo* přináší však s sebou záhadu: Je to pouze něco takového jako *sk>ck* u Gebauera H. MI. 1, 480 či je tu nějaká souvislost s jihoslovanskými tvary, v nichž *c* je zřejmě ze *st*? Na tuto otázku nelze dnes odpověděti, rozřešit ji teprve podrobné prozkoumání dialektů, zjistit-li více takových shod s jižními Slovany na jedné oblasti.

V. Machek.

Nákladem Aventina vyšla, za několik týdnů již v druhém vydání, K. Čapková knížka »*Hovory s T.G. Masarykem*« (str. 118), vítaná i po nejobsáhlejších dosavadních monografiích Doležalově a Herbenově; Masaryk tu vzpomíná na své mládí, studie i pozdější léta a Karel Čapek, výborný reporter, z jeho vzpomínek, často jistě jen přiležitostných, sestavil celek, který je důležitým příspěvkem životopisným. Nejeden údaj se zde stýká se zprávami v listech L. Čechovi v našem časopise; rozcházejí se na př. ve sdělení o matčině národnosti. V knížce je bohatě rozseto zrnek Masarykovy životní moudrosti, z nichž citujeme z odstavce o české literatuře alespoň tyto významné věty: »I to je chyba, že zas někdy podceňujeme, co jsme a co je u nás. To máte lidi, kteří pořád vzdychají, že Amerika je větší než my a Paříž živější než Praha — pro samou cizinu nevidíme, co máme doma. Já vím, člověk by na příklad neukojil svůj čtenářský hlad, kdyby četl jen literaturu českou; ale má ji znát skrz na skrz, aby věděl, co tu už je. Kdo na malé poměry jen naříká, obviňuje tím sebe sama; sám je tím vinen, že žije male. To platí zvlášť pro mladé lidi. Takový novopečený vzdělanec nechce jít na malé město nebo na venkov, že prý tam kulturně zapadne a zakrni. Ve skutečnosti je pohodlný; dovede být kulturně živ, jenom k tomu svou kavárnu a ty umělé stimulanty.«

V popřevratových letech se stále častěji opakují pokusy soustavněji než dosud překládati do cizích jazyků naši beletrie. Bohužel nemáme dosud soustavného přehledu překladatelské práce dřívější, a pořídit podrobný seznam alespoň knižních překladů z češtiny není právě snadno, neboť jich zádná knihovna soustavně neshromažďovala, zprávy o nich v časopisech bývaly náhodné a neúplné a značná jejich část vůbec unikala naší pozornosti. A přece jest pro literární historii důležito znáti zájem, jenž naší beletrie byl za hranicemi věnován. Z poslední doby možno naznamenati několik *anthologií* z české poesie a prósy a dokonce dvě knihovny, jež českou literaturu mají do ciziny uváděti systematicky. R. 1927 byla ve varšavském nakladatelství Hoesickově založena »*Biblioteka słowiańska*«, kterou redaktor St. Alberti zahájil svými překlady z češtiny; vyšla tu Jiráskova »*Filosof-*

ská historie«, Vl. Vančurův »Pekař Jan Marhoul«, K. Čapkova »Boží muka« a Wolkerův »Host do domu«, po nichž měly následovatí překlady z autorů jiných; pro nepříznivé kritiky své překladatelské praxe Alberti však v další činnosti ustal. V pařížském nakladatelství Grassetově počal r. 1928 pražský nakladatel Ot. Storch-Marien vydavatí »Collection tchèque Aventinum«; dosud v ní vyšly Chopinův překlad »Turbiny« od K. M. Čapka-Choda a G. Auocouturierovy Olbrachtova »Žaláfe nejtemnějšího« a K. Čapkových »Anglických listů«. Z básnických antologií je nejvíce založena slovenská »Česka antologie«, kterou pořídil Ivan Lah; zatím vyšel první díl (v Lublani 1922), opatřený obšírným úvodem, s ukázkami z deseti básníků od Puchmajera po El. Krásnohorskou; vedle RKZ v překladě Levstikově nacházíme zde zejména Kollárův »Předzpěv«, Máchův »Máj«, Erbenovy »Svatobní košile« v překladu Stritarově a Havličkovy »Tyrolské elegie«. Polská antologie W. Bunikiewicze »Współczesna liryka czeska« (Varšava 1924) rovněž usiluje o obraz objektivní a všeobecný, přinášejíc ukázky z 24 básníků od epigonu Vrchlického (Fr. Kvapil, Mužík) až po válečného P. Kříčku a Medka; důraz je položen na generaci let devadesátých, z níž jsou nejčetněji zastoupeni Machar, Karásek a Sova. Za to nová antologie německá, kterou vydal Rud. Fuchs s názvem »Ein Erntekranz aus hundert Jahren tschechischer Dichtung« (Mnichov 1926), jest v přísném výběru značně subjektivní; ze starších básníků v ní nacházíme jen Čelakovského, Erbena, Nerudu a Vrchlického, kdežto jádro tvorí, jako u Bunikiewicze, poesie soudobá od Sovy, Březiny a Bezruče až po J. Horu a Wolkera, ale jen v nejvýznačnějších zjevech a také zde bez několika jmen (Dyk, Opolský). Ještě subjektivnější jest skvěle vypravená francouzská antologie »Recueil de poèmes tchèques« od Jitky Utlerové, k níž úvodní slovo napsal C. Mauclair (Plzeň 1928); překladatelka počíná Nerudou a Hálkem, po nichž následují Zeyer, Čech a Vrchlický, ale i ona ovšem položila důraz na poesii moderní od Machara po Wolkera, neprojevivši však ve svém výběru jmen a ukázké zvláštní kritičnosti. Protějšek k této antologii z poesie tvorí francouzská antologie z naší krásné prosy od J. Chopina »Veillées de Bohême« (Paříž 1927); v ní však překladatel uvědoměle se omezil na autory starší, jež zde zastupují Neruda, Arbes, Jirásek a Vrchlický a k nimž připojil jen Machara a R. Svobodovou. Celý vývoj nové naší poesie se snažil zachytiti v ruské antologii »Izbr českéj liriky« Ev. Nedzělskij (Užhorod 1928); počíná ji Kollárem a končí Wolkerem, Kubkou a Seifertem, ale nejedno starší jméno mu vypadlo (Čelakovský, Erben) a výběr ukázek není nijak charakteristický, neboť překladatel se většinou spokojuje básními drobnějšími a snadnějšími. A to v největší míře platí o portugalské antologii »Pequena antologia tcheca«, kterou dali výraz své lásce k svobodné vlasti jihoameričtí naši krajané Jan Veselý a Fr. Vlad. Lorenz (São Loureng 1928); část básnickou, neurovnouvanou směs od Kollára po Dyka, v níž sice neschází ani Vrchlický ani Březina, ale ani Fr. Sušil, M. Čacká nebo Vl. Šťastný, doplňuje část prosaická, velmi kusá, ukázky z beletrie i z prací naukových ve výběru zcela libovolném. Zvláště závažné jsou dvě rozsáhlé poslední antologie, německá P. Eisnerova »Die Tschechen« (Mnichov 1928) a anglická P. Selverova »An Anthology of Czechoslovak Literature« (Londýn 1929); oba překladatelé, známí pracemi dřívějšími, přihlížejí i k vrcholným zjevům starého písemnictví (Hus, Chelčický a Komenský), do svých výborů pojali i Slováky a k ukázkám veršů a krásné průsy připojili i jiné závažné projevy slovesné. Část prosaická jest u Eisnera bohatší, ačkoliv ve výběru jednostranná; obě antologie sahají až po autory nejmladší. —vh—

HLÍDKA ARCHAEOLOGICKÁ

PŘÍLOHA K LISTŮM FILOLOGICKÝM LVI.

Řídí A. Salač.

Ročník II.

1929.

Číslo 1.

Zobrazování paže a ruky na starých řeckých vásách.

Napsal K. Svoboda.

Jedním z největších úspěchů uměleckého usilování Řeků bylo zobrazování lidského těla na vásách, zvláště na attických vásách černého, červeného a bílého slohu; tvary lidského těla i jeho pohyby jsou na nich vystiženy jednoduchou silhouetou a několika rytými nebo kreslenými čarami tak krásně a výrazně, že bychom pro to nalezli jen málo obdob v dějinách malířství. A přece jsou řecké vásy díla více méně řemeslná, sloužící většinou denní potřebě. Dokonalé zobrazování lidského těla, slučující šťastně životný naturalismus s idealisující abstrakcí, nepadlo ovšem řeckým malířům vás do klína, nýbrž bylo výsledkem pilné práce mnoha pokolení v různých končinách řeckého světa. Sledovati ji podrobně, bylo by úkolem vděčným, ale příliš rozsáhlým. Ve svém článku jej omezíme tak, že budeme přihlížeti k zobrazení jen jedné části lidského těla, arci velmi důležité a malířsky zajímavé, totiž paže s rukou. Paží, způsobilou k práci, se liší člověk podstatně od zvířete, posunky paže a ruky obrázejí vedle tváře nejvěrněji duševní stavu a správné vykreslení ruky bývá leckdy malíři tvrdým oršíkem. Zobrazování paže a ruky budeme sledovati na řeckých vásách od jeho neumělých počátků až do doby, kdy je malíři úplně zvládli.

Vyjdeme od egejského umění, neboť v jeho posledním období (mykenském), jehož nelze dobře odloučiti od předcházejících, mají podíl již Řekové (Achaiové) a egejské tradice leckdy pronikají v pozdějším řeckém umění. Egejští umělci, podobně jako egyptští, zobrazovali rádi člověka na nástenných malbách a na reliéfech, ale zřídka na vásách; snad cítili, že převážně naturalistické podání lidského těla, jemuž byli zvyklí, se nesnáší dobře s oblými, rozmanitě omezenými plochami vásy (sr. E. Buschor, Griechische Vasenmalerei², str. 21). Z rané a ze střední doby minojské (asi 2500-1500 př. Kr.) je zachováno několik střepů vás melských (Excavations at Phylakopi, tab. XII 29; XIII 14, 17 n.; obr. 1) a ojedinělé střepy: kretský (Monumenti dei Lincei, VI, 1898, tab. IX 10) a aiginský (snad dosud neuveřejněný; znám z kresby prof. C. Praschnikera), kde bílou silhouetou na tmavé půdě nebo tmavou na světlé je zobrazen člověk způsobem ryze geometrickým. Prsa tvořívají přesný rovnoramenný trojúhel-

ník, stojící na vrcholu, paže, podobné tyčkám, jsou rozpřaženy a prsa, záloktí i zdvižené předloktí uzavírají ostré úhy. Jednou (Excavations, XII 29) je vyobrazen člověk se strany, s trupem velmi štíhlým a pažemi předpaženými; silhoueta trupu i paží je ohraňována umělými křivkami. Ruce jsou vždy rozevřeny a podobají se rozeklanému listu. Rozpřažení paží a rozevření rukou, pokud jsou označeny, nacházíme stejně u egejských idolů (Kunstgeschichte in Bildern², I, str. 92, 12 n.), jako na neolithických vásách sedmihradských (M. Hoernes-O. Menghin, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa³, str. 305), na skalních kresbách skandinávských z doby bronzové (E. Sydow, Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit, str. 440 n.), na vásách zakavkazských a uheršských z doby železné (Hoernes-Menghin, 197, 497, 559), na kresbách divošských (Sydow, 335) a dětských (O. Wulff, Die Kunst des Kindes, obr. 4 n.). Je to důsledek snahy, podat lidskou postavu frontálně a tak, aby z ní bylo co nejvíce viděti (srv. E. Löwy, Die Naturwiedergabe in der älteren griechischen Kunst, str. 3); někdy má snad být znázorněno oním posunkem vzývání boha. Přesně geometrický tvar těla na střepech egejských, ať přímočarý ať křivkový, není dílem umění zcela primitivního, nýbrž je výsledkem vědomé abstrakce, směřující k dekorativnosti. Podobný přímočarý tvar paže a hrudi se vyskytuje již na vásách elamských ze IV. a III. tisíciletí (C. V. A., Louvre, ICa 8, 15; ICb 7, 47), ale historické souvislosti tu asi není třeba hledat, neboť tyčkové paže jsou též na skalních malbách z doby magdalenské (Sydow, 430), na plastikách i kresbách divošských (t. 101, 336) a s trojúhelníkovou stilisací prsou nebo celého trupu se potkáváme ve všech dobách a krajích (Hoernes-Menghin, 49). Podobně je tomu s křivkovým tvarem: nacházíme jej nejen na nejstarších vásách egyptských (W. Deonna, B. C. H., L, 1926, str. 359) a elamských (t. 361), nýbrž též na malbách divošských (Sydow, 159 n.). Pro podání ruky v podobě rozeklaného listu lze uvést obdobu stejně z egejského umění (Kunstgeschichte, 92, 14), jako z elamských vás (Deonna, 345), z kreseb skandinávských (Sydow, 440 n.), divošských (t. 336) a dětských (Wulff, 4).

Přímočaré zobrazování člověka, přecházející téměř v ornament, nalézáme ojediněle na Melu ještě na počátku pozdní doby minojské (asi XV. stol.), ale ruka se podobá větévce (Excavations, XIX 8; obr. 2). Stejný tvar ruky — tělo je také geometricky stilisováno — se vyskytuje již na jedné váse elamské (C. V. A., Louvre, ICa 8, 21). Je to ještě stylisovanější podání ruky než to, o němž jsme mluvili. Z počátku pozdní doby minojské pochází také melská nádoba s obrazem rybářů (Excavations, XXII). Podání je naturalistické, mírně stylisované; vzorem byl jistě nástěnný obraz. Paže jsou štíhlé jako ostatní tělo — to byl aestheticický ideál egejský — a dosti krátké, visí volně dolů, držíce ryby, a končí se pahýlovitě; prsty nejsou namalovány.

Často je zobrazen člověk na měidlech, nalezených a většinou asi také vyrobených na Kypru. Ježto pocházejí z pozdní doby minojské (asi XV.-XII. stol.), soudí snad právem A. J. B. Wace (*The Cambridge ancient history*, pl. I, str. 178), že to souvisí s raným usazením Řeků na Kypru; Řekové nade všechny národy vyobrazovali rádi člověka. Na jednom měidle (C. V. A., Brit. Mus., IICb 6, 9) jsou naturalisticky zobrazeny stojící ženy s pažemi ohnutými v lokti a přitaženými k tělu; některé snad čichají ke květinám. Podobný posunek je na kretských a myken-ských gemmách (*Kunstgeschichte*, 91, 7; 92, 9n.) a na sarkofagu z Hag. Triady (t. přil. 3. seš.). Vzorem vásy byly asi nástenné obrazy. Oblibeným namětem kyperských měidel byl vůz s jezdci; byl to také námět tehdejšího nástěnného malířství (srv. fresku týrynthskou, G. Rodenwaldt, *Die Kunst der Antike*, tab. 4, a sarkofag z Hag. Triady, *Kunstgeschichte*, 91, 12). Paže tu bývají podány různým způsobem. Na jednom vásovém obraze (G. Perrot-Ch. Chipiez, *Histoire de l'art dans l'antiquité*, III, obr. 526), naplněném ještě starou kretskou tradicí, mají ženy ukryty paže v šatu, jak to vidíme jednou na sarkofagu z Hag. Triady (*Kunstgeschichte*, přil. 3. seš.). Na jiných, neumělejších obrazech (C. V. A., Brit. Mus., IICb 7, 4, 6; Perrot-Chipiez, 525; Buschor, obr. 17) vynikají ruce vozatajovy jen málo ze šatu a jsou naznačeny jako pahýl nebo, po způsobu dětských kresek (Wulff, 3n.), krátkou čárkou. Paže druhých osob bývají zase ukryty pod šatem. Na ostatních obrazech s vozem, většinou ještě neumělejších (*Kunstgeschichte*, 96, 7; C. V. A., Brit. Mus., IICb 7, 1; 9, 6; Scheurleer, IIIA 3, 7), je viděti celé paže; jsou zobrazeny přímou nebo dvěma přímkami, svírajícími zpravidla ostrý úhel, loket. Jsou to snad první známky geometrického slohu, jejž si přinesli Řekové do své nové vlasti. Vskutku vedle postav v obrysu bývají tu i štíhlé postavy, podané černou silhouetou, podobné postavám řeckých vás slohu geometrického. Ruce nejsou naznačovány vůbec nebo jen krátkými čárkami, vybíhajícími z konce paže. U jednoho muže, stojícího mezi dvěma spřeženými, se podobá dlaň s prsty hvězdice; týž muž má jednu paži velmi zkrácenu pro nedostatek místa (C. V. A., Brit. Mus., IICb 8, 12). Paprskovité znázornění ruky je zjednodušením onoho tvaru ruky, který jsme srovnali s rozeklaným listem; nalézáme je též na vásach elamských (J. Morgan, *L'humanité préhistorique*, obr. 119), na vásach uheršských doby železné (Hoernes-Menghin, 559), na kresbách divošských (Sydow, 161, 240) i dětských; tu tvoří také někdy prsty celou hvězdici (Wulff, 2, 4 a j.). Nápadné zkrácení paže se vyskytuje též na nejstarších vásach egyptských (Morgan, 123). Na jiných měidlech kyperských, zobrazujících umělou geometrisující silhouetu zápasníky, lučištníky a psovody (C. V. A., Brit. Mus., IICb 6, 16; 11, 15, 18; obr. 3), jsou paže znázorňeny buď čarami přímými nebo obloukovými, ale trup je vždy .

deformován obloukově. Ruka je znázorněna jako smyčka. Přímočaré stilisování paže jde tedy i na Kypru souběžně s obloukovým, jako tomu bylo na Melu.

Ze sklonku pozdní doby minojské (asi XIII. a XII. stol.) pocházejí vása s bojovníky z Myken (*Kunstgeschichte*, 90, 15n.; *obr. 4*) a střepina vásy s koněm a bojovníky z Tirynthu (t. 90, 14). Na mykenské váse, napodobující snad nástěnné obrazy (sr. malovanou stelu mykenskou, t. 90, 13), bojovníci jednak nesou kopí, jednak je vrhají; oni mají paže u těla, s loktem sevřeným v ostrém úhlu, tito zvedají paži do výše; tu není loket označen. Všichni činí vždy týž posunek; přičinou toho není jen vojenský námět, nýbrž též úspora v invenci a snaha o rytmus. Za bojovníky stojí žena, jež zvedá ruku k hlavě; její paže je téměř oblouková. I jinde převládají v obrysech oblouky. Zajímavě jsou kresleny ruce vojínů: u těch, kteří nesou kopí, je palec natažen a ostatní prsty jsou sevřeny v pěst, ale nerozlišeny od sebe. U těch, kteří metají kopí, jsou palec i prsty nataženy; prsty splývají, poněvadž jsou podány se strany. Podobný dvojklaný tvar ruky se strany je na starých památkách egyptských (H. Schäffer-W. Andrae, *Die Kunst des alten Orients*, str. 181, 212) a na divošských kresbách (Sydow, 237). Na střepině tirynthské jsou postavy geometricky deformovány, a to obloukově, podobně jako na některých vásach kyperských. Paže jsou v protikladu: pravá, nemožně otočená dozadu, metá zdola kopí, levá zvedá do výše štit. Ruce jsou nezřetelný.

Na přechodu k novému slohu geometrickému jsou dvě vásy z Muliány (na Kretě, asi XI. stol.; Efem. arch., III, 1904, tab. 3; *obr. 5*): ornament je ještě minojský, postavy — lovec a kozorožci, bojovník a kůň — jsou geometrické v černé silhouetě; obrys jsou spíše obloukové než přímé. Lovcovy paže jsou zvednutý a rozprázeny, u bojovníka je záloká pozdvíženo a předloktí, asi dvakrát tak dlouhé, spuštěno; tato nepřirozená poloha jest opakem obvyklého rozpřážení paží; při něm je loket otevřen nahoru, tuto dolů. Cíl je stejný: podati lidskou postavu frontálně a v největší síři. Ruka lovčova je paprskovitá, ruka bojovníkova je naznačena ještě schematictěji, polokroužkem. Několikrát delší předloktí než záloká nalézáme nejednou v primitivním umění: na jedné váse elamské (C. V. A., Louvre, ICa 8, 18), na armenské rytině doby železné (Morgan, 131), na kresbě divošské (Sydow, 321); ale zde je proto vždy ten důvod, že jedna paže je více vzdálena od předmětu, který drží, na př. od luku, než druhá, a to proto, že trup je podán zpředu a paže se strany. Na váse milianské toho důvodu není.

Po příchodu Dorů ovládl ve výzdobě vás geometrický sloh. Řekové jej přinášeli ze severu, ale leckde mohli snad navazovat na starý, domácí sloh geometrický, jenž jistě nikdy úplně nevymizel. Člověk byl zobrazován novým slohem geometrickým

dosti pozdě (IX. a VIII. stol.) a jen v některých krajích. V Argolsku, místě staré mykenské vzdělanosti, se vyskytují na geometrických vásách tři různé náměty: pochod bojovníků (S. Wide, Arch. Jahrb., XIV, 1889, str. 85), muž s koněm (Kunstgeschichte, 110, 2; B. Schweitzer, Ath. Mitt., XLIII, 1918, obr. 27; Hoernes-Menghin, 10; obr. 6) — někdy drží za uzdu dva koně, mezi nimiž stojí, takže vzniká souměrná skupina (E. Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen, III, obr. 21) — a sborový tanec žen (t. 23a; Wide, 86); jednou tančí před nimi muž (Kunstgeschichte, 112, 11). Prvý námět známe z mykenské vásy, druhý z Kypru (muž mezi spřeženými), třetí snad pochází (podle F. Poulsen, Der Orient und die frühgriechische Kunst, str. 36, 109) z foinického umění. Jezdci, držící koně, mají rozloženy paže podobně jako muži na geometrických střepech egejských, ale historické souvislosti tu asi není, neboť ono umístění paží je, jak jsme viděli, obecně rozšířeno. Stejně mají rozloženy paže též tanečník a někdy i tančící ženy; jindy mají paže šikmo spuštěny bez označení lokte, podobně jako na dětských kresbách (Wulff, 4). Paže jsou vždy štíhlé, někdy u ramene silnější (Kunstgeschichte, 112, 11). Ruce, pokud jsou zřetelné, mají oddělen palec od ostatních prstů (t.). Jednou se podobají dvouzubé vidlici (Pfuhl, 21); je to geometrické zjednodušení tvaru z mykenské vásy. Příbuzné je zobrazení tance mužů na lakonské váse (z Amyklai; Kunstgeschichte, 110, 7; obr. 7). Paže jsou čárkové a tvoří velmi ostrý loket. Krátké zálokty je pozdvíženo, podobně jako na váse mulianské, a je téměř pokračováním obrysu hrudi. Z konce paží vybíhají krátké čárky, značící prsty. Muži se mají držeti za ruce, ale ve skutečnosti se jen dotýkají prsty; malíř nechtěl jim křížiti ruce.

Nejčastěji je člověk zobrazen na vásách attických (dipyorských). Některé jejich náměty již známe odjinud: jako na argolských vásách jsou často vyobrazováni vojáci se štíty; paže drží kopí (Kunstgeschichte, 112, 7; Perrot-Chipiez, VII, obr. 67) nebo jsou zakryty štítem (C. V. A., Kodaň, Národní mus., 74, 1; Perrot-Chipiez, 58, a j.). Často je též znázorněn tanec — tu jsou paže buď rozpráženy (Kunstgeschichte, 112, 9) nebo spuštěny (t. 112, 10), někdy tak, že jdou souběžně s trupem (t. 112, 13), — a muž mezi dvěma koni (Pfuhl, 14; C. V. A., uv. m., 73, 4, a j.). Jiný oblíbený námět jsou jezdci na koni a vozatajové; tyto známe již z vás kyperských. Je vždy viděti jejich obě paže, držící otěže; poněvadž hrudí je podána zpředu, bývá předloktí jedné paže prodlouženo, aby dosáhlo uzdy (v. v.; Pfuhl, 14n.: Kunstgeschichte, 111, 2; 112, 1). Stejně je tomu u veslařů (Pfuhl, 15; Perrot-Chipiez, 49, 61; obr. 8). U sedících žen je také viděti obě spuštěné paže, ač jsou zobrazeny se strany (C. V. A., uv. m., 72, 2); je to spojení pohledu zpředu a se strany, známé z egyptského umění. Oblíbené jsou též pohřební výjevy: mrtvý leží

s pažemi spuštěnými a účastníci pohřbu zvedají ruce k hlavě, rvouce si vlasy. Jejich paže tvoří buď rovnoramenný trojúhelník — záloktí je pokračováním obrysu hrudi jako na vásách z Muiany a z Amyklai (Pfuhl, 10; Perrot-Chipiez, 56; obr. 9) — nebo obdélník (Kunstgeschichte 111, 2). Někdy kladou pozůstatní ratolesti na tělo mrtvého (t. 111, 5). Všude se tu opakuje týž posunek u několika osob. Rozmanitější jsou výjevy bitevní a závodní: bojovníci střílejí lukem, mávají a bodají kopím a mečem, padlí leží se spuštěnými pažemi (C. V. A., uv. m., 73, 4; Perrot-Chipiez, 61, 67; obr. 10). Zápasníci chytají soupeře za ruce (Schweitzer, 32), nebo mu kladou paže kol krku; vzdálenější je prodloužená (C. V. A., 74, 2). Běžci drží paže před sebou ohnuty v lokti (C. V. A., 74, 3). U všech osob, které jsou zobrazeny se strany a jejichž paže jsou kresleny před tělem, jako veslařů, jezdců, běžců, zápasníků, bývá paže, vzdálenější od diváka, kreslena výše než paže bližší. Stejně je tomu zpravidla, ne vždy, na reliefech a obrazech egyptských (Schäfer-Andrae, 235, 248, 254 a j.). Příčina je asi v tom, že je tak viděti obojí paži, kdežto jinak by vzdálenější paže byla zakryta buď bližší paží nebo trupem. Jiné, ojedinělé výjevy jsou: muž odvádí ženu na loď, drží ji v záplesti; paže mají rozprázeny obvyklým způsobem (Pfuhl, 15). Muž zvedá ruku, snad na znamení podivu (t. 14).

Paže na attických vásách jsou vždy štíhlé, mnohem štíhlejší než nohy. Někdy je celá paže stejně silná a podobá se tyče — podobné paže a podobná hrud (trojúhelníková) jsou již na egejských vásách, ale historické souvislosti netřeba ani tu hledat —, jindy se zužuje k ruce, jednou (Perrot-Chipiez, 61) se podobá tenkým nohám hmyzu. Obrys paže jsou buď zcela rovné nebo mírně prohnuté. Jejich oblouk pak odpovídá oblouku trupu (t. 57; Schweitzer, 32); jednou jde paže souběžně se zakřiveným štítem sousedního muže (Schweitzer, tab. 3). Tvar je tu zcela určen stilisací, ne skutečnosti. Někdy jsou obě paže připojeny k jedné straně hrudi a jdou pak těsně vedle sebe (C. V. A., 74, 2 n.). Je to neumělé spojení pohledu zpředu a se strany, jak je nalézáme též na dětských kresbách. Předloktí bývá dvakrát i třikrát delší než záloktí; někdy je to proto, aby paže daleko dosáhla (v. v.), ale jindy toho důvodu není (C. V. A., 74, 2, 4, 6). Při volně spuštěné paži nebývá loket označen (Kunstgeschichte, 111, 2). Ruka bývá různě kreslena. Někdy je dobře zachycena dlaň i roztažené prsty (Pfuhl, 15), jindy je ruka bez dlaně a prsty jsou připojeny paprskovitě k paži (Schweitzer, tab. 3), nebo se podobá rozeklanému listu (C. V. A., 74, 3), nebo větví (Schweitzer, obr. 32, tab. 3). Na jedné váse (Perrot-Chipiez, 61) je ruka znázorněna trojím způsobem: jednak jako větev, jednak jako dvojklaná vidlice, jednak jsou k čárkové paži připojeny po jedné straně tři prsty; snad to má být ruka s ohnutými prsty se strany anebo je to jen volná stilisace, neboť velmi

podobně je zobrazena na téže váse ozdoba lodní zádi (aflaston; obr. 10).

Cizí vzory, hlavně attické, napodobili malíři boiotských vás. Na jedné (Wide, 81) je známý nám námět, jezdec s koněm, po-dán tak jako na argolských a boiotských vásách. Na jiné (Pfuhl, 17) je zobrazen pohreb podle vzoru dipylských vás. Ale jejich přehledná skladba je porušena právě tak jako geometrická pravidelnost v podání těla. Paže plačících osob, zdvižené k hlavě, nečiní pravidelných obrazců, třebaž záloktí bývá pokračováním obrysu hrudi. Předloktí je někdy velmi dlouhé, takže ruka sahá ke kolenu. Ruce mají paprskovité prsty, nebo se podobají větví nebo hřebenu (jsou-li se strany); jednou je dobré nakreslena dlaň a prsty s odděleným palcem, ale ruka je obrácena (místo levé pravá). Podobně, spíše naturalisticky než abstraktně, je kreslena ruka na boiotské zvonové sošce, také slohu geometrického (Perrot-Chipiez, 29). Záměna rukou je nasnadě u malíře, malujícího z paměti. Objevuje se také na egyptských památkách i vyspělých (Schäfer-Andrae, 350, 375, 437).

Od ostatních řeckých vás se liší zobrazování člověka na vásach kyperských; je to jistě vlivem těsného styku s východem. Jednou je člověk naznačen pravidelným obrazcem: trojúhelník, stojící na vrcholu, znázorňuje hrud, dvě přímky, svírající ostrý úhel a zakoučené pěti rozvíhajícími se čárkami, označují paži a ruku (Hoernes-Menghin, 49). Podobná schemata nalézáme též v Itálii a v Zakavkazsku za doby železné a u divochů (t. 49, 497). Avšak jinak byl zobrazován člověk na Kypru méně abstraktně, než v Řecku. Patrně geometrické umění, které si přinesli Řekové, podlehlo na Kypru vlivu východního umění, převážně naturalistického. Kyperské obrazy jsou sice ještě neumělé a leckdy upomínají na dětské kresby, ale je v nich zřejmá snaha, zachytit věrně skutečnost. Náměty jsou rozmanité a posuny paží jim většinou dobře odpovídají: muž natahuje ruku po ptáku (C. V. A., Louvre, IIICb 12, 12), střílí lukem (t. Brit. Mus., IIICc 6, 2), vozataj se rozpřáhuje na koně bičem (t.), lovec zabíjí zvíře, jež si přidržuje levicí (dotýká se jeho ucha; t.), lovci nesou na tyči ulovené zvíře, a to tak, že jeden drží tyč za konec a druhý ji má na rameni (Louvre, IIICb 9, 4, 6). Střelba lukem a lov jsou oblíbené náměty foinických mis (Perrot-Chipiez, III, 543 n., 546) a pocházejí asi z umění babylonského a assyrského. Paže bývají dosti silné, rovné a od ramene se zužují; předloktí je někdy delší než záloktí (Louvre, uv. m.) jako na jiných řeckých vásách. Ruka jest jen někdy nakreslena, a to buď v podobě větve (Louvre, IIICb 12, 12), nebo vybíhají z konce paže čárkové prsty paprskovité (Brit. Mus., IIICc 6, 2) anebo rovnoběžně jako u vidlí (Louvre, IIICb 9, 4, 8). Podobná ruka je na starých památkách egyptských (Morgan, obr. 43), na skalních kresbách skandinavských doby bronzové (Hoernes-Menghin, 235),

na uherských vásách doby železné (t. 559), na kresbách divošských (W. Hausenstein, *Der nackte Mensch*, obr. 253) a dětských (Wulff, 7, 168). Vidlovitá ruka je možna jen tam, kde je paže silnější, ne čárková.

Koncem VIII. stol. začíná mocně působiti na výzdobu řeckých vás východní umění. Jeho vlivem a snad i vlivem ožilé tradice egejské uvolňuje se naturalistická složka řeckého nadání výtvarného, dotud sevřená geometrickým slohem, jenž se povolna vyžívá. Nehledě ke Kypru, vnikaly východní vlivy do řeckého umění hlavně přes Krete a Rhodos. Ojedinělé, ale velmi životné je zobrazení člověka na kretských vásach slohu orientalisujícího; jako by se tu ozýval starý egejský naturalismus. I hrdina i jezdec na talíři z Praisu (Pfuhl, 57; obr. 11) mají štíhlé paže dobře vystiženy obrysem. Hrdina objímá mořskou obludu, jezdec zvedá pravou ruku s uzdou do výše. Obě ruce svírá v pěsti; levá je vykreslena shora, pravá se strany palce. S kretským uměním uvádí asi právem Buschor (str. 45) ve vztah neumělý, ale také životný obraz Odysseova útěku z Polyfemovy jeskyně na vásce aiginské (t. obr. 28). Paže jsou také štíhlé; ta, jež je bližší divákovi, je připojena těsně, bez ramene, k obrysу zad. Ruce jsou sevřeny v pěst, jež je podána zespoda; omylem jsou obě ruce pravé.

Argolská výroba vás, kdysi bohatá, upadla za období orientalisujícího, nemohouc soupeřiti se sousedními krajinami Peloponnesu. Na střepech vásy z Heraia (P. Ducati, *Storia della ceramica greca*, obr. 87) je paže padlého bojovníka, podaná černou silhouetou, lépe kreslena než paže ostatních osob v obryse; paže Deianeiriňa je všude stejně silná a nemá lokte, paže Nessova je příliš krátká a paže vozkova se příliš zužuje k ruce. Ruce jsou dvojklané jako na mykenské vásce s bojovníky. Z posunků je význačný Deianeirin: zvedá pravici, volajíc o pomoc. Ještě neuměleji jsou kresleny paže na měsidle Aristonothově, po kládaném zpravidla také za dílo argolské (Pfuhl, 65). Paže bojovníků i druhů Odysseových jsou hubené a úží se k ruce; loket není téměř označen. Podobné jsou paže bojovníků, metajících kopí, na mykenské vásce. Ruce se podobají drápkům nebo větví (u Polyfema).

Na vásach zv. protokorinthských (snad ze Sikyonu) byl s počátku člověk zobrazený neuměle: paže jsou tyčkové a rozložené jako na nejstarších vásach geometrických (Deonna, str. 340). Ale později, na př. na berlínském lekythu (Pfuhl, 58) a na konvi Chigi (C. V. A., Villa Giulia, III Ce In., obr. 12) jsou paže dobře úměrný tělu a jejich obrysy jsou krásně zakřiveny. Loket je někdy označen rytým obloučkem. Ruce bývají sevřeny v pěst; při tom palec značně přečnívá ostatní prsty, jež jsou kresleny rovně. Někdy jsou vyměněny ruce (Pfuhl, 63). Palec, přesahujíc značně pěst, bývá na egyptských památkách (Schäfer-Andrae,

284, tab. 7, 287, 290 a j.); je tu možný jejich vliv, třeba neprímý. Posuny paží jsou velmi rozmanité. Tak na konvi Chigi pištec zvedá píšfaly pažemi téměř nataženými, běžící bojovníci drží ruku s kopím u těla, bojující zvedají kopí do výše, vozataj má nataženy paže před sebou, jezdci mají buď obě paže před sebou nebo levou ruku mají u hlavy koně a pravici za svým tělem; stejný posunek činí vozka, vedoucí koně za uzdu. Z loveců jeden má paži s kopím za tělem, dva ji zvedají ohnutou v pravém uhlíku, jeden ji drží za hlavou a muž, napadený lvem, spocívá předloktím na zemi. Jeden z hončů drží psa oběma rukama nataženýma dopředu, druhý se obrací dozadu a natahuje tam též paži.

Nestejně jsou kresleny paže a ruce také na vásách korinthských. Někdy velmi neuměle: rámě vystupuje značně z obrysu zad (C. V. A., Scheurleer, IIIC 5, 7), paže se podobají rovným tyčkám (t. 5, 8; Bibl. Nat., 16, 1), nebo jsou zcela obloukové, bez lokte (Bibl. Nat., 13, 8 n.), jedna paži je velmi krátká a druhá velmi dlouhá — podle volného místa na váse (Scheurleer, IIIC 5, 8). Ruce nejsou vůbec zobrazeny (Bibl. Nat., 16, 1), anebo jsou nadmíru veliké, dvojcípé; je tak znázorněna natažená ruka se strany, s odstávajícím palcem (t. 13, 9; Scheurleer, 5, 8). Arci některé z těchto vás (Scheurleer, 5, 7 n.) byly nalezeny v Boiotii a tam snad byly též vyrobeny, je-li správné mínění o tamních pobočných dílnách korinthských (sr. Pfuhl, I, str. 112, 115). Jindy jsou paže dobře kresleny: zálokáti je dosti silné a zužuje se v pěkné křivce k lokti, předloktí se rozšiřuje a zase úží ke kloubu ruky. Někdy je označen rytými čarami loket (Buschor, 43) a svaly (t. 42; obr. 13). Ruka bývá kreslena buď v pěsti; prsty, je-li je viděti, jsou pak rozlišeny rytými čárkami (t. 43). Nebo je zobrazena natažená ruka shora nebo zdola: při tom jsou prsty, někdy velmi dlouhé, rozlišeny čarami rytými do silhouety ruky, jen palec je zcela oddělen od ostatních prstů (t. 42; C. V. A., Brussel Cinqu., IIIC 2, 11). Nebo, jako na neumělých vásách, je ruka dvojcípá; znázorňuje to ruku se strany (Cinqu., IIIC 1, 26n.; Bibl. Nat., 16, 5, a j.) nebo ze tří čtvrtí, a to tehdy, když jsou na její zúžené silhouetě rozlišeny prsty (Scheurleer, 4, 2). Podání ruky ze tří čtvrtí bylo běžné v umění egyptském (Schäfer-Andrae, 235, 253, 292 a j.) a assyrském (t. 495, 500, 542); v egyptském umění byly také oblíbeny dlouhé štíhlé prsty (t. 235, 355, 370, 380). Výjevy a posunky jim odpovídající jsou jednoduché. Z geometrického slohu pochází tanec žen; jejich paže jsou spuštěny a na konci se kříží (Bibl. Nat., 16, 1). Jezdci třímají otěže pažemi ohnutými v pravém uhlíku (Scheurleer, 5, 4; Cinqu., 1, 25). Hrdinové spolu bojující mají ruku s kopím za hlavou a vpředu se chrání štítem (Buschor, 43). Osoby sedící (Bibl. Nat., 13, 8 n.: Cinqu., 1, 27), běžci (Bibl. Nat., 16, 5; Scheurleer, 4, 5, 9) i tanečníci (Buschor, 42) mají

jednu paži vpředu a druhou za sebou. U sedících je to poloha nepřirozená; malíř ji volil proto, aby zabral pažemi co největší plochu.

Starší attické vásy orientalisujícího slohu podržely z dřívějška náměty i způsob zobrazení člověka. Jsou na nich tanečníci s tenkými pažemi, jdoucími podél těla (Ducati, 106), vozatají s hubenými, před sebe nataženými pažemi (Pfuhl, 84) a bojovníci se štíhlými pažemi a ostrými lokty (Ducati, 106). Na pozdější vásy, zčásti již s černými postavami, jako aiginskou misu (Ducati, 169), Nessovu amforu (Pfuhl, 85, 89; obr. 14), kotlík z Louvru (t. 92), působily asi, pokud jde o zobrazení člověka, vásy protokorintské a ještě více korinthské. Paže jsou dosti silné, dobře úměrné, omezené krásnými křivkami. Loket je někdy ohrazen jedním (t. 86) nebo dvěma obloučky (t. 85). Dobře jsou také kresleny ruce, a to buď v pěsti (t. 85), nebo natažené shora neb zdola, při čemž jsou prsty rozlišeny rytmí čarami (t. 86, 92; Ducati, 169) podobně jako na korinthských vásách, nebo natažené se strany, takže je viděti jen palec a jeden prst (Pfuhl, 85, 92), opět po způsobu korinthském. Jednou jsou označeny též nehty (t. 85). Nejjednodušší jsou posunky na váse Nessově: Herakles drží levicí Nessa za vlasy a pravici ho zdola bodá: Nessos zvedá obě ruce k jeho bradě asi k prosbě. Běžící postavy mají, jako na korinthských vásách, jednu paži vpředu, druhou vzadu (Pfuhl, 87, 92; Ducati, 169), jen Harpyie má obě paže před sebou, jako by chtěla zahnutými prsty uchvatit kořist (Ducati, 169). Kráčející Hermes drží v levici berlu a stejně ohýbá i pravici (Pfuhl, 92), Athena, dívající se za Perseem, drží předloktí vodorovně (Ducati, 169).

Na boiotských vásách není patrný pokrok v zobrazení člověka. Někde je podáván zcela tak jako na vásach geometrických, zvláště dipylských (Kunstgeschichte, 116, 1; C. V. A., Cinqu., IIIG 1). Na jedné amfoře (Ducati, 112) má vládkyně zvířat rozloženy paže tvaru zcela geometrického, ale ne toho, jaký byl dříve obvyklý: jsou velmi široké a zužují se obloukem ve vidlicové ruce. Neuměle jsou zobrazeny paže na eretrijské váze (Pfuhl, 101): dvěma čárkami, vynikajícími z roucha, podobně jako na starých vásach kyperských. Podivně je také stilisována paže na stíamu vásy delské (Ducati, 99), jež asi zobrazovala starý námět dipylský, muže rvoucího si vlasy. Paže přecházejí čárkovým obloukem v ruce, které se podobají rostlinným úponkům.

Na amforách zv. melských jsou s počátku paže hubené, tyčkové (Pfuhl, 106), později jsou plnější, dobře úměrné, s obrysům krásně zakřivenými (t. 109 n.; Ducati, 102 n.). Loket je neostrý, jednou zcela okrouhlý (Ducati, 103). Větší potíže působily malířům ruce. Na váse Apollonově (t. 102 n.), jsou otevřené ruce kresleny bez dlaní s tyčkovými prsty; u zavřené ruky je dlouhý zahnutý palec; Artemis má obě ruce levé. Na nejkrásnější váse,

Herakleově (Pfuhl, 109 n., *obr. 15*), jsou otevřené ruce lépe kresleny, arci dlaň je malá. Na obou vásách jsou podány ruce jen shora nebo zdola, ne se strany. Výmluvné jsou posunky paží. Tak ženy si přidržují rukou plášť (t. 109 n.; Ducati, 102). Žena, přihlížející souboji, pozvedá ruku na znamení podivu, účasti (Ducati, 102). Podobně Musy, přijíždějící s Apollonem, zvedají ruku na znamení radosti, pozdravu (t. 103). Na váse Herakleově vítá žena druhou (snoubenkou Herakleovou) pozvednutou pravici a stařec mluví s Herakleem, zvedaje levici (Pfuhl, 110). Jako na dipyorských vásách je vždy výše paže vzdálenější od diváka. Často se týž posunek opakuje u několika osob na téže váse, ať stojí proti sobě nebo za sebou nebo vůbec k sobě nenáleží. Tak hrdinové spolu bojující drží stejně kopí a štit — jako bojovníci na váse korinthske (v. v.) — a také obě přihlížející ženy mají paže podobně umístěny (Ducati, 102). Stejně drží paže, jednu vodorovně a druhou ve výši, jezdci proti sobě sedící (Pfuhl, 105) a obě Musy jedoucí na voze (Ducati, 103). Na váse Herakleově drží Hermes stejně berlu jako Herakles kopí, paží dolů obrácenou. Podobně jako na melských vásách jsou kresleny paže na talíři z Thery (mohl být vyroben i jinde na Kykladách; Pfuhl, 103). Paže jedné ženy má pěkné obrysy, u druhé je příliš hubená. Otevřená ruka má úzkou dlaň a dlouhé prsty, u ruky v pěsti přečnívá značně palec. Rozmluva žen je dobře naznačena tím, že jedna z nich zvedá ruku k tváři druhé. Obě ženy drží stejně věnec paží dolů obrácenou.

Zřídka byl zobrazován člověk na vásach zv. rhodských. Tím více překvapuje zdařilé podání paže Kentaurovy na starobylé, zčásti ještě geometrisující váse z Kameiru (Ducati, 73). Jeho paže se zužuje v mírném oblouku od ramene k lokti, pak se rozširouje a zase úzí ke kloubu. Zato ruka je bez dlaně a podobá se hluboce rozecklanému listu. I paže i ruce jsou dobrě kresleny na talířích Euforbově (t. 122; *obr. 16*) a Perseově (t. 123), jež jsou asi právem pokládány za díla rhodská. Ruka je zobrazena v pěsti, a to shora nebo zdola; tu jsou prsty rozlišeny rovnými rytými čárkami a palec přes ně přesahuje. Na Euforbově talíři jsou kresleny vesměs ruce shora, zčásti neprávem. Pokud jde o posunky, hrdinové, bojující o mrtvolu Euforbovu, drží paže stejně jako bojovníci na váse korinthske a melské. Perseus běží s pažemi ohnutými v lokti; paže vzdálenější od diváka je výše a před tělem, druhá tělo částečně zakrývá.

Také na vásach z Naukratidy a Dafnai jsou dobrě kresleny paže. Na jedné střepině naukratské je vykreslen sval na paži Herakleově, vystupující zřetelně z jejího obrysu (Pfuhl, 119). Na jiné váse (t. 123) se drží tančící ženy za ruce. Je to starý námět geometrického slohu, ale je opuštěna jeho schematicnost: ženy jsou podány se strany, takže vidíme úplně jen jednu paži, kdežto záloktí druhé je zakryto tělem. Žena, počínající průvod, zdvívá pravici. Na nádobách z Dafnai je zobrazen kráčející okřídlený

muž (Ducati, 140) a žena vystupující na vůz (t. 141), oba s pažemi stejně umístěnými, jako jsou na taliři Perseově, ale muž má ruku nataženou, kdežto žena svírá rukama otěže.

Dobře jsou kresleny paže a ruce též na vásách zv. fikellurských (snad ze Samu). Paže jsou někdy štíhlé (Pfuhl, 132; C. V. A., Louvre, IIIC 2, 11; obr. 17), někdy silné, svalnaté (Buschor, 63). Dlaň je malá, prsty úzké a dlouhé, palec je oddělen od ostatních prstů. Ruce jsou podány buď shora (t.) nebo se strany — tu prsty mimo palec splývají v jeděn — nebo ze tří čtvrtí; tu je viděti dva prsty nebo zúženou ruku s nerozlišenými prsty (Pfuhl, 132; C. V. A., uv. m.). Pohyb paží je stilisován: běžci zvedají jednu paži, vzdálenější od diváka, do výše a druhou ohýbají vzadu dolů (Buschor, 63; C. V. A., uv. m.). Také tanečníci mají paže v protikladu (Pfuhl, 132). Paže se s tělem nikdy nezakrývají.

Na Kypru, kde Řekové bydlili v sousedství foinickém, byl východní vliv, patrný již za slohu geometrického, tak silný, že nemohl být šťastně assimilován. Proto postavy na tamních vásách orientalisujícího slohu jsou zcela neřecké. Nejoblíbenějším námětem jsou lidé čichající ke květům. Paže jsou různě kresleny. Leckdy mají správné rozměry (Perrot-Chipiez, III, 520 n., 527), někdy jsou příliš dlouhé (t. 523), jindy jsou zkráceny, jakoby uťaty u lokte (C. V. A., Brit. Mus., IIIC 8, 3). Někdy jsou geometricky tuhé, s ostrým loktem (t.), jindy ohnuté v polokruhu (Louvre, IIICb 13, 5). Ruka je kreslena se strany, takže prsty kromě palce splývají (Perrot-Chipiez, 520), nebo je sevřena v pěst shora (má šest prstů; t. 521), nebo zespodu (t. 527). Z posunků se opakuje zvláště jeden: jedna paži je ohnuta v lokti a zvednuta, druhá je spuštěna (t. 520, 522 n.; Brit. Mus., IIIC 7, 2; 8, 3); týž posunek se vyskytuje na foinických sochách (Perrot-Chipiez, 342, 353, 358) a již dříve v umění egyptském (Schäfer-Andrae, 219, 277, 325 a j.) a assyrském (t. 496, 518).

Oorientalisující sloh, převážně ornamentální, ustupoval v VI. stol. obrazovému slohu černému, jenž vznikl ještě za vlády slohu orientalisujícího v severním Peloponnesu. O něm nebudeme již jednat, neboť jsme chtěli sledovat zobrazení paže a ruky jen do doby, kdy je malíři plně zvládli. A to se stalo, jak jsme viděli, na různých místech řeckého světa za slohu orientalisujícího. Tehdejší malíři dovedli dát paži krásný tvar, vykreslit správně ruku, vystihnouti rozmanité posunku a celou paži rozložiti dekorativně na obraze. Lecčemus z toho se snad naučili u východních umělců, jako se u nich učili řečtí sochaři. Mnohem více ovšem vděčili vrozenému výtvarnému nadání a vřelému poměru k nahému lidskému tělu; není snad náhodou, že právě koncem VIII. stol. (v XV. ol.; Dion. Hal., VII 72), kdy vznikal orientalisující sloh, počali Řekové běhati v závodech nazi.

Úvahy.

Ferdinand Noack: **Eleusis.** Die baugeschichtliche Entwicklung des Heiligtumes. Aufnahmen und Untersuchungen. Mit Beiträgen von J. Kirchner, A. Körte und A. K. Orlandos und 44 Tafeln¹ und 112 Textabbildungen. Textband (X a 334 str.), Tafelband. V Berlíně a Lipsku u W. de Gruytera a spol., 1927, 150 Mk váz.

Eleusis byla ve starověku jednou z nejdůležitějších svatyní všeřeckých; je možno ji postaviti vedle Olympie a Delf. V Eleusině nekonaly se penteterické slavnosti, zato měla však jiné kouzlo, jehož význam udržel se po celý starověk, totiž mysterie. O vnitřku posvátného okrsku nemáme ani popisu Pausaniova, neboť perieget praví (I 38, 7), že mu vidění ve snách zakázalo popsatи τὰ — ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ λεγοῦ. Pausanias dodává, že nezasvěcení, nemajíce práva sami viděti svatyni, nemají se o ní ani nic dověděti. Moderní archaeologie pochopitelně usilovala o poznání zřícenin svatyně; vykopávky v Eleusině trvají již přes 50 let, řídili je vesměs řečtí badatelé: Dimitrios Filios, pak Skias, nyní Kuruniotis.

Filios podával o svých výsledcích zprávy v *Πρακτικά* athenské společnosti archaeologické a shrnul je v krátkého průvodce (*Eleusis, ses mystères, ses ruines et son musée*, r. 1896, vyšlo i řecky r. 1906). Práce O. Rubensohna (*Die Mysterienheiligtümer von Eleusis u. Samothrake*, 1892) je pečlivá, ale psána bez autopsie. Také poslední průvodce, vydaný Kuruniotisem (*Ὀδηγὸς τῆς Ἐλευσίνος* r. 1924), je práce stručná. Je patrné, že dosavadní literatura nepodává dosud podrobného díla o svatyni; s tím větším napětím očekával jsem práci Noackova. Noack zabýval se svatyní eleusinskou dlouhá léta, měl dokonce i možnost sám podniknouti menší vykopávky, zejména r. 1921, bohužel bez spolupráce architektovy; mohl užiti výsledků studií Döpfeldových a fotografií jednak vlastních, jednak zhotovených německým ústavem archaeologickým. Názorný materiál, který podává, je vskutku rozsáhlý a poučný, jak mapy, tak fotografie; postrádáme jen plánu celé Eleusiny ve větším měřítku; méně uspokojuje vlastní výklad. Vývoj svatyně byl velmi dlouhý, zříceniny jsou proto velmi komplikované; spis. neovládl tuto nesnadnou látku tak, aby popis jeho byl všude jasny a srozumitelný; uznal za nutné, připojiti na konci neméně než XXIV dodatky, jichž se v textu opětovně dovolává; to vše stěžuje studium jeho díla.

Otázkou neobvyčejného významu je vznik kultu na půdě eleusinské; spis. dokazuje, že chrámová terrassa eleusinská vznikla

¹ Ve skutečnosti (srw. i seznam str. 321—322) je o jednu tabulku méně, tedy 43, nikoliv 44.

teprve v době archaické nebo nejvýše pozdně geometrické. Ve zprávě Filiově (*Πρακτικά* 1884 str. 76) mluví se o nálezu mykenských hliněných idolů v takovém množství, že mohly jimi být naplněny celé koše. Noack dal kontrolovat idoly chráněné v museu eleusinském a shledal, že je tam jen několik idolů mykenských, zato veliké množství idolů archaických, sám pak při svých vykopávkách našel rovněž idoly archaické. O datování takovýchto drobných, ale důležitých nálezů může být spor; aspoň o terrakotových figurkách, vyobrazených na str. 12 pod č. 3, nebyl bych nikterak jist, že jsou raně archaické (früharchaisch), pokládal bych je spíše za mykenské, analogie terrakot nalezených v Delfech je nápadná. Existence mykenských hrobů v Eleusině Noack nepopírá, rovněž uznává, že v jeskyni eleusinské konán byl již v předřeckých dobách kult snad karské bohyne Eleutho; zde však jde o více, totiž o otázku přímého spojení kultu řeckého v Eleusině s kultem mykenským; kdyby skutečná svatyně a terrassa byla vznikla teprve v době pozdně geometrické nebo raně archaické, je nesnadné pomýšleti na těsnější spojení. Pochybují, že názor Noackův v této věci bude všude uznán; vím aspoň soukromě, že K. Kuruniotis jeho mínění nesdílí.

Vývoj svatyně představuje si Noack takto: Začátkem VII. st. zízen byl nad jeskyní a v blízkosti posvátné studně chrám Demetřin; když pak připojena byla Eleusis ke státu attickému, vzniká na terrasse první telesterion, obklíčené pevným peribolem, v jeskyni pak malý chrámek in antis, zasvěcený Plutonovi.

Za vlády Peisistratovců v Athenách bylo zřízeno větší telesterion o 5×5 vnitřních sloupech a vedle něho vtěsnán byl malý chrámek pro sochy a bohoslužbu obou bohyň, pro který bylo nutno skálu hluboko naříznouti. Pak bylo temenos ohrazeno na severových. a sev. velikou zdí z nepálených cihel. R. 479 př. Kr. stihl Eleusinu osud athenské akropole; Peršané vnikli do svatyně jižní branou a zničili ji. Po válce starali se Athéňané především o zřízení nových hradeb; tak tomu bylo také v Eleusině; v místě, kudy Peršané pronikli, nalezeno bylo největší »perské rumiště«, ale nikoliv tak bohaté nálezy jako v Athenách. Telesterion bylo asi jen nuzně opraveno.

Za doby Kimonovy vznikl plán rozsáhlé novostavby teleseria, která měla míti 7×7 sloupů a býti téměř čtyřikrát tak veliká jako budova předešlá. Byla však jen odtesána skála a upraveno místo pro několik sloupů, stavba provedena jen narychlo, provisorně, aby nebylo nutno přerušiti konání mysterií. Za doby Perikleovy objevil se smělý projekt stavitele Iktina; vnitřní stavba měla míti jen 4×5 sloupů při půdorysu asi stejně rozsáhlém, kolem celly z vápence eleusinského barvy modro-černé mělo pak obíhati pseudodipterální sloupořadí z bělostného pentelského mramoru. Začátek války peloponesské způsobil asi upuštění od tohoto plánu v samém jeho začátku; stavitelé, kterým bylo svěřeno

provedení stavby, přestali na výstavbě celly telesteria bez sloupového ochozu a změnili radikálně i její plán, takže místo 4×5 sloupů bylo postaveno 6×7 sloupů, střecha byla štítová a nad středem stavby, kde bylo anaktoron, místo důležité při mysteriích, byl otvor, *οπαιον*, který mohl být otevřen nebo zakryt dle potřeby.

Teprve později, v druhé polovině IV. stol. př. Kr., došlo ke zřízení aspoň části sloupového ochozu, když stavitel Filon z Eleusiny postavil za doby Demetria Falerského sloupové prostoony.

Až v římské době byla svatyně opatřena monumentálním vchodem; asi v polovině prvého stol. př. Kr. zřízeny byly malé propyleje, o dvě století později, za Antonina Pia a Marka Aurelia, propyleje veliké, imituující střední část Mnesikleových propylejí na akropoli athenské. Ze stejně doby pocházejí dva čestné oblouky u chrámu Artemidy *προπυλαία* (Paus. I 38, 6). Někdy brzy potom stihla svatyni druhá pohroma požárem vzniklým snad za vpádu barbarů; znovuzřízení svatyně zanechalo četné stopy na kusech architektury. Jiné budovy, méně významné, v tomto nejstručnějším přehledu opomijíme; o místech, kde ležela obě divadla a stadion, se dosud nic neví.

Telesterion samo nabylo definitivní podoby v 2. pol. V. st. př. Kr.; ale již před tím od stavby Peisistratové je vnitřní úprava jeho analogická. Nikdy nemělo telesterion podle Noacka poschodí; jen vnitřní sloupy byly do výše dvojitě (obr. 75 na str. 182); byl to sloupový sál, od doby Peisistratové čtverečného půdorysu, kolem stěn obíhala stupňovitá tribuna pro diváky, uprostřed, pod otvorem střechy, bylo obdélné podium (*ἀνάκτορον*), jež mohlo být zrakům diváků uzavřeno a otevřeno, osvětleno nebo zase zatemněno dle potřeby, nikde nebylo podle Noacka místa pro sochy božstev. Z této historie a podoby svatyně vyvozuje ke konci Noack důsledky pro ráz a obsah mysterií eleusinských; kapitola tato (str. 227 nn.) je velmi zajímavá pro každého, a proto podám ještě z ní stručný obsah.

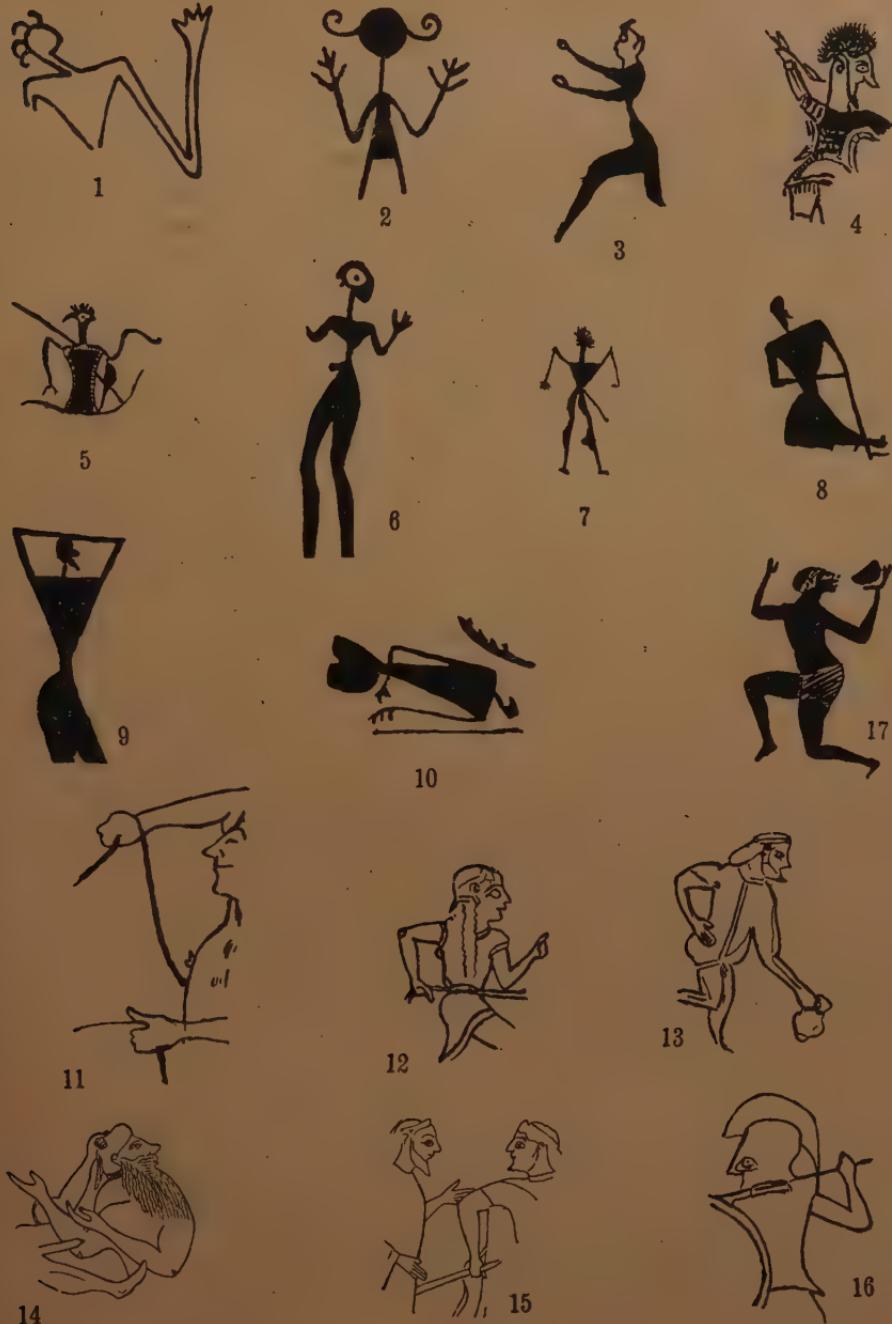
Noack rozlišuje mezi stupněm přípravným (*μύησις*) a vlastním zasvěcením (*τελετή*); *μύησις* obsahovala prý v podstatě rity očistné, kropení posvěcenou vodou, oběť vepře a očišťování pomocí obilního řešeta (*λίννον*), jímž bylo potřásáno nad zahalenou hlavou mystovou. *Μύησις* umožňovala teprve i pouhý vstup do svatyně, mohlo a musilo se jí dostati i otrokům, kteří měli v temenu pracovati.

Podstata druhého stupně, *τελετή*, vidí Noack vyjádřenu ve slovech t. zv. *σύνθημα*, vyznání mistra eleusinského, uchovaného u Klementa Alexandrijského (Protreptikos II 21, 2): *Ἐνήστενσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐν πιστῇ, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς καλαθὸν οὐλὴν καλαθὸν εἰς πιστὴν*. První dva body, půst a požití posvátného nápoje z ječmene, jsou jasné, zato další slova jsou záhadná především proto, že schází označení objektu, který

byl ve skřínce uložen; Noack rozhoduje se pro výklad Körtův, že tímto objektem bylo *αιδοῖον γυναικεῖον*. Mystes je bral ze skřínky, dotkl se jím svého těla a uložil je pak nejprve do košíku a odtud zase do skřínky; význam tohoto aktu je symbolický, značí se jím naděje na znovuzrození z božské Matky - Země. Tento akt je individuální a může být odloučen od veliké noční slavnosti společné. Podle Plutarcha (Demetrios 26) mohl mystes teprve rok po přijetí *τελετή* státi se *ἐπόπιης* (*ἐπώπτευον δὲ τούλαχιστον ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐνιαυτὸν διαλείποντες*). Noack se domnívá, že *τελετή* konala se v noci z 20. na 21. Boëdromionu, kdežto epoptie v noci následující, že však k ní měli přístup jen ti, kteří došli *τελετή* (*τετελεσμένοι*) již rok předtím. V této druhé noci konalo se za svitu pochodní *δρᾶμα μυστικόν*; obsah těchto *δρῶμενα* je znám jen z nejasných narážek, kněží a kněžky představovali zde asi pantomimicky, jen tu a tam pronášejíce tajemná slova (*ἀπόρρητα*), mythus o Demetre a Kore, jemuž předcházel *ἱερὸς γάμος* Dia (?) a Demetry; při tom konali představitelé rytlické pohyby — tance. Podle Noacka koná se vše toto mimo (uzavřené) anaktoron, na prostoře mezi anactorem a stupni diváků; každý divák může viděti jen část děje, tu, která se koná na jeho straně, při některých scénách (*ἱερὸς γάμος*) se světlo tlumí nebo zcela uhasíná. Vrcholem slavnosti je scéna společná: hierofantes objeví se v otevřeném anaktoru v plné záři slunečního světla a ukazuje všem shromážděným za úplného ticha zralý klas, *τεθεισμένον στάχυν* (Hippolytos *κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος* V. 8). Úvodem k této scéně jsou slova hierofantova *ἱερὸν ἔτεκε πότνια νοῦρον Βοιμῷ Βοιμόν*, dosvědčená rovněž u Hippolyta V 9 a značící znovuzrozeného mysta. Při tom je pravděpodobné, že požehnání pro život vezdejší i posmrtný učiněno bylo závislým na plnění základních požadavků mravného života.

V celku možno říci o díle Noackově, že je důležitým příspěvkem k poznání Eleusiny, že však není, již pro opomíjení detailů architektonických, tím, co bychom při práci tak rozsáhlé a nákladné čekali, totiž definitivním dílem o Eleusině.

A. Salac.

1. a 2. Melos (Excavations, XIII 17, XIX 8 = B. C. H., L, 1926, str. 349). — 3. Kypros (C. V. A., Brit. Mus., IICb 11, 15 = B. C. H., uv. m., 354). — 4. Mykeny (Kunstgeschichte, 90, 16). — 5. Muliiana (Efem. arch., III, 1904, tab. 3 = Ducati, 41). — 6. Tiryns (Hoernes-Menghin, 10). — 7. Amyklai (Kunstgeschichte, 110, 7). — 8.—10. Atheny (Perrot-Chipiez, VII, 49, 56, 61). — 11. Praisos (Pfuhl, 57). — 12. Slooh protokorinthský (C. V. A., Villa Giulia, IIICe 3, 2). — 13. Korinth (Buschor, 42) — 14. Atheny (Pfuhl, 85). — 15. Melos (Pfuhl, 110 = Buschor, 54). — 16. Rhodos (Pfuhl, 117). — 17. Slooh fikellurský (t. 132).

Nejstarší římské hradby.

Píše Vladimír Groh.

Původ městských hradeb římských byl ve starověku přičítán době královské a za jejich prvního budovatele se pokládal Servius Tullius¹. Nebylo tehdy ani pochybováno, že toto dílo královské je totožné s městským opevněním chránícím Řím republikánský a opravovaným rozsáhlejší měrou r. 212 před Kr., když se blížil Hannibal², a r. 87 před Kr. na rozkaz senátu chtějícího bránit města před Mariem.³

Je známo, že se jméno »hradby serviovské« udržuje i v topografických novodobých, zpravidla však jenom jako konvenční označení, poněvadž se dnes už skoro všeobecně uznává, že hradby nepocházejí z doby královské, nýbrž že byly zbudovány později, až po vpádu gallském, někdy v první polovině IV. stol. před Kr.

Pro chronologické určení římských hradeb lze se opírat jednak o výzkum archaeologický a stavebně-technický, jednak o zprávy starověké a historickou souvislost. Pokud se týče studia zachovaných zbytků hradebních zdí, pokládalo se za velmi důležité zjišťování výšky kvádrů, jež byly zpravidla jednostopové neb dvoustopové. Věřilo se totiž, že zavedení nové délkové míry v Římě, k němuž došlo asi v V. stol. před Kr.⁴ a jež nahradilo stopu italickou (27,5 cm) stopou attickou (29,6 cm), poskytně důležité opory při datování. Toto určování bylo a je dosud v nesmírné oblibě u archaeologů německých.⁵

Není sporu, že by důkaz metrologický mohl být závažný, kdyby ovšem tufové kvádry hradební byly opravdu pravidelné, ale tomu tak není. Kvádry »jednostopové« kolísají mezi 23—27 cm výšky, kvádry »dvoustopové«, jichž se užilo v převážné části hradeb — pokud lze zjistit ze zachovaných zbytků —, pohybují se od 48 do 66 cm; většinou však mají 56—62 cm.⁶

Kolísání míry lze zjistit u kvádrových staveb v Římě vesměs, ať jde o stavby nejstarší nebo pozdější; proto se metrologie neosvědčila pro datování.

¹ *Livius* I. 38 a 41; *Dionys. Hal.* III. 67, IV. 14 a 54; *Strabon* V. 8; *Plinius, Nat. Hist.* V. 7.

² *Lávius* XXV. 7. 5.

³ *Appian.* b. c. I. 66.

⁴ *Graffunder*, Das Alter der servianischen Mauer in Rom, *Klio* XI. 1911, str. 88.

⁵ Srv. na př. *Graffunderův* článek v *Klio* XI. 1911, str. 83 nn.

⁶ Srv. *Frank*, Roman buildings of the Republic, Papers and Monographs of the American Academy in Rome III. (Rome 1924) str. 5 n.

Pro starší doby lze také jen malý zisk očekávat od vyšetřování stavebně technického, které se zajímá o způsob kladení kvádrů, jejich vázání, úpravu ploch a hran, t. zv. *anathyrosi*, a jiné podrobnosti. Lze je totiž sledovat u zdíva dobře zachovaného a zbudovaného z materiálů pevných, nikoliv však u zbytků staveb porušených a takových, k nimž se užilo křehkých a snadno větrajících tufů, jako je tomu právě u hradeb římských a u některých starých podií chrámových. Rovněž nic nepomáhají pro datování kamenické značky, poněvadž se jich neužívalo soustavně a tvar písmen se celkem málo a jen zvolna měnil; ostatně vývoj forem staré latinské abecedy není dosud do podrobnosti znám, zejména nikoliv chronologicky, poněvadž máme nedostatek srovnavacího materiálu. Konečně jest ještě otázka, nebyl-li vývoj abecedy v střední Italii místně rozdílný.

Další archaeologický ukazatel stáří hradeb byl spatřován ve vzájemné poloze hradeb a hrobů.¹ Poněvadž totiž jak u Italiků vůbec, tak i v Římě byl dodržován zvyk nepohřbívat mrtvých uvnitř města,² soudilo se, že nález datovatelných hrobů uvnitř hradeb může určití dobu, po které byly hrady zbudovány. Ani to není zcela spolehlivé, nikoliv snad proto, že by výjimky z tohoto zákazu byly tak početné,³ nýbrž prostě proto, že sakrální hranice města, uvnitř které se nemělo pohřbívat, nebyla určena v Římě hradbami t. zv. serviovskými, nýbrž pomeriem, a to — jak známo — ani před rozšířením koncem republiky se neshodovalo zcela s hradbami.

Jiný archaeologický nález může tudíž sloužiti k datování hrady jen tenkrát, když jsou navzájem ve zřejmé souvislosti, tedy na př. když hrada porušila hrob, a pod.

Lepší, než všechny dosud vypočtené, je chronologický důkaz vedený materiélem. Jak známo, je jižní Etrurie a Latium původu vulkanického,⁴ a sice nejednotného. Sopečné síly působily nejen v době, kdy »Campagna« byla ještě mořským dnem, nýbrž i potom, když ji sfly vulkanické vyzdvihly nad hladinu mořskou. Sopky, jejichž činností Campagna vznikla, byly dvojí: jednak kratery albské v Latiu, jednak kratery eiminské v jižní Etrurii. Je pochopitelné, že vulkanické usazeniny (tufy) vytvářející Campagnu jsou různé, podle toho, kdy a za jakých okolností vyvřely a se usadily. Různost tufů byla nápadna už ve starověku, jak svědčí názvy *lapis Albanus* čili *piperinus*, *lapis Gabinus* a j. pro jednotlivé odrůdy.⁵ Ale toto rozlišování nastalo až koncem republiky, za doby rychle se vyvíjejícího stavitelství a užívání roz-

¹ G. Pinza, *Monumenti primitivi di Roma e del Lazio, Monumenti antichi dei Lincei XV.* 1905, sl. 746 nn.

² Srv. můj Řím (Praha 1928) str. 50.

³ Jak myslí na př. Graffunder, uv. čl. str. 117.

⁴ Srv. můj Řím, str. 5 nn.

⁵ Plinius Nat. hist. 86, 22. 166; Tacitus Ann. XV. 48.

manitých stavebních hmot. Ze starších dob není zachováno názvoslovné rozlišování a o tufu při stavbách se mluví jen povšechně jako o lapis nebo saxum. Rozdíly však byly, a to značné, ale novodobá topografie jim jen zvolna věnovala náležitou pozornost. Především bylo zjištěno, že k některým stavbám byl kámen lámán přímo z pahorků římských.¹ Hlavní massiv těchto pahorků vznikl z lehkých hmot vychrlených sopkami albskými a tvoří odrůdu šupinatého, šedavého, řídkého, křehkého a propustného tufu, zvaného cappellaccio. Jeho vzhled a stavební upotřebitelnost nejsou stejné. Cappellaccia se užívalo k velkým povrchovým stavbám od nejstarších dob až do IV. stol. před Kr., později pak kladen už jen do základů.

Římská městská hradba, nazývaná »serviovskou«, je však krom malých výjimek² zbudována z tufů, které nepocházejí z Říma, nýbrž z území vejského a fidenského. Jsou to туfy původu ciminského, nikoliv albského, a liší se od cappellacia vzhledem. Tuf fidenský je hrubý a peckovitý, nacházel se v končinách dnešní Villa Spada a Castel Giubileo; tuf vejský je šedožlutý, drobivý a pochází hlavně z území zvaného Grotta Oscura, ležícího asi 4 km severně od Prima Porta.³ Rozsáhlé a soustavné užití tufu fidenského a grottaoscurského v Římě bylo jistě možno až v době, kdy Fidenae a Veii byly už podmaněny a Římané mohli bez překážky ovládat tyto krajiny. Patrně působila i vydatnost nalezišť a možnost celkem snadné dopravy materiálu do Říma, že bylo pro stavbu velkých hradeb užito právě tohoto materiálu, ačkoliv jeho jakost nebyla právě valná: poměrně rychle totiž vlnne a větrá. Vylámán a čerstvě opracován vypadá však velmi solidně, zejména odrůda grottaoscurská.

Stavby z fidenského tufu nebylo v Římě mnoho, hlavně jen části hradeb byly z něho zbudovány;⁴ zato druhu grottaoscurského se užívalo mnohem vydatněji a déle: krom hradeb vyskytuje se i v nejstarších částech basiliky Aemiliovy⁵ a při přestavbě Regie na Foru po požáru r. 148 před Kr.⁶ To jsou ovšem jen stavby dnes známé; jednotlivých kvádrů se užívalo vydatně při přestavbách též budovy novým materiálem. Zajímavý případ užití grottaoscurského tufu k nové stavbě jiné je na Palatínu, a sice nad t. zv. schodištěm Kakovým. Tam se totiž užilo materiálu z rozbořené hradby k zbudování jednak opěrných zdí, jimiž zachycen násep udržující novou stupňovitou úroveň místa, jednak z něho pořízeny základy chrámové (?) stavby vedle sva-

¹ Srv. na př. *Rod. Lanciani*, *Ruins and Excavations of Ancient Rome* (1897), str. 33 nn. a 127 n.

² O těch bude promluveno níže.

³ Fotografie starých lomů má *Frank* tab. 2.

⁴ A též hradba v Ostii: *Frank* v Amér. Journal of Archeol. 1918, str. 162 n; *Calza*, Not. Scavi 1923, str. 178.

⁵ Srv. obr. 10 u *Franka*, Buildings, str. 69.

⁶ *Jul. Obsequens* 19; *Iávi* fragm. Oxyrh. sl. V kn. L. — Srv. *Frank*⁶, Buildings, str. 84.

tynē Magnae Matris. Tyto základové zdi zničily dvě staré cisterny, nacházející se v těchto místech.¹

Jak patrno, přesné zjištění původu materiálu, z něhož jsou zbudovány římské hradby »serviovské«, je velmi důležitou pomůckou pro časové určení, poskytujíc možnost stanoviti, že před konečným pokročením Fiden a Vejí tyto hradby nemohly být zbudovány. Ale tím není ještě rozešrena otázka římských hradeb všeobecně, poněvadž nutno uvažovati o tom, neměl-li Řím už dříve nějaké opevnění, třebas méně dokonalé a částečné. Při řešení této otázky nelze se spoléhati jen na tradici, poněvadž jednak všeobecně je znám její pozdní původ a vlivy, za jakých vznikala, jednak zvláště v daném případě je ještě zatemněna tím, že hradba »serviovská« se v tradici pokládala za skutečné dílo králů římských a podle ní se lokalisovaly údaje místopisné, vyskytující se v příbězích doby královské a nejstarší doby republikánské. Ale přece i tato tradice zachovala některé zprávy, jež svou podstatou odpovídají pravdě a skutečnosti, anebo ji aspoň naznačují, nebyvše tak zcela zahlazeny pozdějšími konstrukcemi. Bylo už upozorněno,² že celkem snadné obsazení Říma Galli není vysvětlitelnou jinak, než že Řím tehdy neměl souvislých městských hradeb. To je správné, ale současně tradice také zaznamenala, že Gallum nepadlo do rukou město celé, nýbrž že některé jeho části se ubránily. Zpravidla se v této souvislosti uvádí jako zvláštní pevnost pahorek tarpejský (Capitolium et arx),³ ale zasluzuje aspoň zaznamenání, že jiné verše tradiční znaly takových pevných míst více,⁴ a dokonce se i výslovně připomínalo částečné ušetření Palatina od zkázy Gally způsobené.⁵

¹ Je to stavba A na plánu 18 v *Brtnického Topografií starověkého Říma* (str. 137). Plán je vzat z *Richtera, Monum. dell' Instituto XII. tab. VIII a*, a neodpovídá už stavu výkopů po r. 1907. Obširnější pojednání o těchto místech podává můj článek *La storia primitiva del Cermalo* v pavijském *Athenaeum* VII. 1929, str. 328 a 355 nn.

² *Pinza*, *Monumenti primitivi* sl. 749. *B. Niese*, *Grundriss der römischen Geschichte* 5. Aufl. von E. Hohl (Mnichov 1923) str. 47. *Ett. Pais*, *Storia di Roma* IV. (8) 1928) str. 361 n.

³ *Cicero de re publ.* II. 6. 11; *Livius* V. 41 n; *Diodor* XIV. 15; *Dionys. Halik.* XIII. 6; *Plutarch* Kam. 17 nn.

⁴ *Diodor* XIV. 115. 6: προσβολὰς ποιούμενοι καθῆμέραν πρὸς ὀχυρὸν τόπον σοδὲν μὲν ἀξιόλογον ἔβλαπτον τοὺς ὀπεναντίους, ἐαντῶν δὲ πολλὸν ἀπέβαλλον.

⁵ *Diodor* ib.: τὴν πόλιν ἐλυματωντο χωρὶς δλίγων οἰκιῶν ἐν τῷ Παλατῷ. — S toulo versi diodorovskou zdánlivě nesouhlasí tvrzení *Lutatia Dafnida*, citované Verriem Flaccem ve fastech praenestských k 23. březnu, kdy slaveno tubilustrium: »Lutatius quidem clavam eam ait esse in ruinis Palati incensi a Gallis repertam«, ale ve skutečnosti zpráva Lutatia Dafnida není průkazná; jednak je citát zachován v souvislosti ne zcela zaručené, jednak ze všech ostatních zpráv připomínajících požár curiae Saliorum a zázračné zachránění Romulova litua (*Cicero de divin.* I. 17. 30; *Valer. Max.* I. 8. 11; *Dionys. Hal.* XIV. 5) plyne pouze to, že se mluvilo jen všeobecně o požáru na Palatinu a neuváděla se jeho souvislost s Gally.

Diodorus se ovšem nevyslovuje zcela jasně a nemluví výslovně o zvláštních opevněních, užívaje výrazu *δχυρός*, který se může týkat také jen nedostupnosti způsobené přirozenými podmínkami místa, ale ovšem při celkové evakuaci Říma za vpádu gallského je tu spíše pravděpodobný výklad, že se myslelo skutečně na místa opevněná. Římané si byli ostatně dobře vědomi rozdílu, jaký byl mezi snadnou fortifikací některých pahorků a obtížným ohrazením celého města, kde se muselo užiti ochrany kombinované.¹

Co to byl murus terreus Carinarum² a měl-li nějaký vztah k nejstaršímu opevnění města, o tom lze pronášeti jen dohad.

Lze-li tedy v tradici najít jakési stopy vzpomínek na to, že za gallského vpádu neměl ještě Řím kamenných hradeb kolem celého města, třebaže tyto vzpomínky jsou jen skrovné a jakoby zasuté představami o stáří »serviovské« hradby, nelze naproti tomu najít pro nejstarší obranná zařízení městská nic určitějšího, než snad jen zprávu o hliněném náspu a narážku na *δχυροὶ τόποι*, jakož i vzpomínce na vytrvalou obranu městské tvrze. Máme-li však na mysli velký význam Říma pro Etrusky v době jejich politického rozmachu, vzniká se sama sebou domněnka, zda snad nebylo přece už v jejich době postaráno o fortifikaci aspoň některých bodů města.

Šťastnou shodou okolností přistupuje tu na pomoc topografická archaeologie a podává řešení velmi přesvědčivé, které nejen samo o sobě je poučné pro věcnou stránku problému, ale také přispívá k doplnění a zhodnocení tradice.

Na západním výběžku Germalu,³ kde se stýká Velabrum s údolím murcijským, nedaleko starověkého lomu, dnes se strany otevřeného a turistům vydávaného za Lupercal, na přirozeném cípu pahorku, lze dosud viděti zbytky trojich zdí vedle sebe: nejprve jest několik vrstev capellaceiových kvádrů osazených pod vrcholkem skály, pak ve vzdálenosti asi $\frac{3}{4}$ m osm vrstev hradební zdi z tufu fidenského a grottaoscurského a konečně zeď z opus caementicium, souvisící se stavebními úpravami doby císařské.⁴ Už poloha těchto zdí dává poznati časový sled jejich vzniku.

¹ Cicero de re publ. II. 6. 11: tractus ductusque muri... definitus ex omni parte arduis praeruptisque montibus, ut unus aditus qui esset inter Esquilinum Quirinalemque montem maximo aggere obiecto fossa cingeretur vastissima, atque ut ita munita arx circumiectu arduo et quasi circumiso saxo niteretur, ut etiam in illa tempestate horribili Gallici adventus incolumis atque intacta permanserit.

² Varro de lingua lat. V. 48. Srv. můj Řím, str. 71 a 111.

³ O této části Palatínu svr. můj Řím, str. 18 n.

⁴ Důkladný popis podává R. Délbrück, Der Apollotempel auf dem Marsfelde in Rom (Rom 1903), str. 13 nn., k tomu tabulka III, s narysovaným pohledem i situacním plánkem, kteroužto tabulkou převzal pak Pinza do Monumenti primitivi, obr. 216. Náčrt u Franka str. 93 není úplný. Na fotografii, kterou má Cancogni, Le rovine del Palatino, tab. XV., není viděti nejstarší část hradby, fotografie u Petersena, Vom alten Rom ('1911 Leipzig), obr. 5., dává poznati jen celkovou polohu,

Zed cappellacciová byla vestavěna na skálu, asi 2 m pod jejím vrcholem. Skála byla za tím účelem poněkud odsekána, jak je ještě dnes patrno, ale odsekání bylo provedeno jen do té míry, pokud toho vyžadovalo pevné uložení kvádrů; nehledělo se k tomu, aby hradba byla přímá. Cappellacciové kvádry jsou dnes viditelný ve dvou skupinách: jedna z nich je celkem 1·80 m vysoká a skládá se ze 7 vrstev kladených křížem, takže se střídají vrstvy o dvou kvádrach do hloubky s vrstvami o jednom kvádru do hloubky, ale položeném napříč. Kvádry jsou vysoké 23—27 cm, tedy „jednostopové“, délka kolísá mezi 60—77 cm, šířka mezi 25—40 cm. Vrstvy s dvěma kvádry do hloubky vedle sebe jsou všeobecně širší, než vrstvy s kvádry příčnými, ale přední stěna hradební zdi tvoří rovnou plochu; přečnívání je viditelnou jen na zadní stěně, přiléhající ke skále. Vedle této skupiny, oddělena novodobým pilířem cihlovým, je skupina druhá, z níž jsou zachovány jen čtyři kvádry nad sebou, vysoké po 30 cm, široké 35 cm; hloubka se dnes nedá změřiti. Přední plocha této druhé skupiny svírá s přední plochou prvé skupiny úhel asi 10° ; nutno však upozorniti, že z této okolnosti nelze vyvzovat závěrů bezpečných, poněvadž není jisté, nebyly-li kvádry poněkud posunuty při zachycení cihlovou zdí, provedeném po jížich nalezení. Kvádry jsou tesány „od oka“, jak ukazují jejich rozměry značně kolísající.¹ Stav zříceniny je velmi nepříznivý, zejména zvětrání ji značně poškodilo, takže se nelze s určitostí vysloviti o její stavební konstrukci; zdá se však, že svislé hrany měly anathyrosi aspoň částečnou. Je zřejmo, že hradební zed původně přesahovala vrchol skály; dnes ho ani nedosahuje a je přikryta stejně jako přiléhající hradba z ciminských tufů — vrstvou z opus caementicium, která ji spojuje s onou opěrnou zdí z doby císařské.

Dohady jak byla původní hradba vysoká, nemají oč se opřít, leda o předpoklad, že měla-li sloužiti účelně svému brannému určení, musela býti uvnitř tak vysoká, aby umožňovala hájení. Poněvadž ale není známo, jak byla zařízena na vrchu, nelze se ani odvážiti určování její výšky.

(Dokončení příště.)

Několik poznámek o rázu homerské epiky.

Napsal Ferd. Stiebitz.

(Dokončení.)

Dříve chci připojiti ještě několik slov k Vaňorného výkladu řeči Kalypsiny v ε 203 sl.

nikoliv podrobnosti. Celá skupina hradeb na tomto místě byla objevena v lednu 1847 při výkopech řízených Viscontim, Caninou a Grifim: *Lanciani*, Forma Urbis Romae tab. XXIX. *Cancogni* str. 64. Srv. měj článek La storia primitiva del Cermalo str. 358 nn.

¹ Uváděny jsou rozměry dnes zjistitelné, svr. *Delbrück*, Apollo-tempel, str. 13.

Ve v. ε 204:

*οὐτω δὴ οἰκόνδε φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν
αὐτίκα νῦν ἔθέλεις λέναι;*

upozorňuje Vaňorný (l. c. 70) na rhythmus začátku (— — | — — | — — ...) a zvláště na slova *αὐτίκα* — *νῦν* — *ἔθέλεις λέναι*: »kdo má jen trochu poetického smyslu, porozumí této mluvě lásky!«

Nuže, když chtějí Řekové v B prchnouti, obrací se Hera na Athenu slovy (157):

*ῷ πόποι, αγιόδοχοι Διὸς τένος, ἀτρυπώνη,
οὐτω δὴ οἰκόνδε φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν
Ἄργεῖοι φεύξονται ...;*

a Athena jde, vyhledá Odyssea a osloví ho (173):

*διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεὺ,
οὐτω δὴ οἰκόνδε φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν
φεύξεοθ' ἐν νῆεσσι ...;*

Situace je na obou těchto místech docela jiná než ε 204, a přece tu básník užívá téhož verše, přece je tu týž rhythmus — — | — — | — — ve slovích *οὐτω δὴ οἰκόνδε*, který Vaňorný v ε 204 vycituje jako znak pro mluvu lásky.

O slovním výrazu v ε 205 píše Vaňorný: »Slova *αὐτίκα* a *νῦν* byla v řeči [Kalypsině] jistě oddělena a citovým přízvukem vyznačena« atd. (str. 70). Není to správné, slova *αὐτίκα* *νῦν* jsou jeden pojem, jsou jím na všech osmi místech u Homera, na kterých se vyskytuje (vždycky jen *αὐτίκα νῦν*, nikdy *νῦν αὐτίκα*); neznamenají »hned — a už teď?« jak překládá Vaňorný l. c. 67, ani »nyní? — a hned?« jak překládá v básni samé str. 103. Všimněme si zejména tohoto překladu, jak se v něm obrácením obou slov (místo *αὐτίκα νῦν*: »nyní? — a hned?«) změnily představy i citový přízvuk originálu. U Vaňorného se ptá Kalypso: »Ty tedy chceš opravdu odejít? Nyní? (Mimoděk cítíme cosi jako: po sedmi letech našeho milování?) A hned? (Ani krátkého času mi nedopřeješ, než se rozejdem navždy?)« Nic takového v originálu není. O smyslu výrazu *αὐτίκα νῦν* srov. Ψ 552, Z 308, ι 355, ν 364, σ 202, ν 62 a hym. Afr. 151, při čemž si třeba povšimnouti i toho, že se ten výraz vyskytuje převážně na začátku verše.

Verš ε 210:

σὴν ἄλοχον, τῆς τ' αἱὲν ἑέλδεαι ἡματα πάντα

chápe Vaňorný jako verš, jenž přímo maluje výbuch Kalypsiny nebole a žárlivosti, dosud tlumené. »Zvláště jsou zdůrazněna slova *σὴν ἄλοχον*, vyznačená svým umístěním a také interpunkcí, a pak prudký spád slov *τῆς τ' αἱὲν ἑέλδεαι ἡματα πάντα*, jimiž výbuch dospěl k vrcholu« (l. c. 70; podtrhuji sám).

Mohl bych opět namítnouti, že se u Homera častěji opakuje na začátku verše slovní výraz z jednoslabičného zájmena přisvojovacího a subst. *ἄλοχος* (srov. na př. σῇ ἀλόχῳ o 127, ν 403). Ale mnohem závažnější jest jiné pozorování. V Σ snaží se Hera přemluviti Hypna, aby uspal Dia. Když se zdráhá, připojuje vábný slib (267):

*ἀλλ' ἦθ', ἐγὼ δὲ τοι Χαρίτων μίλαν ὀπλοτεράσσων
δώσω δπνιέμεναι καὶ σὴν πενλῆσθαι ἀκοιτίν,
Παυθένην, ἡς αἰὲν ἔέλδεαι ηματα πάντα.*

Tedy slov, kterými vrcholí podle Vaňorného v ε 210 zlobný výbuch Kalypsiny žárlivosti a která svým prudkým spádem ten vrchol Kalypsiny zlosti přímo malují, užívá Hera k tomu, aby ománila a zlákala Hypna! Jak lze mítí pak důvěru v takovéto psychologické výklady, když vidíme, že jsou táž slova, stejně umístěná a o stejně rhythmicke platnosti pronášena na místech tak se lišících jak obsahem představ, tak i obsahem citovým?¹

Ale Vaňorného podrobný výklad Kalypsiny řeči ε 203—213 také zřetelně ukazuje, odkud se pramení hlavní nebezpečenství psychologického vykládání homerských básní.

Jak si představuje Vaňorný řeč Kalypsingu? Tu sedí Kalypso a Odysseus u stolu.² Když mléky pojedli, pokusí se nymfa smrtelníka přemlouvat. Nejprve se něžně lahodným hlasem, s vlídým úsměvem a významným pohledem otáže: »Ty tedy chceš vskutku ihned odejít?« A čeká odpověď, ale nadarmo; Odysseus

¹ Mimochodem poznamenávám: Překladem (str. 103)

tady bys zůstal se mnou a spravoval obydli toto!

K tomu bys nesmrtným byl. — — Však ty jen spatřiti dychtiš manželku!! — Po této jen den ze dne jsi roztožen stále!! —

Vaňorný po mému soudě roztrhává a zkresluje myšlenku originálu:

*ἐνθάδε ν' αὐθὶ μένων σὸν ἐμὸλ τόδε δῶμα φυλάσσοις
ἀθάνατος τ' εἴης, ἴμειρόμενός περ ἰδέσθαι
σὴν ἄλοχον, τῆς τ' αἰὲν ἔέλδεαι ηματα πάντα.*

Smysl je: »Zůstával bys tady se mnou a spravoval tento příbytek (a bys nesmrtný!), nechať už sebevíc dychtiš spatřiti svou manželku, po niž stále po všechny dny toužíš«. Překlad Vaňorného osamočuje velmi jemnou a učinnou vložku *ἀθάνατος τ' εἴης* a porušuje jednotnou myšlenkovou linii *εἴ γε μὲν εἰδεῖης . . . , ἐνθάδε ν' αὐθὶ μένων . . . φυλάσσοις . . . , ἴμειρόμενός περ . . .* Obráťme-li tuto myšlenku, zní: »Ty sice velmi toužíš po manželce, ale kdybys věděl, co tě čeká, zůstal bys u mne; a bys nesmrtný«. Vaňorný interpretuje: »Kdybys věděl, co tě čeká, zůstal bys u mne! — A bys nadto nesmrtný!! — « A nyní vybuchne v Kalypse nevole, podněcováná žárlivostí, dotud tlumenou: »Inu ovšem, ty jen pořád toužíš po své manželce!!« (srov. čl. Vaňorného str. 68). Opakují, co jsem již řekl ve své kritice: to není Homeros.

² Ač nerad, musím aspoň stručně parafrasovat výklad Vaňorného na str. 67 uv. článku. Podotýkám však, že s některými jednotlivostmi nesouhlasím ani věcně.

mlčky hledí k zemi. I vzkypěla v ní nevole: *σὺ δὲ χαῖρε καὶ ἔμπτης!* Ale ani ta neučinkovala, čekala zas odpověď, ale nedočkala se jí. Tu mu staví před oči hrůzy, které mu nastávají; a zase *marně čeká* na odpověď. Slibí mu nesmrtelnost, ale hrdina stále mlčí. A tu se Kalypso rozzlobí — vždyť on stále touží po své ženě! — a urazí se, že dává smrtelnici přednost před krásnou bohyňí.

Toto pojedání je naprosto neslučitelné se stylem homerské epiky. Již ve své kritice *Odyssie* jsem řekl, že Vařorný Homera-epika zdramatizoval. Trvám na tom. Vařorný mi to svým článkem jen potvrdil, a námítky Ludvíkovského v LF 54 (1927) str. 345 nijak mé tvrzení nevyvracejí, a to pro neshodu v pojmu.

Je si třeba objasnit, co mímeli Platon a Aristoteles mimesi v eposu a v jakém smyslu mluvili o dramaticnosti a tragicnosti homerských básní.

Starověká aesthetika, jejíž hlavními hlasateli jsou pro nás Platon a Aristoteles, chápala uměleckou činnost příliš úzce jako mimesi a básnickou tvorbu posuzovala podle pojmu získaných především rozborem básničtví dramatického, v němž se jeví mimese v podobě nejdokonalejší. Mimesis jako podstata básnického tvoření jest napodobení lidského jednání. I toto pojedání samo o sobě jest příliš úzké, ale tu věc ponechme stranou.

Jak z Platonových, tak z Aristotelových výkladů¹ jest viděti, že sice uznávali příbuznost mimesi epické a mimesi dramatické, ale nikdy nezapomínali na základní rozdíl mezi eposem a dramatem. Epik, třebas užívá hojně řečí přímých, stále jen vypravuje (Plat. Pol. III 6, 393 B *οὐκοῦν διῆγησις μέν ἐστι καὶ σταυ τὰς ὁρησίες ἐκάστοτε λέγη καὶ σταυ τὰ μεταξὺ τῶν ὁρησεων*). Básničtví epické není podle Platona čistá mimese, nýbrž je to *λέξις* smíšená: vzniká jednak *ἀπλῆ διηγήσει*, jednak *τῇ διὰ μιμήσεως γιγνομένῃ διηγήσει*. A pokud jest epos mimesi, mají přímé řeči, kterých básník užívá, za úkol ethopoi, aniž při tom vybočují z mezi literárního druhu, jehož podstatou jest vypravování, *διῆγησις*.

Podobně se vyslovuje na několika místech Poietiky i Aristoteles. Tak na př. v 3. kap. rozlišuje mimesi epickou a (epicko) lyrickou od dramatické (1448^a 21 *ἀπαγγέλλοντα πτλ.* — 22 *ώς πρότιοντας καὶ ἐνεργοῦντας τὸν μιμονμένονς*). Sofokles má s Homerem společné to, že napodobuje, t. j. předvádí, lidi jako on lidi rádné, ale s Aristofanem to, že oba napodobují *πρότιοντας... καὶ δρῶντας* (ib. 27).

¹ Abych článek příliš nezatěžoval podrobnostmi, neuvádím ani zde všechna příslušná místa, nýbrž odkazuju na spis *L'Esthétique d'Aristote* od K. Svobody (Brno 1927), kde jest o všech místech sem spadajících jasně a soustavně vyloženo; srov. zvl. kap. IV. (*La Nature de la Poésie*) a VIII. (*L'Epopée*).

Přímá řeč jest v eposu jen jinou formou vyprávění. Pokud ji kde epik užívá, bliží se jeho dílo mimesi dramatické; ale jen potud, že uvádí své osoby mluvíci a tak je charakterisuje vlastními jejich řečmi. Ale jejich jednání musí naznačit prostým vyprávěním (*δι' ἀπαγγελίας, ἀπλῆ διηγήσει*), musí vystupovat sám (*ἀγωνίζεσθαι* Ar. Poiet. 1460^a 9). Nejdůležitější věc, cíl (*τέλος*) dramatu jsou činy a děj (*τὰ πράγματα καὶ οὐ μῦθος* ib. 1450^a 23), kdežto povahy (*τὰ ήθη*) přistupují toliko pro jednání (ib. 22). Ale přímé řeči mají v eposu za účel především *τὰ ήθη*, a právě pro výraznou ethopii přímými řečmi Aristoteles Homera chváli (1460^a 10).

Užívá-li Platon, Aristoteles a autor spisu *περὶ ὕψους* o básních homerských slova »dramatický«, neznamená to nic jiného, než že jsou v nich líčeny, vyprávěny děje a že se v nich mluví přímými řečmi. V podobném smyslu se užívá výrazu *δρᾶμα* o lyricko-epických dithyrambech nebo *δραματικόν* o románe (srov. Babyloniaka Jamblichova). Leckdy čteme u starověkých aesthetiků slovo »dramatický« asi v takovém smyslu, jaký mu dáváme i my, když na př. mluvíme o »dramatickém« výjevu, který se udál při neštěstí a pod.¹ Pro podstatu epické tvorby z takových označení nevyplývá nic. A pokud se u Platona a jinde mluví o Homerovi jako o básníkovi tragickém, nepraví se tím nic více, než že jeho básně budí v nitru čtenářů nebo posluchačů tytéž dojmy jako tragedie.

Platon zcela správně vykládá (Pol. 393 B), že Homer, užívá přímých řečí, chce v nás co nejvíce buditi zdání, že to nemluví on, nýbrž příslušná osoba jeho básně. Platon však nezapomíná, že to ve skutečnosti mluví Homeros. Vaňorný na to zapomíná, jak mu dobře vytkl Fr. Novotný.² Zapomíná, že i tu básník stále vypráví; uvádí, abych tak řekl, mluvíci osoby na jeviště a dělá z nich herce. Jeho Kalypso a Odysseus (a i jiné postavy) nejsou již výtvořem epikovým, nýbrž dramatickým. Vypadají z rámce epické diegese, jednají, hrají. Objasním to ještě opačným příkladem. Recituji-li dva herci na př. nějaký výjev z Plauta, sedíce klidně vedle sebe za stolem na podiu, ač se podle obsahu recitovaných veršů osoby básníkem předváděné mají prát, políčkovat a kopat, je to stilové transponování: jednání jest zepištěno, z úplné mimese zbyly jen *όψεις*. Vaňorný dělá opak toho: přímé řeči rozšiřuje na úplnou mimesi, z recitátora sedícího za stolem dělá herce jednajícího na scéně. To jsem mnil, když jsem napsal, že Vaňorný Homera zdramatisoval.

V přímých řečech, které se vyskytuju u Homera, je nesporně hodně živlu mimického. Dozajista jest si při nich nutno

¹ Srov. i u Platona Apol. 35 B *τὰ ἐλεεινὰ δράματα ταῦτα οὐ τερευτικά*, dojemných scénách před soudci.

² Naše Věda IX (1927-8), str. 3.

leckdy přimysliti případné gesto, přízvuk a tón hlasu a pod. Ale to vše jen v mezích prostého přednesu. A osobu, jejímž ústy k nám Homer mluví, jest si třeba velice často představovati samu o sobě. Přímé řeči homerských eposů nejsou zhusta dialogy v našem smyslu, nýbrž musí být nezřídka chápány téměř jako monology. Jsou to stilisované projevy niter jednotlivých hrdinů, kterými ve skutečnosti spíše mluví básník k nám, k čtenáři a k posluchači, než jeden hrdina k druhému. A v té chvíli, kdy dává básník mluvit jednomu, nemáme mysliti na druhého, aniž si představovati, co dělá tento nebo jiní, kdož by tu věc měli slyšet, kdyby to nebyla jen básníkova fikce, nýbrž skutečnost.

K tomuto chápání přímých řečí v homerských eposech nás vede jednak střízlivý jejich rozbor, jednak i pozorování dramatické techniky řeckých tragiků a také jiných literárních druhů řeckých, pokud se v nich vyskytuje rozhovory podávané přímo řečí.

Básník uvádí své hrdiny dějem do určitých situací a přímo řečí naznačuje, jak na ně reagují. Schema takových hovorů bývá prosté. Buďto jde o projev jedincův, stručnější nebo obsažnější, nebo o rozhovor dvou, řidčeji několika osob. Vlastně bychom leckdy neměli říkat »rozhovor«. Začasté to bývá jen jeden souvislý projev jako oslovení, druhý jako odpověď; mohli bychom obrazně říci: strofa a antistrofa. Někdy bývají takové páry i dva. Jindy přistupuje k onomu páru jako epodos ještě projev prvního mluvčího, nezřídka jen stručný, jímž se celý hovor uzavírá (srov. rozhovor Achilleus s Athenou v *A* 202—218; Kalypsin s Hermem ε 97—147). Pokud zasahuje do hovoru další osoba, činívá tak také jen jediným souvislým projevem. Ale to bývá zřídka, aby při jednom souvislé výjevu mluvilo více osob. Při takových příležitostech se celý rozhovor obyčejně rozpadá na několik rozmluv jednotlivých dvojic. Tak lze při sněmu v *A* pozorovat tři dvojice: Achilleus — Kalchas, Agamemnon — Achilleus (přerušeno výjevem mezi Achilleem a Athenou) a Nestor — Agamemnon. Upomíná to na starší stadium dramatu, kdy básník zaměstnával hovorem na scéně jen dvě osoby.¹

Rozhovory v homerských eposech vedené nebývají napodobením skutečnosti, nevyvíjejí se, jak tomu bývá ve skutečné běžné konversaci, na základě krátkých výroků, které si mluvčí vzájemně vyměňují. Přímé řeči homerských eposů jsou z velké části stilisované rhetorické výtvory rázu epideiktického; jsou to, řekněme, deklamacie. Básník se vžívá do nitra svých hrdin v určitých situacích a charakterisuje je souvislou řečí, v níž se snaží vystihnouti s různých stránek, co by asi hrdina mohl cítiti a mluviti, a jako uzavřený celek ji vkládá jednomu hrdinovi do úst,

¹ Některé řeči, zvláště ty, v kterých se odpovídá na dotazy, mírají jinou formu, než zde vyličeno; v nich se někdy rozvíjí skutečný rozhovor, byť i stilisovaný.

aby podle ní sestavil odpověď druhého hrdiny, opět myšlenou jako souvislý uzavřený celek, v němž se reaguje na projev předcházející, a to druhdy bod za bodem, pokud to básník uznává za případné. Nalezneme u Homera jen málo takových přímých řečí, které by měly ráz prostých nevyumělkovaných projevů konversačních. Velice často to jsou dovedně skládané rhetorické ethopoie v duchu pozdějších progymnasmat *τίτας ἀν εἴποι λόγονς κείλ.*

Pokládám tedy za nesprávné představovati si tyto výjevy s přímými řečmi tak dramaticky, jako to činí Vaňorný na př. s výjevem Kalypso-Odysseus ε 203 – 224. Je podle mého soudu zcela proti duchu homerské epiky chápati jednotlivé oddíly Kalypsiny řeči ε 203 – 213 jako reakci na mlčení Odysseovo. Ta řeč jest jednotný uzavřený celek sám pro sebe a vůbec nemá zření k tomu, jak se při ní Odysseus tváří. Básník tu s velkým pochopením pro nitro ženy zachycuje přímou řečí jednotlivé myšlenky, jak se asi v dané situaci u takové povahy, jako jest Kalypso, vyvíjejí. Jedna myšlenka přirozeně vyplývá z druhé za těch pocitů, kterými jest v té chvíli její nitro naplněno. Nečeká vůbec, že by jí Odysseus na jednotlivé výroky odpovídala. A Odysseus jí nesmí vpdat do řeči. Teprve tehdy, až se Kalypso — prostě řečeno — vymluví, to jest, až básník plně využije v dané situaci přímé řeči pro charakteristiku své hrdinky, Odysseus na jednotlivé oddíly její řeči odpovídá (schema: strofa — antistrofa). Řeč nymfy ovšem charakterisuje i Odyssea.

Kdybychom si měli situace homerských přímých řečí představovati tak divadelně, jak to činí Vaňorný u výjevu Kalypso-Odysseus, uvedli bychom epické umění Homerovo ad absurdum. Vezměme si na př. řeči Achilleovy a Agamemnonovy z A. Jakými nadávkami proplétá Achilleus své výpady proti vrchnímu velitelovi: *ἀναιδέην ἐπιειμένε, κερδαλεόφρον, ὃ μέγ' ἀναιδές, οὐνῶπα, οἰνοβαρές, δημοβόρος βασιλεύς* — bai smrti mu hrozí. Ale Agamemnon, král, vrchní velitel, vznětlivý jihozemec — ten při tom ani nehlesne! A celé shromáždění všech řeckých králů a vůdců se ani slovem neozve! Je viděti, že epik pramálo dbá toho, co se při řeči jeho hrdiny děje. Na něho svádí v tu chvíli všechnu pozornost, vloží mu do úst obsáhlou umělou řeč, již jest charakterisována jeho nezkrotná prudkost, nechá ho odřískati celou onu deklamací až do vhodného závěru a pak teprve klidným stereotypním veršem *τὸν δ' ἡμεῖβετ' ἐπειτα* udělí slovo Agamemnonovi, aby předvedl opět jeho v dané situaci, a to opět souvislou uzavřenou řeči. A z ostatních členů shromáždění se — mimo Nestora, jemuž přidělil úlohu prostředníka — vůbec o nikoho nestará, nevidí, co mezi tím dělají. Sesli se a rozešli se — a dost.

Toto pojedí jest v souhlase s důležitým zákonem epické techniky vyprávěcí, který postřehl už Bekker, ale objasnil zvláště Zielinski, totiž se zákonem o neslučitelnosti současných

dějů. Epik předvádí dva současné děje tak, jako kdyby jeden následoval po druhém, a vůbec členáři nebo posluchači nenaznačuje, že jde o děje současné. Ten zákon platí i pro děje, které se vyvíjejí současně s nějakou řečí. Jeden z nejvýznačnějších dokladů lze nalézti v *v*. Po příchodu na Ithaku zahalila Athena Odyssea mlhou, takže se mu vše na rodném ostrově jevilo zjišťeno (v. 189 a nn.) Teprve později ho vyvede z omylu. Za delší řeči její rozptýlila se, jak jest si nutno představovati, mlha, neboť od v. 344 do 351 ukazuje Athena Odysseovi jednotlivá místa na ostrově: tu je záliv Forkynův, tu oliva, tam jeskyně nymf, tam Neriton. Ale teprve tehdy, když Athena domluví, vypráví básník o rozptýlení mlhy (v. 352). »Takto pravila bohyně, rozptýlila mlhu a země se stala podobnou.« V *x* praví Hermes Odysseovi (v. 287): »Na, s touto kouzelnou bylinou jdi do obydlí Kirčina«. Dojista bychom si představovali, že při těch slovech Hermes podává Odysseovi móly. Ale zatím mu Hermes dále obšrně vykládá, jak se má u Kirky chovati, a teprve když skončil všechny rady, vrací se básník k ději vyprávěnému ve v. 287 a praví (302): »Takto promluvil, vytrhl bylinu ze země a podal mu ji.«¹

To je technika, která rozhodně svědčí proti dramatickému chápání takovýchto dějů. Usuzovati z řeči jednoho hrdiny, jak se při ní tváří a co dělá druhý hrdina, anebo dokonce uváděti oba tyto současné děje ve vzájemný vztah přičinný, to jest jen subjektivní libovůle. Básník při jednom ději — zde řeči — nechává druhý úplně stranou.

Jest ovšem otázka, pokud smíme předpokládati, že se s řečí toho onoho hrdiny současně něco opravdu děje, to jest, představoval-li si při ní vůbec básník nějaký současný děj, kdy si ho třebas my představujeme anebo jsme k tomu nakloněni. Soudil bych, že i v té věci musíme být velmi opatrni a nesmíme vnášet do básně to, čeho tam není, nesmíme příliš číst za slovy, mezi řádky a raději se spokojit jen tím, co básník skutečně uvádí. Kde si básník opravdu představuje děj s řečí současný a po-kládá za hodno jej naznačiti, učiní tak dodatečně, ať už stručnou poznámkou nebo v odpovědi druhého mluvčího nebo v chování a jednání, které následuje po řeči. To nechať postačí, neboť usilujeme-li o více, patrně přestřelíme. Kdyby byl básník chtěl na př. založiti Kalypsinu řeč e 203 – 213 na mlčení Odysseově, ne-pochybuji, že by to byl naznačil; nebyl by asi pokračoval slovy *τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη*. Ale myslím, kdyby situace byla taková, jak předpokládá Vaňorný, že by Homeros nedal Kalypse pronášeti souvislou řeč, že by ji byl přerušil a naznačil, jak se choval Odysseus. Když přijde Thetis v *A* k Diovi

¹ Cauer v teubnerském kom. vydání docela nesprávně z takovýchto příkladů usuzuje, že aor. nemusí označovat předčasnost, srov. ad v. *v* 352.

a požádá ho, aby poctil Achillea, Zeus mlčí a jeho mlčení popudí Thetidu k výbuchu *A* 514—516; ale básník neopominul poznamenati, že po slovech Thetidiných *τὴν δ' οὐ τι προσέφη νεφεληγεότα Ζεύς, ἀλλ' ἀκέων δὴν ἤστο* (511).

Jen mimochodem připomínám, že ztrnulosť a schematičnosť, jaká se projevuje u přímých řečí v homerských básních, zdědily i dialogy řecké tragedie. Jak často se v nich vyskytuje místo přirozeného rozhovoru obšírný výklad jedné osoby, čistě rhetorický složený, jemuž odpovídá druhá osoba podobnou rhetorickou deklamací, po nich se teprve rozprádá v stichomythii opravdový rozhovor. Pozorujeme-li tyto řečnické deklamace tragedií, s překvapením shledáváme, jak se v nich zřídka vyskytuje narážka na to, co se snad současně na jevišti děje, oblas nějakého hnutí, které řeč vzbudila (jako na př. v Eur. Med. 550 *ἀλλ' ἔχ' θῆσος*). Většinou máme dojem, že oslovená osoba nebo jiné osoby při takových řečích nehnutě stojí a naslouchají, a mnohdy tomu tak bylo. Ani novověké divadlo se nedovedlo úplně zhodit tohoto zatížení, které dnes pocítujeme jako rušení illuse a retardační moment v ději nepřijemný, není-li přirozený. Starověká komoedie byla v tom směru pokrokovější než tragedie. Také rozmluvy vedené v starověkých povídkách a románech mívají podobný ráz, schematický, rhetorisující a nepřirozený.

Chyby, kterých se Vaňorný v chápání a tlumočení Homera, zvlášť výjevů s přímými řečmi, dopouští, vyplývají patrně zejména od tud, že chápe mimesi jako podstatu básnění příliš realisticky. Vaňorný vůbec na velmi četných místech přestává docela býti poetickým idealistou a převažuje v něm realistický analytik. Proto tolík hloubání o mnohých a mnohých věcech, v kterých není pranic hlubokého, proto i nejedno nepochopení pro znaky homerských eposů, které jsou zcela zřejmé.

Tak také není ochoten uznati, že by byla poesie homerských eposů zastírána clonou umělé stilisace. Ve skutečnosti jsou homerské básně výtvořen naveskrz stilisovaným. Předvádění dějů, projevy citů, přímé řeči, básnická díkce, vše jest u něho uměle stylisováno. Vezměme kterýkoli výjev, ať z bitvy, ať ze života veřejného či soukromého, všude cítíme, jak je v nich skutečnost transformována, zjednodušována, schematisována, nebo zase zmocňována a zveličována, stále narážíme na situace ven koncem pravdě nepodobné. Drobounký, prostinký výjev: Hektor hledá v *Z* Andromachu, přijde domů a ptá se, kde je. Stačilo by několik slov, aby se to vysvětlilo. Ale Homerův Hektor se táže (375—380): »Nuže, služky, povězte mi nechybně, kam odešla z komnaty běloloktá Andromache, zda se snad odebrala za zelvami či jatrušemi s krásnými rouchy či do chrámu Athénina, kde se pokoušejí jiné Trojankyně s krásnými pletenci usmířiti strašnou bohyňi?« A služka odpovídá (382 a nn.): »Hektore, když jsi mě důrazně vyzval pověděti pravdu, ani k zelvám a

jatruším s krásnými rouchy se neodebrala aniž do chrámu Athénina, kde se pokouší jiné Trojanky s krásnými pletenci usmířiti strašnou bohyni, nýbrž odešla na velkou věž ilijskou, poněvadž slyšela« atd. To je nepatrna ukázka ze sta podobných případů, malých i velkých. Durdil-li se jeden český kritik,¹ co řečí nadělají homerští hrdinové, než něco vykonají, nestihá ta výtky Homera, nýbrž odráží se na ty, kdo zapomínají historie. Homerovy básně nejsou moderní realistická dramata, nýbrž idealistické eposy z 1. pol. I. tisíciletí před Kristem.

Právě stilisovanost homerských básní jest hlavní příčinou, proč mají i přes všechnu spletitost a rušnost vyprávěných dějů tak jednoduchou linii,² proč jest jejich celkový ráz tak klidný. Ten dojem jest stupňován ještě častým opakováním nejen stejných veršů nebo částí veršů, nýbrž i celých míst, takže leckdy vzniká až dojem jednotvárnosti. Klidný výraz básní homerských je také zesilován plnosti, velkolepostí a vznešeností, ba pompézností dikce. Ona věčná epitheta, nahromaděná někdy, že je to pro naše cítění až nesnesitelné, přívlastek na přívlastek, skrytý i zjevné tautologie, zevrubnost zabíhající až do rozvláčnosti a jiné takové zjevy zatěžkávají výraz Homerův, takže ani nemůže být jiný leč klidný. Je to osudné nedopatření, hledá-li Vaňorný (srov. Doslov k Odysseii str. 487) v rafinovaných stylistických zvláštnostech moderní prosy vzory pro způsob, jak upravovati a členiti výraz při tlumočení Homera. I to ukazuje, jak hluboko vězí v poutech realistické analyzy. Je-li co přibuznému stylu homerských eposů, jsou to staré rytířské povídky, »romány pro služky« o šlechticích a podobné romantické výtvory. Mám před sebou známou lidovou knížku německou »Die schöne Magelone« (otištěno podle vyd. z r. 1535). V ní krásná Magelona nenazývá svého otce jinak než »mein gnädiger Herr Vater, der König«, nepromluví se svou chůvou, aby se v její řeči aspoň jednou neozvala slova »meine liebe, allerliebste Amme«, a chůva ji nazývá »meine allerliebste Tochter und Fräulein«, kdežto rytíř se k ní vyjadřuje »gnädiges Fräulein, mir ist allein nicht möglich, euer Herr Vater, dem König, meinem gnädigen Herrn, desgleichen meiner gnädigen Frau, eurer Frau Mutter, zu danken der Ehren« a »hochgeborenes, gnädiges Fräulein, ich tu euerer fürstlichen Gnaden demütig Danksagung«; v ní je rytíř vždycky jen »edler Ritter«, rada »der getreue Rat«, milenka je »ganz traurig und betrübt in ihrem Herzen und Gemüt«, rytíř »eines hohen Stammes und Geschlechts«, chůva provádí »euer

¹ J. Vodák v Čes. Slově ze dne 7. XII. 1926.

² V recensi Odysseje jsem učinil narázku na obdobný ráz homerských eposů a archaické řecké plastiky. Již dříve upozorňoval Wilamowitz na jejich přibuznost s geometrickým stylem umění výtvarného; jeho myšlenku rozvádí Fr. Stählin v čl. Der geometrische Stil in der Ilias (Philol. 78, 1923, str. 280 a nn.), jenž obsahuje nejeden zajímavý postřeh hledací k naší otázce.

Begehr und Willen« a dívka se utěšuje »so sie konnte und ver-
mochte«. To je styl obdobný stylu básní homerských, v nichž
jest Odysseus synovi vždycky jen πατὴρ ἑσθλός, manželka po-
hřešuje πόσιν ἑσθλὸν θυμολέοντα, παντοῖησ' ἀρετῆσι κενασ-
μένον ἐν Δαναοῖσιν a nymfa oslovuje svého milence po něko-
likaletem manželském soužití slovy διογενὲς Λαερτιάδη πολυ-
μήχαν' Ὀδυσσεῦ, a v nichž se všechna vlastní jména a četná
appellativa hemží konstantními epithety, adjektivum φίλος po-
zbylo v přívlastku svého významu a v nichž lze napořád čísti
výrazy jako ἥγεοθεν δημηγερέες τε γένοντο, πατὰ φρένα ναι
πατὰ θυμόν, οὐτὶ μεταρρέπῃ οὐδὲ ἀλεγίζεις, οὐκ ἀλεγίζω
οὐδὲ ὅθομαι, οὐτ' εἰρουμαι οὐτε μεταλλῶ atd. Pro vystížení
anebo napodobení takového slohu se ani dost málo nehodí finessy
moderního slohu s vyspělým systémem smyslových paus.

A zvláště se pro takový styl nehodí sloh, který si libuje v pa-
thetických výkřicích, nervosním nebo i strojeném roztrhávání myš-
lenky, v prokládání slov častými pausami, v pointování. Homerský
sloh je naprosto jiného druhu. Plyně rozvážně, nepřekotně, v po-
hodlné šíři. Dva jeho hlavní znaky jsou parataxe a participium,
a na ně zvlášť upozorňuji. Měl jsem to na mysli už při recensi
Odysseeie. Všimněme si na př. osnovy veršů α 114—118: ἥστο . . .
τετιημένος . . . δσσόμενος πατέρ' ἑσθλόν . . . εἰ ποθεν . . . ἐλθών . . .
σκέδασιν θείη nebo ε 206—210: εἰ γε μὲν εἰδείης . . . ἐνθάδε
κε μένων φυλάσσοις . . . ἴμειρόμενός περ ἰδέσθαι. Ty věty sklou-
bené participii mají zcela jiné ethos než v překladě Vaňorného, není
v nich nic z toho, co je obsahem oněch pathetických abruptních
výkřiků překladu. Zejména participia ἐλθών a ἴμειρόμενος vedou
myšlenku tak klidně dále, že je nemožné dělat z nich tak vzru-
šené věty zvolací. Participium jest ve větě živel, řekl bych, sta-
ticky. Rušíme jeho ráz už tím, že je překládáme určitým slovesem,
ačkoli to je nutno, chceme-li se vyjadřovat přirozeně. Ale při
vážnějších odchylkách lze ještě více cítiti, jak se vzdalujeme od
pojetí myšlenky v originále. Jest poučné na př. povšimnouti si,
jak se změnil ráz vypravování ve větě A 12—17 s participii
(ἥλθε) λυσόμενός τε . . . φέρων τε . . . στέμματ' ἔχων už jen
tím, že Vaňorný skončil myšlenku veršem 13 a od slov στέμματ'
ἔχων začal nejen novou větu, nýbrž i nový odstavec, přidav podmět
Chryses'.

Z grammatických zjevů svědčících o klidném rázu homerské
épiky je důležité i to, že se u Homera vůbec nevyskytuje praesens
historicum, tento význačný živel živých dramatických
vyprávění. Tím se homerská epika velice liší od některých vý-
tvorů epiky na př. slovanské, jež dramatickými praesenty přímo
oplývají. Je to příznačné pro způsob myšlení a představování.
Homer sice užívá hojnou měrou imperfekta, jež je také výrazem
názorného myšlení, ale velké množství aoristů dosvědčuje, že často
myslí čistě pojmově, bez vzrušené účasti subjektu.

Posléze nelze zapomínati ani na metrum homerských básní: *τὸ γὰρ ἱρωικὸν στασιμώτατον οὐαὶ δύκυωδέστατον τῶν μέτρων ἑστίν*, praví Aristoteles (Poiet. 1459^b 34). Klidné a pádné ethos daktylského hexametu vůbec nepřipouští takové pathos, jaké se často objevuje v tlumočení Vaňorného, a není ani možno, aby se v řečtině jedním a týmž metrem určitého rázu vyjadřovala ποίησις tak různorodá, jakou se jeví Homer Vaňorného. V jeho podání jsou mezi partiemi čistě výpravnými a těmi partiemi, kde se výpravuje přímou řečí, rozdíly tak pronikavé, že jich hexametr nesnese. Řekové dbali, alespoň za doby klassické, velmi přísně rázu rozměrů veršových, nebylo možno pro báseň toho onoho obsahu a rázu voliti metrum libovolné, nýbrž vždy jen určité metrum, které druhu básně odpovídalo. Nemohu se ubránit pocitu, že by na těch místech, která Vaňorný tlumočí přímo dramaticky, anebo která tak lyrisuje, muselo být užito v originále zcela jiného metra, kdyby bylo Vaňorného pojednání správné. A mimoděk člověk cití, jak by mělo být v onech částech změněno metrum i v češtině.¹

Ještě několik slov o psychologickém výkladání básní homerských. Jak už jsem naznačil, nikterak je úplně neodmítám. Některí básníci homerští byli znamenití znalci lidských povah. Ale jako jsem už dříve ve svých recensích varoval před přílišným psychologisováním, tak nemohu leč to opakovat. Neměřme Homera dneškem, pak jím také nebude zklamání. Kdo k němu přistupuje s přesvědčením, že jest jedinečným mistrem psychologem, a má při tom na mysli dnešní moderní představy, brzy shledá, že Homeros psycholog vypoví často právě na těch místech, kde bychom čekali, že ukáže své psychologické umění. Vynikající ethopoie homerských eposů se zakládají spíše na praktické znalosti lidí, na znalosti toho, jak se lidské povahy v určitých situacích projevují řečí nebo jednáním, než na skutečné pronikavé znalosti toho, co se v nitru člověka děje. Právě proto je Homer dobrým vypravěčem. A že u něho převládá zájem o vnější děj nad zájmem o duševní záhadu, pro to by bylo lze snést velké množství dokladů. Když přijdou v I k Achilleovi vyjednavači o smíření, líčí Homeros podrobně, jak jest po prvém uvítání připravováno jídlo a jak všichni jedli, ale ani slova o tom, co se dálo v myslích přítomných za ten dlouhý čas, než bylo jídlo připraveno, ačkoli by musela být taková situace přímo nabita skrytými myšlenkami a city. Odysseus se dovídá v ε jistoty, že bude moci konečně po tolika letech odplouti do vlasti, kterou každý den přes moře vyhlížel, jsa pln stesku a touhy; ale básník

¹ Prof. Novotný mě laskavě upozornil na význačný příklad, jak se modernímu překladateli může státí monotonní metrum originálu nesnesitelným: v překrásném přebásnění Euripidových Trojanek (v Lipsku 1915) Fr. Werfel odvrhuje pojednou v prologu (v. 77 a nn.) blankvers, jímž napodobil trimetry, a řeč Athéninu podává dvěma lyrickými strofami (>trocheje<) o 8 rýmovaných verších.

jako by nic nevěděl o tom, co se v té chvíli děje v mysli hrдинově. Kalypso jde do jeskyně, Odysseus za ní a jedí. Odjezd od Kalypy — po tolika letech manželského soužití a po dobrdiních, která nymfa třebas nerada hrdinovi prokázala — je střízlivé věcené vypravování: že nymfa zásobi Odyssea vínem, vodou a jídlem, to se dovídáme, ale jak bylo při rozchodu oběma u srdce, ani slova, ba ani jediného slova o rozloučení: *γηθόσυνος δ' οὐρανῷ πέτασ' ἵστια* — více nic. Po dvaceti letech se vráti Odysseus do domova, u pastýře Eumaia se s ním pojednou setká jeho syn — a básník se vůbec nestará o to, jak jeho nenadálý příchod působil na otcovo nitro. Teprve když se dal Odysseus poznati a vytysknou mu slzy, poznámenává básník dodatečně (191): *πάρος δ' ἔχε νωλεμές αἰεί*. A přece bychom od básníka psychologa takové věci dojista čekali a, jak myslím, i právem žádali. Ale Homer epik má právě jiné cíle. Musíme ho posuzovat především a hlavně jako vypravěče; jinak bychom byli nuceni leckdy říci, že byl špatným psychologem.

Ale i řemeslnost jak kompozice, tak veršové techniky a slovního výrazu homerských básní by nás měla varovat před přílišným psychologisováním u Homera. Nezapomínejme, že ještě v homerských eposech jedna třetina takových veršů, které sě buď celé nebo částečně opakují. Celé souvislé partie jsou skládány z veršů stereotypních, týchž veršů a obratů se užívají doslova stejně o situacích naprostě různých a leckdy tak, že se na jedno místo hodí, ale na druhém jsou úplně nevhodné. Skladatel čerpá z hotového a podřizuje se šabloně. Nejinak je tomu s konstantními epithety. Huysmans mluví v knize »Na ruby« o bídě homerského epitheta, vracejícího se stále, aniž co označuje, aniž co dává viděti, a je v těch slovech hodně pravdy. I při něm zacházejí homerští básníci v řemeslnosti tak daleko, že vůbec nedbají toho, má-li kde opravdu vhodný smysl, ba užívají ho i zcela protismyslně. Jen zaslápená láska k velikému básníkovi může takové řemeslnosti podkládati nějaký vyšší smysl.

Pokud se týče přednesu básní homerských, uvádí Ludvíkovský na uv. m. svědectví z Platonova Iona jako doklad, že se Vaňorného pojetí Homera může dovolávat dobré starověké tradice. Pokládám to za omyl. Nezdá se mi, že je úloha překladatelova a recitátorova stejná. Mimo to je velmi nejisté ze způsobu přednesu recitátorova činiti určité závěry o ethosu přednášené básni. Lze i věc naprostě nedramatickou recitovati »dramaticky«, mínime-li tím tu věc, že sebou recitátor kláti sem a tam, že křičí, gestikuluje, pláče atd. Tak, jak podle Platona recitoval Homera Ion, tak by bylo možno docela recitovati na př. i překlad Škodův, ač je zcela jinak pojat než překlad Vaňorného. Ale já soudím, že to, co líčí Platon, byly výstřelky, které Platon odsuzoval právě tak jako Aristoteles.¹ Když Aristoteles uvažuje, co si zaslouží

¹ Srov. hl. kap. 26 Poietiky.

přednosti, zda drama či epos, dává přednost eposu a tragoedii pokládá za hrubší mimesi, protože napodobí všechno. Epos je podle něho pro vybrané obecenstvo, které nepotřebuje smyslových tvarů.¹ Dobře také Aristoteles upozorňuje na to, že něco jiného je ποίησις a něco jiného ten, kdo ji předvádí, herc, přednášec nebo zpěvák.

Lze ostatně jak z Aristotela, tak z Platona viděti, že theatrální přednášení homerských básní a vůbec theatrální přednes pokládají za úpadek vkuasu způsobený tím, že se činily ústupky vkuisu mass a byl vyhledáván effekt. Ústy Ionovými to Platon praví nepokrytě a také ukazuje (535 E) na jednu důležitou příčinu této snahy po effektu: rhapsodovi jde při tom o jeho měšec. Jak se zdá, byl úpadek recitačního umění ve 4. stol. již dosti obecný, Aristoteles (Poiet. 1461^b 32) vykládá i o auletech, že sebou házejí, mají-li předváděti vrhání diskem, a že ἔστι περιεργάζεσθαι τοῖς σημείοις καὶ ὁμιλοῦντα (Ar. uvádí Sosistrata) καὶ ὀδοντα (1462^a 7). Pohrdání současnými rhapsody vyslovuje nejen Platon, zvlášť na začátku Iona, ale i Xenon, u něhož jsou nazýváni pomatenci či hlupáky; sv. Apomn. IV 2, 10 a zvláště Symp. III 6, kde se jim přímo vytýká, že smyslu homerských básní nerozumějí: οἶσθά τι οὖν ἔθνος, ἔφη, ἡλιθιώτερον ὁμιλοῦν; οὐ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Νικήφατος, οὐκονν ἔμοιγε δοκεῖ. δῆλον γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, διτὶ τὰς ὑπονοίας οὐκ ἐπιστανται.

Nemáme tedy, jak myslím, vůbec práva dovolávat se zpráv o dramatické přednesové technice starověkých rhapsodů ze 4. stol. př. Kr., poněvadž to není nezkalené svědectví o rázu homerských básní. Souhlasim s A. Sauerem,² jenž praví, že »tato deklamace prováděná povzneseným hlasem a doprovázená velmi rozmanitými posunkami byla sice s to, aby vzbuzovala u posluchačů bázeň a soustrast pro jednající osoby eposu, ale nikterak plně neodpovídala širokému a klidnému líčení Homerovu«.

Ludvíkovský také poukazuje na dramatický způsob přednesu epických písni jihoslovanských. Když jsem v recensi Odysseie narážel na jihoslovanskou epiku, neměl jsem na mysli přednes, nýbrž některé stránky týkající se rázu těchto písni, jejich skladby a techniky. O tom se tu již nemohu šířiti. Ale i ve věci přednesu se Ludvíkovský tuším mýlí. Je pravda, že jihoslovanští pěvci sebou kláti a užívají rozmanitých dramatických prostředků, aby působili na posluchače. Ale základní rys jejich přednesu jest úžasná jednotvárnost, monotonie. Na to upozorňuje i Murko ve svých pojednáních. A já se přiznám, že, když jsem po prvé slyšel guslače recitovat, bylo mi komicky a nevěděl jsem si s tou jednotvárnou modulací hlasu i doprovodu, pro naše aesthetické cítění

¹ Aristoteles ovšem docela všechnen pohyb nezavrhuje; srov. 1462^a 9.

² Über Aöden und Rhapsoden (ve Vídni 1891, Jb. des Ober-Gymn. zu den Schotten) str. 50.

přímo nesnesitelnou, s počátku vůbec rady, jak mě to zmátllo. A jsem z duše přesvědčen, že by si Vaňorný nikdy nepřál, aby byl kdy jeho Homer tak »dramaticky« chápán a recitován. Ale pak se mi ujasnilo, že podobná jednotvárnost, necháť už se nám to líbí čili nic, musela býti i podstatným znakem epiky homerské.

Vaňorný žádal,¹ abych dokázal, že jest mé chápání homerských eposů (t. j. ono chápání, kterého se zastávám, neboť leccos z toho, co jsem zde uvedl, není mým majetkem) jediné správné, současně však vyslovil přesvědčení, že se mi to nepodaří, ani podařit nemůže. Nechtěl jsem dokazovati, že jest jediné správné; bylo by to také alespoň pro Vaňorného zbytečné, ví-li předem, že se mi to nepodaří. Objasnil jsem v tomto článku své stanovisko, kterého se zastávám, i proč se ho zastávám; více jsem nezamýšlel. Jen checi ještě připomenouti, že nejsem já jediný, jenž s Vaňorného pojetím Homera nesouhlasí, že na př. prof. Fr. Novotný má proti němu stejně nebo podobné námitky jako já, a je dojista znalcem povolánějším než já, Nedal-li se Vaňorný jím přesvědčiti, tím méně mohu já v to doufat. Chtěl jsem však ukázat filologické veřejnosti, že jsem svých posudků o překladech Vaňorného nepsal nerozvážně ani ovšem z osobních důvodů, nýbrž z vědeckého přesvědčení. Skutečné ceny velkého díla překladateľova se ani těmito výklady nedotýkám, jako jsem ji uznával poctivě a upřímně již dříve.

Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi.

Podává Bohumil Ryba.

(Pokračování.²)

4. R. 1631 se začal Clemens vážně obírat myšlenkou, oslaviti válečné činy Gustava Adolfa větší básní. Konečným výsledkem byly Gustavidos libri z r. 1632, jejichž vznik a růst můžeme — podle hojného materiálu, který se nám podařilo sehnati — osvětliti se značnou podrobností.

Již v květnu 1631 psal Clementův přítel Zamelius v Elbinku verše oslavující chystanou báseň, ale trvalo ještě delší dobu, než byla vypracována, dokončena a vydána. Clemens vydal nejprve samostatně oslavnou báseň na Gustavovo dobytí Frankfurtu s názvem FRANCOFVRTVM *urbs Electoralis Brandenburgica Neo-Marchiae Caput, emporium nobile auspicijs Sereniss: ac Invictiss: Bellatoris Gustavi-Adolphi . . . miraculo et penè divino modo d. 3 (13) Apr. qui dies in Ecclesiâ solemnum*

¹ Srov. Naši Vědu IX, 1927–8, str. 205.

² [Jednu korrekturu pojednání četl s vlivným zájmem a vzornou bedlivostí náš novohumanistický básník prof. Fr. Palata; od něho jest několik poznámk, označených F. P.]

Domini Paſionem celebrat, Dominica in Paſione aliás Palmarum dicta antiquis, Anno hoc 1631. occupata, Carmine Heroico decantata à Venceslao Clemente.¹ Spisek o 40 nečíslovaných² stránkách byl vydán bez udání místa a doby, pravděpodobně však (soudí z básni v případku) již v Lejdě. Jelikož dnem 24. června 1631 jsou datovány Zameliovy verše (Misc. 158 a n.), věnované v Elbinku do alba Clementovi, iamiam abiturienti' jakožto ,amoris totum lustrum sincere individueque culti monumentum', můžeme předpokládati, že v červenci již byl Clemens v Lejdě, a tehdy nejdříve mohla být vydána báseň Francofurtum. Připravoval ji ovšem a nejspíše v rukopise i dokončil již v Elbinku, kde vznikly Zameliovy verše (Francof. [5]) ,In Francosurtum Nobilis et clarissimi poetae Vencesilai Clementis a Lybeo Monte decantatam'. Dne 8. září 1631 byl již zapsán — v 42 letech — na universitě v Lejdě.³

O okolnosti, za jaké Clemens putoval — po lodi z přístavu Pillau⁴ — z pruského Elbinku do hollandské Lejdy, se dovídáme z nadpisu básni Zameliovy (Francof. [35] a n.): ,Epos propempticum ad virum nobilem Venceslaum Clementem, poetam clarissimum, Illustrem Dominum Ioannem Oxenstirnum in Batavos comitantem⁵. Clemens tehdy užil asi přiležitosti, kdy se mladý Jan Oxenstierna vydával po skončených studiích na cesty, a s ním se dostal po lodi až do Hollandska, nikoliv však dále, jak plyne z jeho vlastních senářů, adresovaných ,Ad eundem generosum adolescentem... post egregie Athenis Suecorum artium liberalium... jacta fundamenta peregrinationem, quae optima humanitatis ac studiorum praxis est, incoantem' a otisklých ve Francof. [33] a n., v nichž mu přál — podobně jako Zamelius v alkajské odě (Francof. [30] a n.) — zdaru na cestě po Evropě a z dálky viděl již den, kdy bude moci veršem oslaviti jeho návrat. Rozloučení Václavovo se Zameliem bylo velmi srdečné. Svědectvím o něm jsou dvě básni Zameliovy (Francof. [35]—[38]) a Clementova odpověď (tamže [38]—[40]),⁶ plné vzájemného přátelského ujištování. V první uváděl Zamelius také, že by Clementa rád provázel, kdyby ho nezdržovaly právní záležitosti v obci a útlý věk synáčka, nedávno osiřelého po matce Kateřině, a rád by s ním navštívil v Hollandsku Heinsia a Barlaea. Clemens o sobě tvrdil, že ho přitahuje zejména hollandská učenost.

¹ Znám jest mi jen výtisk v univ. knih. ve Vratislaví, jehož jsem užíval. Spisek Clementův citoval G. G. Küster, *Bibliotheca historica Brandenburgica*, Vratislaviae 1743, str. 806.

² V dalším výkladě budou citovány čísla v hranatých závorkách.

³ A. Truhlar-K. Hrdina v uv. sp. I. 338.

⁴ Srv. Zameliovy verše v Clem. Misc. 154: ,At tu Pillavii steteris cum littore portus, | Zameli noster, dic tria verba, vale!'

⁵ S méně přesným názvem otiskl Clemens báseň znovu v Misc. 156 a n.

⁶ Všecky tři básni otiskeny byly rovněž v Misc. 150—153, 158—159.

Z prosaické předmlovy básně *Francofurtum* (rovněž nedatované) k Axelu Oxenstiernovi otiskujeme několik vět, z nichž první skupina jest zajímavá pro obraz, jaký Clemens kreslil o svém poměru ke kancléři, kterému posílal báseň sebevědomě, *animi recreandi gratia*, druhá pak svědčí o tom, jak se Clemens staral, aby humanističtí jeho přátelé zvěděli, že pracuje o Gustavidě:

En tibi, Domine, otii mei, de quo heri jocatus inquirebas, otii inquam minus otiosi, quamvis minime negotiosi aut quaestuosí, recens monumentum... Nullus dubito, qui hactenus quaspiam ineptias in officina poetica apud me natas legeris, probaris, laudaris, neque haec, quae horum dierum mihi industria extorsit mea, qualia qualia sint, improbaturum. Nimis, fateor, sceleratus essem in Deum, in Regem, in Te, in publicum Patriae nostrae Germaniae..., si nunc otiosus tacerem... Imo... odor Gustavidos meae iam ad eruditos usque pervenit; fervet serio desiderium illius editionis, in qua planius pleniusve expeditionis huius Germanicae gesta narrantur,

Pro obsah básně *Francofurtum* odkazuji níže na poznámku k VII. kn. Gustavidy.

5. Značnou část Gustavidy musil míti Clemens hotovu v rukopise před svým odjezdem z Elbinku, neboť již tehdy dal části rukopis díla o válkách Zámeliovi, jak vidíme z veršů (Misc. 117), kterými žádal jeho vrácení, aby prý jej mohl ukázati Oxenstiernovi:

Vis nova? Noster adest Herus, Oxenstirnia virtus;
quae calamo retines Bella notata cupit.
Iamque catenatos deponit sponte labores
ac animum Musis vult hilarare meis.

Dne 6. (16.) září 1631 jest datována (Misc. 57—59) alkajská oda Clementova slavnému filologu Danielu Heinsioví, *quum illi suam Gustavida censemdam offerret*. Že však mohlo tehdy jít jen o nehotovou báseň, plyne ze srovnání s obsahem Clementova dopisu Lud. Camerariovi,¹ rádnému švédskému vyslanci v Haagu, z 23.

¹ Tento Camerarius (1578—1651); vnuk slavného humanisty Joachima a syn lékaře Joachima, byl věrným rádcem a průvodcem Fridricha Falckého. Již za svého pobytu v Praze se stal dopisovatelem švédského krále s ročním platem, jak plyne z jeho pražského listu z 8. (18.) ledna 1620 (v uv. sbírce korrespondence Oxenstiernovy I. 2 (1896), str. 373 pozn.), později rádným vyslancem švédským. (V předmluvě k Huberti Langueti *Epistolae ad Joachimum Camerarium Patrem et Filium*, editae quondam a Ludovico Camerario Nepote, nunc recusae..., Lipsiae et Francofurti 1685, čteme jeho slova: *Tot annis... Domi Palatinæ addictum tandem anno MDCXXVI maximus et gloriissimus ille Rex Suecorum Gustavus... cum bona Principis, Domini mei voluntate, ad secretiora consilia sibi clementissime adscivit meaque in negotiis apud celos et praepotentes Dominos Ordines Generales Foederati Belgii gerendis usus opera, etiam legati ad illos ordinarii nomine ac titulo me dignatus etc.*). Není vyloučeno, že ho Clemens poznal již v Praze a že právě s jeho doporučením se obrátil r. 1628 k Oxenstiernovi.

října 1631. Uveřejňuji jej zde z originálu mnichovské státní knihovny (cod. lat. 10363,¹ fol. 182):

Salutem et Felicitatem.

Vir Magnifice mihique merito magnificiende Patrone.

Animi anxietas, qua nunc premor, me paulo confidentiorem, imprudentiorem ac forsan impudentiorem facit, ut Te hisce meis² compellem Tuamque benevolentiam mihi comparem. Scis. generose Anime, voluntate Illustrissimi Oxenstirnii Senioris, Domini mei gratiosi, me ad haec loca³ devenisse, ut quos de expeditione Serenissimi ac Invictissimi Bellatoris nostri Gustavi, Regis Sueciae, compilavi libros luci publicae darem. Verum Fortuna huic laudabili proposito hactenus obstitit ingenti Typographorum avaritia, qui nostris lucubrationibus quaestum faciunt. Et cum singula memorabilia filo metrico, ab oratione multum diverso diligenter consignaverim, in πανολεθρίᾳ illa Magdeburgensi⁴ desii. Nunc autem quum pene stupenda, et quae ipsam Fidem prope superare videntur, Invictissimi Victoris nostri tropaea, Triumphos, Victorias, quibus totus mundus incredibili laetitia commovetur, Fama passim loquatur, triste illud tantae Vrbis excidium laeta Catastrophe et occubitu ipsissimo (si Famae credam) Tyranni claudere vellem. Quid statuam, quid scribam, destituo plane veris documentis. Insuper mussat rumor Serenissimum Achillem nostrum fuisse in profundo discrimine Salutis constitutum, qui tamen⁵ Dei benignitate et Virtute cuiusdam Principis Palatini honesta morte Regem saluti restituentis et praesentissimo periculo ereptus sit. Haec omnia incerto autore fide ancipiunt narrantur. Dominus meus clementissimus⁶ procul hinc est dissitus, qui me domi suae de omnibus informare, dubitantem formare, errantem docere ac manu quasi ducere consuevit. Eius ego consortio privatus, ad Te (nam ad quem alium?), Magnifice Domine mi, accedo, oro, obsecro, obtestor, ne graveris — potes enim hoc facile praestare — circumstantiis aliquot magnae illius Victoriae et Periculi regii, quod antecessisse dicitur, consignatis mihi gratificari, etiam quippe illis, quorum causa scribimus, gratum facturus. Et ego hoc officii genus magni loco beneficii sum habiturus meisque servitiis qualibet occasione demisse demeriturus. Opportune vero, si quid, Domine, efficere dignaberis, per hunc Latorem, Virum Nobilem, Amicum conterraneum⁷ ac studiis meis aventure, ad me deveniet. Sic Te Deus amet, tueatur. Incolumem nobis quam diutissime conservet. Leidae 23 Octobr. 1631.

Tui Magnifici Nominis ac Virtutis

studiosus Cultor

Venceslaus Clemens.

Camerarius vyhověl žádosti Clementově a poslal mu vylíčení bojů po pádu Magdeburku. O tom, jakož i o potížích, spojených s vytisknutím dokončené básně, se dovídáme z Clementova dopisu Camerariovi ze dne 15. listopadu 1631 (orig. ve státní knihovně mnichovské, cod. lat. 10363, fol. 181):

¹ Foliant patří k pověstné sbírce camerariovské; o ní sv. K. Halm Ueber die handschriftliche Sammlung der Camerarii und ihre Schicksale, Sitzungsb. d. Münch. Ak III, 1873, str. 241 a n.

² sc. litteris.

³ T. j. de Lejdy.

⁴ T. j. na začátku IX. kn. Gustavidy.

⁵ Slovo *tamen* jest dodatečně nadepsáno nad rádkou.

⁶ T. j. Axel Oxenstierna.

⁷ Který urozený český vyhnanec?

Officiosam Salutem.

Vir Magnifice.

Magno me beneficio ornasti, communicata magni illius et depraedicandi ad Lipsiensia Tempe commissi proelii atque victoriae bonam caussam vindicantis plenaria descriptione, cuius unius felicitate Alcides noster,¹ tanquam gloriosissimus Triumphator, curru eburneo vectus per omnes Orbis oras, omnes ubique angulos fama Nominis sui replet, ipsa etiam sidera serenare ac hilarare videtur. Nunc me vivere, nunc opera Domini videre, mirabilia ejus, quae per manus novi hujus IOSVAE incipit, animo mirari, calamo rimari, apud Posteritatem loqui lubet. In ea ego Victoria subsisto et opusculum meum IX librorum Gustavidos hoc laeto epilogi cludo. Gratum tibi pro hac humanitate, Patrone exosculande, animum, mentem devotam, cor officiosum, obsequiosum, obediens consecro, utque in eadem facilitate respectuque mei felicitate perstes, reverenter oro. Meum negotium otiose laneis pedibus² testudineo gradu incedit, parum et lente procedit. Res mihi est cum hominibus, qui oculatas manus,³ aculeatas operas habent, apud quos nihil prece, omne precio venditur, etiam ipsa Fides. His diebus Ambsterdamo(!) reveni, quo excurreram ejus rei gratia. Verum adhuc incertus pendo. Interea Dominus meus clementissimus Oxenstirnius senior moras moras morosasque⁴ incusat meque inertiae ac ineptiarum accusat,⁵ sed me difficultas ipsa excusat. Si hac via non processerit, aliud consilium sequar, ut Domino meo obsequiar. Nam⁶ quos compello viros eruditos, ut calculo suo typograjos mitiores mihi concilient, verba pro verbis, verba inquam satis verbosa refero. Adeo Batavia nostra verborum dives, rerum parcissima videtur. Sed quor ego tibi, Vir Amplissime, his meis querelis non necessariis molestiam facio?⁷ Parce clienti tuo, qui merito indignatur eo se devenisse, ubi mures ferrum rodunt,⁸ homines verbis molliter curantur, caetera auro prostant. Vale et Salve, decus nostrum, et quod serijs rescribo, ignosce, nam tuas pridie demum ab Amstela reversus legi. Bohemia nostra jam nunc caput erigit, vos⁹ requirit, vos poscit, vos exoptat et expectat. Pragae sedes justitiae vacua, deserta a Directoribus (Directoribus debebam dicere), officiales officienter¹⁰ Regno Budviczium Budweiss in nidum consultum sese receperunt. Cleri pars magna ad montes suscepit, terga nostris sedibus obvertendo ne respexit quidem. Comes Thurnius cum 10 millibus armatorum dicitur rem illic gerere.

At nos cum Batavis ambas dormimus in aures,
immemores nostri, segnes residesque moramur.
O Socii, in Patriam nunc ibimus, ibitis, ibunt.
Tollite sarcinulas et convasate pudicas
Paupertatis opes: Patriam ibimus, ibitis, ibunt.

¹ Gustava Adolfa srovňává s Herakleem.

² Proverbiu... deos laneos pedes habere (Macr. Sat. I 8, 5; svr. Petron. 44, 18 a Porphyri. ad Hor. Carm. III 2, 31); u Clementa značí výraz „pomalu“.

³ Plaut. Asin. 201 semper oculatae manus sunt nostrae, credunt quod vident.

⁴ Mōras mōras, mrzuté (*μωράς*) průtahy¹¹. Napodobení slovní hříčky Plautovy (Trin. 669) atque is mores hominum moros et morosos efficit.

⁵ Původně napsal Clemens *Et si*, přepsal *Nam*.

⁶ K pravdivosti tvrzení viz níže Clementův dopis z 12./3. 1684.

⁷ Sen. Apocol. 7, 1 venisti huc, ubi mures ferrum rodunt.

⁸ T. j. Švédy.

⁹ Nedoložené adverbium (k participiu *officiens*); značí zde „na škodu (království)“.

ibimus et cunas nataliaque arva prememus,
 ibimus evincti victri ci tempora lauru,
 ibimus ac hilares caelo capita alta feremus
 iucundoque pedum plausu pulsabimus auras.
 Ibitis? Ibo comes. Laeti sic ibimus omnes.¹
 Ibimus? Imo imus. Nemo extra nemo manebit.
 Terra Batava, Vale. Tellus o PATRIA, Salve.

Verum ego apud Te, Domine mi, iterum et forsitan impudentius aut certe imprudentius quam superius iocari videor. Sed me publica laetitia, amor et cupido Patriae et spes post decumanas istas exilii miseras² eam revisendi audaculum ac loquaculum facit. Nitor humilitate tua, qua scio has ineptas inertesque affanias³ obiectas (!) iri. Iterum Vale et Salve, Domine mi, cum tuis omnibus, quos honore veneror. Scribebam Lugduni Batavorum XV. IXbr. A. MDCXXXI.

Nominis et Virtutum tuus

Cultor officiosus

V. Clemens a Lybeo-Monte.

P. S.

Si quid Dominus habet, quod nos exhilarare possit, dignetur communicare, ut una laetemur.

Básnická vložka, kterou čteme v dopise, o návratu do Čech (v době saské okupace r. 1631)⁴ jest převzata s malými obněnami ze závérku Gustavidy (str. 203 a n.), kterou tehdy již měl Clemens v rukopise hotova. V Gustavidě byly tyto verše na místě původnějším, protože souvislost jest tu mnohem vhodnější.⁵ Zde volal: Prchněte, jesuité, zato vy, vyhnanci, vraste se do vlasti!

At vos patricius sanguis, vos hactenus arcto
 mulcati exilio, deiecti spebus avitis,
 tollite sarcinulas et convassate pudicas
 Paupertatis opes:⁶ Patriam ibimus, ibitis, ibunt,
 dispersos quoescunque tenet plaga dissita mundi.
 Ibitis ad cunas, natalia rura premetis.

¹ Slovo *omnes* přepsáno místo původního *una*.

² Srv. výše str. 81, pozn. 2.

³ Thes. I. I. I. sl. 1170 uvádí tvar *afannae* (ἀφάνναι, Apul. Met. IX 10. X 10), ale starší vydání zde četla nesprávný tvar *affaniae*. Srv. i ve verších Fr. Zamelia (Clem. Misc. 84): Illaen' affaniae... Nugae illae... Zjev, který pro Pavla z Jizbice pozoroval K. Hrdina v Listech fil. 50, 1923, 309, pozn. 1, byl tedy u humanistů značně rozšířený.

⁴ O ní svr. A. Gedeke, Die Eroberung Nordböhmens und die Besetzung Prags durch die Sachsen im Jahre 1631. Neues Archiv f. Sächs. Gesch. IX., str. 232 a n.

⁵ Dokazuje to zejména 3. rukopisný verš, srovnáme-li jej s celou souvislostí.

⁶ Později přizpůsobil tyto verše v Trinob. 4:

Tu quoque, Calliope, si quid bellona reliquit,
 collige sarcinulas ac convassato pudicas
 Paupertatis opes. Et nos hinc ibimus ambo,
 ibimus, incerta sulcabimus aequora pinu,
 ibimus ad toto divisos orbe Britannos.

Po 5 verších následuje:

Ibitis evincti victrici tempora lauru,
ibitis ac hilares coelo capita alta feretis
iucundoque gradu optatas calcabitis oras.
Ibitis? Ibo comes. Laeti sic ibimus una.
Ibimus? Imo imus. Nemo extra nemo manebit.

Tyto verše Gustavidy otiskl R. Ungar v novém vydání Balbínovy Bohemia docta II. 270 na důkaz vlastenectví Clementova. Nesmíme však po této stránce Clementa přečeňovati. V témže dopise mluvil o „Batavia nostra“, jako zase dříve (viz str. 214) o „Patria nostra Germania“¹ a později „Germania nostra“ (Gust. 32); na nepříznivé srovnání Gdanska a později Londýna s Prahou jsme upozornili výše (str. 88). V tom, že Čechy pokládal Clemens za část Germanie, vidím vliv humanistické tradice: známe to dobré z Bohuslava Hasištejnského, u něhož označení to bylo arcí podloženo vřelou vzpomínkou na císařství Karla IV. (srv. 49. list listáře, vyd. Truhlářem). Mluví-li se v těchto dobách o Čechách jako o Germanii, je to pouhé geografické označení, stejně tradiční jako nesprávné; pro určení národnostních vztahů ne-plyne odtud nic.²

Marně bychom však očekávali, že emigraňtská nálada bude u Clementa přizniva utužení národních citů, marně bychom vzpomínali, jak významné bylo vyhnání pro růst nacionálního uvědomění a úzkého vztahu k »zemí otců« u Danta a Petrarcky. Tíha života a boje o chléb, snad vědomí marnosti a nemohounosti všech pokusů o převrat v Čechách, hlavně však jednak povaha příliš poddajná a přístupná vlivům, plynoucím ze záplavy cizí pozdní humanistické produkce,³ jednak převaha náboženského kriteria nad národnostním určovaly stanovisko Clementovo, které se nám musí jevit nedůstojným. Citát Ungarův musí nám být jen v jiném smyslu významný: nemluví pro Clementa, ale osvětuje rostoucí zájem vlastenecký v poslední čtvrtině XVIII. stol.

Stejnou vlasteneckou náladou si vysvětlíme, jestliže o něco později (1813) tytéž verše Clementovy Gustavidy „At vos patri-cius sanguis“ etc. — a to nepochyběně z Balbína-Ungara —

¹ Stejně v předmluvě Gust. [10]. Srv. i „Germani gens nota fide, gens clara triumphis“ (Gust. 8), „Haec laus semper erat genti germana Bohemae, obsequio reges, superos pietate vereri, promissam servare fidem, iurata tueri, quaerere pacis opes, turbas et bella cavere“ (Gust 206), „Anglia ... gens clara fide“ (Garter. 10).

² Clemens, který ostatně i česky publikoval, byl stejně tak Čech jako Bohuslav.

³ Německá ideologie mluví z veršů (Excessus 87):

Nesciit hac servire tenus Germania. Discit
(o pudori!) illa hodie, Latiae subjecta Megaerae.
Vox vetus est solos immenso Teutonas orbe
supra homines, supra isse Deos armisque fideque.
Haec ubi nunc? Gentem discordia perdidit atra...

přepsal Jan Jeník z Bratřic¹ do své rukopisné sbírky „Paměť hodno Wseligakých... Narodu Českého se dotikagich Wěcý, ze starých Kněh sebrano. Djl Třetj“ (rkp. Národního musea pražského V D 6, sv. III., str. 747 a n.)² s charakteristickým doslovem:³ „Ubohý Václav Klement! Darmo si tu sladkou naději dělaje;“ ani on, ani žádný z tolika tisícův vyhnancův se více do milé české země nevrátil...“

Jest dosti paradoxní, že bylo mnohem uvědomělejší vlastenectví, s jakým si Ungar a Jeník z Bratřic verše vykládali, než s jakým je jejich původce psal. Není bezvýznamno, že Jeník položil jako motto v čelo všech šesti svazků svého Pamětihodna jiné verše Clementovy:

*Czechias antiquum, populosum et nobile regnum
hic fuit, atque fuisse sat est; jam nominis umbram
vix retinet, jam pressa jacet, jam diruta torpet.*

Třetí varianta thematu patriotické básničky jest v alkajské odě, kterou psal Clemens 4. prosince 1631 „Ad Joannem Felinum Bohemum⁵ de PseudoSacramentis publice disputantem“ (Misc. 75 a n.), pod níž čteme poznámku: „Lugd. B. Exultabundus ad Famam de Patria Bohemia ab Anti-Christi Tyrannide iam tandem liberata f. 4 Xbr. 1631“. V ní vybízí sice zprvu Felina ke krajní opatrnosti v protikatolických projevech

*Ergo tacendum est, si patrio solo
velis fruisci; si te avidum tenet
dulcedo vitae, vera oportet
falsa putes nigrave alba credas,*

avšak nakonec mluví o osvobození vlasti (Patria nam caput attolit aegrum⁶) a jášá v horatiovských ozvucích (Carm. I 37, 1 a n. + II 17, 10)

*Io, io, canendum est, nunc pede libero
pulsanda tellus. Ibimus, ibimus,
Quur ociamur? Quur moramur?⁶*

V měsíci listopadu 1631 jest datována obsáhlá (22stránková) prosaická předmluva ku Gustavidě, přeplněná citáty antickými, biblickými i středověkými. Hlavní výklad předmluvy se týká roz-

¹ Srv. P. Sobotka, Jan Jeník z Bratřic a jeho zápisky, ČČM 54, 1880, str. 3 a n.

² Na verše upozornil Č. Zíbrt, Neuberkův exemplář zápisů Jana Jeníka z Bratřic, nyní v musejní bibliotece, ČČM 81, 1907, str. 92. Prameny Jeníkova neznal ani K. Hrdina v Trublářově Rukověti I. 351 a proto je řadil mezi Clementovy příspěvky rukopisné.

³ Přepisuji moderním pravopisem.

⁴ I tu asi ohlas slov Ungarových (v uv. sp. II. 270): „inani spe amissa recuperandi ubique se prodente“.

⁵ Český exulant Jan Felin (srv. Č. Zíbrt B.Č.H. IV., č. 9128).

⁶ Jistě nezávisle, ale podle téhož vzoru básnil Fr. Loukoťka k 28. říjnu 1918 „Iam respirare, iam pede libero pulsare terram... decet“ (Listy filol. 45, 1918, str. 321).

vrácených poměrů evropských. Habsburský trůn (opovržlivě jej spisovatel označuje *Ibis Ibera*) jest ohrožovatelem obecného klidu. Současným Habsburkům vytýká, že podporují systém jesuitů a katů k popravě ducha i těla. Jest přesvědčen, že nedojdou cíle ti, kdož násilím nutí přjmouti cizí víru. Kdežto pro dřívější Habsburky chová značné sympathie (,laudatissima domus Austriaca, quae tot piissimos principes, tot celeberrimos progenuit reges') a chválí Karla V., Ferdinanda I. a Maxmiliána II. pro náboženskou snášlivost, potírá současné axioma: „Unus est Deus, unus Papa, unus rex mundi Hispanus“. Ostré jsou Clementovy útoky proti papeži (na př. „furacissimus ac ferocissimus impostor, omnis diuinitatis humanitatisque proculeator“) a proti ligistům („Liga-Sacra Germanorum quid aliud est quam hydra terribilis, cui amputata cervice una plures illico nascuntur“). České minulosti se dotýká větou o Karlu IV. „Avorum nostrum memoria Carolo IV. Imperatori, quem Bohemi merito Patrem Patriae grata memoria venerantur, illud ipsum ex C. (sic!) Tacito a scriptoribus rerum germanicarum objectum fuit, venditurum eum imperium, si emptorem inveniret“. Na okraji poznamenává „Albert. Crantz“. Zda omyl — jde o známou větu Sallustiovu (Iug. 35, 10), nikoliv Tacitova — máme přičísti Clementovi nebo Krantzovi, nemohu rozhodnouti, poněvadž jsem u Alberta Krante, historika velmi nepřátelského Čechům i panovníkům z rodu Lucemburského, zjistil jen výroky obsahově příbuzné, nikoliv formálně totožné.¹

Nápravu poměrů evropských si slibuje od Gustava Adolfa, vedoucího spravedlivou válku, a obsáhle jej velebí. Nakonec poučí svůj plod Axelovi: „Verna enim est in tua aula, sub umbra alarum tuarum, te obstetricante,² fovente, favente, quae omnia libenter confiteor, natus, tibi deditus, tibi merito debitus“.

V prosinci jest datován („in decursu anni 1631“) věnovací list, uvádějící sbírku *Miscellanei*, vytiskněných na konci Gustavidy. Adressátem tohoto listu (str. 3—12) byl švédský maršálek Jacob de la Gardie. Zde velebil Clemens opět Gustava jakožto ochránce pravé víry evangelické, proti níž stavěl římskou církev jako nevěstku apokalyptickou (sr. Apoc. II 20 a n.) a dílo Antikristovo. Stejně šlehal i proti jesuitům a dvojhlavému orlu. Po obsáhlých výkladech, psaných s rozhorleností církevních otců a promíše-

¹ Srv. Krantz, *Saxonia (Coloniae 1520)*, I. X. c. 3 inde evisceratum est Imperium. R^heni vectigalia, quae pro patrimonio erant Imperio, inde partita sunt... Deplumata est aquila, ut in reliquum ceteris sit animantibus contemptui... Interea idem Imperator Karolus, nescio, si ad interpretationem verbi quam nunc faciunt bene augustus, Imperii nervos exhausit viresque conscidit. Sedecim in Suevia urbes... vendidit...; aliae quatuordecim, cum intelligenter, conspirarunt invicem foedere mutuo se constringentes, ut non se patiantur in morem pecudum venales exponi. Krantz, *Wandalia (Coloniae 1519)*, I. VIII. c. 32 Sic paulatim explumatur Aquila; podobně I. VIII. c. 48.

² Obstetricare = obstetricis officio fungi (Du Cange).

ných množstvím biblických i profanních citátů, obrací se pochlebně k svému mecenáši,¹ jemuž má báseň být osvěžením.

Z 2. (12.) ledna 1632 máme zachován dopis Clementův opět Camerariovi (ve stát. knih. mnichovské, cod. lat. 10363, fol. 184):

Plurimam Salutem.

Felicem, faustum, Salutarem Anni hujus ingressum ex animo precor.

Magnifice Vir, Domine mi observandissime.

Iterum me verecundiae fines graviter transgredi, iterum gnaviter impudentem esse dices, quod Tibi senioribus² ac severioribus implicato negotiis molestiam immodestiam mea toties creare audeam. Verum pro humanitate tua ignosces officiis dedito ac devincto clienti tuo, quod ut benigne facias, demisse oro. Gustavis mea jam sub prelo sudat, uti spero intra mensem aut duos ad summum in³ publicum prodibit. Cui ornanda dum incumbo, effigiem Regiam (nam id etiam ex consilio Illustrissimi Domini Oxenstirnii Senioris facio)⁴ aeri incisam opusculo praemittere animus est. Sed deest nobis exemplar, quod (quantum fieri possit) vivam heroicae illius faciei atque augustissimi vultus referat imaginem vel sane proxime ad eam accedere videatur. Scio autem Te, Domine mi, talem domi habere, quae, si oculis meis credo, hodiernae Regis ideae multo verius hacce mea (quam exhibitor literarum exhibebit) repreäsentet.⁵ Eam vero sculpi apud vos Hagae per hunc Internuntium meis sumptibus curaturus sum. Oro, Domine mi, ne consilio, ope, opera hoc in negocio nobis desis, sed, qua potes, per amanuenses tuos, pro honorifica autoritate tua, artifici inspectione, commonefactione, commonstratione autor sis, quo iconibus istis (quae apud Plebem passim in trivis monstroram plane demonstrant Regis deformationem ac potius Tiresiam aut Thersiten quam Achillem vel⁶ Aenean repreäsentare videntur) aliquanto exactior⁷ aut exactae verisimilior ac verae proximior reddatur. Facies hac in parte rem⁸ Domino Cancellario,⁹ cuius ego jussu, ductu, consilio domi suae¹⁰ hoc omne, quod jam publice legetur, concinnavi, sed et Aulae regiae toti, ut spero, imo omnibus eruditis, ad quorum manus haec nostra pervenient,¹¹ rem gratissimam, mihi omnibus officiis, omni tempore, omni loco demisse demerendam, ubique depraedicandam. Pluribus petere¹² supersedeo, sed spe futuri effectus secure conquiesco. Vale, Domine mi, cum tuis omnibus quam felicissime.

Dabam Lugduni in Batavis 12 Januarii stylo loci Anno MDCXXXII, utinam vere Ecclesiae, Reipublicae et nobis sine lare sine foco oberrantibus secundo.¹³

¹ Do jaké míry patřilo Axelovi toto označení, uvidíme níže.

² [Komparativ adj. *serius*, starověké latině neznámý. F. P.]

³ Slovo *in* bylo dodatečně nadepsáno.

⁴ Jakým právem tak Clemens psal, uvidíme příště.

⁵ Clemens tu užil (po parenthesi!) slovesa, které se nehodí k předcházejícímu předmětu v dativě; [čekali bychom na př. *respondeat*. F. P.]

⁶ Původní *aut* bylo opraveno ve *vel*.

⁷ *Scil. icon* anebo *effigies*.

⁸ *Facies . . . rem ,zavděčíš se*.

⁹ T. j. Oxenstiernovi.

¹⁰ Místo *eius* (vliv středověké latiny).

¹¹ Opraveno z *pervenient*.

¹² Slovo *petere* jest psáno dvakrát, po prvé dole na stránce jako t. zv. „reclamans“ (podle praxe, obvyklé při knižní úpravě).

¹³ Anno . . . utinam vere . . . secundo (jenž kéž jest doopravdy přízniv).

P. S.

Amplissimum Virum D. CONSTANTinum Hugenium,¹ cuius auream et plane divinam in hoc studii genere venam dudum absens admirabar, venerabar, exosculabar, tibi familiari conversatione intime notum esse audio. Quod si verum est, adde ad cumulum beneficiorum tuorum hoc unum et mihi pararius ac proxeneta viam ad eum compellandum vel duobus verbis sterne. Tentare enim per literas humanitatem ejus cupio, ut epigrammate suo Gustaviden meam, quod cum Heinsii, Barlaei, Scriverii et caeterorum legatur, ornare dignetur.

A devote Nominis ac Virtutum

Tuo cultore et cliente

V. Clemente.

Camerarius i prosbě Clementově o zapůjčení obrazu nepochybň výhověl, protože se v Gustavidě shledáváme se slušnou rytinou (oválový portrét Gustava Adolfa; na rámcí, ověnčeném vavřínovými listy, nápis: GLORIA ARMORVM, SERVATOR REGVM, GERMANIAE ASYLON, SALVTIS REPARATOR, nahoře koruna s prapory, kolem zbraně a náboje; pod portrétem Clementův oslavný cento z veršů Vergiliových). Naděje Clementovy, že tisk bude nejdéle do dvou měsíců hotov, se nesplnily, jak ještě dále uvidíme.

Douška dopisu jest zajímavým dokladem, jak si Clemens literární doporučení opatřoval; není to doklad jediný. V době, kdy psal dopis, mohl mítí verše² od Dan. Heinsia,³ kterému poslal svou báseň k recensi již 6. (16.) září. Naproti tomu od druhých dvou filologů, které v dopise jmeneje, epigrammy teprve očekával. K professoru filosofie a výmluvnosti na Athenaeu amsterdamském Casparu Barlaeovi (Kaspar van Baerle, 1584—1645), slavnému latinskému básníku, se obrátil z Lejdy nejprve 8. srpna 1631 alkajskou odou (Misc. 62), v niž vyslovil touhu, navštíviti jej a pokloniti se mu. Proto mu posílal předem své verše, které prý pracně složil (str. 63):

Et hanc sfruicem pumice saxeо
quam difficulter paginulae intuli
caput scabens et usque et usque
aridus, asper, inops poeta,

admitte quaeſo ...

¹ Constantijn Huygens (Hugenius, 1596—1687), hollandský státník a latinský básník. Zda Clemens doporučení k němu dostal, nevíme. Ať jest tomu jakkoli, snaha Clementova, získati od Hugenia oslavný epigram, zůstala bez výsledku: ani Clemens později neotiskl žádných jeho veršů ani v Hugeniově souboru drobnějších básniček (*Monumenta desultoria, Hagae-Comitum*² 1655) neshledáváme veršů Hugeniových ke Clementovi.

² Otištěny bez data v Gust. [5] — [6]. Kromě Heinsia přispěli Clementovi svými verši Jo. Polyander, Andreas Rivetus, Antonius Walaeus, Antonius Thysius, vesměs profesoři leydenské akademie, dále Petrus Scriverius, Frid. Zamelius a Reinerus Vogelsang.

³ Slavný hollandský filolog († 1655 v Lejdě).

Později mu poslal list s prosbou o epigramm ke Gustavidě. Dovidáme se o tom z nového prosebného listu Clementova k Barlaeovi z 28. března 1632, chovaného v knihovně university amsterdamské (Vd1 Hs III D):¹

Salutem et Incolumitatem ex animo precor.

Vir honorande.

Percussit me et omnes, quotquot tibi bene volunt, quotquot admirandas incomparabilis ingenii tui dotes venerantur, amant, expetunt, fama infelior, quae te, plena auditorum corona septum, officium facientem, subitaneo morbo graviter affectum moxque humeris pene ingenuorum discipulorum ad lares penates delatum ac lecto exinde affixum nunciabat. Indoluiimus ex animo, atque ut pro me loquar, quod unicum potui facere que debui, prece supplice Deum Optimum Maximum, ut te juventuti, seculo, nobis salvum, incolumem, valentem restituat,² prostratus adoravi. Utinam audiantur et implentur divinitus preces nostrae. Et cum hactenus adhuc dubitemus, placuit breviter te compellare et contendere, ut nos de statu valetudinis amabili isto dexterae tuae charactere docere digneris. Scripsi nuper Gustavidem meam jamjam ad finem deproperare et petebam, nisi ob morbi tyrannidem literae forsitan suppressae fuerint, ut nobis aliquid accinas. Nam profecto omnino absque tuo radioli eidem Gustavidi communicato nolim in vitam nisi invitam et coactam producere. Si meliuscule habes (atque ut habeas, ardenter iterum salutis et morborum, vitae et mortis Dominum oro), ne graveris eo tempestivius de tua vena vel frustillum, si non licet bolum, ad me mittere. Tui caussa irascentibus operis³ moram ducimus. Clarissimi viri Dn. Heinsius, Dn. Scriverius sua liberaliter communicaverunt. Ad trigam illam complendam tu expectaris. Pluribus molestus esse nolo. Deus, audi preces nostras, ut tu salveas, valeas, vireas. Vale et vel aliena manu tria verba rescribe. Lugduni Batavorum 28. Martii.

Suae Virtutis et Eruditionis Admirator

Venc. Clemens.

Leč ani tenlokráte Barlaeus, nejspíše pro chorobu, nevyhověl ihned. Zato čteme Barlaeova disticha před Clementovým „Excessus“, vydaným roku následujícího.

Petrus Scriveriovi⁴ psal veršem nejprve v září 1631 (Misc. 60—62), touže ho spatřiti a posílaje mu zatím „hanc proxenetam... chartam“. Později ho nepochybě rovněž žádal o příspěvek. Scriverius vyhověl: jeho šest epigrammů, otištěných před Gustavidou ([3]—[4]), jest datováno r. 1632; jsou tedy nejspíše mladší než Clementův dopis Camerariovi z 2. (12.) ledna, ale starší než dopis Barlaeovi z 28. března.

Tisk Gustavidy a Miscellanei trval delší dobu. Kdežto se začátkem ledna něco již tisklo, psal Clemens teprve 10. ledna veršované věnování III. kn. Miscellanei (str. 79) Io. Seniori Skytte,⁵

¹ Bibliotheek der Universiteit van Amsterdam. Catalogus der Handschriften. IV. 1. Amsterdam 1911, str. 77. Fotografický snímek dopisu obstaral mi k mé žádosti s velkou ochotou prof. dr. A. J. Fehr.

² Zde i v dálejšku je několik nevhodných konjunktivů, jako u humanistů dosti často.

³ T. j. sazeči.

⁴ Petrus Schrijver (Scriverius), holandský filolog, 1576—1652.

⁵ Johan Bengtsson Skytte, švédský státník (1577—1645).

15. ledna IV. knihy (str. 118) švédskému vyslanci v Hamburku Joanni Salvio¹ a koncem března nebyl tisk uzavřen.

Nemohly tedy dříve než v dubnu 1632² vyjítí *Venceslai Clementis à Lybeo monte GVSTAVIDOS LIBRI IX. quibus Gustavi II. vere Magni et Augusti Suecor. Gothor. Vandalor. &c. Regis Serenissimi, Victoriarum heroicarum, rerumquę per Germaniam gestarum series carmine Heroico narratur.* Lugduni Batavorum. Apud Franciscum Hegerum è regione Academiae. Anno CICICXXXII. Cum Privilegio Sacrae Regiae Majestatis Sueciae. Stran [40] + 208, za nimiž přímo následují *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte MISCELLANORVM ET ADOPTIVORVM libri quatuor.* Str. [16] + 159. Na poslední stránce: Lugduni Batavorum, Typis Guilielmi Christiani. Anno CICICXXXII.³ Náklad, spojený s tiskem, mohl Clemens sotva hned zaplatiti, poněvadž žil v nesmírné bídě. O tomto ubohém stavu Clementově svědčí současný dopis Joh. Polyandra (z Lejdy 30. dubna 1632, chovaný v archivu London Dutch Church v Londýně, III. 2, č. 2166 Hessels),⁴ obsahující prosbu k londýnsko-belgické církvi za podporu Clementovi a jiným českým exulantům. Clemens nepochybňě doufal, že za vytíštěnou báseň dojde odměny u různých příznivců, při čemž jistě nejvíce si slioval od švédského kancléře.

(Dokončení příště.)

K české Kulbakinově mluvnici jazyka staroslověnského.

Napsal Josef Kurz.

(Dokončení.)

Přístupme k tvarosloví (str. 88—182).

V poznámkách, které předsílá jmennému skloňování, ukazuje autor na sbližování mezi jednotlivými typy jmenného skloňování a dovozuje, že »rodový princip v postupném přeskupování prasl. typů skloňovacích počal působit již v 9.—11. stol. Proto jest nejpřirozenější probíratí skloňování jmenné v stsl. ve skupinách podle rodu a teprve v těchto skupinách rozehnávat staré typy podle kmenů« (str. 90). K tomu připojuji pochybnost, zdali se to vyrovnanvání, o kterém Kulbakin mluví, počalo vskutku již v stol. 9. Srv. na př. výklady o míšení o-kmenů a u-kmenů,

¹ Johan Adler-Salvius, švédský státník (1590—1652).

² R. Ungar v uv. sp. 241 uváděl spis jednak správně k r. 1632, jednak mylně k r. 1683, asi záměnou s Excessus.

³ Dílo mají vedle pařížské Bibliothèque Nationale státní knihovny v Berlíně a Mnichově, univ. knih. v Amsterdamě a j.

⁴ Jar. Hrubant, Bohemika v archivu London Dutch Church v Londýně (E. L.), Výr. zpr. reálky pražské na Novém městě za šk. r. 1910—11, str. 7.

cituji (str. 96): »přenášení koncovek *u*-kmenového sklonění k *o*-kmenům nelze klásti do doby eyr.-met., ani do jazyka cyr.-met., ale.. koncovka *-ovi* v dat. sg., *-ovz* v gen. pl. vnikly k *o*-kmenům dříve než jiné koncovky *u*-kmenové«. Na druhé straně počátek působení rodového principu v 9.—11. stol. nemohl by ještě dostatečně odůvodnit povýšení rodového principu nad princip kmenový. Lze vskutku uvést proti Kulbakinovu třídění substantiv některé závažné námitky. Tak probírá autor mezi substantivy muž. rodu také *ā*-kmeny typu *ко́кодъ*, ale substantiva ta mívaly v stsl. syntaktickou vazbu femininální, srov. J. 18. 12 Zogr., Mar. *слѹгѹи юдѹицѹи* a j. Ukazuje se dále, že substantiva středního rodu měla k stejnokmenným mužským stále velice blízko. Srv. u Kulbakina § 172: »Rozdíly mezi *o*-kmeny a *jo*-kmeny střed. rodu byly takové, jako mezi *o*-kmeny a *jo*-kmeny muž. rodu«. »Proto skloňování *o*-kmenů stř. rodu bylo těsně spojeno se skloňováním *o*-kmenů muž. rodu.« Maskulina i neutra byla velmi často zasahována týmiž vlivy, protože vzájemnost kmenová mezi mask. i neutry byla ještě značně živá. Také *i*-kmeny mužské a ženské měly živé společné vztahy. Myslím, že oba principy, kmenový i rodový, mají své opory. Uvažme i didaktické obtíže s rodovým tříděním spojené. O týchž zjevech (na př. v přenášení koncovek) musíme vykládat dvakrát nebo i víckrát, čímž celkový názor trpí. Stejné tvary v skloňování maskulin a neuter a j. vypadají tak, jako by byly stejné jen nahodile. Spisovatel tedy probírá nejprve substantiva masc. a tu především dohromady *o*-kmeny a *u*-kmeny, dále *jo*-kmeny, kmeny mužského rodu zakončené na *-o* po palatálních souhláskách *c*, *dz*, *i*-kmeny, kmeny souhláskové a *a*-kmeny muž. rodu. Feminina jsou rozdělena na *a*-kmeny, na *i*-kmeny, na souhláskové kmeny typu *mati*, *dřsti* a na *ū*-kmeny. Neutra dělí autor na *o*-kmeny, na *jo*-kmeny, na *s*-kmeny a na *n*-kmeny a *t*-kmeny. Probírají se tedy *o*-kmeny a *jo*-kmeny maskulin a neuter zvlášť, ale *a*-kmeny a *ja*-kmeny feminin dohromady. Zvlášť se probírají u maskulin *jo*-kmeny a kmeny zakončené na *-o* po palatálách *c*, *dz* (ale odchylný jest mezi oběma typy v paradigmatu jen vokativ, srov. však i *кнаzoу* Supr. 156. 8; rozdíly, pokud jsou, nastoupily až v 11. stol.), při neutrech však neodděleno skloňování subst. *lice*, *срѹдце* od *jo*-km. (§ 175), také ne u feminin (§ 186), také zájmensa *sicъ*, *sica*, *sice* probrána v souvislosti s *jo*-kmeny. Methoda zpracování vede Kulbakina především k popisu živého stavu v jazyce samém¹. Ale v časování opuštěn popisný způsob zpra-

¹ V Kulbakinových výkladech leckde vystupují lépe tvary nenáležité než náležité. Tak na př. uvedeny při výkladu o přechodu *u*-kmenů k *o*-kmenům od subst. *ledz* dva tvary *o*-kmenové, ale ani jeden *u*-kmenový. Při popisu má přece jít o úplný obraz příslušných tvarů, tvary staré tvoří jako tvary nově tvořené nerozlučnou součást tvarové soustavy staroslov. jazyka.

cování. Kulbakin rozeznává 5 tříd slovesných jako Leskien, dělí slovesa podle kmene praesentního a dále podle infinitivního, tedy ne podle skutečného jazykového cítění, srov. S. Kulbakin, Классификация глагола въ старо-словянскомъ. Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski II (Cracoviae 1928), 175—184. Srov. též Lehrovo rozšíření sloves v jeho mluvnici (1923), 60 sl. nebo nově Ułaszyn, Język starocerkiewnosłowiański (Lwów 1928), str. 59 sl. (srov. tamtéž i rozdělení substantiv, str. 28 sl.). Celkem tedy nepovažuji Kulbakinovo dělení substantiv za bezvadné.

Počet u-kmenů by se dal rozhojnit. Soupis u-kmenových tvarů u o-kmenů v Mar. je u Buzuka v Изв. 29, 1924, 339. K tvarům gen. plur. **дънъ**, **дъни** srov. Diels, AslPh. 32, 311—312. Správně vyloženy tvary typu **мытарни** Ostr. 58bis (str. 109).¹ V tvaru instr. pl. **оражьмы** v Zogr. Mr. 14. 48 vidím tvaroslovou assimilaci, srov. LF. 50, 1923, 230. V Assem. a ojediněle též v Zogr. mají subst. **сыныши** a **срѣдьце** též tvary analogické podle vzoru **значение**, srov. na př. **сыныших** (sic) 35 c 11 (Mt. 4. 23), **въ срѣдніхъ** 76 a 18 a j. Subst. č. *pani*, pol. *pani* nemělo by se uvádět mezi subst. fem. se složeným suffixem *-ynja* (str. 117). Zato bych uvedl k tvarům jako **смоки** Supr. a pod. (§ 194, str. 122) podobné tvary české, srov. stč. *smrti*, mor. dial *sanuti* (třebas u jiných kmenů) a pod. Můžeme tu viděti tytéž vlivy? Správně pokládá autor tvary na -ж v instr. sg. fem. za pozdní, správně též považuje tvary typu **мъни** za vzniklé stažením.

Musíme schváliti stanovisko Kulbakinovo neuváděti v paradigmatech než tvary doložené. K tomu máme jen několik poznámek z deklinace adjektivní a zájmenné. V akkus. sg. kompar. masc. uvádí Kulbakin tvar **хоржьшъ**, Vondrák, Altksl. Gr.² 447 má **дражьшъ** (дражин), Pastrnek, Tvarosloví² 55 jen **мъни**. O tvaru akk. na -шъ se pak u Kulbakina praví (str. 125), že jest jej pokládati za starší, třebas je doložen jen jednou v Cloz. Bylo by bývalo proto lépe uvést stav alespoň tak, jak jest u Vondráka nebo jak má Kulbakin v paradigmatu part. praes. v akkus. neutr.: — nom. (**несжите**). Pastrnek, Tvarosloví² 56 má jen **несжие**, Vondrák, op. c.² 450 jako Kulbakin. Tvar typu **несы** má jediný doklad, a to v Supr. Nejlépe je stav vystížen u Pastrnka. Schváliti třeba, uvádí-li se v part. praet. neutr. tvar akk. **несъше**, protože jen ten tvar je doložen, správně též u Pastrnka² 57, Vondrák² 453 však má **ведъ** (**ведъше**). Proč uváděti tvar **ведъ**? V dativu a lok. sg. osob. zájmen má býti ve vzoru **мънъ**, ne **мъни**, jak činí Kulbakin; srov. Pastrnek, Tvarosloví² 61, Vondrák, Altksl. Gr.² 459, se stanoviska srov. jazykozpytu třeba ovšem dáti přednost tvaru **мънъ**, srov. Hujer, IF. 30, 1912, 49 sl. a Úvod² 33.

¹ Podivným způsobem vysvětluje formu **рыбарѣ** v svém rkpe A¹ 15 Sköld, op. cit. 26, 43. Koncové є je prý vzniklo z původního prae-jotovaného e, tedy předloha měla **рыбаре**!

Na str. 126 se praví o tvaru nom. sing. masc. kompar.: »Za -**ИИ** může být ovšem i -**ИИ** (a s vokalizací jeru -**ЕИ**) podle shodných tvarů positivních (**ВЕЛИИ** a p.) a stažením také -**ИИ**. Proč však »podle shodných tvarů positivních«, vždyť skupina -**ИИ** po palat. kons. v komparativu jest již praslovanská! **ДРАЖИИ** se na př. **вывиноvalо** zajisté stejně jako **БОЖИИ**.

V poznámce k akk. sg. osobních zájmen čteme (str. 131), že »také ak. **МА**, **ТА**, **СА** bývají obyčejně enklitické«. V paradigmatu se uvádějí vedle sebe tvary **МА**, **МЕНЕ**, **ТА**, **ТЕБЕ**, **СА**, **СЕБЕ**. Tu mělo být poukázáno na přízvučné užívání tvarů **МА**, **ТА**, **СА**, srov. Zubatý, RS. 2, 1909, 6, Weingart, ČMF. 2, 1912, 395, Havránek, Genera verbi v slovanských jazycích I. 37. Správně proto Pastrnek, Tvar.² 61 neuvádí tvarů **МЕНЕ**, **ТЕБЕ**, **СЕБЕ** ve vzoru a nepokládá **МА**, **ТА**, **СА** za příkonné; Vondrák, Altksl. Gr.² 459 sice též v paradigmatu tvarů **МЕНЕ**, **ТЕБЕ**, **СЕБЕ** nemá, ale na str. 460 neprávem mluví o výjimečnosti přízvučného postavení tvarů **МА**, **ТА**, **СА**. Též tvary **НЫ**, **ВЫ** v paradigmatu dostačí, srov. Pastrnek i Vondrák l. c. Tvrzení, že se jich užívá obyčejně enkliticky, není též úplně správné. Tvar **YECOMOY** považuje Kulbakin za cyr.-met., měl by tedy být v paradigmatu na 1. místě.¹

Není třeba choditi pro doklady typu na -**ЧИМЬ** atd. v neprímých pádech slož. adj. až do Chil., je to již v Zogr. Doklady tvarů na -**АЕРО**, -**ОЧЕМОЙ** z Mar. (autor neuvádí dokladů ze Zogr. ani z Assem.) jsou citovány neúplně (str. 142 sl.). Nacházim -**АЕРО** i v J. 1. 9 a J. 1. 14, -**ОЧЕМОЙ** snad i v Mr. 10. 17 (neúplnost ve výpočtu těchto tvarů má i Vondrák, Altksl. Gr.² 471, i Jagić, Mar. 440). Kulbakin praví, že -**ОЧЕМОЙ** je jen v Zogr., Psalt., Mar. a v Supr., mohu doložiti tento tvar také z Assem. Lk. 17. 7. Podle toho že i Kijevské listy mají již koncovky -**АРО** (ne -**АГО**) a -**ОЧМОЙ**, je vidět, že ani tato památka nemusí mít vždy vše nejstarší, což uvádí proti v. Wijkovi, Slavia VI, 1927, 244. Autor promlouvá též o vlivu zájmenného skloňování v složeném skloňování adjektiv. Tvar -**ОМОЙ** mohu uvést i též z J. 19. 32 Assem. ev.²

O způsobu zpracování časováníí (§§ 233—286, str. 144 až 182) bylo již promluveno. Nepokládám za případné viděti v athematických slovesích páhou třídu³. Třídy 1.—4. jsou thematické, bylo by bývalo dobré shrnouti tato slovesa v jednu skupinu proti athematickým. Srv. dělení v Pastrnkově Tvaroslovi² 95 sl. Nej-

¹ Při tvarach zájmena **Ч** se odkazuje k Scholvinovi, AslPh. 2, 1877, 562 n., třebas se necitují tvary typu **СИИ**, **СИИ**, **СИИ** v nom. sg. masc. ze Zogr. Scholvin má 15 případů uvedených tvarů ze Zogr., správně však poznamenal Gebauer v svém exempláři, kterého jsem užíval (jest nyní v pražském slovanském semináři): »to jsou většinou (18krát) plur. N.«

² Tvary **ДРОУГОМОУ**, **ИДОУЩОМОУ**, **ТАЛКОУЩОМОУ** omylem za stažené pokládá Sköld, Aperçu 29.

³ Tak je tomu i u Leskiena v Handbuchu a j.

lépe položiti velmi starobylá bezpríznaká slovesa v čelo rozšíření, jak jest tomu u Pastrnka.

Při všeobecných výkladech v časování nejsou obyčejně podány obecně výsledky stavu v církslov. památkách. Jen při kondicionálu a některých koncovkách učiněna výjimka. Myslím, že by se byly měly některé věci probrat obecně, aby tím vznikl náležitý celkový přehled stavu v církslov. památkách, na př. přehled imperfekt starších a mladších, aoristů a pod. Rozdělením příslušných výkladů do jednotlivých tříd trpí celkový obraz věcí, o něž běží. Vondrák vskutku mluví na př. o impf. (508 sl.), o aoristech (503 sl.), o imperativech (494 sl.) a j. obecně zvlášť před jednotlivými třídami.

K tvarům bez -тъ uvádí z Assem. též ε Lk. 12. 34 a εтдε Lk. 14. 10. Nelze uvěřit tvrzení Kulbakinova (str. 147), že by byly stslov. tvary bez koncového -тъ praslov. a že by je bylo vysvětlovati jako útvary se sekundární koncovkou¹. Spojení s tvary v jiných slovanských jazycích se sice nabízí, ale vzhledem k celkové pravidelnosti tvarů s -тъ je málo pravděpodobné. Zdá se, že mají doklady ty v staroslov. památkách spíše charakter omylů nebo sekundárního vývoje, nemohou být cyr.-met. — Při výkladu o tvoření asigm. aoristu mělo být poukázáno též na to, že se tvorí i od souhláskových sloves 2. třídy. O tvarach aoristových typu **неce**, **реve** vykládá autor (str. 149), že jsou vždy asigmatického původu a že aorist sigmatický nemá vlastních tvarů pro 2. a 3. os. sing. Jindy se vykládá, že tu tvary sigmatické splynuly s nesigmatickými. Ale tvar **моли** v 2. a 3. sg. uvádí již autor v souvislosti s tvary sigmatickými a považuje jej patrně za aor. sigmatický. Srov. k této věci Hujer, Úvod² 67. — Tvary imperat. typu **бнамъ**, **покажате** považuje K. za zbytky konjunktivu (str. 151, 173). — Chronologie šíření tvarů analogických v kondicionálu není podána přehledně, srov. Wiedemann, Beiträge 35/36. — Při passivu mělo být poukázáno na to, že se leckdy k vyjádření trpného tvaru užívá 3. os. č. množného². — Výklad o dvojím vidovém významu některých sloves vypadá tak, jako by byl dosvědčen jen u sloves **бжжати**, **сжжити**, **видети**. Je však takových sloves mnohem více.

Po všeobecných poznámkách následuje přehled časování podle tříd. Slovesa 1. třídy dělí autor jako obvykle (vzory **несж**, **пнж**, **жърж**, **пловж**), jen slovesa typu **бнж** zařazena do 3. tř., s čímž možno souhlasiti. Na str. 164 promlouvá autor o sekundárním -тъ v aoristu v tvarach jako **истъ**, **битъ** atd., k nimž (a též

¹ Grunskij, Очерки 310 shledal, že se tam, kde se řec. spona vychází, klade spíše ε, ιε proti pravidelnému εстъ za ř. εστι. Uvádí též ε = δει, εстъ = εστι, je tomu však těžko uvěřiti, je-li jen jeden bezpečný případ.

² Náleží to ovšem do syntaxe, ale tam se o passivu neděje zmínka. Srv. Meillet, BSL. 21, 1918, 30–32.

k tvarům jako **извѣстъ**, **сънѣсть** na str. 182) viz pozorování Fránekovo v AslPh. 39, 74—78. Tvar part. praes. slovesa **вѣдѫ** by měl být uveden v složené formě (srv. Pastrnek, Tvaroslov² 100). — Ve výkladu aoristu sloves 2. třídy jde asi o nedorozumění. Autor shledává (str. 167), že »aorist s příponou *-no-* byl asi původně jen u sloves vidu dokonavého (perf.)« → V nejstarších stsl. památkách slovesa ta (imperf.) nemají aorist s příponou *-no-*.« Ale jako odchylky uvádí autor (str. 168) tvary **прозабѣжши** z Ps. Sin., **оучѣхши**, **истопижаша**, **тѣкна**, **вѣкижѣши** ze Supr. proti náležitým tvarům **принесижаша**, **оучѣхши**, **оужасижаша** z Mar. atd. Autor chtěl patrně říci, že imperf. i ve složení (tu se však vid mění) nemají v aoristu přípony *-no-*. Slovesa **прозабѣжти**, **оучѣхнати**, **истопијти** a snad i **тѣкнати** a **вѣкижти** jsou perf. (srv. Meillet, Etudes 24: »*tlûkną* n'est attesté que par *tlûknavušju* L. XII, 36 Zogr. Mar. Ass. et doit passer pour perfectif«). Tvary aoristové jako **топъ**, **сохъ**, **кысъ**, **злебъ**, **гыбъ**, **вѣкъ** jistě nelze doložit. Aorist se všebec přece tvoří pravidlem od sloves dokonavých. Bylo by jistě stačilo konstatovati prostě stav v rozložení aoristů obojího druhu. — V třetí třídě spisovatel pomíjí rozdělení podle vzniku sloves a má pro to důvod ten, že »rozeznati slovesa primární a sekundární (t. j. odvozená) není vždycky možné, a proto se nehodí rozdíl ten za dělidlo při klasifikaci«. Kulbakin tedy dělí slovesa této třídy podle podoby praesentního a inf. kmene tak, že rozeznává 2 skupiny: *A*) slovesa, u nichž kmen infinitivní jest součástí kmene praesentního, t. j. praesentní kmen se rovná kmeni infinitivnímu rozšířenému o *-je/jo-*, *B*) slovesa s kmenem infinitivním na *-a-*, jež není v kmeni praesentním. V obou skupinách se pak rozeznávají slovesa s kmenem zakončeným samohláskou a souhláskou (před *jo/je*). Tak jsou na př. v I. skupině slovesa **знаи**, **дѣлаи**, **отъкнешаи**, **бори** a pod., v II. skupině **даи**, **коупоуи**, **глаголи** a pod. Na původ kmenové samohlásky se neběže zřetel. Myslím, že nesnáz není tak veliká; formálně ovšem nelze často prvotná a druhotná rozlišit; doporučuje se však rozlišovati slovesa primární a sekundární alespoň v pododděleních. Čekali bychom ostatně, že autor půjde cestou svou důsledně, ale slovesa **ожестоуи**, **вѣзмѣши**, **вѣтъши** jsou probrána v souvislosti s kmény na *-e-*; se stanoviska čistě popisného není tu přece rozdílu od sloves jako **прѣжши** — **прѣжати** s kmenem na *-a-*. Srv. v mluvnici Ułaszynově synchromicky zpracované na str. 67. Uvádí též, že na str. 172 uvedeny mezi slovesy typu *A* i tvary slovesa **коупои**, **коуповати**, které však náleží typu *B*. — Slovesa 4. třídy dělí K. správně podle inf. kmene (**молити**, **велѣти**, **съпяти**). V Zogr. je sice 5 dokladů part. praet. na *-иѣ*, ale jen čtyři jsou z části starší. Nový příspěvek k témtoto tvarům podal Meillet v RES. 8, 1928, 46 až 49 (článek ten však vykládá některé podrobnosti nesprávně). — Tvar **вѣдѫ** Lk. 12, 35 je také v Assem.

Skladba (str. 182—202) je vůbec v zpracování Kulbaki-nově novum, v jeho starých mluvnicích staroslověnských, psaných rusky, podobné kapitoly není. Obsahuje ovšem jen nejdůležitější poznámky, mnoho včí se v ní vůbec nenajde, ale nynější stav předběžných studií z oboru staroslověnské syntaxe nedovoluje ještě podrobnější zpracování staroslověnské mluvnice po této stránce.

Buduž dovoleno několik poznámk také k této části mluvnice. Doklad pro vynechání spony u *l*-ového participa mohu uvésti i ze Zogr. Mt. XXIV. 21: **Бъдѣтъ бо тъгда скрѣбъ великъ. Жажде не бъла. отъ науки всего мира. до селъ ни иматъ быти.** Srv. vynechané **и** ve verši následujícím. Assem. i Mar. má **и есть** **была**, Mar. i **и** také ve v. 22. (v Assem. je verš 22. porušen). To jest významný doklad již z textu jazykově staršího, než jest Supr. — Nemělo by býti bez poznámky, praví-li se, že se někdy vyskytne v staroslov. také praesentní tvar slovesa perfektivního za ř. praesens a uvádí-li se jako příklad ze Zogr. místo L. 7. 8 s tvary **придѣтъ є҃хетаи, сътворитъ поиєї, приди є҃хочоу, сътвори поиєсю**; srv. k tomu Meillet Etudes I, 63—64. — Při výkladu vyjadřování futura nic nepoznamenáno o vlastním významu pomocných sloves, srv. Polívka, Prace filologiczne 2, 1888, 175 sl. a Forssmann, Der Inf. im Ostr. Ev. 262 sl. — O perfektu v stsl. psal též Mladenov, Два въпроса... 37 sl., Kulbakin, **ЖФ.** 5, 300—302. — V dokladu z Mar. J. I. 33 **съ естъ крестан** **дхимъ стыни** vidí autor (str. 186) odchylkou tvar složený za ř. tvar bez členu (uvádí ř. text: *ἐν πνεύματι ἀγίῳ*), jest však také řecké různočtení s členem. — Autor se v skladbě většinou omezuje na konstatování fakt, leckde by však nevadilo učiniti malou osvětlující poznámkou. Autor na př. uvádí na str. 186, aby ukázal, že zájmeno **свои** přivlastňuje 1. a 2. os., doklad: **възъмни одѣть твои и иди** **иъ домъ свои** Mar. J. 5. 8 — čtenář bude na rozpacích, jak porozuměti tvaru **твои** v uvedené větě vedle **свои**.

K výkladu o funkcích jednotlivých pádů bylo by možno leccos dodati. O t. zv. genitivu-akkusativu jest v mluvnici jen stručná morfologická poznámka na str. 97, § 145. K literatuře o této otázce lze uvésti i Thomsonovu stař v Изв. 14, 1, 1910, 59—83 a Nekrasovovu ib. 3, 35—74, dále Bogdanova, Изв. на семин. по слов. филол. въ София III, 1911, 377—384. Ke gen. záporovému srv. též Minkov, ibid. 1911, 385—398, ke gen. u supina také Grunskij, Очерки 323. Při genitivu bychom si přáli lepšího rozlišení vazeb adverbálních a adnominálních. Tvar **прокрѣзгоу** se vykládá (na str. 189) jako zkrácená vazba dativu absolutního m. **прокрѣзгоу** **бывъшоу**; může to však být časový lokál, nikoliv dativ. O poměru vazeb doplňkového nominativu a instrumentálu se v mluvnici nic nepraví, stylisace pak (str. 190) může dokonce dát i klamný obraz o poměru obojí vazby.

Ve výkladu o infinitivu a supinu bylo by lze uvést něco o užívání infinitivu m. supina, srv. o tom Forssmann, Der Infinitiv

im Ostromir'schen Evangelium, Strassburg 1888, 252 sl.¹ Na str. 193 může věta: »Nepochybě také attributivní dativ participiální spolu se slovy k němu patřícími byl vedlejší větou časovou« vésti k ne-správnému domnění o poměru vazeb participiálních a vedlejších vět. Dativ absolutní na př. není mladší vazbou než vazba věty časové.

Podřadné věty spojkové probírá autor podle jednotlivých spojek. Mezi spojkami slučovacími uvádí i a a má na ně týž doklad jako Vondrák: **крестъ въдрождаше сѧ и ідолъскатъ слѹжъбы разорена бываше Cloz. 608;** vidím však v této větě spíše smysl odporovací. K větám s da svr. článek Kulbakinův v Belicově sborníku 229—232 a J. Ilieva, Izv. na semin. po слов. филол. въ София IV, 1921, str. 126—147 (Iliev nesrovnává doklady ze stsl. s řeckými texty a tak jeho práce nemá pro stsl. valného užitku, zato však podává rekapitulaci vývoje inf. v bulh. pozdější). O vazbě поздѣ бывшъ svr. Prokop Lang, LF. 47, 1920, 28 sl. Nelze souhlasiti s výkladem místa v Janovi 452: **въпраша же години отъ нихъ въ кѫихъ сочѧтъ емоу бы(стъ) Mar.**, уаса отъ **нихъ въ каторы**. V pojetí místa se shoduji s Meilletem, k jehož výkladu odkazuji, v. Rocznik slawistyczny VI, 1913, 142—143. Atd.

Mluvnice je zakončena, jak již pověděno, stručným přehledem cyr.-met. jazyka a staroslov. nárečí 10.—11. st. a výkladem o pozdních redakcích církslov. rukopisů (§§ 322—333, str. 203 až 208). Je to jaksi résumé výkladů z mluvnice samotné. Nelze souhlasiti s hypothetickým přičtením (»snad«) 3. sg. praes. ie do jaz. cyr.-met. — pro malý počet dokladů. V otázce Kijevských listů zřejmě se kloní autor k názoru, že v nich jde o jihoslovan-ské nárečí s c, z, šč původu českého, a miní, že »takové nárečí mohlo existovati v 10. stol. jakožto nárečí přechodné mezi oblastí jihoslovanskou a západoslovanskou« (str. 205). Kulbakin upozorňuje na to, že uvedené znaky (c, z, šč) jsou v Kijevských listech důsledně, ale že jinak není po všech ostatních stránkách jazyka ani jediné odchylky. Třeba však připomenouti důsledné -zъmъ v instrg. o-km. mask. v Kij. l.² Schváliti lze, že se autor vy-slovuje pro srbský původ některých znaků Cloz. Třeba vytknouti, že není dostatečných dokladů k tomu, abychom viděli v Zogr. nárečí se zámenou nosovek. O místu, kde byla napsána Savvina kniha, nevyslovuje se K. blíže, třebas Vondrákův výklad zamítá.³

¹ Nesprávně se dívá na dobu úpadku supina Sköld, Apercu 42.

² Může zajímati, že rukopis KB¹, popsaný Sköldem v uvedené práci Apercu . . ., patrně ruský opis slízedobulh. přepisu stsl. originálu, má poměrně málo znaků důsledně ruských a že jsou tu naopak znaky důsledně jihoslov. (nikdy tu na př. není o m. z, je tu jen тѣтъ, тѣтъ atd.). Nevelký objem rukopisu (čtyři listy) nedovoluje ovšem velkých závěrů.

³ Sköld nedoložil svého mínění o jazyce Savv. knihy (Apercu 44): »Généralement parlant, S' trahit, mon avis, une influence russe manifeste, opinion que je n'ai pas le loisir de motiver ici.«

O Supr. se jen praví (a právem), že je třeba jeho jazyk ještě podrobněji zkoumati.

Drobné dodatky na konci knihy jsou většinou bibliografické.¹

Všechny tyto poznámky vzbuzeny byly četbou nabádavé mluvnice Kulbakiny a nechtějí býti většinou kritikou. I když se vším v knize nesouhlasíme, přece jsme vděčni autorovi, že dal našim studentům příručku, která se důstojně řadí k jeho starším staroslověnským mluvnicím a která jistě bude konati (a již koná) dobré služby. Autor v ní snesl bohatý materiál z památek ve velké úplnosti a podal přehlídku dnešního stavu badání o staroslověnštině. Čtenář — zvláště pokročilý — nalezne v knize nejen solidní poučení v zhuštěné formě, ale i podněty k další práci v oboru, který se právě v poslední době na všech stranách utěšeně rozvíjí, v němž však třeba ještě hodně přiložit ruku k dílu.

Příspěvky k výkladu slov.²

Napsal † Jan Pelikán.

4. Majně.

Staročeské adverbium *majně* čte se na známém místě leg. Kat. ve v. 649, kde se vypravuje, jak poustevník na žádost sv. Kateřiny dává jí obraz panny Marie s Ježíšem. Tu se praví: Vzem tu deščku (t. obraz) z smysla cného, i manu rukávem maynye i poda téj deščky tajně králově pod křídlo jejie. Erben v svém vydání na str. 204 vykládá takto: *majně* (od maju, manu, stsl. manati, rus. maniť, vind. majati, innuere) spůsobem pokynuti; *manu majně*, pokynul. Spina ve vydání z r. 1913 na str. 109 vykládá: máchnutím, pohnutím. Ale výklad: pokynul rukávem pohnutím, máchnutím a pod. se mi jako neobvyklý pleonasmus nezdá. Vykládám si význam adverbia *majně* poněkud jinak.

Základem jeho jest ovšem kořen indoevr. *mā*, který je v csłovan. *pomavati*, na př.: i тъ бѣ pomavaję imъ, Mar. Luc.

¹ Zůstaly v knize další neopravené omyly. Srv. kromě uvedených již ještě zvláště **быкъша** m. **быкъша** str. 19, **въслѣпляшти** m. **въсл.** ib., jde o zakončení různého původu, které se přenášely m která se přenášela str. 24, **стълати** m. **стълати** 38, srv. dále v § 99 m. srov. dále § 100 ib., článek Šachmatovův v AslPh. 31, 1910 je na str. 482 až 506 m. 462—506 (str. 42), na str. 59 má býti **да ѿще** m. **за ѿще**, **сынъми** m. **—ъми** str. 92, 3. svazek Изв. на Семинара по слав. фил. въ София má býti datován 1911, ne 1910 (str. 97), **предътевя** m. **предътевя** str. 102, na str. 145 má býti citát z Vondrákovy Altksl. Gr.² 524 n. m. 524, konjuktivu m. konjunktivu str. 151, na str. 152 mělo by spíše býti **отъврѣсть** než **отъврѣсть**, **вѣста** m. **рѣста** str. 163, stsl. m. stol. str. 204.

² V. LF. 55, 1928, 206.

1, 22 *καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς; pamanoti*, na př.: *pomanoš* pričestníkem ižé běachq vš druzemb korabi, t. Luc. 5, 7 *κατένευσαν*; *pomanqvž* že imъ rókoj reče kъ nimъ, Supr. 24 (vyd. Miklos.); *majati rókami*, Miklos. Lex. 364; v slovin. *majati* na př. *drevce, z glavo* (Pleteršnik, Sloven. - nem. slovar 1, 543) a pod. Ale ten kořen mírá také jiný význam, a to zvláště, je-li rozšířen různými tak řeč. determinativy.¹ Tak s determinativem *-n* je v cslov. *maniti* s významem *'decipere'* (Miklos. Lex. 362), v ruském *maniť*, *klamati*, *obmanь*, *klam*, *lest'* a pod., v čes. *maní*: snad nevieš o psotě a mluviš *maní*, Starob. skládání 5, 139 = nazdařbůh, *klamně*. Jiné determinativum je *-m* v cslov. *mamiti*, *decipere*, čes. *mam, mámiti*. Jiné rozšíření toho kořene je determin. *-i*, tedy *máj-*. To vidíme v stind. substantivu *májā* fem. ,zázračná síla, zázračná moc, umění, lest, *klam'*, v adi. *májāmaja-*, fem. *-i*, *klamný*, *nepravdivý*, *májāvant-*, *klamný*, *chytrý*, *májāvid-*, *znalý kouzel'* a pod. Z tohoto rozšířeného *máti-* si vykládám také naše adv. *majně*, jehož příslušné adiectivum by znělo *majnə*. Význam jeho je tedy: aby jiní byli oklamáni, skrytě, tajně: poustevník pokynul Kateřině tajně, skrytě, aby matka Kateřinina a panny, které s ní u poustevníka byly, nic nepozorovaly. A právě tato tajnost jednání poustevníkova s Kateřinou se v legendě zdůrazňuje častěji, na př. ve v. 641: dosěže v skrytém trhu jedné deščky z svého brhu, ve v. 650: i poda téj deščky tajně králově, ve v. 659: zavrúci sě sama svorně, kleknúc před deščkú pokorně, *vznes(i)* oči k nebi vzhoru atd.

Úplnou obdobou kořene *má-* a rozšířeného *mái-* je kořen *tā-*, který je v čes. *tanouti*, cslov. *tatъ*, *zloděj'* a j. (viz Zubatý ve Sbor. filolog. III. 230 nn.). Také ten má rozšířený tvar *tāj-* v stind. *tājú-*, *zloděj'*, v cslov. *tajati*, *abscondere*, *celare'*, adv. *tai*, t. j. *tajъ*, a adi. *tainz* z **tajnə*, čes. *tajný*, jako nahoře předpokládané adi. *majnə* k adverbii čes. *majně*.

5. Ochvítí.

Slovesa *ochvítí* a zvratné *ochvítí* sě, dále *rozochvítí* a *rozochvítí* sě, *vzochvítí* a *vzochvítí* sě, *rozochvovati* a *rozochvovati* sě, *vzochvovati* a *vzochvovati* sě, podst. jméno *rozochvenie* mají v staroč. památkách doklady dosti četné, jež omezeny zejména na určité památky. Především je řada dokladů v ŽKlem.: jižto sie rozochwugiu, nebudú povýšeni sami v sobě 65, 7, Vulg. qui exasperant; jenž vyvodí svázané u moci, takéž ty, jižto sie wzochwugiu, jižto bydlé v rovievech 67, 7 exasperant; nebudte jako otci jich, národ zlý a wzochwugiaci 77, 8 exasperans; pamäten sem byl Boha i ochoten sem a wzochwen sem, i zhynul duch môj 76, 4 exercitatus sum; i myslil sem v noci srdcem mým, wzochwowach a pomietach duch môj 76, 7 exercitabar

¹ Srov. Zubatý v Archivu f. slav. Phil. 16, 398.

et scopebam spiritum meum; u přikázaných tvých ochwiti sie budu 118, 15 exercebor; nebo seděli sú kniežata a proti mně mluviechu, ale sluha tvój wzochwowsasse sie u pravedlnostech tvých 118, 23 exercebatur; cěstu pravedlností tvých nauč mě, a wzochwiu sie v divnostech tvých 118, 27 exercebor in mirabilibus tuis; a vzvedl sem rucě moji ku přikázaním tvým, ježto sem miloval, a wzochwiu sie u pravedlnostech tvých 118, 48 exercebor; pořaření budle pyšní, nebo nesprávně učinili zlost nadé mnú: ale já wzochwiu sie u přikázaných tvých 118, 78 exercebor. V též žaltáři 76, 13 se čte: i budu mysliti ve všech činiech tvých: a u přechodiech tvých wzochwiegiu, kde je patrně vynecháno zájmeno *sé*. Mohlo by se to vykládat podle hořejších dokladů za chybu místo wzochwiu sie, ale, jak dále uvidíme, není ten výklad nutný.

Jsou tu tedy 1) slovesa frequentativní *rozochvovati sé*, *vzochvovati sé* ve významu lat. exasperari, býti zpurný, hněvivý, protivící se někomu (65, 7; 67, 7; 77, 8); 2) slovesa *ochviti*, *vzochviti*, frequent. *rozochvovati* ve významu lat. exercere, exercitare, něčím horlivě a stále zaměstnávati, cvičiti, *ochviti sé*, *vzochviti sé*, *rozochvovati sé* ve významu exerceri, horlivě se zaměstnávati čím, obírat se čím, oddávati se čemu, cvičiti se. ŽWittb. má v prvém případě slovesa *ostřiti*, *obostřovati* a ž. 77, 8 *národ křivý*, v druhém případě slovesa *obykati*, *svykati*, *uvykati*, *uvyknuti* (ve významu „cvičiti“, srov. Ryšánek v Slavii VII. 234 nn.); BPr'až. má v 1. případě *pronevěřovati se* 65, 7, k *hněvu popůzejici* 77, 8, v 2. případě *trápit* 76, 4; 76, 7, *zvykati*, *zvyklost bráti*, *zvyklost mievati*; BBrat. v 1. případě adi. *zpurný*, v 2. případě sloveso *přemyšlovati*, *přemyšleti*. Žaltáře csłovan. mají v 1. případě výraz *prognévati*, v 2. *glumiti sé*, *poglumiti sé*, jejž komentář vykládá výrazem *popešti sé* (na př. 118, 78).

Jiné doklady jsou se spisech Štítného: rozochvilo j' mě jedno kázanie svatého Augustina, že budu udatněje psáti české knihy, ještě přísluší k sv. písmu, ŠtítE. 3; když sem tak psal o rozličných staviech v svaté cierkvi i o mnohých potřebných věcech rozuměti, po nichž by tálci úmysl a své činy k voli božie, čtěc sobě v těch knihách a spolu sě rozochvujíc k božie milosti . . . , zředil sem zvláště tři svazky jich znamenité, ŠtítV. 3; tato šlechetná podle dobrého obyčeje v zámutku svém uteče sě modlitvú svú k Hospodinu, . . . až k naději do božie milosti rozochvujíc sě . . . vece, t. 42; bude v nás duše obtiežena, avšak rozochviec sě písmem a slovem božím, jakof zpléše t. 291. Význam jest patrný: *rozochviti* = mocně pohnouti, *rozochviti sé*, *rozochvovati sé* = mocně býti pohnut, pohybán. V též významu je u Štítného i podst. jméno *rozochvenie*; čti v knihách takých, ještě sú užitečny k naučení křesťanské pravdy, k káraní ze zlého a k rozochvení v dobrém, ŠtítV. 22. Jungmann v Slov. 5, 735 má v tom významu sloveso (*v*)*zochviti* také z tištěného

pasionálu 44: chtě lidí, aby almužny dávali; zochviti = mocně pohnouti.¹

Dále jsou slovesa *ochviti*, *rozochvovati*, *rozochviti* sě také v Knížce o hře šachové (snad také od Štítného): jest také obyčej v šachové hře, že cos buď hovořie, své jako rozochwugicz a svým tušec a těšec je. A to miení (= znamená), že slušie králom, kniežatám, pánom svój lid ochviti a těšiti dobrú řěči, pišci, trubači, bubenníky, hudeci, LF. 29, 488; tak i o králi Davidovi čtem, ještě jest byl muž podle srdece božieho, že měl zpěváky a bubenníky na svém dvoře i jiné takové, ještě veselím rozochwowali mladé dvoru jeho, t.; vyjede-li (rytíř) ku pomoci královu úředníku, rozochwi sie, udatnějí bude, t. 491. Význam je jasný: rozjařiti, rozjařovati, reflex. rozjařovati se.

Konečně je u Štítného adiectivum *ochevný*, které k témtoto výrazům původem i významem patří: ale stržte sě i těch, ještě jest na ně takové slovo (t. j. kteří mají takovou pověst) a ještě kvasy své mají a obyčeje s tak ochevnymi a veselými, ještě jim nevontie náboženstvie a duchovnie věci, ŠtitBud. 171. Význam jest: prostopášný, kdo si bujně, svévolně, prostopášně vede. Nominálny tvar tohoto adiectiva by zněl *ochven* z *ochvěn*.

Co se týká výkladu těchto slov, Jungmann v Rozboru staroč. lit. r. 1843 na str. 10 uvádí ze ŠtitBud. adi. *ochevný* a dodává: rad. *chvěji se*, cf. *ochviti*, *vzochviti*, *rozochviti*, *vzochvovati* v starých žaltárech = agilis, petulans. Čelakovský Dodatečík k Slovníku Jungmannova 23 uvádí totéž adiectivum s dodatkem: v Rozb. 1843 dobře přidruženo k slovům *vzochviti* atd., leč „*chvěji se*“ nepřipadá sem. Erben ve vydání Štítného Knížek šesterých o obec. věcech křest. na str. 336 vykládá sloveso *rozochviti*: dodati někomu chuti, ermuntern. Naproti tomu Vrťátko ve vydání Štítného Knih naučení křest. 377 vykládá *rozochviti se*: roznítiti se, rozpáliti se, a praví, že Čelakovský a Erben byli o význam toho slova na bezcestí.

Myslím, že Jungmann, spojuje adi. *ochevný*, slovesa *ochviti*, *vzochviti* atd. se slovem *chvěji se*, byl na dobré cestě. Jest zajisté základním významem všech těchto slov pojem pohybu, a zvláště mocného, silného pohybu, který však přenesen jest na hnutí duševní, na snahu. To vede ke kořeni indoevr. *suei*, *suei-*, s významem „ohýbat, točit, mávat, klátiti, mocně pohybovat“, který je v středolném. vých.-frýs. *swāien*, „kláti se pohybovat“, nizozem. *zwaaien*, „kloniti se, klátili se“, cymr. *chwid*, „silný pohyb, lešt“, *chwidr*, „rychlý, spěšný, nestálý“ a pod. (v. Walde, Vergl. Wörterbuch d. indog. Sprachen 2, 518), stisl. *sueima*, „sem a tam se pohybovat“, střhněm. *sweimen* t., a j. Tvar kořene *suei-* dal v slovanštině *chvi-* pro kmen infinitivní, *chvěi-* pro kmen

¹ Tak je také v PassKlem 54b.: chtě také svatý Jan patriarcha veliké lidí, aby jalmužny rádi dávali, zochwyty rozprávieše často tuto poviesťku.

presentní. Patřilo tedy sloveso *ochviti* (ne *ochviti*, jak dosud psáno) k slovesům třídy I. 7., ke kategorii sloves jako *bíti-biuš*, *piti-piuš-pieš* atd. Ale sloveso to patrně záhy upadalo v jazykovém povědomí a mizelo, takže zachován jest podle této třídy jen tvar 1. sg. pres. *vzochviú sě*, infin. *ochviti se*, příč. min. č. *rozochvilo*, kdežto jiné tvary, pokud zachovány, jsou podle IV. třídy: *rozochví sě*, *rozochviēc sě*, *vzochven sem*, subst. *rozochvenie* a slovesa podle VI. třídy: *vzochvovati*, *rozochvovati*. Jiný tvar téhož kořene *chvoi-* je v subst. čes. *chvuje*, *chvojka*, srbochorv. (dubrov.) *chvoja*, větev', slovin. *hvôja*, *hôja*, jedle'. Naproti tomu dlouhý stupeň tohoto kořene *suei-*, slovan. *chvēi-*, jeví se v cslov. *chvějati sę* (ale u Miklos. Lex. bez dokladů), rus. staré *chvějatb sja*, malor. *chvijaty*, pol. v starých žaltářích *chwiejali głową* (Brückner, Słown. etym. 187). Jinak je to sloveso již podle tř. I. 7., čes. *chvěti se*, pol. *chwiać* a *chviać się* a pod.

6. *Tasiti.*

V nové češtině užíváme slovesa *tasiti* a složeného *vytasiti* zejména ve rčení *tasiti*, *vytasiti meč*, na př.: a ty věrná Dunkanovi družino, pro nějž jste tasívali meče, Panna jez. 83; mladý rytíř tasil meč sotva v pochuva zaražený, Třebíz., V červ. a lesku kal. I. 1, 34; pan Zbyněk tasil meč, t. I. 1, 71; hanďzáry se tasí, Holeček, Za svobodu II. 156; vytasil z ní (pochvy) damaseenku šavli, t. II. 182, a pod. V staroč. památkách za to bývá *meč vytrhnuti* nebo *vychvdititi*. Dále užíváme zvratného *vytasiti se s čím* a odchylkou *čím*: vytasil se panu Kleofášovi historií o své tinktuře, Šmilovský, Spisy výpravné III. 25; neradil setník Sezimovi, aby s žádostí svou . . se vytasil, t. II. 55; nebylo na jiném, nežli vytasiti se s barvou, t. VI. 79; s takou nekalou radou neměl jste se nikdy vytasit, K. Světlá, Kříž u potoka 17 (vyd. r. 1900), a pod. Tak již i u starších spisovatelů. Ve Veleslavínově Silva quadrilinguis 706: vytasiti meč z pošvy; Jungmann 5, 368 má z Rosy: vytasil z kapsy své listy, vytasil kord, tu teprv vytasil se s svými listy, a pod., a 4, 553 z téhož pramene *tasiti* ve významu „chytré, neznatelně bráti“ a *tasiti se nač*, „chystali se ku braní“. Jinak v nové češtině se mi naskytla jen ještě výraz *přitasiti se s čím* ve významu „přiběhnouti, přihnati se“, asi již uměle utvořený: panička vyběhla do kuchyně . . a za chvíliku se přitasila se dvěma notními šálky kávy, Liter. příloha Nár. listů 8. VII. 1928 (Ypsilon, V parnou neděli červencovou).

V staré češtině dočkaldu na jednoduché *tasiti* neznám (ovšem kromě RK: i tasi Luděk, v básni O velikém pobití 154). Ale složeniny toho slovesa v staré češtině nejsou vzácné, a je pozorovati v nich dvojí význam.

Především je sloveso *vytasiti*: často jmu (ševcí) sě přihodí, že i základov otchodi (t. j. prohraje i věci, jež dal do hry

jako základ, zástavn); anf (= a on) zlú plachtu prodra na sě, uzříš ho z krčmy wytasfy, Hrad. 128^a, = vytasiti, vyhoditi, „wytasfy“ přechodník absolutný (gerundium) v rodě mužském, jako na př. Podk. 387: jest mi velmi divno hrdú řec flissie od tebe, = slyšeti, vedle častějšího tvaru na -iece, -iec; tu jej kopím mužsky (po)tasi, až ihned duši z něho wytasy, Štilfr. Nách. 793, = vyrazil. Zvratně *vytasiti* sě ve významu „vyskočiti, náhle se vyskytnouti“: Ten Durynk . . jako chtě královi na východ pomoci, z kúta fye wytasy, DalC. 163^b, v starém něm. překladě: der vntrw Durink sprank vz einem winkil; zdali se kto nelekne spieše, když se z nedojépie vytasí nepřítel, an se jeho nenaděje? ŠtíťE. 270; wšak sie někdy o oné věci milíj něco z úst wytasi, že někdy nechtě vypovieš, TkadlS. 45^a; ale snad vytasí sě kněz neb zákonník a die: Kak móž to býti, aby hubený chlap byl důstojnější než biskup? HusE. 1, 243; ale vytasí se z nich mnohý a die, že jim jakožto starším . . má viece věreno býti, t. 1, 471. Podobného významu je *vtasiti*, „něco někam prudce vstrčiti“, a zvratné *vtasiti se*, „někam rychle vběhnouti“: tak dlouho blázen rukama svýma máchá a sěm i tam jimi točí, jednak je wtaſi pod paži, jednak za sě, jednak před sě, až je i v ústa wtaſi a žváti je bude, TkadlS. 44^b; tu se jest jeden z úředníkův královských na nás do rady vtaſil domlouvaje nám, že mi jim na královskou odpověd očekávati odkládáme, Bartoš Kron. pr. 96. I *přitasiti* se je ve významu „přiskočiti“: žena se k hlavě (mužově) pritassfy, mužovy se kštice chváti, rukú, zuby poče rváti, Baw. 54^a. Ve všech těch příkladech je základní význam rychlého pohybu.“

Jiné výrazy sem patřící mají význam „sekati“. Tak sloveso *potasiti*: obr jej (koně) sochorem porazi, a on (Tandariáš) jej svým mečem potasfy, TandMus. 170^a = posekal; — *protasiti*: tak silně veň (Palamides v Deifoba) uhodi, že štít jeho rozraziv a oděnie protasifi v prsi jeho smrtevně zakla, TrojNách. 59; (Patroclus) uhodi na štít Hectora, jemuž štít i pláty protasfy až do živého, t. 106; — *přetasiti*: v tu dobu královi hrdlo przyetasfy, DalC. 164^a, v něm. překladě: er sneit dem konige vil snel ab sin dros vnd sin kel; — *odtasiti*: u přielbice nánosek odtasfy, TrojMus. 5^b.

Obojí tento význam má indoevr. kořen *tek̄s-*, slovan. *tes-*(*tesati*), litev. *taš-* (*taſyti*, *tesati*), stind. *takš-*, 3. sg. praes. *takſati*, *tesá*, řeže, umělecky tvoři^č, *takšan-*, *tesař* a j., týž kořen je v řec. *τέντων, τέχνη* z *τεν-* *σ-νā*, ve štěrném. slovese *deh-s-en*, tříti len silným pohybováním mědlice^č, v subst. *dehse*, „přeslice“. Který z těchto dvou významů je původnější, nesnadno říci.

V jiných jazycích slovanských tvarů *vytasiti*, *protasiti* atd. není; za čes. *protasiti* je na př. v cslovan. *protesati*: proteſetъ i polъma, Zogr. Matth. 24, 51 διχοτομήσει αὐτόν, a podobně má Mar., Assem., Ostrom., Vrač. Česká slovesa lze pokládati za denominativa k subst. *tas* s významem „rychlý pohyb, máchnutí“

a pod. (srov. pol. *cios* — tětí, úder, rána), jehož ovšem doložiti nemohu kromě osobního jména *Tas*, jež však viděti můžeme v některých odvozeninách. V Kat. 2765 praví se o mučidle, sestrojeném k mučení sv. Kateřiny: tehdy učinichu čtyři kola před městem na jedné rovní mezi slúpy, wnycztaowny skřipci biechu biti kypře. Erben čte: v nichž tasovní skřipci, naproti tomu Gebauer v LF. 9, 319 chce čísti: v něž osnovní atd. Myslím, že ta změna není odůvodněna a že dlužno čísti podle rukopisu: v něž (ruk. chybě c m. e) tasovní skřipci atd., t. j. sloužící k rychlému pohybování, otáčení kol, neboť jimi šly provazy okolo hřidelů, jimiž se kola otáčela. Tedy adi. **tasový, tasovný* n. *tasovní* od subst. *tas*. Václav Rosa v Čechořečnosti str. 487 má podst. jméno *tasan*: „Tasanj, aliter Dračice, Eumenides“, tedy ve významu nějakých bytostí lidi pronásledujících. I to je odvedeno od subst. *tas* příponou *-an*, jako na př. *skokan, trhan, bratran* a pod.

Pěknou obdobu kořene *tes-* a sloves *vytasiti, vytasiti* sě co do významu tvoří kořen slovan. *per-*, též s významem rychlého pohybu, který ji v slovech *pero, perut'* a pod. Od toho je nejen sloveso *vyprnuti sě* ‚rychle, náhle zmizet‘: (črt) vyprnu si jim všem z očí, Podk. 229, ale také sloveso *vypařiti*, rychle vytrhnouti něco: hroznějším bičkem jich pomrští, ... neb vypaří na ně tento biček: Ven, psi nestudat! HusE. 2, 124 (srov. ‚*vytasiti meč*‘), a *vypařiti sě* ‚rychle vyběhnouti‘: ale ihned se vypaří kanec z lesa, jenž ryje vinici Kristovu, t. 1, 465 (srov. ‚*vytasiti sě*‘). Srov. též cslov. *pariti volare*.

7. *Trt.*

V staroč. památkách se vyskytuje několikráté podst. jméno *trt, -i*, jehož význam je dosud nejasný a bývá nestejně vykládán. Hanka v Starob. skládáních 5, 251 vykládá: tření, Reibung. Výklad ten přejal také Jungmann v Slov. 4, 655. Ve Výboru z literatury české 1, 1265 je vykládáno: něco třeného, potření, zhoubá, a Gebauer v HMI. III. 1, 392 vykládá: tření, hádka. Ale žádný z těch významů se do známých textů nehodí, takže je nutno pokusit se o výklad jiný.

Pokud mi je známo, vyskytuje se to slovo v starších památkách českých čtyřikráte. Prvý doklad je v univ. rukop. Hod. 86^b, ve Sporu duše s tělem. Duše, obávajíc se smrti člověka a chtíc přijít k milosti boží, napomíná tělo, aby činilo pokání. Ale tělo, jeví se jako bezstarostné a radující se ze života, odpírá duši, chce se stále veselé míti, na její námitky odkazuje na svůj rozum a krásu, na mnohé zboží, na své zdraví, na stříbro a zlato, jež, když je utká nemoc, vloží na kostely, na své moudré rádce a na své hrdinství, které se ani dábla nebojí, na svou moudrost, na chytré lékaře, jejichž moudrost je nemoci zprostí, na vykoupení lidstva z moci dáblový, na prorokování

dlouhého života žežulkou atd. Když konečně duše upozorňuje, že se k nim již smrt vleče, chce mít tělo již konec té řeči, neboť již všecky chytrosti je opustily, že duše sama lépe ví, co smrti říci. Na to odpovídá duše: „Pošli po svůj múdrú radu (= rádce), ať na počtě s smrtí sedú (t. ať se smrtí účtuje, jednají), snad ty móžeš i to vymožeš, svůj chytrostí smrt přemóžeš.“ A dále se praví: „Tělo vece: Nezdá mi se to nikake, by ty neměla moci také proti smrti, zlé valparti. Já s tebú dávě sobě spolu trty.“ Celá souvislost ukazuje, tuším, na význam: volnost, zvůle a pod.

K tomu bych připojil hned doklad v Májovém snu, vydaném Hankou v 5. díle Starob. skládání. Tu se vypravuje, jak se ve snu zjeví mládenci paní, k níž mládenec zahoří láskou a vábí ji, aby k němu šla a „vyplnila srdce jeho toužení“. Paní mu na to vytýká, že jí chce odníti její milou čest, a praví: „Již by má krása platila málo, kdyby mi sě tak dálo, jakož tvé bláznovství žádá a mne cti mé zbabiti žádá“ (str. 115). Na to jí odpovídá mládenec (str. 116): „Má najmilejší, proč tak mluvíš? Div jest, že mě tú řeči nezabíš. Toť na mě právě hrom z jasna udeřil (= to mě velice překvapilo), že (= poněvadž) bych tomu nevěřil, že bych měl dojít této trti. Nadál bych se spíše smrti, aby měla mysliti sobě, abych já měl tvůj čest tobě najméně čím zkaziti“. Tu je, myslím, patrný význam: zvůle, t. zvůle, odníti paní čest.

Další doklad je v Roud. 16*. Skladatel tohoto rozjímání o božím umučení aneb „summy“ ve své skladbě stále ukazuje na to, že ve všem má platiti vůle boží, ne jeho (srov. na př. v. 864-5, 867, 875 atd.), a v souvislosti s tím pak praví ve v. 1044 nn.: „Upomínám tě v téj chvále, mocný nade všecky krále Hospodine, tú milostí, pro nižto byl v ohavnosti tvój svatý život obnažen: buď mne nebožátká snažen, bych s tvé cesty¹ byl nesvoden na to miesto w pjlney trty, na němžto s' svú drahú smrti naši věčnú smrt potupil, vešken svět svú krví vykúpil.“ I tady je, myslím, patrný význam: v silné zvůli, jednaje mocně podle své vlastní vůle, ne podle vůle boží.

Konečně je doklad, ale bez souvislosti, v přípisu na 1. listě rukopisu Štítnus. (z r. 1457): »takový nešlechtník duojde v pekle s čerty trti.« I tu se hodí docela dobře význam: dojde své volnosti, vůle, zvůle.

Základ toho slova je jasný, totiž kořen *ter-*, který je ve slovese *třiti—tru*, s redukovanou samohláskou *e*, tedy slovan. *ter-*, a přípona *-tъ*, původně tudiž **ter-tъ*, cslov. *trътъ*. Co do významu srov. adi. *otrly*, ničeho nedabající, svévolný² a pod. a subst.

¹ V rukop. je čistý. Ale srov. v. 1603: vezmi ji (duši) .. sobě dle čisté milosti k miléj choti, věčný králi, jakž .. by jie strach ani které hrózy nemohly ... s tvé silnicē nikdy svěsti. Také míra verše žádá čtení: cěsty.

otrlost k něčemu, „nedbání, svébole“, na př.: vidíme . . ne méně otrlost ke smrti, jako při zápasech v arenách, Fronta II, 220, a výraz *třiti cestu*, „uvolňovati cestu“: Achilles směle vskočí do vojska jeho (Teutramova) a tra sobě cestu s obou stran lid jeho poráží, Troj. (r. 1603) O 5¹, jakož i lat. *viam terere*. Kořen *ter-* má také dvouslabičný tvar *terā-* a s nulovým stupněm v prvé slabice *trā-*, na př. v stind. *trā-* m. „ochránce“, *trājatē*, „chráni“. Proto sem patří asi také slov. *otrada*, „uvolnění, osvobození“, které ovšem bývá psáno také *otrada*, *otrada*: *otvárustitъ* s tkrněníjে vъ otъradо, Mar. Luc. 4, 19 *ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει*, podobně Assem., Mirosl.; aště jest řecky pravděp. ot bā *ντεζdatи* oskъrblijajustimъ vy oskъrbi, i vamъ oskъrblijajemytъ otradu s nami vъ javljenii gā našego Iš Chša, Christop. Thess. II, 1, 7 *εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ ἀνταποδοῦνται τοῖς θλιβουσιν ὑμᾶς θλίψιν καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβουμένοις ἀνεσιν μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ ἀποκαλύψει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ*. Odtud adi. *otradъnъ*, „snadný, lehký, snesitelný“: *отрадьnее* budeť zemi sodomъscéi vъ denъ sqdъny než gradu tomu, Mar. Matth. 10, 15 *ἀνευτότερον*; Turomъ i sidonu *otradъnée* budeť vъ denъ sqdъny než vamъ, t. Matth. 11, 12; ot mnogъ lětъ sušta té sudiju pravděp. na jazyku semu, otradněje otvěštaju sebe dělma, Christinop. Act. 24, 10 *εὐθύμως*, bono animo; sloveso *otraditi*, „osvoboditi“: prošq molę se tobě, *отради* mi gí, *otradi* mi, Psalt. bon. cant. X. 13, k tomu výklad v comment.: *въ твои бо благостини леžитъ прошenie*. Nepatří sem ovšem čes. *otrada* Baw. 105^b: dverce z komňaty uzřechu, pruochod do jedné zahrady; jdú tam bewfie (m. beze všie) otrady, == bez váhání (ot-rada).

8. *Trídný.*

Ve 4. díle Starob. skládání, v němž Hanka vydal staroč. skladbu Tristramovi, čte ve v. 1388: »také tu jeho (t. Tristramův) oř trudný uzřechu, až to jedva rozeznachu, že j' v té zemi ten kóň nebyl vychován,« a podobně dále ve v. 1416: »já sem toho reka (t. Tristrama) nalezla velice trudna,« v slovníčku pak vykládá adi. *trídný*: těžký, pracný. Odvozuje tedy toto adjektivum od substantiva *trud*, „práce, úsilí, nesnáz, nemoc“ a pod., cslov. *trqdz* s významem „nemoc“, zvl. ve výraze *vodnij trqdz*: imy vodnysi trédz, Mar. Luc. 14, 2 *ὑδωπικός*; silně slovomъ i dělomъ vodnnaago tröda strue izbylija, Supr. 363 (vyd. Miklos.); nebo ve významu „nesnáz“: ne tvori mi truda, uže dveri zatvorení sotъ, Vrač. 96^a (Luc. 11, 7) *μή μοι πόπον πάρεχε*, noli mihi molestus esse. Ale souvislost vede k jinému výkladu.

Uvedená místa jsou ve vypravování o zápase Tristramově s drakem Sarpandem oheň chrlícím a vše spalujícím. A tu se praví ve v. 1256 nn.: »Tak spáli jemu Sarpand ta saň jeho dobrý kóň, až tu slá sám, že tu pod ním na tom miestě (= ihned)

umře«. A dále se praví po vítězném zápasu a usmrcení Sarpanada Tristramem ve v. 1270 nn.: »Tu vze pan Tristram vítězství, však mu přijde to draze, neb od ohně té sani by bez mála do smrti spálený«. Proto Izalda s Branganenou, vypravivše se hledat Tristrama, nenalezly ho »velice trudna«, t. j. ve velké nesnázi, ani neuzřely »jeho oř trudný«, nýbrž nalezly Tristrama bez mála do smrti spáleného a jeho koně úplně spáleného a mrtvého. Dlužno tedy čísti ve v. 1388: oř trudný uzřechu, a ve v. 1416: velmi velice trúdnu, tedy adi. *trúdný* s významem »spálený«.

Adi. *trúdný* je odvedeno od subst. *trúd*, novoč. *troud*, jež znamenalo tkaninu napolo spálenou a snadno se vzněcující, jež se křesáním očílky o křemen zapalovala a byla místo zápalek. V srbochorv. subst. *trúd* a v slovinštině *trôd* znamená houbu zápalnou, boletus ignarius, která se u nás nazývala prostě *hubka*, již starí kuřáci křesáním zapalovali a do dýmky na tabák kladli. Ale to slovo, cslov. *trqdz*, mělo patrně i význam »hoření, plamen«. Miklosich, Lex. palaeosl. 1014, má doklad z rukopisu XIV. stol., kdysi Šafaříkova: съ трудомъ възгорѣ, a z rukopisu XVIII. stol., patrně bulharského původu: ognilo studeno ležitъ, egda udryťт отъ камикъ, пуститъ искры и въиметъ се въ търдъ и възгоритъ, — въzejme se v plamen. Základem je opět koř. *ter-*, resp. *trā-*, ale s redukovanou hláskou *a* v *ə* (švá primum), slovanský *o*: *tro-n-dz*, *trqdz*. Či je tu nulový stupeň *tr* + suff. *ond* (z pův. *and*), jako v *zelqdz* z *gel-ond-*, lat. *glans* z *gl-and-s?*¹ Znamená tedy to slovo původně „oheň třením vzbuzený“. Tento vývoj od pojmu tření k pojmu hoření není ojedinělý. Tak švéd. dial. *snaikstü* má význam »jiskra«, staroprus. *knaistis* »hořící poleno, hlaiveň«, základ obou je(s)*gen-*, *třiti*. Také cslov. *gnétili*, *zapáliti*, čes. *nítiti* je téhož původu jako *gnesti* — *gneto* »tláčiti, tísnití«, čes. *hnětu* m. *hnetu*, základ *ghen-*, *třiti*« (srov. Walde, Vergl. Wtb. 1, 5).

9. Vila.

Podstatné jméno *vila* se vyskytuje ve všech slovanských jazycech, a to v rodě mužském i ženském. Tak především v staré češtině. V DalC. 103^b čteme: »tent jest pravá wyla, kterýž pro řec cizieho nepřietel jest svého bližnieho«. Význam tu patrně je: zlý, špatný člověk. Tomu nasvědčuje i starý německý překlad: du sollt wiszin, daz der arm ist, der durch fremd red in zcorn seinen vienden zcu nest wirt gehorn, kde adi. *arm* má význam: špatný, ubohý.² Podobně je i v dalším příkladě DalC.

¹ Stejný původ předpokládám i pro *trqdz* = nesnáz, nemoc, ale se zákl. významem »tísnití, trápití«, jejž také mává sloveso *třiti*: když vás bude tříti protivensvie, u vieře sě nerozpáčíte, Ev. Mat. 282^b. Jinak vykládá obě slova Zubaty v Arch. f. sl. Phil. 16, 415 nn.

² S tím srovnaj srbochorv. *chud* = zlý, špatný, na př.: joštěv mi se čini, da je nami blizu Jerod hudi, Palmotić, Kristiada 12, 342.

8^b: pravduť mluví člověk taký, nebo se wyla muž všaký, ještěť sě před ženú súdí, wan ein icklich man arm ist al zu hant, der fur ein wip daz recht zu gerichte treib. I zde je patrný význam: ubožák, chatrný, špatný člověk. Jiný příklad čteme v Ev. Seitenstetském Mat. 5, 22: ale já vám pravi, že prokní, kdo jmá hněv k bratru bez viny, vinen bude súzenie; jenže die bratru svému: wilo!, vinen bude muky ohňové, Vulg. qui autem dixerit: fatue! Tu tedy má slovo *vila* již význam „blázen“. Tento význam je i v dalších dokladech: vždy nemúdrost každý wyla mní, aby to múdrost byla, SVít. 42^b; do sbožie, do své sily neúfaj, toť činie wyla, t. 61^a, t. j. vily, blázni.¹ Vedle substantiva *vila* je též adi. *zavilý*, a to v starší češtině opět ve významu: zlý, špatný, nespravedlivý, zpurný a pod. Tak v BPraž. žalm 77, 8 zní: aby nebyvali jakožto otcové jejich národ zavily a k hněvu popúzející, Vulg. iniustus et exasperans. Ve Výb. 1, 343 čteme z Knih mravních Alberta Velikého: jest-li můdrý, dějí: pysný jest; a jestli kázaně vesel, dějí: zavilý jest. Tamže 1, 1277 vykládáno je to slovo: potutelný, ale docela dobře se hodí také význam: zlý, špatný. Adi. *zavilý* a adv. *zavile* jsou obvyklé i v nové češtině, zvláště ve spojení: zavilý nepřítel, protivník, zavilý hněv a pod., tedy ve významu: urputný, zarytí, snad bychom řekli i: tvrdý. V tom významu jsou i tyto příklady: jemuž (carovi) zavilí pomocníci Berlina podrývají půdu, Nár. listy 14, VIII. 1928, str. 5 (v Štechově Pobřeží lásky); zavilý sektář, Fronta II. 119; (Janda), postava vážná, ... zavile věřící ve svou pravdu, Nár. listy 26. VIII. str. 2¹, = tvrdě. Sloveso *vilovati* je v stř. také ještě ve významu: zle, špatně jednat, na př. třetí výše Boha ženskú tvář milují a v tom nemúdře proti Bohu wylugy, ML. 57^b. S tím významem souvisí též *pro-viliti*: ten, jemužto je sbuožie svaté círekve poručeno, nemá toho s právem propýchat ani kterým činem provilitý, ale na potřebu chudých lidí obrátili, Ev. Mat. 359^a = špatným způsobem promarniti, zle protráviti. Jinak nabývají slova sem patřící významu o tělesné rozkoši. Tak sloveso *viliti* a *vilovati*: maje ženu svú i bude wiliti s jinú, Hrad. 119^a; *vilenie*: ostřiehaj sě tak wylenye, by neztratil svého spasenie, SVít. 72^b, čímž překládán lat. text: pauca voluptati debentur, plura saluti; *vilstvo*: kdož kolivěk pustí svú ženu, kromě ač pro wylstwo čini, čini cizoložstvo, Ev. Mat. 301^a; *vilný*: přiblížil sě smutek za veselé, za měkké rúcho oheň pekelný, za wilne hledanye opatrnost dábla pekelného, Jeron. M. 12; *vilnost*: inhed smilstvo v jich podvojíech stojí, inhed wilnošt v jich škarédém myšlení k skutku se strojí, Jeron. M. 11; neb s' udělala duom wilnosti tvé na počátku všeliké cesty, BPraž. Ezech. 16, 31.

¹ Patera ve vydání SVít. 394 neprávem na tomto místě vykládá tvar ten za adi. *vily* = nemoudrý, bláznivý, chlipný.

Z jiných jazyků slovanských je slovo *vila* především v polštině, celkem v též významu jako v češtině. V Nehringových Altpoln. Sprachdenkmäler na str. 127 čteme z Księżecky dla bractwa św. Franciszka: nye mają tesz nycz dawacz kuglarzom i vilam, a podobně tamže z rukopisu kornického téhož spisu: nye maya tess nycz dawacz kvylarzom albo tess gynssym vylam. Slovo *kuglarz* je tak, jako čes. *kajklér*, *kejkliř*, ze střhněm. *goukelaere*, *gougelære*, a má týž význam jako slovo střdhněm: lstitvý člověk, klamač, šejdiř, lat. *ioculator*. Slovo *wila* má tu proti němu patrně význam všeobecnější, tedy: zlý člověk, zlosyn a pod. Tamtéž na str. 135 čteme ve zlomku o životě sv. Blažeje: swiſty blaszey gemu rzekl: wylo, mnyemasz, by twey (m. twe) mfy mogly odýfiez myloscz bozph?, a na str. 259 v legendě o sv. Blažejevi podobně: wylo, mnymasz, by twey mfy mogly odýfiez myloscz bozph?, kde Leg. aurea má: insensate, tedy: nerozumný, bláhový, blázen. Na str. 284 ve skladbě De morte prologus: gdy lessal wsznak yako wyla, sznyercz do nyego przemowyla, asi == bídny člověk, ubožák. Stejný význam je v též skladbě v. 285 (Nehring str. 289): ktho szya rath kv bythwe myecze, vlna (= utně) mv raka (= rukou) y plecze, roszdzelą (= -ę) gy swogu mylą a ostavya gy prawym vylu; a ve v. 417 (Nehring 291): (dobry) wszal oth wszytkych wszgardzenye, szvyeczszczy mu szya naszmyevaly, za prawego gy vyla myely. Naproti tomu význam ,blázen, hlupec' jeví se již v též skladbě v. 169 (Nehring 285): morza (= morze) wszytko luczskye plemya, morza mądre y thes vyly; a ve v. 446 (Nehring 292): kyedy mnych na konyv szkacze, nye veszralby na nalepsze kolacze, vriasze szya yako vyla. Ve významu ,blázen, hlupec' ustálilo se toto slovo celkem v době pozdější. Na př.: owa każdy takowy chodzi jako wiła a tlucze się po ścianach by nadęta piła (= míč), Młk. Reja Pisma, vyd. A. Brückner, 183; niechaj będzie namędrzy, alic z niego wiła, t. 188; przyszedł jeden wiła w nowe lato do biskupa łakomego prosiąc, aby mu dał złoty za kolędę; ten mu rzekł, iż szkoda złotego blaznowi, Ezop 113, a pod. Také složené *szaławiła* se v polštině vyskytuje ve významu ,ztrešněc, poblázněnec': wyście . . nie strzymali tamtego traktatu, gdyście starožytne wypchnawszy Mohilę, na jego dali miejsce Tomszę szaławiłe, Potocki, Wojna chocimska 7, 74. Adi. *zawiły* je v polštině jako v češtině: (śmierć) serce śmiale a bystrej natarczywość ręki, jako topor zawile w dębie, mija, sęki, Potocki, Wojna choc. 9, 630; zawile sęki == tvrdé suky. Sloveso *wiłać*, *wiłować* znamená ,šáliti, klamat, tropiti žerty, blázniť, na př.: kiedy się nie dosyć emirowi stało cesarskiemu, gdy widzi, že Gracyan wiła i że do polskiej ligi się nachyla, Potocki, Wojna choc. 1, 741; wiła == klame; examinujcie go z tych kwestyi, zobaczycie, jak będzie wiłał, Źebrowskiego Zwierciadło 105; albo z nas szydzisz, albo sam wiłujesz, J. Kochanowskiego Fraszky 28, == blázníš.

Také v ruštině je subst. *vilá* ,člověk, který se uchyluje od jednoho dila k druhému, nestálý, větroplach', ale také ,lstivý člověk', adi. *viljavij*, *vilavij* ,lstivý, chytrý', slovesa *viljatb*, *vilivalb*, *vilnute*, uchylovati se s přímé cesty, chytře si vésti' a pod. (Dalb., Tolk. slov. 1, 500). Podobně v malorusk. sloveso *wyl'aty* ,s přímé cesty ustupovati, klamati', bělorusky *vilić* v též významu. V srbochorv. slovo *vila* také znamenalo ženu špatnou, hříšnou. V Palmotíčové Kristiadě 2, 141 se praví o hříšné Marii Magdaléně: kao toj začen vil (= vila) razbludna, užeže se od požude, da obraza toli čudna (t. Krista) uživati liepos bude. Dále nabývá slovo *vila* významu ,čarodějnici'. Tak již v Georg. Amart. 428, 28 je slovo *vila* v glose k řec. siriny (Slavia IV. 480), srbochorv. *vilenik* = čarodějnící, *vilenice* = čarodějnici, na př.: Turkinje su vilenice, čarujući svies zanose, Gundulić, Osman 12, 110, adi. *vilovit* = čarodějný: zaisto s bilja vilovita obsieni te i zatravi, t. 12, 112. Václav Rosa v Čechočečnosti na str. 487 mezi »nomina boēmica poëtica«, t. j. mythologickými jmény, vyskytujícími se v básních, uvádí také: »Wyla vel Wýle, Hecatas«. Jinak slovo *vila* nabývá zvl. u Jihoslovanů významu »nympha«.

Z jiných jazyků jsou slova k našim svým původem patřící především v jazyčích baltských. V litevštině je podst. jm. *výlius*, *vyla*, *vylis* ,podvod, klam, lešt', adi. *vylūs* ,klamný', sloveso *vi-lioti* ,klamati, lákat, sváděti', *-vilti* ve složeninách, jako *apr-vilti* ,klamati' a pod.; v staré pruštině part. pass. *pra-vilts* ,zrazený', *pro-vela* (m. *pra-vela*) ,zradili'. Také v germanských jazyčích jsou slova, která sem významem i původem patří: anglos. *wile*, *wil* ,lest, podvod', angl. *wile* t., stfris. *wiliga* ,čarodějnictví', stnord. *vél* ,umění, chytrost', *vēla* ,oklamati'.

Jeví se tedy jako základní význam všech těchto slov pojem zla, špatnosti, klamu, lsti, z něhož se další významy vyvinuly. Základem těch slov je *uēil-*, *uēil-*, což je rozšířený původní kořen *uei-* s významem: ohýbat, vinouti, točiti a pod., jejž vidíme v cslov. *viti*—*vijo*, stč. *viti*—*vii* (z *vęj*), cslov. *vitb* ,něco zkrouceného, vrbový provaz', lit. *vyti* ,točiti, kroutiti, na př. provaz', *vytis* ,vrbový prut', lat. *vitis*, něm. *Weide* a pod. Rozšířený kořen *uēil-*, *uēil-* byl patrně již v indoevropštině. Srov. F. Johansson, Indog. Forsch. III. 261, H. Petersson, Zur slav. u. vergl. Wortforschung 17.

Že původní význam ,ohýbat, točiti' přechází ve význam špatnosti, zla, klamu a pod., není zjev ojedinělý. Tak v cslov. je sloveso *lěsti*—*lěkō* s významem flectere, subst. *lōkz*, čes. *luk*, nazvaný podle ohnutého tvaru, adi. *słōkz* = inflexus, inclinatus, na př.: i se žena děchъ iměšti nedqžnyi 18 lětъ i bě sъlqkav', Vrač. 85^b (Luc. 13, 11) m. *sъlqkava*, ην συγκύπτουσα, ale již sloveso csł. *lēcati* znamená illaqueare, čes. *léceti*, subst. *lōka* ,klam, lešt', adi. *lōkavz* ,zlý, nešlechetný' a ,dábel', podobně

adi. *lōkavn̄s* a sloveso *lōkavnovati* improbum esse, na př.: na ljudi tq (t. j. tvoje) lōkavnovašq (= -ę) voleq, Psalt. bon. 82, 4. Srov. také řec. *σκολιός*, křivý, nešlechetný, i čes. *zavésti*, vč. ,vésti za něco', pak ,oklamati'.

10. *Vztrvný*.

Adi. *vztrvný*, psáno též *ztrvný*, *vztrvný* a *stvrný*, se vyskytuje v staroč. památkách několikrát, a význam jeho je dost jasný. Ve Výboru z lit. čes. I. 336 je tento doklad z univ. rukop. bible ze XIV. století: den Boha všech zástupov na všelického pyšného a na všelikého ztrvného, i bude ponížen (Isa. 2, 12), Vulg. super omnem arrogantem, v BPraž. vysokého, BBrat. vyvýšeného. Jiný doklad je v Knížce o hře šachové: ta pochotnost, když král milostivě a laskavě bydlí s svými, i hrubého lidu mysl projde a obměkčí i wztrwne oči nepřátelské, LF. 29, 263, patrně — hrdé oči. V Ev. Mat. 327* se čte podle vydání Holubova: tato pověst znamená veliká buoží přiezen, jižto je Hos-podin s prva počátku ukázal židovstvu, a jak jsú oni inhed na počátkce zádali jeho smrti a že jsú pro své zcwrne skutky nebyli duostojni buožieho smilováním. Je to patrná chyba m. ztrvné, a výraz »ztrvné skutky« znamená: hrdé skutky. Jiný doklad je u Štítného: nedražďte se vztrvný řečí bez potřeby aneb marnú, ŠtitV. 67; nevzplašuj sprostného ztrvný řečí, t. 235; a subst. *vztrvnost*: (manžel) pustě v srdece veliká vztrvnost a zlost proti zlosti, práv nebude, t. 40, = hrdost. Několikrát čteme toto adiectivum v staroč. skladbě o Tristramovi. Tak ve v. 4821 nn.: tu k pokrmu miesto zelička nasbieráchu rozličného bylíčka. Isalda musí požívat toho pokrma, ač jest byla králová velmi ztrvná, t. j. vznešená, hrdá. Podobně ve v. 5939 nn.: tohož žaluji tobě, Tristrame, dobrý muži, žež zde nemáme chleba ani pokrmu; a tyž, Tristrame, máš mysl ztrvnú, nemohl by té psoty strpěti, ani hladem jako my mřeti, = hrdou; ve v. 6282: oni sě také brániechu ztrvně, dávajíc jim rány skrze brně, = hrdě; ve v. 8481: majíc na lodiach plátno (t. j. plachty) črné, ot připravenie přeliš ztrvné, = přípravou velmi ozdobné, drahé; ve v. 8656: nejeden tu, ještě měl rúcho ztrvné, obleče sě ve všechno črné, = drahé, nádherné. Záporné jest toto adiectivum ve v. 7505: a když jsú přinesli před krále kterú krmí, blázen (t. Tristram za blázna přestrojený), jako člověk nestvrný, vždy jedieše z mísy s ním, t. j. jako člověk sprostý, sprostáček, opak pojmu »vznešený, hrdý«.

Jeví se tedy význam tohoto adiectiva: vznešený, hrdý, ozdobný, drahý a pod. Ve Sborníku fil. III 165 Zubatý spojuje naše adiectivum s česlov. příslovcem *otvrsná*, *contrario modo*, čemuž ovšem význam jeho odporuje. Základem jeho je zajisté koř. *tver-* s předponou *vz-*, který je ve výrazech *tvoriť*, *tvář* a pod. Původní význam toho kořene se jeví v lit. *tvérī—tverīū*

,uchopiti, omeziti, oplotiti‘, ale také „určitý tvar něčemu dáti‘, zvl. ve slož. *sutveriu*, *sutverējas* „stvořitel‘. K staročeskému významu „vznešený, hrdý, ozdobný, drahý‘, který spočívá zejména v předponě *vz-*, srovnej cslov. *utvoriti* ornare, *utvar* opificium, ornatus, čes. *tvárný* formosus, na př.: mrzutý-li čili tvárný, Kat. 291; tvárných i netvárných jest Buoh otec, ŠtitE. 47, a pod. Co se utvoření týká, je tu základní samohláska *e* redukována v α_2 (švá secundum), slovan. *ə*, takže by pův. tvar zněl **vz-s-tvær-nz*, cslov. **vzstværənə*. Je tedy to adi. právě tak utvořeno, jako na př. adi. *plznə* z **pbl-nz*, lit. *pilnas*, got. *fulls* z **ful-nas*, od koř. *pel-*.

Nová latinská verše bajky o lišce a džbánu.

Napsal Jan Vilikovský.

V rukopise klášterní knihovny admontské č. 550, na nějž u nás po prvé upozornil Zíbrt (ČČM. 83,1909, str. 433), nalézá se fol. 55^r -208^r Quadragesimale (inc. »Conuertimini ad me in toto corde vestro etc. Videns uos pauciores in sermone ante me quam heri....x.. Rogemus ueram zophiam i. sapientiam i. Cristum, qui nobis tribuat eam etc.«), opis. r. 1434, jak ukazuje explicit (fol. 208r): »Et sic est finis huius Quadragesimalis sabbato ante conductum pasche Anno domini M^{cccc}xxxiiii^o tempore persecucionis wikleistarum siue husitarum.« Již toto explicit svědčí o českém původu rukopisu, ještě jasněji však množství českých glos i slovních obratů, vyskytujících se v celém textu (na př. fol. 57^r klaskowe twogi stali by tobie, 79^r [o mravencích] kutie se w kopenczi, 84^r rado sie lidem stiska z welike praczie, kdyz nemagi dobre zaplaty aneb zenetzig i, by gim bylo dobrze zaplaczeno atd.) a dodávajících těmto kázáním zvláštní bezprostřednosti a svěžesti. Mezi četnými exemply má pro nás zvláštní zájem zejména bajka o lišce a džbánu, uvedená na fol. 110^{r-v}, jednak jako cenný doklad pro rozšířenost této bajky, jednak i svou formou.

Otiskuji celou bajku přesně podle rukopisu (jedině interpunkci jsem upravil):

«S>citis¹ illud verum² prouerbium vnde venit, quando dicitis: »Satis est de illo ludo i. dosti te hry; et si nescitis, tunc audite: wlpes vocatur a fraude et conueniens nomen habet, que sepe multos decipit, eciam sola a multis decipitur: Ergo ei est dictum istud prouerbium. Quia vna vice currens per campos et po pustynach hue et inde incurrit i. vbihla gest in vnam domum vacantem i. pusty dom et ibi inuenit vnam amphoram retro fornacem et dixit: »Quid tu hic sola operatis (!)? Modo omnes exierunt i. wstiebowali sie de domo, et tu sola mansisti.« Et volens sibi facere solacium, ligauit sibi

¹ Iniciálka není provedena.

² řkp. v m bez označení zkratky; snad = verbum [místo čehož písář napsal prouerbium a zapomněl škrtnout]?

illam amphoram ad caudam et sic cucurrit per campos huc et inde; et quo ipsa cucurrit, ibi eciam amphora, sic quod venit ad vnum fontem et dixit: »Modo cum amphora ambulant pro aqua: eciam hauriam aquam.« Et sic ligans amphoram sibi ad collum immisit eam in fontem. Et dum amphora implebatur aqua, wlpes voluit extrahere et non potuit. Et tunc retrospi (110v) ciens dixit: »O amphora, quid facis? non vis exire?« Que respondit: »Iam satis mecum lusisti i. przechrawala; jam satis est de illo ludo. Ego eciam tecum ludam.« Et sic amphora existens plena aqua sua grauedine intraxit in fontem wlpen et submersit.

Quare hoc dixi? Jam satis de peccatis ligasti ibi vobis in carnis-priuio et lusistis cum eis, ut voluistis; ergo timendum est, ne uobis dicat peccatum idem ut amphora wlpi: »Iam satis mecum lusisti«, et demerget (!) te in infernum, ut amphora wlpen. Ergo confiteamini nunc peccata vestra etc.

Tato verše je značně obšírnější než dosud známá (mladší) verše, kterou (z rkp. vratislavské univ. knihovny IV. Q. 126) uveřejnil Brückner v Archiv f. sl. Phil. XI. (1888), str. 471, shoduje se s ní však ve všech podstatných rysech proti české versi rkp. Hradeckého. Zejména zajímavé je spojení bajky s příslušním dosti té hry, po němž v naší bajce není ani stopy.

Moralisace vratislavské verše (Ita multi ponunt eis peccata post tergum, quia ad caudam ea ligantes, sed non ponunt ea ante oculos, ut de eis vellent penitere, quae eos in tantum aggravant et ultimatum post se trahunt et submergunt in inferno) zdá se poukazovat, že ani v její předloze nebyl detail, charakteristický pro znění rkp. admontského, že si liška přiváže džbán na krk, když chce nabírat vodu (že není původní, ukazuje hned následující respiciens).

Pro zjištění původu české bajky nemá ani tato verše bezprostředního významu; Quadragesimale vzniklo v osmdesátých nebo sedmdesátých letech XIV. stol., snad ještě za života Karla IV., v Praze.¹ Vidíme však, že možnost nalezení přímého pramene bajky není tak nepravděpodobná, a kde asi třeba hledat.

Zeyerův „Zpěv o pomstě za Igora“.²

Napsala Janina Viskovatá.

»Zpěv o pomstě za Igora« byl po prvé vytiskněn v r. 1882 v »Lumíru«. Kdy jej J. Zeyer napsal, přesně říci nelze; ve vydaných jeho dopisech a ve vzpomínkách na něho se nic o něm nepřipomíná. Pravděpodobně jej napsal r. 1881 brzy po návratu z cesty do Ruska. S pověstí o pomstě Olgy se mohl Zeyer seznámit již z českého překladu ruského letopisu, jejž pořídil Erben (1867), ale Zeyer jistě četl i ruské prameny. V jeho knihovně jsou tři knihy, v nichž jest pověst o Olze: Φ. Гиля-

¹ O tom podrobněji při jiné příležitosti.

² Spisy Julia Zeyera, Poesie. Šesté vydání 1929.

ровъ »Историческая и поэтическая сказания о русской земле« z r. 1872; příloha k časopisu »Мірской Вѣстникъ« z r. 1862 »Святая блаженная великая Княгиня Ольга«; И. П. Хрущовъ »О древне-русскихъ историческихъ повѣстяхъ и сказанияхъ«, Кіевъ 1878. Studium textu »Zpěv« mimo to ukazuje, že Zeyer patrně používal i jiných pramenů, na př. knihy E. V. Barsova »Причитанья Сѣверного края«, Moskva 1872, i jiných, hlavně letopisů. V Lavrentěvké recensi je na př. část o pomstě Olgы nadepsána: »Мщеніе Ольги« a Zeyer svou báseň nadepsal »Zpěv o pomstě za Igora«.

»Zpěv« se skládá ze šesti částí napsaných blankversem. Osnovou »Zpěvu« jest ruská letopisná pověst o tom, jak Olga pomstila na Drevanech Igora. Její obsah je všeobecně znám. Základní její prvky jsou v básni Zeyerově zachovány. Ale »Zpěv« není překladem ruské pověsti do češtiny, Zeyer z ní čerpal jen motiv ke své básni, jež lyrickým elementem, živosti a barvitostí líčení je zcela vzdálena suchého, stručného, epického popisu ruského letopisného originálu. Poněvadž je ruská pověst pouhou osnovou Zeyerovy básně, Zeyer se nikterak nesnažil o přesný překlad; spisovatel není tu překladatelem, nýbrž samostatným tvůrcem. Bohatá fantasia básníkova obestírá celé dílo svěžími barvami, živě malujíc vnější okolnosti událostí; poetické detaily některých částí vykládá po svém, uchyluje se někdy od pověsti, vnáší sem jiné ruské motivy odpovídající autorovým zámyslům. Pod perem Zeyerovým ožívají letopisné figury, vytvářejí se nové osoby. Stručná slova osob v pověsti jednajících proměňují se v oživenou řeč a z jejich dialogů vznikají vnější popisy jejich duševních zážitků.

Zeyer se nesnaží rozšířit děj pověsti tvorbou nových významných momentů na základě daného motivu. Spokojuje se dějem, jaký je v pověsti. Svými rozměry »Zpěv« značně přesahuje letopisnou ruskou pověst, ale toto rozšíření se týká popisů a řečí, jím se rozmnožují menší episody, vnesené v hlavní děj díla. Cítíme, že básníka vábila mnohem více krása formy slovesné než propracování a rozvinování thematu po stránce vnitřní, rozmanitost dějů a psychologie nebo analysis citu. Proto i duševní stavy hrdinčiny vyjadřuje Zeyer hlavně způsobem její řečí, v hořkování atd.

Po stránce slohové jest Zeyer osobitý; daný ruský motiv zpracovává v duchu ostatní vlastní tvorby, vnášeje do něho mnoho elementů subjektivních. Tak epický charakter pod perem Zeyerovým misty úplně zmizel. Básník vzal sujet z hloubi minulosti, hlavní jeho fabuli zachoval, ale jazyk, styl a charakter »Zpěvu« někdy ukazuje k epoše romantismu, ba i moderního sentimentalismu. Možná, že Zeyer původně zamýšlel vypracovati své dílo v duchu a stylu ruských lidových bylin; důkazem této domněnky by byl zvláštní rozměr »Zpěvu« a užívání ruských lidových epithet, způsob lidových hořkování (причитаний), ale Zeyer ne-

mohl se nedat zvábiti krásou slova, a na druhé straně přenéstí ducha a styl ruského národního výtvoru na uměleckou půdu jazyka jiného by dovedl jen ten, kdo se hluboko sžil s oním národem a pronikl v jeho duši.

A tu se Zeyer v nadšení pro barvité líčení podrobností ne-výrovnává s dobou, z níž vzal svůj námět. Obrazy idylicko-sentimentální neodpovídají někdy duchu oné doby, tak na př. popis jízdy Olžiny, kde dívky popohánějí koně polními květy:

»Každého z těch koňů štíhlá panna,
vysoká a vnadná jako bříza,
za zlacenou, volnou uzdu vede,
poháněj ho prutem plným květů« — (str. 109);

nebo scéna, jak Drevané přicházejí k Olze s osudnou plačí daní:

»útlé děti nesly v klecích z prutů
celá stáda polapených vrabčů...
Za dětmi zas přišly lepé panny,
hlavy měly květinu ozdobené,
na ramenou bílé holubice
seděly jim, tiše broukající.« (str. 122).

Možná, že básník úmyslně užívá těchto idylických obrazů, aby tím jasněji vystoupil kontrast s krvavým činem Olžiným. Je tu zřejma jedna z vlastností Zeyerovy tvorby, ostré barvy bez přechodných polostínů. Na druhé straně básník usiluje proniknouti Olžiny činy a pochopiti je i jejich mystický význam hlouběji, než je tomu v ruské pověsti. Přistupuje ke zpracování svého námětu z minulosti, Zeyer pravděpodobně poznával a studoval ty obyčeje Slovanů, jež se týkaly krevní msty a pohřbívání. A tu zdůrazňuje vnitřní smysl pomsty Olžiny.

Počínaje svým »Zpěvem«, Zeyer vynechává tu část pověsti, jež jedná o přichodu Igorově do země Drevanů i o jeho zavraždění a přenáší děj přímo do Kyjeva. V letopise je krátce napsáno: »Вольга же бяше въ Киевѣ съ сыномъ своимъ съ дѣтскими Святославомъ . . . воевода бѣ Свѣнелдъ . . .«; ¹ Zeyer začíná vylíčením místa, jež jakoby v předtuše blížící se tragické události je chmurné:

Hustá mlha leží nad Kyjem,.
kravavě zapadá v sněhu slunce,
pošimurně se dívá zlatý Perun,
jehož hlavu obletují vrány...« (str. 87).

»Bílá labuť Olga« se dovidá, že »Drevané, odvěci nepřatelé Kyjeva a jasných jeho knížat«, zabili jejího muže a zakopali jej do země bez náležitých obřadů. Tento název »Drevané, odvěci nepřatelé Kyjeva«, je přejat Zeyerem pravděpodobně z knihy Chruščovovy, v níž v pověsti o Kyjevanech a o Drevanech se píše: »Соперничество между ними было исконное и вполнѣ

¹ Полное собр. Русскихъ лѣтописей, изд. Археогр. Ком., Т. I. Лаврентьевская лѣтопись. СПБ. 1846. Стр. 28.

законное» (str. 110). Na téže stránce Zeyerova exempláře jsou podtržena modrou tužkou slova »въ Кыевѣ« a na okrajích jeho rukou poznamenáno: »пůvodní psaní proto po česku Kyjev, ne Kijev«. Dále lící Zeyer, jenž dobré věděl, jaký význam měly v životě Slovanů pohřební obřady, jak Igora pohřbili v široké stepi, kde naříká divoký vítr, a jak se toulá jeho bludná duše s vlky. Kyjevané prohlašují Olgu svou vládkyní. Potom k zarmoucené vdově přicházejí pláčící ženy a hořekují nad smrtí knížete. K tomu dal Zeyerovi pravděpodobný podnět Barsov, v jehož knize čleme: »... въ России причитанія... всегда составляли существенную часть погребального обряда;... въ съверныхъ русскихъ предѣлахъ они сохранились съ многими чертами эпического настроенія.... Погребальные плачи въ ихъ обрядовомъ значеніи проходять черезъ всю русскую исторію... Плачі считались необходимою принадлежностью тризы. »Се уже иду къ вамъ«, говорила Ольга древлянамъ: »да пристройте меды многи во градѣ, идѣже убисте мужа моего, да поплачуся надъ гробомъ его и сотворю тризу мужу моему« (Собр. рус. лѣт. л. 16)«. Toto upozornění se zmínkou o pláči Olžině mohlo působit na Zeyera tak, že vylijel hořekování nad Igorem jako charakteristický rys v životě starých Slovanů.

Zeyer pozměnil slova hořekování z knihy Barsovovy, ale ne tak, aby porušil všechnu podobnost s originálem; podobnost tato dá se lehko určiti srovnáním textů. V lidovém naříkání se praví, že smrt přichází ve třech způsobech: v obraze mladé ženy, krásné dívky nebo »калики перехожей«; u Zeyera jsou též tři způsoby: tvar hladové ženy, chrabrého vojína-bohatýra a kupce. Když si všimneme blíže lidových hořekování, uvidíme, co mohlo dát Zeyerovi podnět k těmto změnám obrazů:

V ruském hořekování o smrti se
mluví, že ona:

»Со синя-ли моря шла да все
голодная,
со чиста-ли поля шла да все
холодная.«.

Vdova pláče pro muže praví:
»Кабы видѣли злодѣйку смере-
тушку,
Мы бы ставили столы да ей
дубовые,
Мы бы слали скатерти да тон-
кобранные,
Положили бы ей вилки золоченые
— — — — —
Нанесли бы всякихъ ъествушекъ
сахарныхъ
Наливали бы ей питьица мед-
вянова.
стр. 3, стр. 46—52.

u Zeyera (str. 90):

Kdyby kruté smrti temný přízrak
nenasytný, osudný a kletý
ve dvorec byl vešel v tvaru ženy,
shrbené a umořené hladem,
byla bych hned vystrojila hody,
celý Kyjev zaplavila medem!

Dále vdova hořkuje:

»Ты возьми, злодѣй-скорая сме-
ретушка,
Не жалѣю я гулярия, цвѣтина
платьица,
Я со стойла то даю да коня
доброго.«

стр. 4, стр. 62.

V textu Zeyerově (str. 90):

Kdyby kruté smrti temný přízrak
ve dvorec byl vešel v tvaru reka
— — — — —
s pestře tkaným rouchem,
byla by jej oděla má ruka.

Zmínka o »dobrém koni«, v ruských písních spojovaná s bohatýrem, mohla v Zeyerovi vzbudit představu »tváře reka«.

A konečně

»Со двора возьми любимую скотинушку

Золотой казны даю тіѣ по на-
добѣю,
Не бери только надежной голо-
вушки.«

Стр. 4, стр. 71.

u Zeyera (str. 90):

Kdyby kruté smrti temný přízrak
ve dvorec byl vešel s tváří kupce,
— — — — —
byla bych jej přesytila zlatém,
zkrušila jej k zemi šedým stříbrem,
perlam i tizi drahokamů!
Byla bych snad odvrátila osud
dadouc vše, krom toho, co mi
vyrvat.

Zmínka o »zolotoy kazni« vzbudila představu kupce. Dále už básník tvoří hořkování Olžino sám: smrt nepřišla v těchto obrazech, nýbrž zlodějsky se skrývala v černém mraku, letěla za Igorem jako ohromný pták tak dlouho, pokud nevyrvala z hrudi hrdinovy duši.

Potom následují slova Olžina o jejím velikém hoři:

»Bole můj, ó rosti vzhůru k nebi
jako hora, která zemi tíži,
bole můj, ó szírej jako oheň,
jehož jíceň celá města hltí.
Zařvi hukem vzbouřeného moře
zavyj stádem nezkrocených vlků« — — (str. 91.).

V tomto monologu se objevuje psychologický základ, z něhož vyrůstá v Olžině duši touha po strašné pomstě a usmíření stínu milovaného muže. Její hoře je tak veliké, že ji může zničit a zlomit.

Potom přináší stará chůva hořekující Olze malého Svatovslava, připomínajíc jí tím její útěchu; vévoda Svěneld k ní mluví o vládě, jež ji čeká, a o knížecí povinnosti, a konečně řecký kazatel jí připomíná její víru. Olga však jim nechce rozuměti a odpovídá, že je především vdovou po Igorovi, že první její povinností nyní jest pomstítí vraždu manželovu a vrátit mu po necestném pohřbu mír. Teprve až to vyplní, bude matkou, vládkyní a bude poslouchat o neznámém Bohu, jenž přináší odpuštění. V ruské pověsti se nemluví o kazateli, ale tato episoda je v pověsti o Olžině pokřtění. Tu je zajímavá podrobnost: u Zeyera chůva, jež Olze přináší syna, říká jí, aby si vzpomněla, jak žila

»v Pskově, v starém hradě svého otce«, v letopisné pověsti se nic nemluví o původu Olžině, ale v knize »Святая блаженная великая княгиня Ольга«, která je v Zeyerově knihovně, se praví: »По преданік великая княгиня Ольга была родомъ Псковитянка« (стр. 1).

Druhá část »Zpěvu« se začíná líčením jara nad Dněprem. Olga ještě silněji pocítuje své hoře, pohružuje se do vzpomínek na první setkání s Igorem v lese:

»Vzpomněla, jak tenkrát Igor zblednul
divou vášní, velkou, náhlou láskou,
když ji uzřel — — — (94)

— — —
Po prvé tak byl ji viděl Igor,
lově kolem hradu — — — (95)

V knize »Святая блаженная великая княгиня Ольга« se praví: »Князь Игорь, охотясь однажды въ густыхъ лѣсахъ вблизи Пскова, встрѣтилъ юную Ольгу и плѣненный ея умомъ и красотою, поименовалъ ее своею супругою.« (стр. 1).

Dále u Zeyera vytrhuje Olgu z myšlenek zpráva Svěneldova o příchodu drevanských poslů. Olga se ovládá a přijímá je s vnějším klidem. Následují dlouhé řeči poslů, návrh Olze, aby se provdala za knížete Mala; do těch řečí vložen téměř doslova překlad slov drevanských poslů v letopise.

V letopise:

— — —
»Мужа твоего убихомъ, бяше
бо мужъ твой аки волкъ, восхи-
щая и грабя,
— — —
а наши князи добри суть, иже
распасли суть Деревъску землю;
— — —
да пойди за князь нашъ за Маль«
(стр. 24).

U Zeyera (str. 96):

— — —
»Uibili jsme proto muže tvého,
proto, že jak vlk nás napad' dravě,
v porobu nás uvrh', těžké daně
— — —
Zorala nám zem knížata naše
— — —
Nuže, promluv, bílá labuť Olgo,
jestli Mala příjmeš za manžela.«

U Zeyera jest mezi posly bratr knížete Mala, který Olze vypravuje o zázračné lodi, na které pojedou, svoli-li ke sňatku s Malem.

Zde poetická fantasia Zeyerova vkládá v ústa mladého Drevana příběh o čarowném stromě, z kterého byla loď zhotovena. Bratr knížete slibuje Olze báječnou cestu za zvuků písni a houslí.

Olga poslouchala posly s vnějším klidem, ale pod tímto klidem se tajila bouře — osnovala u sebe plán pomsty. Odpovídá poslům:

— — —
»Pláčem nevzkříším již svého muže
— — —
Mal ať je mi chotěm!
Ctíc vás dokážu, jak jej si vážím.« (str. 100.)

Je to ohlas slov v letopise: »Люба ми есть рѣчъ ваша, уже мнѣ мужа своего не кресити; но хочю вы почитти наутрія предъ людьми своими.« (str. 24).

Podle letopisu Olga říká poslům, aby se nechali přinésti na lodi, na níž přijeli. Cesta po suchu na lodi byla projevem veliké úcty, a to bylo již dostatečnou příčinou, aby neodmítli. Zeyer uvádí ještě druhou příčinu cesty lodi po suchu: Olga praví, že by ráda viděla loď zhotovenou ze zázračného stromu. Dále následuje episoda se zasypáváním živých Drevanů v jámě; podle letopisu ji Olga přikázala vykopat zvláště pro hosty, kdežto u Zeyera je neobyčejného původu: vytvořila se pádem mlatu Perunova, jenž se hnál za vzbouřenými běsy. Podle letopisu se Olga táže Drevanů: »Добра ли вы честь?« (str. 24) a u Zeyera: »Moji hosté, jak se hod vám líbí?« (str. 102). Vypisuje podrobnosti této episody Zeyer úmyslně zesiluje dojem ukrutnosti Olžiny; Olga mluví o odsouzených:

»засыpte же тѣжкou, чernou hlinou,
властнї krev af zalije jim hrdla
chlebem bud jim dusicí je hrouda,
моje kletba při tom kvasu hudbou!

Důstojné to býdy milým hostům!« (str. 102).

Této episodě dává Zeyer zajímavý smysl ve spojení s pohřebními obřady Slovanů. Olga vzývajíc stín Igora naznačuje, že tu přinesla za něho oběť matce-zemi, chovající jeho popel:

»Přinesla jsem za tě zemi oběť,
syré zemi, věrné naši matce.« (str. 103).

V letopise se o tom nepraví nic.

V třetí části Zeyer vypisuje událost, jež je v letopise, o upálení druhého poselství Drevanů v lázních, vnášeje při tom do vypravování celé girlandy poetických podrobností o prostředí i o ději. Ale i tu podtrhuje promyšlenou mstivost Igorovy vdovy. Před strašným trestem se snaží ukázat svým zajatcům, jak je život krásný, slibuje jim krásné otrokyně, hudbu i vonné masti a oleje. I tomuto aktu msty přikládán Zeyerem zvláštní smysl.

»Přinesla jsem oběť za Igora.
Obřad pohřební jsem vykonala
věrně, jak na jeho vdovu sluší.« (str. 108.)

Při obou těchto aktech pomsty Zeyer zachovává v hlavních rysech údaje pověsti. Ale zatím co pověst podává oba ony fakty prostě jako Olžinu pomstu a vůbec se nedotýká vnitřního jejich významu, Zeyer ukazuje na zvláštní mystický smysl trestu, smysl, jenž jest od aktu msty oddělen. Ze slov, která Olga promluvila, je zřejmo, že nejednala náhodně zamýšlejíc toliko pomstít se, nýbrž že volila ten nebo onen způsob trestu vědomě, majíc na zřeteli, aby jím vyplnila obřad vynechaný při pohřbívání svého muže a aby tak usmířila jeho duši.

Tento pohanský význam způsobu každého trestu samozřejmý Olžiným vrstevníkům byl už úplně nesrozumitelný křesťanu — letopisci, jenž pověst zapsal. Tak se význam těchto obřadních aktů ztrácel a do pověsti přešla toliko suchá zpráva o samotném faktu bez jeho vnitřního podkladu.

Kotljarevskij¹ praví, že v pomstě Olžině je možno viděti obřadní stránku: »...душа его (т. е. Игоря) требовала не только мести, но и успокоительной погребальной почести и жертвы и это-то, кажется, руководило поступками Ольги: пословъ древлянскихъ она приносить въ жертву неуми- ротворенной душѣ своего погибшаго мужа, справляя надъ ними заживо религіозные погребальные обряды.« Bylo by třeba rozhodnouti, přejal-li Zeyer tento smysl trestů Olžiných z Kotljarevského, nebo vynesla-li nejdříve jeho intuice sama z hloubi věků onen vnitřní smysl a hledal-li teprve potom vědecké ověření své myšlenky. Obraz Olgы, jak jej vytvořila tvůrčí mysl Zeyerova, mohl způsobiti, že básník našel smysl trestů bez závislosti na vědeckých faktech. Horoucně milující vdova, jež tesknila po zabitém manželu, jak je vyličena u Zeyera, nemohla se spokojiti pouhou pomstou, která by nevysvobodila bludný stín jejího muže, zakopaného bez nutných obřadů. Láska zachvátivší celou bytost Olžinu musila hledati způsob, jak bloudící stín Igorův usmířiti. A to mohlo obrátili Zeyerovu pozornost k formám trestů vymyšlených Olgou; to jej mohlo přinutiti, aby v nich hledal nutný obřadní smysl. Možná, že hledaje tento smysl básník se pro poučení obrátil k vědě, zejména ke knize Kotljarevského. Ale ještě pravděpodobnější je, že tato práce byla Zeyerovi již známa; svědectvím toho je další výklad »Zpěvu«, ve kterém básník vyjadřuje myšlenku o Olžině vyplnění pohřebních obřadů — na počest Igora — paralelně s pomstou. Jak zakopání do země, tak spálení zesnulého bylo obyčejem Slovanů-pohanů. Oba tyto způsoby pohřbívání vykonává Olga s Drevany; při zakopání do země je účastna i tradiční loď, nezměnitelný atribut pohřbívání význačného nebožtíka.²

Ve čtvrté části »Zpěvu« se vykládají události podle pověsti, ale s četnými poetickými doplňky. Vypravuje se o cestě Olžině k Drevanům. Mal slavnostně vitá Olgou a sděluje jí, že nad Igorem je již nasypána mohyla a na ní že již rostou stromy. Olga se u mohyly oddává zoufalému hoři; na to vybízí, aby se veselili, pili a tančili kolem Igorova hrobu na jeho pamět. Zeyer uvádí způsob tryzny, jaký byl u Slovanů a z kterého je zřejmo, že Olga promyšleně pokračuje v pohřebním obřadě, jenž nad Igorem nebyl vykonán.

¹ А. Котляревский: Погребальные обычаи языческих славянъ, Москва 1868, стр. 117.

² Свидѣтельство ибнъ Фацлана и др. А. Котляревскій: Погреб. языч. слав., стр. 64—65 и др.

»Ольга приказываетъ своимъ отрокамъ пить на Древлянъ за смерть или на смерть имъ, подобно тому, какъ при погребениі живые пьютъ прощальную чашу за мертваго и выливаютъ ее на могилу« (Kotljarevskij, str. 117).

U Zeyera (str. 112):
»Plňte číšel... Reje, chorovody
veděte kolem Igorova hrobu,
pijte na věčnou mu, slavnou pamět!«

Olga sama naplnila číši
sladkým vínem, podala ji Malu.
Třikrát Mal ji vylil na mohylu.«

Nastává šumný kvas, za něhož se Mal ptá Olgy na své posly a mladšího bratra. Olga odpovídá záhadnými slovy a její družina se vrhá na opilé Drevany, které pobijí. Tehdy na Igorově mohyle, jak vyžaduje obřad, Olga zabíjí i devět překrásných sester Malových.

Spálením a tryznou se u Slovanů ještě neskončily povinnosti živých k zemřelým. Bylo ještě nutno opatřit zesnulého pro záhubní život vším potřebným, jak náleželo k pohřebnímu rituálu. To skutečně učinila Zeyerova Olga; opatřila ho i otroky, vojskem a krásnými dívками, jak praví Malovi:

»Slavila jsem za Igora tryznu,
prinesla jsem raby, koně v oběť,
bez čísla jich leží pod mohylou,
Poslala jsem Igorovi reky,
aby sám nebloudil osířelý.
Devět panen na chlumu tam leží,
bílých jako sněh, ty poslala jsem,
aby Igorovi mohly sloužit.
Duše jeho je teď usmífena.
Nyní vzhůru! Korosteně nás čeká! . . .« (str. 117.)

Kotljarevskij o tomto momentu pohřebního rituálu píše:
»Какъ сжигали, такъ и хоронили покойника не одного, но
вмѣстъ съ нимъ его жену, рабовъ, коней и вообще скотъ,
оружие, утварь — словомъ все, чѣмъ пользовался въ жизни
покойникъ и въ чемъ онъ могъ по народнымъ понятіямъ
имѣть нужду по смерти« (str. 60). »Надъ могилой вождя
избиваются древляне, какъ рабы, приносимые ему въ жертву
и назначенные на служеніе его посмертному существованію« (str. 117).

Podle Zeyera raněný kníže Mal uniká do Korosteně, kde obyvatele uvědomuje o zradě a varuje před pohromou hrozící městu; podle pověsti (»Святая блаженная великая княгиня Ольга«) to udělali někteří z Drevanů, jimž se podařilo při vraždění upchnouti. A zde čteme: »Коростенцы затворили ворota и приготовились къ упорной оборонѣ«; a u Zeyera:

»S rykem zavřely se města brány,
zbraně chopil všechn lid se věrný
přisahaje brániti se chrabře.« (str. 118.)

V páté části se vypravuje shodně s letopisnou pověstí a s pověstí »Святая блаженная великая княгиня Ольга« o dlou-

hém obléhání Korostěnu a o lstivosti Olžině při jeho vypálení; Zeyer tu místy z pověsti přebírá doslovňě.

V pověsti Olga praví:

»Для чего вы не хотите покоритьсь ми? Всё ваши города уже давно отворили мнѣ ворота, и жители ихъ мирно обрабатываютъ свои поля. Заплатите мнѣ дань, и тогда я возвращусь въ свой Киевъ (стр. 7).«

U Zeyera:

»K čemu chcete dál se mi bránit, k čemu krev prolévat, hladem hy nouť?
Celá vaše země jest již mojí, plati daň a žije opět v míru, role svoje vzdělává i sady jako dříve — — — — —
Přijdte též a smluvíme se k smíru« (str. 119).

Podle pověsti Drevané jsou hotovi Olze se pokročit podle jejího přání; Zeyer však se od originálu odchyluje a odmítavými slovy Drevanů kreslí Olgu, jak jej zajímala, ztělesnění strašné pomsty:

»Nechceme se v milost tvoji dáti, vítězně jsme posud odráželi vojsko tvé, a bozi spásy pošlou pomoc nám. My víme, že se pomstít, krutě pomstít chceš za svého muže, víme, že máš kámen místo srdece v bílých řadrech, víme, že jsi, vlkem, který ženy naše, malé děti sdávit chce a napájet se krví« (str. 119).

Ale Olga slibuje, že se mstít nebude, její msta že je skončena. Podle pověsti potěšení Drevané nabízejí Olze daň — zvířecí kůže a med, a také u Zeyera Drevané se nabízejí:

Rádi zaplatíme daň, již zádáš,
silné raby, útlé otrokyně . . .

— — — — — zlatý med a vosk a měkké kůže (str. 121).

U Zeyera Olga odmítá daň Korostěnou litujíc jejich chudoby a žádá, aby přinesli z každého domu ptáky, které prý sváže zlatou nití a odvezé do kyjevských sadů pro radost svému synu. Radující se obyvatelé posílají s ptáky své děti a dívky a Olga je laskavě vítá slibujíc poslat večer Korostěnu poslední pozdrav. Následuje známá episoda s vypálením města pomocí darovaných ptáků; u Zeyera je na tomto místě zase mnoho živých poetických podrobností. A konečně Olga uspokojená posledním aktem msty rychle ujízdí od Korostěnu ke Kyjevu a hořící město svítí jí na cestu.

Šestá a poslední část líčí Olgu už v Kyjevě, kde se věnuje povinnostem k synu a k národu a otvírá srdece novému učení, jež je zcela jiné než to, co byla právě dokonala.

Básníka vábí v pověsti hlavně postava Olgy. To se jeví jasně již na začátku »Zpěvu«. Básník se zajímá jen o ty momenty pověsti, kde vystupuje Olga, a nechává nepovšimnutou onu část letopisu, ve které se vypravuje o zabití Igora; o něm

mluví zcela stručně. Hlavní ideou Zeyerovou bylo podat obraz úžasné silné vášně, cele uchvátivší duši ženy. Vábily jej zvláště neobyčejné ženské povahy zachvácené neomezenou vášní, ať to je lásku či nenávist. Na tento rys Zeyerovy tvorby dávno obrátili pozornost čeští kritikové. Proto mu odpovídala neobyčejně postava Olžina, nemilosrdně a vášnivě mstící smrt muže a právě tak horoucně oddávající se křesťanskému náboženství; z pověsti převzal jen mstící se Olgu, ponechávaje její ostatní části jen za základ, na kterém rozvíjel hlavní myšlenku.

Ruská epická pověst nic nevypravuje o lásce Olžině nebo o její nenávisti. Olga se mstí vrahům svého muže, poněvadž se to pokládalo za obyčej, jež obejít bylo nemožno; bylo to pochopitelně jejím současníkům, tak že v tom nemohli viděti nic zvláště příšerného. Je udivovala jen lstivost, se kterou Olga tak snadno Korosteně vypálila. U Zeyera všechny činy Olžiny vrůstají z veliké lásky k Igorovi, jež vzbuzuje právě tak nezměrnou touhu po pomstě, a oba tyto její city se v ní spojují v jedinou podivuhodnou, mocnou vášeň, před kterou mizí a do pozadí ustupuje vše ostatní — i cit matky i povinnost vládkyně i hledání nové viry. Olga žije jen touto dvojí nerozdílnou vášní, zůstalo jí jen jedno — dát pomstou mír duši mužově, vykonat pořební obřady. Zeyer všude podrhuje ukrutnost Olžinu přiváděje její mstivost do krajníchmezí; její vášeň se stala silnější než ona sama a může pohasnouti jen tehdy, až pro její projevy nebude žádného podnětu. To Zeyer důsledně provádí do konce.

Vražděním Drevanů na mohyle Igorově vyplnila vše, co mohla udělati pro stín milovaného muže; láska jest uspokojena a Olga touží po míru, po rodném kraji, po synovi; s upřímnými slzami říká Drevanům:

»Dopřejte mi návrat v milý domov,
dolétnout chci v Kyjev jak ti ptáci,
kteří v slunné kraje, šťastni, táhnou!
Snivě zasvítilo Olze oko,
slza chvěla se na temné řase,
tekla pomalu a padla k zemi.« (str. 121.)

Ale plamen pomsty ještě hoří a Olga se nemůže vyrovnat se svou bezuzdnou vášní; Korosteně musil být vypálen a tím okamžikem touha po pomstě přestala ovládat její bytost.

Poslední část »Zpěvu« zachovává hlavní ideu díla a je svědectvím, že se básník neřídil jen pověstí. Tuto část vytvořil jako závěrečný akord v činnosti své hrdinky. Její vášeň uhasla a Zeyer vytváří její obraz nyní zcela jiný, tichý a klidný obraz milující matky, starostlivé kněžny-vládkyně, otvírající srdce pravé víře:

Nejněžnější byla synu matkou,
veleslavně vládla nad Kyjevem,
širý svět ji zove posud svatou. (str. 127.)

Přejímání starých sujetů a jejich zpracování nacházíme ve všech literaturách všech věků, a většinou se přejatý motiv zpracovává tak, že jen badání může objevit původní pramen. Zvláštností Zeyerovy tvorby jest, že se nesnaží měnit ráz převzatého motivu a odlišiti jej od originálu; Zeyer motiv nejen přejímá, ale i obnovuje, snaže se při tom zachovati jak myšlenkové spojení s pramenem, tak jeho jednající osoby, místo, prostředí, dějový postup. Takto obnovené ruské motivy mají zvláštní význam. Ve velikém počtu případů sujety národních pověstí, apokryfů atd. byly známy poměrně úzkému kruhu lidí, kteří se zvláště zajímali o národní tvorbu; Zeyer s nimi seznamuje široké vrstvy českého obecenstva ne ve formě vědeckých studií, ale formou populárně uměleckou, a tak svým dílem vystupuje jako živá spojka mezi tvorbou ruskou a českou.

Archiv literárně historický.

XLII.

Masarykovy dopisy Leandru Čechovi.

Podává Miloslav Hýsek.

(Dokončení.)

14.

Suevia loď 1. IV. 78.

Tužkou psáno.

Měl jsem Vám, ctěný příteli, dávno k listu Vašemu odpovedet; avšak zanesen jsa pracemi mnohými — obyčejná výmluva! řeknete — odkládal jsem až konečně nyní čas potřebný nácházím.

Jsem na Suevii lodi a pluji z Ameriky, kdež jsem si pro ženu svou zajel. T. j. obdržel jsem zprávu asi před 2. měs., že dojeř mám, že nevěsta moje nemocna. Já nechal všechno, a přišel v New York nalezl jsem všecky tak, že jsem za několik dní po příchodu mém se oženil.

Co se mezitím ve Vídni se záležitostmi mými událo, nevím a tož Vám pramálo psali mohu. Arci tu zprávu Vám dávám, která pro mě význam veliký má.

Jsem blažen a nebojím se ve spolku se ženou, která mne rozumí, živobytí i na dálé vytloukat.

Cesta byla mi prospěšná i co do sociologického vědění a poznávání. V Anglii se nezdržíme dlouho, ani ve Francii, spěcháme domů. Pojedeme Prahou, kde se den, s dva zdržíme.

Zatím s bohem!

Až byt nový mili budeme, povím Vám.

Váš

Masaryk.

Zatím III. Salmg. 10.

15.

Korespondenční listek.

Milý příteli!

Z Brna 1. Sept. 1878.

Potuluji se Moravou. 10. t. odpravím se do Vídně (III. Hauptstrasse 76). Habilitace byla mojí cestou do Ameriky odložena, tedy doufám, že v příštím letním sem. to bude, nyní se posud formality protahují. Listem se dozvíte více, až budu vědět, kam.

Vaš

Masaryk.

16.

Ctěný příteli!

4. 12. 78.

Byl jsem právem zanesen a proto jsem Vám nepsal a nyní mám práce ještě více: ředitel jednoho gymn. zdejšího mne právě včera naverboval, bych u něho supplenturu převzal; já tak učinil a tož se těším na vyučování v 2. lat z lat. a němč.

Mimo to mám 2krát týdně přednášky z filos. v privátní jedné společnosti dám (zen zdejších professorů univ. a dcer) a budoucí týdném mám začít s podobným ciclusem zase v jiné společnosti. Upříti nechci jsa dobře placen a nemohu, jelikož krůžek ten arranžován od prof. jednoho, jenž můj comisař jest v záležitosti docentské. Co se ostatně této týče, odevzdal jsem asi před 3. týdny práci úplnou, a slíbeno mi, že co nejdříve věc uspořádána bude; čekám tedy.

Mimo to vše, dávám hodiny — tak, že jako otrok zaneprázdněn jsem.

Tot historie mého zevnějšího žití a vniterné řídí se dle tohoto. Co se asi v České filosofii činí? Nevím pra nic nečta novin a nemaje žádného styku s Čechy, jelikož ti známí, kteří tu posud byli, na venek se rozulekli.

Co tropíte Vy?

Až budete miti času, pište mi.

Konečne, bych nezapoměl, budiž zpomenuto, že slav manželský lepší jest než ten jiný; co Vy soudíte o tom?

Pozdravuje upřímně Vás

Masaryk.

Wien III. Hauptstr. 76.

17.

Milý příteli!

Nemoh jsem k listu Vašemu dříve, než teď, odpovědět, jelikož jsem s habilitací se trmácel; bohudík jsem všecko přestal a chystám se tedy k pracím na nové dráze žití. Jelikož na prvních přednáškách

17*

24. III. 79.

mnoho záleží, tož se musím vynasnažit; budu však v budoucím běhu přednášet: »Dějiny a kritika pessimismu« a zároveň se studujícími »Platonův stát« vykládат. První má přednáška na universitě — (minulou sobotu) — něm. se jí říká »Antrittsvorlesg« či lépe »Probewortrag« —, jednala o: genesi platonova učení o anamnesi. —

Psali jste mě o novém časopise filos. a sice českém: zajisté by to krásné bylo — ale, myslím, že to nemožno z příčin mnohých. Bylo by dosti pracovníků samostatných? Bylo by dosti odběratelů? Myslím, že ne. K tomu všemu ale přičísti sluší, že Pražští páni neomylnost svou prohlašují naporád a tím se stává, že svobody myšlení u nás takřka již nestává. *Ex ungue leonem: taže práce,* která zde ve Vídni od faculty filos. za velmi dobrou prohlášena byla a na základě kteréž jsem se habilitoval, nelibila se někomu v Praze — a neotiskli ji. Řekli mě sice, že »forma« není dobrá; avšak tomu forma nevadí, jemuž na věci samé záleží.

Proto bych, pokud radit smím, takto si umínil: nemohli byste nějaký řádný časopis, časopis to svobodný a neodvislý od kněží a. p. vynajít, jenž by práce filos. uveřejnoval? Takto bychom půdu připravovali; neučinili bychom fiasko a filosofii hanbu a teprův časem svým by časopis přesně filos. obstáti mohl a to tím lépe, jelikož, jak se podobá, za nedlouho universita česká v Praze bude.

Co se mně týká, chci prácemi svými vše možně věc podporovati, bohužel nemám peněz, bych takto snad výdatněji pro národ náš něco činiti mohl: Nebylo by to krásné, kdyby filosofie národ vzkřísla, národ, jenž první všech pro svobodu myšlení krév svou cedil — — Vy znáte poměry české lépe, hledte by se s prací brzy začalo.

Nového nevím já nic. Co říkáte k Šemberově spisu: Libušin soud? Co slyšíte o věci v Čechách.

Zbude-li Vám času, tož mě pište, víte, že rád slyším, co se u nás děje.

Srdečný pozdrav Vám posilá oddaný Vám

(III. Hauptstr. 76.)

Masaryk

18.

19. V. 79.

Těším se, milý příteli, že snad předce nějaký list filosof. Čechové míti budou a doufám, že listem Vašim dobrý učiní se začátek. Milerád chci přispívati dle sil svých a sice, jak sami určili jste, výňatky z časopisů cizých a mimo to chci sem a tam kritiky psáti; dojdou-li k článekům původním — totiž v první hned době — nevím, jelikož jinými pracemi zanesen jsem skutečně přes míru.¹ —

¹ Týká se příprav k vydávání Lindnerova měsíčníku »Paedagogium«, jež vycházelo od října 1879 nákladem Urbánkovým.

Rád vydal bych habilit. spis svůj, avšak nedostává se mi času proto, že collegium mne paří; k tomu nesnesitelné »hodiny« — snad v prázdninách něco svedu. Českého bych rád něco napsal — ale ten čas, ten čas! Myslil jsem, že ve svém collegium najdu Čecha spůsobilého, jenž by mě to přeložil; posud však jen doufám maje, jak tuším, jen 1. Čecha.

Je Váš p. ředitel Dr. Lindner onen, jenž něm. logiku a. t. d. sepsal?

Kde bych nejlepší terminologii Českou co se filosofie dotýká našel? Jistě v Durdikových spisech? Mám jen psychologii a dáma brzy do ní.

Před 14. dny stal jsem se otcem deerušky, kterouž zátra pokřtím; představíte si snadno, že jsem od té doby všelijakých měl a vystál starostí; těd však je vše dobro.

Česká universita snad brzy bude; myslím asi za 2 roky, jak se tu ze zdaleka doslýchám. Do Prahy dojde z filosofii Prof Stumpf z Würzburgu: velmi hodný člověk a dobrý badatel (»Der psychol. Ursprg. d. Raumvorstellg«!); seznal jsem ho před několika lety, když v Hradci dlel v shromáždění přirodozpytců. Snad nebudou Čechové naši proti němu brojí.

Znali jste nebožtíka Volk manna? Já ho znám jen z psychologie jeho, (2. vyd.) která vad má mnoho, hlavně však v tom, že tak pohádkovitá jest nad míru a že nedbala literatury, ač zároveň dějinami psychologie být chce.

Vyšel snad nejaký zajímavý spis český?

Co budete dělat v prázdninách?

Budte zdrávi!

Zdar Vám přeje Váš

Masaryk.

19.

Z Vídni 12. XII. 79.

Milý příteli!

Uznáváje úplně užitečnost bibliotéky filos., která by jaksi školou a přípravou byla, zasilám Vám seznam oněch spisů, které já dle mínění svého hodnými považuji k vydávání.

Povím Vám krátko, jak bych já věc osnoval a na jakém základě.

Prede vším budiž toho dbáno, že pro Čechy bibliotéka ta vyhazí a proto musí jen to nejlepší a nejjpotřebnejší obsahovati; z té také příčiny nevydál bych něm. filos. žádného mimo Leibnize, protože každý Čech něm. čisti zná a tedy překladů třeba není; k tomu však ještě to připomínám — o čemž pravda delšího rozboru zde místo není — že něm. filosofie (mimo Leibnize) dokona pochybená jest a že tedy my z ní ničeho se nenaučíme dobrého: rozervanost něm. filosofie toho zjevným, tuším, dokladem.

Filosofové budtež chronologicky sestaveni a číslu opatřeni; vydávati se pak může, co právě k rukám máme.

Terminologie musí všem překladatelům byti společná: (držme se tedy Durdíkovy?)

Překlad, rozumí se, z originálů dělán bude; Kirchmannovy překlady ať nejsou vzorem, neboť jsou prašpatné; tak. n. p. je jeho překlad Humeův úplně neupotřebitelným proto že nesmyslným.¹ —

Co se mého spolupůsobení dotýká, tož bych časem to přežil, co jsem červenou tužkou podškrtil. (Berkeley nemám zrovna v úmyslu.) Z Comtea učinil bych výtah v způsobu anglického výtahu Martineau sepsaným; tím by sociologie Comteova jedním svazkem byla přečeštěna. První můj příspěvek byl by Descarteův: *discours de la méthode*.² Chce-li někdo jiný něco z toho, co jsem si určil, zpracovati, vyvolím si rád něco jiného (i řeckého), bychom sily všecky využitkovali — Na zdar! —

Já měl za to, že posud v Hoře Kutné jste a proto nemálo jsem se udivil čta, že v Telci přebývate; jaký pak nyní je poměr Vás k Paedagogium? Myslím, že Dr. Lindner sám česky neumí v té míře, by list ten vydával, že tedy Vás neb někoho jiného k redakci potřebuje.

Já jsem v prázdninách odstonal typhus: přilišným pracováním horečku jsem dostal, nervy sesláblý a typhus pak 8 týdnů v ústrojí burácel; posud jsem nesesilnil. tolík, kolik k práci mé namáhaté bych potřeboval. Přednáším: system platon. filosofie a jsem s úspěchem svým spokojen. Pozorují zde ve Vídni, že Čechové málou náchylnost k filosofii projevují: je to v Praze tež tak?

Durdík stane se, myslím, co nevidět' ordinariem: žádali aspoň kritiky českých jeho spisů na mě a proto soudím, že ministerstvo ho povýsiti chce. —

Pište brzy, jak se máte a co děláte; zatím Vás srdečně a upřímně pozdravuji mnoho zdaru z té duše přeje.

Váš

(Wien III. Hauptstr. 76.)

Masaryk.

20.

Z Vídni 21. III. 1880.

K listu Vašemu, člený příteli, odpovídám, jak vidíte, brzy maje za to, že si toho přejete u věci tak vážné.

Předne, co o redakci dotčené myslím, Vám vyložím. Zajisté bych se v úřad ten rád zavazal chtěje sloužiti, seč jsem, narodu

¹ J. H. v. Kirchmann, »Eine Untersuchung in Betreff des menschlichen Verstandes« 1869.

² Přeložil však potom Dr. Jiří Guth; srovn. Guthovy Paměti I (1928) str. 195 sl., kde jsou otištěny Masarykovy dopisy, týkající se plánů, o nichž dříve korespondoval s L. Čechem.

našemu; nevím však dostojím li a to z příčin následujících. Co nejvíce by vadilo, nejsem jazyka materského tak znalým, abych dílo tak těžké náležitě vykonal jelikož vím, že práce taková znalce a místra vyžaduje. Pomním-li n. př. že něm. bibliotéka filos. Kirchmannem vydávaná¹ chybami jen jen oplývá, zajisté na mysli ochabuji nechtejte, by převod náš takovým as byl. Teprův teď dal jsem se do studia češtiny systematického; posud zabýval jsem se s angličinou toho dbaje, bych snad v Anglii neb Americe přednášeti mohl, kamž dojít ušiluji. Nyní tedy věnoval jsem se materštině i tu maje, ač slabou, nádeji, že do Prahy se dostanu. Za druhé: přednášky mé vyžadují času a práce a přitom jest mi posud hodinami sebe a rodinu vyživiti — věřte, že mnoho, mnoho mám práce. Konečně se dávám do tisku díla něm. — nevím tedy, zkrátka, vložíte-li úřad ten na mě tyto znaje poměry.

Kolik je spolupracovníků a kteří?

Vyjednáváno již s vydavatelem kterým? Kdyby bylo vydavateli věci dbalého a milovného, věc pořídit by se dala penězi. Já n. př. znám studenta (— p. Jos. Penížek —) který by za levný peníz mnou jsa podporován to, co bych určil, překládal; darmo sto není, jelikož z toho žije. Přijde-li k tomu, zajisté s vydavatelem bych promluvil.

Co se týká monografií, tož souhlasím s dr. Lindnerem; sám učinil jsem začátek poslav před několika dny do Osvěty stař: »Sociologie a statistika, příspěvek k logice a methodice« — nevím však bude li Vlček spokojen češtinou mojí. Teď pracuji — taktež pro Osvětu — o článku: »O hypnotismu (magn. zvírecím)« o kterémžto předmětu zde v besedě přednášeti budu. Vlček psal, že rád články přijme, ač budou-li, prý, dobře upraveny stilisticky.²

Pokud znám poměry naše, potřebujeme dějiny filosofie; milerád bych strucnou knihu sepsal pomocí dotčeného p. Penížka, kdybych peněz měl. Četl bych 3. hod. collegium v kterémž, věc řádně promyslev, bych dějiny filos. od nejstarších dob až do nyníčka zpracoval docela samostatně a jak myslím pro Čechy i příhodně. Čímýlim se domnívaje se že byl kniha taková filos. naší prospěla? Prosím, řeknite mě. —

Prof. Durdík stal se konečně řadným; by tu na dních, jak mi řečeno, a lituju, že jsem s ním promluviti nemohol.

Kormouří mě, že mezi Čechy taková nesnášelivosť zhouzevnatěla; u nás každý neomylným býti chce! Trvám, že nešťastná passivita politická tak smutně učinkovala; každý měl sebe za auktoritu a proto nesrovnaváme se. Dr. Lindner ostatně sám neomylnosti (tusím) hoví; aspoň nevím, proč mi z kritiky mé to, co kritikou bylo vyloučil aniž by byl o dovolenou ptal; proto se mě do Paedagogia psáti nechce boje se kusých svých článkův.³

¹ Philos. Bibliothek od r. 1868 v Berlíně.

² Vyšlo ve Sbírce přednášek a rozprav u J. Ottu 1880.

³ V listopadovém čísle I. ročníku Masaryk uveřejnil referát o anglickém spise Alex. Baina »O vychování jako vědě«.

Ptáte se po novem! Z novin zvídate, že Čechové špatní jsou politikové; odučili se zajistě dlouhým svým zahálením práci a myšlení a proto ani u dvora ani u jiných stran politických vážnosti nemají. Jedinou bude spásou národu, pošle-li příštími volbami lepší poslance. Taktež jsem doslechl, že Clam císař protiven jest v takové míře, že i Čechové spojenci nepřízní tou trpí a že memorandum nikdy se neproveze.

Nemaje více, co bych s Vámi sdělil, tu k Vám vznáším prosbu, abyste rozložil si to, co jsem o redakci řekl; zajisté dle rady Vaši jednatři budou věda, že věci lépe rozumíte, než já.

Uvidíme se v prázdninách?

Váš

Masaryk.

21.

V Kloboukách u Hustopeče Morava
13/7 1880.

Zůstanu přes prázdniny zde v Kloboukách: to Vám oznamuji, etený příteli, proto, byste bud sem zavítal aneb, kde se sejdeme, mě určil. P. Mrazík mě psal, že pro nemoc své choti sotva s to bude, by odešel.

Brno by snad nejlépe se hodilo pro schůzi naši? S potěšením mě však bude, dojedete-li na čas k nám — já již byl u Vás!

Pozdravuje srdečně

Masaryk.

22.

*Koresp. lístek bez data¹: p. Leander Čech filol. v Zbraslavii
pp Rosice u Brna*

Ctěný pane!

Umluvili jsme se poněkud, že se v prázdninách někde sejdeme: Vy nemáte v Brno daleko, a tož přijdu já tam ve čtvrtek (3. srpna).

V Domě besedním, kdo z nás dříve přijde, sklepníku jméno a místo určí. Tuším, abychom se tam sešli k obědu. Já se pak odpravím k Třebíči, kamž mne několik známých pozvalo; myslím, že půjdeme pak Rossicemi a. t. d.? Jisty p. Všeňka — znáte ho snad? — přijde tež na tože místo.

S úctou

Dr. Masaryk.

¹ Srovn. Jakub Všeňka, Tomáš Masaryk v Třebíči, Padesáté výročí gymnasia v Třebíči 1921 str. 59.

23.

Z Baden u Vídně 2/9 81.

Milo mi slyšeti o Vás, ctěný příteli, že zdráv Jste i s rodinou Svou, že přeckali Jste pohromy rodinné dobře a že Jste na mne nezapomenuli.

P. Guthem¹ dovedeli Jste se o filos. jednotě a její záměrech: chtejí nejen časopis filos. ale i bibl. vydávati. Já slíbil, že učiním seč budu; povíděl jsem však, že nerád dávám se v práce rozkouskované, že tudiž do časopisu málem přispěju; dokonce pak k překládání zchází mi i trpělivost i zručnost. Nejméně pak uvázal bych se v úřad nějaký vydavatelský: chci radeji po svém pracovati, jak a kdy mi libo. — Myslím že časopis filosofii v celku málo prospěje — aspoň známé časopisy něm. a jiné mnoho neprospívají; neříkám pravda, že by jich býti nemělo.

Kongres psychologů neučinil by mnoho pro psychologii: právě dnes nesnáší se rozumy o prvcích psycholg., k čemu pak kongresu? Bylo by však dobrým začátkem, kdyby se psychologové osobně seznamovali; ale kdo je dnes psychologem? Co by idělal psychiatrové, fysiologové? —

Do Prahy se dostanu: aspoň mi ministerstvo řeklo, že tam již v budoucím letním semestru jíti mám a že jsem proto do Černovic uprzedněných pro zimu nedošel. Nevím mám-li se těšiti či nic: co v novější době doslýchám a vidím nenaplňuje mne přílišnou radostí — uvidíme.

Spis můj o »Samovraždě jako hromadnému zjevu moderní civilisace« byl bych Vám poslal v čas nevěda však o Vás ničeho, neposlal jsem a teď ho již nemám. Budete-li ho čisti zvite oč mi běží: na psychologii chci budovati sociologii. Spis o samovraždě je concretním příkladem, jak se má sociologie pěstovati a tvorí s dílem theoretickým, jenž bohdá brzy vyjde, takořka jeden celek. S úspěchem jsem spokojen: vědecké listy něm, angl a francouzké, i italské přijali mne velmi ohotně. Vyšlo právě letos spisův o samovraždě více — (4!) — a sice něm, franc. švedský a italský a proto pozornost k věci náležitě obrácena. Nakladatel můj mi říká, že co nevidět 2. vydání bude potřebno. Spis překládá p. Penížek do češtiny a doufám že asi o novém roce vyjde; i anglický převod má vyjít.

Kdy pak asi se opět uvidíme? —

Vám i choti Vaší se poroučí přátelsky

Th. G. Masaryk.

Bez data.

24.

Ctěný příteli!

Z milého přání Vašeho uctivě Vám děkuji. Přijda do Prahy dám se do dějin filosofie a to hodlám přednášti v zimě dějiny filos. věku starého, v létě na to věku středního a budoucí zimou

¹ Viz poznámku k dopisu č. 19.

novověkou filos. Rád bych co nejdříve dějiny ty uveřejnil, aby studujícím filosofie hlavítá pomůcka nezcházela; proto všecky jiné práce mimo sebe pustím. Rozpracoval jsem sice přednáškami svými ve Vídni svou soustavu sociologie o 5 svazcích, to však počká s čas.

Slyšel jsem, že rádi by založili časopis filosofický a vybídl mne k spolupráci; ale však já všeho se sříkám maje na zřeteli větší práce své životní, jež stanovil jsem sobě a jichž já nepopustím. Snad Vy účastenství miti budete v práci té?

Dbati budu tež překladův a doufám, že i ministerium až pozitivně v té věci mu předložím návrhy, podporovati bude tím způsobem českou snahu filosofickou; alespoň slíbeno mi povšechně.

Dcerušky Vám přeju z té duše: i moje 3letá holčička Alice k srdeči mému přirostla.

V Praze budeme bydleť na Smíchově Karlově třídě 22: povede li Vás něco do Prahy zajisté že k nám přijdete.

Pozdravuje Vás a celou rodinu Vaši

T. G. Masaryk.

(Až do 10./9. v Hrušovanech u Židlochovic na Moravě, od 10./9. v Praze.)

XLIII.

Netištěná báseň Svatopluka Čecha.

Podává Miloslav Hýsek.

Do prvního čísla nového časopisu »Máj«, které vyšlo 19. září 1902, napsal Svatopluk Čech verše »Na omluvu«, jež pak Čechův vydavatel Ferd. Strejček zařadil (ale s vročením 1903) do posmrtného svazku sebraných spisů »Poslední verše« (XXX. díl 1910). Laskavostí knihkupeče O. Pyšvejce dostal se mně do ruky první rukopis této básně, půlarch kancelářského papíru, Čechem po obou stranách popsaný a podepsaný. První znění i s četnými opravami se od textu definitivního namnoze liší; báseň je nade-psána »Rýmovaná omluvenka« a má v závorce pod titulem dedikaci »Příteli Heritesovi« — znamená to, že verše jsou odpovědí na Heritesovu žádost o příspěvek pro nový časopis, který Herites redigoval. Pro způsob Čechovy tvorby nejsou tyto odchylky nezajímavé; uvádím je, a tam, kde básník zde provedl korekturu, jak ji známe v definitivním znění, dávám text původní do závorek; závorkami jsou označeny i jiné korektury v rukopise provedené. 1, 1: Toť také jedna tram-pota; 2, 1 Tvá síla snahy, nadšení; 3, 3 že (tobě, jaký v pravdě jsi); 4, 2 jenž časem ztrnul tkaný, 4, 4 chval přepjatých; 5, 2 tou (četou mnohohlavou); 6, 1 a 2 i z pouhých cestek (zevnějších) nicotných

tvé (tvorby) dílny (různých) lichých střepů. Ve strofě 5. má verš 3 v tištěném textu původní znění, jež v rukopise je změněno nebo takových, v nichž zkřivil sám; po 6. sloce textu definitivního následuje v rukopise sloka pak vynechaná, již zde po straně zaškrtnutá a označená vypouštěcím znaménkem (θ): **Přec dál to jméno musíš nést — a tvářiti se skorem, — jak byl bys v pravdě (zbájeným) smýšleným — tím strašákem nebo vzorem.** Prvního verše této vynechané sloky Čech užil v prvním verši sloky následující, sedmě; nadepsal jej nad verš původní (psát dále s kličkou příslušnou); 7. 2 (to jméno) bez námitky, 7. 4 (do album) v alb spoustu; 8. 3 má několik škrtů: (bys poslal), (že musíš poslat), (bys poslal malý příspěvek), zde je malý škrtnuto a nadepsáno: rádek, ale opět škrtnuto a nový verš (bys přispěl rádkem jediným) konečně nadepsán tak, jak byl vytiskl. V posledním sloce 1 Však prázdnou máš jen zoufalé, v 2. verši původní opuštěném, jak také vytiskl, je nadepsáno korekturou zapomeněném; 3 tu (nezbývá než přispěti) třeba přispět alespoň, 4 tím aspoň (klatým) (sešlým) (omrzeleným) z bylým jménem.

Ale původní odpověď měla být jiná: před touto „Rýmovanou omluvenkou“ je v rukopise třísloková báseň „Omluvenka“, jejímž byla první sloka „Rýmované omluvenky“ prostým pokračováním. Básník však prvním veršem čtvrté sloky přešel do jiného metra a myšlenka v ní vyslovená ho zaujala tak, že ji rozvedl samostatně a nový titul s věnovací adresou dodatečně vepsal před tuto novou báseň. Ale tři první sloky před ní tvoří i takto lyrický celek.

Omluvenka.

Jest jako pohádkou,
že zpěvem zněla kdysi
sněť jiním pokrytá,
kde prázdné hnizdo visí.

A marně (hledáte) loudíte
květ (na vypráhlém) z vypráhlého luhu,
jenž stěží věří sám,
že odíval se v duhu.

Dost květů samodék
kol kolem bujně pučí
(se svěžích haluzí) a svěžích větví houšť
(sto) stem písni stále zvučí.

Úvahy.

Dr. Bohumil Ryba: Dvě konsolace Senekovy a jejich prameny. (Facultas philosophica universitatis Carolinae Pragensis. Práce z vědeckých ústavů XIX. V Praze 1928. Stran 101, cena 18 Kč.)

Musili bychom jen opakovati slova úvodu autorova, kdybychom chtěli zevrubněji povědět, proč pramenné studium filosofických spisů Senekových nedošlo ani zhruba tak daleko jako obdobné zkoumání díla Ciceronova. Dr. B. Ryba osvětlil zejména vlastními výroky Senekovými jeho pracovní methodu, pro niž je vskutku charakteristické ono »concoquere«, které nalézáme citováno mezi doklady Rybovými (Ep. 84, 7). Při takovém způsobu práce, při vyvinutém rhetorismu a essayistické formě mrvavoučných traktátů Senekových je zjišťování jeho pramenů mnohem těžší než při encyklopaeidických spisech Ciceronových. Neúplnost a nesoustavnost předběžných prací, nedostatek speciálního slovníku a indexů nedovolují dosud shrnouti částečné výsledky zkoumání v celkový obraz, o jaký se pro Cicerona pokusil K. Svoboda svou »Studií o pramezech filosofických spisů Ciceronových« (L F XLVI, 1919). Ale myslím, že to nebyly jen tyto nedostatky autorem v úvodě připomenuté, jež ho přiměly, aby se omezil na monografii o dvou Konsolacích, nýbrž že k tomuto rozhodnutí přispěla jeho nespokojenos s metodami a výsledky předchůdce. Snad i proto se rozhodl vyzkoušet si svou vlastní methodu na menším úseku. Lze to jen schvalovati, zvláště když si Ryba dovedl vybrati ze spisů Senekových ty, jejichž probadání je po stránce methodické i obsahové asi poměrně nejvděčnější.

Že se Ryba chystal snad původně na práci soubornou po způsobu Svobodově, tomu se zdá nasvědčovati I. oddíl jeho spisu, totiž »Přehled badání o pramezech Senekových děl mimo Konsolace« (str. 7—27). Dovoluji si pochybovat, že by se byl autor zabral do otázek týkajících se na př. spisu De beneficiis, De otio nebo Listů k Luciliovi tak důkladně, kdyby mu bylo šlo hned od začátku o pouhý přehled vykonané práce. Ostatně nadpis »přehled« nevystíhuje rázu této kapitoly, je to slovo příliš nevinné. Ryba tu podává přísnou kritiku toho, co bylo napsáno o jednotlivých spisech, a ke kritice připojuje nejednou vlastní názor doložený výsledky pramenného studia. Viz na př. pěkný výklad o stopách vlivu Epikurova a Poseidoniova v Listech k Luciliovi (str. 20—22). Otázce působení Poseidoniova na Seneku věnuje Ryba vůbec zvláštní pozornost. Významné knihy K. Reinhardta (Poseidonios 1921, Kosmos und Sympathie 1926) podávají docela jiný obraz tohoto filosofa, než jaký vytvořila poslední filologická generace. Ať se díváme na spor o Poseidonia jakkoli, v tom má jistě Ryba pravdu, že je třeba revise domnělých i skutečných ohlasů Poseidoniových. Budiž ještě řečeno,

že Ryba přijímá a pozoruhodně potvrzuje názor Reinhardtův nejen v I. oddílu, ale i v dalších kapitolách své práce. Z filosofických spisů Senekových chybí v »Přehledu« mimo Konsolace jen dva, totiž »De providentia« a »De brevitate vitae«. Nebylo o nich možno nic uvésti nebo je aspoň připomenout pro úplnost?

Oddil II. (str. 28—75) pojednávající o Konsolaci ad Marciam, útěšném spise, který Seneka napsal pro Marcii, dceru dějepisce A. Cremutia Corda, truchlící nad smrtí synovou, dělí se na 6 kapitol. V první podává autor obsahový rozbor spisu. Téměř ke každé myšlence může Ryba uvést paralelu z druhých dvou Konsolací Senekových, z Plutarchova útěšného spisu Ad Apollonium a vůbec z konsolační literatury. Již tím je čtenář přiveden na ony cesty, po nichž ho pak autor vodí v kapitole druhé, kde ukazuje, jak se vytvořila na jedné straně v populárních filosofických přednáškách a pojednáních, na druhé straně v cvičeních rhetorských škol anonymní konsolační tradice, závazná také pro Seneku. I Krantor, jenž měl svým proslulým dílem *περὶ πένθους* na utváření oné tradice mimořádný vliv, působil na Seneku jejím prostřednictvím, a nikoli přímo.

Tento výsledek neposkytuje arci mnoho naděje, že se podaří pověděti o Senekových pramenech něco určitějšího. Ryba se však přece o to pokouší, a tak vlastně nadpis druhé kapitoly »Zařazení spisu do konsolační tradice« vztahuje se i na kapitoly následující. Označování kapitol je u Ryby jaksi důsledně nepřesné. Kapitola třetí pojednává nejen o »poměru k Ciceronově Konsolaci«, jejíž přímý vliv na Seneku se konstatuje v shodě s F. Müntzerem, nýbrž zabývá se vůbec historickými příklady, jichž se dovolává Seneka, zvláště pak otázkou, odkud se vzal zvyk uváděti příklady z římských dějin. V polemice s A. Oltramarem, jenž vyšel ve výkladu tohoto zjevu od římské filosofické školy Sextiů, ukazuje Ryba jistě správněji na příkladové sbírky a na vliv školy rhetorské.

V kapitole čtvrté nadepsané »Společný pramen s Plutarchovým Paramythetikem« upozorňuje Ryba na shodu dosud nezaznamenanou mezi Senekou, ad Marc. 19, 5, a Plutarchem, ad Apoll. 15. 109 D, kde je v obou případech prováděn důkaz, že smrt není zlem, i když duše hyne. Ryba dospívá studiem těchto vztahů k názoru, že k tradici akademické konsolace Krantorovy připojil nějaký pozdější eklektik argumenty z pramenů epikurských. Sem vkládá Ryba úvahu o shodě mezi Krantorem (Cic. Tusc. III 12) a Epikurem (zl. 120 Usener), jež se projevuje v odporu k orthodoxně stoické apatheji, a vyslovuje dohad, že tu snad jde o dědictví Theofrastovo, na jehož útěšný spis *Καλλισθένης ἢ περὶ πένθους* Ryba právem upozorňuje. Konečně čteme v této kapitole ještě bystrou polemiku proti A. Brinkmannovi ve věci datovaní pseudoplatonského dialogu Axiocha.

V kapitole páté (Poměr k Chrysippovi a Poseidonioví) je nejprve zcela stručně dovozeno, že Seneka nečerpal z odborných

spisů *περὶ παθῶν*, jaké psali Zenon, Chrysippos a. j. Daleko obšírnější, ale stejně negativní je revize domnělých ohlasů Poseidoniových. Opíráje se o K. Reinhardta, jenž se pokusil vyvrátili velmi rozšířenou představu o hymnickém slohu Poseidoniově, ukazuje Ryba, že velebení kosmu v kap. 18 *Konsolace ad Marciam*, jež se pokládá zpravidla za poseidoniovské, nemá vskutku co dělat s Poseidoniem, nýbrž že je to rhetorická *ἐνηργασίς*. Stejným stylem je zpracována v kap. 17 úvaha o cestě na Sicilii a Ryba spáruje v ní, myslím, správně ohlas nějaké suasorie. Ale dohad, že se tato suasorie týkala zrovna Platona, pokládám za příliš nejistý. Ani závěrečné výklady eschatologické nejsou z Poseidonia. Podle Ryby je tu spíše pomysleti na inspiraci ciceronovskou (*Somnium Scipionis*) nebo vergiliovskou (*Aeneis VI*), nebo ještě spíše na filosoficko-rhetorickou konsolační tradici. Eschatologický *τόπος*, jehož obměny v rhetorské škole Ryba zajímavě stopuje, ukazuje konec konců k Platonově Akademii. Stejně tak spojuje Ryba s konsolační tradicí a se Senekovým rhetorismem i ostatní místa, jež byla dosud považována za poseidoniovská.

V poslední kapitole tohoto oddílu zaujímá Ryba stanovisko k otázce Senekova poměru k populární literatuře filosofické. Ukazuje, že nelze mluvit o přímém vlivu Teletově. I tu jde o tradici, jejíž prvky sotva možno bliže určiti. Za příkladem tvůrce kynické diatriby Biona šli příslušníci různých filosofických škol. Seneku nelze počítati mezi »diatribisty«. Kdo ho tak nazývá, rozšiřuje nepřípustně obsah pojmu, beztoho velmi nejasného. Aktuálními otázkami týkajícími se »diatriby« zabýval se Ryba velmi důkladně, jak svědčí neobyčejně bystrá kritika Gemollova pojetí apofthegmatu a polemika proti základním thesím Oltramarova díla *Les origines de la diatribe romaine*.

Předmětem III. oddílu (str. 76—91) je útěšný spis, který napsal Seneka pro svou matku Helvii a také sám pro sebe, prodlévaje ve vyhnanství na Korsice. I tu následuje po rozboru díla »zařazení spisu do literární souvislosti«. Pro úvod a vlastní útěšnou část platí táz konsolační tradice, kterou autor sledoval při *Konsolaci ad Marciam*. Více pozornosti věnuje tedy Ryba té části druhé *Konsolace*, v níž se dokazuje, že vyhnanství a strasti s ním spojené nejsou zlem. Ani tu nelze stanovit určitou předlohu, nýbrž nutno se spokojit konstatováním filosoficko-rhetorické tradice. Jen výjimečně lze zjistiti přímý literární vliv. Tak se to pěkně podařilo Rybovi srovnání ad *Helv.* 7, 5 se zlomkem *Varronovým*, citovaným Serviem ad *Aen.* VIII 51, který Ryba důmyslně zařazuje proti staršímu výkladu do nějaké satiry menippské, kde Varro pojednal o vyhnanství. Jiný takový pokus učinil Ryba v kapitole čtvrté, v níž analysuje Senekovu zprávu o dějinách Korsiky. Dohad, že Seneka čerpal z *Varronových Starožitností*, pokládám sám o sobě za pravděpodobný. Ale *hypothesa*, kterou Ryba vykládá výraz »ritus« v kap. 7, mne přes svou duchaplnost nepřesvědčila. Ne-

dovedl bych si vysvětliti, že Seneka nebo jeho pramen vynechali při domnělém krácení zrovna tak zajímavý zvyk, jako je »couade«. Ostatně soudím, že kdyby se slovo ritus vůbec nehodilo k tomu, co v našem textu následuje, že by ho Seneka neponechal při sebe nedbalejším krácení, resp. citování. A je-li možno je omluviti, není třeba *hypothes*.

V stručné kapitole páté se zmiňuje Ryba o vlivu populárně filosofických spisů M. Bruta na Seneku a odmítavě kritisuje několik pokusu zjistiti i v Konsolaci ad Helviam stopy filosofie Poseidoniovy. Tím se práce končí a následuje exkurs, dokazující proti opačnému tvrzení R. Ellise, že podvržená Konsolace Ciceronova, vydaná v Benátkách r. 1583, je vskutku dílem humanisty C. Sigonia (str. 92—94), a konečně francouzské résumé (str. 95—100).

Francouzské résumé sice podává přehled pozitivních výsledků Rybovy práce, ale přesto je škoda, že nenapsal i organického závěru. V něm mohla být aspoň stručně charakterisována i třetí Konsolace Senekova (*Ad Polybium*) a hlavně měly tu být syntheticky podány poznatky methodicky důležité pro studium Senekova díla vůbec. Vždyť zdá se mi, že celá Rybova práce směřuje k tomu poučení, že je hlavně třeba otázku t. zv. »pramenů« u Seneky docela jinak formulovati, než se zpravidla děje. Ryba by byl jistě dovedl po svých zkušenostech promluviti k tomuto thematu rozumné slovo. Ani index neměl chybět. Vyžadovala si ho analytická povaha tohoto díla, třebas nemá mnoho stránek. Kdo si nemůže přečísti celé práce, neučiní si ani z résumé a dokonce ne z obsahu představy o množství problémů, jichž se autor třeba mimochodem, ale vždy kriticky dotýká. Neudělá si té představy ovšem ani z přehledu, který jsme my zde podali. Samy nesčetné poznámky pod čarou obsahují množství cenných postřehů, oprav, podnětů a polemických šlehů. Bylo by lecěhos z toho škoda, kdyby to zapadlo bez ohlasu.

Svou prací B. Ryba znovu dokázal, že je vzácně bystrý analytik a rozený kritik. Jeho strízlivý a skeptický duch nesene nevěčnosti a nejasnosti. Je-li Rybova sčetlost a informovanost o současném stavu vědy obdivuhodná, je snad ještě obdivuhodnější svědomitost, trpělivost a odvaha, s jakou dovedl proniknouti nejspletitějšími otázkami starověké filosofie a rhetoriky. Dokladů, kde přirozený důvtip a ukázněná filologická erudice přivedly autora k definitivnímu řešení problému, mohli bychom uvést mnoho. Snad stačí ukázati jen ke kritickému rozboru textů týkajících se aposthegmatu, který podnikl Ryba pro svou polemiku s Gemollem. Způsob, jímž si zde Ryba počiná, lze nazvatí přímo mistrovským. Nic na této chvále nemění, že často jde o výsledek negativní.

Polemik je Ryba bezohledný. Nešetří autorit ani velkých ani malých. Ale myslím, že polemik, jenž zpravidla odchází z bojiště jako vítěz, nemusil by užívati tak často ironie. Vůbec se mi zdá, že se Ryba dává tu a tam strhnouti svým temperamentem dál

než je třeba. Dvakrát vytýká Senekovi »absurdnost«, ale, tuším, neprávem. Tvrdí-li (str. 59), že vyhnanstvím (exilium) nemohl být méněn v Konsol. ad Marc. 17, 5 Dionysiův pobyt v Lokrech, přehlédlo, že právě Justinus, jehož se při tom dovolává, užívá o Dionysiovi v Lokrech výrazu exul (XXI, 2, 9). Ani v tom nedovedu spatřovati nic absurdního, že Seneka uvedl mezi příklady v Konsolaci ad Marc. 16 Lukretii. Do té souvislosti, v jaké ji uvádí Seneka, hodí se Lukretia dobře. E. Nordenovi se nepochyběně křivdí poznámkou 4 na str. 27. E. Albertinimu vytýká Ryba (str. 49), že »nevnikl pod povrch struktury celého místa« (ad Marc. kap. 13 n.), ale ani jeho vlastní výklad není, myslím, o mnoho přesvědčivější.

Stil Rybův je střízlivý a jasný, ale ve snaze po zhuštěném, konkrétním výraze poněkud tvrdý. Zvláště nadbytku slovesných substantiv (na př. »nepřihlédnutí k výsledkům . . . umožnilo« — str. 48, nebo »nemáme ve vyskytnutí se stylistické nejednotnosti spatřovati . . . kriterion« — str. 62, a pod.) nelze nevytknouti. Zato korektura je neobyčejně pečlivá, z chyb, které zůstaly, sotva co stojí za zmínku. Na str. 59 ř. 9 je čísla XXI, 5, 2 místo XX, 15, 2 a na str. 86 ř. 2 quod m. apud. Nějaká chyba je též na str. 11 pozn. 3 v odkaze k Schanzovi.

Rybova kniha není jistě kniha zábavná. Nelze jí jen čísti, je ji třeba studovat, někdy dost namáhavě. Ale kdo ji prostuduje s porozuměním pro úmysly autorovy, shledá, že máme málo filologických knih, kde se problém řeší s takovou silou logiky a s takovou dávkou — vášně. Zní to snad paradoxně, ale je to kniha mladí. Mladí výbojného, dosud snad poněkud negativního, jak už mladí bývá, ale vždy poctivého a slibného. *J. Ludvíkovský.*

Ant. Salač-K. Škorpil: Několik archeologických památek z východního Bulharska. Rozpravy České akademie věd a umění. Třída I. Číslo 74. V Praze 1928. Str. 85 s 14 tab. autotypií.

Nelze říci, že by bylo v Bulharsku o archaeologii špatně postaráno. Již brzy potom, co pominul útlak nadvlády turecké, dostavil se zájem o antické památky této země, o památky tím zajímavější, že územím bulharským probíhala jazyková hranice řecko-latinská a že tu bylo a jest možno stopovati vývoj antické kultury od starých řeckých kolonií na břehu černomořském až do povlovného přechodu antiky v křesťanský středověk.

Smíme snad s oprávněnou hrdostí poukázat na to, že, jako v jiných oborech kulturní práce v obnoveném Bulharsku, tak i v tomto badání připadl veliký podíl badatelům našim, českým. Stačí vzpomenouti publikaci Konst. Jirečka v *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen*, imponující serie publikací V. Dobruského (*Materiali po archeologijata na Bългария-Matériaux d'archéologie en Bulgarie*) a bratří Hermenegilda a Karla Škorpilů. Od té doby vzali výzkumnou práci do rukou z největší části Bulhaři sami. Stačí uvést jména jako Bogdan Filov, Ior. Ivanov, Gavril

Kacarov, Ivan Velkov a četné publikační orgány, z nichž Izvestija na bъlgarskoto archeologičesko družestvo (Bulletin de la Société archéologique bulgare), Izvestija na лъгarskija archeologičeski institutъ (Bulletin de l'Institute archéologique bulgare) a Godišnikъ na Narodniya muzej (Annuaire du Musée national de Sofia), stojí na výši opravdu mezinárodní.

Přes tento přirozený vývoj věcí nepřestala se ani potom o výzkum Bulharska po stránci archaeologické zajímat i cizina. Vzorným způsobem vydal veliké množství antických nápisů bulharských Ernst Kalinka (v Schriften der Balkan-Kommission, vydávaných Vídeňskou akademii. Abt. IV, 1906), v řadě studií, uveřejněných v Revue d'archéologie, probral četné památky bulharského původu G. Seure a nyní novou práci navazuje na čestnou naši tradici starší Ant. Salač. Jak organické je toto navázání, jeví se nejlépe tím, že práce, o níž referuji, je dílo společné s českým representantem starší generace, Karlem Škorpilem, nyní ředitelem musea ve Varně. O práci se podělili tak, že materiál a jeho popis poskytl Škorpil, jeho výklad pak podává Salač.

Není ovšem možno v stručném referátě probírat všech 29 památek, popsaných a vyložených v nové publikaci. Upozorňuji tedy jen na čísla nejzajímavější. Jsou to nejprve čtyři památky s reliefem t. řeč. thráckého jezdce, kterého S. s většinou badatelů pokládá za božstvo mrtvých. S. zjišťuje, že předmět, který drží jezdec v pravé, zdvižené ruce a který nebylo možno na dříve známých reliéfech rozeznati, je planoucí pochodeň. Dva první reliéfy jsou dedikovány heroovi Paladeinenovi, dosud neznámému, jehož jméno vykládá S. od jména místního, na čtvrtém reliéfu, votivní desce odesských loveců tuňáků (*θυρεῖται*) je kult jezdce-heroa Manimaza spojen s kultem Priapovým. Zajímavý je barbarsky primitivní relief č. 6, představující Dia s Herou, oba to typy domorodé, ne řecké, s nimbum, který ovšem nemá nic společného s křesťanstvím. Velmi důležitý je seznam efebů z Odessa (č. 8) z roku 215 po Kr., nejen bohatstvím jmen, ale i proto, že svým zachovaným praescriptem pomáhá doplniti starší seznam v IGRR I. 1439, zvlášť jméno Velikého boha odesského, *Δεοζέλας* (místo *Δεοζέλάτης*). Č. 11 poskytuje první nápisný doklad kultu Veliké matky bohů v Markianopoli, kde byl dosud doložen jen reliéfy na mincích. Novým čtením nápisu z Anchialu (č. 14), nejpřístupnější publikovaného v IGRR I. 767, získává S. jména čtyř fyl v tomto městě. Z čestných nápisů registruje č. 16, k poctě císaře Claudia z Mesembrie, a číslo 17, věnovaný císaři Titovi v Odessu. Mezi 7 nápisů náhrobními jsou 4 metrické.

Nápisů latinských je mnohem méně, jen 5, ale dva z nich mají velikou cenu historickou: Č. 25, nový mezník katastru odesského, dokazuje pro dobu před posledním desíletím II. stol. po Kr. příslušnost Markianopole k Thráckii, nikoli k Moesii, a č. 26, které již před S. publikoval Kacarov, dosvědčuje budování thrackého

limitu r. 155 (s nejstarším dokladem terminu *burgus*) a poskytuje přesné datum pro thráckou správu C. Iulia Commoda Orfitiana.

Popis památek je podán s vyčerpávající podrobností a jeho názornost je ještě podporována dokonalými reprodukcemi dokonalých fotografií a 12 faksimiliemi v textu. Komentář je snesen v takovém bohatství a s takovou svědomitostí, že jen velmi těžko jej lze doplňovat nebo opravovat.

Při č. 13 postrádám poznámku, že je zcela jistě psán na tříkrát. Druhá část se počíná rádkem 9., třetí rádkem 18. Svědčí o tom nápadný rozdíl v tvaru písmen σ a ε : V první a třetí části jsou psána *E* a *E*, v druhé *C* a *C*. Toto poznání má význam i pro restituici textu, neboť pak je sotva pravděpodobná výměna ruk uprostřed slova na hranici rádku 8. a 9., jakou předpokládá Salačova restituce *Aὐρ[ηλίος] Z.* Svědčí proti ní i to, že toto jméno, není-li patronymikem, je na našem nápisu vždy zkráceno: *Aὐρ[ηλίος]*: Srov. ř. 8, 11, 15/16 (?).

Z vzácných a pochybných dokladů o kultu Matky bohů na půdě nynějšího Bulharska pokládá S. (str. 37 pozn. 1) za poměrně nejbezpečnější č. 197 v uvedeném díle Kalinkově. Ale tam běží nejspíše o Demeter. Doklad z AEM XV (1892), str. 214, č. 93 je totožný s dokladem v Izvestija III (1912), str. 23, č. 20. Ve 4. ř. má být RA 1908 místa RA 1906, v ř. 5 jest při dokladu z AM XXXV (1910), str. 139 nn. škrtnouti slovo *mus*. (podle Filova v Klio IX. 253 n.).

V č. 18 ř. 1 bych spojoval *Πησουνπόρ[ε]ος* jako genitiv patronymický spíše s *Δίνις* nežli *Πησουνπόρ[ε]ος Ηρωι*, »duchu Rheskuporeové«.

Při č. 21 (náhrobek rodáka z Thyateiry v Markianopoli) mohl snad být uveden jiný zajímavý doklad styků Thyateiry s Moesií v L'Année épigraphique 1927, č. 77.

V transkripci č. 24 neodpovídá užití závorek na několika místech faksimilovanému originálu.

Termín *burgus*, po prvé doložený číslem 26, je zachován úplně v několika nově objevených exemplářích nápisu z Intercisy z roku 185. Srov. mou studii *Expeditio Germanica secunda et tertia ve Sborníku V. Novotného* 1929, str. 29 n. pozn. 78. Snad se bylo při té přiležitosti možno aspoň zmínti o otázce původu tohoto slova, v níž se nejnovejší objevuje (po etymologii z řec. *πύργος*) tendenci vrátit se k staršímu výkladu z jazyka germánského. K otázce o karriéře Commoda Orfitiana (str. 63) bylo možno použítí princetonské dissertatione G. Ad. Harrera, *Studies in the History of the Roman Province of Syria* z r. 1915, str. 13 nn.

Při revisi korrektur uniklo autorovi kromě některých nápadných tvarů českých (genitivná 15, Řeci 21, rožníček 53, opomněli 58 atd.) i několik tiskových omylů jiných: 28₆ *Ἀπολλη-*

νασοίας m. *Ἀπολλιναρίας*, 37 *Dorostorum* m. *Durostorum*, 59₅
Antia Rufa m. *Rufina*.

Přiležitostné užívání této opravdu záslužné a pečlivé publikace, první svého druhu, která vyšla českým jazykem, usnadňuje velmi dobrý epigrafický rejstřík.

Jos. Dobráš.

Victor Ehrenberg: Karthago. Ein Versuch weltgeschichtlicher Einordnung. (»Morgenland«, Darstellungen aus Geschichte und Kultur des Ostens, seš. 14.) Lipsko 1927, J. C. Hinrichs, str. 48. Cena 2·50 Mk.

V této studii načrtl spis. přehledně dějiny Karthaginy od jejích začátků někdy v IX. stol. př. Kr. až po její rozmach ve III.—IV. stol. po Kr. a konečné její zničení za vpádu Arabů. Úvod i závěr jsou věnovány otázce, podložené spíše filosoficky, jaký význam má Karthago v dějinách světových vůbec. Dějiny tohoto města jsou ovšem značně mezerovité a jen jednotlivá období vystupují v nich více do popředí. Málo víme o duševním životě Karthaginců, skoro nic, tak jako by »posud ležela na karthaginské tváři bizarní maska« (str. 20), taková, jaké byly objeveny v punských nekropolích ze stol. VII.—V. př. Kr. Spis. pokusiv se zachytiti aspoň v hlavních obrysech obraz politických a kulturních snah Karthaginců, vyzdvihuje v závěru (str. 47) tři hlavní rysy kultury punské: obchodní foinický duch, náboženský fanatismus a hellenismus v politice, kultuře a vojenství. Náboženský fanatismus dob punských válek ožil znova v křesfanství; Karthago dalo světu křesfanskému Tertulliana, Cypriana a Augusta. Onen kraj byl též kolébkou nejrůznějších sekt křesfanských. Spis. vidí pomstu Osudu na Římu za zničení Karthaginy r. 146 př. Kr. v tom, že bohatí Římané hledali útočiště v Karthagině, když Alarich plenil Řím, a po druhé v boji afrických sektářů a arianských Vandalů proti katolické orthodoxii. Karthaginu vůbec pokládá spis. za nejzápadnější výspu hellenismu a snaží se určiti úlohu, jakou toto město hrálo v bojích mezi kulturou Východu a Západu: boj Karthaginy proti Řekům a Římanům nebyl bojem orientální kultury proti římskému západnictví. Mluví-li spis. o kultuře punské jako hellenistické v nejširším slova smyslu, skoro mohl dodati, že se i tu — zcela podle slov Mommsenových — stal »katem hellenismu« teprve islam.

Ehrenberg píše svým zvláštním plastickým slohem, který se vyznačuje namnoze rhetorickým koloritem. Nejde mu jen o reální fakta a jejich uspořádání v pevný komplex, ale pokouší se též konstruovati v hlavních obrysech jakousi filosofii dějin. To bylo patrnou už v jeho dřívější práci »Alexander und Ägypten« (Beihefte zum »Alten Orient«, seš. 7, Lipsko 1926). Rhetorismus se stává u něho skoro manýrou a vedl jej tu a tam k obratům, jež by bylo třeba formulovati přesněji, jako na př. větu, že »starověk je zároveň paradigmatem našich světových dějin vůbec« (str.

9). Příslušnou literaturu cituje spis. v předmluvě. Kniha je zajímavá nejen po stránce obsahové, ale i po stránce slovesné formy. Na konec jsou připojeny na 5 str. ilustrace, znázorňující punské masky, votivní deštičky, mince a několik ukázků stavitelského umění afrického. Z tiskových chyb zůstalo jen: Aeneas (str. 13 ř. 13 shora).

Jos. R. Lukeš.

Lucius Apuleius z Madaury: Proměny čili Zlatý osel.
Přeložil Ferd. Stiebitz, ilustroval Cyril Bouda. V Praze (B. Kočí) 1928, str. 276. Za 36 Kč.

Ferdinand Stiebitz, překladatel z antických literatur stejně plodný jako vzácně nadaný, přetlumočil po prvé do češtiny úplný text nesnadných Apuleiových Metamorfos a dokázal tak, že dovede přiblížiti modernímu čtenáři barokní latinskou prosu s ne-menším zdarem než klassická dila řecké lyriky a tragedie, stilově zcela odlišná. Zásady, kterými se při překladu řídil, vyložil sám s věcností kritika vlastního díla v doslovu (str. 273 a n.): „Snažil jsem se užívat mluvy vybrané, až afektované, kde si tak vede Apulejus, ale promíchával jsem ji i slovy vulgárními, jako to činí i autor. V četných případech jsem se uchyloval od představ originálu k případným představám našim, vystříhaje se při tom hrubých anachronismů. Začasté bylo nutno zmírniti nebo obměnití příliš hledané tropy originálu, aby byl překlad snesitelný pro naše jazykové cítění. Apulejova obvětí jsem z téhož důvodu někdy podržoval, často však přestavoval, ba i docela rozbíjel v několik vět... Pořádku slov jsem věnoval zvýšenou pozornost, snaže se i jím dílo autorovo charakterisovati. Četné partie jsem rýtmisoval, užívají bez rozpaků i rýmů k důraznému ohrazení kólu, zvláště tam, kde originál hýří homoioteleuty.“

S těmito zásadami referent souhlasí a mohl by obšírněji ukázati, že je překladatel i v praxi po pravdě provedl. Pro nedostatek místa buďtež uvedeny jen dva příklady Stiebitzova *rhythmisování*, kterým vhodně napodobil Apuleiův rhetorismus: IV 8 clamore ludunt, strepitu cantitant, conviciis iocantur, škádlí se křičice, zpívají hlučice, žertují lajice, IX 14 saeva scaeva, virosa ebriosa, vztéklá a zlá jak z pekla, po mužských třeštila, ráda se opila. Jen zřídka porušil p. překladatel úmyslný *souměrný výraz* Apuleiův (VII 21 misera illa compavita atque dirupta ipsa quidem cruciabilem cladem sustinisset, nobis vero poenale reliquisset exitium, byla by ta nešťastnice bývala ve svém zděšení rozdrásána, byla by bývala v mukách zahynula a nám by byla odkázala šibenici), VII 2 veteris fortunae et illius beati Lucii praesentisque aerumnae et infelicis asini $[(a_1 + b_1) : (a_2 + b_2)]$, srovnával jsem v duchu svůj bývalý osud, onoho šťastného Lucia, s přítomnou útrapou a s nešťastným oslem) nebo nepovšimnutu *slovní hříčku* (II 25 Sic desolatus ad cadaveris solarium, tak jsem byl ponechán sám k útěše toho nebožtíka, asi:

tak jsem byl zbaven společnosti, abych byl sám společníkem nebožtíkovi; I 1 felices — felicioribus „rozhlášené“ — „slavnějšími“. Umění překladatelovu se podařilo tlumočiti stejně dokonale laškovný hovor milenců i mohutnou vážnost modlitby; a ptám se, zda by kdo dovedl přeložiti výstižněji drsné místo I 17, než učinil Stiebitz: „Marš ode mne, ty smrade z nejhorší žumpy! a jal se mne žoviálně vyptávat po původu toho zápachu“.

Stiebitz si všímal (srv. str. 273) i *kritiky textové*, nespojuje se všude textem Helmovým (2. vyd. 1913). Nemohl jsem pro krátkost času kontrolovat podrobně, jak si tu vedl; upozoruji však na několik míst, kde mi vznikly pochybnosti při četbě a vedly k srovnání s apparátem Helmovým. Pokládá-li St. proti Helmovi rkpné čtení IX 1 mensas etiam *genus* impetu meo collido za neporušené („jsem prudkým nárazem kolena zporázel... ba i stolky“), odporuje tomu zřejmě zájmeno *meo*. Z věcných důvodů nemohu přisvědčiti Stiebitzovi, uchyluje-li se od athetes Helmovy VIII 14 ferro sub papillam dexteram transadacto [c] corruit překladem „vrazila si pod pravým (!) prsem do srdeč [corde?] meč“. Ať upravíme jakkoli text II 24 Lucerna... praegrandis et oleum ad lucem luci sufficiens (za nejpodobnější pravdě pokládám Noltovu athetes [ad lucem]), neznamená to „Hodně velká lampa a sdostatek oleje na svícení“, nýbrž tolik oleje, co by vystačilo až do rána. Připomeneme-li si při VII 22 (o kůži z osla) corium ad firmatum cineris inspersu („kůži vysypeme popelem, necháme ji ztvrchnout“) místo IV 14 a n. (o kůži ze zabitého medvěda) minuto cinere perspersum soli siccandum tradimus... iamque habili corio et molitie tractabili, musíme pokládati čtení *ad firmatum* za zkažené (Rohde navrhoval *ad siccatum*). Zastavujíce se nad větou „A neměj obav z ničeho, co činím já, že by to bylo těžké“, tážeme se, zda by se tu přece jen nemělo čísti se Scriveriem (1624) nec quicquam rerum [in]earum reformides ut arduum (XI 6). Jsme si ovšem dobře vědomi, že text Apuleiův po třebuji ještě mnoho k úplné dosažitelné emendaci.

Stiebitz přispěl svým překladem k důkazu, že lze překládati velmi věrně a při tom česky: takováto *doslovnost* zasluzuje vši chvály. Jednotlivých slov nevynechává St. lehkomyslně; snad mohla býti přeložena i slova IX 9 interdum, 17 quendam, 25 suapte, 26 depulso tegmine, 36 totos animos, 38 nam hacc etiam, 38 et crebris, 38 manu, X 6 statim, festinus, 30 aurea, XI 14 accurate a j. Vynechání slov inquam I 11 nebo aio II 24 připouštíme, ale II 2 jest inquit potřebné; tamže v předešlé větě ne přeložena slova statim *incertum*. Popis III 3 vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato ac per hoc guttatum defluo neprávem byl nahrazen pouhým výrazem „vodní hodiny“. V místě II 17 vedlo vynechání slova verecundia k omylu: paulisper etiam glabellum feminal rosea palmula potius *obumbrans* de industria quam *tegens* *verecundia*, maličko si také naschvál růžovou

dlaní koketně stíníc spíše než zakrývajíc svůj hladounký klín.⁶ Někdy je jazyk překladatelův jednotvárnější než spisovatelův: VIII 9 faciem — genas ‚tvář‘ — ‚tváře‘, VIII 13 omnis — totis ‚všechno‘ — ‚všechny‘, IX 31 lactucae veteres . . . enormi senecta ‚staré nesladké lociky, jež se pěstuji pro semeno, a jsou tedy velmi staré‘. Ojediněle je překlad neprávem mnohomluvný: IX 26 adponebat . . . quamvis invita ‚předkládá jídlo, ačkoli tomu byla nerada‘; IX 40 slovum ‚prsa, život, kde to jen šlo‘ v originále nic neodpovídá. Zbytečně volně je přeloženo III 1 poenicitibus phaleris . . . quatiens ‚mávajíc . . . nad svým nachovým spřením‘(?).

Některá místa byla přeložena *chybně*: IX 23 adulterum alveo ligneo . . . temere propter iacenti suppositum abscondit ,ukryla chvatně pod dřevěné koryto nedaleko ležící‘ m. ukryla pod . . . koryto, které tu náhodou leželo nablízku; X 5 sibi quoque . . . eundem illum gladium comminari ‚že ji pastorek dokonce vyhrožoval mečem‘ m. že také jí vyhrožoval (jako předtím bratrovi); III 4 tantam criminis invidiam frustra (me) sustinere ‚že mne stihá klamné podezření ze zločinu‘ m. že se zbytčně musím brániti proti hroznému podezření; IX 8 si proelium capessiturus vel latronum factionem persecuturus ‚kdo měl svéstí bitku s rotou loupežníků a nebo je pronásledovati‘ m. kdo měl svéstí bitvu a nebo . . . (tomu dále odpovídá *cervices hostium — praedam*). Potíže působilo Stibitzovi slovo *argumentum*: XI 9 carmen . . ., quod argumentum referebat interim maiorum antecantamenta votorum ‚píseň . . ., jež však byla svým obsahem jen předzpěvem k větším písni obřadným‘ m. tato skladba byla jen předzpěvem k větším písni obřadním (sr. Varro, Sat. Men. 398 *poesis est perpetuum argumentum e rhythmis*); XI 3 vel immo argumentum lunae ‚nebo spíše kotouč měsice‘ m. nebo spíše jako symbol měsice; IX 9 argumenti satietate ‚syti odpojídání‘ m. znechucení šalbou (sr. Th. I. l. s. v.).

Zcela odchylně pojímám větu IX 2 ut familiares inter se sussurabant než St. ‚jak si mezi sebou sluhové šeptali‘ [kdy?]; asi: když hodovníci mezi sebou důvěrně šeptali (viz v textu dále *statim*). Text IX 3 adhucine miserum istum asinum iugi furore iactari credimus? ‚immo vero iam virus increscente saevitia prorsus extinctum‘ překládá St. ‚se vzrůstající zuřivostí jed už jistě pozbyl své účinnosti‘ (?); avšak slovo *virus* ‚recte pro genitivo interpret.‘ (Helm), tedy: (osel) vzrůstající prudkostí jedu jistě že už pošel. IX 6 ,et quid istic est?‘ ait; ‚nam licet . . .‘ chápou: A proč vlastně křičíš? Vždyť třebas . . ., nikoli jako St.: ‚Nu, což o to! Třebas . . .‘. Nedovedu si představiti, jak ‚jiné (ženy) zářícími zrcadly dozadu obrácenými ukazovaly přicházející bohyni oddaný průvod, jenž jí kráčel vstří‘, nýbrž vykládám si slova originálu (XI 9) *aliae, quae nitentibus speculis pone tergum reversis venienti deae obvium commonstrarent obsequium jinak:*

bohyni, když v průvodu postupovala, ukazovaly zrcadly... dav ji následující (obsequium), jako by ji šel vstří (obvium). Překlad VI 32 nec suis saltem liberis manibus mortem sibi fabricare poterit, ani vlastníma rukama, jež budou volné, aspoň sama sobě smrt způsobiti" nevyhovuje proto, že by žena měla podle kap. 31 ruce zašité s ostatním tělem mimo hlavu v oslovu; tedy: ani vlastníma rukama, nemajíc je volné... II 6 jest slovy ampla cum mercede sotva mírněna peněžní oběť (St.: „ať to třeba stojí mnoho peněz"). IX 19 non modo capere, verum saltem continere pecuniam přeloženo „nejen dostati... , nýbrž alespoň se jich dotknouti" m. ne snad atd.

Někde nesouhlasím s výrazem: IX 17 „Myrmex, plný úzkosti a bázně, zatvrzele nedovoloval své paní nikam vycházeti... s neobyčejnou chytrostí vykonávaje svědomitě úkol sobě svěřený"; zde jest slovo *sagacitate* patrně v pův. významu *slidivost*. IX 13 priscae poeticae divinus *auctor* apud Graecos jest řečeno o Homerovi nejspíše ve význ. *τῆς ποιήσεως εὐρετής*, nikoli *ποιητής* (St.: „božský starodávný básník řecký"). IX 26 prostitutae sibi nomen adsciverit, osobila si název prostitutka" m. získala si. IX 25 ad quempiam... familiarem sibi mulierem, u nějaké své příbuzné" m. známé (v takových situacích se sotva vyhledávají příbuzní!). VIII 9 obtundens jest řečeno de conatu, snažil se ohlušovati, nikoli „ohlušoval". XI 9 odpovídají slova „sněhobilými rouchy, státním to majetkem" originálu *veste nivea et cataclista*; Klotz a Georges sice uvádějí „Staatskleid", ale Thesaurus s. v. *cataclistus* (*κατάκλειστος*) jen „fortasse i. q. sepositus (sc. de veste melioris notae), an gemmis circumdato".

Někdy je Stiebitzův výraz *na šířu s logikou*: IX 38 sanguine delibuto mucrone, ostřím meče, dosud zbroceným" m. zbroceného; IX 41 baculoque se vix sustinens, stěží se opíráje o hůl" m. stěží se drže na nohou pomocí hole; II 2 aurum in gemmis, drahokamy (!), posázené zlatem"; II 15 „poháry, do polovice už naplněné mokrem a čekající jen na řádnou směs vína" (solam temperiem sustinentes) m. jen na správné přimísení vody (srv. II 16); IX 12 farinulenta cinere sordide candidati, povlečeni bělostnou nečistotou moučného poprašku" m. nečistou bělostí; IX 30 (comae) *sordentes* inspersu cineris, potřísněné špinavým popudem" (není čistého popela!); VII 2 qui reum poenas daturum sceleris inquirerent, aby zavedlo s vinníkem vyšetřování o potrestání jeho zločinu"; VII 21 de mediis ungulis (sc. asini), přímo z jeho drápů" (srv. X 22, kde duris ungulis complecti správně přel. „svými tvrdými kopyty objímati"). Katachresi vznikl obrat „nějakou náplast na svůj prázdný měsíc" (paupertati meae fomenta II 21). Překvapuje obrat „zamhouřil brvy" (X 17). Neologicky spojil St. šibalské určení časové s předcházející větou místo s následující IX 7, ukazuje mu prstem, že... musí vyčistit, až bylo oboje dílo skončeno. Nebohý tesař... musel";

originál dobře: demonstrat digito suo, donec utroque opere perfecto ... faber ... coactus est. VII 27 ,Tahle mrcha' (iste) ... ,mu' ... ,on'; VIII 23 ,herku' (cantherium) ... ,ho'. Artikulační schopnost osla Apuleiova, přestávající na příbuzných zvucích III 29 O, VIII 29 O, VII 3 non, non, vzrostla v překladě Stiebitzově: III 29 ,Ó — !, VIII 29 ,ó', VII 3 ,I — já, I — já'.

Výjimečně je překlad Stiebitzův *nejasný*: II 20 nemají věty ,berou prý si ... a ,aby ... působili' podmětu; X 2 iam ergo ... scito te tragediam, non fabulam legere et a socco ad coturnum ascendere ,sestupuješ ze (!) sokku, abys vstoupil na kothurn' m. a s nízkého sokku vystupuješ na kothurn (od doby hellenistické ovšem vysoký); II 17 (Lucius a Fotis na konci milostného zápasu) corruimus ... animas anhelantes ,svou duši vydechujíce' m. hluboce dýchajíce; III 3 providere, ne ... impune commiserit ,abyste se ... postarali ..., aby ... nespáchal beztrestn' m. aby nebyl spáchal (St. nezamítá jinak úplně plqpf., na př. VIII 9 quieverat ,byla usnula'); IX 36 ,dal odvázati ... psy ..., kteří pojídali zdechliny' není jasné, orig.: adsuetos ... essitare; IV 5 praeverbit ,předešel' m. zvrátil; IX 26 abiecto alveo ... scenam propudiosae mulieris patefecit není na místě obraz ,odhodil koryto a ... ukázal nestoudnou ženu. v plné její náhotě' m. odhalil podvod nestoudné ženy.

Křiklavých *anachronismů* v tomto překladě není. Vadí mi IX 5 insinuat manibus ,s rukama v kapsách', ač IX 21 in sinum ... absconditis ,ukryl ... pod své roucho'; VII 18 superpondium ,těch několik jeho kilo'; IX 25 producit ,vytáhne na světlo boží'. Neměnil bych ani I 1 papyrum Aegyptiam ,knize', argutia Nilotici calami ,švízným eizokrajným perem' (pod. VIII 1 stilos ,perem'); doslovny překlad tu nesmí o nic více vaditi než neodkliditelné zmínky o latině dila (I 1, IV 32).

Ceština překladatelova jest jadrná a správná, vyjma tvary a výrazy: pantofly (str. 248), napadlo *mně* (140), vykleštím (153), odpověďmi (36), pasíjskou (245), prabohyní (245, vetustam deam XI 5). Tvary ,držgrešla' (21), ,čapnou si' (16), ,beztak' (161 a j.), ,děčka', ,děcek', ,děcky' (12, 168, 237) mně připomněly Brno. Latina svádí k relativním větám toho druhu, jako IV 15 ,vpustíme do klece, kterou jsme před tím (sic!) za levný peníz kupili a do níž on sám s neochvějnou odhadlostí [roz. nyní] spěšně vlezl'. Pro moje jazykové cítění (snad příliš logické) jest to typus: parník musil vyložiti náklad, jenž byl zkontořován (N. R. V. 82). Stiebitz ho užívá, i kde není vlivu latinských vět: IV 15 ,Ale ze všech byla... dána přednost Thrasyleontovi, jenž se toho nebezpečného a krkolomného podniku odvážil' nebo III 12 ,rozloučím se zdvořile s úřady (!), které pak odešly'. Nebylo by dobré rozlišovati takovéto případy od vět vskutku správně vztažných, jako VII 4 ,vyňal tisíc zlátků, jež uschoval' (= contexerat)? Rovněž se mi nezamlouvá

nedůslednost v užívání časů, kde St. jde daleko za volnost Apuleiovu: VII 7 invadimas et diripimus omnia ,přepadli jsme . . . a všechno vyloupíme‘, VII 10 accedunt . . . et . . . exsolvunt ,při- stoupili . . . a zbaví‘, X 31 procedens . . . pollicetur ,kráčela . . . a . . . slibuje‘, X 21 sese perungit . . . perficit ,navoněla se . . . a . . . natírá‘. Zejména ruší velmi četné případy, kdy se St., rozváděje lat. part. pf., domníval, že je musí překládati časem minulým: II 24 corpus . . . revelat et diutine super fletu . . . de- monstrat ,odkryje . . . mrtvolu, dlouho nad ní plakala a . . . uka- zuje‘, III 6 me . . . adreptum . . . effligere lapide gestit ,mě . . . chopil za vlasy a . . . snaží se mě dorazit kamenem‘, X 25 ac- currunt . . . defletam puellam tradunt sepulturae ,přiběhnou oplakali nešťastnou dívku a uloží ji do hrobu (sr. VII 25, 28, VIII 9, 10, 16, 18, 21, X 17 a j.).

Pravopis překladatelův se řídí v celku »Pravidly« z r. 1924. V titulu čteme Apuleius, jinak však (265 a n.) Apulejus. Zajímavé jest, že St. rozlišuje transkripci řeckého φ a latinského ph: píše Fotis, Pafu, Pamfily, ale Philebus, Philesitherus, kdežto Pravidla zavedla jednotné »f« (jako na př. v polštině nebo italštině). Ne- pochybuji o tom, že by se správněji psalo v obou případech »ph« (jako na př. ve francouzštině nebo němčině), ale smíruji se s obecným psaním »f«, kdežto Stiebitzovo rozdělování poklá- dám za nepraktické a důsledně neproveditelné. Pozoruhodnějším se mi zdá, ponechává-li St. — jak jest pravidlem u většiny ja- zyků — latinské tvary j. „Chimaery“ (169) a nepořečtuje jich (avšak Aktiona 31!): uvážime-li mohutnou a vlivnou tradici latinského intermedia, nepopřeme, že modernímu člověku (pokud není klasickým filologem) je bližší na př. Phoebus (podle »Pravidel« Fébus) než Foibos, stejně jako aether (podle »Pravidel« éter) než aithér, homoeopath než homoiopath.

Korrektura knihy jest vzorná. Poznamenal jsem si jen „osla?“ m. osla. (208), „mné“ m. mne (223), „je“ m. ji (271), „Apu- lejově“ m. Apulejovu (272), „Kronebergovy“ m. Kronenbergovy (273), „Rodovým“ m. Rohdovým (273). Citát z Jirániho [Sloves. umění starého Říma, sér. 179 + 212] u Stiebitze (271) není přesný („nejsilnějí“ . . . „Nutno“ m. nejbujnějí . . . nutno).

Poučení o životě a díle Apuleiově (str. 265—272) jest psáno populárně a správně. Neodpovídá pravdě, že „otec mu zanechal dědictvím dva miliony sesterciů“: Apul. Apol. 23 profiteor mihi ac fratri meo relictum a patre HS vicies paulo secus. Uvedl-li p. překladatel český překlad Petronia, mohl se zmíniti, že i Pseudolukian, o němž rovněž jedná, byl přeložen, a to F. Hoffmeistrem (O začarovaném oslu, 1912). Pojem „krasojezdce- kého“ stilu (271) bych objasnil čtenáři poukazem na původní význam slova *desultorius* (I 1), s nímž vždy byla spojena představa *de equo in equum transiliendi*, která se při českém slově „krasojezdecký“ nemusí nutně vybavit.

Text zdobí jedenáct *obrázků* Boudových, jejichž hlavní předností je vystižení nálady. Na obrázku k II. knize konstruoval Bouda bezděčně svými schody nový příklad pro optické klamy, jak o nich vykládá psychologie, a obmyslil Lucia řádnou deformaci levé horní končetiny, — ale toho si všimneme teprve, když nám svědná Fotis dovolí, abychom od ní odpoutali svůj pohled.

Pan *nakladatel* uškodil své polobibliofilii tím, že se na konci musil přihlásiti s plnou addressou a pochlubiti se, že neprodává draho těchto bezmála tři sta stran pěkného tisku i papíru, hlavně však znešvařil knihu nesmyslnou barnumskou reklamou, kterou ji učinil — na její vlastní obálce.

Stiebitzovo stanovisko k objektivní kritice (str. 274) s výhledem na chystané nové vydání mne osmělovalo k podrobnějšímu referátu: jakkoli si zdaleka neosobuji domnění, že bych se byl mohl svými skromnými poznámkami k jeho úctyhodné práci dostati úplně nad hranice subjektivity, přál bych si, aby byl překladatel přesvědčen jak o věcnosti mé kritické snahy, tak o upřímnosti mého obdivu. Přeji mu, aby se jeho celému Apuleiovi dostalo neméně četných vydání než zdařilému Jiráňovu přetlumočení výňatku o Amoru a Psyše. Věčná záliba širokých vrstev v erotické četbě (A. Rohdův *Der goldene Esel* vyšel s Boecacciem a Prévostem v *Bücher der Liebe*) k tomu jistě přispěje.

Bohumil Ryba.

Edward Klich: Polska terminologja chrześciijańska. Po-
znań, Nakładem Poznańskiego towarzystwa przyjaciół nauk, 1927.
Str. (2) a 170.

O křesťanské terminologii slovanské po známém, stále ještě základním spisu Miklosichově o tomto předmětě, a to v celku i o jednotlivých terminech, hojně bylo jednáno (a uspokojivě nejsou dosud všechny výrazy slovanské sem patřící vyloženy). Vývoj této terminologie u jednotlivých národů slovanských však studován dosud málo a jen o náboženské terminologii české vyšla před desíti lety monografie Frintova, ale ta ani zdaleka nesplnila úkolu, který takové monografické zpracování má (v. LF. 46, 1919, 53—59). Dostává-li se nám nyní do rukou první část studie o náboženské terminologii polské, musíme už z uvedeného důvodu obecného studiu takovou výhodu; při známém pak poměru náboženské terminologie polské k terminologii české má studie tato pro filologii českou i význam svůj zvláštní.

Svou práci o náboženské terminologii polské rozdělil si autor na tři části: v první, o které podáváme zprávu, jedná o nepřeložených výrazech cizích, neslovanských, v druhé hodlá probrati takové výrazy, jež jsou překladem výrazů neslovanských, a na konec chce pojednat o výrazech domácích. O tomto svém plánu, jakož vůbec o založení a povaze své práce vykládá autor v úvodě k prvnímu svazku této zamýšlené řady prací (ku podivu není

v titule knížky nijak vytčeno, že je to první část většího celku, takže se titul knihy neshoduje úplně s jejím obsahem, který je mnohem užší). Dovídáme se odtud také, že se v práci své omezil jen na starší období jazyka polského — pojednává o terminech dosvědčených v textech z doby před r. 1500.

V části dosud vydané (a bude tomu tak patrně i v částech dalších) podává autor především abecední slovník výrazů, o něž mu jde, s příslušnými doklady ze staropolských textů: tím získává svému výkladu bezpečný podklad a již tento slovníček (str. 5—54) je velmi cenný příspěvek k studiu náboženské terminologie polské a je po této stránce náhradou za staropolský slovník a cenným příspěvkem k němu; je i cenným příspěvkem k historické mluvnici polské, protože podává hojně dokladů pro různé tvary slov, jež obsahuje.

Výklad těchto výrazů vyplňuje pak druhou, větší část knihy (str. 55—148), nadepsanou zase ne zcela přiměřené »pochodzenie polskiej terminologii chrześciajańskiej«. Po úvodním výkladě o začátcích křesťanství u západních Slovanů a po přehledě dosavadních výkladů o původu polské terminologie náboženské probírá autor jednotlivé skupiny vykládaných výrazů; seskupil si je totiž podle toho, v kterých jazycích ten který výraz se vyskytuje, ve tři skupiny: v první jsou výrazy, jež má jen polština (jsou jen dva, *klecha* a *profeta*), v druhé výrazy, jež má polština a čeština, a konečně do třetí skupiny zařadil výrazy, jež má vedle polštiny a češtiny také stará církevní slovanština. V tomto rámci zkoumá autor původ jednotlivých výrazů polských, hledá, které z nich se dostaly do polštiny z češtiny a které snad byly přejaty přímo z latiny nebo z němčiny. Kriteriem mu je především hlásková stránka slov, jež povětšině zřetelně prozrazuje původ slova. Při slovech, jejichž hlásková stránka o původě slova nepraví nic, rozhoduje se autor zcela správně se zřetelem na celkový ráz polské náboženské terminologie pro český jejich původ, když nic nemluví proti němu.

K tomuto svému zkoumání původu jednotlivých slov byl by ovšem autor potřeboval takového soupisu staročeských dokladů, jaký si pro starou polštinu pořídil sám, aby takřka mohl konfrontovat stav staropolský se stavem staročeským. Soupisu takového však filologie česká mu poskytnout nemohla. Nepodává ho monografie Frintova, protože Frinta se nestral o nejstarší doklady výrazů, jimiž se obíral; Gebauerův staročeský slovník mohl podat tu poučení jen částečně, a tak byl Klích odkázán na slovník Jungmannův a Kottův, jež ovšem po této stránce mu žádoucího poučení dát nemohly. A tak často má ze slovníků těchto doložen ten či onen výraz český až z 15. nebo 16. stol. nebo bez chronologického údaje vůbec, o němž může zcela jistě předpokládati, že byl v češtině běžný mnohem dříve. V případech některých byl by si mohl dost snadno opatrati svědectví o starším užívání příslušného

výrazu ze staročeských věcně uspořádaných slovníků: v Bohemáři na př. ve v. 362 a n. (LF. 19, 1892, 478) by byl nalezl výrazy *papež*, *opat*, jež Kott dokládá až ze 16. stol., a ve v. 665 (ibid. str. 485) vývaz *oltář*, pro něž Kott starého dokladu vůbec neuvádí (a pro jeho odvozeniny teprve z 15. stol.). Ovšem ve většině případu tento nedostatek starých dokladů neměl vlivu na autorovy vývody, poněvadž starobylost výrazů těch je z různých důvodů zcela nepochybná. Jen při slově *advent* autor zakolísal a není si jist, bylo-li slovo to běžné už v staré češtině (a je proto nakloněn viděti v pol. *adwent* vypůjčku z latiny, buď přímo nebo spíše prostředím německým, str. 72 a 147); tomu se nelze divit, když Gebauerův slovník nedopatřením slova toho vůbec nemá a Kott je uvádí až z Komenského. Ale i tu přece by se o pravém stavu věci byl mohl autor poučit v Jankových ukázkách etymol. slovníka českého, kde se s. v. *advent* (ČasModFil. 8, 1922, 123) cituje místo z Husa, z něhož je viděti, že Čechové říkají »advent po latinské řeči«;¹ není ani to ovšem doklad nejstarší, slova toho se užívá již ve 14. stol. (srv. na př. v Čteních zimnieho času: první neděli *w aduentie* str. 1 vydání Paterova, druhá neděle *w adventie* str. 2 atd.). Možno tedy zcela jistě ve smyslu zásad autorových pol. *adwent* pokládati za slovo převzaté s ostatními výrazy křesfanské terminologie do polštiny z češtiny. Při výkladě o pol. *wigilia* postrádá Klich v čes. obdobném výraze význam »dies profestus, dies primus ante festum«, který má slovo to v polštině vedle významu „prima, secunda etc. noctis partes“ a „officium, quod pro defunctis canitur“. Ale také v češtině slovo to takový význam mělo; srv. *Vigilge /wateho Petra píše swaty Jan* v Čteních kněze Beneše (vyd. Měrkovo str. 45), *Vygilge swateho Jana* (tam. 43; za tím následuje: *w den geho písse /wati Lucaſſ str. 44*); *V wygilgy swateho Ondrziege* (ib. 33) atd.²

Autor nepřestává na konstatování souvislosti slova polského se slovem českým, při čemž na základě hláskových jevů snaží se také zjistiti dobu převzetí slova českého do polštiny, nýbrž sleduje dále slovo české k jeho prameni, jež hledí stanovit přesněji než se obyčejně děje; nezachází tu do podrobností, ale přece hledí rozlišit, kdy je slovo přejato z latiny a kdy z němčiny; při výrazích přejatých z němčiny hledí k tomu, na kterou dialektickou oblast německou přejaté slovo svou hláskovou podobou ukazuje, při čemž ovšem operuje s formami, jež skutečně v německých slovnících našel, a ne s formami, jež znění přejatého slova jen předpokládá. Při výkladě čes. *cht* ve slově *kruchta* proti něm. *ft*

¹ U Klareta je ovšem tento výraz zčeštěn: v kapitole »De festis« je *adventus prziſtie* (Prešp. 2253, ve vydání Flajšhansově [Klaret a jeho družina I] v. 2389).

² I tento výraz je u Klareta zčeštěn: v uvedené již kapitole »De festis« je *vigiliae bdytmi* (Prešp. v. 2252, ve vydání Flajšhansově v. 2388).

jeho vzoru *gruft* byl by si měl všimnouti výkladu Jankova o této věci (ČasModFil. 6, 1918, 324 nsl.). Čes. *nešpor*, odkudž je pol. *nieszpor*, vedle stč. *mešpor* (v polštině znění s *m*- je jen v odvozeném odtud adjektivu *mieszporny*) vykládá nějakou asociaci, snad vlivem četných slov obsahujících zápornou partikuli *ne-*¹. Asociaci tu je dost těžko si představit a je proto, myslím, mnohem pravděpodobnější výklad, jejž jsem podal v rozpravě »Dissimilace souhlásek v češtině« na str. 14, že tu *n* vzniklo z *m* dissimilací proti následujícímu *p*; je to dissimilace docela táz jako v rom. *nespilus* z *mespilus* (sthněm. *nëspil* vedle *mëspil*), v rom. *nappa* z *mappa*, v dluž. *nalpa* vedle pol. *malpa*, jež dissimilací vyložil už Grammont Dissimilation consonantique 42 a 48; svr. nyní i Schopf, Die konsonantischen Fernwirkungen 117 n., Meyer-Lübke, Etymol. Wörterbuch 5540. Málo pravděpodobný je výklad, že pol. *klasztor*, koncovou slabikou se lišíci od čes. *klášter*, je přejato z čes. **kláštor*, žijícího dosud na Slovensku, jež vzniklo ze sthn. *klöstar* (kdežto běžné čes. *klášter* je ze sthn. *closter*, *chloster*): jest si těžko mysliti, že by totéž slovo bylo přejato ve dvojí formě, nehledě k tomu, že v češtině tvar **kláštor* není doložen a slovenským *kláštor* pro češtinu nijak zaručen. Čes. *a* za něm. *o*, nad nímž se Klich pozastavuje, vykládá s Klíchem skoro současně Schwarz AslPh. 40, 1926, 289 n.

Vykládaje pramen náboženských termínů českopolských musil se také dotknouti původu slov dosud neobjasněných uspokojivě jako *cierkev*, *kříž*.² Referuje o výkladech dosavadních, při slově *cerkiew* se — s reservou — rozhoduje pro gotský původ tohoto slova, při slově *krzyż* se spokojuje s konstatováním románského jeho původu nepouštěje se do řešení otázky, z kterého románského území slovo to do slovanštiny přešlo.³ Nebylo ani lze očekávati řešení takových otázek ve spise, v němž jde o původ náboženské terminologie polské.

A pro výklad té učinil zajisté autor v hraničích, jež si vytkl, eo učiniti mohl. Je tu položen bezpečný základ; souvislost nábo-

¹ Podobně Brückner, Słownik etymol. 361, míní, že *v* (německého *Vesper*) bylo změněno v *n* »jakoby pod mimowolnym wpływem rodzonego nie-«.

² Při slově *krzyż* udává Klich ve slovníku také význam „festum: a) inventio crucis 3. mai, b) exaltatio crucis 18. septembri“; ale tak se označují svátky ty jen v císijskanech, kde se jednotlivé svátky vydají zkráceně, a nepřísluší tedy význam ten slovu samotnému.

³ Delší úvahu (sir. 143—146) věnoval autor na konci své práce slovu *balwan*, jež v polštině znamená také „poseg božka pogańskiego“. Záhad, s nimiž je spojen výklad tohoto slova, ovšem nerozřešil, a jeho názor o tomto slově není ani dost jasný. Z dosavadních pokusů o výklad tohoto slova uvedeny jsou jen výklady Koršův a Melioranského; ale již požadavek úplné informace čtenářů by vyžadoval, aby se stala zmínka také o výkladě Meringerově (IF. 17. 1804—5, 160, 21. 1907, 305), Iljinského (Изв. отд. рус. яз. 24. 1. 114 n.) a Sköldově (Lehnwortstudien, Lund 1923, 12 n.).

ženské terminologie polské s českou, dávno už patrná a uznávaná, tu skutečně v každém jednotlivém případě přesně dokazována a dokázána. A poněvadž i terminologie česká tu vykládána, přes všechny mezery, jež výklady ty mají, je knížka Klichova při nedostatku podobné knihy o náboženské terminologii české i pro ni dobrým pramenem poučení.

Oldřich Hujer.

*R. N. Albright: The Vedic declension of the type *vṛkīḥ*. A contribution to the study of the feminine Noun-declension in Indo-European. Hopkins Diss. (Language dissertations publ. by the Linguistic Society of America 1). Philadelphia 1927. Stran 25, cena 0·60 \$.*

V této dissertaci snaží se autorka ukázati, že védská deklinace feminin typu *vṛkīḥ* není součástí arijského dědictví deklinacích poměrů prajazykových, nýbrž že se vyvinula teprve na půdě indické z původnější deklinace typu *dēvī* tím, že některé tvary této starší deklinace byly zakončením i přízvukem připodobněny kořenným jménům na -i- v kompositech typu *su-dhīḥ*; vznik těchto novotvarů podporovaly prý ve vědech zejména požadavky metrické. A v podstatě stejně jest si prý představovati také vznik paralelní deklinace védské *tanūḥ*: *tanvāḥ* atd. vedle obecného *vadhūḥ*: *vadhvāḥ* atd.

Po stručném a ne zcela úplném úvodu historickém do otázky o původu véd. typu *vṛkīḥ* (str. 1—4) přikročuje A. ihned k své argumentaci: na základě excerptovaných véd. tvarů typu *vṛkīḥ* (6—18) ukazuje a zdůrazňuje několikrát, že tam, kde mezi tvary substantiv typu *dēvī* a typu *vṛkīḥ* jsou koncovkové rozdíly metricky skutečně důležité, užito ve véd. textech zpravidla tvaru nalezejícího typu *vṛkīḥ*, vyžaduje-li ho metrum. Tímto zjištěním pokládá A. svou thesi za dosmatečně podepřenou a prohlašuje ji sama ke konci (24) za lepší rozřešení otázky, než byly výklady dotavadní.

Ale není tomu tak. A. sebraným materiélem ukázala pouze, že tvary typu *vṛkīḥ* jsou ve vědech na mnohých místech metricky možné a vyhovující, nikoliv však, že by metrická nutnost byla jednou z příčin jejich vzniku. A. nevysvětlila zvláště také, proč ve vědech užíváno tvarů typu *vṛkīḥ* v postaveních, kde i tvary typu *dēvī* lze čísti tak, že metricky vyhovují, na př. instr. sg. *dēvijā* lze čísti ve vědech i *dēvijā*, tedy metricky shodně s *vṛkijā* (t. j. *vṛkijā*). Mohly-li tvary typu *dēvī* potřebám véd. metra samy vyhověti, proč by právě metrické požadavky měly podporovati vznik a rozšíření flexe typu *vṛkīḥ*? Proto praví-li J. Wackernagel ve své recensi této studie (v IF. 46, 1928, 350), že these, zastávaná Albrightovou, by vyžadovala důkazu, že tvary typu *vṛkīḥ* jsou ve vědech omezeny na jistá postavení ve verši, po př. na jistá substantiva, jejichž hláskový sklad při této flexi lépe metricky vyhovuje, než při flexi typu *dēvī* (neboť některé koncovky obou

flexí jsou metricky úplně a vždy rovnocenné, a přece jich jest užíváno promiscue) — jest tomu asi rozuměti tak, že takovým důkazem stala by se domněnka Albrightové pravdě podobnější; avšak k naprosté přesvědčivosti by ani to nestačilo, neboť i pak lze si docela dobře také představovati, že na půdě asijské byly tvary obou typů odedávna vedle sebe, a že libovolně (a zpravidla podle požadavků metrických) v básnické řeči jich bylo užíváno; na někoho právě takovéto užívání tvarů typu *vṛkīḥ* ve védech činí dojem básnických archaismů.¹

Nedokázaná these Albrightové není ostatně jejím nápadem vlastním; domněnku, že flexe typu *vṛkīḥ* je sekundární a čistě indická, vyslovil už před půlstoletím Danielsson, jak i A. pojmenává (4). Od té doby pokusilo se několik jazykozpytců o výklad této flexe (zpravidla arci jen mimochodem v pracích obecnějších); to, že studium se pro A. končí u Lommelových Studien über die idg. Femininbildung z r. 1912, způsobilo, že autorka se nemohla vypořádati také s novějšími pokusy výkladovými, jež deklinaci typu *vṛkīḥ* mají většinou již za prajazykovou.

Velkou oporu své domněnky vidí A. v tom, že přízvuk deklinace typu *vṛkīḥ* na rozdíl od deklinace typu *dēvī* se úplně shoduje s přízvukem kořenných *t-* a *ū-*kmenů v druhé části komposit; to prý dobře ukazuje, že deklinace tato vznikla napodobením jich. Avšak rozdíl v přízvuce *vṛkījah* (a také *su-dhījah*): *dhījah* atd. nemusí být původu, jehož by si autorka k podepření své these přála. Odchylný přízvuk substantiv typu *vṛkīḥ* (a komposit typu *sudhīḥ*) dá se vysvětliti prostě tím, že se na půdě indické vytvořil usus akcentovati druhou slabiku trojslabičných tvarů, jak správně pojmenává Pedersen, La cinquième déclinaison latine (Kodaň 1926), 38 p. Tento usus u subst. typu *vṛkīḥ*, *tanūḥ* (stejně j. u typu *sudhīḥ*) vytvářel se v souhlase s mnoha jinými kmeny; přízvukový poměr *vṛkīḥ* : *vṛkījam* : *vṛkījā* : *vṛkījah* : *vṛkībhiḥ* odpovídá přesně přízvukovému poměru na př. *agnīḥ* (: *agnim*) : *agnīnā* : *agnājāḥ* : *agnibhiḥ*, *dātā* : *dātāram* : *dātāri* : *dātārah* : *dātārbhiḥ*, *atmā* : *atmānam* : *atmānā* : *atmānah* : *atmābhiḥ*, *balī* : *balīnam* : *balīnā* : *balīnah* : *balībhiḥ*, *vidvān* : *vidvāsam* : *vidūśā* : *vidvāṣāḥ* : *vidvādbhiḥ*, *pratjāñ* : *pratjāñēam* (: *pratičā*) : *pratjāñēah* : *pratjāgbhiḥ*, demonstr. f. *asāu* (: *amīm*) : *amījā* (: *amīū*) : *amīubhiḥ* a pod. Při tom nelze nijak dokázati, že přízvuk deklinace typu *vṛkīḥ* nemohl být odedávna stejný jako u *sudhīḥ*; ostatně i kdybychom připustili, že vznikl teprve později a zvláště napodobením komposit j. *sudhīḥ*, neplyne z toho ještě, že také koncovky této deklinace musily by vzniknouti současně napodobením jich.

Shrneme-li, vidíme, že stejně, jako se Albrightové nepodařilo ukázati vliv véd. metra na vznik a rozšíření tvarů typu *vṛkīḥ*, není

¹ Ze také jazykový výklad véd. textů není u A. vždy spolehlivý, ukázal Wackernagel v uv. rec.

vůbec domněnka, na níž A. staví, že totiž tato flexe vznikla napodobením tvarů komposit typu *sudhīh*, ani dosť málo pravděpodobná.

Nakonec upozorňuji na tvar, který mluví proti domněnce Albrightové: gen. plur. u jmen typu *vṛkīh* (a *tanūh*) jest jenom *vṛkīnām*, *tanūnām* stejně j. *brhatīnām*, *dēvīnām*, *vadhūnām* (také *matīnām*, *agnīnām*, *dhēnūnām*, *pitrīnām* s anal. délkom ve kmeni). Podle theorie A. čekali bychom však spíše *-ījām*, *-ūvām* j. *-dhījām*, *-bhūvām* (analog. *-dhīnām*, *-bhūnām* jsou tvary pozdější). To, že se ve flexi substantiv typu *vṛkīh* nevyskytuje ani jednou tvar shodný s pravidelným gen. plur. kořenných *ī*, *ū*-kmenů, činí předpoklad, že celá tato flexe vznikla analogií podle těchto kořenných jmen, pravdě nepodobnou.

J. M. Kořinek.

Jos. Dobrovského Kritická rozprava o legendě prokopské.
Ke stému výročí jeho úmrtí vydáno péčí České akademie věd a umění. V Praze 1929 nákl. České akademie věd a umění. Stran VII + 60.

V podnětných kritických poznámkách k Masarykově České otázce a Janu Husovi, uveřejněných roku 1896 v Osvětě (XXVI, str. 1053—1067), vyslovil V. Flajshans požadavek, aby byla prozkoumána pozůstalost Josefa Dobrovského, chovaná v pražském Národním museu; na rukopis kritického ocenění prokopských legend položil důraz zvláštní. Po 33 letech přistupuje k provedení tohoto úkolu, u příležitosti 100. výročí smrti Dobrovského, z ustanovení České akademie věd a umění sám a s pomocí prof. Jos. Pekaře, který k edici napsal kritický doslov, vydává s vydatnými poznámkami tento *Kritischer Versuch die Geschichte des böhmischen heiligen Abtes Prokop von späteren Erdichtungen zu reinigen*; jest to hlavní ediční příspěvek k letošnímu jubileu Dobrovského.

Ačkoliv neznáme přesně data, k němuž dlužno tuto pozdní práci Dobrovského klásti (vznikla podle vnitřních i zevních kriterií někdy po r. 1823—1824), přece jsme dosť dobře zpraveni o její genesi. Jest jedním článkem v řetěze kritických studií patriarchových, jimiž od r. 1785 vyvracel Dobnerovy názory o slovanské liturgii v Čechách, a zároveň náleží do cyklu ukázek vyšší kritiky historické, kterými, vycházejí od nejstarších legend českých, se snažil »očistiti starší české dějiny od pozdějších báshorek«. Tu skládá spisek o prokopských legendách čtvrtý díl, kdežto obě úvahy o sv. Cyrili a Metodu i o legendách k nim se vztahujících z r. 1823 a 1826 leží poněkud stranou. Ve třech rukopisných sešitech, z nichž prostřední, nejpůvodnější, jest psán vlastní rukou Dobrovského, kdežto oba ostatní jsou opisy s korekturami a poznámkami spisovatelovými, nacházíme dílem úplné, dílem proškrtané texty sedmi prokopských legend a pak souvislé, ale nedokončené úvahy Dobrovského o nich. Z textů, které Dobrovský uvádí buď v plném znění nebo jako paralely, mají jenom první čtyři pro

historika i pro literárního dějepisce skutečný význam. Jsou to: *A* text t. zv. mnicha sázavského, který Dobrovský byl již před tím vydal s Pelcem ve *Scriptores rerum Bohemicarum*; *B* staročeský život sv. Prokopa z Passionálu musejního, *C* staročeská veršovaná legenda o sv. Prokopu z t. zv. rukopisu Hradeckého a *D* obšírná latinská legenda bollandistická, ale značně zkrácená a hlavně zbavená svých obou velice starožitných a cenných prologů. Ani pro kritický dějezpyt ani pro literární historii českou nemají vůbec významu další tři velice pozdní texty, které Dobrovský připojil: *E* Saliova legenda z XVI. stol., známá z Mosandrova vydání Suriových životů svatých, *F* Prokopův životopis z Buzelinova menologia ze XVII. stol. a *G* výtah z pozdní legendy zařazované do missálů od XV. stol. I tyto texty prozkoumal Pekař v *Nejstarší kronice české* 1903 v jejich provenienci a závislosti, ale v kritickém doslovu k novému vydání se sám o nich nezmiňuje, ponechav vydavateli V. Flajšhansovi, aby o nich přičinil stručné informační poznámky. Flajšhansova dbalá a přehledná edice jest zařízena tak, že vydavatel přihlédl ke všem paralelním rukopisným sešitům, označil, co Dobrovský sám škrtl, jakož i poopravil zřejmé chyby; do velice bohatých poznámek vložil hojnou údajů o dnešním stavu badání o textech i o jejich vydání; při tom se úplně ztotožnuje s výklady Pekařový *Nejstarší kroniky české*.

Dobrovského kritický či snad spíše hyperkritický rozbor pozbývá pro dějepis naší staré literatury značně na ceně tím, že se badatel poměrně jen nepatrн zabýval oběma legendami staročeskými, prosaickou z Passionálu a veršovanou z Hradeckého rukopisu. Nejenom že naprosto — v duchu osvicenském — nepřihlédl k jejich literární a historické souvislosti a nepojal jich jako slovesné celky, z nichž vnitřním rozbořem možno souditi na provenienci i autora, ale nedbal ani jejich filiace. Rýmovanou legendu pokládá za starší, avšak nesnaží se vystihnouti, z jakého pramene pochází; prosaickou legendu z Passionálu odvozuje ze tří pramenů: z mnicha sázavského, z bollandistické legendy a konečně ze staročeského vzdělání rýmovaného. Hlavní — a jedinou — zásluhou Dobrovského v řešení složité otázky o provenienci legend zůstává, že sepsání t. zv. mnicha sázavského prohlásil za nejstarší z textů zachovaných a že bollandistickou legendu *D* na ně redukoval. Tu si počítal v duchu svého normalisujícího logicismu tak, jako již v předchozích *Kritische Versuche*: dosti libovolně, ač v tomto případě bystrozrnce uholil první pramen, kterým pak neúprosně a mnohdy nekriticky měřil prameny ostatní, zavrhuje všecko, čím se prameny pozdější liší ve svých zprávách, od pramene kanonického; jeho všecko úsilí v tomto spisu se soustředí k tomu, aby upevnil autoritu t. zv. mnicha sázavského a otřásl vahou textu bollandistického; původnost onoho přeceňuje, starobylé složky

tohoto přehlíží. Ale není tu patrna jenom snaha kriticky odlišit podání pozdější od původního, nýbrž všude prosvítá tendence apriorní, totiž vyvrátili názor, že v Čechách před klášterem sázavským byla rozšířena slovanská liturgie.

Velmi důmyslně a průkazně dovozuje Pekař a v jeho stopech i Flajšhans, že analýsa Dobrovského nešla do hloubky. V příčině legendy A nepostřehl — a vlastně ani postřehnouti nechtěl — že předpokládá dvojí pramen: jednak staroslovanskou legendu z pol. XI. stol., jednak její latinský překlad rovněž z XI. věku. V tomto druhém prameni t. zv. mnicha sázavského byly obsaženy oba důležité a starobylé prology (biskupu Šebíři a čtenářstvu), dochované u bollandistů, jejichž pravost Dobrovský po celý život popíral. Právě tento mylný a tvrdošíjně zastávaný názor znemožnil Dobrovskému subtilnější rozbor bollandistické legendy D, o níž již Dobner správně usoudil, že pozvolna rostla a že má několik časových vrstev; nepostřehl, že »vedle kusů zřejmě z XIII. stol. pocházejících nebo z legendy sázavské vypsaných obsahuje i části z doby starší, z doby, do níž se svým prologem hlásí, t. j. až z doby Šebířovy«. Proto hlavní útok Dobrovského, namířený proti autoritě legendy D, podle míry dnešního poznání historického ztroskotál. Kritická přímočarost Dobrovského se tu zvrhla namnoze v kritický primitivismus.

V pronikavém svém doslovu se nespokojuje Josef Pekař tím, aby na tomto konkrétním případě karakterisoval vědecký postup Dobrovského, nýbrž podává zároveň celistvý obraz vyšší kritiky našeho dějezpytce, o jejíchž hodnotách soudí jinak a mnohem nepříznivěji než Palacký; nenazval by dojista Dobrovského »historicko kritickým empirikem«, jako jeho velký uznalý žák. Tato Pekařova syntesa, jež se kryje s výklady ve spise *Nejstarší kronika česká*, se v jádře shoduje s Kalouskovými postřehy v *Dějích Král. české společnosti nauk* r. 1885, nikterak však s posledními výklady o věci, jež v II. vyd. Literatury české devatenáctého století podal r. 1917 Jan Jakubec. Pro racionalistické nepochopení středověku a zvláště legendy, pro nedostatečnou znalost pramenů, pro aprioristní vyhlašování autority svědka domněle nejstaršího, pro bezohlednou polemiku proti všemu, co se mu jevilo buď pozdní bajkou nebo přímo falsem, ale čeho sám neanalysoval dosti pozorně, pro kusost a samocennost rozboru neodvažuje se Pekař prohlásiti Dobrovského za pravého dějezpytného kritika, mluví o něm opětovně jako o hyperkritikovi a nenachází v jeho *Kritisches Versuch* celkem pokroku proti dějezpytu Dobnerovu. Po všech těchto stránkách možno Kritickou rozpravu o legendě prokopské prohlásiti ne sice, jak autor sám chtěl, za vzornou ukázku, jak si třeba při kritice legend počínati, nýbrž spíše za vzorný příklad, jak si Dobrovský sám počínal a v čem záleží hlavní omyly jeho dějezpytné metody. Proto mělo toto jubilejní

vydání spisu, zaleželého v rukopise celé století, dobrý smysl a cíl, i když nevynělo oslavou, nýbrž kritickou restrikcí významu patriarchova v oboru, který vedle jazykovědy a literárního dějepisu přece jenom znamená vedlejší větev jeho činnosti naukové.

Arne Novák.

Дръ. Борис Йоцовъ: Отакаръ Мокри. I. — Годишникъ на Софийския Университетъ, историко-филологически факултетъ, книга XXV, 3. — София, Печатница „Съгласие“, 1928, str. 136, cena 130 leva.

Až do světového převratu byl v Bulharsku zájem o naši literaturu celkem pranepatrny. Stačí pročisti český oddíl v bánské Slavjanské antologii St. Čilingirova (Sofie 1910), aby chom se přesvědčili o skrových bulharských vědomostech o naší poesii. A když v r. 1913 přeložil Kiril Christov několik ukázek z Vrchlického do sofijského Slavjanského kalendáře, nešťastně si napsati několik slov vlastního pozorování českého mistra, nýbrž spokojil se překladem francouzského reliéfu od H. Jeřína. Průměrný bulharský čtenář neznal naší literaturu, poněvadž krom vzácných časopiseckých ukázek z ní vůbec nebylo překládáno, a při známé zdržlivosti ruské k naší literatuře nebylo z naší literatury ani jediného překladu v oblíbené ruské Universální bibliotéce, která byla hlavním bulharským průvodcem při poznávání cizích i slovanských literatur.

Teprve s převratem došlo i tu k obratu: bulharský čtenář se začal zajímat o naši literaturu, poněvadž chtěl poznati naše dějiny, naše smýšlení, nás život. Bulharské revue a časopisy od té doby ochotněji přináší drobné zprávy, přejímané ovšem často z několikáté ruky, a z družiny sofijských pěstitelů slovanské vzájemnosti vyšel podnět k vydávaní České knihovny, v níž v r. 1919 byly vytiskeny hned dva svazky: Čechovy »Písni otroka« a Macharův »Rím«, obě v překladu St. Čilingirova za účasti našeho Vl. Síse. Jestliže od té doby nebyl vydán ani jeden další svazek, svědčí to nejen o slabém zájmu bulharské čtenářské obce, ale snad také o nevhodném výběru prvních obou knih, příliš těžkých a pro Bulhara málo poutavých. Mám za to, že tu není půda ještě dobré připravena, že je nutno vystřovat uvedomělý zájem hlubší. Jinak si nemohu vysvětliti, proč přes veškeré horování o česko-bulharské vzájemnosti a přes známé staré styky česko-bulharské nepodařilo se udržet ani »Českobulharský Přehled«, jehož vyšly v r. 1921 dva svazečky, ani »Bulharsko-československou vzájemnost«, orgán stejnojmenné společnosti v Sofii, jehož vyšly v l. 1925—26 pouhé dva ročníky.¹ Obě revue přinesly původní články z naší literatury.

¹ Česko-lužický Věstník vychází pravidelně již v 10. ročníku, Československo-jihoslovanská Liga v 9. ročníku. Zde je tedy zájem hlubší.

Správnou cestu nastoupil mladý bulharský slavista Boris Jocov, jenž po dobré domácí průpravě u prof. Bojana Peneva přišel na studia do Prahy, aby tu v středisku slavistických studií poznal naši zemi, nás národ, náš jazyk, naši kulturu a zejména literaturu. Na Karlově universitě v Praze ztrávil plná dvě léta (1923/24—1924/25). Dobře vyzbrojen literárně-historickými vědomostmi zabral se poctivě do studia naší literatury, k jejímuž jádru postupně pronikal jak svědomitým a pilným studiem knižním, tak zejména pozornou návštěvou přednášek a osobními styky s přednášejícími, z nich pak nejvíce s prof. Mil. Hýskem. Nezanedbával při tom současného českého života a dovedl sledovat i druhé slovanské literatury, nepřehlížeje ani nejmenší literatury lužickosrbské.

Jakmile Jocov se dopracoval určitého samostatného přehledu našeho písemnictví a seznámil se s naší historií a s naším národním vývojem vůbec, jal se své poznatky sdíleti s krajany v řadě bystrých a zajímavých statí, jež od r. 1924 tiskne v předních bulharských revuech a časopisech. Jsou to nejenom pokusy o přehledné obrazy jako na př. v statí o současné české literatuře ve »Zlatorogu« (Sofie, roč. V., 1924), ale i monografické studie: o Jiřím Wolkerovi (tamže 1924), o Otokaru Březinovi (tamže, roč. VI, 1925), o Petru Bezručovi (tamže VII, 1926), dále dokonce určuje datum básně Čechovy »Bratří Miladinovů« v čas. »Makedonija« 1927, čís. 178—9, podrobným srovnávacím rozbořem J. V. Fričova dramatu »Asjenův pád« a Dru me vova »Ivanka« v revuji »Listopad«, roč. VIII. 1927, dokazuje nepůvodnost hry českého autora.²

Jocov zakončil svá pražská studia doktorátem z české a slovanské slovesnosti. K disertační práci si zvolil básnika Otakara Mokrého. Rukopis vzal s sebou do vlasti a pracoval o něm dále. Věděl, že Otakar Mokrý není vrcholným zjevem našeho písemnictví, a věděl také, že nebylo skromnějšího básníka pod naším českým nebem, a přece se oň zajímal. Měl správný dojem, že právě na Otakaru Mokrému lze znamenitě sledovati soudobé myšlenkové vlnění jak české, tak slovanské, to jest: bulharský literární historik měl tu nejlepší možnost seznámiti domácí zájemce s českým životem a s českou kulturou, s českými spisovateli a s myšlenkovými proudy českými v XIX. stol. až téměř do doby dnešní. Jocova zvláště zajímalo zřetelné rozdvojení v literární tvorbě Ot. Mokrého, jenž se hlásil v první polovině své tvorby k Sv. Čechovi a v druhé polovině se přiklonil k Zeyerovi a Vrchlickému: Jocov chtěl na Mokrého ukázati typický doklad vnitřního rozdvojení české inteligence 70. a 80. let min. stol.

² Srv. mé stručné poznámky o českých pracích Jocova v »Literárních Rozhledech« XI., 1927, str. 347, a v LF. 1927, str. 304.

Tak za stálého badání, za vytrvalého shledávání nových a nových dokladů rostla obsáhlá Jocovova monografie o našem básníku, jejíž první část, shora nadepsaná, vyšla krátce před vánočemi min. roku. V úvodním slově k této části vysvětluje Jocov, proč právě si vybral k svému zkoumání Ot. Mokrého: poněvadž při rozboru jeho života a dila může podati plastický obraz doby, zachytiti duchovní život našeho národa v tvůrčí činnosti individuální i kolektivní, dále může ukázati na pronikavý vliv polského genia na tvůrčí činnost Ot. Mokrého a tím na českou poesii, a posléze může všeobecným rozborem osobnosti i intimního dila básníkova dojiti k typickému představiteli českého ducha své doby. Již tím dal Jocov rozdělení své monografie na tři části a přesné podle něho snaží se v přítomné části seznámiti bulharské čtenáře s dobovou, v níž žil a působil Ot. Mokrý. Učinil tak v osmi kapitolách, v nichž na základě veškeré známé literatury a podle nových svědectví rodinných vyličuje život našeho básníka. Spolehlivě a poutavě, s přesvědčujícím množstvím dokladů rýsuje ovzduší, do něhož přišel mladý zasněný student, charakterisuje drahé naše národní pracovníky a vůdce, živě přibližuje naše národní snahy a zápasy, boj s Vídni, naše kulturní úsilí a celou soudobou literaturu, k níž brzy se připojuje Mokrý se svými prvotinami. A Jocov dále bohatě glosuje slovanské zařízení našeho básníka, jeho cesty po Slovensku a Slovinsku, zkoumá poměr básníků k jeho jižním Čechám, dokládá jej pravěkými básníkovými, v nichž ho zvláště zajímá národně mravní a biblický patos, dostává se k básníkovu mysticismu, k polskému mesianistickému romantismu, k realistickým prvkům v poesii Ot. Mokrého, až ke konečnému oddálení od soudobého života a k úplnému vyčerpání.

První část Jocovovy monografie je pro nás velmi poučná: především tím, že se tu po prvé v bulharské literatuře podává neobyčejně množství dat o našem národě v minulém století. Dále tím, co nejvíce bylo do očí z našeho národního a duchovního života nejjížnějšímu slovanskemu pozorovateli: autor některá okřídlená slova a hesla dobová podává přímo v českém znění. Tak se mu vžila, že si ani neuvědomil, že jim bulharský čtenář neporozumí a že místo silného zaznění, jež on v nich slyší, vyzní na prázdro. A posléze i po stránce metodické: Jocov rád činí analogie a paralely, má hluboký smysl pro tradicionalismus v naší literatuře, jasně vycituje blízkou příbuznost svého básníka s jinými českými duchy a dokládá to obdobou obrazů a obraťů (Čech-Vrchlický-Zeyer-Březina-Bezruč). Jocov také větší měrou, než posud bylo v bulharském tisku zvykem, cituje české doklady, a ukazuje tak zároveň naléhavou potřebu, aby bulharské tiskárny po té stránce se lépe zařídily: nedostatek latinky je tu citelný.

Celkově jsme bulharskému autoru, který zaujal zatím katedru slovanských literatur po předčasně zemřelém učiteli B. Pe-

novu, za jeho práci vděčni. Ukázal nám našeho básníka v jasném světle, prohloubil naše vědění o něm, upozornil mimochedom i na některé jiné úkoly, související se zkoumáním vrstevníků a doby Ot. Mokrého. Na další dvě části této první samostatné bulhar ské monografie z dějin české literatury se můžeme právem těšit. Bude v nich pojednáno o překladatelské činnosti Ot. Mokrého a o jeho osobnosti.

Jos. Páta.

Drobné zprávy.

Dne 8. července zemřel ve svém smíchovském bytě ve vysokém věku 83 let dlouholetý representant naší historické vědy univ. prof. Jaroslav Goll (nar. 14. července 1846 v Chlumci nad Cidlinou); také naše literární historie vděčně vzpomíná, čím tento skvělý mistr moderních dějepisných metod a vynikající učitel, zakladatel celé vědecké školy, přispěl k jejímu prohloubení a obohacení. Goll, sám za mlada básník a překladatel, vrstevník Sládkův a Svat. Čecha, s nimiž své doby zachraňoval obrozený Nerudův „obnovený“ »Lumír«, hned v počátcích své badatelské práce se pohroužil do studia tehdy jen nepatrné prozkoumaného období českobratrského a v řadě prací ceny namnoze průkopné analysoval myšlenkové proudy náboženského vývoje naší reformace od Chelčického až po Komenského; do rukopisného boje pronikavě zasáhl »Historickým rozbořem básní RK Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava«; k jubileu Palackého napsal krásnou monografii o jeho osobnosti a vědeckém významu. A nebudí dnes zapomenuto, že to byl právě Goll, jenž spolu s příteltem Hostinským universitní pražské činitele při rozdělení university upozornil na vídeňského docenta Masaryka, jenž skutečně byl potom do Prahy povolán.

—ch—

*

Sjezd klassických filologů slovanských v Poznani (ve dnech 8.—5. června t. r.), jehož se zúčastnila i naše 12členná delegace, vedená prof. F. Grohem a F. Novotným, zcela splnil naděje v něj kladené. Jestliže se zatím spokojujeme tímto prostým konstatováním, činíme tak proto, že dosud nevyšla sjezdová publikace, bez níž ani účastníku jednání nelze úplně a spolehlivě referovat o průběhu sjezdu a zejména o přednáštách na něm pronesených. Doufáme, že budeme brzy moci podat zprávu o sjezdovém sborníku a že při tom najdeme příležitost ocenit ohširněji význam sjezdu, jež byl njen událostí vědeckou, nýbrž i manifestací pro humanitní vzděláni a pro slovenskou vzájemnost. Prátelské projevy se strany polských hostitelů zanechaly u českých účastníků nejlepší dojem a tento pocit uspokojení byl ještě stupňován tím, že nám bylo možno se přesvědčiti o velkolepém rozmachu obnoveného Polska na imposantní poznaňské výstavě a o paedagogických úspěších kolegů polských na návštěvě gymnasia v starobylém Hnězdně. Na manifestační význam sjezdu upozornila polská i naše žurnalistika. V našich novinách uveřejnili delší zprávy i celé články o něm, pokud je nám známo, K. Šimeček (Nár. Politika), B. Ryba (Nár. Osvobození), J. Ludvíkovský (Nár. Listy) a K. Svoboda (Lidové Noviny), vesměs v červnu t. r. — V závěrečné schůzi poznaňského sjezdu byl přijat návrh, aby se příští sjezd konal v Praze. Je čestnou povinností naší filologie, aby přispěla k dalšímu upěvnení myšlenky, jež ostatně vznikla u nás a jež, jak už první sjezd prokázal, může přinésti mnoho prospěchu jak klassické filologii tak slovanské vzdělanosti.

J. L.

Úvodem do studia papyrologie chce být kniha *Paula Collompa*: »La papyrologie« (Initiation-méthodes, která vyšla r. 1927 v publikacích fakulty »des lettres« university v Štrasburku (str. 35, 2 tab. obr.). Collomp podává nejprve definici papyrologie a stanoví její poměr k jiným vědám příbuzným. Dále jedná o nalezištích papyrů v Egyptě, jakož i o práci, spojené s konservací papyrů a s luštěním textů. Po všeobecné bibliografií sbírek papyrů probírá důležitější spisy z oboru papyrologie a podává jejich charakteristiku, dále přechází ke grammatici papyrů a konečně k pracím, týkajícím se papyrologie »historicko-právní« (dějiny politické, náboženské kulty, administrativa a právnictví). Končí povšechným oceněním významu papyrologie pro dějiny Egypta. Kniha Collompa nechce být takovým úvodem do papyrologie, jako je kniha W. Schubarta, »Einführung in die Papyruskunde« (Berlin 1918), dokonce ne ani knihou jako jsou Mitteisovy a Wilckenovy »Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde« (Berlin-Lipsko 1912, I. 1; II. 1, 2), jež zůstanou v tomto oboru ještě dlouho nepřekonány. Spis, chtěl však poskytnouti zase víc než populární knížky: »Aus der Welt der Papyri« (Lipsko 1914), kterou napsal C. Wessely, a »Antikes Leben nach den ägyptischen Papyri« (Lipsko-Berlin 1916, od Fr. Preisigke. Zdá se, že Collomp chtěl napsati jakýsi úvod do methodiky papyrů, aby každý, kdo se začne zabývat touto vědou, měl přehled ne tak ani po výsledcích badání papyrologického, jako spíše po odborné literatuře a metodě vědecké práce. Sluší ovšem litovati, že spis, vynechal některá díla a pojednání, jež jsou »standard work« pro papyrologii, a že nehleděl k oborům příbuzným (na př. k ostrakům) a skoro vůbec nevěnoval pozornost byzantské době, jež také nemá být opomíjena hledě k velikému množství papyrů z ní zachovaných. Jinak však přes některé tyto nedostatky je knížka Collompoa celkem dobrým úvodem do papyrologie.

J. R. L.

Milánská katolická universita vydává od r. 1927 časopis *Aevum*, v němž věnuje ninoho místa novější bibliografii speciálních oborů. Průvodní text se snaží podatí více méně výstižné obsah anebo vůdčí myšlenku významnějších prací, jinde aspoň naznačuje — což je užitečné při málo zřetelných nadpisech —, čeho se přispěvek týká. Italsky psané práce jsou seznamenány úplně, a to i články populární. U anglické, francouzské a německé literatury jsou sebrány dosud obšírně všechny práce pozoruhodnější; pro ostatní literatury jsou ovšem bibliografie značně kusé. V r. I. 1927 podal *Camillo Cessi* první část bibliografie fecké literatury 1923—1925 (strana 283—358, týž seznamal Vergiliána za r. 1919—1925 (str. 521—582); V ročníku II (1928, sepsal *Giulio Giunnelli* příspěvky k římským dějinám od počátku až do konce republiky za léta 1923—1926 (str. 17—124). V III. ročníku (1929) *Aristide Calderini* sepisuje příspěvky k starofinské topografii za léta 1913—1929 (str. 17—156). V. G.

Soupis cizozemských periodik v knihovnách Československé republiky ještě název objemné publikace ministerstva školství a národní osvěty, která právě vyšla v Praze 1929 ve dvou svazcích (dohromady VIII + 1614 str.). Obsáhlý dotazníkový materiál, k němuž přispěly české i německé knihovny státní, zemské, městské i soukromé, zpracovali v letech 1923—1928 uředníci Vefejné a universitní knihovny v Praze dr. J. Bečka a dr. V. Foch. První díl (1346 str.) obsahuje seznam jmenovitých, druhý díl seznamy systematický, věcný, vydavatelský a místní. Litovati jest, že přípravné práce trvaly tak dlouho, takže jednotlivé knihovny jsou zachyceny ve velmi různých letech. Kdežto z pražské univ. knihovny jest registrovan stav z r. 1928, odpovídají údaje na př. o knihovně Jednoty českých filologů a semináře pro klas. filologii Karlovy univerzity stavu z r. 1923 (!). Knihovny ty získaly v posledních letech řadu časopisů, i takových, kterých jinde v ČSR není; o těch se ovšem ze Soupisu nelze dozvěděti. Ale i jinak mám proti Soupisu řadu námitek.

Vadně jest zpracován seznam systematický a vydavatelský. Zpracovatelé při rozdelení věd přihlíželi »více k praktickým potřebám nežli k některému vědeckému systému třídění« (str. VII). Zařaďují-li však archaeologii mezi pomocné vědy historické (odd. XI. 8), jest to, tuším, i nepraktické. Zpracovatelé sice vyslovili správnou zásadu: »Z praktických důvodů jsou zařaďena někdy periodika i do různých kategorii, zasahují-li do různých oborů vědních« (str. VIII), ale praxe dopadla leckdy žalostně. Tak v oddílu, který nás zde zajímá, IV. 2 *Klasické jazyky (řečtina a latina)*, marně hledáme na př. Neue Jahrbücher für das classische Alterthum usw. (uvedeny jen sub II. 3 *Pedagogika, školství, osvěta, časopisy pro mládež*), Aegyptus, Rivista italiana di egittologia e di papirologia (uvedena jen sub IV. 3 e *Orientální jazyky*), Die Antike (neuvezena vůbec). Nejlepší kritická revue naše Gnomon je uvedena jen sub XI. 3 *Pomocné vědy historické!* Samo rozdelení mezi oddíl IV. 1 *Všeobecná jazykověda a srovnatovací jazykozpyt* a oddíl IV. 2 jest leckdy záhadné. Uvedu jen dva nejnápadnější doklady: Rheinisches Museum f. Philologie, Geschichte u. griech. Philosophie jest sub IV. 2, ale Revue Belge de philologie et d'histoire sub IV. 1; Berliner phil. Wochenschrift a Philologische Wochenschrift jest sub IV. 1, ale Wochenschrift für klass. Philologie sub IV. 2. V seznamu vydavatelů (hlavních redaktorů) chybí spousta jmen, na př. A. Ernout a P. Jouguet pro Revue de philologie, F. Poland pro Philol. Wochenschrift, A. Rehm pro Hermes, A. Taccone a L. Castiglioni pro Bollettino di filol. cl., T. Zieliński a R. Ganszyniec pro Eos a j. Ale i v prvním díle jsou povážlivé chyby: na str. 1206 není uvedeno, že Berliner philologische Wochenschrift sluje od roč. 41 (1921) Philologische Wochenschrift, nebo na str. 988 mají prý v jedné knihovně z Rivista indo-greco-italica roč. 5—6 (1921—22), v druhé roč. 1 (1921). Vytknutí jest i nedůslednost v pojmenování: seminář pro klas. filologii Karlovy university sluje jednou seminářem klasické filologie (str. 1605), jednou dokonce ještě seminářem pro klas. filol. čes. univ. (str. 1209). Spolupráce (alespoň revisní) odborníků pro jednotlivé disciplíny byla by bývala zpracovatelům žádoucí a byla by zvýšila cenu jejich jinak užitečného Soupisu.

B. R.

V. letošním (XIII.) svazku přináší *Indogermanisches Jahrbuch* (4 a 469 str. s fotografií loni zesnulého H. Meltzera; za 40, váz. za 42 Mk) v rubrice osobních a vědeckých zpráv nekrolog proslulého dánského jazykozpytce V. Thomsena od Kr. Sandfelda a vedle jiných drobnějších zpráv obsáhlý referát o 1. mezinárodním kongresu etruskologickém, konaném loni na jaře ve Florencii.¹ V drobných zprávách se jeví snaha po hojnějších informacích (je tu také zpráva o založení našeho Orientálního ústavu a o jeho orgáně jakož i ohlášení pražského kongresu slovanských filologů) a také ve zprávách osobních lze pozorovat snahu po zdokonalení. Bibliografie za r. 1927 obsahuje letos také bibliografii jazykovědy obecné (doplňena je i bibliografií za r. 1926) od E. Abegga; tento oddíl bibliografie napříště bude podle sdělení redakčního ještě rozšířen a prohlouben a bude vydán také samostatně. Jinak je bibliografie zařízena tak jako v posledních svazcích dřívějších; hojně odkazy sprostředkují styk jednotlivých oddílů, jejichž jistá nesouměrnost i tentokráte zůstala. Úvodní článek odpadl, patrně proto, že značný rozsah knihy, jehož si stále rostoucí bibliografie a oddíl informativní vyžádaly, ne-připouštěl ještě zvětšení obvyklým článkem úvodním.

Ve sbírce »Neuphilologische Handbibliothek für die westeuropäischen Kulturen und Sprachen«, již vydává Dr. M. Kuttner, vydal známý romanista a autor nového, právě vycházejícího etymologického

¹ Podrobně vypsáno je jednání tohoto kongresu v právě vydaných Atti del Primo congresso internazionale Etrusco Firenze-Bologna 27 Aprile—5 Maggio 1928-VI. Firenze, Rinascimento del libro, 1929-VII.

slovníka francouzského *E. Gamillscheg* pěkný informativní spisek o jazykovém zeměpisu (Die Sprachgeographie und ihre Ergebnisse für die allgemeine Sprachwissenschaft. Mit 14 Sprachenkarten und einer Karte von Frankreich. Bielefeld und Leipzig, Velhagen u. Klasing, 1928. [6] a 76 str.). Po krátkém nárysu dějin mladé této discipliny v první kapitole pojednává se o otázkách, které se na podkladě jazykového zeměpisu dají řešit, a o věcech, jež touto cestou docházejí objasnění. Z přičin na snadě jsoucích opírá autor své výklady takřka jen o materiál z jazyků románských.

Polského Rocznika orientalisty czněho vyšel loni svazek IV. za r. 1926 (Lwów 1928. Str. [6] + XXV + 320 str.) Prvních XXI stran vyplněno je vzpomínkami na zesnulého organisátora orientálních studií ve Lvově A. Gawrońského (v. LF. 56, 174). Mezi články tohoto svazku je také ještě jeden od něho: kriticko-exegetické příspěvky k Aśvaghōšovu Sāundaranandu. Z ostatního obsahu uveden budíž důležitý článek J. Kuryłowicze »Quelques problèmes metriques du Rig-véda« (str. 196—218), v němž výkladem jistých zjevů rgvedské metriky dospívá k významným poznatkům pro hláskosloví a tvarosloví indoevropské, a článek J. Przyluskiego o významném počtu v Indii (str. 230 až 237). Články jsou z největší části psány francouzsky nebo anglicky; polské jsou jen dva.

O. H.

Známý francouzský orientalista *Sylvain Lévi* vydal ke konci r. 1928 knihu *L'Inde et le monde* (Patiz, H. Champion; str. 176), která svými kapitolami (Humanisme bouddhique, Civilisation brahmaïque, Civilisation bouddhique; Orient et Occident, Essai sur l'humanisme, a přídavkem Eastern humanism, který obsahuje řeč autorovu k indicckému publiku na universitě v Dakka r. 1922, bude zajímati jak filologa, zabývajícího se indologií, tak i literárního historika, neboť pojednává o různých indických problémech s hlediska humanismu a civilisace. Při ličení o šíření buddhismu zmíňuje se autor o tom, jak se buddhismus na své cestě do Číny zastavil v Turfanu (Čínském Turkestánu, str. 48 n); ale zde autor zapomněl zdůraznit fakt, že se buddhismus šířil do krajin východoasijských vlastně ne z Indie, ale z Turfanu, kde bylo ohnisko, v němž se stýkaly různé kultury západu a východu, severu a jihu, kde vynikající učenci překládali indické knihy severoindických sekt buddhistických do různých jazyků této krajiny, tocharštiny, uigurštiny, čínštiny, tibetštiny, jazyka Saků, a tím umožnili šíření ind. kultury, která zde snad byla od 4. stol. př. Kr. Na str. 153 n. autor dobrě zdůrazňuje, že má latinská a řecká kultura velký význam pro poznání evropského světa a že pro orientálce není jistějšího vodítka pro pochopení civilisace evropské kromě latiny a řečtiny. Obsah knihy jest krátce, že ,by the mysterious ways of Fate, India, though unwilling and even reluctant, has grown fit to become the home of an Eastern humanism, able to compete with our Western humanism (str. 173).

P. P.

Velmi dobrou učebnici spisovného jazyka litevského napsal Dr. Alfred Senn (Kleine Litauische Sprachlehre. Lehrbücher Methode Gaspey-Otto-Sauer. Heidelberg, J. Groos, 1929. XII a 304 str. Váz. za 8 Mk.). Je to kniha určená potřebě praktické, ale zakládající se na vědeckém proniknutí příslušné látky a tak i theoretik najde tu leckteré věci, jež by v jiných mluvnících marně hledal. Autor, žijící a působící v centru kulturního života litevského, má přiležitost zblízka pozorovat vývoj stále ještě neustáleného spisovného jazyka litevského a opíráje se o práce domácích theoretiků i vlastní studium podal ve své učebnici knihu, která překonává všechny starší mluvnice tohoto jazyka. Jejím předmětem je jazyk spisovný, ale poněvadž užívají některé spisovatelé litevští hojně slov a tvarů nářečních, poučuje Senn v míře odpovídající potřebě také

o mnohých zjevech nářečních a podává také v úvodě krátký přehled litevských dialektů. Slova litevská hojnou měrou přepisuje systémem značek přijatých mezinárodní asociaci fonetickou, což je v mluvnicích litevských úplné novum; má obsáhlé výklady o tvoření slov. Po stránce praktické, již má kniha především na zřeteli, cvičné věty litevského hojnou měrou obsahují litevská přísloví a hádanky a po každém takovém cvičení je sbírka rčení a idiomatičkých obratů. Ke knize přiložen jest klíč (*Schlüssel zur Litauischen Sprachlehre*. 48 str. Za 2 Mk) obsahující německý překlad cvičných vět litevských a litevský překlad německých vět sloužících ke cvičení v překládání z němčiny do litevštiny, takže o kontrole po této stránce je pro samouka dobré postarano.

Svůj spis o užívání pádů v litevštině (v. LF. 55, 1928, 283) doplnil E. *Fraenkel* nyní podrobnou monografií o užívání pádů pře doložkových v litevštině (*Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen. Indogerm. Bibliothek, erste Abteilung: Sammlung indogerm Lehr- und Handbücher, erste Reihe: Grammatiken 19*. Heidelberg, C. Winter, 1929. Str. XI + 292). Je tu shromážděn bohatý materiál z literatury i z nářečí; litevské užívání předložek srovnává autor neustále s poměry slovanskými, takže shody i rozdíly mezi oběma jazykovými skupinami náležitě vynikají. Dvěma těmito monografiemi dostalo se syntaxi litevské a ovšem také syntaxi indoevropské, která jen na takovýchto monografích může vyrůstat, velmi cenného obohacení.

V poslední době byly vydány dva staré litevské texty spolu s odpovídajícím jim textem polským, čímž usnadněno srovnávání textu litevského s textem polským a tak umožněno důkladnější studium litevského textu obzvláště po stránce syntaktické. F. *Specht* vydal fototypicky známou *Syrvidovu* litevsko-polskou sbírku námětů ke kázáním (*Syrwids Punktay sakimu* [Punkty kazání]. Teil I: 1629, Teil II: 1644 litauisch und polnisch. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1929, 61* a 668 stran. Za 22, váz. za 25 Mk). Litevský text první části vydal Garbe v IV. sv. známé sbírky Bezenbergerovy *Litauische und lettische Drucke* (Göttingen 1884); v celém rozsahu je zajímavé to dílo vydáno Spechtem poprvé. Je to po vydání spisu Mažvydových (v. LF. 50, 1923, 284) a Daukšovy Postilly (v. LF. 55, 1928, 61) třetí text litevský vydáný fotograficky. V úvodě sestavil vydavatel údaje o životě a literární činnosti *Syrvidově*, při čemž opravil některá chybná data na základě zpráv starých pramenů, jež tu otiiskuje, pojednává pak o jazykové stránce vydávaného textu a podává opravy tiskových chyb originálu i emendace jednotlivých chybných míst, což se při tomto způsobu vydání při textu samém státi nemohlo. — Druhá edice je vydání dvou litevských překladů katechismu *Ledesmova* spolu s polským překladem tohoto katechismu, protože překlad polský byl základem překladu litevskému (*Der polnische Katechismus des Ledesma und die litauischen Katechismen des Daugba und des Anonymus vom Jahre 1605 nach den Krakauer Originalen und Wolters Neudruck interlinear herausgegeben von E. Sittig*. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1929. Str. VIII a 163). Oba tyto litevské texty rovněž už byly nově vydány, katechismus Daukšův od Woltera (v Petrohradě 1886) a anonymní překlad z r. 1605 od Bystroňe (v Krakově 1891; o tomto vydání v. referát v LF. 18, 1891, 233 n.). Nyní vydány jsou spolu s překladem polským, z něhož vzešly, tak, že text každého z nich je umístěn v jednom ze tří rádků za sebou jdoucích, v nichž výrazy sobě odpovídající jsou vytiskeny pod sebou, takže hned je vidět rozdíly mezi otiskněnými texty. Srovnávat text z r. 1605 s textem Daukšovým bylo ovšem možno už ve vydání Bystroňově, kde pod čarou byly odchylinky překladu Daukšova zaznamenány; ale ve vydání novém je srovnávání to mnohem pohodlnější a také dokonalejší, poněvadž je tu vidět nejen odchylinky ve tvarech nebo výrazech, ale také odchylinky

v slovosledu, a zejména je vidět na první pohled, kde který text co vynechává nebo přidává. Zdá se, že by otiskání tohoto trojího textu v sloupcích vedle sebe bylo výhodnější. Uvod je poněkud příliš stručný, takže leč kterému čtenáři nebude věc hned zcela jasná, a předmluva předpokládá vlastně již znalost toho, co následuje.

Nový časopis pro slovanskou filologii začal vycházet v Sofii redakci dr. St. Komanského pod názvem Български Прегледъ. Právě vyšly první svazek (София 1929, str. [4] a 164) obsahují vedle článků oddíl drobných sdělení a materialií a oddíl kritik a bibliografických zpráv. Také tento časopis vstupuje do života se jménem Dobrovského na štítu a hlási se k odkazu Jagićovu, pojímaje slovanskou filologii v jeho smyslu jakožto nauku o jazyčích, literaturách a národním bytu slovan-ských národů v historickém jejich rozvoji i v stavu jejich současném. Ale vedle jazykovědy, literární historie a ethnografie slovanské hodlá časopis tento poprvá vati místa i kulturní historii, geografií a starožitnostem, pokud nauky tyto souvisí s filologií. Ze v popředí jeho zájmu bude filologie bulharská, je zcela přirozené, ale přinášetí bude práce i od filologů nebulharských, slovanských i jiných. V prvním svazku zastoupeni jsou jen autoři bulharští a po stránce obsahové věci bulharské mají velkou převahu. Mezi referáty je referát o prvních dvou dílech Machálových »Slovanských literatur« a Wollmannovy »Slovesnosti Slovanů« od B. Jocova a o Jocovově studii u Otokara Mokrého od A. T. Balana. Z ostatních budiž uveden referát o polských příručkách pro studium jazyka církevněslovanského. — V Krakově bude vycházetí redakci K. Nitsche a K. Moszyńského časopis »Lud słowiański, pismo poświęcone dialektyce i etnografii Słowian«. Tak se dostane slovanské filologii speciálního orgánu pro dialektykou a to orgánu spojujícího v sobě dvě úzce související disciplíny: dialektykou a ethnografií.

Lwowska biblioteka slawistyczna, o jejichž prvních pěti svazcích podána zpráva v LF. 54, 1927, 303, dospěla k svazku devátému. Dva svazky vydané loni obsahují K. Tymienieckého spis »Społeczeństwo Słowian lechickich« a W. Taszyckého »Wybór tekstów staropolskich XVI—XVIII wieku«; letos vyšly svazek osmý přináší polabskou mluvnici T. Lehra-Spławińskiego (Gramatyka połabska. Lwów 1929. XIV + [2] + 278 str.) a svazek devátý dílo, jež nebylo v programu této sbírky a dostalo se do ní, protože nemohlo být uverejněno v publikaci, jež byla chystána, ale neuskutečnila se: »Zarys dziejów literatur i języków słowiańskich« od A. Brücknera a T. Lehra-Spławińskiego (Lwów 1929. VIII + 206 str.).

O. H.

Česká akademie vydala v krásném fototypickém vydání známý hlaholský rukopis Evangeliař Assemanův (Kodex vatikánský 3. slovenský; vydání světotiskové s předmluvou, cyrilským přepisem, rozbořem, různocíteními, poznámkami paleografickými a slovníkem. Díl I: Předmluva a snímky. Vydali: Dr. Josef Vajs, prof. univ. Karlovy, a Dr. Josef Kurz, gymnas. profesor v Praze. Nákladem České akademie věd a umění s podporou ministerstva školství a národní osvěty. V Praze 1929, str. I—XXXII, tab. 316). V příčině vydání staroslověnských památek jsme daleko pozadu za vzornými vydáními klasiků latinských a řeckých. Prvním vydáním autotypickým, které do jisté míry nahrazuje originál a vylučuje řadu pochybností, s nimiž je spojen pouhý tisk, je toto vydání evangeliáře Assemanova. V 1. odstavci předmluvy jsou shrnutý dějiny a osudy kodexu A., jak se dostal korcem stol. 18. z východu do knihovny Vatikánské, jakož i posudky a mínění jednotlivých slavistů o něm, od Dobrovského až po V. Jagiće.¹ V 2. odstavci je podán bibliog-

¹ Srv. k historii vydání kodexu též V. N. Ščepkin, IIzb. VII, 3 1902, 164 sl.

grafický popis kodexu a soupis důležitějších přípisů a poznámké hlaholských i cyrilských (odst. 3), mezi nimiž je zvlášť pozoruhodna poznámka v menologiu cyrilici již psaná: **ИИЛЯ ПАВЕЛ -К- СТРОНІИ НИКОЛА** (sic), t. j. sv. Mikuláše patriarchy cařihradského († 924). Poslední hlaholicí psaný pamětní den je výročí smrti sv. Klimenta, jednoho ze sv. Sedmipočetníků, biskupa Velického († 916); zdá se tedy, že výše řečená zmínka o Mikuláši, patriarchovi cařihradském († 924), jakožto pozdější cyrilici psaný přípis, by nasvědčovala, že kodex A. byl napsán někdy v 2. polovici X. stol., nebo brzy potom (odst. 3. str. IX–XI). V odst. 4. je uveden seznam evangelických čtení porádkem církve Východní, počínajíc nedlouho velikonoční. Druhá část kodexu (menologium), počínající 1. dnem měsíce září do konce srpna, je popsána v odst. 5. Tu jsou pečlivě zaznamenány dny a památky světců slovanských (Cyrila, Metoda, Klimenta), jakož i osob v Soluni a v okolí, zvláště pak první církvi slovanskou uctíváných (Dimitria, Domnina, Klimenta papeže, Theodory aj.). Kodex, na konci neúplný, je zakončen předpisy (rubrikami) o obecných čteních, jaká se mají číst na svátky, pro něž nejsou položena v textu čtení zvláště. V odstavci 6. oceňují kodex sám; jak povaha evangelijních čtení tak data v menologiu svědců o velikém stáří kodexu, byť po stránce jazykové v lecěm ustupoval k. Zografskému a Mariinskému. Zejména ve srovnání s cyrilskými kodexy, zvl. Ostromírovým a Savinou knihou, jest patrný rozdíl ve čteních. Kodex Assemanův, ač je v jádře v příčině čtení recenze cařihradské a ač i svou soustavou se přimyká k typiku Velikého chrámu cařihradského, přece si zachoval mnohá starobylá čtení (zejména čtení „Západní“), která v cyrilských kodexech již ustupují a jsou nahrazována čteními cařihradskými. V dodatku je synaxář i menologium kodexu A. srovnán s několika předními důležitějšími evangeliáři cařihradskými (32, 292, 303, 351). Kromě několika předních listů, které jsou častým užíváním velice odřené, je kodex celkem dobře čitelný. Správa knihovny vatikánské dovolila, aby byl při fotografování kodex rozebrán, takže jednotlivé složky a listy mohly být v přirozené poloze reprodukovány; tyto přednosti jsou nejlépe patrné na knize samé. Snad je na místě, abych se zmínil o překázkách, s nimiž bylo toto vydání kodexu A. spojeno. Od r. 1913, kdy jsem se počal o vydání pokoušet, rozbijely se pokusy o nesnází peněžní; teprve r. 1927, když ministerstvo školství a n. o. přislíbilo podporu a Česká akademie v. a u. přijala vydání za své, mohli jsme příkročiti k dílu. Škoda, že nemohla být vydána kniha ve větším počtu exemplářů; do volného prodeje přijde totíž 100 výtisků. Neprispomínám to zde, abych na knihu zvláště upozorňoval, doporučí se sama svou poměrně měrnou cenou (800 Kč);¹ jistě je, že bude v krátké bibliofilskou vzácností. Druhý díl přinese text v přepise cyrilském.

V 6. čísle letošního Věstníku ministerstva vnitra pokračuje *Ant. Profous* ve svých článcích o některých našich jménech místních (sr. LF. 56, 1929, 60). Pojednává tentokrát v článku »Jméno Bernard v našich jménech místních« (str. 149—154) o místních jménech odvozených od osobního jména *Bernard*. Jsou to několikeré *Bernartice*, pak *Bernardov*, *Bernsdorf*, zvlášt zajímavé *Perslák* (něm. *Bernschlag* z *Bernhardsschlag*) a *Persláček*, z německého genitivního jména *vzniklé Pernárec* (něm. *Bernharz*), *Bednárec*, *Bednáreček*. Vykládá na těchto jménech pěkně, jak místní jména vznikají a jak se mění, i jak na tvaru místních jmen se projevuje také národnost obyvatelstva a její proměny. Při výkladu dissimilovaného tvaru *Bernatice* (*Pernatice*) mohlo by se poukázat na příjmení *Bernat*, jež se u nás vyskytuje.

¹ Vědeckým pracovníkům, knihovnám a korporacím poskytne Česká akademie slevu 20%.

O Janu Kollároví vyšly loni dvě publikace. První z nich, s názvem »Rodina pěvce „Slávy dcery“¹ je prací zatím zesnulého literárního historika a badatele Jana Kabelíka. Na podkladě rodinných listů a pamětí, jmenovitě korespondence rodiny Kollárové s rodinou A. V. Šembery, většinou již známých nemalo též zásluhou Kabelíkovou (naposledy v Prager Presse 16./IV., 30./V., 1922 a 31./VII., 7./VIII. 1927), líčí autor rodinný život Kollárův v Pešti a ve Vídni a po skonu básníka »Slávy dcery« sleduje osudy jeho rodiny do třetího pokolení. Pisatel by rád napravil dosavadní dosti nepříznivý soud o choti Kollárové, z něhož umělecky těžila také Ter. Nováková pro svou výstižnou charakteristiku Bedřišky Kollárové v »Drašaru«. Domnívám se, že jeho snaha nesetká se s plným úspěchem. Z dokladů Kabelíkem uváděných je zřejmo, že Bedřiška byla sice oddanou chotí a šetrnou hospodyní, že jsouc dosti vzdělána, částečně chápala vědecké snahy svého manžela, avšak k jeho buditelskému a národnímu poslání že zůstala zcela vlažnou, nenaučivší se do své smrti ani jediného slova česky nebo slovensky. Jest ironií dějin, že z lhostejnosti k dílu svého chotě probouzí se teprve po smrti Kollárové. Vdova stará se o důstojný pomník, o vydání posmrtného díla »Die Götter Rhetras«, vyjednává, ač neúspěšně, za přispění Šemberova s Maticí Moravskou o vydání Kollárových »Pamětí«. Zatím co dcera Ludmila, vychovávaná otcem ve vlastenku, splývá se svým výmarským okolím ve šťastném manželství se vzdělaným profesořem a velkoněmeckým básníkem Drem. Schellenbergem, matka s pozoruhodnou tvrdošíjností své kmenové příslušnosti více a více se zajímá o vše slovanské a české. V duchu humanitních zásad zvěčnělého chotě zle se horší na svého zetě, že zcela odcižil Ludmilu jejímu původu, připomíná trpce své dceři, že »reč je přece srostlá s naším vnitřním životem a city«. Za vládních ústíků české politiky, po památné deklaraci z 22. srpna 1868, píše stará paní Kollárová rozhořčeně: »Ubozí Slované a Čechové se mají vesměs zněmčiti nebo zmadařiti! Co učini nyní Rieger a Palacký? Zlobím se často velmi na Němce, kteří chtí vždy plouti nabore a miní, že možno národ zahladiti škrtnutím pera. Kéž by jim to Nemesis odplatila; toho bych si přála ještě dožítí.« Později, leč ušlechtilé pochopení ideového odkazu svého chotě projevovala Bedřiška Kollárová nejen mravním horlením v dopisech Zdence Šemberové, nýbrž i podivuhodně štědrými dary peněžními a stipendii na národní účely ze své skrovné penze vdovské. Kabelíkova knížka, byť i neptinesla nových objevů — neznámé zprávy podává pouze oddíl věnovaný rodině Ludmilině, jejíž zjíjítí vnučka téhož jména je pravnuczkou našeho básníka — je záslužná již svědomitým shrnutím látky, většinou časopisecky roztroušené; čtenář získá spolehlivé zprávy o rodinném životě Kollárové a o dalších osudech jeho rodu, ovšem idealisaci choti Kollárové za jeho života nutno přijímat kriticky.

O druhé publikaci »Johann Kollár 1793—1852«², jíž chce Ludwig Wagner přispěti k poznání básníka »Slávy dcery«, bylo by lépe pomlčeti, kdyby se nabubrele nehnosisla podtitulem »příspěvek k českému a slovenskému literárnímu dějepisu«. Je psána stranicky, hemží se chybami a omyly vzniklými z neznalosti literatury předmětu, její metoda je sotva na úrovni slabé seminární práce. Probrav stručně životopis Kollárův spisovatel na místo rozboru díla a kritického jeho hodnocení napadá Kollárovu slovanskou vzájemnost a viní ho z přeplňovaného šovinismu. Kollárovu literární vzájemnost pokládá za skrytý politický panslavismus. Jeho rusofilství prý toužilo po obrovské říši

¹ (Z rodinných listů a pamětí), Čes. čtenář XX., sv. 1—2, Praha 1928.

² Einführung in das Leben und in das lyrisch-epische Werk »Slávy dcera« des Dichters. Beitrag zur tschechischen und slovakischen Literaturgeschichte, Bratislava 1928, str. 29.

věslovanské pod správou ruského cara, v níž by splynuly jednolivé slovanské národy. L. Wagner tvrdí tu pravý opak dosavadních výsledků badání o slovanské vzájemnosti, podle něhož náš básník byl pro individuální rozvoj slovanských národů a právě přílišným zdůrazňováním zájmu filologického omezil slovanskou vzájemnost pouze na pole literatury. Vůbec Kollárový sympatie k Rusku jsou L. Wagnerovi trnem v oku. Jako nějaký objev cituje úryvek z paměti generála Čičagova, kde car Alexander I. r. 1812 mu dává za úkol získat jakýmkoliv způsobem nespokojené národy v Rakousku, především již Slovany, ale také Maďary, kdyby došlo k válečnému konfliktu s Rakouskem a Francií. Wagner chce tím dokázati podíl ruské propagandy na slavjanofilství rakouských Slovanů a jde tak daleko, že obviňuje české spisovatele rusofilsky orientované, jako by brali úplatky od ruské vlády. Tvrdíto něco bez dokladů i v domněle vědecké publikaci, odzuju se samo sebou. Autor z neznalosti literatury předmětu nemá ovšem ani ponětí o vývoji náklonnosti k Rusům v Čechách a na Slovensku; neví nic o ohlasu válek napoleonských u nás, o Jos. Dobrovském, Ant. Markovi, o rusofilech na Slovensku, o celém tom myšlenkovém prostředí, z něhož vyrůstala Kollárova idea slovanské vzájemnosti.¹ Mohl-li Wagnerův výklad o Kollárově panslavismu být pokládán za nesprávné pochopení myšlenek »Slávy dcery« a spisu »Über die litterarische Wechselseitigkeit«, možno jeho obviňování Kollára ze šovinismu a jeho výklady o národnostních poměrech v bývalých Uhrách nazvat naivními výmysly, jež snad chtějí posloužiti maďarské národní věci na Slovensku, nemohou však být brány vážně. Obviňoval-li Kollár Němce právem z utlačování Slovanů, pohrešovalo prý jeho nepřátelství k Maďarům jakékoliv podstaty. V letech 1821–32, kdy byla skladána »Slávy dcera«, nemohli si Slované v Uhrách naříkat, že jsou utiskováni, a jestliže později »tu a tam« utrpeli nějaký útиск, je prý to nesporně následkem panslavských agitací, vyvolaných duchem jejím. Tedy usnesení sněmu uherského 1790–91, že maďarskina stane se místo latiny jednací řeč v úřadě a vyučovacím jazykem na školách, překážky kladené Maďary snahám vydávat slovenský časopis po zániku Pálkovičova »Týdenníku« (1818), dnes humorně znějící návrh zákona hr. Jos. Dessewffyho, zabraňující provdati se zemanským pannám, neznalým maďarskiny, 1830 usnesení sněmu, aby výroky královské tabule byly jen maďarské, kdy maďarskina ovládla zcela při soudech i u adykatních zkoušek, nařízení z usnesení sněmu 1832–36, aby církevní matriky byly vedeny jen maďarsky, to vše asi měli Slované v Uhrách přijímati jako projev přízně od vládnoucí menšiny maďarské. Konečně Kollár sám, jeho svízelné postavení mezi Maďary v Pešti, soukromé stesky v korespondenci se Šafaříkem, jeho veřejná obžaloba Maďarů v německém časopise Zschokkeové r. 1821 článkem »Etwas über die Magyarisirung der Slaven in Ungarn«, přeloženém V. Hankou a uveřejněným následujícího roku v »Čechoslovac«, to vše patrně neoprávněvalo Kollára k jeho vlasteneckým znělkám ve »Slávy dcerě«. Vedlo by daleko, kdybychom chtěli vyvracet všechny ty fantastické výmysly L. Wagnera, sledující po straně úmysl otrásti důvěrou v československou jednotu a otřít se nepěknými slovy o jejího dávného hlasatele. Tolik několika příklady ukážeme na vědeckou nespolehlivost pisatele »příspěvku k literárnímu dějepisu«. Jednou udává den narození Kollárova 29./VII., po druhé 23./VII., zná jakési první vyd. »Slávy dcery« z r. 1827, první vyd. spisu »Über die litterarische Wechselseitigkeit« klade do r. 1837, ale také 1831. Znovu se zde opakuje dávno vyvracené mínění, že žádost Kollárova o ruku Mininu byla odmítnuta toliko matkou, nikoliv dcerou. Také údaj 25. září 1835 o sňatku Kollárově není správný, podobně jsou historicky zkresleny exkurzy o životě slovenské kolonie v Pešti a o zbu-

¹ Srv. nejnověji přesvědčivý výklad Alb. Pražáka: The Slovak sources of Kollar's panslavism ve The Slavonic Review VI., str. 579–592.

dování slovenské školy a evanglického sboru.¹ Autor psal o Kollárovi, anž znal nejnutnější literaturu. Prameny jím udávané jsou většinou zastaralé nebo spisy povšechného rázu. Wurzbachovu biografií Kollára uvádí, ale ze studii Jakubcových kromě prvního vyd. Gesch. d. tsch. Lit. nezná nic. Nepovšimnut zůstal materiélem bohatý sborník »Jan Kollár«, z vydání »Slávy dcery« užíval peštského z r. 1832 a tisku z r. 1924, vydaného nakl. Wiesnerem v Praze, jako by nebylo kritických vydání Jakubcova a Vlčkova. Zahrotil-li autor svůj spisek zejména proti Kollárovu panslavismu, zdálo by se, že aspoň studiem této otázky zabýval se svědomitěj. L. Wagner je patrně povznesen nad kritické studium příslušných pramenů. Nezná-li historicky hodnotící a dobré informující knihy Weingartovy o slovanské vzájemnosti,² jak bychom mohli žádat, aby pročetl speciální studie o Kollárově slavjanofilství!³ Takto vědecky nepřipraven musel L. Wagner — který ostatně jako pramen uvádí záhadné »Slovakische Literaturgeschichte« od Dra J. Karáska, vydané v Göschenově sbírce r. 1906 — ztroskotati a svým metodickým postupem, když na místo vlastního souhrnného soudu závěrového cituje tři na osmdesát let staré posudky o »Slávy dcerì«, potvrdil jen svou nemohoucnost. Od tohoto autora ovšem nemůžeme pak žádati, aby pochopil postavu Kollárova v celém jejím mravním a ideovém významu, aby ji dovedl zařaditi do evropského myšlenkového vývoje a uvésti v duchovní příbuzenství s Herderovou filosofií. Neboť nejcennějším odkazem Kollárova slovanství je právě jeho humanita, spojující slovanství s lidstvím, v souhlasu s jeho výrokem: »Když zavoláš Slovan, ať se ti ozve člověk.«

Ant. Grund.

Lužickosrbský literární historik prof. Ota Wičaz napsal k 75. výročí úmrtí Jana Kollára do budyšínské beletristické revue »Lužice«, 42. roč. 1927 č. 5, článek o Kollárovi a Lužických Srbech, v němž stručně zopakoval známá data o upřímném Kollárově zájmu o malou Lužici, jakož o nadšení, s jakým bylo v Lužici přijato Kollárovo evangelium slovanské vzájemnosti. Prof. Wičaz zdůraznil zejména výrok Kolláru, že jeho Mína byla původu lužickosrbského a že básník tedy byl poután nejen národním slovanským, ale dokonce příbuzenským poutem s Lužičany. Wičaz při tom jemně zachytí milostnou idyllu Kollárova a doložil ji celkem zdařilým překladem 13 znělek k Míne z I. zpěvu. Ale prof. Wičaz učinil více: jako kdysi náš prof. J. Jakubec, tak i on se pustil po stopách našeho básníka a jeho rodiny v Německu: zašel do Lobedy, navštívil Jenu a ve Výmaru pobedoval s oběma vnučkami Kollárovými, s paní Fridou Schneidrovou a se sl. Ludmilou Schellenbergovou. O této cestě a návštěvě napsal do téhož čísla »Lužice« zvláštní článek, jenž přišel vhod našemu J. Kabelíkovi pro jeho knížku o »Rodině pěvce Slávy dcery« (Praha 1928). Kabelík mohl dokonce na základě pramenného materiálu učiniti drobné korektury k výkladům Wičazovým.

Prof. O. Wičaz vytiskl své články také v samostatné knižce jako 4. č. knihovny »Slowjanske Rozhlady« pod názvem: Jan Kollár. Ze živjenja, džela a serbskich počahow wulkeho Slowjana (Budyšín, 1928, nákl. Kola luž. spisovatelů, pod red. Vl. Zmeškala, str. 46). Přetiskl tu bez změny oba články z »Lužice«, jakož i 13 znělek, ale do-

¹ Právě opačně líci události Pavel Blaho: J. Kollár v Pešti, ve »Sborníku J. Kollára« (Vídeň 1893).

² M. Weingart: Slovanská vzájemnost (Sbír. předn. univ. Komenského v Bratislavě, sv. 2., 1926).

³ Mám na mysli tyto studie: M. Murko: K vzájemnosti slovanské, Sborník »Jan Kollár«, Vídeň 1893; Alex. Kočubinský: Romantická myšlenka a skutečnost, tamže; Arne Novák: Politické myšlenky v Koll. spise »O liter. vzájemnosti«, Slavia III. (1924—25); Alb. Pražák: K pramenům Koll. slovan. vzájemnosti, Pastrnkův Slovanský sborník, Praha 1923.

plnil své překlady pro zajímavost staršími lužickými překlady z Kollárových »Slávy dcery«, jež pořídili H. Warko, J. Bük, M. Hórnik a J. Čišinskij. Pokud se mi podařilo vysetřit, chybí tu pouze nejstarší doklad: překlad znělky o markýzi Gerovi, kterou pořídil J. P. Jórdan a vytiskl ve své »Sérbské Jutnici« (Lipsko), v 1. sv. II. pololetí 1842, str. 14–15, v statí »Grofa Gero« s podrobným historickým výkladem. Z poznámky Jórdanovy se dovidáme, že chtěl přeložiti všechny Kollárové znělky, vztahující se k Lužici a k polabským Slovanům. Ale nedostal se k tomu, jako se nedostal k četným jiným literárním plánům. — Wičaz uvedl mimo to svou knížku stručným proslovem, v němž se také zmínil o svých pramenech a některých lužických pracích o Kollárově. Mohu jej doplnit ještě Hórnikovou statí ve vídeňském Kollárově sborníku 1893, str. 249–251: »Jan Kollár a lužiscy Srb ja«, dále cennou úvahou M. Andričekého »J. Kollár a panslavismus« v »Lužici« 1914. Mimo to o Kollárově literární vzájemnosti slovanské promluvil J. B. Šoltá v »Lužičanu« 1877, str. 184 a d.

Jos. P.

Z nových sebraných spisů uvádíme záslužný podnik, zahájení souborné edice díla Jos. K. Šlejhaba v nakladatelství Aventina (1929); jako první svazek vyšel román »Lípa«. Bylo by si však přáti, aby redakce spisu dbala alespoň minimálních požadavků literárně historického vydání a jednotlivé práce opatřila nutnými daty. Ve spisech J. S. Machara, jež v definitivní úpravě vycházejí rovněž v Aventinu, dvě nové knihy přinášejí důležitý materiál literárně dějepisný: »Oni a já« (1927, str. 335) a »Zapomínání a zapomenutí« (1929, str. 350); autor v nich spojil poslední své vzpomínkové stati o významných postavách našeho uměleckého a vědeckého světa, bohatě dokumentované korespondencí, která osvětluje mnohé rysy jejich osobnosti i díla stejně jako tehdejší poměry. Zejména obsáhlé paměti o Jar. Vrchlickém, M. A. Šimáčkovi a J. K. Šlejharovi vzácně přispívají k jejich lidskému poznání, ačkoliv Macharovy soudy přirozeně jsou velmi osobní; ostatní čísla se v první knize týkají ze spisovatelů Sládka a Gellnera, v druhé Šuberta, Thomayera, Vymazala, prof. Peroutky, Vajanského a Hviezdoslava; v jiných kapitolách mluví Machar i o svých knihách. Stan. K. Neumann vydává své spisy od r. 1920 nákladem Fr. Borového; vyšlo dosud pět svazků, ve kterých některé sbírky jsou nově uspořádány a doplněny, jako první svazek »Kniha mládí a vzdoru«, v níž je v nové redakci obsažena starší básníkova tvorba po »Sen o zástupe zoufajících«, pak »Kniha lesů, vod a strání«, »Bohyně, světice, ženy« a »1914–1918« (původně »Třicet zpěvů z rozvratu«); nová je »Kniha erotiky« s erotickou lyrikou z různých dřívějších sbírek a s básněmi publikovanými dosud časopisecky a knižně ještě nezařazenými. V nakladatelství Borového vycházejí také spisy Fr. Šrámkovy (od r. 1926); dosud pět svazků (romány »Stříbrný vítr« a »Tělo«, soubor povídkových pravotin »Prvních jednadvacet« a soubor »Básně« a »Nové básně«), a Iv. Olbrachtovy (od r. 1927), dosud svazky tři (po »Zlých samotářích« nové prsy »Devět veselých povídek z Rakouska i republiky« a nový román »Anna proletářka«), a spisy Jos. Hory (od r. 1927), rovněž tři svazky (»Strom v květu«, »Bouřlivé jaro«, »Struny ve větru«). Od r. 1925 vydává nákladem J. Otty sebrané spisy Jan Vrba; dosud vyšlo 28 svazků autorových prací starších i nových, mezi nimi vzpomínková beletrie »Mládí« (sv. XVII) a soubor chodských studií »Chodsko« (sv. XIX). Ke každému svazku připojuje Vrba podrobný výklad o jeho genesi.

— vh —

HLÍDKA ARCHAEOLOGICKÁ

PŘÍLOHA K LISTŮM FILOLOGICKÝM LVI.

Řídí A. Salač.

Ročník II.

1929.

Číslo 2.

Archaeologické výkopy a objevy poslední doby v Itálii a na půdě římské.

Podává G. Hejzlar.¹

V Římě se pracuje systematicky v provádění výkopného programu v archaeologickém pásmu (Vl. Groh LF, LII, 1925, str. 185 n., J. Ludvíkovský LF, LIII, 1926, str. 188). Hlavní pozornost je věnována císařským forům. Výkopy konané od r. 1924 C. Riccem na foru Augustově odkryly chrám Marta Ultora; bylo třeba odstranit středověkou nástavbu, která zničila antický chrám, takže je málo z něho zachováno. Našly se prvky chrámového krepidomatu se schodištěm, travertinové a mramorové bloky, z kterých snad bude možno sestrojiti vnější stavbu; původní polokruhový výklenek je zachován jen v základech, neboť za Hadriana byl na jeho místě zřízen pravoúhlý výběžek z retikulátu obloženého mramorem. Chrámová cella je zachována jen částečně; z řady sloupů v čele předsíně zůstaly jen tři, ze stěny dveřní zbylo několik kvádrů. Zbytky architektury jsou umisťovány na původní místo, pokud to možno. Objeveny byly tu zlomky kolosální sochy. Není jisté, zda socha představovala boha či císaře, ani datování její není určité. V chrámu stávaly sochy příslušníků gens Julia; zachovaly se zbytky basí s nápisy, nápis k poctě děda Caesarova je téměř úplný. Po obou stranách chrámu stály vítězné oblouky, Drusův a Germanikův, našly se však zatím pouze stopy oblouku na západní straně chrámu. — Na foru Traianově byla odkryta polokruhová budova o třech poschodích se zachovanými zbytky schodů, s 12 krámy v dolních dvou patrech a s velikým sálem v patře nejvyšším. Niveau tohoto patra je stejně vysoko jako vrchol Traianova sloupu a je snad v souvislosti s dedikačním nápisem na basi tohoto sloupu. — Mausoleum Augusti — nyní koncertní síň — bylo zkoumáno zevně

¹ K sestavení přehledu užil jsem téhoto publikací: Archaeol. Anzeiger 1927, 1928, Jahrbuch d. deutschen Arch. Inst. 1926, Notizie degli scavi di antichità 1926, 1927, Bollettino della comm. arch. comun. di Roma 1926, Bollettino d'arte 1927, 1928, Art & Archaeology 1927, 1928, Neue Jahrbücher f. Wissenschaft u. Jugendbildung IV 1928, Gnomon 1926, 1927, 1928, Journal des savants 1927, 1928, Revue des études anciennes 1926, Revue archéologique 1926—1928, The Year's Work in Classical Studies 1926, 1927, Historia 1927, 1928, Germania 1927, 1928.

i uvnitř. Shledalo se, že to byla stavba kruhová; její četné výklenky měly úkol konstruktivní, ale nebyly určeny k pochovávání — hrobní kobky byly pod mausoleem. Bylo možno zjistit vnitřní plán tohoto monumentu a jeho stavbu. O nápisu se jménem Marcella, zetě Augustova, a jeho matky Octavie svr. zprávu Vl. Groha, zde na str. 320; na basi sochy Nervovy zachovala se polovice nápisu. — Němečtí badatelé J. R. Leopold a v. Gerkan zkoumali Colosseum a shledali, že nejhořejší patro je pozdější přídavek, kterým se však počet míst pro diváky nezvýšil; původní stavba byla třípatrová. Divadlo Marcellovo, které bylo proměněno v domy soukromé a byty římské chudiny, je nyní odkrýváno; práce tato bude brzy již ukončena. — Na foru boarium byl restaurován ionský chrám t. zv. Fortuny Virilis, který prý byl založen Serviem Tulliem, rekonstruován v I. stol. př. Kr. a později změněn na chrám křesťanský. — Na jv. svahu Aventinu se zachoval zbytek zdi Serviové v délce asi 40 m do výše 11 vrstev kvádrových; dolní šířka činí 5 m, horní 3·5 m, bloky jsou průměrně vysoké 56 cm a některé mají kamenické značky. Materiálem je většinou šedožlutý tuff; jsou zřejmý i stopy malty. Jiný menší zbytek opevnění se nalézá sv. od therem Diokletianových. — Na Kapitoliu se zkoumaly horní vrstvy cesty, t. zv. clivus Capitolinus. Našly se stopy původní dlažby. Zvláště zajímavé však jsou terrakottové imitace obětních koláčů (*focacce*), dátovaných protokorintskými vásami zde nalezenými do VII. stol. př. Kr. — Jediný dosud kus přívodní roury z Aqua Alsietina nalezený na Janiculu vrhá světlo na otázku místa naumachie Augustovy, pro kterou tento vodovod vedený z Lacus Alsietinus byl zřízen. Byla asi blízko chrámu S. Cosimato in Trastevere nedaleko řeky. — O slavnosti Palilií r. 1927 bylo otevřeno v býv. klášteře S. Ambrogio nedaleko Piazza Mattei nové Museo dell' Impero Romano, jehož cílem je soustřediti všechna svědeckví a projevy antického života soukromého i veřejného a podati tak co možná úplný obraz starověké říše římské. Bude tu registrována literatura o starověku, budou tu sbírány i fotografie monumentů jinde chovaných. G. O. Giglioli, který tak uskutečnil přání Lancianiho, vydal i Catalogo del Museo dell' Impero Romano, v Římě 1927. Dále nově bylo uspořádáno museum v paláci dei Conservatori, při němž je nové Museo Mussolini; také v Museo delle Terme nastaly určité změny. I v papežských sbírkách se provedly částečné transposice; při tom dostala se na světlo z vatikánského skladiště řada cenných skulptur: hlava z metopy Parthenonu, portraitní sochy římské a j. Dále Apollo belvederský byl zbaven doplňků, Galli odstranil z ruky Apoxyomena nesprávně doplněnou kostku.

V severovýchodní Italii reparace škod na bývalém válečném území vedla k důležitým objevům. Ve zříceninách chrámu v osadě Mainuzze mezi Gorici a Gradiškou našel se dedikační nápis božstvu říčnímu (Aesontius-Isonzo). — Při restaurování zámku

Duina (na pobřeží mezi Terstem a Monfalcone) našlo se několik votivních oltářů (Hercules Augustus, Silvanus, Spes Augusta) a množství nápisů na místě, kde říčka Timavo se vynořuje třemi proudy na povrch z podzemního toku. Na fragmentu base zachoval se nápis se jménem C. Sempronia Tuditana, konsula r. 129 př. Kr. — Při již. rameni ústí Pádu kvetla v VI.—IV. st. př. Kr. řecká osada Spina, ale byla nánosem odložena od moře a poleeena bažinou; nedávno byla objevena její rozsáhlá nekropole. Na 600 hrobů bylo již odkopáno a nalezeny různé klenoty zlaté, stříbrné a jantarové, ozdůbky skleněné a bronzové a zvláště veliké množství malovaných vás. Na jedné z nich je vyobrazeno zabité Kassandry Klytai mestrou. (Srv. A. Salače LF, LII, 1925, str. 315). — V Ravenňe začal r. 1926 Di Pietro kopati východně od basiliky S. Croce, aby zjistil původní půdorys chrámu vystavěného císařovnou Gallou Placiidou, který byl později zmenšen. Základy jdou přes mosaikovou podlahu dvou sálů, které byly patrně částí paláce Honoriova. Zamýšleným zřízením archaeologického pásma bude tu usnadněno odkrytí budov z konce římského císařství. — V Rimini počali r. 1927 odkrývat římské amfitheatrum. — Ve Fiesole se pracuje nedaleko divadla a odkopává se antický chrám ležící pod barbarským pohřebištěm ze 7. a 9. stol. po Kr. Zachován je stylobat, část schodiště, vlys projevující řeckou tradici modifikovanou vlivem etruským a dekorativní terrakottou. — Intensivní činnost projevují italské etruskologové. Konají se vykopávky ve Velulonii, Cortoně, Chiusi, Vulci, Cervetri, Populonii, Orvieta a j. za vedení ústředního Comitato permanente per l'Etruria, založeného r. 1925. O úkol zpracování materiálu dělí se tři sekce: histor.-archaeologická, linguisticko-epigrafická a přírodovědecká. Byly pořádány již dva sjezdy (r. 1926, 1928), vycházejí monografie z jednotlivých oborů etruskologie, řeší se dva hlavní problémy: původ Etrusků a jich jazyk; v programu je vydání archaeologické mapy, slovníku toponomastického, lexikálního indexu nápisů etruských a j. Z menších problémů je rozrešena otázka výroby váz bucchero. Aless. del Vita ukázal, že sirnatá hlína z okolí Chiusi v otevřeném a zavřeném ohni tvoří tento druh keramiky; lzejí dosíci i z obyčejné hlíny přidáním mangánu z travertinových vrstev etruských. — Munificencí anglického plukovníka Alex. Hardcastla bylo umožněno odkrytí další části římského divadla ve Ferentu (nedaleko Viterba); sedadla jsou vtesána do skály, na vnější straně obíhají kol dokola arkády. V skalní hrobce rodu Salviů, ze kterého pocházel císař Otho, zachovalo se asi 20 sarkofágů v provedení dosti primitivním; dva z nápisů, v nichž schází obvyklé Dis Manibus, uvádějí jména konsulská (r. 67 a 23 př. Kr.). — V Tivoli se přišlo při rozširování elektrárny na zbytky předřímského hřbitova a nápisu z V.—IV. stol. př. Kr., jehož interpretace není dosud jista. Nálezy ze IV.—II. stol. př. Kr. svědčí o existenci svatyně, snad říčního božstva; snad jde o Horatiův »domus Albuneae resonantis.« Dále objeveny byly zbytky villy

s řadou místností, s terasou obrácenou k jihu, dvěma dvory a zahradou obstoupenou portikem, do které ve středověku byl vestavěn kostel a klášter. — Na pravém břehu ústí Tiberu, mezi řekou a přístavem Claudiovým, byl zřízen Portus Traiani (nyní Porto) v podobě šestiúhlého bassinu; tam bylo objeveno nábřeží i s travertinovými kameny, určenými k přivázání lodí. Na jv. straně jsou zbytky obilního skladiště (horrea); bylo vystavěno na místě, kde bylo dříve pohřebiště; jeden hrob byl ušetřen a ponechán ve stavbě. Pak tu zřízena byla hrobka, která patřila podle nápisu T. Flaviu Ingenuovi; byl to Aug. lib. tabularius Portus Aug. Na jiném dedikačním nápisu ze IV. stol. po Kr. se čte jméno: L. Crepereius Madalianus consularis molium fari at(que) purgatare. — V Ostii byly odkryty hrady městské anebo aspoň zjištěn jejich směr; tím lze určit rozsah města koncem republiky. Thermy ležící východně od fora pocházejí podle architektury asi z II. stol. po Kr. Srv. zprávy LF, XLIX, 1922, str. 58 a LI, 1924, str. 315. — Z hlubin jezera Nemi byly zvednuty dvě římské luxusní lodi, pohřbené tam od dob Caligulových. Voda se odvádí do jezera Lacus Albanus, které leží níže, neboť jiné pokusy nevedly k cíli.¹ — Ve Formiích se našly base soch s nápisy k poctě místních veličin; v jiném nápisu se připomíná banket na místním Kapitolu, který jeden měšťan dával za osobní poctu. Nalezena byla vodovodní roura s označením Col(onia) Ael(ia) For(miana). — V Minturnách na pravém břehu řeky Liris (Garigliano) nedaleko jejího ústí byly vykopány zbytky chrámu bohyne Marica; původ jejího kultu není dosud bezpečně určen. Byl zjištěn plán stavby a našly se tu produkty místního umění z V. stol. př. Kr., které nejeví stop vlivu řeckých osad jihoitalských; jsou to hliněné sošky, nádoby a antefixy zdobené ženskými hlavami. — Ostrov Pontia (nyn. Ponza) býval za vlády Augustovy po Nerona sídlem výhnanců; zachovaly se tu zbytky římské vily, dlouhá terasa k jihu obrácená byla asi solarium. Zkoumání dosud není skončeno. — Blížící se druhé tisíciletí narozenin Vergiliových (r. 1930) vzbudilo zájem o prozkoumání jeskyně Sibyllly Kumské. Hlavní vchod, klenutá chodba 27 m dlouhá, vede do pravoúhlého vestibulu 15 m vysokého, jenž vznikl rozšířením přirozené jeskyně; síň tato je osvětlena stropním otvorem. Odtud vede několik podzemních dosud neprozkoumaných chodeb dále dovnitř skály k věstné jeskyni. Vedle množství fragmentů architektonických a plastických a nápisů nalezena byla také socha efeba, kterou A. Maiuri, ředitel neapolského musea, pokládá za idealisovanou sochu Marcella, synovce Augustova — nasvědčovala by tomu frons laeta parum. — V Bajích při pracech v přístavu se našel mimo jiné sarkofág s kostrou patrně důstojníka námořního loďstva římského v Misenu, jak lze souditi podle přiložených zbraní. — V Puteolích

¹ Větší loď byla již odkryta úplně, menší je zádi ponořena v bahně.

(Pozzuoli) se dále kope k zjištění topografie a antické sítě uliční; v thermách, již dříve známých, našly se zbytky architektonických a dekorativních článků. — V Neapoli nalezen byl fragment nápisu na počest C. Duilia. O novém pořádání sbírek v museu v. LF, IV, 1928, 175 n. Stopy zemětřesení r. 63 po Kr. jsou patrný ve zbytcích jednoho soukromého domu. — V Pompejích vede »Nuovi scavi« po Vitt. Spinazzolovi od roku 1924 B. Maiuri, který pracuje na Via dell' Abbondanza dále směrem východním, a to zvláště na již. straně této ulice. Střídají se tu obytné domy s obchodními, v nichž jsou krámy a dílny řemeslnické. Mezi starými a novými výkopy je fullonica Stephanova v domě s pěkným atriem, naproti je krám M. Caecilia Verecunda, soukeníka, jak naznačuje malovaná scena výroby a prodeje látek u vnějších dveří; nad ní je vymalována Venus Pompeiana na voze taženém 4 slony v průvodu Fortuny a kněžky, obletovaná 2 Eroty. Jiný dům patřil Verovi, jenž byl mensor agrarius; jeho měříčský přístroj, zvaný groma, byl restaurován Della Cortem a jest nyní uložen v mus. neapolském. Dále tu byl krám železářský, barevna (officina infectorum), thermopolium Asellinae s dámskou obsluhou, caupona, pekařství, obchod ovocnářský, vetešnický (veterarius), taberna vasaria, kde se prodávaly nádoby na pomp. specialitu »rybí omáčku«, dům rytce, kde se našlo 114 kusů broušených i neopracovaných drahokamů. Dům zv. Laomedontův je zdoben dobrými malbami (obrazy z Iliady, Narkissos, Pyramos a Thisbe a j.); v portiku na 2 obrazech je signatura: Lucius pinxit.¹ V Casa dell' Efebo di Bronzo nalezen byl r. 1925 skvělý bronz, nyní v museu neapolském. (Srv. LF, IV, 1927, str. 173). Tento dům se 3 vchody vznikl spojením 2 domů; vnitřní zařízení i nalezené předměty svědčí o bohatství majitele: je tu koupelna či spíše umyvárna s přívodem teplé vody z caldaria, triclinium má jemnou mozaikovou podlahu se skleněnými intarsiemi, i nástěnná dekorace je luxusní. Část zahrady zabíralo letní triclinium, zastíněné loubím révovým. Z nálezů vynikají vedle bronzového efeba ještě 4 broncové figurky, groteskní to plastiky hellenisticko-římské; představují naturalisticky placentaria, nabízejícího své zboží. Jako v domě Vettii i zde byla nyní zahrada osázena a vodní zařízení uvedena v činnost. Schola iuventutis Pompeianae bylo místo, kde pompejská jeunesse dorée se shromažďovala k cvičení ve zbrani. Široký vchod je zdoben válečnými trofejemi a vítěznými palmami. Uvnitř je armamentarium, skladiště zbraní a potřeb pro cvičení; na stěnách jsou malovány Victoriae a prapory legií. K této mládeži patřil asi C. Crespius Pansa, na jehož domě je nápis: Si qua verecunde viventi gloria danda est | huic iuveni debet gloria digna dari. Ze zachovaných maleb nově objevených uvádíme dobře provedené náměty mythologické: Herakles v zahradě Hesperidek, Pád Ikarův,

¹ Je to první signatura na nástěnných malbách pompejských.

Osvobození Andromedy, Polyfemos a Galatea a j.; důležitá je malba krajinná v domě Laomedontově. Zase je patrno z výkopů, že hned po zasypání města se pátralo po cenných předmětech. Při nové methodě výkopné postupuje se po vrstvách horizontálních shora dolů; tak je možno mnoho konservovat: každá část domu konstruktivně důležitá se připevňuje, porušená se nahrazuje novou (na př. trámy), spadlé stropy i malby se sbírají a dávají na původní místo, předměty nalezené zůstávají na svém místě, nástěnné malby se chrání zasklením a zastřením před rušivým vlivem světla, vlnkosti a mrazu, v zahradách se sázejí tytéž stromy i rostliny, jaké tu rostly ve starověku. Řada domů měla v horním patře balkony do ulice: i z těchto vše, co se zachovalo, klade se na původní místo. Poněvadž originál freskových maleb časem blednou, pořizují se aquarelové kopie týchž rozměrů. Četné nápisy ožívují fasádu domů: jsou to volební doporučení, oznámení her gladiatorských (— vela erunt, t. j. publikum bude seděti ve stíně), citáty z básníků, erotické výlevy, jména žen atd. Za městem za branou k Vesuvu byla zkoumána cesta s náhrobky a villa Diomedova. (Srv. Vl. Groha LF, LII, 1925, str. 62). — V Herkulaneu byly zahájeny r. 1927 »nuovissimi scavi«, které řídí A. Maiuri; při nich se postupuje od moře, takže zatím netřeba zbořiti obec Resinu, která stojí nad antickým městem. Zjistilo se, že vrstva lávy kryjící H. je z r. 1631; starověké město je zasypáno popelem. V prosinci 1927 odkryta byla část vily se zuhelnatělými architravy *in situ*. — Jv. od Paesta na úpatí vrchu se našly zbytky řeckého chrámu z V. stol. př. Kr. a ulice s několika domy města Velie; z jiných dvou chrámů objeveny stopy. Patrný jsou i zbytky opevnění. — Na vých. břehu dnešní Calabrie v stanici Gioiosa Ionica bylo odkryto malé divadlo; v postranních výklencích jeviště našly se *in situ* resonanční amfory hliněné — jinde bývaly bronzové; také zříceniny therem se tu zachovaly. — V Syrakusách byly známy již čtyři antické nekropole ze stol. XI.—I. př. Kr.; nedávno k nim přistoupila pátá; pochází ze stol. VII.—VI. př. Kr. a leží mezi čtvrtěmi Neapolí a Achradinou. O obchodním spojení s Korinthem, Athenami, Samem a Orientem svědčí keramika protokorintská, attická, amfora samská a nádoby orientální; italské produkty zastupuje tu několik vás bucchero. — Na jihu Sicilie v Girgenti (Agrigentum) byl odkryt chrám Asklepiův; na vých. straně města zkoumán byl chrám Demetřin, do něhož byl vstavěn v normanské periodě kostel S. Biagio. Pravoúhlá cella rozměrů 30 m × 14 m byla beze sloupů a měla široký vchod s pilastry po stranách. Z velké části je zachováno krepidoma a dlažba. Podle stylu dekorace a zbytků keramiky klade jej archaeolog Marconi do V. stol. U dvou oltářů vedle chrámu našly se votivní lampy a vásy z doby hellenistické a římské. Také v chrámu Diově, který patřil k největším a nejslavnějším v antickém světě (120·8 m × 55·1 m), bylo kopáno a rozrešen tak

starý problém umístění telamonů; jsou to mužská těla buď vousatá neb mladická, kompozičně podobná Herakleovi držícímu zemi na olympijské metopě. Nyní je patrné, že neměly jen význam dekorativní, nýbrž také struktivní. Na východ od t. ř. Herakleia, jehož 8 sloupů bylo opět vztýčeno, je chrámeček, v němž se našly terrakotty figurální a fragmenty malovaných vás. Významný je dále nález městského opevnění a brána z pásu hradebního. — Nynější obec Centuripe (jz. od Aetny) byla za správy římské civitas totius Siciliae multo maxima et locupletissima (Cic. in Verr. IV. 50); zachovaly se tu zbytky hellen.-řím. domů s malbami. Pro množství terrakott tu nalezených mohla by být nazvána sicilskou Tanagrou. Charakteristické jsou vásy s plastickou i malovanou dekorací a zajímavé svými náměty.¹ Pracuje se i na jiných místech, na př. v Motyi, Selinuntě, Palermu a j.

V Albanii již před válkou i za války vedli archaeologická zkoumání R. Paribeni a B. Pace. Roku 1924 byla tam vyslána zvláštní italská misse archaeologická. Tato studia vydala bohatou žen pro archaeologii praehistoricou, protohistoricou i klassickou, a mají svůj význam i pro dějiny illyrské, byzantské a pro ethnografii. Italové začali vydávat novou revu archaeologickou *Albania antica*; v I. sv. referuje o výsledcích dosavadní práce L. M. Ugolini. — Zvláště byla zkoumána rozsáhlá akropole ve Feniki (již. Albanie), ležící na silně opevněném vrchu. Našla se tu rozsáhlá nádrž vodní z doby římského císařství, řec. thesauros z IV. stol. př. Kr., několik jiných budov, byzantský polozbořený chrám z materiálu doby klassické a j. Kopání v nekropoli ukázalo různé typy hrobů řec. a řím., inhumaci i zpopelnění mrtvých. Náhrobní stely s nápisy začínají se objevovat asi od III. stol. př. Kr.

Afrika patří k římským provinciím nejlépe prozkoumaným po stránce archaeologické.

V Kyrenaice, za panství tureckého téměř nepřístupné, konají se nyní výkopné práce italské velkého stylu zvláště v městě Kyrené, kdysi kvetoucí osadě řecké, vyvázející silfion a keramiku. Kope se na agoře, v posvátném okrsku Apollonově a směřuje se k prameni Kyře, podle kterého bylo město nazváno. Činnost výkopná, roku 1925 nově organisoaná, koncentruje se na jedno pásmo a stratigraficky studuje jednotlivé monumenty a jich dějiny. Z dosud objevených chrámů zkoumán jest zvláště chrám Apollonův: původní peripterální stavba (6 a 11 sloupů), asi z počátku VI. stol., měla chrámovou cellu rozčleněnu dvojí řadou 5 sloupů na 3 lodi; i adyton, přístupné pouze z celly, mělo 2 řady po 2 sloupech. V 1. pol. I. stol. př. Kr. byl chrám restaurován a v disposici pozměněn. Když pak byl zničen požárem, pravděpodobně při bouřích židovských (tumultus Iudaicus) r. 117 po Kr., zřízen nový chrám s vestibulem, který sloužil kultu křesťan-

¹ Srv. monografi G. Libertiniho: *Centuripe, v Catani 1926.*

skému v době byzantské. Před chrámem směrem východním nalezen oltář, asi současný. Dále k východu jsou thermy velké a malé. Na prostranství mezi nimi a oltářem odkryty byly dva chrámečky: Plutonův a Demetřin. Severně od Apollonia je Artemision, které asi v době Hadrianově bylo rozšířeno vestibulem a monumentální tetrastylní fasádou. V pronau se našel *θησαυρός* s množstvím vás i jiných předmětů ze VI.—V. stol. př. Kr.; Artemision vzniklo tedy současně s chrámem Apollonovým. Mezi těmito chrámy jsou zbytky svatyně, vystavěné asi po roku 75 př. Kr., kdy Kyrene byla proměněna na provincii římskou. Na jih od Apollonia je svatyně Isidina, ve které se našlo množství soch různých bohů (Zeus, Afrodite, Mithras, Kybele, Hekate a j.), což svědčí o pozdějším náboženském synkretismu. Z ostatních nálezů pozoru zaslhuje socha ženy v hieratickém postoji, zahalená v dolní části těla v obal jako mumie. Podle Cumonta (Journ. des sav. 1927, 318 nn) je to kněžka Isidina. Vedle k východu je svatyně Apollona Musageta a za ní fontána. Mimo to odkryto bylo nymfeum tvaru polokruhovitého, v němž proud vody z pramene Apollonova chránila lví hlava, kterou svírá nymfa Kyrene. K slavné Afrodítě, která je v Museo delle Terme, příbyly jiné dvě; jedna z nich je typu Afrodity medicejské. Skvělá je hlava Diova; protějškem asi byla socha Poseidonova. O nápisech z Kyreny referoval Vl. Groh, LF, LIV, 1927, str. 177 nn, LV, 1928, str. 83 nn. Důležitá a svým rozsahem a množstvím náhrobních pomníků jedna z největších je antická nekropole na kamenitém svahu, která vykazuje typy hrobů vtesaných ve skále, sarkofágy a hroby v podobě kapliček. Z ostatních míst zkoumány jsou Euesperis, Teuchira, Ptolemais, Apollonia, Barka. Četné jsou všude stopy vesnic, dvorec, hrobek a vodovodů — čeká tu archaeology italské práce na desítiletí.

Po anexi Tripolska počaly se methodické výkopy vedené osvědčenými italskými archaeology (L. Mariani, S. Aurigemma, P. Romanelli, R. Bartoccini) na třech místech pobřežních, podle nichž je země nazývána: Oea (dnešní Tripoli), k západu Sabrat(h)a, k východu Leptis Magna (byn. Lebda). Jediná Oea žije nepřetržitě až dosud; všechny stavby starověké byly přestavovány nebo zmizely vůbec, jen jediná se zachovala. Je to čtyřfrontální oblouk, tetrapylon, zřízený na počest M. Aurelia a L. Vera za vítězství nad Parthy. Byl zasypán do výšky 3 m a upraven na biograf, až jej italští ingenuři osvobodili. Na severu a jižně straně jsou reliéfy symbolující nadválu římskou v Africe: Minerva na voze taženém sfingami a Apollo na voze se zapřaženými nohy (gryfy) nad skupinami spoutaných domorodeců. Architektonicky je zajímavý svými provinciálními odchylkami od klassických norm. Nekropole sv. od města vydala množství předmětů z terrakoty, bronzu, skla; v zříceninách vil v blízkém okolí města našly se zbytky maleb nástenných a mozaikové podlahy. Vše se ukládá v museu tripolském (sr. Bartoccini, Guida del museo di Tripoli, 1923). —

— Sabrat(h)a, 70 km na záp. od Tripoli, rodiště Flavie Domitilly, manž. Vespasianovy, nebyla osídlena od rané doby arabské. Z přístavu starověkého, důležitého pro vývoz obilí a oleje do Italie — v Ostii byla statio Sabratensium — zachovaly se zbytky mola, nábřeží a skladišť. Na foru byl odkopán chrám Jovův; sochy a stojí na krepidomatu, v němž je mnoho komor. Na sev. straně fora je křesťanská bazilika, asi z doby Justinianovy, s nádhernou barevnou mozaikou a křtitelnicí. Nedaleko chrámu Jovova je budova, pravděpodobně curia. Na východní straně města je amfiteatr asi pro 10.000 diváků. — Nejvíce úsilí soustředili Italové na Leptis Magna (starší název je Lepcis), rodiště Septimia Severa, jejíž rozkvět ve II.—IV. stol. po Kr. zajistila šťastná poloha při ústí řeky Oued-Lebda. Námos písečný dosahuje výše až 10 m. Odkrývá se dobře zachované přístavní nábřeží, skladiště, maják; před náplavy říčními chránila přístav hráz 133 m dlouhá, odvádějící řeku okolo města na západ od přístavu. Mezi hrází a městem se zachovaly nadzemní cisterny pro zachycování dešťové vody. Na sz. vstupuje se do města obloukem na křižovatce silnic, z nichž jedna vede ke Kyrenaice, druhá na j. do země Garamantů. Tento Ianus quadrifrons zdoben je reliéfy s thematem historickým: vztahují se na vítězství Septimia Severa a jeho život (obléhání města, triumf Sept. Severa, oběť na Kapitoliu, obraz trofejí atd.). Od něho na jv. je majestátní zřícenina therem asi z doby Hadrianovy, obvyklého typu; rozlohou a uspořádáním místnosti připomínají Caracallovy lázně v Rímě. Klenba ústředního sálu spočívá na osmi sloupech přes 8 m vysokých; na stěnách zachovalo se obložení mramorové a jiné výzdoby. Tu se našlo přes 30 soch též neporušených, které představují většinou bohy olympské. Na foru se odkrývá impozantní zřícenina basiliky (rozměry 91,5 m × 37,7 m, zdi zachovány do výše 15 m). Kvádrové stěny uvnitř byly inkrustovány mramorem, vně oživeny sloupy. Čtyři sloupy mají bohatou dekoraci z prvků rostlinných i zvířecích. Ač odtud r. 1687 odvezl franc. konsul Lemaire na 200 sloupů do Francie, přece tu zůstalo ku podivu mnoho. Na vých. obvodě města těsně při moři je skoro úplně zachovaný circus: podél na zed' probíhá jím a dělí jej, konické kameny jedné mety jsou na místě, patrná je konírna pro závodní koně. Vedle cirku patrný je amfiteatr a na záp. města divadlo a j. Nalezené nápisy jsou čestné nebo náhrobní. Zajímavý je řecký nápis, kde se mluví o černé půdě Libye, v níž nebožtík odpočívá (dnes je pokryta bílým pískem). V městské nekropoli zastoupeny jsou náhrobky různých forem: sloupy nebo cippy, komorové hroby s urnami i mausoleia typu běžného v sev. Africe. V době byzantské byly zřízeny zachované pevnůstky k ochraně města proti invasím kočovníků.

Villa u Zlitenu jv. od Leptis, která patřila nějakému římskému velmoži, je významná svými mozaikami živého koloritu

a naturalistického podání námětů rostlinných, figurálních i geometrických. Živě jsou zachyceny sceny gladiatorského zápasu v různých variacích, štvanice na zvířata, předhazování šelmám asi válečných zajateců, život v mořských vodách.¹ — Vykopávky provádějí se i na jiných místech; výtěžky jejich přináší Notiziario archeologico (vyšly 4 sv.); od r. 1927 vychází čtyřikrát do roka Africa Italiana.

Ve francouzské Africe zbývá ještě mnoho práce archaeologické. Nejvíce lze očekávat od výkopů v Kartagenu, kde byl zřízen parc archéologique, neboť podle dosavadních výsledků Římané nezničili města tak důkladně, jak se soudilo podle zpráv literárních — pod vrstvou římskou, vandalskou a arabskou zůstaly značné zbytky punského města.

Ve Španělsku byla zřízena r. 1915 Junta superior de Excavaciones y Antigüedades, která od r. 1916 ve svých Memorias publikuje výtěžky prací. Vedle domácích archaeologů pracují tu i cizinci, zejména Francouzi; z Němců si získal vynikající zásluhy Ad. Schulten.

Systematické výkopy od r. 1908 odkryly z velké části řeckou a římskou vrstvu massilské kolonie Emporion (dneš. Ampurias) v sv. cípu Španělska a ukázaly, že hippodamovský systém ulic už zde existoval (srv. A. Salače, LF, LII, 1925, str. 187); ze zahované zde hlavní části katapulty rekonstruoval gen. Schramm antické dělo. — U Almenary 9 km na sev. od Sagunta se našly zbytky vojenského tábora P. Cornelius Scipiona, otce Africana st., z r. 217 př. Kr., a to na výšině ovládající kraj až k Valencii. Je patrný i půdorys nedaleko ležícího chrámu Veneris Marinae, který je dnes asi 2 km od moře vzdálen. O římských táborech v okolí Numantie srv. A. Salače, LF, LV, 1928, str. 309 nn. Vykopávky v Bolonii (Baelo) u Gibraltaru publikovány jsou ve dvou sv. Fouilles de Belo, 1926 (srv. LF, LII, 1925, str. 316). V nekropoli byla v době Claudiově běžná inhumace; pak vešla v obyčej kremace a udržela se do pol. III. stol. po Kr., kdy nastal návrat k pochovávání. Milodary (keramika z Graufesenque) ukazují na obchodní styky tohoto města s Francií. — Na ostrově S. Sebastian, kde ležely předřímské Gades, našly se zbytky přístavu foinické osady. Jižně od Cadixu na ostrově Santipetri objevena byla bronzová socha některého císaře římského; někdejší svatyně Herakleova leží asi pod dnešní pevností ostrova, čemuž by nasvědčovaly nalezené zde střepy keramiky kampanské a římské. A. Schulten snaží se vypátrati polohu Tartessu; město to kvetlo v době 1000 — 500 př. Kr., pak asi bylo zničeno Karthagiňany a upadlo v zapomenutí. Dosud zjištěno bylo při ústí řeky Guadalquiviru římské sídlo podle mincí z III.—V. stol. po Kr.; byla to rybářská osada, jak svědčí nalezené udice a nádržky k solení ryb, odesílaných asi v amforách, jaké se tu také našly; zbytky

¹ Srv. S. Aurigemmu, I mosaici di Zliten, 1926.

zdi a keramika je z doby římské. Nalezený stavební materiál, kontrastující svou kvalitou s chudobou této osady, byl možná sem dovezen ze zřícenin jiného města, snad z Ebory, vzdálené 8 km a rozbořené r. 264 po Kr. Franky. Ač se sondovalo do hloubky 6—9 m — na závadu je spodní voda — nepřišlo se na žádnou stopu nějaké osady předřímské. To by ukazovalo, že římské sídlo neleží na starší osadě, leda že by tato byla ještě hlouběji v dunách.

V Německu se pracuje v Porýní a na římském limes. V Trevíru kanalisační práce umožnily zjistit plán města antického, síť ulic, forum, skupiny domů a j. Thermy Diokletianovy, budova rozměrů 135 m × 250 m, jsou potud zachovány, že lze určiti jednotlivé místnosti jejich (caldarium, tepidarium, frigidarium atd.). Mezi thermami a amfitheatrem odkryty byly základy více než 20 antických svatyň, které byly v IV. stol. zničeny křesťanstvím. Podle nápisů a zbytků soch byla tu ctěna Aveta, Epona, Gran-nus, Pisintios (nové jméno), Mithra a j. — V Dieburgu bylo od-kryto mithraeum; kultovní obraz představuje Mithru jako boha slunce; jede na koni a vysílá šípy, provázejí ho 3 psi. Okolo je cyklus obrázků, na jednom z nich vyobrazeny jsou tři hlavy M. na stromě — první obraz mithrovské nauky o trojici. — U Altenburgu nedaleko Kolína n. R. našly se zbytky konstrukce, která sloužila od r. 20—250 po Kr. za skladisť lodstva rýnského, jak dosvědčují značky cihel C. A. G. (= classis Aug. Germanica) a C. G. P. F. (= classis Germ. pia fidelis). Výkopy v Castra Vetera, na Fürstenbergu j. od Xanten proti ústí Lippy do Rýna, zahájeny znovu r. 1925 za vedení H. Lehnera. Objevena byla další z budov tribunských (Tribunenbauten); nejisto zůstává, zda byl jeden takový palác určen pro 1 tribuna či pro 2, neboť dvě legie, které tu ležely (V. a XV.), měly 12 tribun; těchto staveb bylo dosud nalezeno šest. Na sev. od praetoria již známého ležela rozsáhlá budova (96 m × 124 m), snad valetudinarium neb quaestorium. K západu jsou kasárny pro mužstvo a důstojníky. Drobné nálezy (jemné práce ze skla, millefiorové vložky do nábytku, postříbřená falera koňská a j.) svědčí o jakémusi luxu v tábore, který trval od r. 16 po Kr. do r. 70 po Kr., kdy byl zničen ve válce batavské. Ve výkopech se pokračuje.

V Anglii se ustavilo Excavation Committee poměrně pozdě; dosud se práce konala bez soustavy. V římské stanici Isca Silurum (byn. Caerleon on Usk) bylo kopáno na nezastavěné dosud ploše předměstí Newportu a odkryt aspoň z části rozsáhlý amfitheatr asi z doby kol r. 100 po Kr., který existoval podle mincí až asi do IV. stol. po Kr.; posádkou tu byla II. legie. — Otázka polohy fora řím. Londinu dosud je předmětem diskusse. (Srv. A. Salače, LF, LIII, 1926, str. 397.) Při kopání základů k budově na sz. rohu Lombard Street a Gracechurch Street se našly zbytky portiku arkádovitého obráceného k severu. Pod Bank of England se našla studně. Z nálezů je patrno, že Londýn je starší než římská okupace. V Ru-

tupiae (nyn. Richborough) na pobřeží vých. od Londýna se našlo vedle keramiky 25.000 mincí od doby Claudiovy do IV. stol. Na místě římské tvrze Conovium zachovaly se zbytky brány a domů, v kterých sídlilo romanisované obyvatelstvo až do V. stol. — V Devě (nyn. Choster) objeveny byly památky po legii XX. V Eburaeu (nyn. York) se zjistilo, že římská okupace tu začala kol r. 71 po Kr. a že IX. legie změnila útočnou basi v stálý tábor. Zvláštní pozornost vzbuzuje otázka opevněných linií na severu ostrova: vallum Hadriani a Antonini, podél nichž se odkrývají obranné tvrze (Condercum, Vindobala a j.), kde se všude nacházejí nádoby, mince, cihly signované vojenskými oddíly atd. Nejjazjímavější z římských měst je Silchester (řím. Caleva záp. od Londýna); plán ulic a čtvrtí města se podobá plánu Timgadu (srv. J. Thomsona, *The book of Silchester*, 1924, 2 sv.).

Archaeologické vykopávky konají se i ve Francii, Švýcarsku, Rakousku a Jugoslavii. O vykopávkách na naší půdě vykládá Vlad. Groh LF, LIV, 1927, str. 299 n.

Úvahy.

Alois Rieggl: Spätrömische Kunstindustrie. Tiskem a nákladem rak. státní tiskárny ve Vídni 1927. 2 barevné, 21 jednobarevných tabulek a 116 obr. Str. 421.

Obě stěžejní díla vídeňské školy, Wickhoffova *synthesa* římského umění a tato Rieglova práce o pozdně antickém umění, vznikla ze zpracování monografického thematu. Wickhoff měl napsati pouhou předmluvu k vydání vídeňské Genese, Rieggl měl se zabývati uměleckým průmyslem pozdně římským a časně středověkým na půdě Rakouska. Oba, hledajíce hluboké kořeny a souvislosti t. zv. barbarského umění v umění římském, napsali díla jedinečně významná pro metodický poměr k dějinám umění vůbec.

Materiálu Rieglova připraveného pro druhý díl užil Heinrich Zimmermann, vydav v r. 1923 *Gewerbe des frühen Mittelalters*.

Nový otisk Rieglovy knihy vychází pod přesnějším titulem, ač dosud plně nevystihujícím skutečný obsah — syntetické dějiny římského umění do počátku středověku. Rieggl byl si při prvním vydání vědom rozporu mezi názvem a obsahem a jeho vysvětlení tohoto nepoměru je dosud základním článkem vyznání víry vídeňské školy. Druhé vydání má také dôležitost jako současná formulace poměru k Rieglovi. Stanovisko vydavatele, Emila Reische a jeho spolupracovníků, hlavně Otty Pächtta, kryje se asi všeobecně s dnešním stanoviskem stoupenců vídeňské školy. Reisch vyjadřuje je přímo v předmluvě a nepřímo věcným poměrem vydavatele, totiž tím, že původní znění zůstalo naprostě nedotčeno a pokud jsou přidány pod čarou vysvětlující poznámky, jsou to

většinou takové, jež Riegl později v dalších svých pracích k němu přímo i nepřímo dodal [vysvětlil a jimi pozměnil], a konečně tím, že toto dílo, dosud vedecky i methodicky základně platné a živé, doplnil soupisem nové literatury, jež je úplnou bibliografií k římskému umění, a že zvětšil značně počet obrazových příloh.

V předmluvě Reisch sice konstataje některé věcné omyly Rieglovou, jež byly podmíněny tehdejším stavem znalosti faktů, avšak jinak stává dílo Rieglovo mimo revisi s tohoto stanoviska.

Význam Rieglův je trvalý základní koncepcí: vývoj umění je mu plynulým dějinným vývojem duchovních hodnot, jimiž ta která doba po svém se vyjadřuje a jenom *směrnici svého uměleckého chtění* je měřitelná a jí musí být hodnocena. Aplikací vývojové teorie věd přírodních na dějinný vývoj umění zvrátil Riegl průkaznost hodnocení umění vagním estetickým soudem, který se opíral o srovnání umění všech dob s konstantním ideálem klasického umění řeckého, a dal pevný základ methodický historii umění jako vědě samostatné, pracující svými prostředky. Skutečně, Rieglově dějinné koncepce podlehli i ti, kteří se k vídeňské škole nehlásí, a i tam, kde teorie vídeňské školy platí za »kunstvolles logisches Gespinst, von innen heraus gesponnen und nun bodenlos in der Luft schwebend« (Dilthey) — je estetické souzení opřené o měření »ideálním po-dáním přírody« — náprosto opuštěno.

Názorově a methodicky revoluční i konstruktivní význam Rieglova díla pochopil již v r. 1905 jeho žák Max Dvořák. Vydavatelé jej nyní dokumentují rozborem literatury, jež od 1. vydání základně či záporně, avšak intenzivně reagovala na dílo Rieglovo. Otto Pächt rozbírá hlavně noeticko theoretickou analýzu Panofského a Mannheimův pokus noeticky podložiti terminologii Rieglova.

Tímto rozborem literatury je oceněn vývojový význam Rieglova díla; čtenář je jím důkladně informován o zásadních i dalších názorových směrnicích vídeňské školy.

Správnost Rieglova pojetí je dotvrzena na jeho vlastním díle. Nebot kromě stálé i vývojové hodnoty má jeho dílo také cenu dobového dokumentu. Zdůrazňování funkce diváka, jenž jako spolutvůrce a dotvořovatel měří a proniká podstatu uměleckého jevu, souhlasí s tendencemi Rieglovi soudobého umění impressionistického, jež kladlo na diváka požadavek docititi náznaky, právě tak jako Rieglovo měření dila duchovním postojem uměleckého já k uměleckému předmětu, při zpracování holandského skupinového portrétu, je totožné s požadavkem expresionismu.

Ovšem theinata, na nichž těchto měřitek souhlasících s tendencemi uměleckých směrů současných bylo užito, byla jeho době vskutku bytosně přísbuzná a proto stejný poměr methodický byl hluboce oprávněn. Avšak tím, že Riegl vybral právě

themata své době příbuzná a že je měřil přesně požadavky své doby, dokazuje se, že cejchu své doby neujde žádné dílo, ani vědecké dílo Rieglovo, jehož význam je trvalý a znamená pevnou tradici vědeckou, na jejímž základě je možno vyvíjeti methodu dejin umění až k exaktní vědecké objektivitě. *R. Vacková.*

Charles Picard: La sculpture antique (I. Des origines à Phidias; II. De Phidias à l'ère byzantine). V Paříži 1923 a 1926, H. Laurens. Stran 428 a 552, obr. 121 a 202. Za 80 fr.

Picardovo dílo o starověkém sochařství je součástí Marcelovy sbírky, z větší části již ukončené, »Manuels d'histoire de l'art«, která má vyličiti vývoj všech odvětví výtvarného umění a uměleckého průmyslu. Rozdělení sbírky podle jednotlivých větví umění má svou výhodu i nevýhodu: lze při něm dobře sledovati vývoj techniky jednotlivých umění, ale tříšti se výklad o výtvarných zásadách a směrech toho neb onoho období, o jeho výtvarném duchu.

Nehledíme-li k menším příručkám rázu kompilačního, jest Picardovo dílo prvním, a řekněme hned, zdařilým pokusem, vyličiti souborně vývoj celé starověké plastiky. Je dokladem toho, jak se v nové době uplatňuje v celém badání o antice hledisko ryze historické (srv. Listy fil., t. r., str. 43 n.): řecké sochařství pozbývá svého výlučného postavení a výkládá se ve spojení s uměním jiných starých národů. Není mu to na škodu: leccos se v něm lépe vysvětlí srovnáním s uměním jiných národů, a na druhé straně jejich výtvory, dříve pomíjené, jsou spravedlivěji oceňovány (zvláště egyptská plastika). Tím získává i estetické hodnocení umění, jež se řídilo dosud jednostranně ideálem klassického umění řeckého. Obdobné přehodnocování pozorujeme dnes také v dějinách umění středního a nového věku: renaissanční umění (příbuzné klassickému) přestává být kanonickým a oceňuje se též umění gotické, barokní atd.

Picard začíná plastikou starší doby kamenné a pak probírá egyptské sochařství, jemuž přičítá právem veliký význam; Egypťany a Řeky pokládá za nejnadanější sochaře starého věku a soudí, že Egypťané zůstali jen proto za Řeky, poněvadž jejich umění nebylo dosti volné, neosvobodilo se tak od kultu jako umění řecké. Potom jedná o plastice přední Asie — tu zpracovává z části zcela nový materiál — a oblasti Středozemního moře (Kreta, Kypros, Palestina, Foinicie, Španělsko) a přistupuje k řeckému sochařství, jemuž věnuje asi polovinu celého díla. Řecké umění dělí obvyklým způsobem, jen archaismus končí již asi r. 500, tedy dříve než se většinou děje; proto nečítá k němu již aiginské štíty. Ve shodě s obecným míněním vidí vrchol řeckého sochařství ve Feidiovi. Umění IV. stol. se mu zdá již méně upřímným a hellenistickému umění vytýká nedostatek tvořivosti. Po řeckém sochařství jedná o sochařství etruském a konečně římském. Etruské odvozuje z Asie, římské nepokládá sice za tak původní,

jako činil Wickhoff, ale nalézá v něm právem mnoho hodnotného (podobizny, historické reliify). Končí smrtí Theodosia I. O umění starokřesťanském a sasanovském se jen stručně zmiňuje; právě tak se dotýká jen letmo umění východní Asie.

V díle Picardově má analýza převahu nad synthesou. Psal je archaeolog, jenž po několik let řídil francouzskou výkopnou práci v Řecku. Soustavné úvahy o sochařském slohu jednotlivých národů nacházíme ovšem i u Picarda — předcházejí před výklady dějepisnými —, právě tak jako některé synthetické, jednotící myšlenky. Je to především myšlenka, oblíbená u nových badatelů, že umění má původně praktický účel, především kouzelný, náboženský. Tak podle Picarda umělec doby kamenné zobrazoval zvířata proto, aby je snáze ulovil, egyptský sochař chtěl v soše ubytovati duši boží nebo v ní zadržeti duši zemřelého, sochy sumerského vládce Gudey měly zajistiti jeho život, řecké náhrobní stely zobrazovaly dveře do záhrobí atd. Jiná ze základních methodicky důležitých myšlenek Picardových jest: umění jednoho národa působí na umění národa druhého. Tak v chetitském umění nalézá vlivy assyrské a snad i čínské, v celé oblasti Středozemního moře vlivy egejské, v archaickém sochařství řeckém vlivy egyptské, v gjölbášských reliéfech vliv východní. Soudí také — sotva právem —, že Římané zdědili svůj realismus a vyprávěcí schopnost v plastice (historický relief) od východních národů prostřednictvím etruským.

S analytickým sklonem Picardovým je ve shodě, že poměrně zřídka a někdy s malým zdarem přirovnává staré umění k pozdějšímu anebo k jiným projevům vzdělanosti. Nevhodně srovnaná, praví-li, že na západním štítě aiginském jsou skupiny po třech osobách, tak jako na tehdejším divadle hráli nejvýše tři herci (v době vzniku aiginských štítů nebylo ještě třetího herce), a málo vzkusně, říká-li o Praxitelově Hermu, že nese malého Dionysa zdvořile, ale mrzutě, tak jako Athéjané IV. stol. se mrzutě tvářili, majíce vyzbrojovati trojveslice (II, str. 126).

S analytickým sklonem Picardovým se shoduje též jeho veliká opatrnost v řešení sporných otázek. Zřídka se odvážuje příkrounouti anonymní sochy určitým umělcům.

Rozsáhlou odbornou literaturu o starověkém sochařství zná Picard jako málo kdo. Hojně z ní těží v textu a každou kapitolu zakončuje podrobnými seznamy bibliografickými; uvádí tam zpravidla některý novější spis, obsahující soupis starší literatury, a pak vypočítává a někdy stručně charakterisuje všecky práce později uverejněné. Pro tyto pečlivé bibliografie, pro střízlivý, obsažný výklad a pro rovnoměrné zpracování umění všech národů ve všech dobách starého věku je Picardovo dílo vhodnou pomůckou i pro studium i pro samostatnou práci. Také jeho obrazy jsou dobře voleny: předvádějí spíše památky méně známé než zcela běžné.

K. Svoboda.

Drobné zprávy.

Ve sbírce *Bibliothèque d'histoire de l'art*, kterou vydává G. van Oest v Paříži a Brüsselu, vyšla *La peinture des vases grecs*, kterou napsal Georges Nicole. Drobná knížka (46 stránek textu) vykládá o významu a ceně váz a jejich formách a kreslí vývoj malířství vásového od předhellenského po období hellenistické a dozívání jeho na půdě jihoitalské. Nejobšírnější kapitola VI. o attické keramice zabírá více než třetinu textu; charakterisuje individuality hrnčířů-umělců známých ze signatur. Na 64 tabulkách reproducovány jsou vybrané a pro vystízení vývojové řady charakteristické typy váz v bezvadné heliogravuře; schází označení rozměrů nádob a některá nedopatření nejsou opravena (na př. na tab. VIII. a str. 28). G. H.

O některých nových nálezech na Capitoliu podává zprávu G. Calza v *Historii*, ročn. I., seš. IV., str. 92n. Byl podniknut pokusný výzkum na straně pahorku hledící k Palatinu. Objeveny byly stopy původního *clivus Capitolinus*, točité stezky vedoucí k chrámu kapitolské triady. Dále se přišlo na jámu plnou votivních předmětů: nádobek původu domácího, ale i nádobek typu sikyonského a korinthského, hliněných koláčů, figurek z bronzového plechu a pod. Nález lze datovati do VI. stol. před Kr. V souvislosti s tímto depositem bylo několik vrstev zdi z drobných kvádrů cappellacciových; jejich původ poukazuje na stejnou dobu vzniku. Krom toho našly se i zbytky jiných zdí, plošin a schodiště o mnoha stupních, vesměs z tufu, ale mladší konstrukce. Zdá se, že jde o zbytky chrámových staveb, jak tomu nasvědčují mezi zdivem nalezené úlomky ozdobných terakot, typu t. zv. ionského a archaickeho. — Při práci o úpravu pohřebiště rodiny Scipionů přišlo se na velké columbarium s 200 »lokulů«. Stěny columbaria jsou pokryty štukem jemně malovaným. Stromy obtížené plody, hermy a škrabošky střídají se se štítky, které měly nést jména nebožtíků. Vše je provedeno polychromií, ale štítky nenesou nápisů. Columbarium lze datovati do druhé polovice I. stol. po Kr. V. G.

Jak známo, má být mausoleum Augustovo, sloužící nyní za koncertní síň, zbaveno pozdních přístavků a konservováno důstojným způsobem. Při sondě provedené uprostřed stavby nalezen kámen s tímto nápisem:

MARCELLUS C F	OCTAVIA C [F]
GENER	SOROR
AUGUSTI CAESARIS	AUGUSTI CAESARIS

Nápis týká se mladší sestry Augustovy, provdané po druhé za M. Antonia, a jejího syna z prvního manželství, Marcella, zetě a určeného nástupce Augustova. Marcellus zemřel r. 23 před Kr., Octavia r. 11 před Kristem.¹ V. G.

Nové pořádání skvělých uměleckých památek v Národním museu neapolském dalo podnět A. Rueschovi k vydání průvodce (Guida) u Richtera a spol., v Neapoli 1926. Cena 18 lir. Je to stručný výtah z velkého podrobného katalogu tohoto musea, upravený podle nové systemisace. Úvod podává historii těchto sbírek; následuje popis jednotlivých památek v hlavních rysech, pak uvedena je hlavní bibliografie; 47 pěkně provedených tabulek a plánek musea doplňují text. Jsou tu popsány skulptury mramorové, jedinečná sbírka velkých bronzu, mozaik, štuky, nástěnné malby, drobné bronzy, terrakotty, předměty ze skla a dráždých kovů a částečně i vázy; každá z těchto skupin vyzkazuje řadu umělecky významných děl. G. H.

¹ Fotografií tohoto nápisu podává E. Böhringer (Arch. Anz. 1928, str. 154, obr. 19). O první kampani vykopávek referují A. M. Colini a G. Q. Giglioli (Bull. com. LIV 1926, str. 191 nn.) [P. R.]

Neznámý zlomek hellenistického básníka.

Napsal Bohumil Ryba.

Mezi nejistými zlomky mythografa Hekatatio jest v Jacobyho sbírce¹ FGrHist (I, 1923) umístěn s číslem 371 výklad scholiastův k Lukanově Pharsalii III 402.

Text scholiastů vydal H. Usener² v této podobě: hunc non ruricolaes Panes] Pindarus³ et Hecataeus dicunt Apollinis et Penelopae filium, alii Mercurii et eiusdem, hunc natum montanis nimis a patre nutriendum traditum perhibent, unde hylicus deus factus. Euphorion⁴ Ulixis filium manifestat, nonnulli quidem sine origine hunc deum tradiderunt, sicut Apollodorus.

Jméno Hekataiovo ve zprávě scholiastově jest Usenerova konjektura; codex Bernensis tu má „cateri“, čtení vulgáty jest „et ceteri“. Jest na první pohled patrno, že vulgátní „et ceteri“ není než laciná emendace porušeného čtení rukopisného. I kdyby vyhovovala smyslem — což však naprosto nečiní, nemohouc býti ekvivalentem nějakého „et alii“⁵ —, nedovedli bychom pochopiti, že v rukopise bernském došlo k chybě při slově zcela běžném. Proto jistě nemají pravdu E. Schwartz,⁶ F. Scheidweiler⁷ a C. Wendel,⁸ kteří se tímto vulgátním „et ceteri“ spokojili.

Naopak, to poznal zcela správně Usener, že v rukopisném „cateri“ jest nutno hledati trosku vlastního jména, nikoliv běžného appellativa. Methodicky tedy správněji než Schwartz a Wendel vedli si O. Schroeder⁹ a F. Jacoby,¹⁰ jestliže přijali konjekturu Usenerovu a připojili k ní otazník pochybnosti.

Ve svém komentáři k tomuto domnělému zlomku Hekataiovu pronesl Jacoby (I., str. 374) dvě pochybnosti.

První z nich se skepticky obrací proti správnému methodickému poznání, že tu mohlo státi druhé vlastní jméno („ein namedürfte da gestanden haben“). Jacoby totiž poukazuje k tomu, že versi

¹ O prvních jejích svazcích přinesly Listy filol. 55, 1928, str. 260 a n. referát, který bohužel není prost různých začátečnických nedopatření.

² M. Annaei Lucani Commenta Bernensia (1869)

³ = zl. 100 Schroeder (PLG I. 1⁵).

⁴ = zl. 164 Meineke (Analecta Alexandrina, 1843, str. 158) = zl.

128 Scheidweiler (Euphorionis fragmenta, diss. bonnská 1908, str. 76).

⁵ Přirovnal bych tu na př. Platonova Menona 81B λέγετ δὲ ναὶ Ηλύ-

άρος ναὶ ἄλλοι τοῦν ποιητῶν.

⁶ Scholia in Euripidem, II., Berolini 1891, str. 329.

⁷ V uv. dissertaci, str. 76.

⁸ Scholia in Theocritum vetera, Lipsiae 1914, str. 29.

⁹ PLG I. 1⁵ (1900), str. 422.

¹⁰ FGrHist 1 F 371 (I, 1923, str. 46).

o Apollonovi jakožto otcí boha Pana přičítají parallelní zprávy scholiastů, pramenící největším dílem z Apollodora (z jeho spisu *περὶ θεῶν*),¹ jenom Pindarovi.

Tato námítka není zcela přesvědčivá. Jest sice pravda, že zprávy tří scholií mluví výslovně jenom o Pindarovi: schol. Bernensia ad Verg. Georg. I 17², *Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lycaeum monte editum scribit, alii ex Aethere et Oenone*;³ Brev. expos. Verg. Georg. I 17 (t. zv. comm. Leidensis) , *Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lycaeum monte editum scribit, qui a Lycaone, rege Arcadiae, Lycaeus mons dictus est. alii ex Mercurio et Penelopa natum, comitem Dianaem . . . alii eum ex Aethere et Oenone, Apollodorus sine parentibus eum fingit*; Servius auctus (t. zv. scholia Danielis) ad Verg. Georg. I 16 , *Pindarus Pana <Apollinis> et Penelopae filium dicit. Avšak jiná scholia, která se v neporušeném stavu více blížila znění scholia k Lukanovi, totiž schol. Eur. Rhes. 36⁵ <*Πᾶνα οἱ μὲν Πηνελόπης φασὶ*> *na př. podle schol. Theokr. I 3 νῦν καὶ πάντων τῶν μητήρων, δθεν καὶ λέγεσθαι Πᾶνα>, ἀλλοι δὲ 'Απόλλωνος καὶ Πηνελόπης, <*οἱ δὲ Οδυσσέως καὶ Πηνελόπης*>, ως καὶ Εὐφροσίων a zejména scholion k Theokr. Σῦριγξ 1/2 a (Wendel, str. 337), doplněné podle smyslu správně Schroedrem τὸν Πᾶνα ἔνιοι γηγενῆ ιστοροῦσιν, ἔνιοι δὲ Αἰθέρος καὶ νύμφης Οἰνόης, <*ἔνιοι δὲ Απόλλωνος καὶ Πηνελόπης*>, ως καὶ Πίνδαρος, ἔνιοι δὲ Οδυσσέως (srov. i schol. Theokr. I 125 b, u Wendla str. 69; VII 109/110, u Wendla str. 105), mohou svou formulací ukazovat k tomu, že původní předloha byla krácena.**

Druhá pochybnost Jacobyho se v podstatě obrací proti jménu Hekataiovu, a ta jest vskutku závažná. U Herodota totiž II, 145, 2 těsně po výkladu, ve kterém, jak se obecně soudí podle počítání ἐσ Αμασιν βασιλέα II 145 2, vydatně čerpal z Hekataia (srov. II 143, 1 πρότερον δὲ Ἐπαταιώ τῷ λογοποιῷ κτλ.), následuje ve výkladu o Panovi II 145, 4 věta Πανί δὲ τῷ [ἐν] Πηνελόπης (ἐν ταύτης γὰρ καὶ Ἐρμέω λέγεται γενέσθαι ὅπο 'Ελλήνων δὲ Πᾶν) κτλ. I bylo by dosti podivné, že by Herodot nebyl reagoval na domnělé odchylné mínění Hekataiovo o Apollonovi.

Co však u mne rozhodlo v přesvědčení o nesprávnosti konjektury Usenerovy, byla stránka palaeografická. Usener se sice dovolával

¹ To dokázal R. Müntzel, Quaestiones mythographae, Berolini 1883, str. 10 a n.

² Vyd. H. Hagen, Jahrb. f. class. Philol., Suppl. IV, 1861—1867, str. 846.

³ Rkpné čtení „Iunone“ opravil Hagen podle scholia k Theokr. Σῦριγξ, dále zde citovaného.

⁴ Cod. Laurentianus „pana et penelope“, Daniel (1600) , *Pana ex Penelope*, Bergk „Pana <ex Apolline> et Penelopa“ (podle comm. Leid., výše uvedeného), Schroeder „Pana <Apollinis> et Penelopae“. Nesprávně Hagen „Mercurii“ et Penelopae“, dav se svésti Serv. auct. ad Verg. Aen. II 44 alii hunc de Mercurio.

⁵ S doplňovacími návrhy Schwartzovými, k nimž užito poznatků Münzlových z uv. sp., str. 15.

toho, že v rukopisech Isidorových Orig. I 39, 12 jest jméno Hekataiovo zkomoleno v „acatesium“ a v „cantesium“; ale to jsou teprve další (v kritickém vydání Lindsayově nyní ani neuvedené) zkomoleniny zkaženého čtení „Achatesius“, obsahujícího v změněném sledu téměř všechny elementy slova „Hecataeus“, a nikterak ne-přesvědčují o pravděpodobnosti korruptely „Hecataeus“ >, cateri“.

Myslím, že se mi podařilo správně připadnouti na jméno, které mnohem lépe vyhovuje palaeografickému očekávání, které se dobře hodí ke jménu hellenistického básníka, dále uváděnému, které jest v úzkém obsahovém vztahu s básníkem předcházejícím (Pindarem) a které jest neznámé dost, aby bylo mohlo být od opisovače jednoho scholiasty pokaženo, od druhých scholiastů vypuštěno: jest to jméno básníka Kastoriona.¹

Čtu tedy místo „et cateri“ vlastní jméno „et Ca<s>tori<o>“.

Tuto konjekturou rázem získáváme vědomost nejen o citovaném spisovateli, ale i o excerptovaném jeho díle. U Pindara totiž, který je uveden na prvním místě, nelze pochybovat, že se o rodokmenu Panově zmínil v jednom ze svých parthenií, jehož začátek se nám dochoval (zl. 95 Schroeder):

Ω Πάν, Ἀρμαδίας μεδέων
καὶ σεμνῶν ἀδύτων φύλαξ,

ale právě tak i jediný naprostě určitý zlomek Kastorionu, zachovaný s jeho správným jménem, jest začátek hymnu na boha Pana. Excerptoval jej z Klearchova spisu *Περὶ γρίφων* (FHG II, 1848, str. 321, zl. 68) Athenaios X 454f:

Σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον
ναιονθ' ἔραν, θηρονόμε² Πᾶν, χθόν' Ἀρμάδων,
πλήσω γραφῆι τῆιδ' ἐν σοφῇ πάγκλειτ' ἐπη
συνθείεις, ἄναξ, δύσγνωστα μὴ σοφῶι πλέειν,
μωσοπόλει θήρ, ηροόχυτον δὲ μείλιγμ³ λειεις.

I βολαῖς] Meineke, βολοις vulg.

2 ναιονθ'] L, νεονθ' ABPV; ἔραν] Cobet, ὄρος APVL,

χθόν'] L, χθῶν APV

3 τῆιδ' ἐν] Porson, τηιδε vulg.; πάγκλειτ'] Porson, παγκλητ' ABPV

4 σοφῶι] Meineke, σοφοις vulg.

5 μωσοπόλει] Cobet, μουσοπολε vulg.; ηροόχυτον δε] Porson, ηρο-

χυτονος A;

λειεις] Bergk, λεις VL.

¹ O něm svr. F. Susemihl, Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit, II., Leipzig 1892, str. 518; W. Christ—W. Schmidt, Geschichte der griech. Litteratur II. 1⁶, München 1920, str. 151, 164, pozn. 2. Zlomky otištěny u Th. Bergka PLG III⁴, str. 634 a n. V Pauly-Wissowově Real-Eencycl. heslo chybí.

² O neporušenosti adjektiva θηρονόμε (svr. Antipatra AP VI 111, 2 νῶτα τε θηρονόμον φερομέναν Φολόας), za něž Meineke navrhoval θηροφόρε, nebude snad nikdo pochybovat doby, kdy jsme u Bakhyliida poznali μηλοτρόφον jako epitheton Arkadie (10, 95).

Jest snad náhoda, že v uvedeném zlomku ze spisu Klearchova jest citován za sebou těsně Kastorionův úryvek z hymnu o Panovi a — Pindarův úryvek jednoho dithyrambu (zl. 78a Schroeder). Důležitější jest, že po naší emendaci dostáváme ve zlomku scholia k Lukanovi jména dvou básníků a nepochyběně narázku na začátek jejich děl, kam jediné se zmínka o původu božím hodí. Tuto zřejmou výhodu před Usenerovým spojením básníka s prosaikem nelze podečňovati, uvážime-li, do jaké míry učené badání starověku hledalo oporu svých výkladů především ve svědeckých básnických. Také přechod od Pindara ke Kastorionovi (a Euforionovi) jest přirozenější než pořadí, v němž by se Hékataios, ač starší Pindara, dostával na místo druhé.

Zachované iambické trimetry Kastorionovy jsou zajímavé po stránci metrické, vykazujíce dvě zvláštnosti: 1) slovní celky, tvořící jednotlivé dipodie, mají vždy 11 písmen,¹ 2) po druhém, čtvrtém a šestém iambu jest vždy konec slova, takže jednotlivé dipodie trimetru lze zaměňovat. Na tyto zvláštnosti upozorňoval Klearchos v textu, který u Athenaia následuje: *τούτων δὲ ἔκαστον τῶν ποδῶν (πούς u Klearcha značí iambickou dipodií), ὡς ἀν τῇ τάξει θῆς, τὸ αὐτὸ μέτρον ἀποδώσει, οὕτως.*

*σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον,
νιφοκτύποις σὲ τὸν βολαῖς δυσχείμερον.*

καὶ δι τῶν ποδῶν ἔκαστός ἐστι ἐνδεκαγράμματος.² ἐστι καὶ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀλλ᾽ ἑτέρως ποιῆσαι, ώστε πλείω πρὸς τὴν χρῆσιν ἐκ τοῦ ἐνὸς ἔχειν οὕτω λέγοντας.

*μέτρον φράσον μοι τῶν ποδῶν <μέτρον λαβών>,³
λαβών μέτρον μοι τῶν ποδῶν μέτρον φράσον.
οὐ βούλομαι γὰρ τῶν ποδῶν μέτρον λαβεῖν,
λαβεῖν μέτρον γὰρ τῶν ποδῶν οὐ βούλομαι.*

Smysl tohoto textu jest zřejmě tento: Přestavou jednoho verše toho typu, jak jsou skládány trimetry Kastorionovy, jest možno dostati několik obměn; theoreticky vzato vedle základní formy ještě 5, t. j. jednu uvedenou u Athenaia a další 4:

*σὲ τὸν βολαῖς δυσχείμερον νιφοκτύποις
νιφοκτύποις δυσχείμερον σὲ τὸν βολαῖς
δυσχείμερον σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις
δυσχείμερον νιφοκτύποις σὲ τὸν βολαῖς.*

Jest však ještě jiný způsob skládání veršů,⁴ při němž lze obdržeti

¹ Odtud většina uvedených oprav, ne vždy zcela bezpečných, v textu porušeně dochovaném.

² Opravil Schweighäuser, *δεκαγράμματος* A.

³ Doplnil Korais.

⁴ Který básník ho užíval, nevíme; Bergk (na uv.m., str. 685) nevylučoval možnost, že i zde jde o Kastoriona.

ještě více ($\piλείω$) tvarů než nových pět¹ z jednoho základního ($ἐκ τοῦ ἐνός$), a to tehdy, jestliže všechna nebo většina jednotlivých slov nepřesahuje rozsah jedné stopy (to ovšem nedovedl Klearchos vyjádřit, zvolil-li název πούς pro dipodii, leda by musil mluvit o půlstopě), na př. kromě tvaru u Athenaia uvedeného ještě tvary

μέτρον λαβὸν φράσον μοι τῶν ποδῶν μέτρον
μέτρον μοι τῶν ποδῶν μέτρον λαβὸν φράσον
μέτρον μοι τῶν ποδῶν λαβὸν μέτρον φράσον
μέτρον λαβὸν μοι τῶν ποδῶν μέτρον φράσον
μέτρον λαβὸν μοι τῶν ποδῶν φράσον μέτρον
λαβὸν μέτρον φράσον μοι τῶν ποδῶν μέτρον

atd.²

Kdo by chtěl s Wilamowitzem³ ve verších Kastorionových spatřovati monometry a zavrhovati trimetrické uspořádání (je drei zusammenzufassen ist unberechtigt⁴), musil by předpokládati, že Kastorionův současník Klearchos oné skladbě nerozuměl a výklad o záménách uvnitř jednotlivých veršů si prostě vymyslil.

O době, kdy Kastorion složil svůj hymnus na Pana, pronesl velmi pozoruhodnou domněnku Th. Bergk⁵ a blíže ji zdůvodnil H. Usener.⁶ Soudí,⁶ že stejně tak jako Aratos svůj hymnos na Pana (Vita Arati III str. 58 Westermann ἐπισταθεὶς δὲ τῷ βασιλεῖ προτὸν μὲν αὐτοῦ ποίημα ἀνέγνω τὸ εἰς τὸν Πάνα τῆς Ἀρκαδίας) věnoval snad i Kastorion svou báseň Antigonu Gonatovi k poctě jeho vítězství nad Kelty u Lysimacheie r. 277. Usener se dohadoval, že k této příležitosti byl složen i Klearchův spis *Περὶ Πανικοῦ*. Je-li domněnka Bergkova správná, musili bychom Klearchův spis *Περὶ γοιφῶν*, v němž báseň Kastorionovu citoval, klásti do doby po r. 277. Pak by se ovšem tento žák Aristotelův byl musil dožít velmi vysokého věku. Ale tomu, jak se zdá, nasvědčuje i název jeho spisu *Ἀρκεσιλᾶς*,⁷ ač-li byl pojmenován po značně mladším filosofovi Arkesilaovi z Pitany, zakladateli t. zv. střední akademie (316/15 — 241/40).

Ale i Kastorion složil pravděpodobně ve stáří svůj hymnus na Pana. Pocházejí totiž od něho velmi pravděpodobně oslavné verše na Bakha⁸ již z r. 309/8 (archontát Demetria Falerského),

¹ G. Kaibel ve svém výkladě „plures (tribus) formas“ v apparátě k tomuto místu neuvážil mathematické učení o permutacích ($3! = 6$).

² Z počtu theoreticky možných permutací ($6! = 720$) jest většina prakticky neuskutečnitelná (se zřením k *μοι*, *τῶν* a smyslu vůbec).

³ U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Hellenistische Dichtung in der Zeit des Kallimachos, II., Berlin 1924, str. 149, pozn. 2.

⁴ PLG 1281 = III^a 636.

⁵ Ein Epigramm von Knidos, Rheinisches Museum XXIX, 1874, str. 46 = Kleine Schriften III, 1914, str. 409.

⁶ S nimi souhlasí C. Haeberlin, Carmina Figurata Graeca, Hannoverae 1887, str. 55 a n.

⁷ Srv. FHG II, 1848, str. 317, zl. 44a; W. Kroll, PWRE XI, 1921, sl. 581.

⁸ A. Meineke, Analecta critica ve vydání Athenaia, IV, 1867, str. 248.

které zachoval týž Athenaios XII 542e. Kastorionovi je přičetl šťastnou¹ emendaci italský filolog a proslavený básník G. Leopardi, čta zde *Καστορίωνος τοῦ Σολέως* místo *Σειράμενος τοῦ Σολέως* (ve shodě s X 454f *Καστορίωνος τοῦ Σολέως*).

Doufám, že k jednomu určitému zlomku Kastorionovu a druhému, odkrytému konjekturou Leopardiho, se nám podařilo z porušeného scholia k Lukanovi přičleniti třetí zlomek a zároveň získati jediný doklad básníkova jména v jazyce latinském.

Nejstarší římské hradby.

Píše Vladimír Groh.

(Dokončení.)

Dosavadní výkopy neobjevily nikde jinde na Palatinu zdí ze stejného materiálu, stejné konstrukce a stejného určení. Že zachovaný zbytek na Cermalu byl opravdu hradbou, o tom není pochyby: způsob umístění a zbudování, zejména pak vsazení do skály na místě, na kterém se objevila až velmi pozdě jiná stavební činnost, nasvědčují tomu velmi zřetelně. Existence opevnění palatinského pahorku je ostatně prokázána četnými zbytky hradeb z ciminských tufů, jež se dosud nacházejí jednak se strany Velabrum, jednak se strany údolí murcijského, zejména pak u schodiště Cacova a konečně i na Velii před průčelím paláce flavijského,² není tudíž o fortifikaci Palatinu pochybností. Jde však o chronologii a to především onoho zbytku hradby cappellacciové. Materiál sám — jak uvedeno svrchu — dovoluje vročení od nejstarších dob, kdy se v Římě stavělo z kamene,³ až do začátku IV. století, tedy časový rozsah velmi značný. Nutno se proto ohlédnouti po možnosti, která by dovolila určení přesnější. V tomto

¹ Tak ji nazval H Usener, Kleine Schriften III. str. 409, pozn. 85. S ní souhlasil také Meineke, Bergk a j. Codex Marcius tu má (podle Kaibla) *σειράμενος*. Kaibel asi zbytečně uznával nového neznámého básníka Seirona ze Soloi. Korruptela *στρογή σειρός* s vynecháním začátečního *να* (vlivem konce předchozího slova *ποιήματα*) jest zcela možná.

² *Lanciani*, Annali dell' Inst. 1871, str. 44 nn; *Lanciani-Visconti*, Guida del Palatino, str. 77 n; *Jordan*, Topographie der Stadt Rom im Altertum I. 1. (Berlin 1878) str. 172 n.; *Richter*, Annali dell' Inst. 1884, str. 189 nn.; Topographie der Stadt Rom (1901) tab. XII. označeno i; *Delbrück*, Apollotempel, str. 14; *Frank*, Buildings, str. 91 nn. *Chr. Huelsen* v Jordanově Topographii I. 3 (1907) str. 49 a ve své knize Forum und Palatin (1926 Mnichov) str. 69 je sice ochoten pokládati zdi z ciminských tufů za opěrné stavby, ale neuvádí pro to důvodů. Je ovšem jistó, že některé jejich části sloužily později jako opěry (a ještě spíše byly takové opěry budovány z materiálu zrušených hradeb), ale umístění a konstrukce zbytků zachovaných in situ prozrazuje fortifikační účel naprosto přesvědčivě.

³ To je doba etruského panství nad Římem, tedy VI. stol. před Kr. Srv. dále výklad o cisternách.

případě je poučná analogie z dvou jiných částí městského opevnění římského, kde se také vyskytují kusy cappellacciové zdi vedle zdi z tufů ciminských; jest však potřebí velké opatrnosti při zkoumání, poněvadž vedle částečných shod je tu také mnoho okolnosti podstatně jiných. Části opevnění, o nichž jest se potřebí zmíniti, jsou jednak u therm Dioklecianových,¹ na rohu via Volturno a P^z^z Cinquecento, jednak nedaleko quirinalské brány (porta Collina) ve via delle Finanze.² Avšak právě zde měla městská hradba římská onen zvláštní ráz, o němž se zmiňuje Cicero, poněvadž musela chránit město na místech snadno přistupných: za tím účelem bylo opevnění zbudováno tak, že se skládalo z dvou rovnoběžných zdí, vzdálených od sebe asi 15 m, a mezi nimi byla napěchována země (agger). Na místech, kde je zřejmě zachována vnitřní zeď,³ a k nim patří i zbytek ve via Volturno, je všude patrno, že tato vnitřní zeď jednak měla rovné průčeli se strany města, kdežto k náspu nebyla její plocha upravena, takže kvádry křížem kládené rozmanitě přečnivaly, jednak se nakláňela lehce směrem k náspu. Už tedy z této stavební úpravy je zřejmo, že vnitřní i vnější zeď a nássep spolu těsně souvisí a že byly i zbudovány současně. Ve via Volturno je tato vnitřní zeď z cappellaccia; zeď vnější je z tufu grottaoskurského. Ve via delle Finanze se sice zdá, že cappellacciová zeď byla vnější hradbou, ale rozhodně také souvisela s náspelem a hradební zdí vnitřní, jejíž kus byl nalezen na velmi blízkých místech při stavbě agrárního musea. Jest velmi litovati, že hojně kusy městské hradby tam nalezené nemohly být ponechány *in situ*.

Cappellacciové kvádry, jak byly změřeny,⁴ ukazují kolísání výšky od 23 do 28 cm (výjimkou i více), tedy velmi podobné, jako na Cermalu. Podrobnosti uložení zdíva není možno zjišťovat pro zvětrání povrchu zdí. Po této stránce tedy srovnání mnoho neprospektuje. Důležitou a rozhodující okolností jest však vzájemný poměr zdí z cappellaccia a z tufů ciminských, který jest zcela jiný na Cermalu než na uvedených dvou místech na severovýchodním konci města. Je-li nad veškeru pochybnost patrno, že cappellacciové zdi u therm Dioklecianových a u brány quirinalské jsou v těsné stavební a tedy časové souvislosti s hrad-

¹ Bull. com. archeol. 1876, str. 24 nn. a tab. III., Jordan, Topographie I. 1. str. 217 a 256; Graffunder, Klio XI, str. 98; Frank, Buildings, str. 117.

² Not. Scavi 1907, str. 504 n.; 1909, str. 221 n.; 1911, str. 157. Graffunder, Klio XI, str. 100, a s. v. Rom v Real-Encyk. sl. 1025 n. Huelsen, Geogr. Jahrb. XXXIV. 1911 str. 194. Frank, Buildings, str. 117 n.

³ Srv. Lanciani, Bull. com. arch. 1876, str. 37 nn., a Delbrück Apollotempel, str. 14 n.

⁴ Vagliozzi při objevu zbytků ve via delle Finanze (srov. Not. Scavi uvedené v poznámce 2), a kontrolovaný na obou místech Graffunderem (viz Klio XI, str. 98 nn.).

bami zbudovanými z tuť ciminských a pocházejí tudíž z první polovice IV. stol. před Kr., jest stejně nepochybně, že na Cermalu této souvislosti mezi obojí hradební zdí není.

Cermalus, jako vůbec všechna místa Říma, která byla chráněna přirozeným valem, měl jen jednu kamennou hradbu zasazenou ve svahu skály. Jsou-li tedy na cípu Cermalu zachovány vedle sebe dvě hradební zdi, jedna dosti primitivní a blízko vrcholu, druhá důkladnější, níže a pevněji osazená, zřejmě tedy hradba pozdější nahradila hradbu dřívější. To ovšem předpokládá určitý časový odstup mezi obojí stavbou. Palatinská hradba z tufů ciminských nemůže být mladší, než celkové opevnění města provedené v první polovici IV. stol. před Kr. O tom svědčí nejen souvislost úcelová, ale i stratigrafické zkoumání u schodiště Cacova.¹ Časové určení cermalské hradby cappellacciové musí tedy nezbytně položiti příslušné časové rozpětí před tuto dobu, a hledati v VI. neb V. stol. před Kr. vhodné okolnosti, za kterých mohlo dojít k prvnímu opevnění Palatina kamennou hradbou.

Nebude — tuším — sporu o tom, že V. století před Kr., tedy první století římské republiky, je málo vhodnou dobou pro takový podnik, už pro příliš krátký časový odstup. Hradba v tomto století vybudovaná nemohla by tak sejít, aby se v první polovici IV. století musela nahraditi hradbou zcela novou: byla by jistě bývala jen opravena. Dostáváme se tedy do VI. století před Kr., do času Říma královského. To jest doba mnohem pravděpodobnější. Lze zcela dobře pochopiti, že etruští králové opevnili některé části města pro ně tak důležitého, jako se ostatně dovedli i jiným způsobem postarat o jeho zvelebení. Není ani potřeba dovolávat se tradičních zpráv o stavitelské činnosti těchto etruských králů, třebas ani novodobá kritika nemůže aspoň některým versím upříti historického jádra;² stačí ohlédnouti se i na Palatinu, kde právě na Cermalu jsou velmi pozoruhodné pozůstatky stavební činnosti z doby královské. Jsou to dvě velké cisterny. První z nich byla nalezena r. 1896.³ Je půdorysu pravidelně kruhového o světlosti 2·80 m. Zbudována je z drobných kvádrů cappellacciových; ve výši 3·46 m se stěny postupně sbíhají do kupole tím způsobem, že kvádříky jsou vždy o maličko posunuty dopředu a jejich roh obroušen, takže stupínky jsou ještě patrný. Úhrnná hloubka je 5·76 m. Že taž tholová stavba sloužila za cisternu, je patrno z rozmanitých úprav, jimž byla podrobena. Tak lze zjistiti obložení vrstvou jílu vyplňující pro-

¹ Viz mé pojednání *La storia primitiva del Cermalo v Athenaeu* 1929 str. 346 nn.

² Srv. můj Řím, str. 101 n.

³ *Barnabei*, Rendic. Lincei 1896, str. 330 nn. *Gatti*, Not. Scavi 1896, str. 291. *Pinza*, Studi di architettura e di topografia romana. L'angolo sudovest del Palatino. Annali Società Ingegneri ed architetti Italiani XXII. 1907, str. 31 n. *Graffunder* v *Klio* XI. str. 87. Můj článek v *Athenaeu* 1929, str. 333 n.

storu mezi cappellacciovými stěnami cisterny a vnější, asi 60 cm vzdálenou ochrannou zídkou. Účelem tohoto zařízení bylo zabránit prosakování nadřžené vody do okolní půdy. Časem byla vnitřní stěna cisterny pokryta vrstvou štuku, který měl bránit pronikání vody do příliš porosního cappellaccia. Kvádry, z nichž je cisterna zbudována, mají výšku 25—28 cm, nejčastěji 27,5 cm.

Druhá cisterna objevena r. 1907.¹ Zbudována je rovněž z cappellacciových kvádrů, obložena zevně jilem a uvnitř štukem. Zajímavé je, že ve vnější vrstvě jilu se našly nádobky,² jež se tam patrně dostaly při nasýpání a pěchování. Světlost této cisterny je 6 m, tloušťka vnitřního štukového obložení na dně půl metru. Stěny samy jsou tenké, poněvadž kvádríky nejsou na sebe kladený širokou plochou, jako u první cisterny, nýbrž úzkou hranou; jsou patrný stopy anathyrose. Není ani památky po tholovém ukončení stavby. Vzhledem k připomenuté tenkosti stěn nelze též předpokládati, že by klenba začínala teprve nad částí záchovanou; tomu také odporní výškové poměry ostatního místa, poněvadž zachovaný vrchní okraj cisterny leží na značně vysoké kotě. Šlo tedy o cisternu otevřenou, do níž se sestupovalo po schůdkách, jak lze zjistiti.³ Štukové vnitřní obložení mladší cisterny bylo po určitém čase doplněno, jak vysvitá z té okolnosti, že byl v zesílené vrstvě štuku na dně cisterny nalezen zlomek s figurálním malovaným reliefem, původu zřejmě pozdějšího, než úlomky zachované v jílovém obložení, současném se stavbou cisterny.

Mezi oběma cisternami je patrný rozdíl ve způsobu práce. První z nich je pravým tholem. Tento architektonický tvar není v Římě ničím neobvyklým, vždyť i na Palatinu jsou tholy, z nichž nejzajímavější byl nalezen pod peristylem flaviovského paláce.⁴ Tholovou stavbou je také staré Tullianum.⁵ Architektonicky blízkým článkem jsou některé komorové hroby způsobem sklenutí svých stropů. Naproti tomu druhá cisterna je prostá stavba šachetová, jejíž kamenné vyložení nemělo za účel vzpírat klenbu, nýbrž jen tvořiti stěny vodní nádrže. Proto zvolen jiný postup stavby a jiné kladení kvádrů. Chronologie těchto cisteren je dána jednak typovou souvislostí jejich stavby s jinými podobnými památkami v Římě a v okolí, jednak archaeologickým materiélem nalezeným

¹ Not. Scavi 1907 str. 271 n., 537 n. *Frank, Buildings*, str. 101. *Groh, Athenaeum* 1929 str. 334 n.

² Not. Scavi 1907 uv. místa a obr. 11—14 na str. 271—273.

³ Not. Scavi 1907 str. 538 obr. 57.

⁴ Dosud úředně nepublikován, zdá se však, že byl ve IV. stol. anebo ještě později stavebně upravován. Srv. *Lugli, La zona archeologica di Roma* (Roma 1924) str. 208 a obr. 52. Textový výklad není spolehlivý.

⁵ Tullianum bylo několikrát rozličným způsobem upravováno. Srv. o něm (nesprávný) výklad *Pinzùv, Di un sepolcro a cupola di tipo miceneo nel pendio del Campidoglio*, Rendic. Lincei 1902, str. 226 nn, *Monumenti primitivi* sl. 778. *Frank, Buildings*, str. 89.

v souvislosti s oběma stavbami, jednak úvahou o účelu a souvislosti cisteren se stavem Cermalu vůbec.

Pro cisternu tholovou byla už připomenuta souvislost s jinými stavbami tholovými a s klenbami komorových hrobů. Tyto způsoby staveb nejsou však domácího původu italského, ani nebyly vlastní Latinům, nýbrž vznikly vesměs za vlivu a působení etruského. Nejde tu o určování skutečné provenience této stavební dovednosti, která nebyla původním vynálezem etruským,¹ nýbrž jen o fakt, že kdekoli se vyskytuje v střední Itálii, jde o území a dobu etruské vlády a o kulturní jejich vliv. Krom uvedených tholů římských jsou nejbližší příklady některé hrobní stavby v Etrurii, tak v Casal Marittimo nebo v Cerveteri (tomba Regolini-Galassi).² Byl projeven názor,³ že tholos na Cermalu musí být starší, než hrobka Regolini-Galassi, a to proto, že tholos ve své klenbě má kameny stupňovitě vyčnívající a jen na hraně sřezané, kdežto v hrobce caerské jsou osekány do hladké plochy..

Tento názor není správný. Autor si neuvědomil dostatečně několik důležitých okolností, které nedovolují takového vzájemného řadění památek, o nichž mluví. Především tholové stavby právě uvedené jsou posledními organickými článci tohoto stavebního typu. Stojí až na samém konci souvislého vývoje jako ojedinělé případy,⁴ a není tedy dovoleno užívat pro ně jemných kriterií podle jednotlivých podrobností, které platí sice v době vývoje, ale nikoliv při zanikání. Za druhé si autor neuvědomil, že hrobka Regolini-Galassi je svou disposicí i provedením příkladem stavby zcela mimořádné a nákladné, u níž tedy větší technická dokonalost byla zcela jen otázkou hmotnosti, nikoliv otázkou uměleckého vývoje. To je jasno prostým srovnáním s jinými hrobkami podobné konstrukce, na př. v Casal Marittimo nebo v Pietre, jež jsou rovněž hroby knížecími a současně s hrobkou cerveskou, ale jejichž zaklenutí má také jen obroušené hrany vyčnívajících kvádrů, nikoliv zcela vyhlazenou plochu; tedy postup úplně stejný jako při tholu cermalském. Třetí okolnost autorem opomenutá týká se vlastně jen postupu usuzování. Srovnáváme-li totiž tholový hrob caerský a tholovou cisternu na Cermalu, jest nutno mít na mysli, že jde na jedné straně o přepychový kní-

¹ Etruskové nebyli původci těchto staveb, nýbrž přinesli si jejich známost z východu. Srv. Müller-Deecke, Die Etrusker II (1877 Stuttgart) str. 230 n.; P. Ducati, Etruria antica (1925 Torino), str. 61, a Storia dell' arte etrusca I (1927 Firenze), str. 60 nn.

² Hrobka Regolini-Galassi je probrána a oceněna u Pinzy, Materiali per la etnologia toscano-laziale. I. Oggetti della prima età dei metalli. Tre tombe scoperte a Montecucco. La tomba Regolini-Galassi. Milano 1915. O etruských hrobech tholových svr. P. Ducati, L'arte classica (Torino 1920) str. 192 n., a Storia dell' arte etrusca, uv. m.

³ Graffunder v Klio XI. str. 87.

⁴ Patří na konec VII. stol. před Kr. Srv. G. Karo v Bull. pal.-it r. 1898, str. 152. Al. Della Seta, Italia antica, str. 74.

žecí hrob, na druhé pak o prostou užitkovou stavbu. Je-li pak při této užitkové stavbě zaklenutí provedeno způsobem se stanoviska esthetického méně dokonalým a se stanoviska hmotného méně nákladným, nelze usuzovat na rozdíl časového a stavebně technického vývoje.

Vznik velkých tholových hrobů etruských, o nichž bylo právě hovořeno, padá do období, kdy se vedle nich začínají význačným způsobem uplatňovati komorové hrobní stavby, jejichž repliky — ovšem v jisté obměně a s časovým zpožděním — se objevují také v Římě.¹ Jest to období, kdy etruský obchod znamenitě zkvetá živým stykem s orientem, odkud i etruské umění bere mnoho motivů, a kdy se Etruskové v Italii dávají do velikého díla dobyvatelského, které je vedlo přes Latium do Kampanie a ke konfliktu s jihoitalskými Řeky.² V této historické souvislosti stali se také pány Říma, kde jednotlivé dědiny proměnili v město.³ Počátek jejich panství v Římě, či přesněji proměnu jednotlivých vesnických sídliš v město, lze klásti na dobu kolem 600.

Zbývá rozhodnouti, zda cermalský tholos souvisí s úpravami podniknutými Etrusky, jako pány Říma, či je-li lépe přičisti jej pouze vlivu etruskému. Na tuto otázku by bylo možno dostati odpověď jednak oceněním drobného materiálu archaeologického nalezeného v souvislosti s tholem a druhou cisternou, jednak studiem účelu tholu i cisterny vzhledem k nejbližšímu okolí. Na neštěstí zprávy o střepech nalezených v souvislosti s tholovou cisternou nejsou příliš přesné a uspokojivé, zejména nikoliv po té stránce, aby se mohlo spolehlivě říci, zda tyto střepy byly v bližší souvislosti se štukovou omítkou, kterou byla cisterna časem opatřena. Poměrně nejurčitěji a pokud lze kontrolovat i nejsprávněji se vyšlovuje Pinza,⁴ jenž kladé střepy do stol. VII—VI. On nazývá toto období druhou dobou železnou, v níž došlo k synoikismu římských starých osad v jedno město. Toto relativně chronologické určení jest nejdůležitější, poněvadž v otázce absolutní chronologie římské praehistorie bylo možno zatím dospati dale, než se dostal Pinza. Jeho »druhá doba železná« může se nyní bezpečně klásti do VI. stol. před Kr.

O něco lepší jsou zprávy týkající se keramiky nalezené u druhé cisterny, otevřené. Jak podotkl i Vagliari ve zprávě o výkopu,⁵ přišlo se tu na nálezy dvojí: jedny v jilovém obložení cisterny, druhé v štuku na jejím dně. Nádobky v jilovém obložení⁶ byly zřejmě starší a Vagliari je datoval do VI. stol.

¹ Groh, Řím, str. 95.—I primordi di Roma (Rendiconti Pontif. Accademia romana di archeologia, III. 1925) str. 235.

² Groh, Řím, str. 92 n.—I primordi str. 227.

³ I primordi str. 232.

⁴ Monumenti antichi sl. 787.

⁵ Not. Sc. 1907 str. 271 n a 537 n. Cf Frank, str. 101.

⁶ Obrázky v Not. Sc. 1907, str. 271 n č. 11—14.

Přesvědčivější, než toto jeho absolutní datování je zjištění — patrné ostatně i z náčrtku do výkopní zprávy přidaného — že nádobky jeví ráz keramiky protokorintské čili sikyonské. Naproti tomu zlomek barevného figurálního reliéfu nalezeného v zesílené štukové vrstvě na dně otevřené cisterny jest zřejmě o něco pozdější; podle Vaglierožho dokonce o jedno století. Střepy ze štuku tholové cisterny a nádobky z jilového obložení druhé cisterny poukazují tudíž asi na stejnou dobu. Z toho plyne závěr, že otevřená cisterna byla zbudována asi tenkrát, když byla tholová cisterna opatřována uvnitř štukovým povlakem. Že byla původně bez něho, nepřekvapuje: i u cisteren s kamenným vyložením anebo vtesaných rovnou do skály teprv zkušenosti s příliš propropustnými stěnami vedly k užití štukového povlaku. Ale už v VI. století se ho užívalo, jak svědčí i obě cisterny palatinské.¹

Možno tedy pokládati za zjištěné, že jest sice určitý časový rozdíl mezi zbudováním tholu a cisterny, ale poněvadž zřejmě v obou případech bylo současně s postavením tufových stěn pořízeno i jilové obložení, vyplývá odtud, že i mladší cisterna je jestě dílem VI. stol. před Kr. Pokud se týče starší cisterny, tholové, nelze jí dobře klásti do doby před panstvím etruským v Římě, poněvadž patří k příliš určitému stavebnímu typu, který není v střední Itálii doložen tam, kde Etruskové nevládli přímo. Do doby republikánské pak jí nelze klásti z uvedených důvodů archaeologických. Důležitý jest též zřetel k účelu těchto cisteren. Není důvodu, pro který by byly vybudovány tenkrát, když byl Palatin ještě osídlen po vesnicku latinskými pastevci a rolníky a neohrazen. Teprve když Etruskové ovládli pahorky nad Tiberem a vytvořili z nich město velkého významu strategického, a začali vůbec v Římě s rozsáhlou stavební činností, teprve tenkrát lze shledávat dostatečné důvody pro zbudování obou hradních studní na Cermalu; pořídili jich ostatně v Římě několik: i Tullianum bylo jen hradní studní.² Lze si tedy představiti pravdějpodobněji takový postup, že po obsazení pahorků římských Etruskové pevně ohradili některá důležitá místa — zatím to můžeme dovozovati jen pro Kapitol a Palatin — a opatřili je chráněnými studnami.³ Na Cermalu zbudovali nejprve cisternu tholovou, a když po čase nepostačovala, pořídili tam ještě druhou cisternu otevřenou. Starší cisternu opatřili dodatečně vnitřním štukovým povlakem, kdežto mladší cisterna jej dostala nejspíše hned při zbudování, poněvadž u ní toho bylo ještě více potřebí jak vzhle-

¹ Srv. Cozza v Not. Scavi 1907 str. 537.

² Groh, Primordi str. 233. — Obzor praehist. III., str. 40.

³ Tullianum chránilo vodní pramen, kdežto cermalské cisterny — jak se zdá — vlastního pramene neměly. Bohatství pramenné vody v Římě, jímž se chlubí Cicero de re publ. II. 6. 11, netýká se všech částí města rovnoměrně. Srv. Frontinus de aq. I. 4: ab urbe condita per annos CCCCXXXI contenti fuerunt Romani usu aquarum, quas aut ex Tiberi aut ex puteis aut ex fontibus hauriebant.

dem k větší kapacitě, tak i tenkým a tudíž snáze prostupným stěnám. Po dalším čase, snaž až v V. století, ukázala se nutnost zesiliti u otevřené cisterny štukovou vrstvu.¹

Poněvadž právě na úpatí západní části Cermalu, anebo aspoň nízko ve svahu, je historicky dobré doložena existence vodního pramene,² k němuž bylo možno s Cermalu sestoupiti průrvou zvanou scalae Caci, je zřejmo, že zbudování cisteren na vrchu Cermalu mělo patrný význam strategický, a bylo tedy v souvislosti s hradbou, jejíž skrovné, ale výmluvné zbytky jsou na západním cípu Cermalu zachovány.

*

Dějiny a topografie i velmi časných údobí Říma získala, a doufejme, že ještě mnoho získá soustavným výzkumem archaeologickým. Palatin, zejména pak Cermalus, jsou dosud velkým dluhem, a jest si jen přáti, aby se volání po brzkém počátku soustavných a moderních výkopů na Cermalu brzo proměnilo ve skutek.

Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi.

Podává Bohumil Ryba.

(Dokončení.)

Báseň „Gustavis“³ má asi 7000 hexametrů. Obsah jest tento:

I. V prooemiu žádá básník o pomoc boží i Mus, obává se velikosti látky a osudu druhého Ikara;⁴ jakkoli pochybuje o svém básnickém nadání, jest hrd dosavadním uznáním své básnické činnosti. — Stařenka Relligio, provázená dvěma dcerami (Pietas, Fides), utýraná a zubožená, naříká na útrapy, způsobené ukrutným řáděním válečným. Přičinou války jest Liga-Santa, kterou srovnává s Helenou. Evangelická strana nechtěla rušiti ani míru ani věr-

¹ Otázky chronologie palatinských cisteren se dotkl — krom jiných — i A. Gerkan v recensi Frankovy knihy v časopise *Gnomon* III. 1927, str. 455 nn. Gerkan soudí, že starší tholová cisterna pochází teprve ze stol. IV., kdežto mladší ze stol. II. a její štukový povlak že je současný s jejím zbudováním. Názor svůj však neopřel žádnými důvody, které by nutily vyvracetí jej Archaeologický materiál nalezený v těsné souvislosti s cisternami pokládá za náhodný; s tím ovšem naprosto nelze souhlasiti.

² V jeskyni zasvěcené Faunovi (Lupercal): *Dionys Hal.* I. 32. 4 *κρηνίδες ἐπὸ ταῖς πέτραις πέτραις κοιλὴ πηγὰς ἀνυεῖσα.*

³ Ve švédském pojednání Joh. Bergmana, na které mne upozornil prof. Fr. Palata, o latinském básničtví ve Švédsku (Den latinska Diktningen i Sverige, úvodem ke knize C. E. Söderströma, Carmina selecta, Lund 1895) jest uvedena (str. XLV, pozn. 1) právě Clementova Gustavis jako jedna z nejvýznačnějších básni, složených v cizině na památku Gustava Adolfa.

⁴ Motiv opakován z prooemia Ged.

nosti k císaři. Proti nebezpečí Ligy vznikla sice Unie, ale byla slabá a brzy zašla; Liga svými svody a úskoky dobře provedla její rozklad a zavínila hrozné prolévání krve. Řeky zkrvavené naříkají. Na tato těžká provinění jde si Relligio stěžovat Bohu.¹ Své prosby o slitování nedokončí a upadne v mdlobu.

II. Hromovládce ji mírně osloví a vybízí ke konci náruku. Útěchou jí má být, že si zachoval více než 7000 pravověrých. Relligio vzpamatovavši se přemýšlí, ke komu se na zemi má uchýlit. Volba jest snadná: k hrdinnému odpůrci Ligy (Gustavovi). Odloživší smutek, snesla se k němu, dala se poznati jako bohyně a oslovala ho: „Rozenče boží, přicházím k Tobě jako vyhnankyně z germánských krajů; svým mečem mne ochraň od smrti a zlom podniky Ligy“. Ve výkladu přejde k allegorii: husa kapitolská zachránila spící Římany, po druhé husa (narážka na M. Jana Husa) se jediná odvážila ozvat se proti draku s trojím diadémem (t. j. papeži) a strhnouti mu masku. Z popelu husy vzlétlá svým časem labuť (t. j. Luther).² Rána, kterou draku zasadila, se nyní hojí a drak začíná znova zuřiti. Proto jest proti němu třeba severního lva (t. j. Gustava).³ Obrátilivši svou tvář k Teutonii, vyčítá jí, že teprve nyní cítí tíhu iberského jha a ztrátu svobody. Ale není vše ztraceno; vybízí germánské muže k odporu za vedení Gustava, na nějž rukou poukazuje.⁴

III. Gustav Adolf pomodliv se svolá ve Štokholmě říšský sném („senatum“)⁵ a řeční o svých zásluhách válečných a o potřebě vésti za náboženským cílem válku v cizím území. Senior snemu vzpomíná slavné minulosti královského švédského rodu; z doby svého mládí pamatuje řež, v níž padl Erich,⁶ vzpomíná jeho syna krále Gustava⁷ a konečně krále Karla,⁸ otce Gustava Adolfa.

¹ Celá tato scéna a začátek II. kn. jest opakováním ze IV. kn. Ged.

² O vzniku a rozšíření obrazu Luther a labuť (sr. A. Hauffen, *Huß eine Gans — Luther ein Schwan*, Prager deutsche Studien IX, 1908, str. 1—28 a A. Kraus, *Husitství v literatuře prvních dvou století svých*, Praha 1917, str. 176 a n. Jak se na význam obrazu u nás zapomnělo, o tom svědčí nápis na slavobranách při oslavě Jana Nepomuckého r. 1729: „Labuť nad husou zvítězí a moc pekelnou zamezí“.

³ Iam movet ora Leo, quem septem vasta Tronis | progenuit spelunca mihi . . .

⁴ Vergilia, kterého tu Clemens napodobil, sledoval i v závěru knihy, který jest velmi nevhodnou adaptací Aen. III 716 a n. Závěr Clementův zní:

Sic pia Relligio plorantibus omnibus una
fata recensebat rerum casusque docebat
Germanosque suos Patriae studiosa monebat.
Conticuit tandem temploque recepta quievit.

⁵ Týká se svolání říšského snemu dne 29. května 1630 (sr. G. Egelhaaf, *Gustav Adolf in Deutschland 1630—1632*, Halle 1901, str. 28).

⁶ Erich, otec Gustava Wasy, byl zabit 11. listop. 1520.

⁷ Gustav Erichson Wasa (* 1496, † 1560).

⁸ Karel IX., (* 1550, † 1611).

Dojatý král se ho ptá, kolik mu jest let a dovidá se: „Centum ego triginta complevi plus minus annos.¹ Se švédskými vojsky se spojí Němci, Francouzi, Češi,² Skoti, Angličané a j. Pokácejí se stromy a zbuduje loďstvo. Královna hořkuje za odjiždějícími. — Básník vzývá Kallipou, jelikož mu nastává líčení bojů, a Famu, aby mu dodala látku. Na ostrově Rujaně³ podává kněz císařskému náčelníku Ecebołovi zprávu o zlých znameních a zjeveních ve snách (Maria loretská,⁴ Jacobus Compostellanus) a vyzývá zahodit zbraně před bližícím se lvem; hrubý voják se mu však vysměje, věří jen svému meči a přál by si, aby jej mohl osvědčiti. Vtom přepadne ostrov švédská posádka ze Stralsundu,⁵ kde byla již po tři léta, a dobude ho. Brzy nato přistane královské loďstvo a tisíci usedomské pláně v místech, kde leží potopena v moři města Vineta a Julinum. Císařští prchají.

IV. Gustav Adolf zamiří po řece do Štětína. Město jest zprvu hrozně překvapeno, ale dohodne se se Švédy a přijme jejich posádku. Mezi občany zavládne protihabsburská nálada; podivují se švédskému králi a jeho generálům.⁶ Také Stargard přijme radostně Gustava Adolfa; hrad Wolgast se vzdá po několikadenním obležení. Švédský guverneur v Prusku (Axel Oxenstierna),⁷ jenž právě přehlížel vojsko v Elbinku, aby bylo pohotové pro králuv příchod, dostane zprávu, že král jest již v Pomořansku, že padla Rujana, obsazený Wolgast, Štětí, Anklam, Stargard a Wollin. Jiný jezdec přinese zprávu, že se Magdeburk⁸ konečně vymnil z katolické moci, přijal administratora („praesulem“) a chystá se do zbraně; vypravuje však i o válečných hrůzách v Germanii.

V. Heros (Oxenstierna) uvažuje na loži o budoucnosti, vidí potíže, spojené s potlačením hydry, a tisíni ho vědomí ztráty prrozeného syna.⁹ Ve snu kráčí nebeskou krajinou, vidí plačící bohyni Pax, proti níž kráčí zuřivý Mavors, vidí Bellonu, jak do vzdachu vysype spoustu zbraní (výčet!) a jak způsobí takové krveprolití, že Charon naříká, zmožen jsa převoznictvím. Bellona se chlubí bohyni Míru svými úspěchy¹⁰ a vyzývá ji k ústupu,

¹ [Srv. Enniův zlomek (Ann. 501 V²) septingenti sunt paulo plus aut minus anni. *F. P.*]

² „devictumque genus, damnatum ad flagra Bohemī“ (str. 48).

³ Rugia.

⁴ Lauretana Virago.

⁵ Sundia.

⁶ Mezi nimi i Thurn: „Turenius Czechicus olim notissimus armis“.

⁷ Přímo není v celé básni jmenován, ale označován výrazy „Heros“, „Augusti Achates“ a j. Srv. můj výklad appellativa „achates“ u Kolčavy v ČMM. 50, 1926, str. 512.

⁸ Název města naznačen: „Urbs ut Parthenope priscis habitata puellis gentis Amazoniae“.

⁹ Srv. výše str. 85, pozn. 2.

¹⁰ V allegorickém obraze krásná panna s rozpuštěnými vlasy, vedená na mučení, jest Germanie.

ta však v odpovědi spolehlá na vládce světa a doufá, že přijde zlatý věk. Poděšeného hrdinu vede bohyně Clementia do sídel bohů a blažených duší, ukáže mu tajemství času a j. Pod jedním oltářem se kupí duše mučedníků za víru, netrpělivou prosbou naléhajících na Boha, aby ukončil prolévání krve. Upokojí je hlas, slibující, že brzy nadejde hodina trestu. Bohyně připomíná hrdinovi, aby si ještě nepřál božských poct; dříve prý ještě jeho Gedeon (Gustav Adolf) bude nástrojem pomsty boží a s ním dojde slávy. — Ráno hrdina procitne a touží Musám věnovati chvíli, nezaujatou Martem. Chce obnoviti v jiném duchu kolej v Braunsbergu,¹ sžehnutou ohněm, v níž dříve jesuité otravovali mladé duše. Velký průvod se vypravil do Braunsbergu, v něm i hrdinova manželka, dvě dcery a dva synové (v odboče básník velebí starší dceru i oba syny); někteří jeli na koních, jiní na vozech; mezi těmito také jeden básník, pomýšlející oslaviti epicky gothského muže (t. j. Clemens sám). Přisedl náhodou do vozu, v němž jely „de grege Venerum ministrae“. Jedna, již byl obstarožní básník „minus grata sarcina“, nechtěla, aby „torvus Cato“ jí byl průvodcem. Vozka švihne do koní a básník spadne; pán to viděl a smál se.² Proč dívky, namítá Clemens, nenávidíte básníka? Čím by byla Venus bez básníka? Kdo by vypravoval „dulcia furta Deorum“, o Danai, Alkmeně, Ledě a j. Kromě toho básník rozumí také prostředkům k zvýšení tělesné krásy a půvabu.³ Po nehodě si najde jiného společníka („vicarius aulae“) a společně hubují na ženy. Na dotaz společníkův po jesuitech vykládá básník, co prý není obecně známo:⁴ Kdysi vládce podsvětí, nespokojen mírem a klidem na zemi, vyzval v shromáždění děsných bytostí podsvětních Tisifonu, aby zrodila znova obludu. Tisifone vskutku pak zrodí výlupek zločinu a lsti: podivné bojovné kobylky („locustae“), zkázu pro svět.

VI. Kobylky zamíří nejprvě do papežského hradu („Tarpeia aula“), jehož vládce,⁵ znavený vínem a mrzkostmi a obklopený vilnou družinou,⁶ přemýšlí o válkách a dává pokyny k pronásledování a vraždění pravých křesťanů. Kobylky se mu pokloní,

¹ V textu zde výjimečně: Brunopolis.

² „Placet eia puellas | inter amare locum? Lascivia propria vatum est, | quam tamen haud impune ferunt“ (96).

³ „Has nostris hodie si nupturientibus ore | facundo narret nugas quis, gratior isset, | quam si de sacris narret pia dogmata libris | et nunquam scena nisi certo ornatus abiret, | nec certo solum, sed et oscula blanda referret, | oscula nec tantum, fors et maiora tulisset“ (97).

⁴ Vyjadřuje to s humanistickou povýšeností: „ignavo plebis sunt corde remota“.

⁵ „Bestia“, „Babylon“, „Gomorra“, „Thais“, „Meretrix“, „Prostibulum“, „Lupa“, „Lena“ a j.

⁶ „epulis satur titubansque Lyaeo, | annis confectus, morbis stu- prisque solitus . . . Huic Venus assistit cum semiviro comitatu | et torvae agglomerant species, fex rasa capillos, | furtis gens bene nota suis, quam proelia noctis . . .“ (108, dále se opakuje doslově topos z Ged. 40).

příjmu řádové předpisy, pomazání a požehnání a jsou poslány potříti odpadloství. Pak vykonávají zhoubnou katanskou práci v Evropě (115):

Prodidit (heu!) miseros ac perdidit illa Bohemos
sub juga Romulei Moravos trusitque Draconis
ac euangelion regionibus expulit illis.
Nunc in Germanos artes convertit et unguis ...

Průvodce vyslovuje naději, že v Germanii budou jesuité potlačeni podobně jako v Batavsku. Zatím dojeli do Braunsbergu. Zde jest hrdina zaměstnán přípravami pro obnovení gymnasia. Básník v odbočce chválí studenta pilného a haní lenivého. — Zatím dobude Gustav Adolf Ribnitz.¹ Nepřátelé se zmocní města Pasewalku,² slabě obsazeného Švédy, a s kořistí se uchýlí do Greifenhagu³ a Gartzu. Gustav Adolf však vytrhne na boží hod vánoční s vojskem, prvého města dobude, kdežto náčelník druhého sám město zapálí, aby se zásoby nedostaly Švédům. Nastal již nový rok.⁴ Sláva Gustavova jest velká. Řada povolaných i ne-povolaných básníků, rozjařených vínem, jej opěvuje.

VII.⁵ Básník znovu vzývá Musy, aby mohl vyličiti pád Frankfurtu nad Odrou.⁶ Nadešlo jaro, nastal i 1. duben.⁷ Gustav Adolf se přiblížil k městu a odrazil výpad frankfurtských. O květnou neděli 3. dubna chystal císařský vůdce na zítřek velký výpad; vzpomíval starých vítězství a vybavoval si, jak marně varoval Ferdinanda před Římem a jesuity. Ale ještě téhož dne večer ho předešel útokem Gustav Adolf a města dobyl. K velké řezi došlo na mostě přes Odru, kudy obležení prchali. Gustav daroval život hrdinnému důstojníku. Jiný zbabělý důstojník byl objeven v úkrytu v krbu. Gustav dal uhasití oheň, který vznikal, a dovolil vojnům kořistiti s příkazem, aby šetřili obyvatel. Padlo prý 1800 císařských, na 300 jich utonulo, 600 bylo zajato. Gustav Adolf děkuje Bohu za vítězný výsledek boje, podstoupeného pro náboženství. Básník oslavuje hrdinného vůdce, který slávou předčí antické reky.

VIII. Po vítězných tónech nastává básníku žalozpěv nad Magdeburkem. Zatím totiž Tilly, jako dříve ukutně spálil Neubrandenburg, chystá něco podobného na Magdeburk (‘Parthenope’). Gustav

¹ Clemens etymologisoval správně: Ecce Ribenicium qua stat cognominis anni | urbs, vallata situ, circum stagnantibus undis.

² Passualidum vicus.

³ Gryphes.

⁴ T. j. 1631.

⁵ Látka celé VII. kn. a zač. VIII. kn. byla sem převzata z básni Francofurtum s menšími úpravami (některé verše zlepšeny, jiné vynechány, hlavně pak přidáno líčení jara a výpad proti jesuitům). Úvod byl v obou případech různý. Konec básni Francofurtum, v němž od hoficího Magdeburku přešel básník k ujistění, že rád zapěje, až ho lepší den poučí o pomstě Gustavově, přirozeně odpadl.

⁶ ‘Guttalus Elysiis qua Marchica forte relictis ... urbs ... a Francis nomen adepta’ (Francof. 7 = Gust. 182).

⁷ ‘apriles ... calenda, | ludere mos quibus est populo’ (134).

sice spěchal na pomoc, ale Labe nedovolovalo přechod. Maršálek (Dietrich von) Falckenberg vybízí k zoufalému odporu, když císařství již slezli hradby, a po divech udatenství padne. Nad jeho mrtvolou klesne také magdeburkský administrátor Brandenburg ('praesul Brandburgiades'). Vojáci vraždí i děti a páchají veřejně násilí na ženách všeho věku. Básník obširně líčí několik příběhů (hrdinná matka skončí se šesti dětmi v ohni, aby ušla násilí nepřátel; vznesená divka zachrání své panenství tím, že nejprve předstírá lásku k jednomu vojínu, pak skočí do studny a stane se vzorným příkladem do budoucnosti; jiné cudné ženy se uchýlí do věže a vystřelí se prachem). Tilly se z dálky kochal jako Nero pohledem na hořící město. Když pak jel do města, sám kůň se zdráhal brodit se lidskou krví, projevuje více citu než vojevůdce.

IX. Tak zahynulo kvetoucí město, jakož vůbec nic není stálého na světě. Zahynulo již mnoho měst,¹ jednou zahyne celý nás svět. Vítězný Tilly, zpit slávou a vínem, jest poděšen snem, ve kterém se mu zjevují oběti jeho krvežíznivosti a hrozí mu gigantická postava blízkým dnem pomsty a odplaty. — Nyní však začne básník veselou píseň. Kurfiřt saský,² dosud na straně císařských, se smíří s Gustavem Adolphem. Tilly sice obsadí Lipsko, které se vykoupilo za vydrancování, ale srážka se Švédy schladí jeho pýchu: po boji, dlouho nerozhodném, nabudou Švédové novou taktikou naprosté převahy a hrozně pomstí Magdeburk. Již Mohan a Neckar zvedají hlavu, Rýn se těší na příchod Gustavův a chystá přechod u Mohuče. Mezitím Fama šeptá do uší básníkových (200):

Reddita Praga sibi est! Vacuata Bohemia monstris!
Exulibus sua tecta patent. Iam Czechia cives
indigenas repetit dominos poscitque priores.

Osvobození Prahy se stalo bez prolévání krve ('absque cruore, non vi, non gladio'). Jest to znamení, že Bůh vládne. Vzdalte se, jesuité, a nikdy se nevracejte do českých zemí! Půjdu do vlasti, raduje se básník, a nikdy bych její přirodní krásy nezaměnil za všecky půvaby světa.

Nam patria, sit parva licet, quid amoenius uspiam? (204)
Patria: mellitum ut mihi nomen oberrat in ore!
Saepe voce patriam, patriae dulcedine raptus ...
chara domus Superum tutelaque certa Deorum,
Teutoniae hospitium, sedes dignissima Regum,
iam tibi decurrent felices mensibus anni! (205)

Vybízí krále Fridricha, aby se nyní znova ujal koruny, vzmužil se a nedbal pochybovačů. — Toto pěl básník za lomozu zbraní. Náboženství se vraci do Germanie, Svoboda mírní bolesti; jejich mocným lékařem jest Gustav Adolf. Básník hodlá pěti ještě o dalších vítězstvích, kterých král švédský dosáhne. Nakonec

¹ Srv. výše str. 90, pozn. 1.

² Johann Georg von Sachsen.

se modlí k Bohu: Osvoboď nás od tyrrannů, bojovníku svému Gustavovi dodej síly, odvrát od nás války a dopřej těmto zemím mír.

6. Do své sbírky MISCELLANEORVM ET ADOPTIVORVM shrnul Clemens jednak své drobné básně (z let 1627—1631), jednak básně svých přátel (z let 1625—1631), z nichž vděčně vzpomíná dvou: úctyhodného starce J. Černovického z Libé Hory a elbinského F. Zamelia. Jednotlivých význačnějších básní, zde obsažených, jsme se již dotkli, užívajíc jich k rekonstrukci osudů Clementových. O zbývajících se zmíníme zcela stručně. Jedna skupina jich se týká Axela Oxenstierny; jsou v ní jednak básně Clementovy [vedle uvedených alkajská oda (7—10), alkajská oda k narozeninám (18—20), parainetikon synům Axelovým Janu¹ a Erichovi² (37 a n.), elegie na smrt Axelovy dcery Christiny, zemřelé 6. srpna 1631 (43—46)],³ jednak Zameliový (mezi nimi Parodia III. lib. odae IV. Horatianae).⁴ Jedna báseň Clementova (39 a n.) obsahuje věnování Gustavidy generálu Gabrielu Oxenstiernovi.⁵ Druhá skupina jest humanistická veršovaná korrespondence mezi Clementem a Zameliem a později i s lékařem, historikem a básníkem Joaňem Anastasiem Narssiem,⁶ rodákem z hollandského Dordrechtu (*1570), o pivu a vínu, o českých syrečcích, o půjčkách knih i peněz a j. Clemens se poznal s Narssiem dříve a seznámil jej sám se Zameliem.⁷ Jak však vyrozumiváme z veršů, které Clemens po odjezdu z Elbinku poslal Zameliovi (155), přátelství s Narssiem skončilo špatně, poněvadž Narssius nepochopil Clementova příliš otevřeného žertu a domníval se, že byl verši Clementovými zostřen jako nemírný piják. Ale již na sklonku elbinského pobytu se přátelství kalilo. Clemens v uv. verších doznavá: „Invidulis pridem me despectabat ocellis“. Není vyloučeno, že se oba básníci na sebe dívali očima trochu soupeřskýma, jelikož Narssius současně s Cle-

¹ Johan Axelsson Oxenstierna *1611.

² Erik Axelsson Oxenstierna *1624.

³ Elegie tato byla asi rovněž původně vydána samostatně (sr. dopis Clementův z 12./3. 1634). Nějakým příležitostným spisem jest i báseň, chovaná (podle sdělení dra A. Grapeho) v král. univ. knih. upsalské, „SOTERIA ad aram divae salutis nuncupata“ s. l. et a. in-4°.

⁴ E. Stemplinger, Horaz im Urteil der Jahrhunderte, Leipzig 1921, str. 203 jí neuvádí, poněvadž přibližně jen k souborným sbírkám horatiovských parodií, v jakých si humanisté libovali. Také Clemens napočabil Horatia, na př. ve věnování Skyttovi (Misc. 79) Quem Tu diva Themis semel | in cunis placido lumine videris atd.

⁵ Gabriel Bengtsson Oxenstierna, od r. 1631 švédský gouverneur ve Finsku.

⁶ O něm sr. H. Schröder-C. R. W. Klose, Lexikon der hamburgischen Schriftsteller, V., Hamburg 1870, str. 479. Vztah Narssiuva k Axelovi Oxenstiernovi a Lud. Camerariovi vyplývá z dopisů v mnichovské stát. knih., coll. Camerarianus 19, č. 252, 253, 255, 256.

⁷ Sr. Narssiový verše (Clem. Misc. 106) Gratia Clementi, qui nos ductamine junxit, | virginibus Musis ipso Helicone satus. Clemens sám napsal (155): Me monstrante viam factus tibi nuper amicus.

mentem vydal díla s názvy zcela podobnými: „Gustavidos, sive de Bello Sueco-Austriaco Libri Tres [str. 1—81]; Poematum Miscellaneorum Liber Unus“ [str. 82—144], Hamburgi 1632,¹ věnované Axelu Oxenstiernovi, a předtím báseň „Francofurtum ad Oderam virtute Suedica occupata(!)“, k níž mu potřebné zprávy dodal dopisem sekretář Jo. Nicodemi.² V básnické tvorbě Narssiově,³ kterou sám uveřejnil, není žádné básně, věnované Clementovi, ale jeho osoba se po mém soudě skrývá pod označením „Socius“⁴ v básni, věnované „ad nobilem poetam Mazelium“ (přesmyčkou m. Zamelium), de Kalendis Aprilis (Narss. Misc. 142 a n.), v níž vykládá, jak tento „socius“ přiběhl k Narssiovi na 1. dubna se zprávou, že Zamelius umírá. Jelikož v Clementových Misc. 143 čteme Clementovu básničku Zameliovi, v níž volal rovněž 1. dubna zase Zamelia k loži umírajícího Narssia, nelze, myslim, pochybovat, že i původcem obráceného aprilového žertu byl Clemens. Jeho se tedy týkají Narssovy verše (142)

... Socius se jactat in Aula,
quod tam subtilis nos prima lusit Aprilis,

při čemž jest miněn dvůr Oxenstiernův, a proti Clementovi míří osten, obsažený (tamže) ve verších

Quas capiet grates tam gnarus fingere vates?
Donarem laurum, sed fors magis expetit aurum.

Z nadpisů dvou básniček v Miscellaneích (54 a n. tři disticha biskupu Jo. Botuidiovi,⁵ „quum illi Famam Posthumam Comitis de Thurn offerret“, 125 devět distich „Ad Musas suas de Manibus Illustrissimi ac Fortissimi Herois Francisci Bernhardi Comitis a Thurn etc.“) shledáváme, že Clemens knižně vydal báseň,⁶ v níž oslavil památku mladšího Thurna (1592—1628), syna Matyášova;⁷ nevíme, že by se někde byla dochovala.

Z distich k Zameliovi (Misc. 100) se dovídáme, že dostal Clemens návštěvu z Čech („Bohemos advenisse procul patrio ab

¹ Užíval jsem výtisku stát. knih. berlínské.

² Narss. Misc. 98 a n.

³ K básni „Gustavidos... Libri Tres“ přistoupil dodatkem „Gustavidos, sive de Bello Sueco-Austriaco Liber Quartus, continens occupatam Thuringiam, Franconiam et loca quaedam finitima“. Francofurti ad Moenum 1634. Kniha obsahuje (výtisk v univ. knih. v Marburce) kromě titulní básni (str. 3—25) ještě Miscellanea (str. 26—31). V předmluvě (str. 2) správně charakterisoval Narssius sám ráz své básnické tvorby: „simplicitatem historicam magis sector quam grandiloquentiam et figura poëtica.“ Tímto rysem se právě jeho básně nejnápadněji liší od Clementových.

⁴ V pozn. str. 143 Narssových Miscellaneí: Nomen socii non ex primitur, ne jocus palam videatur pungere.

⁵ Johan Bothvidi, dvorní kazatel Gustava Adolfa, biskup v Linköpingu.

⁶ Srv. i níže v dopise Clementově z 12./3. 1634.

⁷ Srv. o něm Fr. Hrubý v uv. čl., str. 493 a n.

orbe viros') a s ní svazeček dopisů českých přátel.¹ Ojediněle stojí disticha lékaři Andraeovi ab Habernfeld do Haagu,² vynálezci ,aurum potabile' (67 a n.), a Martinu Fabriciovi do Lešna (78).

7. Dříve než se Clemens dostal k uskutečnění myšlenky, básnický oslaviti také další válečné úspěchy Gustava Adolfa, padl švédský panovník ve vítězné bitvě u Lützenu dne 6. (16.) listopadu 1632. Brzy po smrti Gustavově obměnil Clemens původní myšlenku a složil veršovanou apotheosu ('Excessus') a dal ji v rukopise čísti Heinsiovi a Camerariovi. O tom, jakož i o finančních nesnázích, které oddalovaly vytisknutí spisu, zpravuje nás Clementův dopis, jehož zbytek se zachoval v camerariovské sbírce státní knihovny mnichovské (cod. lat. 10363, fol. 183). Na záchovaném ústřížku není addressy Camerariovy, jako jest na ostatních třech dopisech z této sbírky, ale o addressátu nemůže být pochybnosti; jest jím opět Lud. Camerarius. Datovati musíme dopis do r. 1633. Zní:

Demissam Salutem.

Magnifice Vir, Domine mihi magnificiendi.

Quod nuper coram³ demisse a te petere constitueram, nisi occupatum maioribus invenissem laboribus, idem nunc per literas repetere placet. Diutius hoc loco haerere rerum me angustia mearum prohibet et animus in Angliam ac penitus toto divisos orbe Britannos⁴ trahit visurum, si forte illic studiis meis mereri possim. Patiatur, quae so, Dominus cumulo beneficiorum mihi exhibitorum id ipsum singulare favoris in me superaddi⁵ argumentum, ut me literis suis alicui *Magnatum Britannicorum*, si quos Amicos et familiares amat, qui Musis humanioribus et calamitati nostrae procul a patria fidei caussa exulantium favere videatur, diligenter et de meliore nota commendare⁶ dignetur, adeo, ut in posterum habeam, quod gratus recolam tibique⁷ ac tuis observanda pietate, obsequiis, officiis deberi fatear. Ego ibidem⁸ scribere aliquid⁹ aggrediar, quod commune bonum promovere mihi que apud Magnates gratiam conciliare valeat. Apotheosis D. Augusti¹⁰ quam tibi, Domine, censem tam obtuleram, e manibus Heinsii recepi et tenebris quia lux negatur, damnavi. Heinsium quidem coram consului, antequam tibi, Domine, praesentavi,¹¹ sed ut tunc, ita post tuis compellatum literis praeter bona verba nihil retuli. Nihil ex eo fonte consilii aut

¹ Srv. i Misc. 127: Pars miserae Czechicis huc turbae venit ab oris, | quam potu excepit parcius atque cibo. Str. 128: sunt homines, studiis sunt et virtute nitentes.

² Exulant Ondřej Haberwaschel z Habernfeldu, srv. Č. Zíbrt B. Č. H. IV., č. 9157. Jeho 'Bellum Bohemicum' (Lugd. Bat. 1625) přeložil do češtiny E. Tonner (Praha 1867).

³ V Haagu.

⁴ Verg. Ecl. I 66 et penitus toto divisos orbe Britannos.

⁵ Slovo *superaddi* jest přepsáno z původního *superaddere*.

⁶ Curius ad Cic. fam. VII. 29 successori nos de meliore nota com-

menda.

⁷ Clemens přešel k přímému oslovení.

⁸ V Anglii.

⁹ Jíž tehdy asi myslil na Garteriadu.

¹⁰ *Excessus*.

¹¹ Scil. Apotheosis.

auxiliis ad promovenda aliorum scripta hauritur. Itaque calamum suspendere cogimur, nam Bulimiam¹ typograporum satiare non est nostrae facultatis. Gustavidos libri ad centum Imperiales² mihi absumperunt, ingens profecto hominis calamitosi detrimentum. Neque tamen scio, an umquam Illustrissimus Dominus meus Oxenstirnius viderit, qui me continuare hanc integrum Historiam profecto voluit. Verum hodie tantis praegravatus oneribus vacare his minutis non || (ostatek uříznut; nej-spíše si v dálejšku Clemens stěžoval, že se mu od Oxenstierny nedostává odpovědi a očekávané podpory).

Nevíme, odkud a jak se podařilo Clementovi překonati vnější potíže, spojené s vydáním jeho nového díla. Avšak ještě r. 1633 vyšly v Lejdě (opět typis Wilhelmi Christiani) *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte, EXCESSVS AVGVSTI AD DEOS libri III. sive heroi manes Serenissimi et Victoriosissimi Principis, ac Domini, Domini Gustavi Magni ejus Nominis Secundi etc. etc....* Stran [20] + 88 in-4°.³

Věnovací list Axelu Oxensiernovi jest datován v Lejdě v únoru 1633, tři měsíce po smrti Gustavově.⁴ Clemens ujišťuje, že báseň složil z úcty k zemřelému reku. „Excessus“ chce být jaksi epilogem ke Gustavidě. Věnovací list vyplňuje výklady o zásluhách Gustavových. Nakonec se spisovatel devotně obraci k Axeli; toho prý též čeká zbožnění.

Před vlastní básní předchází ještě disticha Barlaeova⁵ a hexametry Joan. Westerburga. Spisek je ozdoben toutéž rytinou jako Gustavis.

Má přibližně 2600 hexametrů.

V I. kn. žalostní celá příroda, celý svět. Pláči Religio a Libertas, všude jest slyšeti vzdechy, viděti smuteční šaty a slzy. Také básnika, jenž ještě nedávno nadšeně pěl o válečných činech, stihá krutý žal; opuštěn od Musy, jest nucen jen bědovati („ululare“). Také slunce a měsíc se zatemnily žalem; na zemi jest noc. Avšak slzy nad zemřelým jsou zbytečné, neboť jeho duše žije blaženě v Elysiu. Básník výslovně se nehodlá pouštěti do podrobnosti.

Chtěje naznačiti rod Gustavův, vychází od otužilých obyvatelů, kteří se usadili v severských končinách a trávili zde zlatý věk. Když se počet jejich zvětšil a území nestačilo je uživiti, rozlili se po Evropě a Asii silou neodolatelnou; dobyli také Říma a pokořili jej. Z téhož kmene povstal později nový nepřítel Říma

¹ Slovo *bulimia* (hladovitost, nenasýtnost) ze staré latiny dosvědčeno není (srv. Thes. l. l. II. sl. 2240); srv. však franc. *boulimie*, vzniklé přes lat. *bulimia* z řec. *βούλιατα*; v lékařské terminologii *bulimie*, *bulimiasis* značí chorobnou žravost (J. Chr. A. Heyse — C. Böttger, *Fremdwörterbuch* 1906, str. 141).

² Přel.: „kolem sta tolarů“. *Imperialis* = „reichsthaler“.

³ Dílo má londýnské British Museum, stát. knih. v Berlině a univ. knih. v Greifswaldě.

⁴ „Scribebam Lugduni Batavorum mense tertio, qui Romanis Februorum fuit, postquam D. Augustus ... orbem destituit et victor ad Deos excessit, anno hoc MDCXXXIII.“

⁵ Srv. výše str. 228.

a jeho pýchy: Gustav Adolf, zachránce Germanie. Z jeho slavných předků vzpomíná básník jen Gustava a Karla. U kolébky Gustava Adolfa stála Victoria, Pietas, Apollo a Mars a zaručili mu mnohostranný úspěch v budoucnosti. Od útlého mládí byla jeho průvodkyní Virtus a postarala se o vzorné vzdělání. Jako mladík dostal důkladné vychování vojenské a projevil nadání válečnické. Otec se těšil z toho, že syn vynikne nad něho. Stav se nástupcem Karlovým, potíral úspěšně nepřátele. Dokonalou otužilostí a srdnatostí vynikal nad antické reky. Manželkou mu byla krásná Němkyně Eleonora.¹ S větším zdarem než otec bojoval Gustav Adolf s Poláky² u řeky Dviny.³ Potom pomstil porážky, které otcí připravil sarmatský (t. j. ruský) Samoscius;⁴ získal Livonsko a část Litvy. Bratru Karlovi, který měl být pánum v Livonii, Sudička záviděla a zahubila ho. Vše na světě jest pomíjející; pravá naše vlast jest však v nebi. V II. kn. po zmínce o výbojích v Prusku proti Polákům přechází Clemens ke Gustavově výpravě do Německa, podniknuté na pomoc Svobodě a Náboženství,⁵ a resumuje tu ličení své Gustavidy,⁶ při čemž hlavní momenty jsou opět spálení Magdeburku a velká porážka císařských. V III. kn. líčí jen nenapravitelnou odvážnost Gustavova. Časem dostává švédský král, jak svěří svému Achatovi (Axelovi), znamení blížícího se konce. Málo mu záleží na vlastním životě, ale hněte ho, že nedosáhl úplně svého cíle — potříti římského draka, kterému naopak narostly nové hlavy místo uřatých. Vrhne se tedy do boje na život a na smrt: Germanie z toho boje vyjde buď vítězná anebo bude oplakávat smrti jeho a vojínů. Gustav bojuje proti přesile; ač varován, neustoupí a padne, ale jeho vojsko bitvu vyhraje. Achates (Axel) se po něm shání na bojišti a najde ho — hrůzo! — mrtva. Královna, která si vyšívala pro sebe roucho s válečnými obrázky, aby se v něm libila Gustavovi, omdlí při smutné zprávě a pronáší pak dlouhý žalostný monolog.⁷ Bohyně ji utěší: Gustav spěl po mlečné dráze k bohům a shůry

¹ Marie Eleonora (1599–1655), sestra Jiřího Viléma z Brandenburgu. S nevkusem básnil Clemens (25): „Haec ita coniugio fuerat dignata superbo | unius Augusti: coeunt duo corpora in unum“.

² Lechigenae.

³ Duna.

⁴ Pravděpodobně kuriosní překlad slova Samozvanec.

⁵ Při přistání do Germanie nechává zde Gustava pronášet modlitbu k Bohu (.genibus in cespite flexis | explicat heroas ad coeli sidera palmas, | mente Deo plenus . . ."). Zpráva Clementova jest příliš pozdní a z nejasných pramenů, než aby mohla být pribrána k úvaze o historičnosti Gustavovy modlitby, o níž srv. G. Droysen, Gustaf Adolfs Landungsgebet, Mitteilungen d. Inst. f. oest. Geschichtsforschung XXII, 1901, 269 a n. Ve starší Gustavidě se Clemens o modlitbě nezmínil.

⁶ K opakování celých partií srv. na př. Gust. 162 a n. ~ Exc. 39, Gust. 165 a n. ~ Exc. 39 a n., Gust. 183 a n. ~ Exc. 41, Gust. 190 a n. ~ Exc. 42 a n., Gust. 196 a n. ~ Exc. 49 a n.

⁷ V této apostrofě zemřelého opakuje královna (Exc. 77) verše, které v Gustavidě (str. 49) pronášela při odplutí králově do Německa.

pohlíží na svět. Následuje rozsáhlá apostrofa Gustava, potom Germanie a nakonec Axela Oxenstierny.

8. Ze zlomku dopisu Clementova ke Camerariovi jsme poznali jeho úmysl odejít do Anglie. Zda od Cameraria dostal doporučovací dopis, nevíme. Zato jest nám známo „*testimonium probitatis et eruditio*nis“, které vystavil Clementovi Gerardus Joannes Voss v Amsterdamě 1. prosince 1633.¹ Z něho uvádím:

Iam anni plures exacti sunt, quod Te Bohemia profugum et in Hollandia degentem non tantum ex colloquiis cognovi et aestimare didici, verum etiam ex aliquot praestantium virorum de Te judiciis, denique et ex scriptis, quae plurimorum plausu divulgasti (jmenuje Gustavidu, Miscellanea, Excessus, nec non duobus de Mosa triumphato² et aliis, quae praetereo). Placuit mihi ingenii vis, eruditio non vulgaris, excellens pietas, quibus meliore Te fortuna dignum ostendisti. Itaque ex animo Tibi faveo et quia in Magnam Britanniam ex Amicorum consilio tentandae illic fortunae contendere Te significas, en candide Tibi judicium de Te nostrum...

Před odjezdem do Anglie složil Clemens a v Lejdě r. 1634 vydal dílo, které mu mělo získat příznivce v Anglii: *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte GARTERIADOS SIVE AVREAE PERISCELLIDIS³ libri duo. Quibus Illustriss. et Antiquiss. Dignitatis Equitum Garteriorum origo, Incrementa, progressus, velut in Sciographia delineantur. Ad Sereniss. Reg. Maiest. Supremum ordinis Principem et Inclytissimos Augustissimi Collegij socios ac equites... Lugduni Batavorum. Ex officina Wilhelmi Christiani 1634.* Stran [6] + 52 velkého kvartu.⁴

Prosaické, nedatované věnování (str. [3] — [4]) jest určeno anglickému králi Karlovi, jakož i rytířům a kollegiu podvazkového řádu. Autor tu slibuje, že napíše lepší báseň, zalibí-li se a bude-li blahovůlý řádu o podrobnostech více poučen.

Po věnování následuje „ex tempore“ v iambických senárech, které si Clemens vymohl od Daniele Heinsia, a hexametry, které ke Karlovi složil při této příležitosti Marcus Zuerius Boxhornius.⁵

Otzáka o vzniku starobylého podvazkového řádu (Order of the Garter) jest, jak známo,⁶ sporná. Nejběžnější jsou dvě verše, z nichž jedna spojuje zřízení řádu s taneční episodou Edvarda III., a jeho milenky hraběnky ze Salisbury, druhá je klade do doby ještě starší k Richardu I. Clemens ve své básni, čítající asi 1850 hexametrů, položil obě verše vedle sebe.

¹ Otištěno v Clementově Garter. [5].

² Toto jediné dílo Clementovo jsem marně sháněl v knihovnách kontinentálních. Má je však, jak mi ochotně k mé žádosti zjistil p. Robert Fitzgibbon Young, vedvou výtiscích oxfordská Bodleian Library: *Venceslai Clementis a Lybeo-Monte Mosa triumphatus... felicibus potentissimi foederati Belgii... auspiciois, Ludg. Bat. 1632*, typis Wilhelmi Christiani, 64 stran.

³ V dopise níže uvedeném (str. 348) psal Clemens správně *periscelidios* (*περιστελλεῖς* = podvazek).

⁴ Dílo má londýnské British Museum a berlínská stát. knihovna.

⁵ Boxhorn (1612—1658) byl professorem výmluvnosti v Lejdě.

⁶ Srv. Encycl. Britann. XV., str. 857 s. v. Knighthood.

V I. kn. vykládá obširně a mythicky vznik šlechty (*Nobilitas*) z hierarchického uspořádání, jaké se jeví v soustavě sluneční [slunce, 6 oběžnic (‘comites’), souhvězdí (‘nobilitas minor’), hvězdy (‘numerus sine nomine’)], v říši živočišné a rostlinné. Lid věří v božský anebo polobožský původ šlechty; důvodem jest její *Virtus*. Takovými urozenci byli Brutové, Deciové, Hannibal i Odysseus,¹ takovými jsou i rytíři rádu podvazkového. Dále naříká básník nad temností a nedostatkem zpráv o vzniku rádu. Podle pověsti jest se začátky rádu spojován král Richard, vítězný bojovník ve válkách křížáckých. Ten dal vybraným urozenecům, když je pověřil provedením nesnadného vojenského úkolu, jako odznak společného podnikání podvazek a po vítězství zřídil rytíře ‘Georgiadas’, poněadž v noci viděl rytíře Jiřího (*Georgius*), jak zabije draka a zachrání tak pannu před smrtí. Smysl snu byl prý allegorický: Georgius jest Bůh, panna lidské pokolení, zabítí draka vykoupení od dábla. Stručné náznaky o anglických dějinách jsou Clementovi přechodem k době krále Edvarda III.

V II. kn. opěnuje válečnou slávu Edvardovu a oslavuje jeho nesmírné vítězství v bitvě u Kreščaku. Českému králi tu věnnje bezúčastnou zmínku (str. 26):

Franca Bohemorum cinctus diademate Janus
Liligeri² partes cognataque bella secutus,
Caesaris Heinrici soboles, hic rura cruentat.

Ve válce se Skoty připadl značný podíl na zachránění Anglie hriddině obraně královnině. Při taneční oslavě tohoto vítězství se stala tato příhoda, kterou líčí Clemens verši, charakteristickými nejen pro jeho vkus, ale i pro shovívavost, s jakou mohl počítati u svého vznešeného addressáta:³

Inter tripudium sura divulsa sinistra
taenia verrit humum, signat vestigia pulvis,
qua Regina pedes gestu glomerata modesto
ad numeros agit et molli se turbine librat.
Rex ubi vidisset, facili curvamine dextram
detulit inque rotata solo redimicula tollit.
Pars alterna tamen genubus quia firmius haesit,
sýrmate⁴ surrecto patuit multitia⁵ paulum
interius caussamque dedit non visa tueri,
risu, non oculis. Plebs scilicet improba mentem

¹ Celý začátek I. kn. jest opakováním z Clementova *Smirziciados liber I.* (1619).

² T. j. francouzského krále (Filipa VI.).

³ Pro obé odkazují z humanistické poesie k veršům Hieronyma Balba (v básni k Bohuslavu Hasičejnskému, *Farrago*, str. 352), ve kterých neradil králi Vladislavovi, aby žil smutným životem vdovce, a předváděl mu půvaby milostných her barvami, které dostihují nejodvážnějších odstínů Ausoniova *>Cento nuptialis<*.

⁴ Sukně.

⁵ Jemné spodní prádlo.

per femur ad femori vicina situ applicat antra¹,
 feminei quibus est centrum mirabile sexus
 araque purpureo stat ubi sacrata pudori,
 qua sobolis venit humanae faecunda propago,
 fabrica Naturae mundique minoris origo.

Královna se začervenalá a vytýkala králi, že jsou oba předmětem smíchu a že si toho ona obzvláště pro svou válečnou hrdinnost nezasloužila. Král však

Confundatur, ait, quisquis mala cogitat

(= Honni soit qui mal y pense!), připomene si dílo Richardovo a prohlásí, že podvazek přinese velké pocty. Brzy potom pasuje 30 mužů na rytíře a dá jim odznakem podvazek s nápisem „Confundatur iners quisquis mala cogitat!“ Řád nabyl velké vážnosti. Básník naznačuje jména čelných vojevůdců, kterým se nedávno dostalo tohoto vyznamenání. Básnič končí dlouhým panegyrikem, v kterém velebí Karla jako „orbis asylon“ v rozbořené Evropě, chválí královnu i potomstvo a přeje jim dlouhého života.

Z doby před odjezdem do Anglie se nám zachoval ve švédském říšském archivě v Štokholmě² významný Clementův dopis Axelu Oxenstiernovi. List ten vrhá jasné světlo na poměr kancléřův ke klientovi: blahovolný zájem, o němž Clemens psal v listech Camerariovi, žil jen v jeho vlastní fantasií a v jeho neoprávněných nadějích. Clemens již po tři léta, tedy od svého odchodu z Elbinku, nedostal podpory od Oxenstierny, neví, zda kancléř dostal jeho písemné prosby, ba nemá ani záruky, že mu byly dodány — Gustavis a Excessus! Stárnoucí básník, trpící nedoslychavostí, posílá po všem marném čekání úpěnlivou prosbu o pomoc v bidě; dovolává se svých básní, kterými tolíkráte oslavoval Švédy, ale oznamuje rovněž již svůj připravovaný odchod do Anglie.

Demissam Salutem.

Illustrissime Heros, Domine mi clementissime.

Salvus tandem et Incolumis ad nos appulit Illustris ac Generosus Baro Dominus meus gratiosus Joan. Oxenstirnius, Regis, Regni tuoque nomine ad Britannos, ad foederatos Belgas legatus, Filius tuus amantissimus.³ Cujus aspectum cum tot votis devotis desiderassem, tandem feliciter vidi, amplexus, exosculatus sum. Quia vero campos jam Famae ingentes ingressus est magnorumque negotiorum molis iam in hac aetate⁴ capax Parentis sapientissimi exemplar fortunatis exprimit successibus, adeo profecto rebus sibi publice commissis intentus vigilat, ut cum binis vicibus ad se⁵ Hagam Leida excurrissem, vix otium ei supererat(!), ut vix decem verba mecum commutaret, salutantibus, prensantibus,

¹ Srv. verše z Ged. 47, citované výše str. 89.

² Srv. výše pozn. 4 na str. 92.

³ Srv. výše str. 213.

⁴ Janu Oxenstiernovi bylo tehdy teprve 23 let.

⁵ = eum (vliv středověké latiny).

interpellantibus assidue iis, qui celsiore loco vitam agunt, quam nos humiles Animae ad chartas et subsellia Musarum damnatae. Inter haec percussit graviter aures meas, quum increpasset ad Illustrissimam Celsitudinem Tuam a longo tempore nihil me literarum dedisse. Obstupui et inhorru auditis, cum toties scriptitassem et jam¹ veritus fuisse, ne nauseam Domino meo maximis curis obruto crebrioribus interpellationibus crearem, Dominum Camerarium ipse coram, Dominum Salvium² per litteras saepius deprecatus, ut meas ad Te, Domine, expedirent; qua ratione rem bene curatam esse arbitrabar. Doleo autem quam maxime, facile etenim credo nequicquam³ ex opusculis meis Tuae celsitudini publice destinatis ad manus tuas pervenisse. Forsan neque ipsius GVSTAVIDOS opus! Multo minus, quae de Excessu Augusti nostri ad Deos publice meo sumptu dederam. Ego vero sperabam pro tot laboribus et lucubrationibus aliquid fructuum ad sustentandum vitae hujus miserae subsidium in me redundaturum, ut et debitoribus meis satisfacerem ac operas Typographicas persolverem. At sperabam tantum. Quid dicam, Illustrissime Domine? Ad extrema deveni. Deest mihi, deest profecto Panis quotidianus. Jejunii vix iam sustineo supplicium. Ad Te manus supplices toties orando, obsecrando, obtestando levavi, at nunc audio querelas meas non devenisse, quo dirigebantur. In Te uno post Deum spes mihi posita fuit. Tibi, Domine, tuisque hanc vitam, studia, calamum devovi. Multa hactenus scripsi ad causae publicae statum defendendum, apud posteros provehendum, nescio an etiam plura (sit venia modeste glorianti) quam omnes alii, qui amplissimis erant ornati salariis, beneficiis, donationibus. Nihil habeo, quo glorier, nisi quod indignissime vivo. Neque victim mediocrem vigilis meis mereri possum. Scriberem plura, at deos sancte testor, non habeo, unde priora Typothetis persolvam. Aperi manus tuas benefactrices, Illustrissime Domine, quas toto triennio clauseras. Quem semel in clientelam asseruisti, ne nunc desere. Veneror ex animo et adoro Clementissimum Dominum meum, in eam sublimitatem divinis suis meritis evectum, in qua mille vias habere potest, quibus mihi benefaciat. Quanta multitudo, quantus numerus eorum est, quos e sordibus terrae in altum subvexisti et cum Principibus sedere fecisti. Exiguum peto, sit sua sarta modestia voto, micis clementiae tuae saturari desidero. Quod si ad singularia ministeria Domini mei ineptus videor, quamvis me non adeo ignobili et abjecto agnoscam animo, nisi aurum defectus obstet, qui me ineptum facit, verumtamen calami industria, scriptione, consignatione rerum a Te praecitate gestarum, vitae in excelsu fortunatissime Tibi actae famam provehere non dubitabo, quantum potero, quamdiu superstes⁴ ero. Revocet in memoriam Tua Celsitudo opuscula mea, ex quo sub umbra alarum tuarum vixi, publicata. Post parerga alia atque alia revocet Thurnii Comitis vestris⁵ ac aliquot armigerorum parentationes.⁶ Recordetur Primogeniti⁷ et Secundogenitae⁸ Suorum evulgatos a me publice luctus Meminerit Regiorum triumphorum 9 libris celebratorum,⁹ relicticet in mente Excessum Augusti ad Deos famae consecratum.¹⁰ Et

¹ Clemens nedávno píše brzy *iam*, brzy *jam*.

² Srv. výše str. 224, pozn. 1.

³ [Ve významu silného *nihil*. F. P.]

⁴ = vivus.

⁵ Srv. výše str. 340.

⁶ In margine jest připsáno rukou Clementovou: Vrangelii. Zda posmrtná oslava tohoto generála vyšla také tiskem, není nám známo.

⁷ Básen k 20. srpnu 1629 (viz výše str. 85, pozn. 2).

⁸ Básen k 6. srpnu 1631 (viz výše str. 339).

⁹ Gustavidos libri IX.

¹⁰ Zde tedy Clemens předpokládá, že přece jen Oxenstierna dostal jeho Gustavidu a Excessus.

eadem opera recordabitur Authoris infimi Servorum Suorum¹ Clementis, seduli apud Déum pro tua Salute deprecatoris. Mittat vel guttulam e fonte solitae gratiae Suae ad manus D. Camerarii, ut inde hauriam anímae meae dudum desideratum rorem meamque hanc extremam sublevem egestatem. Interea Clementissimum Dominum meum humillime celare non possum Britanniam magnam me petere, quo intolerabilis gentia trahit, ut sane eo loci periculum faciam, si quid calamо meo fortunae obvenire possit. Nobilem Garteriorum ordinem sive aureae periscelidis duobus descripsi libris; hoc comitatu ibo, inopi meae senectae remedium aliquod quaesiturus. Hic me totum, Illustrissimae Clementiae Tuæ Tuorumque servitiis devoveo Augustamque Celsitudinem Tuam tutelae Dei omnipotentis commendo. Servent Te nobis, Patriae, caussae Evangeliae, Germaniae totique Orbi terrarum et mihi ipsi fata quam diutissime salvum, incolumem, florentem, vincentem. Audiant Superi ardentes meas preces, quas pro Te quotidie fundo, et implent. Scribebam Lugduni Batavorum 12. Martii stilo Juliano 1634.

Tuae Illustrissimae Celsitudini

Domesticus et Devotissimus Cliens

V. Clemens manu sua.

Z roku následujícího (1635) mám zprávu² o štokholmském tisku, chovaném v král. knihovně štokholmské: *Venceslai Clementis à Lybeo-monte THALASSIO SKYTTIANVS nuptijs ... Jacobi Skytte ... et ... Annae Bielkenstierna ... Holmiae 23 August. anno 1635 maxima cum pompa celebratis consecratus.*³ Holmiae, Impr. Heinricus Caesar. Stran 22 in fol. Zdá se, že Clemens svatbě přítomen nebyl a svůj tisk ve Štokholmě sám neobstarával.

9. Cestu do Anglie, k níž se od let chystal, opravdu uskutečnil, jak plyne z jeho větší básnické práce, odlišme-li bedlivě — srovnáním s básní Gedanum — všecko to, co jest dílem pouhé fikce. R. 1636⁴ totiž, jak jest zřejmo z chronogrammu⁵

¹ Přepsáno z *tuorum*; v dalším textu jest však ponecháno *tua* (ad sensum).

² Poskytl mi ji laskavě dr. Gustav Adre (Stockholm).

³ Jde o Jakoba Skytte († 1654), jenž byl od 1633 rektorem university jurjevské. Jeho manželkou byla Anna Nilsdotter Bielkenstierna. H. Hofberg, Svensk biografiskt handlexikon, Stockholm 1906, II. s. v. mylně uvádí jako datum sňatku r. 1637.

⁴ R. Ungar v uv. sp. II. 241 uváděl zcela mylně, že spis vyšel ve třech vydáních, v druhém r. 1632 současně s Gustavidou, v třetím r. 1637 v Gdansku. Také domněnka Ungarova, s níž souhlasil J. Ch. Adelung, Fortsetzung und Ergänzungen zu Ch. G. Jöchers allg. Gelehrten-Lexico, II., Leipzig 1787, str. 364, J. Jireček, Rukovět I. 350, A. Truhlář-K. Hrdina v uv. sp. 349 a V. Flajšhans ČCM 93, 1919, str. 189, „Perperam nonnulli, qui de eruditis Italiae scripsere, authorem hunc poetis Italiae accensuere, quod inde evenisse videtur, quod illius Trinobantiados Augustae seu Londini libri VI *primum* in Italia excusi fuerint, quos ille in profectione sua per Italiam amico cuidam extradidit aut ipse typis exprimi fecit“, jest vybudována na dvou chronologických omylech a jest zcela falešná. Původ omylu, kterým byl Clemens pokládán za Itala (na pr. Ch. G. Jöcher, Allgemeines Gelehrten-Lexicon I., Leipzig 1750, str. 1954 „ein italiänischer Poet“) nemohli jsme s bezpečností zjistit.

⁵ Srv. chronogramm v básni Gedanum.

ne CoLLVCtentVr trInobantiDopoLlani
IntestabILIbVs soLLICIVDIInlbVs,

vyšly bez údání místa *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte TRINOBANTIADOS¹ AVGVSTAE SIVE LONDINI libri VI. Quibus Vrbis Nobilissimae Antiquitas, Ortus, Progressus, Gloriae, Famaeque incrementa, Tanquam in Sciographia, luculenter exprimuntur.*: Stran [12] + 204 in -4°.²

Po veršovaném věnování králi Karlovi (str. [3]—[4]) následuje prosaická, nedatovaná předmluva „Praetori regio, senatui populoque Londinensi“, v níž velebí Londýn jakožto město světa („Vrbem Orbis“), starší než Rím nebo Karthago, vykládá — stejně jako v předmluvě básně Gedanum — o noční své práci, o vzniku látky a možném budoucím přepracování, dojde-li báseň příznivého přijetí. I pro doporučení této knihy získal disticha od Daniele Heinsia (str. [11]).

Báseň, složená hexametry, má asi 6200 veršů.

V úvodu se Clemens loučí s Germanií, v níž ztrávil tolik let. Apostrofuje české hory a lesy, dává sborem Praze, deklamuje verše o vlasti

ingemino patriam, patriae dulcedine captus,
scilicet ejus amor de mente novissimus exit,

a posílá ji poslední pozdrav:

Heu, jam tota vale! Multis communia tecum
fata subi, trahe probrosam sine laude senectam;
Fortunae jam finis adest.

Nemohl již snéstí prolévání krve a musí si tedy jinde hledati blaha. Angliai velebí jako nejkrásnější zemi na světě.

Popis londýnských památek (zejm. tvrze, bursy, paláce spravedlnosti, chrámu sv. Pavla a j.) jest u Clementa zcela povrchní; při něm vyhlédává přiležitosti, aby uplatnil výčty zbraní,³ remesel a ryb;⁴ místo popisu hradeb Konstantinových vykládá legendu o znamení kříže. Zmínka o lékárně ho vede k srovnání hmotných

¹ *Trinobantes* (správněji *Trinovantes*) jest u římských spisovatelů (Caes. Bell. Gall. 5, 20, Tac. Ann. 14, 31 a jiných) název kmene, který sídlil na území nynějšího hrabství Essex ve vých. Anglie. Končina byla nepochyběně známa tak i později (srv. Graesse-Benedict, *Orbis lat.* ²l. 12, který s. v. *Ejecta* uvádí název *Trinobantium regio* pro hrabství Essex). Slovo *Trinobantias* (báseň o Londýně) jest tvořeno podle *Ilias*, jako na př. Campanova *Czechias* nebo Clementova *Smyrcicus*.

² Dilo má londýnské British Museum, pařížská Bibliothèque Nationale, stát. knih. v Berlíně a univ. knih. v Gottinkách.

³ Z nekonečného výčtu jejich uvádím verše, zajímavé slovníkem:

cornubalas cum fundibalis trifacesque phalasque
ét cum bombardis scolopendros, oxia, varos,
cumque colubrinis phalariscos atque chimaeras.

⁴ Srv. již v Gedanu (výše str. 88).

poměrů lékařů a básníků.¹ Jest málo mecenášů, ale jest i málo opravdových básníků, zato veršotepec („versifices, brutum pecus“) jest jako much; své básně věnují nějakému parvenu, který je do očí chváli,

... sibi mox at redditus, urget
venter ubi saturum, per sacra novissima chartas
consecrat (veniam date, pectora casta!) Levanae;
quave venit versus, descendit versus eodem.

Proti tomu nadšeně velebí pravou a jedinečnou básnickou nesmrtnost. O chvále žen a radách ženichům jsme mluvili již při Ged. Na této své básni jest závislý i v druhé polovině Trinob. Setká se náhodou s váženým vdovcem, který má syna právnika a sličnou dceru. Představí se mu jako vyhnaneč (97)

Infelix, inquio, pars sum
Czechiacae gentis, vestras si forte per aures
nomen iit Czechicum vel nostrae mentio Pragae

a dojde pohostinství. Po hostině se vyptává starce na dějiny Londýna. Hostitel začne líčením zlatého věku. V železném věku trojský potomek Brito nebo Brutus² přistál na Temži a založil město. Musil svésti boj s domorodci, mezi nimiž vynikal strašný obr Magottus. V boji Corinaeus vyklestí Magotta a sřítí se s ním se skály do moře („saltusque Magotti dicitur in praesens“). Svou oběti rozhodl Corinaeus boj ve prospěch Britů. Potom se řečník stručně dotkne výpravy Caesarovy, římské hradby a několika momentů anglických dějin. Nakonec vyzve Václava „dicere ne grave sit, Czechicum quis perdidit orbem“ (130). Václav líčí obecně hrůzy válečné („iam calcata iacet patriae spes omnis et omnis gloria maiorum, libertas corruit alta . . .“³ 135). Hostitel ho utěšuje vzpomínkou na náboženské boje v Anglii z doby svého mládí. Ráno po návštěvě kostela pokračoval Václav v prohlídce města. Nastalo jaro . . .³ Po plavbě po Temži vystoupí Václav v Gravesendu, při návratu se zastaví v Greenwichi. Zde mezi zpěvem ptáků (výčty!) a vůní květů usne. Zdá se mu o smuteční

¹ Zde (84)

Haec Celsi excelsi laus est, haec pompa Galeni,
cogitur ire pedes (heu!) cogitur ire poeta,

patrně obměnou známých veršů Dat Galenus opes. dat Iustinianus honores, | pauper Aristoteles cogitur ire pedes. — Drastický obraz básnické bády měl již v Ged. 28.

² Víra, že Britové jednak služí podle Bruta, jednak jsou původu trojského, byla ve středním věku rozšířená. Tak Historia Brittorum asi ze VII. stol. uváděla (Chronica minor, vyd. Th. Mommsen, M. G. H., auct. ant. XIII. 3, 1898, str. 147): Britannia insula a quodam Bruto, consule Romano, dicta. V rukou cambridgeském M m V 29 se čte přípisek (srov. Mommsena, tamže): Scripserunt auctores a Dardano emanasse principium Britonum: pater fuit Troii etc.

³ „Iamque tepescensem Zephyris . . .“ 158, opakování z Gustavidy 182 a. n.

matroně, provázené dvěma dívками. Matrona prosí Boha, aby král Karel utišil rozválcený svět. Bohyně Clementia ji utěší. Po návratu do Londýna našel Václav svého hostitele v horečce na loži. Vykládal mu o pohřbu atd. (dálejšek zcela jako v Ged. až k smrti starcově). Na konci básně se obraci ještě ke Karlovi, aby oslavil obsáhle jej i jeho manželku Henrika. Královnu chváli, že dovedla vyšít obraz předků (Jindřicha VII., Jakoba III. a IV.) a zrodila nadějně potomstvo.¹ Velebí i vdovu Alžbětu, sestru Karlovu. Jeho vláda se podobá zlatému věku.

Dvě místa básně dosvědčují nám jasně, že Clemens v skutečnosti Londýn navštívil a nečerpal své vědomosti výhradně z literárního popisu. Především se v III. kn. zmíňuje o „aedes ... Soffolcius heros quas habitat ... has semel ingressus ... Reutero monstrante viam.“ Jde zřejmě o prohlídku paláce, jehož majitelem byl Earl of Suffolk; průvodcím Clementovým byl Adam Reuter, právník a evangelický polemik, „a good Latinist and a severe Calvinist“.² V katalogu British Museum jest uveden mezi jeho spisy „De Consilio tractatus“, vytiskněný v Oxfordě 1628, „dedicated to the Earl of Suffolk“. Povšimneme-li si, že Reuter byl rodem Slezan, můžeme se domnívat, že asi právě proto k němu mohl Clemens již z Německa dostati nějaké doporučení. V ličení prohlídky náhrobků v krásném nejmenovaném chrámu, které u Clementa následuje, poznáváme popis t. zv. „Poets Corner“ ve Westminster Abbey. Zmínka o Kynastonovi při popisu náhrobku Chaucerova (84 a n.)

Nunc iterum cujus post secula bina resurgit
aemula Maeonidae Clio vitamque novellam
orditur vel Romuleos motura Catones.
Troilus Astynomes iterum veneratur amore ...
Laus haec tota tua est, Musis dilecte Kinaston,
tū famae vindex tenebras dispellis iniquas,
Chaucerum luci reddens, tu redderis aevo

obsahuje narázku na Kynastonův latinský překlad Chaucerova díla „Troilus and Cressida“, který vyšel (pod názvem „Amorum Troili et Creseidae libri duo priores Anglo-Latini“) v Oxfordě 1635. Clemens, jehož Trinob. byla tištěna 1636, byl tedy dobře zpraven o novinkách literární Anglie a Kynastona si touto obdobkou zřejmě předcházel.

Po druhé v V. kn., kde putuje s jistým mladším průvodcem do předměstí sv. Jakuba („suburbia ... divi de nomine dicta Jacobi“ 151), jest upozorňován na dům, v němž bydlí učený graecista Junius; za návštěvy, při níž se Junius vyptával Clementa na Heinsia, přijde lékař Jonstonus a společně prohlédnou

¹ Chvála královny a potomstva 189 a n. jest částečně opakována z Garter. 47 a n.

² W. A. Shaw, Dictionary of National Biography XLVIII., London 1896, str. 33.

knihovnu, jejmž byl Junius správcem (154). Jde o filologa Junia (François Du Jon, 1589—1677), který byl od r. 1621 v Londýně knihovníkem v domě sběratele umění (příznivce Hollarova) Tomáše Howarda, a o lékaře a latinského veršovce Arthura Johnstona (1587—1641).

Výtisk Trinob., chovaný v berlínské státní knihovně (sign. Xe 6270) obsahuje na vnitřní straně předsádky věnování, psané vlastním rukopisem Clementovým, mně dobře známým:

Amplissimo et Consultissimo
viro D.¹ à Rusdorff

S.

Didite vir fama, tibi quam tramittimus Vrbem
accipe, quippe novae structa canore lyrae est.
Fors ornata parum? Nos ráueam inflamus aristam,
attamen his inerit mica vel una salis.

*
Quid sibi missa velint? mendicem carmine nummum?
Forte putas? Non. Optatum ast meruisse favorem
Fas Pietasque jubent. Favor omni carior auro.
Quem si nactus ero, felix reputabor et astra
vertice sublimi feriam. Di caetera faxint.

Autor m. sua.

Adresátem byl Johan Joachim von Rusdorf († 1640), státník a diplomat v službách Fridricha Falckého, švédský dopisovatel v Anglii a později v Haagu.

10. Téhož roku 1636 (soudíc podle četných chronogrammat, jako qVi sIt VIX hoDIE Cras MInVs aptVs erIt, a podle básničky na str. 56, datované „In ingressu anni 1636“) vyšla opět bez udání místa *Venceslai Clementis à Lybeo-Monie VIOLA veris amoena- niss. nuncia ad seriam meditationem passionis et resurrectio- nis Domini nostri Jesu Christi. piam invitans mentem; Cum aliis aliquot Pietatis exercitationibus.* Stran 56 in-4⁰.²

Knížka jest věnována (str. 3) „Guilielmo Juxsonio d.p. episcopo Londinensi³ a kněžím londýnským.“

Ve věnovacích iambech (str. 4—6) nabízí spisovatel („Author. Exul Christi“) prosté fialky, nemaje ve své zahrádce vznešenějších květů. Verše

Nec diffitemur, simplici cultu virens
carensque fuco, non adultero nitet
colore, Jesum praedicat fixum cruci,
nostra Salutis unicum loquitur Ducem

lze obrazně vztahovati i na prostý stylistický výraz, který zde básník volil.

¹ Clemens vyněchal místo pro křestní jméno, které neznal.

² Užíval jsem r. 1924 výtisku pařížské Bibliothèque Nationale.

³ William Juxon (1582—1663), pozdější arcibiskup canterburský, se stal biskupem londýnským 3. října 1633 (W. H. H[utton], Dictionary of National Biography, XXX., London 1892, str. 236).

Ve vlastní básni (str. 7—46), složené elegickými distichy, vykládá fialka sama o sobě a obraci se při tom k lidské myslí. Když Kristus před smrtí ulehl v zahradě na zem, aby se modlil k Otci, vzešla fialka z jeho krvavého potu. Jest obrazem Kristovým svou barvou, pěti lístky připomíná jeho pět ran. Jest užitečná pro lidské zdraví a má se proto pěstovati v zahrádkách. Duše lidská má nejlepšího lékaře v Ježíši; jeho se drží, nezkazí se v době, která jest plna zhýrolosti a bezbožnosti. Krátký život fialky má upomínati mysl na krátkost lidského života. S novým jarem se však rodí nové fialky. Duše se nemá báti, věříc ve vzkříšení Vykupitelovo. Duše arci namítá, že nemůže být bez strachu, když zuří bratrovražedná válka a není ani zrnka naděje na zachránění. Fialka však ji napomíná, aby neobviňovala božstvo, které jedná správně, ať koná cokoliv. Nemá tedy bojovati, jsou komárem proti orlu. Vůle boží má být její vůlí (str. 44: „Velle Dei sit velle tuum“). Po krátkém životě pozemském se duše setká s Bohem. Na konci je dvojverší:

Discite, Mortales, Violas audire loquentes,
saepe Deum caespes concionatus erat.

Tento pozdní humanistický¹ plod se zřejmými ohlasy oblíbených »sporů« má v podstatě inspiraci středověkou. Odtud i ve výraze leckteré jazykové zvláštnosti, zejména pak četné, málo vtipné allegorisující hříčky se slovy viola, violare, vilis a j.

V závěru knížky jest umístěno několik rytmických parafrázi žalmů Davidových s úvodními časoměrnými distichy (str. 46 až 52) a dvě básničky k Ukřižovanému v (nepřesném) napodobení meter Horatiových epod, na jejichž vzor básník sám upozorňuje, avšak se středověkými rýmy; první (str. 52—55) „Ad Jesum Crucifixum susprium autoris e morbo graviter decumbentis“ se strofou z iambického trimetru a iambelegu s trojnásobným rýmem, na př.

Cruci meo suffixe foedo crimine,
ah, ne perenni fulmine
obrue me, Domine,

druhá (str. 56) se strofou z 6 + 4 iambů, opět s rýmem na př.

Sat lachrymarum! Jam veni, Jesu! Veni
gregi tuoque subveni!

11. Za rok 1636 nevedou nás žádné zprávy ani literární ani dopisové o činnosti a životě Clementově. Český vyhnaneč, jehož poslední bezpečnou stopu jsme shledali v Anglii, tohoto roku asi o dleuhou dobu nepřežil.

Dosud se, pravda, obecně soudilo, že Clemens zemřel ve Švédsku. Myslím však, že mohu vznik tohoto tvrzení zjistit. Napsal-li Jan Jeník z Bratřic (v uv. rkpe III. 747), že Clemens

¹ K látce sv. Sebastiana Aerichalka Carmen de viola (56 hex.) z r. 1550; obsah u Truhláře v uv. sp. I. 17.

,mussel taky exilirowat, a odebral se do Schwediske země; tam pro geho učenost dossahnaucu dobre zaopatřenj u Schwediskeho dwora', a Jos. Jireček (v uv. sp. I. 350) ,Konečně se odebral do Švédska, nalez tam přivětivé opatření od kancléře Oxenstierny. V službách švédských život svůj dokonal',¹ dospěli oboj k stejnemu omylu interpretaci přesnější zprávy Ungarovy (v uv. sp. II. 270), která nemluví o Švédsku, ale o dvoře švédského kancléře: ,ast eodem anno Patriam relinquere et exulare coactus, ad Axelium Oxenstirnum, exercitus Regis Sueciae Legatum, et ejusdem Regni Cancellarium se recepit, a quo utpote Virorum doctorum aestimatorem summo cùm favore receptus levamen exilii sui invenit inque Aula ejus ad finem vitae suaे perseveravit.² Avšak ani Ungarova zpráva není v poslední své části pravděpodobná.

Náš materiál totiž nasvědčuje tomu, že styky Clementovy se švédským kancléřem byly na výši již v letech 1628-1631 — a to v pruském Elbinku, nikoliv ve Švédsku — a potom odumíraly. Viděli jsme rovněž, že v letech 1634-1636 Clemens téměř vše vsadil na anglickou kartu. Proto bychom byli spíše nakloněni hledati v Anglii Clementův hrob, než uznávati pravděpodobný nový příznivý obrat jeho poměru k Oxenstiernovi.

12. I co do hodnocení Clementa jako básníka potřebují starší úsudky revise. Balbín (v uv. sp. II. 269) neupíral Clementovi nadání a uznával ho za básníka (,aliquid in poesi potuit') na základě jeho žalozpěvu nad Klatovami (1615),³ avšak zlolajný protikatolický tón Clementův byl mu nesnesitelný (,sed totam hanc gloriā maledicentia Clemens corrupit. Poëma, quo Friderico Palatino Bohemiae Pseudoregi gloriatur,⁴ satyram verius esse dixeris; laudare nescivit, nisi alias vituperaret'). Shovívavější byl R. Ungar (tamže 269 a n.), který se sice rovněž nesmiřoval s náboženskou i politickou tendencí Clementovou, ale prohlašoval ho za ,nejpředenějšího básníka jeho doby' (,poëtam sui temporis summum'; úsudek převzal od něho J. Ch. Adelung na uv. m.) a přiznával eleganci jeho Gustavidě (,Elegantissimo carmine scriptus est hic liber, sed aculeis et satyris in catholicos et domum Austriacam per totum fere respersus . . .'). A. Truhlář (v uv. sp.) Clementovy poesie obširněji nehodnotil, ale při jednotlivých dílech, pokud je znal, shledával s jedné strany skladatelkou zručnost, s druhé však mnohomluvnost, rozvodňování, nepřirozenou

¹ Odtud zase píše Ottův Slovník Naučný V, 1892, 451: ,usadil se konečně ve Švédsku, kde nalezl laskavého přijetí u kancléře Oxenstierny'. Neurčitěji klade A. Truhlář-K. Hrdina (v uv. sp. I. 338) Clementův švédský pobyt po pobytu v Gdansku.

² Odtud přímo čerpal J. Ch. Adelung v uv. sp. II. 363 ,da er denn zu dem Schwedischen Grafen Axel Oxenstirn ging, bey welchem er bis an seinen Tod blieb'.

³ Název viz u A. Truhláře-K. Hrdiny u uv. sp. I. 340, č. 3.

⁴ Název viz u A. Truhláře-K. Hrdiny v uv. sp. I. 346, č. 9.

rhetoriku, bombast i nevkus. My abstrahujeme přirozeně od hlediska konfessionálního a Clemens nás zajímá jen jako básník a člověk.

Musíme přiznat, že byl jedním z nejplodnějších českých humanistů ze začátku 17. stol. Byl obratný a zručný veršovec bobatého slovníku a získal si jistý cit pro latinský hexametr. Z antických básníků mu byl nejbližší Vergilius a Ovidius, s jejichž slovními ohlasy i myšlenkovou nápodobou se u něho shledáváme napořád. Vědomě napodobil v drobnějších básních také Horatia, s menším úspěchem. Avšak i technika středověkého veršování zanechala u Clementa ojedinělé stopy. Verše skládal zřejmě s větší snadností než bedlivostí; proto nejeden jeho hexametr nemá rádné caesury, výjimečně nemá ani náležitý počet stop. Clementova dopisová prosa nevyznačuje se uhlazeností ve stavbě period a čistotou jazyka, třebas zde neupadal v extrému novotářů; jest však zřejmo, že latinsky psal velmi lehce a i ve větách rychle koncipovaných dovedl užívat různých slovních hříček, které kořenem byly antické, ale nahromaděním svědčily o vkusu ne právě vybraném.

Pravým básníkem však Clemens nebyl. Mnohdy opakoval, jak jsme měli přiležitost častěji upozorniti, obsáhlé partie veršové ze svých starších prací ve stejně nebo jiné souvislosti v dílech pozdějších, projevuje tak značný nedostatek invence,¹ jakož vůbec si liboval v četných „loci communes“. Všechna humanistická produkce byla spojena s nebezpečím nezdravého ligu hotového slovního výrazu na tvoření myšlenek. Clemens mu však propadal měrou neobyčejně značnou. Dar bystrého pozorovatele byl u něho nahrazen jen sklonem k schematu. Dokladem budiž jeho typ ženské krásy, odvozený z antických reminiscencí. V Gustavidě popisuje starší dceru Oxenstiernovu (93):

Ore nitens, formosa genis ac candida membris,
fronti caesaries aurata et eburnea cervix
ac facies Jove digna viro, nigror acer ocellis

a pannu magdeburskou (172):

nobiliore domo, plenis iam nubilis annis,
virginitas vicina thoro, spes alta procorum,
ore genisque rubens, sancta pietate probata,
cui facies optanda Jovi, nigror acer ocellis,
fronti caesaries aurata et eburnea colla ...
Qualiter excultos Phoebi sub luce per hortos
lilia, Parthenium cudent variantque colores,
molliter arridet quibus hinc hyacinthus, at illinc
suave viret sursum genialis amaracus, istinc
flos amaranthus ovat, violae, libanotis, amomon
purpurat, alterna Nardi densante corona etc.;

¹ Nejsilnější jest dubletta v Gustavidě str. 73, kde opakuje sedm veršů, počínajících „Si foret hic Mithridates, Hypsicrateia placeret“, ze str. 71 téhož díla!

rysy obou pak propůjčuje v Excessus (24 a n.) králově Eleonoře

Iam matura thoro, plenis iam nubilis annis,
 multorum frustra votis optata procorum,
 ore nitens, formosa genis, rubicunda labellis,
 cui facies Jove digna viro, nigror acer ocellis,
 fronti caesaries aurata et eburnea cervix;
 aspicimus, velut excultos aestate per hortos
 lilia, Parthenium cudent variantque colores,
 molliter arridet quibus hinc hyacinthus, at illinc
 dulce viret sursum genialis amaracus, isthinc
 flos amaranthus ovat, violae, libanotis, amomon
 purpurat et nardo similis lavendula vernal etc.

a v Trinob. opět dívce londýnské (99):

cui fačies optanda viris, nigror acer ocellis,
 iam matura thoro, plenis iam nubilis annis.

I jinými osobními rysy své tvorby si nedovede Clemens získati našich sympathií. Nebyl z rodu vznešených povah. Sám „vyhnanec Kristův“ a trpitel pro víru neposkytl příležitosti, aby chom mohli pro něho příznivě odhadovati hloubku jeho náboženských citů. Svým myšlením a citěním byl průměrným člověkem tohoto světa a neskrýval se se svou humanistickou smyslností; v ní však nebylo nic podmaňujícího ani odvážnou bezprostředností ani zjemnělou vynalézavostí, nýbrž mnoho známek plochého duchovního plebejství. Bída ve vyhnanství a nevhodnost prostředí ohýbaly jeho národní i lidskou hrdost, stejně jako podlamovaly v něm důvěru ve vlastní nadání básnické. Jakkoli se mu hlásilo temné třízivé vědomí o klesající linii básnického vývoje, dovedl se u sebe sám snadno omlouvatí vnějšími podmínkami. Všechny tyto slabiny vynikají nám tím více, oč podrobněji a úplněji známe nyní Clementovu zahraniční literární tvorbu.

K české konjugaci.

Napsal Oldřich Hujer.

1. Praesentní tvary slovesa *býti*.

1. V 1. os. sing. praes. má sloveso *býti* v některých nářečích tvar *su* (*nejsu*), má-li sloveso to funkci samostatnou, není-li součástí perifrastického tvaru slovesného. Srv. Gebauer, Hist. Mluvn. 3. 2². 414. Tvar ten je zejména rozšířen na Moravě. Pokud lze z údajů Bartošovy Dialektologie moravské souditi, vládne veskrze v nářečích hanáckých (podle různých nářečí ve formě *su*, *sô*, *sô*, *so*), mají jej mnohá nářečí moravsko-slovenská (zlínské, Bartoš 1. 26, záhorské ib. 28, blatnické ib. 36, bystřické ib., lipovské ib. 38, velické ib., nářečí moravského Podluží, v. Folprecht,

Příspěvky k mluvě lidu slováckého na moravském Podluží str. 41)¹, na území nářečí valašského je *su* v Novém Hrozenkově, na Vsacku (Bartoš Dial. 1. 80) a v nářečí keleckém (ib. 1. 93) a běžný je také v nářečí moravsko-českém (sr. Bartoš 2. 260 a 275), kde jen území kolem Dačic, Telče a Třeště tvaru toho nezná (Bartoš 2. 281). Ale je tvar ten znám také v Čechách, ovšem že v rozsahu mnohem menším. Vyskytuje se především v sousedství nářečí moravsko-českého v nářečí polenském, kde jen ve Volešné je častěji *sem* než *su*, kdežto ve vesnicích ostatních je *sem* zřídka (Hošek, Nářečí českomoravské I, 84), a také v některých osadách nářečí polnického (ib. II. 1. 106), a pak v nářečí podkrkonošském (Kouble ČČM. 1864, 54 a odtud Gebauer Hist. Mluvn. 3. 2.² 414). K těmto dosud konstatovaným případům *su* v nářečích českých třeba dodat, že se také v nářečí ještědském říkalo a říká dosud *su*, má-li sloveso to funkci samostatného slovesa. Sr. na př. *já ani nevím, jak mám Bohu děkovat, že přec su ve svym na ty starý kolena a nejsu na cizí lajci* z rozprávky vedené v tomto nářečí a otištěné v časopise Od Ještěda k Troskám 2, 1923 — 1924, str. 8; podob. *ba to; jak já tam teď nejsu* ib. 133.²

Tvar *su* vznikl, jak je patrno, podle tvarů takových jako je *vedu, nesu* atd.; popud k tomu dal tvar 3. os. plur., který odedávna je u slovesa *býti* identický s tvarem sloves thematických (psl. *sqt* jako *nesqt*, čes. *sú* jako *nesú*).

2. Také v 2. os. sing. vyvinul se v češtině novotvar shodující se s tvarem sloves thematických, mělo-li sloveso *býti* funkci slovesa samostatného: v tom případě se v mnohých nářečích užívá tvaru *seš* (*nejseš*). Ale rozšíření tohoto tvaru je docela jiné než rozšíření tvaru *su*. Tvar *seš* je obecně rozšířen v Čechách (tedy v nářečích, jež mají skoro vesměs v 1. sing. tvar *sem*), na Moravě je tvar ten v nářečích moravsko-českých (Bartoš 2. 260, 281; pro Jemnici uvádí Bartoš l. c. 275 vedle *seš* také tvar *sí*) a jen v několika nářečích hanáckých (sr. Bartoš 2. 83, 176, 197, 220, 240, pro Litovel, Konice, Jevíčko uvádí Bartoš l. c. 119 tvar *seš* vedle *sé*), která jinak mají tvar *si* (*se, sé, sz*).

Je tedy tvar *seš* na největší části území, na němž se ho užívá, vedle tvaru 1. os. *sem*; největší část nářečí, jež mají v 1. sing. *su*, má v 2. sing. tvar *si*. Tvar *seš* vedle *su* mají jen ještědské, krkonošské, polenské a polnické nářečí v Čechách (polnické ovšem jen potud, pokud má v 1. sing. tvar *su*, v. výše), některá z nářečí moravsko-českých a hanáckých na Moravě.

To je zajisté rozložení tvaru *su* a *seš* zvláštní: očekávali bychom, že budou oba tyto novotvary, shodné s tvary sloves

¹ Tvar *sem* mají nářečí boršické (1. 36), stráňské (1. 37), javornické (1. 38), súchovské (1. 39), hrozenkovské (som 1. 43), březovské, lhotecké (1. 46).

² Ale: *co jsem se jak živa nadřela* ib. str. 8 a pod.

thematických, pravidlem v týchž nářečích, že nářečí, jež mají tvar *su* budou mít také v 2. sing. tvar s thematickými tvary shodný *seš*. A zatím je tvar *seš* na největší části území, na němž se ho užívá, sdružen s tvarom *sem*.

To nám, trvám, ukazuje, že tvar *seš* nemá jen původ ve vlivu konjugace thematické (*seš* podle *neseš* a pod.), nýbrž že novotvar ten vznikl cestou ještě jinou: k tvaru 1. osoby *sem* vyvinul se podle tvarů *vím* — *viš*, *jím* — *jiš*, *dám* — *dáš* atd. také obdobný tvar *seš*. Tvar ten shodoval se s tvarom sloves thematických (*seš* : *neseš*), což ovšem značně napomáhalo jeho proniknutí. A pokud mají tento tvar také v nářečí, jež mají v 1. sing. *su*, má v nářečích těch sloveso *býti* v sing. flexi thematickou (*su*, *seš* jako *nesu*, *neseš*).

3. Bartoš Dial. 2. 220 poznamenává, že místy na západní Moravě se v otázkách vyskytuje v 2. os. plur. tvar *sete* : *sete tam?* *sete doma?* *nésete nemocné?* Je to v nářečích, kde 2. sing. zní *seš*, a je tedy novotvar *sete* docela pochopitelný (*sete* vedle *seš* jako *nesete* vedle *neseš*). Je při tom zvláštní leda jen to, že se toho tvaru užívá jen v otázkách. Tento tvar *sete* téhoto nářečí není tak osamocený, jak by se mohlo zdát z našich mluvnic a výkladů o českém jazyce. Vyskytuje se také v Čechách v nářečí ještědském, kde se obecně říká *sete*, má-li sloveso to funkci samostatného slovesa. A v tomto nářečí je obdobný novotvar i v 1. os. plur., jež tu zní *seme*, dosud, pokud vím, odnikud nezaznamenaný (na př. *za 3 hodiny seme doma* piše Jos. Mužák ze Světlé své švakrové Karolině Světlé, v. Od Ještěda k Troskám 3, 1924 — 1925, 75)¹.

4. Má tedy sloveso *býti*, je-li samostatným slovesem, v jedněch nářečích tvary *sem*, *seš*, *sme*, *ste*...; v jiných *su*, *si*... *sme*, *ste*..., a v některých *su*, *seš*... *sme*, *ste*. Nářečí ještědské v tomto směru dospělo nejdále, má tvary *su*, *seš*..., *seme*, *sete*, *sou* — sloveso *býti* má v něm jako samostatné sloveso úplně flexi thematickou, dospělo tam, kam dospěla litevština, jež také má u tohoto slovesa tvary thematické (*esù*, *esi*, *ēsame*, *ēsate* jako *nešù*, *neši* *nēšame*, *nēšate*).

2. Dial. *musme*, *muste*.

1. V okolí Českého Dubu se v 1. a 2. os. plur. praes. slovesa *museti* místo a vedle *musíme*, *musíte* hojně říká *musme*, *muste*. Na př. *muste počkať*, aš to drobet *povyrostě*; jeden se mnou *muste do Libice*; *do Trávničku nemusme*; *muste!* Podobné kratší tvary se vyskytují také v participiu *l*-ovém, ve femininu a neutrnu sing. a ve všech tvarech pluralu: *musla sem íť domu*; *musli sme tam čekať celou hodinu* atd.

¹ Ale na široky lajci, kery sme říkali zahrob ib. 2, 1923 — 1924, 8. a pod.

Jak daleko je tento zjev rozšířen, muselo by se teprve vyšetřit. Mluví se tak patrně také v nářečí ještěském, odkud mám doloženy takové tvary participiální: *už vod sedmi let sem musla přist* (Od Ještěda k Troskám 2, 1923—1924, 61), (housky) *musly bej... mlíkem zadělany, jaky sou chuťny* (ib. 134) atd.

Jinak je zaznamenán takový tvar z území nářečí jihočeských: Dušek, Hláskosloví nářečí jihočeských, II. Vokalismus (Praha 1896) 42 uvádí z N. Postřekova tvar *muste* (*muste si to udělat*). Říká-li se tak ještě někde jinde, není mi známo.

Tento zánik kmenového vokálu musíme si patrně vysvětlit z významové funkce slovesa, o něž jde. Není to sloveso samostatné, nemá vlastního reálního významu, nýbrž vyjadřuje nutnost děje nějakého, určuje tedy kvalitu děje slovesného. Není to výraz autosemantický, nýbrž synsemantický. Výrazy takové bývají rozmanitě krácený, svr. o tom W. Horn, Sprachkörper und Sprachfunktion² (Lipsko 1923) str. 46 n.

2. Nacházíme-li takovéto krácení u slovesa *museti*, je na snadě tentýž zjev viděti v obdobných tvarech slovesa *moci*: v staré češtině vedle *móžeme*, *móžeš* a 2. 3. dualu *móžete* jsou hojně doloženy tvary kratší *móžmy* (*móžme*), *móžte*, *móžta*. Tvary takové uvádí Gebauer, Hist. Mluvn. 3. 2.² 167 také ze slovenštiny (*nemužme* z Kollárových Zpievanek a *móžte* ze Šafaříka) a vyskytují se pravděpodobně i v nářečích jiných (tvar *můžme* jsem slyšel v Kuchelně u Semil). Obyčejně se vykládá, že vznikly tvary tyto ke tvaru 3. sing. *móž*, jenž je hojně rozšířen v staré češtině i v současných nářečích a v němž se vidí pokračování psl. tvaru *mož* (Gebauer l. c., Vondrák, Vergl. Gramm.¹ 2. 142). Toto *mož* pak se od dob Miklosichových (Vergl. Gramm.² 3. 91) pokládá za starý optativ-imperativ athematický toho způsobu, jako jsou csl. tvary *věždb*, *viždb*, *daždb*. Srv. Mahlow Die langen Vokale *a e o* in den europ. Sprachen (Berlin 1879) 166, Osthoff Morph. Unters. 4, 1881, 387, Gebauer Hist. Mluvn. 3, 2². 37 n., Sobolevskij РФВ. 64, 1910, 164 n., Trautmann KZ. 46, 1914, 180, Iljinskij Прасл. Грамм. (Něžin 1916) 489 n., Zasche, Slavistische Studien (Franz Spina zum sechzigsten Geburtstag), Liberec 1929, str. 74.¹

Ale výklad tento není dokonce tak jistý, jak by se snad mohlo zdát. Předpoklad praslov. tvaru *mož* není dosud odůvodněn. Vyskytuje se sice u slovesa *mogъ* v několika jazyčích slovan-ských tvary, jež se zdají ukazovati na základní tvar *mož*: vedle čes. *móž* (3. os.) je to csl. *možъ* (2. os.: *eliko možъ* ‚quantum potes‘), jež se však vyskytuje v pozdním textě (ze stol. 16.) redakce srbskochorvatské, dále srbs.-chorv. *mož* pro 2. i 3. os. v starším jazyce i v dnešních nářečích (svr. Daničić, Istorija oblika 269 a 277, Miklosich, Vergl. Gramm. 3². 92, Maretic, Gra-

¹ Tento malý článeček o stč. *móž* nepřináší naprosto nic nového.

² Tento malý článeček o stč. *móž* nepřináší naprosto nic nového.

matika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika 241, Vondrák, Vergl. Gramm.¹ 2, 142), v rus. dial. (na př. v bylinách oněžských) je tvar *можь* ve významu 2. os. sing. (Sobolevskij РФВ. 64, 164).¹ Ale to nestačí pro předpoklad takového tvaru pro praslovanštinu, tvaru, který by byl dost podivný u slovesa *mogъ*, neboť že sloveso to bylo původně athematické, jak míní Mahlow l. c., Kluge, Urgermanisch (Straßburg 1913) 171 (srv. i Buningová, De Indogermaansche Athematische Conjugatie in het Slavisch, Leiden 1927, str. 58), ani po výkladě Trautmannově KZ. 46, 180 n. (srv. k tomu Trubeckoj Slavia 1, 1922, 14 nsl.) není prokázáno uspokojivě a má konkrétní oporu právě jen v pochybném tvaru *možъ*. Tvar, o nějž jde, není imperativ, i musilo by se vyjít ještě od optativního významu tvarů, k nimž se tvar *možъ* přířazuje; šlo by tu tedy o tvar velmi starobylý, což při tvaru tak slabě zastoupeném v nejstarší periodě slovanských jazyků je už samo velmi málo pravděpodobné.

Je mnohem pravděpodobnější, že tu jde o tvar vzniklý samostatně v češtině, srbochorvatštině a ruštině zkrácením původních tvarů *može*, po případě *možeš*, jak také vykládá rus. dial. *можь* Fraenkel IF. 41, 1923, 419. V češtině by nebylo také nemožno, že *móž* vzniklo podle *móžme*, *móžte*, v nichž nastalo krácení podobné jako v tvarech *musme*, *muste*; krácení takové u slovesa *moci* je právě tak dobře pochopitelné jako u slovesa *museti*.

3. A právě tak dlužno také vyložiti stčes. tvary *chcmy* (*chcme*), *chcte* v 1. a 2. os. plur. a *chcvě*, *chcta* v 1. a 2. os. dualu. Výklad, obdobný výkladu tvarů *móžmy*, *móžte*, že se zakládají tvary ty na nějakém tvaru **chotjъ* (podobném jako *možъ*), jenž se dostal do 3. sing. indic. z pův. athematického optativu (srv. Gebauer Hist. Mluvn. 3. 2², 283), je ještě mnohem nepodobnější a násilnější než při obdobných tvarech slovesa *moci*. Tam alespoň tvar *móž* skutečně existuje, zde však v češtině tvaru takového vůbec není; tvar ten, zakládající se na prasl. **chotjъ*, jež by bylo jen nepodstatně odchylným druhotvarem tvaru, jenž je v csl. *choštъ*, by v češtině musilo znít **chec*, tedy ani kdybychom připustili takovýto starý optativ-imperativ **chotjъ*, **chotjъ* ve funkci 3. sing. praes., nenalézají čes. tvary *chcmy*, *chcte* atd. v něm svého výkladu. Věc je zcela prostá: také u slovesa *chtiti*, jež je též povahy jako slovesa *museti* a *moci* — bývají slovesa tato v německých mluvnících nazývána slovesy pomocnými — se vedle plných tvarů *chceme*, *chcete* atd. vyvinuly tvary kratší *chcmy*, *chcte* atd.

Tím získáváme pro tvary *musme*, *můžme*, *chcme*, tvary sloves bez reálního významu a určujících způsob nějakého děje slovesného,

¹ Také v ukrajinštině je *можъ* „без яснаго значенія лица, въ смислѣ нашего *можно*“ (Sobolevskij ibid.); ale to z praslov. *možъ* být nemůže, musilo by znít *mižъ*.

stejný výklad. Máme tu v češtině týž zjev, který je při slovesích znamenajících ‚museti, moci, chtít‘ i v jazycích jiných: Behaghel, Geschichte der deutschen Sprache, 3. vyd. (Straßburg 1911) 281 (= 4. vyd. str. 314) vykládá, že při slovesech *sollen, wollen, mögen* a *müssen* »finden Schwächungen, Angleichungen und Kürzungen statt, die über Maß des sonst Zulässigen hinausgehen«. A v románských jazycích slovesa *velle, posse* rovněž podléhala krácení, když fungovala jako slovesa pomocná, sv. Meyer-Lübke, Grammatik der roman. Sprachen 2, 270 a Ettmayer v Geschichte der indogerm. Sprachwissenschaft (vyd. W. Streitberg,) II. 1. (Straßburg 1916) 271.

Literární počátky Petra Bezruče.

Napsal Miloslav Hýsek.

O literárních počátcích básníka »Slezských písni« nebylo dosud nic známo; když se r. 1899 v »Čase« objevil pseudonym Petr Bezruč a později vyšel anonymní sešit jeho veršů, byl »bard z Beskyd, co promluvil«, záhadou a zůstal jí celé desetiletí, zatím co bylo jeho dílo kriticky vykládáno jako zcela samorostlý, se soudobou poesí naprosto nesouvisející květ tohoto vášnivě zoufalého bardství. Ale ani potom, když bylo prozrazeno, že Petr Bezruč je brněnský poštovní úředník Vladimír Vašek, syn slezského buditele, opavského profesora Antonína Vaška, na konci života kaceřovaného odpůrce Hankových rukopisních padélků, veřejnost o něm mnohem více nezvěděla, i když příležitostnými zprávami byl odhalován reální podklad některých jeho básní; básníka samého jako jeho pseudonymu se počala zmocňovat legenda. Pokusil jsem se v »Listech filologických« (1913) prokázati Bezručovu uměleckou souvislost s jeho dobou i s literární tradicí a proti pojmu literárního bardství postavit jeho uvědomělou a kultivovanou práci tvůrčí; dnes je jistoj, že tento podnět byl plodný: J. M. Augusta (v Lumíru 1927), K. Polák (Čas. pro mod. fil. 1929) a Ant. Procházka (Čas. Mat. Mor. 1929) poskytli další příspěvky filiační a Al. Adamus snesl (»Po stopách Slezských písni Petra Bezruče« 1927) bohaté doklady básníkovy inspirace skutečnosti v osobách, krajinných náladách i událostech. Od Bezručových padesátých narozenin přibylo konečně, zejména články Ad. E. Vaška a knížkou Ad. Veselého (»Petr Bezruč, básník a člověk« 1927), také zpráv o jeho osobě a životě; rovněž v intimních drobných verších, jež básník posilává známým nebo kterými odpovídává, resignovaně se smířiv s nepříjemným údělem popularity, různým spolkům a korporacím a jež hned přinášívají noviny, bývá občas autobiografická ná pověď nebo kousek osobní konfese. Leč na jednu otázku nebylo dosud určité odpovědi: byly to první Bezručovy verše, jež na prahu své třicítky otiskl v »Čase«, a stal se básníkem náhle pod ne-

odolatelným tlakem bolestných zážitků ze slezských poměrů, či předcházela jeho vystoupení literární činnost nám neznámá? V jubilejním vzpomínkovém článku Bezručova redaktora z »Času« Jana Herbena (Lidové noviny 1927 č. 466) čteme v citátu z básníkova listu z r. 1899 odpověď zřejmě neúplnou: »Nevěříte, že jsou to prvé práce. Nikdy nebyly dosud tištěny mé verše«. Bezruč neříká, že to první jeho básně jsou, tvrdí jen, že veršů dosud netiskl, ale zase neříká, že netiskl na př. prósy. Máme v našem písemnictví případy, že velcí spisovatelé literárně vystoupili pozdě, až po své třicítce: Jul. Zeyer nebo Zikmund Winter, který se beletristou stal až jako spisovatel vědecký; ale dnes víme, že Zeyer se v dramatě (ovšem německém) pokoušel již v mládí a že i Zikmund Winter publikoval za studentských let verše. Je případ Bezručův obdobný? Z odpovědi Bezručovy na dopis Herbenův vidíme, že Herben nevěřil, že básně mu poslané jsou pravotiny; a skutečně je již v nich Bezruč celý v plné umělecké zralosti a osobitosti a se složitou a bohatou slovesnou kulturou, takže Herbenovy pochybnosti, básníkem s naprostou rozhodností a určitostí nevyvrácené, mají oprávněnost dosud.

Že oprávněny byly a že básník svou odpověď úmyslně stilisoval vyhýbavě, svědčí právě vydaná vzpomínková kniha justičního generála, známého již za Rakouska z travíckého procesu Hofrichtrova, Jaroslava Kunze »Kus českého života« (nákladem Ottovým 1929); Kunz je brněnský rodák, o málo mladší vrstevník Bezručův, s nímž v Brně bydlel ve stejném domě a studoval, o třídu níže, na též slovanském gymnasiu; i jeho otec Kuneš Kunz byl vlastenecký pracovník a zasloužil se zejména o organizaci svépomocného českého školství brněnského. A tak věnuje dávnému příteli několik stran vzpomínek, zajímavých zvláště citáty z Bezručových prázdninových a pražských studentských dopisů; čteme zde, že oba na gymnasiu básnili. Bohužel neříká o rázu těchto Bezručových nejstarších literárních pokusů nic bližšího, pouze že jemu, Kunzovi, tyto přítelovy pravotiny »ohromně imponovaly« a že Bezruč naopak jeho (Kunzovy) veršovnické plody »s usměvavou kritikou popravoval«; rovněž by bylo zajímavovo slyšet o tehdejší Bezručově četbě, zejména německé, ale autor se o ní nezmíňuje. Zato otiskuje celou jednu básničku Bezručova, kterou prý mu napsal 29. prosince 1883, kdy šestnáctiletý básník byl v septimě; jsou to verše pro poznání jeho lidské a umělecké osobnosti při nedostatku jiného materiálu velmi důležité. Báseň Bezručova je příležitostná, dvě sedmiveršové sloky na motiv vracející se v obou prvních verších a refrénem po obakráte i ve verších posledních: »Vždy šťasten buď!« Je projevem mladého přátelství, které při přání šťastné budoucnosti milému druhu zároveň si pro tuto šťastnou budoucnost přeje, aby na něho, jenž ho má rád, také někdy vzpomněl; jisté vlahosti dodává citovému základu veršů v první strofě Máchovský obraz

tichého dohasínajícího večera a v druhé strofě myšlenka na příští rozechod a na ztrátu mládí, jež zůstane jen vzpomínkou. Tyto intimní studentské verše Bezručovy jsou předzvěstí dnešních básníkových přiležitostních veršovaných projevů, které v souvislosti s někdejší prvotinou nejsou unaveným odklonem od prudkého a živelného světa visionářské reality »Slezských písni«, jak o nich v tomto smyslu soudil v citovaném článku Jan Herben; jsou naopak lidsky rovnocenným výrazem básníkovy bytosti, při veškeré až k ponurosti vydrážděné vášnivosti v nejtajnejších kořenech jemné a toužící po teplé životní pohodě. Snad právě zde je klíč k pochopení kontrastu jedinečně silného, zoufalého a mstivého vzdoru vrcholných čísel Bezručovy knihy a jímavé něhy vedle nich postavených idylických obrázků a nálad, lámaných drsným zásahem zla sociálního i mravního a cizáckého násilnictví. Známý kontrast »Hanácké vsi« (a »Kyjova«) a zcela jiného života pod Beskydem má proto hluboké zdůvodnění a »Slezské písni« svou lidskou a národní podstatou jsou novou a originální, neboť osobní tragikou vykoupenou formulací starého Kollárova »Předzpěvu«: tam i zde slovanská touha po klidném, pracovitém, slunném životě, u Kollára v povšechných evokacích slovanského dávnověku, u Bezruče v drobných typických osudech dnešních lidí a rodin; tam i zde tuto žádoucí idylu nelitostně rozmetává bezohledný nepřítel, u Kollára výbojný germánský voják, u Bezruče cizácký kapitalista se svými přisluhovači — jméno markýze Gera není při této obdobě ničím neorganickým ani náhodným. Ale ovšem idealistickou filosofii odkojený romantik zachovává si nad mrtvými hrobky víru v konečné vítězství práva a pravdy, kterou mu umožnila nedávná porážka evropského dobyvatele Napoleona, kdežto v Bezručovi, stojícím ve výhni moderního násilnictví, promluvil konec století se svou zjitřenou skepsí, ztrátou velkých ideálů a zoufalou skutečností: volal-li Kollár, že »z ruky pilné naděje kvitne«, byla nyní pod Beskydem i drobná výchovná práce ve škole a v kostele znemožněna a vše to »po zákonu«; a tak nezbývá než msta a »nežli zhynem, nech se spijem rudým vínem«.

Mezi autory, jež Bezruč uvádí jako někdejší svou četbu v listě Ant. Procházkoví (Čas. Mat. Mor. 1929 str. 195), jsou jmenováni básníci českého sebevědomí Havliček a Svat. Čech a oba tvůrci národní poesie Čelakovský a Erben; výslovně se však zmínil i o Máchovi, že mu »Máj« »byl již trochu cizí«. Verše první strofy studentské básně Bezručovy však ještě Máchu připomínají v líčení večerní krajiny:

Když slunce zlatá tvář
se v červáncích nad obzor sklání,
a večerní když zář
za horou hasne v umírání —

K Máchovi vedla Bezruče mladá melancholie, jevíci se i v motivu druhé strofy básně; melancholiický rys má i zralá jeho poesie

zejména v partiích, inspirovaných soucitem s tragickým osudem jeho básnických postav; podzimní melancholií jsou zabarveny i příležitostné verše z let posledních. Není to v Bezručově poslední poesii tón nový: hlásí se již v jeho pravotině. Jinak však Bezruč nešel cestou Máchovou: prostá, věcná, výrazná básnická mluva studentských jeho veršů bez dobových příkras veršové techniky lumírovské, i když v ní není nemelodických disonancí, neusiluje o Máchovskou hudebnost; přes reminiscenci na Máchu hlásí se k básnickému typu Nerudovu.

V jubilejním čísle »Švandy dudáka«, věnovaném Ignáti Herrmannovi r. 1924 k sedmdesátým narozeninám, jest v obrázkovém rámečku malíře Jos. Gruse faksimilována blahopřejná báseň, podepsaná známou šifrou Bezručovou B * * *; že se Bezruč právě zde octl mezi gratulanty, mělo dobrý důvod: Ig. Herrmann byl prvním redaktorem Bezručovým, jemuž r. 1889 ve »Švandovi dudákově« otiskl na tři pokračování prósu »Studie z ,Café Lustig« a dal mu dokonce první pseudonym Ratibor Suk. Bezruč studoval po maturitě v letech 1885—1888 klasickou filologii na pražské universitě, kde kromě přednášek Kvíčalových, Králových, Novákových a Gollových (ze starověkých dějin) poslouchal filosofické výklady Durdíkovy a, hlavně Masarykovy (z dějin filosofie a z psychologie), linguistické přednášky Gebauerovy, Mourkovy a Krausovy a literárně historická Mourkova kolegia z literatury německé; literární zájem jest patrný i ze zapsané přednášky Hostinského o teorii dramatu. Po třech letech však studie přerušil a přijal písářské místo u zemského výboru v Brně. Z této doby jest jeho tištěná prósa — citovaný dopis Herbenovi úmyslně nemluví o próse. Básník mně na dotaz laskavě sdělil, že jeho tehdejší prósy bylo více: kromě otisklých »Studií«, psaných jen mimochodem, poslal Herrmannovi i obrázky z pražského života studentského, na nichž prý pečlivě pracoval, ale jichž redaktor »Švandy dudáka« neotiskl, a později napsal ještě »Obrázky z pošty«, v nichž byly zachyceny figury z brněnského úřadu, přímo volající po zvěčnění, lidé nejrozmanitějšího původu a charakteru, přidržovaní k práci jen železnou kázní, opilci, rváči, podvodníci... Bezruč tuto prósu spálil. Zásilku do »Švandy dudáka« podepsal pseudonymem Julius Gamma, ale Herrmann — jako Fr. Roháček v »Nivě« Ot. Březinovi — dal mu jméno sám. Březina nový pseudonym přidal, Bezruč si po deseti letech vytvořil pseudonym jiný.

»Studie z ,Café Lustig« jsou z brněnského prostředí, »Café Lustig« je tehdejší »Café Wessely« z nároží ulice Jesuitské a Švédské, v němž se scházeli k partiím kulečníku také čeští návštěvníci. Až do Bezručovy doby Brno nemělo svého beletristy: Fr. Jar. Kubíček, jenž Brno s počátku let sedesátých zachycoval ve feuilletozech »Moravské Orlice«, předčasně zemřel; V. Kosmák v povídках a románech měl Brno dějištěm častěji,

ale žije na venkově znal je jen jednostranně; Merhaut teprve počínal z brněnského prostředí těžit, a tak jeho »Vrah« vyšel až říku příštího. Konec let osmdesátých byl v naší literatuře dobou programového realismu, a také Bezruč se (str. 207) sám prohlašuje za jeho pionýra: ne nadarmo své obrázky nazval »studiemi«. Nejsou to povídky; neběží tu o povídkový děj, kterého ve »Studiích« není; jsou to právě jen »studie« prostředí a typů, na nichž je patrná souvislost s Nerudovými »Studiemi krátkými a kratšími«, s jejich »obrázky policejními«, s obrázky »ze zastavárny« a s cyklem »Různé postavy«, který měl vliv na cyklus Ig. Herrmanna »Bodří Pražané«, líčící pražské figurky s jiného hlediska, vyjádřeného titulem. Ale dějiště Nerudova, ať policejní komisařství nebo zastavárna, jsou u Bezruče vystřídána brněnskou kavárnou, do níž zacházeli místo na oběd drobní úředníci z brněnské pošty a často autor sám; líčí úsek jejího života, v němž se nejvíce pohyboval, u kulečníku, kde konával funkci zapisovatele. Z pěti částí těchto »studií« jest první úvodem, v druhé popisuje »velkou partii« s pravidelnými hráči oficiálem Balonem, mladým obchodníkem krasavecem Doubkem a »národním« krejčím Baumannem, ve třetí zachycuje hráčskou příhodu další figurky Špačka s konduktorem, ve čtvrté s názvem »Komáři« třídí různé druhy kulečníkových a tarokových kibiců, v páté portrétuje hráče kulečníkové partie, jejíž název vytěčoval, ale jež se nazývala, jak lze vyčísti z autorova opisu, »svinskou«.

Jistý děj, jak bylo řečeno, má jen část třetí »Pan Špaček na kulečníku«: samolibého a vytrvalého hráče, jenž mezi hosty schlubně hledává partnera, jednou důkladně potřel cizí konduktor; kapitola druhá a pátá obsahují nejeden dějový zárodek, ale autor věcně s využitím celého slovníku kulečníkářského kreslí v nich hráčské typy, jež jsou zároveň výraznými typy lidskými, a to věrně podle hráčů, jejichž partií se účastnil: za oficiálem Balonem se skrývá bývalý zemský oficiál Mička, jenž se později stal defraudantem, za Baumannem »národní« krejčí Jungmann s podobným osudem, praktikant Pichl je zemřelý Aug. Šumpík a pod. Všichni jsou malováni se smyslem pro charakteristické zvláštnosti v názoru, obleku, gestech a výslovnosti, různé slabosti a slabůstky, s náběhem ke karikatuře; v jejich podobiznách není literárností: jsou živé a výrazné. Zejména »přírodopisná studie« o »komárech« ve čtvrté kapitole má myšlenkové jádro již tím, na jaké druhy tito pisklaví a neškodní komáři, komáři filosofičtí, věční golubačtí, golubačtí věční přátelští a komáři kozáci jsou rozděleni; napovídají to již názvy, doprovázené latinskými terminy, z nichž ovšem jen jeden, *culex pipiens*, jest opravdu vzat z přírodopisu; popisy jsou proloženy satirickými šlehy zejména na poměry literární a národní, ale i jinou posměšnou životní moudrostí.

Věcné, místy až suché, ale vesměs obsažné charakteristiky Bezručovy se zlomky typických rozhovorů svědčí o bystrém po-

zorovacím talentu, jemuž neunikne žádný příznačný detail; beletristické hodnoty jím dodává autorova životní filosofie, s jakou prostě, s trohou ironie a s trohou dobromyslného humoru, přijímá všechni skutečnosti s jejím poněkud křiklavým nátem. Ale Bezruč, v jehož pozdější poesii nacházíme také známek hluboké kultury, tuto kulturu projevuje již zde ve srovnáních, obrazech, poznámkách. Ličé zamkllost brněnské kavárny srovnává ji se školou řeckého filosofa, jinde je narázka na plastiku Venuše Medicijské, jinde na trojské hrdiny Homerovy, pak zmínka o Lawesovi, o Jeanu Paulovi, o sv. Grálu — klasický filolog, jenž se obíral filosofií a německou literaturou, v této próse se nezapřel, jako se hlásí z antických motivů »Slezských písni«. A zamklou kavárnou brněnskou hned v úvodě srovnává s rušnými kavárnami pražskými, plnými smíchu, hádek, hovorů a veselí, aby mu vynikl »celý rozdíl sanguinické povahy české a moravské melancholie«; pozdější verše Bezručovy jsou výrazem také tohoto poznání.

Ale ještě jeden rys činí »Studie z „Café Lustig“« zvláště zajímavými: kapitola o »komářích« s latinským a českým pojmenováním jednotlivých druhů a se zmínkou o Linnéovi a jeho utřídění; entomologie zde Bezruč užívá k charakteristice lidí a je tak předchůdcem bratří Čapků ze hry »Ze života hmyzu«. Tato kapitola má však vztah k poslední Bezručově tvorbě, k jeho básním s rostlinnými motivy, za nimiž se tají básníkův vlastní osud nebo kus životní jeho moudrosti. Linné zajímal Bezruče již tehdy, třebaže zatím jen jednou, a to mladickou oblastí svého badatelského díla; ani tyto nové básně z jeho herbáře nejsou, jako verše přiležitostné, nic nového v organickém celku jeho tvorby a nesvědčí o »mrtvém« básníkovi »Slezských písni«, nýbrž organicky pokračují v jeho literárních počátcích.

Archiv literárně historický.

XLIV.

O. Březinova studentská báseň o Husovi.

Podává Miroslav Hýsek.

První Březinovy básně vyšly, jak známo, pod pseudonymem Václav Danšovský ve velkomeziříčské »Vesně« r. 1886, když mladý básník dokončoval sextu a po prázdninách navštěvoval septimu telčské reálky; a z téhož roku je drobná knížečka rukopisných veršů, kterou s úvodní dedikační básní věnoval spolužáku a spolubydlícímu Frant. Bauerovi, tehdy a v prvních dobách učitelování svému příteli nejintimnějšímu. Frant. Bauer, jenž pietně uchoval Březinovy dopisy z oněch let, půjčil mně s nimi i tuto červeně vázanou a pečlivě psanou »Poesii« Václava Jebara.

vého, studujícího, jak se autor podepsal; obsahuje dva epické oddíly »Z „Různých zvuků“ a »Ze zvěstí ukrajinských«. Jedna ze čtyř básní oddílu prvního, »Hrobník«, vyšla tehdy ve »Vesně«, ostatní uveřejněny nebyly. Otiskuji z nich první báseň tohoto oddílu »Hus« jako přímý dokument, že i pozdější velký mystik prošel v mládí kultem husitské reformace a jejího Mistra Jana.

Na básni je patrný vliv soudobé naší epické poesie, zejména Svatopluka Čecha, ve zdobném rhetorismu Husovy modlitby s Čechovský typickými vnitřními rýmy, v rytmu i rýmu; o svém hrdinovi nedovedl tehdy ovšem básník podstatného říci nic, ale pro příštího autora »Mé matky« je příznačný motiv Husovy vzpomínky na matku v horečné poslední rekapitulaci životního díla. Místy ovšem při veskeré veršovnické obratnosti Březina s básnickou řečí zápasil; ale přes to jest »Hus« z těch prvních jeho prací, o nichž na počátku let devadesátých, opojen Baudelairem, psal Bauerovi, že by jimi udělal v redakech větší štěstí »než se svým drsným, zlámaným, ostrým a k posledním terčům myšlenkových záhad střílejícím symbolismem.«

H U S.

»Bud velebený písni vroucí
Hospodin, Bůh nás všemohoucí,
a písni ples se k němu nes
až tam, kde dlí on v slávě nehynoucí,
až do nebes!

Nechť v jeho stínu každý zaplesá, neb jeho chválu hlásí nebesa
i země ústa zpráhlá,
on šalí sebe leskem hvězd, a země podnožím mu jest,
a jeho mocnost neobsáhlá! —«

Tak zpíval Hus už stope na hranici
a jeho soudci kolem v zlatohlavu;
a nadšení mu zírá z poubledlých lící
a ústa jeho pějí Bohu slávu.
Lid kolem skupen v černém stojí kruhu
a v mnohem zraku úsměšek, a v mnohem bouř. —
Teď oheň zanícen a v tmavém pruhu
se ku nebi tam vznáší hustý kouř.
A s dýmem příšerným ta píšeň k nebi spěla
jak oběť Bohu daná od Abela.

A Husovi se zdálo, jak se z dýmu tvoří
ten domek útulný, v němž nízká okna jen,
kde máti jeho v mnohem často horí
ho konejšila v sladký mládi sen;
kde na něho ta její tvář se smála,
když jeho kdysi kolébala.

Ty doby uchvátily závist času vzteklá
a jeho další žití — kamenitá pláň.

Však co by nyní dobrá máti řekla,
když pohlédla by okem svojím naň?
Když viděla by milované dítě,
tu hlavu drahou, tolik kochanou,
jak plápol hranice ji szírá hbitě,
jak všem je pótupou a pohanou.

Když pohlédla by ve tvář svému synu,
jenž trestán, že se rouhá Hospodinu? —

Hus zachvěl se. Už plamen šlehl kolem
a rety Husa pějí chvějně bolem:

»Nechť v stínu božím každý zaplesá, neb jeho chválu hlásí nebesa
i země ústa zpráhlá,
on šatí sebe leskem hvězd, a země podnožím mu jest,
a jeho mocnost neobsáhlá!«

Ted plamen šlehá výš a mučenníka pálí —
zní praskot plamenů jak hudba děsnozvuká,
Hus nedbá o to, a ústy Boha chváli,
však v srdeci jeho plamennější muka! —

Ted připomíná si, jak on, co pastýř dělný
v Betlémské kapli hřímal s kazatelny.
Jak zvukem slov on odhaloval klamy,
až hlas se jeho po ambitech chvěl,
lid rajskými chtěl vodit končinami
a sobě zatím propast otevřel.

Ted připomíná sobě, jak ho jali,
když dobrovolně opustil svou zem,
jak na sněmě ho dlouho vyslychali
a posléze spoutali železem. — —

Už plamen kol, však ještě králi králů
Hus chválu stená ve chorálu:

»Nechť v stínu božím každý zaplesá, neb jeho chválu hlásí nebesa
i země ústa zpráhlá,
on šatí sebe leskem hvězd, a země podnožím mu jest,
a jeho mocnost neobsáhlá!«

Však hlas už tichne, plamen tělo zžírá,
duch z neřastníka prchnout touží jen,
naposled, on své oči otevří,
se smrtí svou jsa spokojen.

A zdá se mu, že plameny ty v kouři
že pnou se v dál, kde česká jesti zem —
že nad Čechami zanítily bouři,
jež otrásala až se světem.

Zří, Čech že mstí se ve zápalu svatém
nad jeho smrtí, bojovný zří ryk,
zří paže české mávat se palcátem,
zří, Čech že věrný boží bojovník.

Zří lomoz kolem, mrtvol řady —
jak ve zděšení chví se jeho ret
a hlas mu zavzní něžné, dávné vnady,
jak zašlé báje blahý svět.

»Můj synu ty!« a to je máti drahá,
jež syna jímá dál a dál ho nese,
jež s synem spěje v ono sídlo blaha,
kde andělů sbor pěje v čaroplese:

»Bud' velebený písni vroucí
Hospodin Bůh nás všemohoucí,
a třikrát blaženi, kdož s ním jsou spojeni
ve slávě něhynoucí.

Nechť v jeho stínu každý zaplesá, neb jeho chválu hlási nebesa
i blesk ve bouři náhlé,
on šatí sebe leskem hvězd, on velký, slavný, mocný jest
a jméno jeho neobsáhlé!«

Hus zemřel tak. — Plam' šleh', pak zrudl v vzteku
a klesl niž — a doplápolal.

»Ten popel Husův ve Rýn hodte řeku!«
hlas soudcův katům pohrdlivě zvolal.

Úvahy.

Andrzej Gawroński: Szkice językoznawcze. Warszawa-Kraków, Gebethner i Wolff, 1928. (4) + 198 + (2) str. s podobiznou autorovou.

Jestliže vydavatelé posmrtného tohoto souboru článků předčasně zesnulého linguisty a orientalisty A. Gawrońskiego vydali knížku tak vzniklou s názvem týmž, jímž nikdo menší než Baudouin de Courtenay opatřil r. 1904 knižní vydání svých článků a statí, dali tím najevo, jaký význam přikládají článkům, jež tímto způsobem hledí zachránit od zapadnutí a zapomenutí.

A bylo by jistě škoda, kdyby kyl zůstal neuveřejněn a tudíž neznám článek na prvním místě tohoto souboru otištěný »O istocie i rozwoju języka« (str. 1—37). Je to přednáška, kterou zesnulý měl pronést v pařížské Société de linguistique, k niž však nedošlo.¹ Autor tu temperamentně polemisiuje proti pojed jazyka jako soustavy znaků, jak se definuje ženevskou školou jazykovědnou (a také proti rozlišování synchronické a diachronicke methody v jazykovědě; připisuje rozlišování tomu nejvýše význam praktický, nikoli však zásadní); jemu je jazyk zvukovou, artikulovanou formou živého obsahu psychického. Tento živý obsah psychický se mění a časem rozpor mezi obsahem a formou,

¹ Francouzsky byla uveřejněna v Biuletynu Polskiego towarzystwa językoznawczego, zeszyt 1., 1927, str. 3—36.

vzniklý těmito změnami obsahu, se vyrovnává změnami ve formě — to je příčina změn jazykových. Psychický obsah, jehož formou je jazyk, netvoří jen prvky intellektuální, nýbrž také prvky emoční, nejen představy, ale také city je provázející. A převládá stránka citová v tomto obsahu tím více, čím menší je intelligence mluvících a čím dále do minulosti jazyka jdeme; u kolébky jazyka stál cit v tehdejší své první formě a cit je příčinou jazykových změn: forma expressivní se mechanisuje a je nahrazována jinou expressivnější. V třetí části své rozpravy jedná autor o individuálním a kollektivním momentu ve vývoji jazyka. Je proti teoriím o duši davu, o hromadném vědomí a pod., také proti Saussurovu rozlišování jazyka (*langue*) a mluvení (*parole*). Změny jazykové se dějí vždy v jazyce jednotlivců, ale mohou vzniknout také najednou ve větším počtu jednotlivců, majících společnou zásobu citů a představ. Individuální snaha po vyjádření, vždy silně citově podložená, a kollektivní snaha po sdělení, mechanisující výraz individua, jsou dvě tendence, jež určují vývoj jazyka. Pro stanovení míry pokroku tohoto vývoje (jako to činí na př. Jespersen) není objektivního měřítka; jediné, o čem lze mluvit, je směr změn v poměru k obsahu; vývoj se děje od koncreta k abstraktu, od citu k intellektu. Již tato trest výkladu Gawrońskiego ukazuje, jak se tento hluboký myslitel, opírající se o rozsáhlé znalosti jazykové, díval na základní otázky, jež zaměstnávají jazykovědu; stkvělá jeho forma a jasný výklad jsou s to, aby připoutaly i čtenáře vzdálenějšího vědnímu oboru, o nějž tu jde.

Ostatní statí této knihy byly už vesměs uveřejněny v různých časopisech. Ale pro většinu čtenářů mimo hranice Polska i z nich některé jsou novinkou, protože uveřejněny byly v časopisech mimo Polsko málo přístupných. Je to především článek »Granice względności w dziedzinie języka« (str. 38—50), jímž reaguje Gawroński na Baudouinovy výklady o relativnosti v oboru světa jazykového, výklady, jimiž Baudouin de Courtenay svého času zahájil své přednášky na universitě pražské a jež pak vyšly tiskem česky, jak byly proneseny, v Novém Atheneu 1, 1922, 80—87 a polsky v Przeglądu warszawském 1923. Gawroński dovozuje proti Baudouinovi, že není všecko v jazyce relativní, že jsou jisté hranice relativnosti jevů jazykových, a na druhé straně doplňuje jeho vývody výkladem o příčinách relativnosti těchto jevů.

Nové jsou pro nás také dva jiné články, netýkající se vlastně přímo jazykovědy, ale pojednávající o otázkách obecného zájmu se stanoviska jazykozpytce. Je to především článek »Sprawa nauki języków klasycznych w szkole średniej« (str. 97—124), uveřejněný po prvé v časop. Przegląd współczesny 1923, v němž se autor rozhodně vyslovuje pro vyučování oběma klassickým jazykům, latině i řečtině, na střední škole, ale ne z těch důvodů, jež obyčejně uvádívají zastánci tohoto studia, zejména klassičtí filologové, na jeho obranu; zvláštní výchovná cena klassických jazyků není

v grammatické stavbě nebo v logičnosti (jak se zejména při latinském často říká) těchto jazyků — tu je dost ostrá polemika proti výkladům známého polského klass. filologa T. Zielińskiego o těchto věcech v jeho spise »Świat antyczny a my«, přeloženém před léty také do češtiny, — ani v kulturním obsahu, který nám tyto jazyky zprostředkují (ten lze do jisté míry poznati i z překladů), ale v nutnosti sledovati vztahy mezi psychickým obsahem a řečí jakožto jeho formou, jež jsou v různých jazyčích různé a tím různější, cílem vzdálenější jsou kulturní oblasti, jejichž výrazu různé tyto jazyky slouží. Proto nemůže tento úkol vyplniti studium jazyků moderních, v nichž rozdíl mezi nimi a polštinou (a také ovšem češtinou a jinými jazyky) po této stránce není tak značný, protože tu jde o kulturní oblast touž; jazykům moderním přísluší na škole střední cíl praktický. Vedle věci právě uvedené mluví pro studium jazyků klassických dále také ta okolnost, že se jimi hlouběji proniká do kořenů evropské kultury a tudíž i do kultury vlastního národa. Důvody, o něž opírá potřebu studia klassických jazyků na střední škole Gavroński, nebyly dosud trvám uvedeny v četných diskussích o tomto thematě, třebaže asi leckomu, třebas ne dost uvědoměle, táž věc tanula na mysli; formulovati a precisovati mohl to ovšem právě jen jazykozpytec pronikající v podstatu jazykového dění.

Druhý článek, jenž se rovněž neobírá thematem jazykovědným, článek »Nauka narodowa czy międzynarodowa?« (str. 186 až 198), otištěný z časop. »Nauka polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój« 4, 1923, věnován je úvaze, je-li věda národní či mezinárodní. Gavroński se vši rozhodností obratného svého pera dovozuje, že věda je především národní; dovozuje to příklady ze svého vědního oboru a vykládá to tím, že není myšlení bez citu a že na způsob vědeckého myšlení působí — třebas neuvedomělé — city, vížící jedince s celkem, k němuž přináleží, s národem. Pokládá to za zcela přirozené i prospěšné pro vědu i pro národ a lidstvo; nesmí ovšem naprostá objektivnost usuzování být těmito city kalena. Upřímný nacionalismus autorův, jenž se ostatně projevuje i na různých místech knihy, vysloven zde nejzřetelněji a nelze nepřiznat správnost jeho vývodům a ne-sympatisovati s jeho názorem.

Ostatní čtyři statí jsou otištěny z časopisu »Język polski« a tudíž jsou v kruzích odborných známější. Nové poznatky přinesla z nich zejména stať »O przyimku dla w dzisiejszej polszczyźnie« (str. 155—185), v níž autor, vzav si popud z otázky, je-li užití předložky *dla* v jistých konkrétních případech správné, sleduje vývoj užívání předložky *dla*, jež je v nejstarší polštině ještě dost vzácná a má význam lat. *propter*, ale průběhem doby se značně rozrostla a rozšířila svůj význam, až se stala vítězicím konkurentem prostého dativu: autor v tom vidí projev vývoje od synthetického vyjadřování k vyjadřování analytickému, což dává mu

příležitost k úvaze o této změně jazykového typu a o tom, jak který jazyk, zejména slovanský, v tomto směru pokročil, a k nevelké poznámce o vývoji flexe v nejdávnějších dobách indoevropského celku jazykového. Dalo by se o lecčems z toho, co tu řečeno, debatovat, ale za daných okolností nemělo by to velkého významu.

V statí »O podstawie psychologicznej zapożyczania wyrazów obcych« (str. 51—83) vykládá autor, že při přejímání cizích výrazů velikou úlohu má citová stránka, jíž je cizi výraz provázen. Je v tom jistě mnoho správného, ač může vzniknouti pochybnost, zdali se tím vždy vysvětlí ovládnutí cizího výrazu. O zajímavé otázce jedná čl. »O pisaniu liter wielkich« (str. 84—86). Původ psaní velkých písmen v jistých případech dlužno hledati v citovém rozpoložení, jímž jsou výrazy ony provázeny. Ovšem časem, tak jako v řeči, i zde nastává zmechanisování tohoto výrazového prostředku, psaní velkých písmen se řídí konvencí anebo se někde odstraňuje vůbec. Ovšem lze dosud takového psaní užít k vyjádření jistého citového důrazu, jímž je výraz, o nějž jde, provázen.

Článek »O starožitnosti jazyka polskiego w świetle ostatnich badań nad stanowiskiem języków germanickich« (str. 125—154) popularisuje novější názory o vlivu jinorodého obyvatelstva na jazyk obyvatelstva nově příšlého, jímž se nyní vykládá také odchylný ráz jazyků germánských, a ukazuje zcela stručně, že daleko starobylejší ráz než jaz. germánské mají jaz. baltské a slovanské. Je tu i krátká úvaha o tom, které z jaz. slovanských tento starobylý ráz zachovaly nejvíce. S některými charakteristikami jazyků v této souvislosti podanými (na př. s charakteristikou jaz. českého) sotva lze souhlasiti.

Knížkou touto Towarzystwo miłośników jazyka polskiego, jež se o její vydání postaralo, nejvhodnějším způsobem uctilo památku jednoho ze svých jistě nejhorlivějších a také nejvýznamnějších členů. Zachráněny tak od zapomenutí statí jistě významné, jejichž společným pojítkem při vši různorodosti jejich obsahu je stále se v nich opakující poukaz na to, jakým důležitým činitelem ve vývoji jazyka je cit. *Oldřich Hujer.*

Ant. Mayer: Die deutschen Lehnwörter im Tschechischen. (Forschungen zur Sudetendeutschen Heimatkunde, hsg. v. E. Gierach, Heft 3.) Reichenberg 1927, Verlag Gebrüder Stiepel Ges. m. b. H. Str. 106, 8°. Za 30 Kč.

Autor obrál si v této monografii za úkol, vyložiti soustavně vývoj něm. výpůjček v češtině, zejména po stránce hláskové, se stálým zřetelem k chronologii, úkol zajisté ne právě snadný, protože není ještě dosti přípravných prací o materiéle, jejž by bylo třeba po všech stránkách podrobne prozkoumati, aby bylo možno podatí na základě jich výklad o vlivu jazyka německého na český. Tuto průpravnou práci autor neprovedl a jeho monografie není ani k ní vážným příspěvkem.

M. často zdůrazňuje chronologický zřetel při studiu výpůjček,¹ stežuje si (ne zcela právem), že do nejnovější doby nebylo ho dbáno (78) — ale sám projevuje nedostatek citu pro chronologii tím, že v svých výkladech staví nejstarší výpůjčky z germánštiny, které čeština a jiné slov. jazyky zdědily z praslovanštiny (jako na př. *buky* [*bukz*, *lēkz*, *lichva*] vedle mladších a nejmladších výpůjček čistě českých (*hrabie*, *coufati*, *oř*, *rychtář*, *věrtel*, *žumpa* atd.), ba slova docela ojedinělá, která od Němců přejímaly jen jisté stavy (na př. rytířské výrazy j. *harc*, *knap*, *panýr*, *špile*; hornické j. *brkvant*, *erckář*, *šligle*, *zagrovati* atd.) nebo jistá nářečí (na př. mor. *bruný*, *łada*, slc. *kar* atd.) a která nepronikla do ostatních vrstev národa a na ostatní jeho území, ba dokonce i slova nikdy a nikde nezdomácnělá, cizí, učená a uměle tvořená (na př. názvy přírodnin a pod.) anebo vulgarismy (*fajnový*, *pyglovati*, *šmejdyk*, *šperloch*, *špon* atd.) z doby i docela nové. A v kult.-hist. a jazykovědných závěrech promítá M. všechny germ. vlivy na slovanštinu a češtinu od mlhavého pravěku až do 13. stol. v jediný zploštělý obraz tak, aby v čtenáři vzbudil dojem, že všecky podstatné složky kulturního i hospodářského života českého národa a i vývojové změny jeho jazyka jsou darem, přicházejícím od Němců.

M. staví na materiálu často nejistém, nebo aspoň nerozhodném; mnohé z jeho příkladů jini vyvazují přejetím odjinud než z germánštiny (*duha*, *kmín*, *kočka*, *kostel*, *locika*, *máta*, *mile*, *misa*, *mlýn*, *mosaz*, *smokev*, *třešně* atd.), u některých je přejetí z germ. možné a i pravděpodobné, nikoli však jisté (*hana*, *ho-bezný*, *chlév*, *kouzlo*, *můra*, (*o)kusiti*, *plochý* atd.), u jiných velmi pochybné (*břeh*, *čber*, *hloupý*, *husa*, *chomout*, *mláto* atd.); než M. pracuje jako s bezpečnými výpůjčkami i se slovy, která podle většiny etymologů jsou domácí (*brdo*, *bršť*, *čemerka*, *hos-podin*, *hrad*, *hřeb*, stč. *chúlost*, *jíva*, *kli*, *náv*, *orudí*, *syt* atd.), a dokonce i s těmi, která jsou v slovanštině domácí, byla odtud přejata do germ. (*plch*, *plesati*); bez rozpaků užívá i onomato-poik, z nichž některá jsou stará slova domácí (*hupnouti*, slc. *chlopkať* [psl. *chlopati*], *káchati*, *lábatí*, *šourati* atd.).

Ve svých výkladech M. nedbá novějších základních prací z oboru české a slovanské jazykovědy, ale projevuje i hrubé nevědomosti o vývoji češtiny a slovanštiny — o širším rozhledu jazykovědném ani nemluvě. Poznatky o svém předmětu čerpá ze zastaralých mluvnic a slovníků (slovní materiál velkou většinou vypisuje mechanicky a někdy nesprávně z Bernekerova, a kde ten se končí, z Miklosiche) skoro bez zření k literatuře novější, která je doplňuje a opravuje.²

¹ Zato málo si věsimá požadavku zjišťovat bliže zeměpisné rozšíření zkoumaných slov; bez toho se práce o lexikál. stránce jazyka dnes již neobejde.

² Také starší výklady zná jen ze stručné citace, obsažené u Bernekerova, a nesouhlasí-li, polemisiuje s Bernekerovými citaty. Bernekerův

Ukázky: O čes. rozšiřování M. piše (str. 22, 62, 65, 85, 88) tak, jako by se vztahovalo též na měkké *i* v celém rozsahu; nesprávný obraz má i o č. *ú* > *ou* (27). Úzení *ie* > *i* (o *é* > *i* se nezmíňuje) vztahuje i na krátké *é*¹; zmateně píše o č. přehláskách (str. 21, 28, 62, 86, 88). Nesprávně formuluje (str. 13) pravidlo jerové a chybně vykládá vývoj cizí skupiny *turt* a pod. v češtině. Nerozlišuje mezi čes. (a vůbec slov.) *h* a *ch* (stejně mezi pragerm. *χ*, něm. *hh* [*ch*] a *h*); *ch* v č. *valcha*, *cuchati* označuje (str. 45) dokonce za affrikátu. Zanedbává rozdíl mezi čes. (slov.) *d* a *t*. Domnívá se, že nejen psl. *tj*, *dj*, nýbrž i *ti*, *di* dává zápsl. *c*, *z*; v odst. 2. o palatalisaci (str. 50) praví doslova: »Das aus *hi* (!) entstandene *si* wich (!) im 14. Jht. jüngerem *ši* *še* (!), aber mehr in Böhmen, z. B. 3. u. 4. Fall von *moucha* lauten in Böhmen *mouše*, in Mähren aber *muse* (!)«; o něco dálé vykládá č. *říše* z **rīse* (!), a na str. 83 dokonce z **rīsi* (!), a na str. 72 varuje před vyvozováním z neposunutého **rīki-*, »da aus diesem **rīce* (!) zu erwarten wäre«. Č. *ocel* prý je z **oceł* (str. 19; M. neví, že tu nč. *e* není pohybné a že stč. bylo *océl* = csl. *ocěł*), č. *hedvábí* ze sthn. *godawabbi* (str. 15), jež neexistuje (M. jen konstruuje, ale píše bez příslušného označení), přes **gōd(a)vabi* (!); v č. *čad* je prý *a* z *é* (str. 21); č. *děk*-*dík* (tvaru *diek*, jenž vysvětluje nč. *dík*, M. nikde neuvedl) vykládá (str. 18) z něm. *dank* takto: *dank* > *daňk* > *děk* (!) > *děk* > *dík* (!), atd. O neznalosti č. kvantity, již nedbá ani při hláskoslovních výkladech, svědčí to, že vedle množství chyb, jež lze přečísti nedbalé korektuře, jest kvantita některých slov psána důsledně chybně (i v rejstříku), na př.: *dryák* (M. opisuje mechanicky z Bernekerova), *křiti*, *lilek*, *mlato*, *nav*, *trakář*, *ufati*; č. *bachyně* píše (str. 9, 30) *báchyně* (správně na str. 57, 73 a v rejstř.) a uvádí je (str. 30) dokonce jako doklad na čes. dloužení otevřené kmenové slabiky! Atd. M-ovu nejistotu a nedbalost v čes. pravopise ilustruje dobře tento příklad: z téhož střh. pramene vyvozuje *trachtár* (str. 9 a v rejstř.), *trahtar* (32), *trahtár* (56), *trachtar* (69, 74), *trachtýř* (9), *trahtýř* (56; v rejstříku tvar s -ýř není). Z těchto 6 tváří pouze dva (č. *trachtýř* a slc. *trachtár*) odpovídají skutečnosti. Důsledně anachronicky M. píše stč. *róže*, *řiedčice* a j., naopak všude (i kde podle souvislosti bychom čekali tvar nč.) *almaře*. Nesmyslně píše důsledně č. *geleta* (m. *geleta* [slc. i *gelata*] ze střh. *gellete*). Zrcadlem povrchnosti jest synchronistická tabulka germ. (něm.) a slov. (čes.) změn hláskových (88) (»für deren Richtigkeit die slovník označuje v úvodě (7) jako výborný a přece se od něho často odchyluje tam, kde se mu podařilo sehnati (zpravidla starší) etymologii z germánštiny; jako germ. výpůjčky vykládá i taková slova, u nichž Berneker toto přejetí vylučuje.«)

Bezeichnenderweise haben die östlichen Mundarten des Tsch. die Monophthongierung des ē viel folgerichtiger als die westlichen durchgeführt, ja das Mährische ließ sie sogar in den Flexionssilben eintreten z. B. im Lok. Sg. *v lesi . . . o kozi . . .* (str. 86).

von uns behandelten Lehnwörter zeugen*, prohlašuje na str. 87 sám); v slov. (čes.) sloupci čteme: *ai* > ē (3.—4. stol.), e > i, ja (!), ě > i, ū (!); v rubr. »11. Jahrh.« čteme: (č.) »Umlaut« (všechn? jinak ve sloupci o čes. přehláskách není zmínky, až na »15./16. Jahrh.- Rückumlaut«).

Mezi příklady na zdloužené střhn. ē, měnící se v č. i, ý, ej, uvádí na str. 19 č. *filec*, *filejs* ze střhn. *véliz*; mezi př. na stném. s, jevíci se v češtině jako š, uvádí v § 69 též *křtalt* ze střhn. *gestalt* a odkazuje k § 107, avšak zde také nenalézáme vysvětlení, jak tu k č. ř došlo, naopak se tu mluví o vzniku č. ř ze stném. rs rs (takže č. *křtalt* je tu jako příklad uvedeno též chybně). Vznik slov. q ve výpůjčkách ličí v § 23 M. takto: »Germ. *a* vor den Nasalen . . . ging in den slav. Nasal *q* . . . über, der im Tsch. zu ū . . . u gewandelt wurde« (teprve z příkladů čtenář pozná, že jde o změnu celé skupiny *a + n*, *m* > *q* atd.); podobně § 113 o něm. n̄ před g: »Dieser (t. j. n̄) wird im Tsch. durch *n* wieder-gegeben (teprve z příkladů [*Pranger* > *pranjíř* atd.] čtenář pozná, že nikoliv n̄, nýbrž celá skupina *n̄g* > *n̄g* se jeví v češtině jako *n*).«

Aby zachránil výklad slov. *gorazd* z germánštiny, vykládá M. výjimečné *a* (místo očekávaného *o*) bez rozpáku ojedinělou délkon posiční (§ 8); a naopak *o*- v slov. *orqdje* výjimečným vývojem z něm. *a-* (už Pedersen KZ 38, 310 ukázal, že spojení slov. *orqdje* se sthn. *āranti*, *ārunti* je mylné; slovo to je domácí). Ze snahy učiniti ze slov. *obilje* aspoň »Lehnübersetzung« z něm. *Weizen* (dial. *Weißen*, k *weiß*), spojuje v § 147 č. *obil* s *běl* a tvrdí, že z češtiny proniklo se změněným významem teprve do jiných slov. jazyků (vyvozuje odtud i csl. *obil*, sbch. *obil(an)!*); na str. 44 n. jest dokonce ochoten k výjimečnému předpokladu germ. *h* > slov. *k* (!) jenom proto, aby č. *konopí* bylo lze vydovití z germánštiny, atd.

M. libovolně posouvá pozdní čes. výpůjčky do dávné minulosti a jako jejich prameny předpokládá často slova uměle konstruovaná, na něž je opravdu plodný. Charakteristický příklad: č. *drop(a)*, *droptva* (*dropfa*, *drofa*) pokládá M. (32) za přejaté z něm. pro *pt*, *pf*, *f* (prý z něm. *pf*).¹ Jenže v němčině se vyskytuje pouze střhn. *trap(pe)* (hol. *trapgans*), tedy žádné slovo s *pf*, jak by si M. přál. Ale pomoc je snadná a rychlá: »als westgerm. Formen sind also (t. j. jenom pro č. *drop(f)a!*) neben *trappa- *trappō, woraus die nd. Formen entstanden, noch *drappa- anzusetzen, daraus ahd. *trapf, dazu *drappō,

¹ Zatím č. *dro(p)fa* je z **dropva* (v. *droptva* p. *kuroptva* a p.), **dropava* (: *dropy*); stejně r. *drofá*, *drochvá*, jak vykládá už Berneker s. v. *dropy* (226); výklad č. *droptva* M. přejal z Berneker, ale s r. *drochvá*, které z něm. *pf* nelze tak snadno vydovití, jako zdánlivě totožné (*p*) f v č. *dro(p)fa*, nevěděl asi co počít a proto o něm moudře pomlčel, ovšem i o tom, že Berneker zamítá výklad přejetím z němčiny a naopak připouští přejeti něm. slov ze slovanštiny.

ahd. *trapfa* (str. 32). A z těchto 6 vymyšlených něm. slov přejímalí prý Čechové v různých dobách (!) své *drop(a)*, *dro(p)fa*, *droptva*. Stejně č. úfati M. vyvozuje pro *f* z něm. *hoffen*, csl. *upsvati se* pak ze staršího germ. pramene.

U M. nalezneme dokonce i smyšlená slova česká; tak se uvádí v § 35 č. *kléj* v. *klí* (vzniklo asi při chvatném vypisování z Bernekera záměnou csl. *kléj* za pozdní č. *klej*), v § 142 č. *čedo* (!, že nejde o pouhé přepsání, nýbrž o skutečnou nevědomost, viděti z toho, že se *čedo* uvádí jako příklad na čes. neutra, která si zachovala rod svého germ. pramenel); na str. 66 č. *smoky* (!); v rejstříku je uvedeno č. *hřebil* (!) (v textu na str. 41, 68, 75 jen *hřeb*; vzniklo asi »kontaminací« se sthn. *grébil*, z něhož M. — ovšem nesprávně — čes. *hřeb* vyvozuje, při chvatném sestavování rejstříku, který vůbec má mnoho nedostatků a chyb).

Ani nesprávné překlady nejsou vzácnosti: č. *náv* překládá M. »Leiche« (str. 42; z některého slovníku opsán význam, náležející k csl. *navr*); č. *kuchati* překládá »kochen« (str. 13; omyl vznikl asi nedbalým opisováním z Jg., který s. v. *kuchati* má napřed hláskovou rovnici *kuchati* = *kochen* a pak teprve překlad); *forkáf, -v* »Aussprache« (str. 26; chyba vznikla zřejmě chvatem při práci; v řádku nad tím je v textu slovo »*Aussprache*«) atd.

Výklady o též slově na různých místech často nesouhlasí; na př. o č. *almaře* se v § 4 praví, že je ze sthn. *almari* (v rejstříku jen *almāri*); § 118 opět, že č. *almara*, *armara* je ze sthn. nnh. *almer*, kdežto stč. *almaře*, *alměř* ze sthn. *almaére* nebo střlat. *almaria* (to asi nedbalým opsáním z Bern., kde č. *alměř* vyvozeno ze sthn. *almaere*, ostatní ze střlat. *almaria*, *armaria*); a na str. 69 se zase *almaře* uvádí v odstavci »Ahd. oder Mhd.« (!). Č. *mnick* pro zánik *z* z cizího *u* v 1. slabice se uvádí § 13 mezi příklady na nejstarší germ. výpůjčky v slovanštině (!), ale pro zachované *i* v 2. slabice (§ 27) opět mezi něm. výpůjčkami poměrně pozdními; č. *harcieř* vykládá na str. 55 z něm. *hartschier*, ale na str. 37 pripouští (podle Bernekera) naopak přejetí z češtiny do němčiny; č. *hut* vykládá v § 15 ze sthn. *huttia*, *hutta*, v § 63 z *huttea*, *hutti* (!), č. *hampejz* v § 38 ze staršího něm. **han(m)peiz*, v § 55 ze sthn. *han(en)beiz*, atd.

Na takovýchto chaträckých základech, ukazujících zejména, jak málo je M. obeznámen s duchem a vývojem čes. jazyka, jak papírově a cizíma očima nař hledí, staví autor své chronologické závěry: na př. výše uvedený »výklad« č. *dík* z něm. *dank* prý ukazuje, že se *q* měnilo v češtině v čistou samohlásku dříve než *e*; č. *locika* ze zápgerm. **lattika* datuje prý zápslov. změnu *tj*, *dj* v *c*, *z*; č. *rejže* v. *rýž*, *žejdlík* v. *židlík*, *žejbrovati* ze sthn. *rīs*, *sīdel*, *siubern* prý ukazují, že změna něm. *s* > č. *ž* se dala ještě po provedení diphongisace (§ 68); to, že se Movi nepodařilo sehnati č. výpůjčku z němčiny, obsahující současně *f* a *h*,

jest mu důkazem (§ 168), že zdomácnění cizího *f* je v češtině mladší než přechod *g > h*, atd.

Několikrát M. zdůrazňuje, že pošinutí přízvuku na počátek slova, přehlásky, difthongisace a monofthongisace má čeština vlivem němčiny, a tváří se při tom tak, jako by obdobu mezi vývojem čes. a něm. objevil; neuvádí nikde prací starých, v nichž domněnka tato již dávno vyslovena a vyvracena — buď že jich nezná nebo že mu záleží na jejich zamlčení. Už Gebauer říká v HM I. o této věci všecko, co M.; rozdíl jest leda v tom, že Gebauerův popis je přesnější a výklad opatrnejší, kdežto výklad M-ův je zbytečně rozvláčný a bezdůvodně apodiktický. Jest proto odmítouti résumé Mayerovy práce, jak podáno je v Idg. Jbch. 13 (1929), 282, v němž právě tento výklad prohlášen za »zajimavý výsledek« práce M-ovy.

Co M. v souvislosti s č. přízvukem a skladem slabičným vykládá o vývoji čes. kvantity (str. 11, 29 n., 55, 90 a j.), jest nesmyslné mluvení bez nejzákladnějších vědomostí o starých slov. poměrech přízvukových, kvantitativních a intonančních.

Po vnější stránce zarází neobratný, zbytečně spletitý a někdy stěží srozumitelný sloh a nepřípadný způsob vyjadřování. Příznačné je množství zbytečných výplňkových slov, zbytečné opakování téhož údaje nebo výkladu na několika místech,¹ časté projevy podivu nad všedními zjevy. Naivní je theoretisování, že podle vývoje germ. *au* > slov. *u* mělo by germ. *ai* dávat slov. *i* (str. 24); nesmyslná je poznámka, že v č. *brkvant* z *Berggenwand* nelze hledati metathesi likvidy (str. 19), atd.

Z toho ze všeho je vidět, že sebedůvraha, již M. na různých místech projevuje,² je zcela bezdůvodná, a ovšem i povýšenost v odsudku těch, s nimiž nesouhlasí. Cizí názory často odmítá, ale zřídka vyvrací; někdy brojí proti fikcím, jichž nikdo netvrdí, a staví se hlučně za staré zásady, jichž nikdo nepopírá.

Spisek Mayerův neznamená ve věci, o niž jedná, nijaký pokrok a jest jen litovati času a nákladu na tuto práci vynaloženého.

J. M. Kořinek.

¹ Na př. vysvětlivka k č. grošům se opakuje třikrát (15, 35, 46); dvakrát (44, 49) M. srovnává slov. *břčtvu* s [konstruovaným] sthn. **butihha*, ač nakonec po každé musí (zřejmě nerad) uznati, že přejetí z němčiny není hláskově možné, atd.

² Na př. o svém chronologickém přehledu slov. a čes. výpůjček prohlašuje na str. 70, že ve srovnání s histor. událostmi »erfahrt eine glänzende Bestätigung«; kus níže: »Die sprachwissenschaftlichen Ergebnisse decken sich also bestens mit den historischen« (pravda je, že M. svůj přehled sestavil podle historických událostí, předem násilně zkroucených, jak toho kde ke svým účelům potřeboval); podobně mluví o správnosti své synchronistické tabulky (»für deren Richtigkeit die von uns behandelten Lehnwörter zeugen...«, str. 87), a míní, že »die Richtigkeit dieser Behauptung (t. j. Brücknerova tvrzení, že podklad Kyrilovy slovanské církevní terminologie je německý) wird durch die Ergebnisse dieser (t. j. M-ovy) Arbeit bestätigt...« (str. 76)!

Jan V. Sedlák: K problémům básnického rytmu. Nákladem Filosofické fakulty university Karlovy v Praze 1929. Prací z vědeckých ústavů sv. XXII. Stran 176.

Kniha Sedláková položila si za úkol »podati nový názor na (básnický) rytmus« (7). Chce tedy řešiti — a nově řešiti — jednu ze základních otázek teorie básničtví. Řešení takových otázek je v každé vědě velmi odpovědné a obtížné; odpovědné proto, že znamená revizi celé dosavadní práce v daném oboru a že — podaří-li se — určuje směr a metodu badání v budoucenosti; obtížné proto, že sebe nepatrnejší pojmová nepřesnost, která by prošla téměř nepovšimnutá v práci věnované konkretnímu zkoumání materiálu, ohrožuje soudržnost abstraktního myšlenkového systému v práci rázu zásadního. Tím vším je určen našemu referátu směr i dánou měřítko hodnocení. Nestačilo by — jako při práci rázu konkretního — probrati spis kapitolu za kapitolou a komentovati jej občasnými kritickými poznámkami; povinností referátu o práci zásadní jest přehlédnout dílo celkovým pohledem, posoudit východisko autora zkoumání a ověřit přesnost jeho pojmu i správnost postupu myšlení. Teprve tehdy, osvědčí-li se dílo po těchto stránkách, lze o něm říci, že je dobré, i kdyby se snad objevily omyly v po-drobnostech.

Především věnujeme pozornost východisku zkoumání. Při zkoumání básnického rytmu je nejpřirozenejší učinit si východiskem básnické dílo samo; zkoumání vycházející od básnického díla záleželo by ve vyhledávání oněch objektivních vlastností díla, kterými se rytmus projevuje. Vynikající práce v tomto směru vykonána byla J. Tynjanovem, jenž v knize »Problema stichotvorного языка« (Leningrad 1924) ukázal, jak básnický rytmus, jehož vlastním nositelem je tolíko jistá složka zvukové stránky básně, má vliv na celou konstrukci básně, na všechny její složky i na jejich vzájemný poměr. Sedlák v kapitole nazvané charakteristicky »S vě-právnost rytmu slovesného«¹ toto východisko skutečně přijímá: »Chceme-li zkoumati otázku rytmu slovesného, jenž je rytmem samostatným, musíme vyjít od slova, a to od slova v řeči básnické« (27). Avšak na str. 8 přijímá S. východisko jiné: »Nechci vycházeti nijak od objektivního popisu t. zv. formy básnické, do níž bývá rytmus zahrnován, ale budu stále vycházeti od tvůrce a jeho procesu.« Tato věta obsahuje popření výše citovaného východiska a naznačuje východisko opačné. Samo o sobě nemá východisko druhé nic nemožného; šlo by prostě, kdyby se ho autor důsledně přidržel, o kapitolu z psychologie uměleckého tvoření, která by nás poučila o tom, jak v tvůrčím subjektu rytmus vzniká.

Zcela nesprávné je však současné přijímání a směšování obojího východiska, jaké pozorujeme v práci S-ově. A to proto,

¹ Proložená slova v citátech ze S-ové knihy jsou zde i všude jinde podtržena pisatelem referátu.

že každé z obou východisk předpokládá jiný materiál, jinou soustavu pojmu, s kterými se pracuje, a každé z nich vede k jinému cíli. Vyjdeme-li od díla básnického, je nám materiélem zkoumání také dílo samo; soustava pojmu, s kterými pracujeme, je dána linguistikou, poněvadž dílo básnické je projevem jazykovým; cílem zkoumání je objevit princip rytmické organizace básnického jazyka. Vyjdeme-li však od tvůrčí osobnosti, jsou nám materiélem nejspolehlivějším výroky básníků o zkušenostech získaných introspekcí při tvoření; básnických děl jakožto materiálu smíme užívat jen velmi opatrně, protože nikdy nevíme s bezpečností, co v básnickém díle je podmíněno básníkovou osobností a co je dáno vnější vývojovou nutností. Soustavu pojmu dodává nám v tomto případě psychologie a cílem zkoumání je objevit zákon rytmické organizace duševního dění básníkova.

Míchá-li se však obojí stanovisko — jako právě činí kniha S-ova — nevysvětlí se nic. Dvojitost východiska umožňuje totiž badateli, aby se vyhnul každému opravdovému zkoumání, a to proto, že jedno z východisk funguje jako »východ z nouze«. V knize S-ově zastává tento úkol »básníkova osobnost«. A tak kdykoli je třeba vysvětliti některou vlastnost básnického díla, vždy hledá S. její důvod v básníkově osobnosti. Jde-li o vysvětlení významové aktualisace básnického slova,¹ dovolává se S. básníkovy osobnosti (»Nutno vždy vycházeti z osobnosti, z tvůrčího já básníkova, neboť slovo je vždy výrazem tohoto já, je jím naplněno, z něho dostává celou smyslnou plnost, z něho dostává rytmickou vibraci.« 37). Má-li se vysvětliti rytmus básnického díla, je třeba obrátiti se k básníkově osobnosti (»Rytmus chceme vykládati z ústrojenství básníkovy osobnosti, z jeho tvůrčího opojení, z jeho postoje k látce, z jeho představ, ze základního úhodu a podnětu, který dal vznik dílu slovesnému.« 88). Je-li třeba vysvětliti melodiku verše, je zase vysvětlením osobnosti básníkova (»Melodie jako rytmus souvisí s osobností básníkovou. Je to jeho jakési vnitřní tajemství, je subtilní, křehká a není možno ji plně vyjádřit a procítit jen ve znacích.« 107). Jak zřejmo, je básnická osobnost opravdu universální vysvětlovací princip; kteroukoli složku básnického dila lze s ní uvést v spojitost jednoduchým gramatickým aktem predikace. Stačí utvořiti větu, jejímž podmětem je dotyčná složka a jejímž přísudkem se vyslovuje závislost na básnické osobnosti. Nevýhoda tohoto způsobu vysvětlování básnického dila je jediná: že se jím nic nevysvětluje. Kdyby se byl autor aspoň pokusil přesně vymezit, co míní básníkovou osobností (zda reální individualitu existující nezávisle na díle či jednotící princip obsažený v díle samém), a kdyby byl podnikl pokus dokázati, že souvislost mezi dílem a osobností básníkovou je zákonná, bylo by jeho vysvětlení sice složitější a méně snadné, ale nabyla by platnosti skutečného vysvětlení,

¹ S. tomuto zjevu říká »sféra slova«.

bylo by možno souhlasit s ním nebo odporovati mu. V knize S-ově zůstal však pro nedostatek vymezení výraz »básnická osobnost« pouhým slovem a souvislost této osobnosti s dilem nevykročila ze stadia mytického. Za takového stavu věci je možno jen konstatovat, že pojmová diferenciace nedospěla v knize ani tak daleko, aby mohla být vůči autorovým názorům formulována otázka pravdivosti nebo nepravdivosti.

Nyní, když jsme probrali stanovisko autorovo, které lze spíš nazvat nedostatkem stanoviska, obrátíme pozornost k pojmu, s kterými v své knize pracuje. Z nich první a nejzákladnější je ten, s kterým se setkáváme již v titulu knihy, pojem básnického rytmu. S. ovšem již v úvodě prohlašuje, že nechce dospět k nové definici rytmu, nýbrž podati jen nový názor na tento zjev. Není sice povinností autora, zejména snažit se o věci tak nové a veliké jako S., aby dospěl k pevným definicím základních pojmu. Přesto však musíme žádat, aby věděl a dovedl jednoznačně vysvětlit, o čem mluví. Co tedy rozumí S. básnickým rytmem? Začneme pro přehlednost určením negativním. Rytmus — v příkrém rozporu s běžným pojetím — nesouvisí S-i nezbytně s časem: »Nepokládám čas za rozhodující moment při rytmu, a to ani při produkování ani při reprodukování ani při vnímání« (126). Básnický rytmus však podle S-a nesouvisí nutně ani se zvukem; důkazu tohoto tvrzení, vysloveného v kapitole »Prožívání rytmu« (51), je věnována zejména kapitola »Zvuk, deklamacie a rytmus« (91 sl.) Vykládá se v ní, že »zvuk může být rytmicky prožíván, ale není ho snad naprostě zapotřebí k prožívání rytmu« (92), neboť »oho je jen prostředníkem, nikoli sídlem rytmického počítku« (!) (91). Na důkaz se uvádí, že »mohutné básně k prožívání rytmickému ani nějakého šepotu nepotřebují« (93), a také ta okolnost, že různí recitátoři nemohou přednášti touž báseň stejně (94). Nebylo by nesnadné otřásti těmito překvapujícími objevy; tak na př. co se zvuku týče, stačilo by poukázat, že S. nerozeznává mezi zvukovými kvalitami dilem danými, s nimiž je rytmus nezbytně spoján, a zvukovými kvalitami recitačními,¹ jinak nemohl by uvádět za důvod nahodilé různosti přednesu; také si neuvědomil, že zvukové kvality dané dilem jsou v povědomí čtoucího i tehdy, čte-li zcela beze zvuku, jinak by neuváděl za důvod, že »mohutné básně ne-potřebují šepotu«.²

Nebudeme však dopodrobna rozvíjeti těchto důkazů, protože toužíme — uslyševše tak radikální negace — zvěděti, co zbylo z rytmu básnického v dlani odvážného badatele. Zbylo z něho toto: rytmus je »životný tep básně, pudová moc a síla, která báseň vytváří« (78); je to »niterná pulsace básně« (95), »životní znak« básnického díla (107). Ptáme se ovšem, je-li možno zjistiti tuto

¹ Srv. O. Zich, O typech básnických, Praha 1918, str. 5.

² Srv. Bernstein, Stich i deklamacija, Russkaja reč I. 1927.

»pulsaci« vědecky rozborem básně. Na tuto otázku odpovídá však autor zcela záporně: »Rytmaus je právě organický tmel a sám životodárný tep, jejž nelze poznati pitevním nožíkem rozumové analyzy« (140). — »Rytmaus vůbec ve své podstatě může a musí býti jen prožíván, není možno jej snad rozumově chápatici a poznávati« (52). Kdyby byl S. domyslil tyto dva výroky, bylo by nastalo nebezpečí, že nedopíše své vědecké knihy o rytmu a spokojí se pouhým rytmickým prožíváním; neboť — k čemu psát vědecký spis o něčem, co je nepoznatelné? S. však nepropadl tomuto agnosticismu, a to proto, že měl v zásobě ještě druhé východisko: básníkovu osobnost. A tak se dovdáme, že rytmus »je výrazem mohutnosti představ a způsobu jejich řadění« (84); vzniká v duši básníkově »ještě před slovem« (57), a to tak, že »mocná nová představa rozehraje celou zásobu představ« (49); tedy »rytmické prožívání je zvláštní po nárazu« (56). Názory o řazení představ atd., kdyby ovšem byly přesně formulovány a dokázány konkrétním zkoumáním (obojího v knize S-ově není), tvořily by součást psychologického rozboru básnického tvorění. S. je však přesvědčen, že se lze tímto způsobem dobrati poznání rytmu básnického díla; praví o tom: »Rytmaus chceme vykládati z ústrojenství básníkovy osobnosti, z jeho tvůrčího opojení, z jeho postoje k látce, z jeho představ, ze základního úhozu a podnětu, který dal vznik dílu slovesnému« (88). A skutečně pokouší se na několika konkrétních případech vyložiti rytmus veršů i rytmus prózy z osobnosti dotyčných básníků. Řekli jsme výše, že vysvětlování vlastností díla z básnické osobnosti je u S. čistě slovní. Tyto »konkretní« výklady jsou názorným dokladem našeho tvrzení. Maje před sebou živý materiál, nenachází S. nic než slova; ba i slov se mu občas nedostává. Tak na př. na str. 62 cituje několik veršů Křičkových a dodává k nim: »To jsou verše typicky křičkovské, v nich je osobitý, základní jeho rytmus«. Více nic; jaký tento rytmus je, může si zjistit čtenář sám. Jindy jsou autorovy rozpaky zakryty hovorným komentářem; tak k citátu z Tomana je přidán tento »výklad«: »Tomanovi je rytmus něco, čím se opijí celá jeho osobnost, rytmus je mu element vitálně dynamický v nejvyšším slova smyslu. Nic statického, ztrnulého, nýbrž bohatá mnohotvárnost sama jako sám život, unikavá a nepostižitelná. V tom je Toman typický.« (61). V tomto komentáři je jediná věc nesporná, a to přiznání S-ovo, že rytmus Tomanových veršů je mu nepostižitelný; povídání o dynamičnosti a mnohotvárnosti nepraví nic, protože tyto vlastnosti má každý esteticky působivý rytmus na rozdíl od automatického rytmu mimouměleckého, na př. strojového. Najdeme však v S-ově knize i případy, kde se autor odhodlával k obširnému výkladu »základního rytmu« autorova. Tak zejména na str. 90 se provádí rozbor rytmické prózy Husových listů. Postup je takový: cituje se nejdříve text a pak se vykládá »ústrojenství básníkovy osobnosti«. Dovídáme se (v řečnických

periodách, které pro obšírnost je nemožno doslova citovat), že z dopisů Husových mluví kazatel, vlastenec, filosof, básník, náboženský horlitel. »A to vše dává každému slovu zvláštní ráz, zvláštní sféru, to vyžaduje pro slovo i zvláštní přednes. Na každém takovém slově cítíte vnitřní rytmus, t. j. opravdovost prožitku celého slovesného výrazu.« Při tomto výkladu proniká nesprávnost S-ova postupu nejzřetelněji: neboť co znamená slovo rytmus, v y k l á d á - l i s e o s o b i t á r y t m i č n o s t d í l a v l a s t e n e c t v í m b á s n i k o v ý m ? Pojímá-li S. básnický rytmus takto, není divu, že na př. rozdíl mezi rytmem verše a prózy mu téměř úplně mizí (tento rozdíl omezuje se prý často na grafickou úpravu -75; výklad rytmu prozaického a veršového je prý v podstatě týž -87), a že dochází k názoru, že trochejské Bezručovy verše

a z mých versů jeden daktyl,
jeden smutek ve svět zírá

jsou cítěny »daktylsky« (138)!

Ztruskotalo tedy S-ovo pojetí básnického rytmu naprostě, jakmile se autor pokusil o jeho konkretní aplikaci. Stejněho nezdaru došel i výklad o rytmu vůbec. S. se totiž nespokojil s výkladem o rytmu básnickém, nýbrž rozšířil své pojetí rytmu na všechna umění, ba dokonce ještě i za hranice umění. Podařilo se mu to velmi snadno. Je-li rytmus dán »ústrojenstvím osobnosti«, »ústředním prožitkem«, pak lze říci, že rytmické je každé umění. Neboť každý umělec, nejen básník, má osobnost a ke každému uměleckému dílu mohl dátí podnět prožitek. Proto vyslovuje S. názor, »že každé umění má svůj rytmus, který je jeho hnací silou, jeho podstatnou hodnotou; bez rytmu není působivého umění« (24). Vše v umění mění se S-i pod rukama v rytmus: mezi estetické a rytmické prožívání se klade rovnítko (52). Ale rytmické prožívání je dokonce ještě širší, takže přesahuje i hranice umění. Rytmicky můžeme prožívat vůbec všechno. Ukazuje to (jeden za mnohé) na př. tento výrok: »Vlnicí se potok nemusí působit už jen svým pohybem rytmický vždy, nýbrž právě jen v určité chvíli a na určitém místě... Běžící řeka nemusí působit rytmičtěji než tichá zátoka, do níž vběhl její proud. Naopak tato uklidněná hladina může působit rytmicky prudčeji« (119). Tichá vodní hladina působíce »prudce rytmicky«! Co zde znamená slovo rytmus? Nic nebo — chceme-li — vůbec všechno. Je to pojem, který pozbyl obsahu, ale má nekonečný rozsah. Pojímáme-li rytmus jako S., můžeme připojit epitheton »rytmický« ke kterémukoli substantivu. Není třeba široce vysvětlovati, že takový pojem rytmu je k nepotřebě.

Probereme nyní skupinu pojmu linguistických, které nacházíme u S. Jsou to pojmy pro S-ova knihu velmi důležité, protože otázky jazykové zaujímají aspoň polovinu knihy. Nejzákladnější z linguistických pojmu je sám pojem básnické řeč.

Je mu u S. věnována celá kapitola »Řeč obyčejná a řeč básnická« (64 nn). Na začátku této kapitoly konstataje S., že řeč básnická se liší od »obyčejné řeči konversační« (!). Potom zkoumá, čím se od ní liší. A nyní nastává zajímavá hra protikladů. Ukážeme ji prostou konfrontací několika citátů.

1. »Je tu tedy něco, co řeč básnickou povznáší, co ji činí jinou... Je to především úmysl tvůrceuv... Liší se tedy obojí řeč od sebe cílem, zaměřením« (65).

2. »Zvláštní zmínku zaslouží názvy t. zv. formalistů ruských..., že řeč básnická je vlastně organisované násilí na jazyce obyčejném, že je jeho deformací. Pokládám toto mínění za pochybené... Žádná tvorba nemůže, nechce a nesmí být deformativní, nemá-li ztratit svůj nutný ráz spontánnosti a nemá-li v ní nabýt převahy stránka volnho úsilí« (66—67).

3. »Řekli jsme, že řeč básnická je určována úmyslem tvůrcovým« (67).

4. »Řeč básnická je zcela odlišná od běžné řeči dorozumívací, má svou logiku, proti běžné řeči i nelogickou, její stavba není účelná logicky, ale umělecky, její tvar, forma nesleduje také účinek logický, ale estetický« (67).

Podle prvního citátu liší se řeč básnická od »obyčejné« cílem, zaměřením, které jsou dány úmyslem básníkovým. Podle druhého výroku básník nemá, nesmí mítí úmyslu, protože tvoří spontánně. Podle třetího citátu má básník přece zas jen úmysl. Podle druhého citátu řeč básnická není vzhledem k řeči obyčejné deformačná, podle čtvrtého citátu má však zcela jinou stavbu, jiný tvar, tedy deformačná je. Povstává tak dokonalý zmatek, který je jen typickým projevem nelogičnosti celé knihy.

Za takového stavu věci není divu, že i užívání jiných lingvistických pojmu u S. se rovná jejich zneužívání. Uvedu jediný příklad: přízvuk. Přesto, že S. věnoval otázce přízvuku celou kapitolu (»Přízvuk a rytmus« 142 nn.), zůstává nejasno, co tímto slovem rozumí; jeho výroky o přízvuku jsou však čtenáři zdrojem mnohého potěšení. Tak na př.: »Celá mnohotvárnost přízvuku lší právě na obsahové a představové stránce. Mohu na př. vysloviti á jako pouhou literu (!), mohu je chtít zapívat jako notu, může mi být výrazem mnohých stavů duševních: údivu, úleku... Po každé je mi toto á výrazem něčeho jiného, po každé je jinak vyslovím... a přízvukuji.¹ Právě tento citový obsah mění i jeho přízvukový ráz, jeho tón i sílu. A tato měnivost je jen tak možná, že s touto hláskou je spojeno tolik obsahových možností ze zkušenosti životní.

¹ Upozorňuji na pozoruhodné užití slova »litera«: můžeme prý a vyslovit jako literu, t. j. grafický znak. Dodávám — ad usum auctoris — že se artikulovaný zvuk obyčejně nazývá hláskou. Co se tkne autorova údivu, proč právě jen do samohlásek samostatně užitých vkládáme tolik výrazových možností a nikoli do souhlásek jako k, l, dovolují si poznámenat, rovněž ad usum auctoris, že »samostatně« užíváme toliko samohlásek, nikoli souhlásek, z důvodů, které se obšírně uvádívají ve škole.

Jistě to není možno na př. u písmeny (!) *k*, *l*... Linguisté měli by nám podati výklad, proč právě do samohlásek samostatně užitých vkládal člověk tolik možností výrazových (144). Zdá se, že pojem přízvuku měl u S. týž osud jako pojem rytmu: rozšířil se tak, že pozbyl významu. Lze-li mluvit, jak to činí autor, o přízvuku jediné, zcela isolované hlásky, tedy bez možnosti srovnání s okolím, je přízvukem všechno. S. zapomněl, že přízvuk, byť bychom jeho fonetický substrát chápali sebe složitěji (jako na př. Saran), jeví se konec konců vždy jen větší závažností slabiky přízvučné vzhledem k slabikám okolním. Isolovaná hláska přízvuku mít nemůže, má jen zvuk. Co se týče výzvy k linguistům, je to jen jedna z rad, napomenutí a direktiv, kterými se S-a kniha hemží; dostává se jich všem: linguistům (viz též str. 64), metrikům (140), básníkům poetistům (37), školské poetice (74) a snad ještě jiným.

Mohli bychom pokračovati v pojmovém rozboru S-ovy knihy, neboť kritický materiál, který kniha poskytuje, je velmi rozsáhlý. Mohly by přijít na řadu nejen pojmy linguistické, ale ještě další pojmy z oboru rytmiky a teorie básničtví vůbec i z oboru psychologie. Tak na př. bylo by zajímavé, kdybychom si položili otázku, co rozumí S. »sférou slova« (28), co »začleněním slova« (t. j. významovým kontextem 35 n.), jak rozumí metru básně (132 sl.), melodií a hudebnosti básnické řeči (str. 102 sl.), jak vykládá »zvukové prostředky básnické« (t. j. eufonii 98 nn.), čemu říká »iluse« (53), »motorický pohyb« (41), jak definuje představu (45) atd. Ale tato přehlídka byla by dlouhá a jednotvárná. Ukázalo by se jen po každé znovu to, co vysvitlo s dostatek z rozboru několika základních pojmu: že kniha S-ova trpí mnohomluvností a terminologickou nepřesností, že často hřeší proti základním logickým principům (zejména proti zásadě sporu: pro S. leckdy platí A i non A; svr. pojednání o básnickém jazyce) a že je konečně plna věných omylů.

Přistoupíme proto ihned k celkovému posouzení knihy. Kniha S-ova měla za účel podati »nový názor na rytmus«. Splnila tento úkol tak, že pojmu rytmus odňala veškeren obsah a učinila jej nepotřebným. Teoretické předpoklady, ze kterých vysla, byly nespolehlivé, ba nesprávné. Postup, jakým se zkoumání ubíralo, postrádá logické přesnosti, kterou musí mít každý spis, má-li býtí znán dílem vědeckým.

Jan Mukařovský.

Drobné zprávy.

Dne 24. května t. r. zemřel v Moskvě jeden z nejpřednějších ruských filologů, akademik **Aleksej Ivanovič Sobolevskij**, ve věku 72 let (narodil se r. 1857 v Moskvě). Sobolevskij byl vynikající znalec staroruského jazyka a písemnictví a obíráje se také důkladně studiem současných dialektů ruských byl více než kdokoliv jiný z jeho současníků zasvěcen do historie jazyka ruského. Jí také platila jedna z prvních jeho větších prací, jeho dissertation „*Очерки изъ истории русского языка*“ (Kiev 1884) a výsledky svého studia na tomto poli uložil v knize

„Лекции по истории русского языка“ (po prvé v Kijevě 1888, čtvrté vydání v Moskvě 1907), v níž podává v hlavních rysech historii ruských hlásek a tvarů, takže nahrazuje knihu ta příslušné části historické mluvnice ruského jazyka. Podávajíc jen holá fakta a vyhýbajíc se úmyslně theoretisování a výkladům hypothetickým uchovala si kniha tato svůj význam podnes a nebyla dosud nahrazena knihoujinou. Také o dialektech současného jazyka ruského podal souborný výklad: napsal „Очеркъ русской диалектологии“ v časopise Живая старина 1892 a o něco později vydal „Опытъ русской диалектологии“ (v Petrohradě 1897), ale tato díla, jak je při rychlém rozvoji studií dialektologických v novější době zcela přirozené, jsou dnes již překonána a mají cenu jen historickou. Velmi cenný materiál pro studium jazykové podal Sobolevskij také v krásné své sbírce národních písni velkoruských (Великорусская народная песни (7 svazků, v Petrohradě 1895–1902), třebaže byla sbírka ta pořizována za účely jinými. Studium staroruského písemnictví přivedlo Sobolevského také k studiu písemnictví cirkevněslovanského a k řešení některých jeho otázek, zejména otázku o chronologii a lokalizaci některých textů; tu zejména rozruch způsobila rozprava „Церковно-славянские тексты моравского происхождения“ (v Rus. fil. věstníku 1901). Vyhýbal-li se S ve svých Lekciích hypothesám a theoretickým výkladům, nevyhýbal se jim jídy; jsa vším svým založením filolog, vystupoval s kritikou leckdy dost ostrou proti výkladům a theoritům linguistů, nejsa v té věci nepodoben A. Brücknerovi, ale sám nahrazoval je často výklady dost kuriosními. K srovánací mluvnici slovanské mnoho přispěl cenným materiálem, čerpaným bohatě přímo z pramenů; ale při výkladech, zejména pokud opouštěly půdu slovanskou, neměl vždy šťastnou ruku. Hojně se obíral též výkladem temných slov textů, jimiž se zabýval, ať to byly texty staroruské nebo písni a texty dialektické; pokoušel se o výklad různých jmen vlastních, mythologických, osobních i geografických — sem patří největší jeho práce posledních let „Русско-скифские этюды“, jež vycházely v několika posledních svazcích Izvestijí, spíše zajímavá sbírka rozmanitého materiálu než skutečné řešení otázek, jež materiál ten poskytuje. Je v rámci těchto „Studií“ také zajímavý výklad o praslovanštině (Izv. 27, 1922, 252n.), v níž vidí S. stopy splynutí dvojího elementu ethnického, baltskostovanského a iránského. Sobolevskij pracoval v pravém slova smyslu až do posledního dechu: poslední sesity Slavie přináší jeho drobnější příspěvky, iež napsal nedlouho před svou smrtí.

Úmrtím Jana Baudouina de Courtenay ztratila polská linguistika, postižená v posledních letech toliku ztrátami, i evropská linguistika vůbec jednoho ze svých nejsvéráznějších představitelů. Zemřel ve věku 84 let 3. listopadu 1929 ve Varšavě, kde žil od r. 1918, vrátil se po obnovení státu polského po více než čtyřicetiletém působení na universitách ruských na místo, kde ztrával své dětství a absolvoval studia universitní, na universitu, na níž na počátku své akademické dráhy nemohl působit z příčin politických. Bohužel nebyla to léta klidné pohody to desíatileti ztrávené mezi svými, nepřízeň osudu postihla ho tu krutěji, než lze si myslit rozsáhlá jeho knihovna a bohatý materiál vědecký, těžce našromázděný paděsáti letou téměř prací, zůstal při odchodu Baudouinově do Varšavy v Petrohradě a propadl z největší části zkáze, takže sedmdesáti letý badatel, připravený o výtežky celoživotního snažení, stál tu nyní s holýma rukama. Nelze bez pohnutí čísti slova, s nimiž předstupoval r. 1923 před své posluchačstvo v Kodani, kde proslovil přednášku „Einfluss der Sprache auf Weltanschauung und Stimmung“ (otiskena je tato přednáška v posledním, dosud nevydaném svazku Prací filologicznych; zvláště shodou okolností rozesílal její otisk svým přátelům zcela krátce před svou smrtí): „Ich muss mich als einen gewissermassen verstorbener betrachten. Meine wissenschaftliche Tätigkeit ist beinahe voll-

ständig gelähmt, paralysiert. Es wurde mir ein grosses unrecht zugefügt, und ich würde gewiss vorgezogen haben, wenn man mich ganz einfach erschossen hätte, anstatt mich aller meiner mit einer solcher mühe gesammelten schätze zu berauben.« Začátky vědecké činnosti Baudouinovy sahají do doby, v níž rodila se t. zv. škola mladogramatická, a také první práce Baudouino. V odpovídají duchu tohoto směru: r. 1868 napsal a r. 1870 v Beiträge zur vergl. Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slavischen Sprachen uveřejnil studii o některých případech působení analogie v deklinaci polské a r. 1870 vydal spis »О древне-польскомъ языке до XIV-го столѣтия«, jímž položil základní kámen historické mluvnici polské, spis, který podnes nepozbyl svého významu. Ale Baudouin obracel svůj zřetel také k živému jazyku současnému, k dialektům — tu zejména podrobň studoval jazyk rezjanských Slovinců, o němž pojednal v několika pracích. Průběhem další své činnosti málo již se obíral otázkami jazykozpytu historického (přes to, že napsal i Zarys historji jazyka polskiego, Warszawa 1922), nýbrž obracel se s oblibou k otázkám obecnějším, k vnitřní, psychické stránce jazyka a jejího poměru k stránce jeho vnější (srv. jeho psychologickou charakteristikou jazyka polského v Encyklopedii polské II, 154—226), o podstatě jazyka a jeho změn, o jazykovém mísení, o obecných tendencích v řeči lidské, o charakteristice a klasifikaci jazyků, o poměru písma a řeči a pod. Psal na př. o úkolech jazykovédy (1889), o obecných příčinách změn jazykových (1890). O pevnym stalem kierunku zmian językowych w związku z antropologią (1899) atd. Šel tu s důsledností sobě vlastní směrem, který škola mladogramaticka, víc a více se venujíc zkoumání jednotlivých jazyků a jazykových skupin a jednotlivých jazykových jevů, ze svého programu silně zanedbávala. Praci zabývajících se těmito otázkami je dlouhá řada; vyznačují se originálností myšlenek, snahou postihnouti pravou podstatu pozorovaného zjevu a také pravým jménem ji označit (odtud zvláští jeho terminologie, z níž leccos se ponenáhl ujímá), úsilím jednotlivosti pochopit se stanoviska obecného atd. Ale ovšem ani pak nechybějí práce, jež se obirají výkladem určitých hláskových nebo tvarových jevů, etymologickými výklady slov a pod. Stačí připomenout jeho výklad souhlásky *n* při zájmeně 3. osoby v jazyčích slov, nebo výklad t. zv. progressivní palatalisace v slovanštině, kde by se mohlo mluvit v duchu mladogramatické školy o zákoně Baudouinově (kdyby to ovšem nebylo zcela proti duchu Baudouinovu). Nesmí se také zapomenout na jeho Zarys historji jazykoznawstwa czyl lingwistyki (glottologii), v němž zejména také jsou vytičeny úkoly a cesty jazykovédy pro nejbližší budoucnost. Brázda, již Baudouin de Courtenay vyoral na poli jazykovédy, je hluboká; leccos z toho, co hlásají nejnovější směry jazykovědné, lze nalézti už před několika desítiletími u něho, a přece o sobě řekl v uvedené již přednášce kodaňské: »Wenn ich einen objektiven Massstab auch an mich selbst anlege, muss ich offenherzig bekennen, ich stehe ziemlich tief unter dem Niveau, welches als obligatorisch für selbständige gelehrten betrachtet werden muss. To je skromnost, kterou si mohl dovolit právě jen tak hluboký myslitel, jako byl Baudouin de Courtenay.«

První polovice čtvrtého svazku z druhé části dějin indoevropské jazykovědy, obsahující výklad o vývoji studií o jazyce indickém z péra *W. Wusta*, vysla letos (Erforschung der indogermanischen Sprachen. Band 4, 1. Hälfte: Indisch, Berlin-Leipzig, Walter de Gruyter u. Co., 1929. [12] a 112 str.). Tím je čtvrtý svazek tohoto díla, věnovaný jazykům árijským a armenštině (v. LF. 54, 1927, 303), dokončen. Zbývá ještě dokončiti svazek druhý, jednající o germánštině, a vydati svazek pátý, v němž má být jednáno o hehitštině, tocharštině a jiných, menších jazyčích, aby byla tato serie, věnovaná vylíčení postupu badání o jednotlivých jazyčích indoevropských, úplná.

Reallexikon der Vorgeschichte, o němž několikrát byla v LF. podána zpráva (naposled v loňském ročníku na str. 282 n.), byl nedávno ukončeným svazkem čtrnáctým ve věcné své části dokončen. Bude následovati ještě svazek patnáctý, obsahující rejstřík. Veliké, krásně vypravené a četnými obrazovými přílohami doprovázené toto dílo, jež počalo vycházet r. 1921 a provedeno bylo tedy v době poměrně velice krátké, výmluvně svědčí o znamenitosti organizaci vědecké kolektivní práce i rozmachu nakladatelského podnikání.

Druhé vydání *Schraderova* díla *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, jež začalo vycházet r. 1917, bylo konečně letos sešitem obsahujícím podrobný index slov, sestavený podle jednotlivých jazyků, a obsáhlý seznam literatury, přivedeno ke konci. Indexem tímto dílo Schraderovo velmi získalo; případky A. Nehringa, jenž ujal se vydávání tohoto díla po Schraderově smrti, někde značně rozsáhlými (v. na př. heslo »Thraker«), byl rukopis autorův doplněn o výsledky nového badání, takže v druhé své části, jež vycházela v letech 1923—1928, stojí dílo toto úplně na výši doby a je bohatým a pohodlným pramenem poučení o nejrozmanitějších otázkách indoevropského pravěku.

Po dvou velkých dílech, jež každé svým způsobem podávalo přehled a charakteristiku jazyků celého světa — francouzském »Les langues du monde«, jež je společnou prací několika (s jedinou výjimkou) francouzských linguistů a vydáno bylo redakcí A. Meilleta a M. Cohena (v Paříži 1924), a německém »Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde« od známého ethnografa W. Schmidta (v Heidelbergu, u C. Wintera, 1926; k tomu zvlášť atlas o 14 mapách), vydal nyní takový příručnější přehled s charakteristikami grammatické stavby jednotlivých skupin, pokud jsou možné, E. Kieckers (Die Sprachstämme der Erde. Bez roku i místa. [V Lipsku u E. G. Weimanna 1929] Str. 88). Rozdělil všechny jazyky světa v 31 skupin, jež ovšem rozpadají se zase v celky menší; u některých z nich podává dost podrobný obraz o jejich grammatické stavbě a ukázky z jejich slovníka, tato hlavně proto, aby ukázal příbuznost jazyků jistou skupinu tvořících. Bohužel nemá tento přehled Kieckersův žádné mapy, kterými tak bohatě je vypraveno dílo francouzské, jež je provázeno 18 mapami, i kniha Schmidtova. — Přehled jazyků evropských a jazyků bílé rasy vydal Alf Lombard (Europas och den vita rasens språk. Uppsala-Stockholm, Almgvist & Wiksell's Boktryckeri, 1926. Str. 174). Po úvodě, v němž poučuje o rozmanitém seskupování jazyků a různých druzích písma, podává populárnější přehled jazyků indoevropských, semitských, hamitských, kavkazských, uralských a altajských, v němž samostatné kapitoly zaujmí výklad o jaz. egyptském a baském a k němuž připojen na konec přehled vymřelých jazyků, nalezejících k jazykům, o nichž kniha jedná. Knížka má patrně sloužit praktické potřebě a obsahuje jen nejdůležitější údaje, věnuje zvláštní pozornost jazykům žijícím (na konci knížky je ještě podán přehledný jich výčet). Nesprávný je výklad o češtině (str. 41), jenž podán je tak, jako by k češtině v širším smyslu patřila čeština (Tjeckiskan eller Böhmiskan), moravština (Märiskan) a slovenština, jež nejsou však vyznačeny jako dialekty češtiny (dialekty označuje autor typograficky jinak), nýbrž podle jeho způsobu podání by by mezi těmito třemi částmi češtiny poměr takový, jako mezi bulharštinou, srbochorvatštinou a slovinštinou! Ostatně jeho výklad o dialekтиckém členění srbskochorvatského celku není také správný.

Meilletův spis o jazyčích současné Evropy vyšel ve 2. vydání (Les langues dans l'Europe nouvelle. Avec un appendice de L. Tesnière sur la statistique des langues de l'Europe. Paris, Payot, 1928. Str. XII a 496 s mapou. Za 60 fr.). Knížka o 342 stránkách

malého formátu, vzniklá ke konci války r. 1918, vyrostla na knihu pětsetstránkovou formátu velikého a všechna vnější úprava i přiložené mapy zřejmě ukazují na rozdíl mezi r. 1918 a 1928. Největší podíl na vztahu rozsahu užitečné této knihy v 2. vydání mají ovšem statistické výklady Tesnièrovy, jež zaujmají str. 291–484. Podává se v nich především podrobný statistický přehled obyvatelstva jednotlivých států evropských podle jazyka na základě úředních sčítání a jiných zpráv (podivným způsobem se v přehledě obyvatelstva rakouského uvádí »tchèque et morave« — jen v Burgenlandu se mluví pouze o »tchèque«), potom v abecedním pořádku jednotlivých jazyků uvedeno, kolik lidí jednotlivými jazyky mluví (také tu je »tchèque [y compris le morave!]«), a seřazeny jednotlivé jazyky podle toho, kolik lidí jimi mluví, a nakonec sestaveny tyto jazyky podle skupin jazykových, v sestupné řadě podle toho, kolik příslušníků která skupina má (nejvíce slovanská: 160,201,589, nejméně mongolská s jedním jazykem, kalmuckým: 101 7–7). Tyto kvantitativní poměry jsou znázorněny také diagramy. Ovšem že i Meilletův výklad místy musil být upraven podle nových poměrů politických (o češtině se praví na str. 37 zrovna tak jako ve vyd. 1. »une masse tchèque compacte occupe le royaume de Bohême! Počet lidí mluvících česky udán přibližně na 7 milionů, ve vyd. 1. bylo 9 milionů — patrně ve vydání novém nezapočítáni už mezi ty, kdož mluví česky, Slováci, ač jinak celý odstavec zní ve vydání tomto doslova tak jako ve vydání prvním); některé partie byly přemístěny a přibylo několik kapitol nových, ale v podstatě zůstal růz spisu nezměněn.

Svůj soupis geografických jmen illyrských (v. LF. 53, 1926, 64) doplnil nyní *H. Krahe* podobným soupisem illyrských jmen osobních (Lexikon allillyrischer Personennamen. Indogerm. Bibliothek, 3. Abteilung: Untersuchungen 9. Heidelberg, C. Winter, 1929, Str. VIII a 174 Za 10·50 Mk.). Povaha látky vyžadovala tu postup jiný než při soupisu jmen geografických. Neomezuje se jen na jména z vlastní Illyrie, nýbrž pojde do svého seznamu také illyrsky vypadající jména osobní z Pannonie, Norika, Venetie, Istrije, Italie a také z Makedonie. Ovšem že není illyrský původ jejich všude stejně jistý — autor sám rozlijuje čtvrtý stupeň této jistoty a hned v heslech je různými znaménky označuje: rozeznává jm. bezpečně illyrská, velmi pravděpodobně illyrská, taková, jejichž illyrský původ je pochybný, a konečně taková, jež sice někdy za illyrská bývají pokládána, ale illyrská podle všeho nejsou. Autor neshromázdil tato jména sám přímo z pramenů, nýbrž sebral tu a pohodlně přístupným učinil materiál, od jiných již poružnu a na různých místech uveřejněný, címž si jistě získal vděk všech, kdo se témito věcmi obírají. Sám také pokládá svůj soupis jen za sbírku materiálu a nepouští se ještě do jeho analyzy a zpracování. Spokojuje se jen s poukazem na shodné elementy kořenné i odvozovací vejménech místních a osobních, a konstatuje také v illyrských jménech osobních (na rozdíl od latiny) starý indo-evropský typ vlastních jmen osobních — komposita, jichž 32 nalézá ve svém materiále. Jsou také jména vzniklá zkrácením starých komposit, ale také jména jednoduchá, nevzniklá z komposit, původu snad neindo-evropského. Rozhodování v těchto věcech je ovšem velmi nejisté. Při této příležitosti podal autor na str. 132—138 něco doplňků k svému soupisu geografických jmen illyrských. Krahe se specializuje na studium illyrštiny: v Zeitschrift für Ortsnamenforschung 5, 1929, 1—25, 139—166 uveřejňuje seznam místních jmen starověké Apulie a Kalabrie, v Glottě 17, 1929, 84—104 má článek »Sprachliche Untersuchungen zu den messapischen Inschriften«, nehledě k drobnějším článcům v Glottě, Zeitschrift für vergl. Sprachforschung, Indogerm. Forschungen; z nich jeden (IF. 46, 1928, 183—185) se obírá jedním už od r. 1907 známým nápisem z Bosny, jež Krahe pokládá za illyrský: byl by to první text illyrštiny balkánské.

Po 24 letech vyšel opět další svazek staroindické mluvnice Wackernagelovy, bohužel ne druhá část svazku druhého, jež by v pořadí měla následovat a obsahovat výklad o jmenných kmenech jazyka staroindického, nýbrž první část svazku třetího, jednajícího o skloňování; vydána toho svazku z příčin zcela vnějších a nahodilých jen část, přestávající uprostřed věty a nečinící tedy celku sama o sobě (*Altindische Grammatik von Jacob Wackernagel. III. Deklination der Nomina. Zahlwörter. Pronomina, von Albert Debrunner und Jacob Wackernagel 1. Teil (S. 1—368).* Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1929). Tomu, že se Wackernagelovi podařilo v Debrunnerovi nalézti spolupracovníka pro další části své mluvnice, s nímž se dělí o zpracování jednotlivých odstavců, máme jistě děkovati za to, že se ve významnému a důležitému tomto díle, začátem více než před 30 lety pokračuje. Přednosti, jimiž vynikly první dva jeho svazky (sr. LF. 27, 1896, 124), jsou v nejnovějším svazku snad ještě stupňovány, a jest si jen přáti, aby další svazky nepotřebovaly k svému dokončení takové doby, jaké potřebovaly svazky dosud vyšlé, a aby byl také doplněn druhý svazek, o jehož druhé části oznamení nakladatelské nedovede bohužel říci nic jiného, než že nelze říci, kdy vyjde.

Štítného traktát o hospodáři, hospodynì a čeledi ze sborníka Klementinského vydal ve sbírce »Špalíček« dr. V. Foch Tomáše ze Štítného Knižky o hospodářovi, o hospodynì a o čeledi. Špalíček VI. Praha, K. Reichl, 1929. Str. 141 (+4). Za 18 Kč. Otiskuje tu, pravopisem novým, text (str. 11—76), jejž doprovází na konci knižky (str. 115—141) umištěnými poznámkami, obsahujícími poukazy na citáty v textu se vyskytující, vysvětlivky jazykové (mělo jich být, myslím, víc) i některé jiné výklady k porozumění slov Štítného napomáhající, a stručné poučení o Štítném a jeho spisích (str. 79—114). Mistr Bílek vyzdobil knížku několika kresbami. V textě je na str. 12 nesprávně otištěno *vysušie* m. *vysušíse* anebo *vysušíse* (tak čte Erben); zůstalo něco chyb tiskových, z nichž *pítvořie* m. *přítvořie* (na str. 31), *rozmnož* m. *rozmóž* (na str. 75.) jsou rušivější; na několika místech chybí znaménko délky (*okenci* na str. 28, *oblašt* (sic) na str. 40, *nezóstavajte* na str. 55, *pojdú* na zatracenie na str. 62 a také v příslušné poznámce na str. 136). V poznámkách je místy zbytečně mnoho odkazů biblických, Legenda aurea by se neměla citovat v německém překladě (str. 121); *oféra* není z *offertorium* (str. 124); místo *lepj* (str. 133) mělo by spíše být v záhlaví poznámky *lepí*, jež se touto poznámkou má vyložit. Nějaké nedopatření je v poznámce na str. 127, kde se praví, že na místě, o něž jde, je narázka na nedochovaný spis Štítného, na překlad jistého spisu, pořízený mezi r. 1389 až 1400; jak může být ve sborníku z r. 1376 narázka na spis vzniklý mezi l. 1389—1400? Výklad o Štítném celkem dobré informuje, jen poučení o stítnenských sbornících není dost jasné. Na str. 102 se čte, že některé části traktátu tuto vydávaného jsou otištěny v »Ukázkách« při LF. 5, 1878, str. 38—39. Ale tam není nic takového.

Mácha v 2. svazku B. Smetany od Zd. Nejedlého
(Bedřich Smetana. Napsal Zdeněk Nejedlý. II. Na studiích V Praze 1925. Stran 465. Nákladem Hudební Matici Umělecké Besedy.)

Jest samozřejmé, že v rozsáhlém obraze českého národního života let 1835—1839, z něhož Zd. Nejedlý nechává růsti osobnost tvůrce moderní české hudby B. Smetany, nemohlo scházeti jméno zakladatele novoceského básnického K. H. Máchy.

Nejedlý tu vykreslil i ovzduší, v němž rostl a vyspěl Mácha, a vykonal tím pro poznání máchovského prostředí zvláště let trifácích nedocenitelnou práci, založenou na podrobném studiu rozsáhlé literatury i na vlastním pramenném probadání tehdejší produkce knižní i časopisecké.

K studiu života a díla Máchova použil Nejedlý svědomitě a pečlivě hojně literatury máchovské, pokud jí mohl doplnit svůj široce založený obraz doby, kterou si v druhém svazku svého životního díla předsevzal zachytiti.

Mé poznámky spíše doplňují než opravují se zřetelem k Máchovi na několika místech toto skvělé dílo historické, opírajice se zvláště o novou edici díla Máchova, která od r. 1922 vycházela v »Hyperion«, přinášejíc neznámé dosud dodatky rukopisné (zvláště v Literárním zápisníku vyšlém r. 1923 a nyní nově a podrobněji v »Pantheon«), některé nové výklady a poznámky a zvláště novou kritickou revisi Máchových rukopisů a cizích opisů. Některé svazky této edice vycházely v době, kdy rukopis druhého svazku »B. Smetany« byl již hotov, čímž se vysvětlí, že autor jich v své práci nepoužil.

Ze zmíněných svazečků díla Máchova vyšly na podzim r. 1922 »Dopisy« Máchovy a jeho »Deník z r. 1835«, jenž mimo jiné osvětuje Máchovy záliby divadelní (jeho zájem o opery, sr. 416 a 417 str. »Smetany«) a styky herecké. Mácha kupuje i tekst opery Škroupovy »Oldřich a Božena« od Chmelenského pro přítele Hindla (viz Máchův dopis 8/6 1836). Zájem Máchův o divadlo je zřejmý i z »Denníku na cestě do Itálie« z r. 1834, vydaný po prvé Dr. Thonem r. 1910 s cennými poznámkami vztahujícími se zvláště k tehdejšímu divadelnímu životu ve Vídni.

R. 1923 vychází »Literární zápisník« Máchův z let 1833—1835, jenž k poznání jeho literárních zálib je pramenem velmi důležitým; ukazuje jeho zájem o prostonárodní poesii; Mácha si tam zapisuje píseň, kterou slyšel zpívat na Karlově »Chodák tam tudy myslivci« (str. 75, Pantheon III. str. 210); zapsal si tam (na str. 114, Pantheon str. 314) 14 začátků písni, z nichž čtyři české jsou ze »Zampy« a začátek Hukalovy romance »Když měsíček spanile svítí«, kterou si Mácha opsal i s hudebním doprovodem, jak se zachovala v Lešehradu. Nové vydání »Liter. zápisníku« doplňuje ještě Máchův interes o prostonárodní poesii lužickou otištěním dolnoružické písni, kterou si Mácha opsal z Čelakovského článku »Prostonárodní písni Slovanů v Lužici dolní« (v Musejnáku 1830, str. 404), jakož i interes o lidovou poesii srbskou, ruskou a lotyšskou. Na str. 408 zmíněné role divadelní, jež Mácha hrál, nejsou zapsány v deníku, nýbrž v Literárním zápisníku, jejž jsem po prvé přesně rozlišil od skutečných deníků Máchových, t. j. od deníku cesty do Itálie a deníku z r. 1835.

V »Obrazech ze života mého« (1923) otiskl jsem v poznámkách celou píseň, začínající se slovy »Vale lásko ošemetná! Adio! — Lebe wohl!« podle vydání z r. 1786 a objasnil i píseň zpívanou Marinkou (Tam za horou, za lesíčkem), kterou jsem našel mezi národními písniemi Čelakovského a Erbenovými jako zajímavý doklad Máchovy znalosti prostonárodní české poesie R. 1924 vyšly »Básně« Máchovy, jimž jest předeslán ve vysvělení zkratků soupis rukopisů a cizích opisů básní Máchových, v němž jsem proti Zíbrtovu tvrzení (v Naší době, 1914, str. 622), jebož se Nejedlý přidržuje (str. 161), zjistil srovnáním s mnoha rukopisy, že musejní opis »Balády« s nevyplněnými notovými linkami není psán Máchou; v poznámkách k »Ouverture« Marinky na str. 49 »Básně« otiskl jsem podle rukopisu »rozstru«, které možno dnes doložiti i z rukopisu, ne pouze z opravy Tylovy v »Květech« (Nejedlý, str. 307). Na str. 190 zmiňuje se Nejedlý o verších Byronových z Lary a Childa Harolda, které Sabina v »Úvodě povahopisnému« dává recitativi Máchovi, nezaujímaje stanovisko k mým novým názorům o způsobu, jak Sabina tuto část svých vzpomínek na Máchu koncipoval (v článku »Mácha a Sabina« v Lešehradových Liter. listech, I. 1928, str. 105).

Nepřijemný omyl se vloudil hned do první zmínky o Máchovi (str. 141); zemřel Mácha 5. listopadu; 8. listopadu, v den, kdy měl

býti oddán s Lori v kostele štěpánském na Novém městě, byl pohřben. v Litoměřicích. — Na str. 161 zajímavě vykládá Nejedlý o tendenčnosti a utajeném vlasteneckém smyslu některých míst u Máhy; jestliže však čeští vlastenci, čtouce Máj, viděli v Jarmile utlačovanou vlast a ve Vilémovi bojovníka za vlast a svobodu, byli velmi vzdáleni pravého pojetí Máchova, jak nám je vypsal v svém památném výkladu Máje. — Vedle Chłopického mazuru (str. 162), jenž se v Praze zpíval podle výpravování Václava Macha, přítelé Máchova, o Skrzyněckém, známe v musejném vlastním opise Máchově i sedmistrofovou polskou Báseně, která při bále u gouverneura a generála Witta ve Varšavě roztrhušována byla«, jež se začíná slovy: Tańcujcie Polki, teraz czas tańcować ... — Na str. 171 bylo možno uvést vedle vzpomínky Jakuba Malého i zápisu v »Deníku z r. 1835«, jež pěkně osvětlují Máchovy styky s vlasteneckou společností, scházející se v Komárkově kavárně v Ungeltě. Na str. 173 bylo lze připojiti zmíinku o zájezdu císařově do Prahy a do Teplic, jak jej pěkně zachytily Mácha rovněž v Deníku z r. 1835, při čemž se dotýká V. Štulce a jeho poměru k Polákům (6. říjen 1835). — Nejedlého tvrzení o nadšené Máchově spolupráci s tovaryši a dělníky (str. 172) nezdá se mi shodovat plně se skutečností; Máchovy první styky s Kaškou, který o nich vypravuje v »Zápisích starého komedianta«, ukazují právě Máchu v jiném světle: staví se proti Kaškovi, krejčovskému tovaryši, boje se, aby pověst Tylových společnosti stykem s ním neutrpěla. Zájem Máchův o dělnictvo a jeho bídou je patrný výpisu v Literárním záp. (1923, str. 44, 1929, str. 157), kde praví: »Nepokojný tkalcí v Macclesfield s obvinutým malým bochníkem chleba florem a na jiném bidlu zuby; s nápisem: »K pronajmutí, neb držiteľové nepotrebují jich více.« — Vůbec se mi zdá, že Nejedlého rozlišování Tyla a Máhy (str. 174) jest poněkud uměle zkonztruováno; byl Mách v tomto směru asi bližší Tylovi než Sabinovi.

Mezi přílohami tohoto svazku jsou dvě, vztahující se k Máchovi, vedle hudebních příloh s písničkami, které Mácha podle Sabinova podání rád zpíval, a s dedikací básní »Máje« »Čechové jsou národ dobrý!«, z hudebněnou H. Skřivánem. Nejedlý sem vybral imaginární podobiznu Máchova od Švabinského a reprodukci písni »Nařek« podle rukopisu věnovaného do poděbradského muzea spisovatelem L. Kubou, který ji před lety objevil v rodině Máchova bratra Michala a napsal o ní do »Květů« 1904 článek, v němž jest považována za vlastní rukopis Máchův. Znalec celé rukopisné pozůstatosti pozná na první pohled, že »Nařek« není psán rukou Máchovou, který nikdy nepsal písmem tak ostrým. Mimo to i podpis »Hudba od J. K. Máhy« vzbuzuje podezření. Mácha se tak nikdy nepodpisoval. Básen sama nebyla známa ani prvnímu upravovateli spisů Máchových a mimo to neneset téma žádných rysů básnického stylu Máchova. První ji otiskl Šťastný (1906) a po něm Vlček (1907) v sebraných spisech; já ji zařadil na konec »Písni« jako báseň pochybnou.

Hudebního skladatele jejího jest tedy nutno hledati jinde. V dopise Janu Machovi, theologu v Čes. Budějovicích, píše básník v květnu 1836: »Jestli jsi něco v hudbu opět uvedl, buď tak dobrý, odešli mi to, ale uveď mi to v hudbu ke gitáře.« V této větě nalézám klíč k rozluštění celé záhady »Nařku«: snad »Nařek« je jedna ze skladeb tuto žádaných a hudba jest od tohoto Jana Máhy a zkratky J. K. značí Jan Křtitel, jak kněží a theologové se s oblibou psávali. K osvětlení této otázky přispěli by i »Počátkové cvičení se ve hře na Guittarre«, které Mácha psal své Lori (s datem 21/3 1835) a které ještě Turnovský r. 1886 u ní viděl. Kam se asi tato památka poděla? V pozůstatosti pí. Bittnerové, slavné herečky a neteře Lofiny, jsem ji nemalezl.

Tyto drobné poznámky nemohou nic podstatného změnit na skvělé obrazu podaném v tomto díle životopisu Smetanova. Snažily se

spíše o zeslání a doplnění některých rysů a faktů, jež Zd. Nejedlý vyzvedl v životě a díle Máchově. Diktoval je obdiv pro dílo, jímž se nejlepší znalec Smetany zavděčil nejen milovníkům genia Smetanova, nýbrž i všem literárním pracovníkům o době předbřeznové, vylíčiv tu široce a podrobně důležité období našeho literárního a společenského vývoje. Jeho kniha jest jedním z úhelných kamenů dějin novočeského písemnictví.

Fr Krčma.

Pražský chirurg prof. Jan Levit vydal jako rozšířený otisk článku z »Prager Presse« brožuru »Zur Billroth-Hundertjahrfeier« (1929, str. 33), v níž jsou cenné příspěvky k poznání Ed. Alberta; autor zde čerpal ze starší, dosud nepublikované přednášky svého otce, jenž potvrzuje, že Albertův děd se jmenoval Vojtěch a že toto jméno bylo na jméno Albert změněno jeho zaměstnavatelem hr. Parishem. Nejjazimavější je vylíčení poměru mezi Billrothem a Albertem, jenž na vídeňskou universitu přišel proti prání staršího kolegy a tím si ovšem jeho prízně nezískal; přes to právě Albert oslavil r. 1892 Billrothovo jubileum skvělou řečí, která oba geniální predstavitele vídeňské chirurgie konečně sblížila, takže Billroth Albertovi piše i o jeho básnických překladech z češtiny. Také tyto Billrothovy úsudky jsou zajímavé.

Jos. Zd. Raušar v Pardubicích vylíčil v drobném sešitu »Mé vzpomínky na srbské spisovatele let osmdesátých a devadesátých« (1929, str. 16) své literární styky z let pobytu v Srbsku; mezi jmény, která tu čteme, jsou zejména Zmaj Jovan Jovanović, Ljuba Nenadović, rodina Iljićů, Laza Kostić — pro poznání starého Bělehradu poskytuje spisek Raušarův nejedno pěkné poučení.

Nová doba našeho středního školství se projevuje také slavnostními památníky, jež vydávají jednotlivé ústavy při svých jubileích; co před válkou bylo řídkou výjimkou, které se odvážila málokterá jubilující střední škola, jest nyní zjev velmi častý, a lze jen vítat tyto pěkně vypravené sborníky zřejmě slavnostního vzhledu, jejichž část úřední přináší cenný materiál historický a vzpomínková bývá radostným svědeckým vřelého poměru bývalých záků k jejich škole; i na tento poměr má vliv naše osvobození, jež školu vymnilo z byrokratického kasárničství a naplnilo ji novým ovzduším — teprve nyní může bývalé i dnešní studentstvo svou školu považovat za skutečně svou. Jest jen škoda, že různé tyto sborníky jsou vydávány většinou jen pro slavnostní účastníky a že se o nich veřejnost skoro nedovídá, že pravidelně zapadnou bez povšimnutí našeho tisku a tím se ztrácí latka v nich často bohatě snesená. A pak tyto sborníky, jež jsou dílem lásky a nadšení, bývají pracovány různě, jejich pořadatelé si neuvědomí vždy jasně jejich účelu a nedovedou z nich vytvořiti, co by mohli a měli, aby to byly publikace opravdu hodnotné a ceny trvalé. V posledních dvou letech vyšlo středoškolských památníků několik (pokud o nich vím) a bude snad dobré příště si jich všimnouti podrobněji.

—vh—

Résumé des articles de la revue »Listy filologické«, volume LVI (1929).

Franciscus Novotný: Σωκράτης παλὸς καὶ νέος. (Ecrit en latin),
pag. 1—6.

Platon, dans la deuxième lettre 314 A et suiv., gourmande Denys et l'invite à s'abstenir d'écrire sur les problèmes de haute philosophie que Platon a traités devant lui, parce qu'il s'agit là, dit-il, de questions qui ne sont pas pour le grand public; il ajoute ensuite: διὰ ταῦτα οὐδὲν πάποτ' ἔγὼ περὶ τούτων γέγραψα, οὐδὲ τούτου σύγγραμμα Πλάτωνος οὐδὲν οὖθ' ἔσται, τὰ δὲ νῦν λεγόμενα Σωκράτους ἐστίν παλὸν καὶ νέου γεγονότος. Ces mots n'ont pas encore reçu d'explication satisfaisante. Pour les commenter, il importe de se référer à la lettre 7, 341 C. De ces deux passages il ressort que cette défense d'écrire ne vise que certains sujets déterminés (*περὶ τούτων = περὶ αὐτῶν* = dans la lettre 7, 344 D, *περὶ φύσεως ἀνών καὶ πρώτων*) et que Platon, en conséquence, ne répudie pas toute son activité d'écrivain. Les mots *Σωκράτους παλὸν καὶ νέου γεγονότος* désignent une personne qui a réellement écrit sur ces sujets et qui a présenté son travail comme étant l'œuvre de Platon. Le nom d'„alter Socrates“ lui est donné ici „per cavillationem“, de même que dans Athénée 11, 505 D et suiv., Gorgias appelle Platon *παλὸν καὶ νέον Ἀρχιθλοχον*. De la lettre 7, 341 B et suiv., il ressort avec évidence que d'autres personnes aussi écrivaient, contre la volonté de Platon, sur des questions qu'il leur exposait de vive voix, et les termes employés sont élucidés par les passages que cite Rose dans Aristot. fragm. 28 à propos de la publication du discours de Platon *sur le bien*. On y trouve nommés Aristote, Speusippe, Xénocrate, Héraclide, Hestiee. Lequel d'entre eux était cet „autre Socrate“, il est impossible de le dire avec certitude; c'était peut-être Héraclide du Pont.

Joseph Dobíáš: Inscription honorifique de Rutilius Pudens Crispinus,
pag. 6—14.

Dans l'inscription de Rome qu'a publiée pour la première fois R. Paribeni dans les Notizie degli scavi, Ser. VI, vol. IV (1928), p. 343 et suiv., le nom du personnage glorifié à la première ligne, et que Paribeni a lu . . . LIOPV.. . . IL . . . , est à compléter en *Rutilio Pu[dent]i C[rispino]*. En effet Rutilius Crispinus fut, suivant Cagnat, IGRR III, 1033, vers l'an 232, gouverneur de Syrie; justement dans la même fonction figure l'homme dont l'identification est en question. De même que celui-ci, Rutilius Pudens Crispinus fut, sous l'empereur Sévère-Alexandre, propriétaire en Thrace: IGRR I, 669 et 1446, 688 et 1458, 719 et 1470, 720, 772, 1471 et 1472. Ainsi se trouve identifié ce Crispinus qui, suivant Hérodien VIII, 2, 5, suivant la Vie des Maximins 21, 6 et celle de Maxime et de Balbin 12, 2, en qualité de plénipotentiaire du sénat,

organisa en 238, avec Ménophile, la défense d'Aquilée contre Maximin. Après l'heureuse défense d'Aquilée, Crispinus devint propriétaire de l'Espagne citérieure et de la Galice, apparemment comme successeur immédiat de Q. Decius Valerianus qui fut, en 238, propriétaire de l'Espagne citérieure. L'inscription parle de la Galice comme d'une province administrativement rattachée à l'Espagne citérieure. Ainsi se trouve tranché le débat depuis longtemps engagé sur la question de savoir si la Galice, à dater de l'an 213 où Caracalla la détacha de l'Espagne citérieure, resta province autonome ou si cette séparation administrative fut abolie peu de temps après. L'inscription donne raison aux tenants de la seconde opinion. — Corrections proposées: A la ligne 10, au lieu de *Syriae Phoenic[iae]*, je lis, d'après CIL III, 167 et 202, *Phoenic[es]*. A la ligne 13, le mot *sodali* répété paraît superflu. Il vaudrait mieux lui substituer le mot *Helviano*. Les *sodales Commodiani*, que Paribeni considère comme attestés pour la première fois par notre inscription, nous sont déjà connus par CIL VI, 1365. A la ligne 15, les mots *Aemiliae et L[iguria]e* peuvent être complétés soit par *et Etruriae*, selon l'Année épigraphique 1920, no. 45, soit plutôt par *et Tusciae* suivant CIL VIII, 597. A la ligne 16, pour pour la compléter, il vaudrait mieux supposer *Anniae* que *et Ciminiae*.

Bohumil Ryba: Westoniana, pag. 14—28, 172.

L'auteur publie deux œuvres jusqu'ici inconnues d'une humaniste, la poëtesse Elisabeth Jeanne Westonia. C'est d'abord une lettre d'elle, datée du 17 décembre 1602 (la copie en est conservée à la Bibliothèque nationale de Munich, coll. Camerariana, vol. 33, fol. 277) et adressée à Jos. Scaliger. L'auteur y voit une réponse à la lettre de Scaliger en date du 3 novembre 1602 (imprimée dans le IIIe livre de la deuxième édition du Parthenicôn de la poëtesse). En second lieu, l'auteur publie des vers manuscrits de Westonia, écrits, de la main même de la poëtesse, dans un exemplaire de la 2e édition du Parthenicôn, exemplaire conservé au British Museum (C. 61. D. 2). Ces vers jettent une lumière inattendue sur les relations de Westonia avec le poète Georges Carolidès. L'auteur démontre que cette seconde édition n'a pas pu paraître en 1606, comme on le pensait communément jusqu'à ce jour, mais qu'elle est de 1610 et qu'elle a paru après avoir été remaniée et complétée par Carolidès, Westonia n'ayant eu aucune influence sur ce remaniement. Dans les dix premières pages de l'anonyme „Catalogus Doctarum Virginum et Fae-minarum“, imprimé à la fin de cette édition, l'auteur voit un emprunt textuel tiré du célèbre ouvrage de J. Ravisius Textor, intitulé *Officina*. L'auteur étudie minutieusement les rapports existant entre la première (1602) et la seconde édition des poésies de Westonia. Plus loin, il démontre qu'il n'y a aucune raison de supposer chez la poëtesse une connaissance approfondie du grec. L'article apporte toute une série de rectifications aux déductions de la monographie de M. Antoníř Kolář.

Ferd. Stiebitz: Quelques remarques sur le caractère de la poésie épique d'Homère, pag. 65—76, 198—212.

Une nouvelle traduction tchèque d'Homère par O. Vaňorný ayant donné lieu à une controverse au sujet du caractère de la poésie épique d'Homère, l'auteur éclaircit, à certains égards, ce problème pour justifier son point de vue dans cette controverse. Quand nous interprétons Homère, nous ne pouvons pas baser notre commentaire sur des idées esthétiques admises de nos jours. L'individualité du poète Homère est une illusion. Ni l'œuvre, ni les caractères de ses héros ne sont homogènes; il n'est pas possible de parler de leur développement comme le fait Vaňorný, suivant en cela Drerup. Quand on interprète les poèmes d'Homère au point de vue psychologique, il est faux d'analyser leurs actions et dialogues comme s'ils étaient un drame réaliste. La loi de l'incompatibilité entre deux actions contemporaines se

montre valable aussi pour des actions qui sont contemporaines de discours. La poésie d'Homère dénote un art stylisé de caractère tranquille; sa diction comporte une certaine plénitude presque pompeuse; ses descriptions se déroulent largement et sont marquées par la simplicité de la technique poétique. Une certaine monotonie est un des traits les plus caractéristiques de cet art. Le genre de récit rhapsodique dont Platon parle dans le dialogue Ion n'est pas conforme au caractère de la poésie d'Homère: c'est la marque d'une décadence artistique provoquée par le goût de larges strates.

A. Salač: Hymne en l'honneur de la déesse Isis, découvert à Cymé en Asie mineure, pag. 76—80.

L'auteur publie à nouveau l'hymne à Isis, retrouvé au cours des fouilles opérées à Cymé en 1925. Il l'a publié une première fois dans le Bulletin de correspondance hellénique LI, 1927, pag. 378 et suiv. L'auteur démontre que l'esprit qui a inspiré cet hymne n'est pas égyptien, mais grec; ensuite, que l'hymne n'est pas d'origine épigraphique, mais littéraire; enfin, qu'il est l'œuvre d'un écrivain evhémériciste qui, dans l'évolution des cultes grecs et des autres cultes, attribuait un rôle extraordinaire à la ville de Nysa en Arabie; c'est peut-être à ce même écrivain que Diodore (I, 27) a emprunté son information relative au tombeau d'Isis et d'Osiris.

Bohumil Ryba: L'humaniste Clemens Žebrácký en exil, pag. 80—94, 212—224, 333—356.

On ignorait à peu près complètement jusqu'ici quel avait été, après son départ pour l'exil, le sort de l'humaniste tchèque *Venceslas Clemens* qui, à l'origine, s'était appelé lui-même *Zebracenus*, du nom de son pays natal (Žebrák en Bohême). On n'en savait guère plus sur ce qu'avait été son activité littéraire à cette époque-là. L'auteur a pu retrouver dans les bibliothèques étrangères les œuvres latines imprimées de cet écrivain. Il en a fait une analyse minutieuse. Les plus remarquables de ces œuvres sont, d'une part, les poésies célébrant le roi de Suède Gustave-Adolphe et l'ordre anglais de la Jarretière, d'autre part les descriptions versifiées des villes de Dantzig et de Londres. L'auteur s'est efforcé de montrer que l'œuvre de cet humaniste s'explique par les destinées mêmes de l'homme. Pour connaître celles-ci il s'est procuré, entre autres documents, le texte de sept lettres autographes de Clemens (4 proviennent de la bibliothèque nationale de Munich, 1 de la bibliothèque de l'Université d'Amsterdam et 2 des archives impériales de Stockholm). Il a expliqué son titre de noblesse *a Lybeo Monte*, il a contribué à faire connaître les rapports de Clemens avec le chancelier suédois Axel Oxenstiern et comment il vécut en Allemagne, en Hollande et en Angleterre; enfin, il a mis en lumière l'intérêt porté à ce poète au temps de la renaissance nationale tchèque. Il perd la trace du poète à partir de 1636; Clemens se trouvait peut-être alors en Angleterre. L'auteur considère comme invraisemblable que Clemens soit mort en Suède, ainsi qu'on l'a pensé jusqu'ici. L'article se termine par une brève étude des traits caractéristiques de la personnalité du poète.

Vladimír Groh: Le plus ancien rempart en pierre à Rome, pag. 193—198, 326—333.

Ni les dimensions du tuf, ni les observations minutieusement faites du procédé technique ne sont suffisantes pour permettre de fixer la chronologie de l'ancienne enceinte fortifiée romaine. Depuis que M. Tenney Frank a réussi à préciser les endroits d'où proviennent les diverses espèces de tufs dont on s'est servi à Rome, il est hors de doute que le rempart dit Tullien a été construit seulement après la chute définitive des cités de Veï et de Fidènes. Cependant il y avait à Rome une enceinte fortifiée antérieure, construite en

pierres du *cappellaccio* de provenance locale: elle ne protégeait que certains points de la Cité. On en rencontre encore quelques restes au sommet du Cer male. Après les avoir analysés du triple point de vue archéologique, topographique et historique, l'auteur aboutit à cette conclusion que les restes en question sont une construction de l'époque royale.

Bohumil Ryba: Fragment inconnu du poète helléniste, pag. 321—326.

Dans le fragment de scolie à la Pharsale de Lucain III, 402, là où Usener a lu „Pindarus et Hecataeus (au lieu de la lecture manuscrite & cateri) dicunt Apollinis et Penelopae illum“⁴, l'auteur propose la conjecture „Pindarus et Castorio“ et rapporte le fragment à un hymne au dieu Pan, dont Athénée X, 454 F nous a conservé le commencement. On aurait ainsi le troisième fragment, demeuré inconnu jusqu'ici, du poète helléniste; il faudrait alors l'ôter du recueil des fragments d'Hécatée (fr. 371 Jacoby) et le ranger parmi les fragments de Castorion dans Th. Bergl PLG III⁴ p. 634 sq. Pour voir, avec Wilamowitz, des monomètres dans l'hymne de Castorion, il faudrait supposer que le contemporain de Castorion, Cléarque, dont il y a des extraits chez Athénée, n'a pas compris cette composition et a imaginé une explication portant sur la permutation des dipodes à l'intérieur de chaque vers.

Václav Machek: Petites contributions à l'étude du slovaque, pag. 28—32.

1. L'auteur relève quelques exemples d'une métathèse sporadique *st>ts>c* en slovaque. A ce propos il traite des mots *kocka* (issu de *kostka*) et *pecka* (donnant *pestka* en polonais), lesquels se sont influencés mutuellement. — 2. Le mot slovaque *perna* „bouche“ est rattaché à un mot balto-slave de caractère vulgaire, à savoir le lit. *burnā*, lett. *purna*, etc., „bouche“. — 3. Aujourd'hui, la 1e personne de l'ind. sing. des verbes se termine en slovaque moderne par *-m*; on ne connaissait qu'un seul exemple de *-u* archaïque, à savoir *reku* „je dis“. L'auteur en cite deux autres (*isťu*, „j'assure“ et *boju sa*, „j'ai peur“). Puis, à l'aide de *isťu*, il essaie d'expliquer la locution énigmatique *bisťu bohu*.

Joseph Kurz: A propos de la grammaire de la langue vieux-slave, publiée en tchèque par Kulbakin (pag. 112—123, 224—232).

L'article contient d'abord un jugement sur la grammaire de Kulbakin; à propos des commentaires du grammairien, l'auteur cite des documents sur lesquels on n'avait jamais encore attiré l'attention. En outre, il apporte un certain nombre de contributions nouvelles à la grammaire du vieux-slave. Mentionnons, entre autres, les suivantes: une révision des témoignages concernant la confusion des nasales; l'alternance des formes du verbe *поманжти* — *помѣнжти* dans Zogr.; l'explication de la forme *гы* au lieu de *гын* (J. 6. 63 Zogr., Mar., Assem.) par une attraction casuelle; quelques remarques sur les doubles *еъеро* — *еъеръ*; il ne faut pas comparer *аврадамъ* avec *гакърниѧ* (avec un *к* qui n'est pas étymologique); *к* dans *закъла* n'est pas d'origine graphique; l'écriture *к* devant un iota est plus ancienne que l'écriture *я* dans la même position; à propos de l'époque où se sont produites les contractions *-ѹмѹ* et *-агѹ*; les exemples avec *cu* et *съ* doivent donner lieu à des considérations identiques (*и҃чезнжти* de même que *и҃чезнжти* sont des formes secondaires); l'auteur signale des formes comme *сынъмншнхъ* (sic), *срѣцнхъ* dans Assem. et Zogr. et il les explique par analogie d'après le modèle *энаменхъ*; les formes sans la finale *-тъ* ne sont pas des formes du slave commun; un cas de l'omission de la copule dans le participe en *l* (Zogr. Mt. 24. 21); des témoignages et des remarques à propos des fragments de Kiev; à propos des rapports qui relient les monuments glagolitiques aux monuments cyrilliens.

J. Haller: Sur la prononciation de l'arrivée forte dans le patois de cinq villages de l'arrondissement de Roudnice sur l'Elbe (Podfipsko), pag. 95—112.

1. L'arrivée forte ['] est assez rare. 2. Elle est articulée plus souvent et plus régulièrement devant les voyelles après une pause, devant les diphthongues après une voyelle et dans les groupes de trois ou plusieurs voyelles au milieu de la phrase (p. e. *nech'ela a ['] utekla*, etc.). 3. La liaison (sans [']) est de règle et les sons y sont alliés aussi bien que dans un mot isolé. Les consonnes finales sont muettes en ce cas, mais il faut excepter quelques prépositions qui conservent parfois, entièrement ou en partie, leur sonorité. 4. On ne trouve point de cas où l'arrivée forte soit indispensable.

Jan Pelikán: Contributions à l'explication de quelques mots tchèques pag. 232—246.

4. *Majně*, dans la légende de sainte Catherine, signifie ‘secrètement’; c'est l'adverbe tiré de l'adj. **majbns* dérivé de la rac. **māi* (à côté de **mā-*) ‘agiter, brandir’; cf. *tajně* dérivé de l'adj. *tajný*, *tajbn̄s* de la rac. **tāi-* (à côté de **tā-*). — 5. Le vieux-tchèque *ochvítí* signifie ‘s'occuper de quelque chose avec ardeur et sans relâche’, ‘exercere’, il faut lui rattacher aussi l'adj. *ochevný* ‘débauché, qui se conduit avec fougue, à sa guise’. Ces mots sont en relation avec le verbe *chvěti se* et dérivent de la rac. indo-europ. **suei-* ‘courber, tourner, agiter, remuer avec force’. — 6. *Tasiti*. En vieux-tchèque, ce verbe ne se présente que dans des composés qui marquent d'ordinaire un mouvement rapide, soudain (*vytasiti sě* = bondir, apparaître brusquement, *vtasiti* = faire entrer violemment quelque chose quelque part) ou bien qui ont le sens de ‘couper’. Cette double signification se trouve déjà dans la rac. indo-europ. **tek's-*. — 7. Le vieux-tchèque *trt* signifie ‘libre volonté’, et il dérive de la rac. *ter-* ‘frotter’; au point de vue du sens on peut comparer l'adj. *otrly* ‘qui ne se tourmente de rien, qui n'en fait qu'à sa tête’, ou bien l'expression *trt cestu* ‘frayer la voie’ (= lat. *viam terere*). — *Trúdný*. En vieux-tchèque on a eu l'adj. *trúdný* avec le sens de ‘brûlé’, dérivé du subst. *trúd*, v.-sl. *tr̄dž*. Ce subst. signifiait aussi ‘embrasement, flamme’ et il est formé de la rac. *ter-*, *trā-* ‘frotter’. Donc *tr̄dž* = ‘un feu produit par le frottement’. — 9. Le vieux-tchèque *wila* signifiait ‘misérable, chétif, méchant homme; fou’; il faut lui rattacher l'adj. *zavilý* ‘méchant, mauvais, injuste’ et le verbe *vilovali* ‘agir méchamment, mal’, etc. Le pol. *wila* a un sens analogue; le rus. *vilá* signifie ‘homme inconstant, astucieux, étourdi’; le serbo-croate *vilenik* = sorcier, etc. Les mots slaves sont à rapprocher du lit. *výlias* ‘fraude, tromperie’, etc., de l'anglo-sax. *wile* ‘ruse, fraude’, etc. et leur base est l'indo-europ. *uei̥l-*, *uei̥l-*, qui est, développée, la rac. *uei̥-* ‘courber, rouler, tourner’. — 10. L'adj. vieux-tchèque *vzvorný* signifie ‘sublime, fier, élégant, cher’ et il est formé de la rac. *tver-* (lit. *tvérlí* ‘saisir, limiter, enclore’, v.-sl. *utvoriti* ‘ornare’, etc.); *vzvorný* provient de **vəz-tvər-nz̄*.

O. Hujer: A propos de la conjugaison tchèque, pag. 356—361.

1. Formes du présent du verbe *býti*. L'auteur traite de l'expansion des formes thématiques au présent de ce verbe, lorsque ce verbe constitue un mot indépendant et pris dans sa pleine acception (verbum existentiae). Dans le dialecte de Ještěd, ce verbe, en pareil cas, a au complet (sauf à la 3e pers. du sing.) les formes thématiques (*su*, *seš*, *seme*, *sete*, *sou*). — 2. Formes dialectales *musme*, *muste*. Ces formes abrégées, à côté de *musime*, *musile*, s'expliquent par l'abréviation qui se produit dans les mots accessoires. On rencontre des abréviations analogues dans les formes du vieux-tchèque *móžme*, *móžte*, *móž*, à côté de *móžeme*, *móžele*, *móže*, formes qu'il n'est pas nécessaire d'expliquer par *móžb* du slave commun, et dans les formes du vieux-tchèque *chcmy*, *chcte*, à côté de *chceme*, *chcete*.

REVUE ARCHÉOLOGIQUE.

K. Svoboda: La représentation du bras et de la main sur les anciens vases grecs, pag. 177—188.

L'auteur montre comment les bras et la main étaient représentés sur les vases égéens et sur ceux des styles géométrique et orientalisant. Il examine les formes et les gestes du bras, de la main, des doigts, la signification des gestes, la répétition et la modification des formes. Il compare les peintures de vases avec les monuments des arts orient et primitif et il explique les analogies plutôt par la convergence que par l'imitation. Il démontre que, peu à peu, les peintres grecs ont réalisé un progrès dans la représentation du bras et de la main et que, à l'époque du style orientalisant, ils en atteignirent, sur différents points du monde grec (Crète, Sicyone, Corinthe, Mélos, Rhodes, Egypte), l'exactitude et la grâce merveilleuses.

VÝROČNÍ ZPRÁVA JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ ZA SPRÁVNÍ ROK 1928—29.

A. Ústředí.¹

Na řádné správní schůzi konané dne 24. listopadu 1928 vystoupil z výboru mimoř. profesor university Komenského Dr. Jaroslav Ludvíkovský a PhC. Václav Jílek a nově byli zvoleni profesor akademického gymnasia Dr. Bohumil Ryba a PhC. František Chvála.

Jednotlivé funkce výboru Ústředí byly rozděleny v uplynulém správním roce takto: starostou byl univ. prof. dr. Otakar Jiráni, místostarostou univ. prof. dr. Mil. Hýsek, jednatelem univ. doc. dr. Bohumil Ryba, pokladníkem vrch. odbor, rada ministerstva školství Karel Hrdina, správcem skladu prof. dr. Jar. Vondra, administrátorem s. prof. dr. Karel Ohnesorg, pořadatelem přednášek prof. dr. Rud. Kuthan, účetním PhC. Jos. Brambora, knihovníky PhC. Václav Hána a PhC. František Chvála, zapisovatelem PhC. Vilém Dölling (do konce června 1929), později PhC. Jan Havlíček (od konce října 1929).

Mimořádná správní schůze byla svolána jednou, a to 16. března 1929.

Výborových schůzí se konalo 13 (loni 11); na nich se projednávalo vedle problémů vnitřních a otázek representačních vše, co se týká činnosti našeho vydavatelství, naší knihovny a našich přednášek.

Plodná byla i letošního roku činnost vydavatelská. Listů filologických vyšlo č. 4—6 ročníku LV a číslo 1—5 roč. LVI. Ročník LV redigovali univ. profesori dr. O. Hujer, dr. J. Jakubec a dr. O. Jiráni, archaeologickou hlídku řídil univ. prof. dr. Ant. Salač. Když univ. prof. dr. J. Jakubec po devítileté svědomitě redakční činnosti resignoval, ujal se počínaje 1. číslem roč. LVI redakce bohemistické části literární univ. prof. dr. Mil. Hýsek.

¹ Užíváme zkrácených označení Ústředí (= »Jednota českých filologů«, sídlem v Praze) a Odbočka (= »Jednota českých filologů, odbocka v Brně«).

Vědeckých knih letos Jednota nevydala. Zato vyšel jednak populární Přehled dějin byzantské literatury od K. Müllera, jednak četné učebnice: Vykoukalovy-Holečkovy Čítanky dílu II. 8. vyd., dílu IV. 6. vyd., Procházkovy-Trnkovy Latinské cvičebnice díl IV., Heřmanského Latinská cvičebnice pre III. a IV. triedu, Ludvíkovského 2. vyd. Ciceronových řečí proti Katilinovi a 1. vyd. slovenské téhož díla; 1200 slovenských výtisků Novákova-Jiráňiova vydání Ciceronových řečí Pro S. Roscio Amer., De imp. Cn. Pomp. a Pro Arch. poeta opatřeno českými úvody. Chystá se sborník prací českých filologů k oslavě 2000letého jubilea Vergiliusova, příručka římských realií a dějin literatury od Vl. Groha, Sofokleovy Antigony 6. vydání Královo-Grohovo, Ludvíkovského Výboru z řečí Ciceronových 2. vyd., Hrubého-Hrdiny Lat. cvičebnice 4. vydání české a první slovenské, Heřmanského Lat. cvičebnice dílu I. 3. vyd., Vykoukalovy-Holečkovy Čítanky dílu I. 8. vyd., dílu III. 7. vyd., Procházkovy-Trnkovy Lat. cvičebnice I. dílu přepracované 2. vyd., a j. Mimo to byla vydána serie deseti portrétů českých filologů na pohlednicích ve vkusné reprodukci Štencově. Výbor Jednoty, byv s několika stran dotázán, zda nehodlá připraviti nový slovník řecko-český nebo alespoň otisk rozebraných slovníků Lepařových, nemohl se sice podniku tak nákladného odvážiti, ale dostal vyrozumění z Unie, že se toto nakladatelství ujme řešení této palivé otázky středoškolské.

Publikaci Čapkovy ankety o ceně klassického vzdělání na střední škole podporovala Jednota z usnesení minulé správní schůze i svým příspěvkem a výbor se s potěšením dozvěděl, že k uveřejnění dojde v nejbližších dnech. Na reálném gymnasiu v Křemencové ulici se učilo letos v třídě VI.—VIII. podle pokusných osnov Jednotou navržených, a to s výsledky uspokojivými; pokus se ukončí VIII. třídou ve školním roce 1931—32.

Stav jmění byl ke konci správního roku tento:

Jmění základní	150.400—	Kč
Jmění výdajné	2.093·96	•
Niederlův fond	276.773·86	•
Rissova nadace	2.000—	•
Úhrnem	431.267·82	Kč.

Kontrolní komise finanční (předseda prof. dr. Václav Niederle) a knihovní (předseda bibliothekář dr. Ot. Fortin) vykonaly své prohlídky před správní schůzí dne 19. a 20. listopadu.

Na doplnování knihovny a na vazbu knih se věnovalo letos 7835·60 Kč. Přibylo 87 spisů o 100 svazcích (v odd. A 8 sp. o 10 sv., v odd. B 16 sp. o 18 sv., v odd. C 45 sp. o 49 sv., v odd. D 16 sp. o 21 sv., v odd. F 2 sp. o 2 sv.). Celkem má knihovna 6891 spisů o 7812 svazcích, nečítaje v to oddělení časopisů. Katalogisační práce v tomto oddělení (E), která se po

několik posledních let z důvodů technických prováděla nedokonale, byla postavena již na nový základ a bude dokončena po soustředění knihovny v jedné vhodné místnosti v nové stavbě filosofické fakulty. Výbor s radostí může oznámiti, že do nového správního roku vejde Jednota již v nových místnostech ve IV. poschodí uvedené budovy (č. 251 a 252), kde bude umístěna celá knihovna, administrace i archiv, jednatelem již letos reorganisovaný.

Nově sjednána byla výměna těchto časopisů za Listy filologické: Ruch Słowiański, Slavistische Schulblätter, Slovenské dielo a Starinar.

Listů filologických se posílalo 100 výtisků výměnou nebo darem (loni 96), platících odběratelů bylo 715 (loni 673), z toho činných členů 116 (loni 106).

Přednášková činnost Ústředí měla letos výsledek o něco slabší než loni. Dne 1. prosince 1928 přednášel prof. dr. Fr. Oberpfalcer o původu abecedy, 12. ledna 1929 prof. dr. Bohumil Ryba o českém humanistovi Clementu Žebráckém za hranicemi, 26. ledna univ. prof. dr. Vincenc Lesný o předarijské kultuře v poříčí Indu, 16. března prof. dr. Jos. Kurz o staroslověnské mluvnici Kulbakinově, 19. října přednesl univ. doc. dr. Bohumil Ryba úvodní slovo k universitnímu studiu latiny a řečtiny a 9. listopadu PhC. Jos. Brambora úvod k studiu slavistiky. Místa byla i velmi živá debata. Menší počet přednášek dlužno omluviti tím, že nepředvídané překážky zmařily v poslední chvíli několik již připravených podniků.

Minulý správní rok byl bohat sjezdy. Při velkonočním Prvním sjezdu čsl. filologů, filosofů a historiků (sr. zprávu v LF 56, str. 169) zastupovali Jednotu delegáti, zvolení již loňského roku: univ. profesori dr. Ot. Jiráni a dr. Jaroslav Ludvíkovský a prof. Aug. Wolf. Sjezdu klassických filologů zemí slovanských v Poznani (sr. zprávu tamže, str. 294) se účastnil z výboru Jednoty pokladník a jednatel. Výbor poslal sjezdu pozdravný přípis; v plenárním zahajovacím zasedání promluvil jménem pražského Ústředí i brněnské Odbočky univ. prof. dr. Fr. Novotný. Sjezdu slovanských filologů (slavistů) v Praze se účastnila Jednota svým delegátem insp. dr. J. Fričem. Na výstavě slavistických publikací uspořádána také expozice Jednoty.

Na velkonoční anketu ministerstva školství a národní osvěty o školské reformě a na předběžnou poradu v Národní radě česko-slovenské byl za Jednotu delegován zprvu řed. Jiráskova gymn. dr. Rud. Kniže, po jeho odjezdu do ciziny prof. r. gymn. Jos. Procházka.

Při lednových oslavách památky Jos. Dobrovského v Brně byla Jednota zastoupena místostarostou univ. prof. dr. Mil. Hýskem. Do kuratoria fondu Dobrovského, který byl zřízen v Brně, byl na žádost Ústředí vyslán delegát Odbočkou, a to univ. prof. dr. St. Sonček jakožto zástupce Ústředí.

Výbor zaslal blahopřejný projev svému starostovi univ. prof. dr. Ot. Jiránimu k jeho padesátým, univ. prof. dr. Janu Krejčímu k šedesátým a univ. prof. dr. Tad. Zielińskemu k jeho sedmdesátým narozeninám; kondoloval rodině prof. Bothára, který přispěl do Listů filologických.

Clenů mělo Ústředí 11 (loni 9) čestných, 246 (loni 251) zakládajících, 1 (loni 1) přispívajícího a 116 (loni 106) činných.

Čestnými členy byli zvoleni univ. prof. dr. Tad. Zieliński (Varšava) dne 24. listopadu 1928 a pětasedmdesátiletý prof. Jan Voborník dne 16. března 1929.

Za zakládající členy přistoupili letos tito pánové: dr. Jan Frič, insp. prům. škol v Praze, Fr. Křenek, vrch. škol. rada v Praze, Miloš Lukáš, zat. prof. r. g. v Trnavě, dr. Jan Matzner, lektor univ. v Terstu, dr. Jos. Páta, univ. doc. v Praze, dr. Stan. Souček, univ. prof. v Brně, dr. Čestmír Vránek, prof. r. g. v Levoči, a dr. Jan Weigner, prof. g. v Třebíči.

Za přispívajícího člena přistoupila dr. Klára Pražáková.

Úmrtím ztratila Jednota v uplynulém správním roce ze svých zakládajících členů Václava Erila, prof. reálky v Praze II., dr. Jaroslava Golla, univ. prof. v. v. v. v Praze, Jaromíra Košfála, prof. r. gymn. v Chotěboři, a Jana Stránského, ředitele r. gymn. v. v. v Něm. Brodě. Zachováme jim vděčnou paměť.

Důvěrníky Jednoty byli na středních školách tito pánové: *v Báňské Bystřici* na r. gymn. řed. Jan Úlehla, *v Benešově* prof. Fr. Kubík, *v Bratislavě* na r. gymn. prof. dr. Fr. Tichý, *v Brně* na gymn. prof. dr. Ferd. Kňourek, na r. gymn. řed. Jan Sedláček, na dívč. r. gymn. prof. dr. Al. Gregor, *v Čáslavi* řed. A. Pokorný, *v Čes. Budějovicích* na gymn. prof. dr. O. Modr, *v Domažlicích* řed. dr. Em. Strejček, *v Dvoře Králové* na r. gymn. řed. dr. Tom. Hrubý, *v Hradci Králové* na gymn. prof. Fr. Beran, *v Chrudimi* na r. gymn. prof. Ed. Dvořáček, *v Jičíně* na gymn. prof. Fr. Kaska, *v Jihlavě* řed. dr. L. Fidler, *v Jindřichově Hradci* prof. Fr. Špírek, *v Klatovech* prof. dr. Zdeněk Řezníček, *v Kolíně* prof. dr. Ot. Palán, *v Kroměříži* prof. Jan Kaláček, *v Kyjově* prof. Lad. Fiala, *v Levoči* prof. dr. Čestmír Vránek, *v Litovli* prof. K. Sedlák, *na Mělniku* prof. Jos. Stáhlík, *v Ml. Boleslavě* prof. Jan Cejpl, *v Mor. Ostravě* na gymn. prof. dr. Fr. Král, *v Náchodě* prof. Jan Ptáček, *v Něm. Brodě* prof. Fr. Trojan, *v Novém Bydžově* prof. Ant. Žák, *v Olomouci* na r. gymn. prof. St. Podivinský, *v Opavě* prof. Jos. Jaroš, *v Pardubicích* na r. gymn. prof. dr. A. Mazánek, *v Pelhřimově* prof. Václav Šebek, *v Písku* na gymn. prof. dr. Bronislav Fleischmann, *v Plzni* na gymn. prof. Jiří Kacerovský, na r. gymn. řed. dr. Zdeněk Hujer, *v Praze* na akad. gymn. prof. dr. Jos. Čapek, na Jiráskově gymn. v Praze-II. prof. dr. Jos. Hrůša, na I. r. gymn. v Praze-II. prof. dr. Václav Niederle, na II. r. gymn. v Praze-II. řed. Vinc. Kočí, na dívč. r. gymn. Krásnohorské prof. dr. Libuše Scholzová, na měst. dív. r. gymn.

prof. Ant. Málek, na gymn. v Praze-XI. prof. Frant. Jakubec, na gymn. v Praze-XII. řed. O. Smrčka, na r. gymn. tamže prof. dr. K. Müller, na dívč. ref. r. gymn. tamže řed. J. Kracík, na r. gymn. v Praze-XVI. prof. Aug. Wolf, na dívč. ref. r. gymn. tamže řed. dr. A. Kudrnovský, na reálce tamže prof. V. Vordren, v Prostějově na gymn. prof. Antonín Lexa, na dívč. r. gymn. prof. Tomáš Navrátil, v Prešově prof. K. Čech, v Přerově řed. Richard Kantor, v Příbrami prof. J. Němec, v Rokycanech prof. J. Dvořák, v Rychnově prof. Ed. Weis, v Slaném prof. Ant. Macela, v Táboře na gymn. prof. dr. Josef Straka, v Třebíči prof. dr. K. Padrtá, v Třeboni prof. dr. Ad. Sedlecký, v Uh. Hradišti řed. J. Novák, v Ústí n. Labem prof. V. Klabouch, ve Vidni prof. dr. Blahomír Žahour, ve Vys. Mýtě prof. dr. Karel Jedlička a ve Vyškově řed. Fr. Teplý.

Na konec své zprávy plníme milou povinnost, vzdávajíce srdečné díky všem svým obětavým příznivcům. Děkujeme především ministerstvu školství a národní osvěty v Praze za to, že i letos poskytlo subvenci na vydávání Listů filologických (8000 Kč) a subvenci na uhrazení výloh s expedicí Sborníku prof. Zubatého (1042·40 Kč). Upřímné díky vyslovujeme i zde p. univ. prof. dr. J. Jakubcovi za jeho obětavou činnost redaktorskou v letech 1920—28; stejným díkem jsme povinni i dosavadním pp. redaktorům Listů filologických a Hlídky archaeologické, dále všem horlivým pp. delegátům a důvěrníkům, všem dárcům publikací do knihovny Jednoty, pánum, kteří v Jednotě ochotně přednášeli, slečně Skálové z Národopisné společnosti českoslovanské za pomoc při slavistické výstavce, děkanství filosofické fakulty Karlovy university za laskavé propůjčování místností k schůzím a přednáškám a konečně váženým redakteřem denních listů, které uveřejňovaly spolkové zprávy.

Za výbor Jednoty českých filologů v Praze:

Dr. Ot. Jiráni, t. č. starosta.

Dr. Boh. Ryba, t. č. jednatel.

B. Odbočka.

Hlavní zájem výboru Odbočky se soustřeďoval především na přednášky. O uspořádání cyklu šesti přednášek o starofrancouzské poesii (15., 22. a 29. ledna, 12. března, 16. a 23. dubna 1929), se nejvíce zasloužil prof. dr. Prok. Mir. Haškovec. Pojednal tu o epice, o dvorném románu a idyle, o povídkách, o poesii alegorické, o lyrice a naposled o dramatu. Na čtvrtém večeru, věnovaném básničtví alegorickému, promluvil vedle něho též prof. dr. Ant. Šesták. Po přednáškách recitovali vybrané ukázky sl. Anděla Novotná z brněnského Národního divadla, PhC Marie Šubrtová a PhC Rob. Konečný. Cyklus byl určen jak pro naše členy, tak jmenovitě pro širší obecenstvo; proto byl také přístup k přednáškám

bezplatný. Výbor koná opravdu jen milou povinnost, děkuje-li všem těm, kdož se jakkoliv přičinili o to, aby se cyklus vydařil. Obecenstvo navštěvovalo tyto přednášky rádo a odborná kritika uznale o nich referovala.

Kromě tohoto cyklu bylo uspořádáno ještě osm přednášek vědeckých. Mluvili na nich: 4. prosince 1928 PhC Oldřich Králík: Nový příspěvek Tad. Zielińského k rozboru básnických děl; 14. března 1929 prof. dr. Ferd. Stiebitz: Stoické názory o dědičnosti; 10. května prof. dr. Gabr. Hejzlar: O řeckém divadle a univ. prof. dr. Fr. Novotný: O Aischylově Orestii; 14. května univ. prof. dr. Fr. Trávníček: O původu nářečí lašského; 28. května prof. dr. Karel Šimeček (Hustopeče): Zprávy synoptiků o narození Kristově a řecko-egyptská mystika; 14. června univ. prof. dr. Fr. Novotný: Platon v české vzdělanosti a univ. prof. dr. Kar. Svoboda: O prvním sjezdu slovanských klasických filologů v Poznani; 22. října univ. prof. dr. Witold Klinger (Poznaň): Nové myšlenky o Tyrtaiově; 6. listopadu univ. prof. dr. Vlad. Groh: O letošním sjezdu archeologů v Barceloně. Po přednáškách, které nebyly pohříchu navštěvovány vždycky tak, jak by pro jejich věcnost a zajímavost bylo žádoucí, bývaly zpravidla i živé debaty.

Zmínky zasluhují i čtyři pietní schůze, které uspořádala odbočka s filosofickou fakultou Masarykovy university. 15. listopadu 1928 vzpomněly obě tyto korporace na zvláštním večeru stých narozenin Lva Nik. Tolstého; jeho význam ocenil univ. prof. dr. Frank Wollman. 28. listopadu se konala tryzna na počest básnika Ant. Sovy. Jeho dílo i osobnost zhodnotil univ. prof. dr. Arne Novák. 7. ledna 1929 při slavnosti na pamět stého výročí smrti Jos. Dobrovského promluvili univ. profesori dr. Arne Novák a dr. Fr. Trávníček. K uctění památky básníka-myslitel Ot. Březiny se sešla odbočka s filosofickou fakultou Masarykovy university na schůzi 30. dubna. Slavnostním řečníkem byl univ. prof. dr. Arne Novák.

Na počest šedesátých narozenin našeho zasloužilého člena univ. prof. dr. Jana Krejčího konala se nadmíru četně navštěvená schůze 14. prosince 1928. Za naší Odbočku a za filosofickou fakultu Masarykovy university, která s námi oslavu uspořádala, ocenil jubilanta jako učence a jako člověka univ. prof. dr. Ant. Beer. Za žáky Krejčího se připojil stručným projevem díků PhC Fr. Rybníkář.

Výbor Odbočky se staral i o svoji knihovnu, která byla letos rozhojněna dílem dary učených korporací, dílem koupi. Konání byly pořízeny především ty knihy, o něž členové měli největší zájem. Některé spisy, jichž se často užívá, byly svázány. Z knihovny se už také hojně půjčuje; poptávka po jiných knihách nežli z oboru klas. filologie není stále ještě příliš veliká.

Kroužek romanistů, který je přičleněn k Odbočce jako zvláštní odbor, byl i v minulém správním roce (za starostenství Ot. Nováka) horlivě činný. Měl 24 členů; zástupcem Kroužku ve výboru Odbočky byl Vl. Stupka. Kroužek uspořádal celkem osm debatních schůzí.

Přednášeli na nich: 26. října 1928 Ot. Novák: Sobotkova knížka »An. France« a Vl. Stupka; Valéry Larbaud — ukázky v českých překladech recitovala Marie Šubrtová; 16. listopadu Jar. Ryšavý: Les partis politiques dans la France I. a Marta Mentzlová: O básnické hodnotě Verlainovy poesie podle M. Voglerové; 30. listopadu Jar. Ryšavý: Les partis politiques dans la France II. a Vl. Stupka: Francis Jammes — recitovala Marie Šubrtová; 25. ledna 1929 Boh. Kozinová: Dumurova válečná trilogie a Ot. Novák, Miguel de Unamuno: Tragický pocit života; 8. března Vl. Stupka: Proustovy marginálie k Ruskinovi a Al. Rumler: Giovanni Papini — recitovala Marie Šubrtová; 15. března Vl. Stupka: Básníci města ve franc. poesii; 9. dubna Vl. Stupka: Paul Valéry; 24. května Boh. Kozinová: Dvě knihy H. Barbusse a Ot. Novák: K dvousetletému výročí narození G. Pariniho.

Vedení Odbočky bylo proti loňsku poněkud pozměněno. Starostou byl univ. prof. dr. Fr. Novotný, náměstkem univ. prof. dr. Hertvík Jarník, jednatelem prof. dr. Al. Gregor, pokladníkem prof. dr. Al. Navrátil, zapisovatelem PhC Vl. Stupka, knihovníkem a správcem skladu PhC Oldřich Svozil, členem výboru bez zvláštní funkce prof. dr. Ferd. Stiebitz. Výbor konal šest schůzí, na nichž byly probírány běžné věci spolkové. Odbočka blahopřala starostovi našeho ústředí univ. prof. dr. Ot. Jirámu k jeho padesátým narozeninám, pozdravila zvláštním přípisem varšavského učence Tad. Zielińského, když byl jmenován čestným členem Jednoty čes. filologů, a poděkovala Polskému Towarzystwu Filologicznemu v Poznani za horlivou práci, kterou věnovalo uspořádání prvního sjezdu slovanských klasických filologů.

Členů měla Odbočka 33 přispívajících, 118 činných; kromě toho se do ní přihlásilo 20 zakládajících členů Ústředí.

Stav jmění Odbočky byl k 6. listopadu 1929 takovýto:

1. Pokladní hotovost	27·90	Kč
2. Vklad u pošt. úřadu šekového v Praze	650·85	>
3. Vklad u hypoteční a zemědělské banky v Brně	1825·45	>
4. Dlužné členské příspěvky	85—	>

Dohromady 2589·20 Kč.

Revisi finančního hospodářství, knihovny a skladu vykonali členové kontr. komise, jejímž předsedou byl řed. dr. Jos. Kozlovský.

Výbor Odbočky děkuje upřímně všem, kdož jej v jeho činnosti jakkoliv podporovali. Bylo to především ústředí, které jako jiná léta darem 1000 Kč umožnilo cyklus o starofrancouzské poesii, a Městský osvětový sbor v Brně, který poskytl Odbočce k její žádosti za týmž účelem podporu 500 Kč. Dále byli to důvěrníci na stř. školách i mezi posluchači na filos. fakultě, páni přednášející z kruhů profesorských i studentských, všechny učené korporace, které nám věnovaly své spisy, rektorát a děkanství filos. fakulty,

které nám zdarma propůjčovaly místnosti k přednáškám a oslavním schůzím, a konečně redakce brněnských a pražských listů, které nám bezplatně otiskovaly spolková oznámení. Opravdový dík za poctivou spolupráci náleží také p. prof. Vl. Stupkovi, který se vzdal začátkem letošního roku členství ve výboru, poněvadž nastoupil místo na r. gymnasiu v Ivančicích.

Za výbor Jednoty českých filologů, odbočky v Brně:
Dr. F. Novotný, t. č. starosta. Dr. Al. Gregor, t. č. jednatel.

Seznam členů.

I. Členové čestní.

1. Dr. František Groh, univ. prof. v Praze.
2. Prokop Lang, gymn. prof. v. v. v Příbrami.
3. Dr. Jan Máchal, univ. prof. v. v. v Praze.
4. Dr. A. Meillet, univ. prof. v Paříži.
5. Dr. František Pastrnek, univ. prof. v. v. v Praze.
6. Dr. Jiří Polívka, univ. prof. v. v. v Praze.
7. Vojtěch Viravský, gymn. prof. v. v. v Praze.
8. Dr. Jaroslav Vlček, univ. prof. v Praze.
9. Jan Voborník, gymn. prof. v. v. v Praze.
10. Dr. Tadeusz Zieliński, univ. prof. ve Varšavě.
11. Dr. Josef Zubatý, univ. prof. v. v. a president České Akademie v Praze.

Zemřelí:

- Dr. Jan Brant, minist. rada, z. š. inspektor v Praze.
 Dr. Jan Gebauer, univ. prof. v Praze.
 Karel Himer, gymn. prof. v Praze.
 Dr. Vatroslav Jagić, univ. prof. ve Vídni.
 Dr. Eduard Kastner, zemský školní inspektor v Praze.
 Dr. Josef Král, univ. prof. v Praze.
 Dr. Fr. Krsek, minist. rada, z. š. inspektor v Praze.
 Dr. Louis Leger, univ. prof. v Paříži.
 Pavel Michajlovič Leontěv, univ. prof. v Moskvě.
 Jindřich Niederle, gymn. prof. v Praze.
 Dr. Václav Vondrák, univ. prof. v Brně.

II. Členové zakládající.

1. Korporace.

- 1.—6. Prof. sbor gymnasia v Jindřichově Hradci, Litomyšli, Písku, Plzni, Přerově, Táboře. — 7. Učitelská beseda v Praze. — 8. Historický klub v Praze. — 9. Přírodovědecký klub v Praze. —

** S příspěvkem 50 Kč jednou provždy.*

10.—32. Okresní zastupitelstva v Bechyni, Benešově, Berouně, Domažlicích, Hořicích, Karlíně, Kolíně, Kosteleci n. Orl., Dvoře Králové, Náchodě, Pardubicích, Pelhřimově, Poličce, Roudnici, Rychnově n. Kn., Slaném, Smíchově, Soběslavi, Unhošti, Velvarech, Veselí, Zbirově, Zbraslavě. — 33.—42. Městské rady v Holicích, Humpolci, Kladně, Dvoře Králové, Novém Městě n. Met., Pelhřimově, Praze, Třeboni, Unhošti, Vysokém Mýtě. — 43.—44. Obecní zastupitelstva v Karlíně a na Král. Vinohradech. — 45.—50. Občanské záložny v Českém Brodě, Hostomicích, Karlíně, Malostranská v Praze, Německém Brodě, Vysokém Mýtě. — 51. Studijní knihovna v Olomouci. — 52. Tovaryšstvo Ježíšovo v Praze. — 53.—55. Knihovna vojenské akademie v Hranicích, slovanského semináře v Brně, arcibiskupského gymnasia v Praze-Bubenči.

2. J e d n o t l i v c i.¹

56. Stanislav Balcar, prof. r. r. g. v Liberci.
57. Dr. Ant. Beer, univ. prof. v Brně (O.).
58. František Beran, gymn. prof. v Hradci Králové.
59. Dr. Ladislav Brtnický, gymn. prof. v. v. v Hradci Králové.
60. Josef Bureš, gymn. prof. v. v. v Praze.
61. Josef Burkett, prof. r. g. v Chrudimi.
62. Jan Cejp, gymn. prof. v Mladé Boleslavě.
63. Dr. Karel Cumpfe, gymn. řed. v. v. v Písku.
64. Karel I. Černý, prof. reálky v. v. v Praze.
65. Václav Dědeček, b. prof., t. č. v Paříži.
66. Dr. Josef Dobiaš, univ. prof. v Praze.
67. Albert Dohnal, gymn. ředitel v. v. v Praze.
68. Antonín Doležel, gymn. prof. v Prostějově.
69. František Duchoň, s. prof. r. g. v Trenčíně.
70. Dr. Josef Dvořák, prof. r. g. a univ. lektor v Praze.
71. Josef Dvořák, prof. r. g. v Rokycaech.
72. Jos. Erhardt, gymn. inspektor v Penze na Rusi.
73. František Fencl, prof. prům. školy v Praze.
74. Dr. Jaromír Fiala, prof. r. g. v Praze.
75. Ladislav Fiala, prof. r. g. v Kyjově.
76. Leopold Ficker, z. prof. r. g. v Dolním Kubíně.
77. Fr. Fišer, prof. r. g. ve Vyškově.
78. Dr. Rudolf Flašar, prof. d. r. r. g. v Olomouci.
79. Dr. Bronislav Fleischmann, gymn. prof. v Písku.
80. Dr. Otakar Fortin, bibliotekář knih. Nár. musea v Praze.
81. Josef Franěk, prof. d. r. g. v Praze.
82. Dr. Jan Frič, inspektor prům. škol v Praze.
83. Dr. Kamil Fürst, gymn. prof. v Praze.

¹ Členové označení hvězdičkou (*) jsou zároveň členy čestnými. Členové, za jejichž jménem ještě zkratka (O.), jsou zároveň členy Odbočky.

84. *Dr. František Groh, univ. prof. v Praze.
 85. Dr. Vladimír Groh, univ. prof. v Brně (O.).
 86. František Halaburt, prof. r. g. v Klatovech.
 87. Dr. Josef Hanuš, univ. prof. v Bratislavě.
 88. Vojtěch Hanačík, gymn. prof. v. v. v Jičíně.
 89. Dr. P. Mir. Haškovec, univ. prof. v Brně (O.).
 90. Zikmund Havlák, gymn. prof. v. v. v Slaném.
 91. Dr. Bohuslav Havránek, univ. prof. v Brně (O.).
 92. Miroslav Havránek, prof. r. r. g. v Duchcově.
 93. Dr. Gabriel Hejzlar, gymn. prof. v Brně (O.).
 94. Dr. Josef Hendrich, univ. prof. v Bratislavě.
 95. Dr. Alois Herout, gymn. ředitel v. v. v Praze.
 96. František Heřmanský, ředitel r. r. g. v Turč. Sv. Martině.
 97. Vincenc Hlavín, prof. r. g. v Brně (O.).
 98. Jos. Hoffmann, gymn. prof. v. v. v Praze.
 99. Dr. Jiří Horák, univ. prof. v Praze.
 100. Karel Hrdina, vrch. odb. rada min. šk. v Praze.
 101. Vít Hřivna, gymn. ředitel v. v. v Příkazích u Olomouce.
 102. Dr. Oldřich Hujer, univ. prof. v Praze.
 103. Dr. Zdeněk Hujer, ředitel r. g. v Plzni.
 104. Dr. Miloslav Hýsek, univ. prof. v Praze.
 105. Dr. Ebba Jahnová, gymn. prof. v Mladé Boleslavě.
 106. Dr. Jan Jakubec, univ. prof. v Praze.
 107. Antonín Jandík, prof. r. g. v Klatovech.
 108. Dr. Josef Janko, univ. prof. v Praze.
 109. Josef Janovský, gymn. prof. v Novgorodě.
 110. J. Jedlička, kdysi berní inspektor v Rychnově n. Kn.
 111. Dr. Karel Jedlička, prof. r. g. ve Vysokém Mýtě.
 112. Karel Jelínek, gymn. prof. v. v. v Něm. Brodě.
 113. Dr. Vladimír Jiránek, prof. r. g. v Čáslavi.
 114. Dr. Otakar Jiráni, univ. prof. v Praze.
 115. Jiří Kacerovský, gymn. prof. v Plzni.
 116. Dr. Otakar Kádner, univ. prof. v Praze.
 117. Josef Kánský, ruský státní rada v. v. v Praze.
 118. Richard Kantor, řed. r. g. v Přerově.
 119. Vojtěch Kebrle, gymn. prof. v. v. v Praze.
 120. Dr. Rudolf Knižek, gymn. ředitel v Praze.
 121. Václav Kocourek, prof. při min. šk. a n. o. v Praze.
 122. Dr. Antonín Kolář, univ. prof. v Bratislavě.
 123. Dr. Štěpán Kožušníček, gymn. prof. v Prostějově.
 124. Dr. Arnošt Kraus, univ. prof. v Praze.
 125. Dr. Jan Krejčí, univ. prof. v Brně (O.).
 126. Fr. Křenek, vrch. šk. rada, z. š. inspektor v Praze.
 127. Ant. Krondl, z. š. inspektor v. v. v Brně.
 128. Vincenc Kuba, prof. r. g. v Užhorodě.
 129. Dr. Jaroslav Kubista, ředitel r. r. g. v Ústí n. Labem.
 130. Frant. Kukrál, ředitel r. g. ve Vysokém Mýtě.

131. Dr. Rudolf Kuthan, prof. r. g. v Praze.
132. Dr. Jaroslav Ludvíkovský, univ. prof. v Bratislavě.
133. Miloš Lukáš, z. prof. r. g. v Trnavě.
134. Platon Lukašević, gymn. prof. v Jagotině.
135. Dr. Josef R. Lukeš, prof. d. r. r. g. v Bratislavě.
136. Dr. Ivan Luňák, univ. prof. v Lublani.
137. Josef Mach, gymn. ředitel v. v. v Praze.
138. Ladislav Mach, prof. r. r. g. v Mostě.
139. *Dr. Jan Máchal, univ. prof. v. v. v Praze.
140. Hynek Majer, gymn. prof. v Rjazani.
141. Václav Marek, gymn. prof. v. v. v Praze.
142. Dr. T. G. Masaryk, president Československé republiky.
143. Jan Mašín, gymn. prof. v Praze.
144. Dr. Jan Matzner, v. prof. r. g. v Praze.
145. Dr. Alois Mazánek, prof. r. g. v Pardubicích.
146. Dr. Marie Michlová, prof. r. g. v Brně (O.).
147. Dr. Karel Müller, prof. r. g. v Praze.
148. Dr. Matyáš Murko, univ. prof. v Praze.
149. Dr. Alois Navrátil, prof. d. r. g. v Brně (O.).
150. Rudolf Neuhöfer, min. rada min. šk. v Praze.
151. Dr. Lubor Niederle, univ. prof. v. v. v Praze.
152. Dr. Václav Niederle, prof. r. g. v Praze.
153. Dr. Arne Novák, univ. prof. v Brně (O.).
154. Josef Novák, řed. r. g. v Uherském Hradišti.
155. Karel Novák, vládní rada v. v. v Praze.
156. Dr. František Novotný, univ. prof. v Brně (O.).
157. Dr. František Oberpfalcer, prof. r. r. g. v Praze.
158. Dr. Otakar Palán, prof. r. g. v Kolíně.
159. *Dr. Frant. Pastrnek, univ. prof. v. v. v Praze.
160. Dr. Josef Páta, prof. r. g. a univ. doc. v Praze.
161. Bohumil Patka, odb. rada min. šk. v Praze.
162. Frant. Pavlásek, prof. gymn. v. v. v Praze.
163. Dr. Otakar Pertold, univ. prof. v Praze.
164. Karel Peška, prof při z. š. radě v Praze.
165. Jan Petráček, gymn. ředitel v. v. v Brně.
166. Dr. Václav Petřík, gymn. prof. v. v. v Praze.
167. Rudolf Pintr, prof. r. g. v Brně (O.).
168. Feodor Polák, gymn. prof. v Ananjevě.
169. *Dr. Jiří Polívka, univ. prof. v. v. v Praze.
170. Věkoslav Pospišil, gymn. prof. v Kijevě.
171. Dr. Albert Pražák, univ. prof. v Bratislavě.
172. Dr. Klára Pražáková-Fuxová, prof. d. r. g. v. v. v Praze.
173. Josef Pučelík, prof. r. g. v Praze.
174. Václav Reiner, gymn. prof. v Kazani.
175. Dr. Bohumil Ryba, gymn. prof. a univ. doc. v Praze.
176. Václav Ryneš, gymn. prof. v Klatovech.
177. Dr. Maximilián Ryšánek, prof. r. g. v Brně (O.).

178. Jan Řezáč, gymn. prof. v. v. v Roudnici.
 179. Dr. Zdeněk Řezníček, prof. r. g. v Strakonicích.
 180. Dr. Rudolf Růžička, univ. prof. v Praze.
 181. Josef Sádek, gymn. prof. v. v. v Táboře.
 182. Dr. Antonín Salač, univ. prof. v Praze.
 183. Jan Sedláček, ředitel r. g. v Brně (O.).
 184. Dr. Jan V. Sedlák, odb. rada min. šk. v Praze.
 185. Daniel Seidel, gymn. prof. v. v. v Praze.
 186. Dr. Bonifác Segefa, kanovník v Kroměříži.
 187. Antonín Setunský, sekční šéf v. v. v Praze.
 188. Rud. Schenk, gymn. řed. v Hradci Králové.
 189. Dr. Libuše Scholzová, prof. d. r. g. v Praze.
 190. Václav Sládek, gymn. prof. v. v. v Praze.
 191. Dr. Bohumil Sládeček, gymn. prof. v Praze.
 192. Dr. Emil Smetánka, univ. prof. v Praze.
 193. Otakar Smrčka, gymn. ředitel v Praze.
 194. Dr. Stanislav Souček, univ. prof. v Brně (O.).
 195. Josef Stáhlík, prof. r. g. a měst. archivář na Mělníce.
 196. Dr. Ferdinand Stiebitz, gymn. prof. v Brně (O.).
 197. Bohumil Straka, odb. rada min. šk. v Praze.
 198. Dr. Jos. Straka, prof. r. g. v Táboře.
 199. Dr. Emanuel Strejček, ředitel r. g. v Domažlicích.
 200. Dr. Karel Svoboda, univ. prof. v Brně (O.).
 201. Dr. Rudolf Svoboda, prof. r. g. v Kroměříži.
 202. J. Sýkora, gymn. prof. v. v. v Benešově.
 203. Dr. Eduard Šarša, gymn. ředitel v. v. v Příbrami.
 204. Václav Šeferna, prof. r. g. ve Spišské Nové Vsi.
 205. Dr. Antonín Šesták, prof. d. r. g. v Brně (O.).
 206. Tomáš Šilený, gymn. ředitel v. v. v Tišnově.
 207. Dr. Karel Šimeček, prof. r. g. v Hustopečích.
 208. Dr. František Šimek, gymn. prof. v Praze.
 209. František Škoda, prof. r. r. g. v Litoměřicích.
 210. Dr. V. K. Škrach, tajemník v kanc. pres. rep. v Praze.
 211. Alžběta Šilhanová, prof. r. g. v Bratislavě.
 212. František Špírek, gymn. prof. v. v. v Jindř. Hradci.
 213. Dr. Jaroslav Šťastný, gymn. prof. v. v. v Praze.
 214. Jan Šulc, ředitel gymn. v. v. v Rokycanech.
 215. František Teplý, ředitel r. g. ve Vyškově.
 216. Václav Tichý, prof. r. g. v Klatovech.
 217. Dr. František Trávníček, univ. prof. v Brně (O.).
 218. Josef Třesohlavý, ředitel gymn. v. v. v Pelhřimově.
 219. Dominik Trnka, gymn. prof. v Praze.
 220. František Trojan, prof. r. g. v Něm. Brodě.
 221. Jan Trpišovský, prof. prům. školy v Praze.
 222. František Überhuber, gymn. prof. v. v. v Č. Budějovicích.
 223. Jan Úlehla, ředitel r. g. v Báňské Bystřici.
 224. Vincenc Vávra, gymn. ředitel v. v. v Brně.

225. Jan Veselý, prof. r. g. v Chrudimi.
 226. Josef Veverka, gymn. prof. v. v. v Praze.
 227. *Vojtěch Viravský, gymn. prof. v. v. v Praze.
 228. František Vítek, gymn. prof. v. v. v Rokycanech.
 229. *Dr. Jaroslav Vlček, univ. prof. v Praze.
 230. Josef Vlček, gymn. prof. v Praze.
 231. Jaroslav Vocálka, prof. d. r. g. v Praze.
 232. V. Voleský, gymn. prof. ve Voroněži.
 233. Dr. Jaroslav Vondra, prof. r. g. v Praze.
 234. Dr. Čestmír Vránek, prof. r. g. v Levoči.
 235. Dr. Pavel Vychodil, redaktor Hlídky v Brně.
 236. Frant. V. Vykoukal, gymn. řed. v. v. v Praze.
 237. Dr. Hynek Vysoký, univ. prof. v Praze.
 238. Dr. Zdeněk Vysoký, z. prof. r. g. v Náchodě.
 239. Leopold Wach, prof. prům. šk. v Bánské Štávnici.
 240. Dr. Jan Weigner, prof. r. g. v Třebíči (O.).
 241. Dr. Miloš Weingart, univ. prof. v Praze.
 242. Dr. Karel Wenig, univ. prof. v Praze.
 243. Dr. Drahomíra Wittichová, prof. r. g. v Strakonicích.
 244. Augustin Wolf, prof. r. g. v Praze.
 245. Jan Zeman, gymn. prof. v. v. v Praze.
 246. *Dr. Josef Zubatý, univ. prof. v. v., president České akademie
 v Praze.¹

III. Členové přispívající.²

A. Ústředí.

Karel Roubal, prof. r. g. v Čes. Budějovicích.

B. Odbočka.

1. Tobiáš Bednář, prof. L. r.³ — 2. Josef Bílý, prof. r. r. g. —
 3. Martin Bürger, prof. r. r. g. — 4. Dr. Tomáš Čep, prof. I. r. —
 5. Rudolf Dusek, prof. r. g. — 6. Jar. Dvořáček, prof. I. r. — 7.
 Frant. Francová, prof. r. g. v Trenčíně. — 8. Dr. Bedřich Frankl,
 prof. II. r. — 9. Karel Frič, prof. u z. šk. r. — 10. Žofie Fričová,
 prof. d. r. g. — 11. Dr. Al. Gregor, prof. d. r. g. a univ. lektor. —
 12. Frant. Havrda, prof. d. r. r. g. — 13. Dr. Fr. Chudoba, univ.
 prof. — 14. Dr. H. Jarník, univ. prof. — 15. Julius Jeřábek, prof.
 I. r. — 16. Karel Klusák, prof. II. r. — 17. Al. Kocián, prof. d. r.
 r. g. — 18. Dr. Jos. Kozlovský, řed. r. g. v Třebíči. — 19. Rud.

¹ Nepodařilo se nám provésti revisi dat tohoto seznamu se stejnou úplností u všech jmen, ba některá se nám úplně ztrácejí. Byli bychom tudíž vděčni laskavým čtenářům, pokud by nás dovedli lépe poučiti o jménech jim známých.

² S ročním příspěvkom v Ústředí 5 Kč, v Odbočce aspoň 10 Kč.

³ Kde u členů přispívajících (III.) a činných (IV.) neuvádíme bydliště, rozumí se při členech Ústředí Praha, při členech Odbočky Brno.

Kryčer, prof. u z. šk. r. — 20. Zd. Nasswetková, prof. d. r. r. g. — 21. Mil. Navrátilová, prof. r. v Jevíčku. — 22. Dr. Frant. Pátek, prof. d. r. g. — 23. Dr. Frant. Pospíšil, řed. selského odděl. z. mu-sea. — 24. Dr. Stan. Sahánek, prof. II. r. a univ. lektor. — 25. Dr. Jos Snášel, prof. II. r. — 26. Dr. Rud. Souček, prof. I. r. — 27. Jos. Soušek, prof. III. r. — 28. Dr. Marie Steppanová, univ. knih. — 29. Dr. Jar. Sutnar, řed. z. a univ. knih. — 30. Dr. Karel Titz, univ. prof. — 31. Dr. B. Václavek, univ. knih. — 32. Frant. Zatloukal, prof. I. r. — 33. Frant. Žlábek, vrch. šk. rada.

IV. Členové činné.¹

A. Ústředí.

B. Anderlová, J. Balcárek, E. Bednářová, A. Bezdeková, E. Blumauer, J. Brambora, J. Brodský, J. Bryscejn, J. Buryška, S. Čeněk, B. Čelikovská, V. Čep, E. Černíková, J. Dohnal, A. Dostál, K. Dostálová, E. Drobilová, F. Dvořák, M. Dvořáková, J. Eliáš, J. Fiala, F. Folwareczny, J. Frýbl, E. Golka, dr. A. Grund, J. Hána, F. Hanuš, R. Hanušová, B. Hatlová, J. Havliček, G. Havličková, M. Helel, J. Hencl, O. Hodíková, T. Hoffmann, Z. Hrdličková, M. Hynková, A. Chrastinová, F. Chvála, J. Jahn, M. Jandourková, Z. Jarolímková, M. Jarošová, dr. V. Jirát, M. Kanclér, M. Kolářová, J. Kořínková, A. Kotlandová, B. Kovář, J. Kožíšek, V. Krucký, G. Křepelová, Z. Křivancová, V. Kubát, J. Kubinec, V. Kuhejda, P. Kucharský, J. Kušnýr, J. Laurenčík, F. Lavička, V. Lyko, E. Mačkal, J. Mácha, B. Moravec, M. Müllerová, P. Müllerová, L. Nečásek, O. Němec, V. Niklová, V. Novák, F. Novotný, J. Novotný, V. Nývt, dr. K. Ohnesorg, P. Pethö, A. Pokorný, dr. P. Poucha, V. Pražák, E. Prieslingrová, J. Prkno, J. Prokop, E. Pultr, J. Rabas, J. Rohlíček, M. Rohnová, E. Röschenhaller, B. Roupa, A. Schön, A. Schuster, V. Skalička, V. Soukupová, E. Svatošová, M. Sýkorová, K. Šindelář, K. Škoda, V. Štěch, M. Štěpánek, M. Štěpánová, O. Tilmann, M. Tlapáková, V. Tomanová, J. Tomsa, J. Tomšů, V. Tuček, J. Týml, V. Václavík, A. Valeš, L. Varec, A. Vítková, M. Volfová, O. Voženílková, M. Wurmová, R. Zelenka, J. Žák, B. Žďárková, F. Žurek.

B. Odbočka.

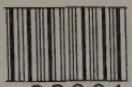
Dr. Vlasta Appelová, prof. r. g. v Třebíči, Jos. Balcar, Mat. Bauerová, R. Barák, Pavel Beneš, Petr Beneš, prof. obch. ak., Jar. Bittner, prof. g., Ot. Brtounová, dr. J. Bukáček, prof. obch.

¹ Činnými členy Ústředí mohou být jen řádní posluchači filosofické fakulty a kandidáti učitelství filologického do tří let po skončených studiích fakultních; v Odbočce vedle posluchačů filosofické fakulty i její absolventi (bez časového omezení). Roční příspěvek činných členů jest v Ústředí 2 Kč, v Odbočce 5 Kč.

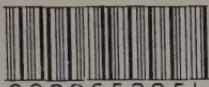
akad., Anna Čechová, Ant. Čechová, Jos. Čermák, Hel. Dobová, Al. Dostoupilová, Jiřina Filipková, Tomáš Glos, řed. IV. r., Tomáš Hála, prof. g., Ot. Hanuš, vrch. šk. rada, E. Hermanová, B. Hlavová, Frant. Hladík, řed. r. r. g. v Tišnově, Stan. Homolka, prof. IV. r., Vojtěch Hradil, s. prof. g. v Prešově, Dr. Václav Hrubý, univ. prof., Rajm. Chatrný, Boh. Chmelařová, L. Jandásek, prof. III. r., Ot. Janovský, prof. IV. r., Dobr. Ječmínková, G. Jendrašáková, Jos. Jílek, prof. g., Jiří Jiráček, prof. obch. ak., P. Jan Joklík, P. Jan Jurečka, M. Juřenová, prof. d. r. r. g., Jan Kamenář, prof. g., Ad. Kellner, prof. r. g., Maxmil. Kolaja, prof. prům. šk. a univ. lektor, Al. Kolář, Alf. Korec, dr. Jos. Kořínek, prof. r. ve Vel. Meziříčí, Bož. Koříšková, Boh. Kozinová, Oldřich Králík, Stan. Králík, Karel Krejčí, prof. obch. ak., dr. Tomáš Krejčí, prof. obch. ak., L. Kroupová, Růž. Kružíková, Frant. Křížek, L. Kubíček, dr. J. Kudela, prof. g., J. Kuchtíček, L. Kvapil, A. Liška, M. Lukasová, M. Machová, J. Malík, dr. Rud. Marčon, prof. IV. r., A. Marešová, M. Mášková, A. Mátl, M. Mentzlová, Jos. Mityska, E. Müllerová, Jos. Návrat, Fr. Nesvadbík, prof. r. v. v., Ot. Novák, Frant. Ostrý, Bož. Pásková, J. Pejchl, K. Pešáková, L. Pospíšilová, M. Purková, Jan Rous, Al. Rumler, V. Růžičková, Fr. Rybníkář, Frant. Ryšánek, prof. d. r. g., Jos. Ryšánek, Jar. Ryšavý, Hugo Sáňka, prof. g., M. Sedláček, Boh. Seidl, dr. Frant. Schneider, prof. obch. ak., Rich. Sicha, prof. IV. r., E. Skalská, Frant. Slavík, řed. r. g. v Olomouci, H. Stančíková, Zd. Stiebitzová, Jan Strnad, prof. obch. ak., Vl. Stupka, M. Süssová, M. Svoboda, prof. IV. r., M. Svobodová, Oldřich Svozil, Jiří Šesták, Frant. Šetka, prof. g., V. Šitavancová, Ant. Škarka, E. Šlendrichová, J. Šmétka, Frant. Šťastný, prof. obch. ak., Růž. Štuchalová, V. Švábová, L. Tesařová, A. Tomanová, Jar. Václavková, dr. B. Vahala, prof. g., Ig. Vališ, řed. g. v. v., Pavel Váša, prof. v. v., dr. B. Vencovský, prof. prům. šk., J. Wagnerová, Zd. Zabloudilová, Hel. Zapletalová, Vl. Zelnitiusová, Jan Ziegrosser.

6853 7

P9. L5 1929 V56

a39001

003365395b

8-72

